Boleslaw Prus

Păpuşa

Roman
Volumul I

În româneşte de
Radu Tudoran
Şi
Dan Telemac

Editura Eminescu

CAPITOLUL I

CUM APARE FIRMA „J. MINCEL ŞI S. WOKULSKI” VĂZUTĂ PRINTR-O STICLĂ DE BERE

LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1873, când lumea era preocupată de pacea de la San-Ştefano, de alegerea noului papă şi de eventualitatea unui război european, negustorii şi intelectualii dintr-o anumită parte a cartierului Krakowskie Przedmiescie din Varşovia erau în aceeaşi măsură interesaţi de viitorul magazinului de galanterie „J. Mincel şi S. Wokulski”.

Într-un restaurant renumit, unde se adunau seara la o gustare patronii magazinelor de lenjerie şi ai depozitelor de vinuri, caretarii, patronii atelierelor de pălării, respectabilii capi de familie care trăiau din rente, precum şi proprietarii imobilelor de raport, se discuta cu tot atâta aprindere despre înarmările Angliei ca şi despre firma „J. Mincel şi S. Wokulski”. Învăluiţi în fumul trabucurilor, aplecaţi asupra sticlelor de culoare închisă, cetăţenii acestui cartier făceau prinsoare că Anglia va avea, sau nu va avea succes, şi că Wokulski va da faliment, susţineau că Bismarck este un geniu, declarau că Wokulski e un aventurier, criticau atitudinea preşedintelui Mac-Mahon, sau afirmau că Wokulski s-a smintit de-a binelea, ba poate ceva şi mai rău...

Domnul Deklewski, caretar de profesie, care îşi datora averea şi situaţia în societate unei activităţi perseverente în branşa fabricării trăsurilor, ca şi consilierul Wşgrowicz, care de douăzeci de ani era efor al unei şi aceleiaşi societăţi

filantropice, îl cunoşteau pe Wokulski mai de demult şi-i prevesteau ruina în gura mare.

— Un om care îşi părăseşte branşa, care nu ştie să-şi preţuiască norocul, ajunge cu siguranţă la ruină, la faliment!... spunea domnul Deklewski.

Iar consilierul Wegrowicz, după fiecare afirmaţie atât de profundă şi sentenţioasă a prietenului său, adăuga:

— Un smintit!... Un smintit!... Un aventurier!
Jozio, mai adu o sticlă de bere. Câte sunt până acum?

— Şase, domnule consilier. Viine!... răspundea Jozio.

— Am ajuns la a şasea?... Repede mai trece timpul!... Un smintit!... Un smintit... mormăia consilierul
Wşgrowicz.

Pentru obişnuiţi restaurantului aceluia, pentru patroni, chelneri şi picoli, pricinile nenorocirilor care trebuiau să se abată peste capul lui S. Wokulski şi peste magazinul său erau tot atât de clare ca şi lumina lămpilor de gaz din local. La obârşia lor stăteau firea neastâmpărată, viaţa aventuroasă şi mai ales ultima ispravă a omului care, deşi îşi avea pâinea asigurată şi putea frecventa un restaurant atât de onorabil, renunţase de bunăvoie la restaurant, lăsase magazinul în plata Domnului şi plecase, cu tot bănetul rămas de la nevastă-sa, să facă, avere de pe urma războiului din Turcia.

— Şi te pomeneşti că face... Furniturile pentru armată sunt o afacere straşnică! se amestecă în vorbă domnul Szprot, agent comercial, care se abătea prin local din când în când.

— N-o să facă nimic! răspunse domnul Deklewski.:
Şi în timpul ăsta magazinul se duce de râpă! Din furnituri se îmbogăţesc numai evreii şi nemţii; ai noştri nu, se pricep la aşa ceva.

— Dar poate că Wokulski se pricepe...

— Un smintit!... Un smintit!... mormăi consilierul.

— Jozio! mai adu o sticlă. A câta-i?

— A şaptea?... Repede mai trece timpul!

Agentul comercial, pe care profesiunea îl obligă să aibă despre negustori informaţii multilaterale şi amănunţite, îşi mută sticla şi paharul la masa consilierului şi, aruncând o privire mieroasă în ochii umezi ai acestuia, îl întreabă încet:

— Pardon, domnule consilier, dar de ce spuneţi că Wokulski e un smintit?... Nu doriţi o ţigară?... Eu îl cunosc întrucâtva. Am avut întotdeauna impresia că este o fire închisă şi mândră. La un negustor discreţia este o mare calitate, iar mândria, un defect. N-am băgat însă de seamă că Wokulski ar da semne de sminteală.

Consilierul luă ţigara de foi, fără a arăta însă niciun fel de recunoştinţă. Faţa lui rumenă, încadrată de părul alb, de favoriţi şi de barbă, semăna în clipa aceea cu un rabin montat în argint.

— Spun că-i un smintit, răspunse el, muşcând tacticos trabucul şi aprinzându-l, spun că-i un smintit deoarece îl ştiu de... stai puţin... de cincisprezece, şaptesprezece... de optsprezece ani!... Din anul 1860. Pe vremea aceea luam masa la Hopfer. L-ai cunoscut pe Hopfer?...

— Pfii...

— Wokulski era atunci băiat de prăvălie la Hopfer şi avea vreo douăzeci şi ceva de ani.

— În comerţul de vinuri şi delicatese?

— Da. Şi, uite, pe vremea aceea îmi servea berea şi friptura a la Nelson, aşa cum face Jozio acum...

— Şi apoi a trecut în branşa galanteriei? întreabă agentul.

— Ai răbdare! îl întrerupse consilierul. A trecut, dar nu în branşa galanteriei, ci la liceu, şi apoi la Universitate! Pricepi? I-a intrat în cap să ajungă savant...

Agentul începu să dea semne de mirare.

— Ce caraghioslâc! Şi de unde până unde i s-a năzărit una ca asta?

— Ei, de unde! Simplu! Din legăturile lui cu Academia de Medicină şi cu Şcoala de arte frumoase... Pe vremea aceea

toţi aveau gărgăuni, iar el nu voia să fie mai prejos decât alţii. Ziua servea clienţii la bufet şi ţinea socotelile, iar noaptea învăţa...

— Tare bine i-o mai fi servit!

— Ca toţi ceilalţi! i-o reteză consilierul, făcând cu mâna o mişcare de plictiseală. Numai că nu era nicio plăcere să te servească el: pentru cea mai mică observaţie, smintitul se încrunta ca un asasin... Se înţelege că îl tachinam cât puteam; îşi ieşea din sărite când cineva îi spunea „domnule doctor”! Într-o zi s-a răţoit în aşa hal la un client, încât a fost cât pe ce să iasă cu bătaie.

— Şi, bineînţeles, negoţul patronului suferea!

— Câtuşi de puţin! Când s-a răspândit în Varşovia ştirea că un băiat de prăvălie de la Hoflet vrea să se înscrie la liceu, o mulţime de oameni începură să ia masa acolo. Îndeosebi studenţimea umplea restaurantul.

— Şi s-a înscris?

— Da, s-a înscris. Apoi a dat examen şi la Universitate. Dar să vezi drăcie, continuă consilierul, plesnind cu palma genunchiul agentului, în loc să ducă învăţătura până la capăt, a părăsit şcoala chiar din primul an...

— De ce?

— Ei, s-a înhăitat cu alţii de teapa lui şi s-a apucat de nişte isprăvi care ne dau de furcă până şi astăzi. În cele din urmă a nimerit pe undeva, pe lângă Irkuţic.

— Mare drăcovenie, dom’le! se miră agentul comercial.

— Şi asta încă nu-i tot... În 1870 s-a întors la Varşovia cu ceva parale... Şase luni încheiate şi-a tot căutat de lucru, ocolind însă comerţul de coloniale, pe care-l urăşte şi acum. Până la urmă, folosindu-se de protecţia actualului său om de încredere, Rzecki, s-a introdus în magazinul doamnei Minclowa, care tocmai atunci rămăsese văduvă, şi după un an s-a însurat cu ea, cu toate că era mult mai bătrână decât el...

— N-a fost prost! observă agentul.

— De loc. Dintr-o lovitură şi-a asigurat şi existenţa, şi un câmp de activitate care l-ar fi putut mulţumi până la sfârşitul vieţii. Numai că l-a cam frecat baba!

— Astea se pricep de minune la aşa ceva...

— Ba bine că nu! completă consilierul. Dar să vezi ce-nseamnă să ai noroc! Acum un an şi jumătate, baba a mâncat prea mult şi a murit, iar Wokulski, după o robie de patru ani, a rămas liber ca o păsărică, cu un magazin bine asortat şi cu treizeci de mii de ruble bani gheaţă, pentru care trudiseră două generaţii ale familiei Mincel.

— Are noroc.

— A avut, îl corectă consilierul, dar n-a ştiut să-l preţuiască! Altul, în locul lui, s-ar fi însurat cu o fată cuminte şi ar fi trăit în belşug. Pentru că dumneata ştii ce-nseamnă să ai astăzi un magazin cu renume, cu un vad de mâna întâi!... Dar nu! Smintitul lăsă totul baltă şi plecă să facă afaceri de război. I-a intrat în cap să ajungă milionar, sau dracu mai ştie ce!

— S-ar putea să ajungă! zise agentul.

— Ei aş! se răsti consilierul. Jozio, mai adu o bere.
Crezi dumneata că în Turcia o să găsească o babă mai bogată decât răposata Minclowa?... Jozio!...

— Viine!... Poftim, asta-i a opta...

— A opta? exclamă consilierul. Nu se poate. Ia stai... Adineauri fusese a şasea, pe urmă... Da, poate să fie şi a opta. Repede mai trece timpul!...

Şi, totuşi, cu toate prezicerile sumbre ale oamenilor clarvăzători, magazinul de galanterie „J. Mincel şi S. Wokulski” nu numai că nu dădea faliment, ci, dimpotrivă, făcea afaceri bune. Intrigată de zvonurile care circulau, lumea vizita în număr tot mai mare magazinul; după ce Wokulski părăsi Varşovia, diferiţi negustori ruşi începură să achiziţioneze mărfuri, comenzile se înmulţiră, se deschise credit în străinătate, cambiile fură plătite la timp... Între timp magazinul gemea de clienţi, pe care deabia pridideau

să-i servească cei trei vânzători: unul slăbuţ, blond, părând că-i gata să-şi dea duhul de oftică, al doilea, un tânăr cu păr castaniu, cu barbă de filosof şi cu gesturi de prinţ, iar al treilea, un ins elegant, mirosind a parfum ca un laborator de drogherie.

Dar nici interesul publicului, nici calităţile fizice şi psihice ale celor trei vânzători şi nici chiar reputaţia bine stabilită a magazinului nu l-ar fi ferit poate pe Wokulski de faliment dacă afacerile n-ar fi fost conduse de domnul Ignacy Rzecki, prietenul şi locţiitorul lui, aflat în serviciul firmei de patruzeci de ani.

CAPITOLUL II

ÎNDELETNICIRILE UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

Domnul Ignacy locuia de douăzeci şi cinci de ani într-o cămăruţă din dosul prăvăliei. În acest amar de timp magazinul îşi schimbase patronii şi podelele, dulapurile şi geamurile de la ferestre, sfera de activitate şi salariaţii, numai camera domnului Rzecki rămăsese neschimbată. Aceeaşi fereastră posomorâtă, care dădea pe acelaşi coridor, aceleaşi zăbrele, de care atârna păienjeniş vechi de peste un pătrar de veac, aceleaşi perdele, vechi şi cu siguranţă de un sfert de secol, verzi cândva, acum însă îngălbenite de soare.

La fereastră, aceeaşi masă neagră acoperită cu postav, odinioară verde, azi tot numai pete. Pe masă, o călimară mare, neagră, lângă nisiparniţa neagră şi ea, aşezată în acelaşi suport. Apoi o pereche de sfeşnice de alamă cu lumânări de seu, pe care nimeni nu le mai aprindea.

Urma şi un mic cleşte de oţel cu care nimeni nu mai tăia mucurile. Un pat de fier cu o saltea foarte subţire.

Deasupra lui, pe perete, o puşcă de vânătoare, pe care n-o mai folosea nimeni, iar sub pat, o mandolină în cutia ei, ca un coşciug mic de copil. În sfârşit o canapea îngustă şi două scaune îmbrăcate în piele, un lighean mare de tinichea şi un dulap mic de culoare vişiniu-închis.

Acesta era tot mobilierul camerei, care, fiind lungă şi întunecoasă, părea mai degrabă un cavou decât o locuinţă.

De un sfert de veac, felul de viaţă al domnului Ignacy rămăsese neschimbat ca şi camera.

Dimineaţa se trezea întotdeauna la orele 6. Asculta o clipă tictacul ceasornicului pus pe scaun şi se uita fix la minutarele în linie dreaptă. Voia să se scoale încet, fără zgomot, dar picioarele reci şi mâinile cam înţepenite nu-l prea ascultau; atunci se smulgea din aşternut, sărea drept în mijlocul odăii şi, după ce îşi arunca pe pat boneta de noapte, fugea lângă sobă, la ligheanul uriaş, în care se spăla din cap până în picioare, nechezând şi fornăind ca un bătrân armăsar de rasă când îşi aducea aminte de curse.

În timp ce se ştergea cu un prosop gros, se uita încântat la pulpele sale uscăţive şi la pieptul păros şi mormăia: „Uite, încep să mă îngraş!"

Iar, căţeluşul bătrân şi chior, sărea de pe canapea şi, după ce se scutura bine, ca să scape, desigur, de o rămăşiţă de somn, râcâia cu labele în uşă. Se auzea apoi cum cineva suflă de zor în samovar. Domnul Rzecki, tot îmbrăcându-se în grabă, dădea drumul câinelui, spunea bună ziua servitorului, lua din dulap ibricul, încerca în toate chipurile să-şi prindă butonii la manşete, ieşea repede în curte să vadă cum e timpul, se opărea cu ceaiul fierbinte, se pieptăna fără să se uite în oglindă şi la orele şase şi jumătate era gata.

în timp ce se pipăia ca să se convingă că şi-a pus cravata la gât, ceasornicul şi portofelul în buzunar, domnul Ignacy lua din sertarul mesei o cheie mare şi, puţin gârbovit, deschidea solemn uşa din dos a magazinului, căptuşită cu tablă. Intrau în prăvălie – el şi servitorul – aprindeau câteva lămpi cu gaz aerian, şi cât timp omul de serviciu mătura pe jos, domnul Ignacy îşi punea ochelarii şi citea în carnetul său programul zilei: „De depus la bancă opt sute de ruble! Aha... De expediat la Lublin trei albume şi o duzină de portofele... Da, chiar aşa! De trimis la Viena o mie două sute de guldeni... De recepţionat transportul de la gară... De făcut observaţie curelarului pentru că n-a trimis valizele... Nimica toată!...

De făcut o scrisoare pentru Stas... Nimica toată...”

După ce termina de citit, mai aprindea câteva becuri de gaz şi, la lumina lor, trecea în revistă mărfurile din galantar şi din dulapuri: „Butoni, ace, portofele... Bine!... Mănuşi, evantaie, cravate... Da, aşa e... Bastoane, umbrele, saci de voiaj... Albume, truse... Cea albastră s-a vândut ieri... Sfeşnice, călimări, tampoane... Porţelanuri... Sunt curios să ştiu de ce au trimis înapoi vasul ăsta!... Desigur... Nu, nu-i lovit... Păpuşi cu cosiţe, teatru, carusel... Mâine va trebui să expunem în vitrină caruselul, pentru că fântâna a devenit banală. Nimica toată!... E aproape opt... Pot să pariez că primul va sosi Klejn, iar Mraczewski, ultimul! Desigur... O fi făcut cunoştinţă cu vreo guvernantă căreia i-a cumpărat o trusă pe credit şi cu rabat. Ce să-i faci... De n-ar începe să ia şi fără rabat şi fără credit!...”

Tot mormăind astfel, umbla prin magazin, adus de spate, cu mâinile în buzunare şi cu căţelul după el. Când domnul Ignacy se oprea şi se uita la vreun obiect, câinele se aşeza jos şi-şi scărpina cu un picior de la spate părul lăţos şi des, în timp ce păpuşile, mici, mijlocii şi mari, brunete şi blonde, aşezate la rând în dulap, se uitau una la alta cu ochi ficşi.

Uşa din gang scârţâi şi apăru domnul Klejn, vânzătorul cel slăbuţ, cu surâsul lui trist pe buzele vinete.

— Am fost sigur că ai să soseşti primul! Bună ziua! zise domnul Ignacy. Pavel, stinge lumina şi deschide prăvălia!

Servitorul porni în grabă cu paşi grei şi închise gazul.

Peste o clipă se auziră lacătele zdrăngănind, drugii huruind, şi în magazin năvăli lumina zilei, singurul muşteriu care nu-l dezamăgeşte niciodată pe negustor.
Rzecki se aşeză la tejgheaua de lângă fereastră, iar Klejn îşi luă locul său obişnuit, lângă rafturile cu porţelanuri.

— Ce-o fi cu patronul? Aţi mai primit vreo scrisoare de la el? întrebă Klejn.

— Sper să se întoarcă pe la jumătatea lui martie, cel mai târziu peste o lună.

— Dacă n-o să-l împiedice un nou război.

— Stas... Domnul Wokulski, se corectă. Rzecki, îmi Scrie că n-o să fie război.

— Cursurile la bursă, totuşi, scad... Adineauri am citit că flota engleză a intrat în Dardanele.

— N-are importanţă! Război n-o să fie. De altfel, oftă Ignacy, ce ne poate interesa pe noi un război la care nu participă Bonaparte?

— Bonapartiştii şi-au încheiat cariera!

— Crezi?... surâse ironic domnul Ignacy. Dar pen tru cine au pus la cale Mac-Mahon şi Ducrot lovitura de stat din ianuarie?... Crede-mă, domnule Klejn, bonapartiştii reprezintă o forţă!

— Există una şi mai mare.”

— Care? întrebă domnul Ignacy, supărat. Vorbeşti oare de republica lui Gambetta?... Sau poate de Bismarck...

— Socialismul... şopti vânzătorul cel slăbuţ, pitulându-se după porţelanuri.

Domnul Ignacy îşi potrivi mai bine ochelarii pe nas şi se ridică în fotoliu, ca şi cum ar fi vrut ca dintr-o singură lovitură să dărâme noua teorie, opusă vederilor sale. Dar fu întrerupt de intrarea în magazin a celui de al doilea vânzător, cel cu barbă, pe care îl luă peste picior:

— A! Am onoarea să te salut, domnule Lisiecki!

Frig, nu? Cât o fi ora? Ceasornicul meu, desigur, o ia înainte. Doar n-o fi încă opt şi un sfert!

— Cum să fie!... Ceasornicul dumneavoastră o ia înainte ca de obicei dimineaţa, iar seara rămâne în urmă, îi răspunse Lisiecki înţepat, ştergându-şi mustăţile pline de promoroacă.

— Pariez că aseară iar ai jucat preferans!

— Ba bine că nu! Mi-ajunge, credeţi-mă, să nu văd altceva toată ziua decât magazinul ăsta de galanterie şi

părul dumneavoastră cărunt!

— De, domnul meu, prefer să fiu cărunt decât chel! ripostă domnul Ignacy aprinzându-se.

— Ce idee! şuieră Lisiecki. Chelia mea, pentru oricine ar vedea-o, este o tristă moştenire a familiei, dar părul dumneavoastră cărunt şi caracterul dumneavoastră arţăgos sunt fructul bătrâneţii, pe care... aş vrea s-o respect.

În magazin intră primul client; o femeie cu un şal pe cap, îmbrăcată într-un pardesiu, care ceru o scuipătoare de alamă... Domnul Ignacy o salută până la pământ şi-i oferi un scaun, iar domnul Lisiecki dispăru după dulapuri, de unde se întoarse peste o clipă ca să înmâneze clientei, cu un gest plin de demnitate, obiectul cerut. Însemnă apoi preţul scuipătoarei pe un bon, i-l întinse peste umăr lui Rzecki şi trecu în spatele galantarului, cu aerul unui bancher care a oferit cuiva, în scop de binefacere, câteva mii de ruble.

Discuţia despre părul cărunt şi chelie fu uitată.

De-abia pe la ora 9 sosi – sau, mai bine zis, se năpusti în magazin – domnul Mraczewski, un tânăr blond, frumos, de 20 şi ceva de ani, cu ochii ca stelele, cu gura ca de mărgean şi cu mustăţile ca nişte stilete otrăvite.
Tânărul intră în goană, răspândind în jurul său, încă din prag, un val de parfum.

— Pe onoarea mea că trebuie să fie nouă şi jumătate! exclamă el. Sunt un uşuratic, un filfizon, un nemernic, dar ce să fac?! S-a îmbolnăvit mama şi a trebuit să caut un doctor. Am fost la şase...

— La cei cărora le dăruieşti trusele?... Întrebă Lisiecki.

— Truse?... Nu! Doctorul nostru n-ar primi niciun ac. E un om onorabil. Nu-i aşa, domnule Rzecki, că-i nouă şi jumătate? Mi-a stat ceasul.

— Mai sunt câteva minute până la orele nouă... răspunse domnul Ignacy, apăsat.

— De-abia nouă?... Cine şi-ar fi putut închipui! Şi eu care-

mi propusesem să fiu astăzi primul în magazin! înaintea domnului Klejn…

— Ca să pleci înainte de orele opt, nu-i aşa? zise domnul Lisiecki.

Mraczewski îşi pironi asupra lui ochii albaştri, în care se putea citi o mirare supremă.

— De unde ştii dumneata? răspunse el. Pe onoarea mea că omul ăsta e un proroc! Pentru că tocmai astăzi, pe onoarea mea… trebuie să fiu în oraş înainte de orele şapte, chiar de ar fi să mor, chiar de-ar trebui… să-mi dau demisia.

— Puteai să începi cu asta, izbucni Rzecki, şi erai liber înainte de orele unsprezece, ba chiar şi acum, domnule Mraczewski! Dumneata ar fi trebuit să fii conte, nu negustor, şi mă mir că n-ai intrat de la început în bresla asta, unde omul are întotdeauna timp, domnule

Mraczewski… Zău aşa!

Parcă dumneata, la vârsta lui nu alergai după fuste? sări Lisiecki. Hai, nu mai face pe moralistul.

— Niciodată! N-am alergat niciodată! strigă Rzecki, lovind cu pumnul în masă.

— Ei, bravo! Recunoaşte şi el o dată că a fost neputincios o viaţă întreagă! mormăi Lisiecki, întorcându-se spre Klejn, care surâse, ridicând din sprâncene.

În magazin intră al doilea client şi ceru galoşi. Îl întâmpină Mraczewski.

— Aveţi nevoie de galoşi, stimate domn? Ce număr, dacă mi-e pernis să vă întreb? Ah, stimatul domn desigur nu-şi aduce aminte! Nu oricine are timp să se gândească la numărul galoşilor săi! Lucrul acesta ne priveşte pe noi. Permiteţi, stimate domn, să încercăm?…
Vă rog să luaţi loc pe taburet, stimate domn. Pavel! Adu un ştergător, scoate galoşii domnului şi şterge-i ghetele!…

Pavel veni repede cu o cârpă şi se aruncă la picioarele clientului.

— Dar, domnule, vă rog… Încercă clientul să se

împotrivească, stingherit.

— Poftiţi, vă rugăm, rosti Mraczewski repede, e datoria noastră… Mi se pare că perechea asta va fi tocmai bună, continuă el, oferind o pereche de galoşi cu şireturi. Sunt minunaţi şi au un aspect admirabil. Aveţi, stimate domn, un picior atât de normal, încât este imposibil să greşeşti numărul! Desigur că doriţi, stimate domn, să vă însemnăm iniţialele în interiorul lor! Ce anume litere să fie?…

— L. P., mormăi clientul, simţind că se îneacă în torentul de elocvenţă al amabilului vânzător.

— Domnule Lisiecki, domnule Klejn, fiţi buni şi însemnaţi literele. Stimate domn, doriţi să vă împachetăm galoşii vechi? Pavel! Curăţă galoşii şi împachetează-i frumos în hârtie. Sau poate că nu doriţi, stimate domn, să duceţi un pachet nefolositor? Pavel! aruncă galoşii domnului la gunoi… Datoraţi două ruble şi cincizeci de copeici… Galoşii cu iniţiale nu vi-i poate schimba nimeni, stimate domn; nu-i plăcut să găseşti în locul unui lucru nou nişte vechituri rupte… Două ruble şi cincizeci de copeici la casă! Poftiţi bonul! Domnule casier, rest cincizeci de copeici, pentru stimatul domn…

Până să se dumerească, clientul se trezi cu galoşii în picioare, primi restul şi fu condus la uşă cu plecăciuni până la pământ. Ieşind, se opri o clipă în stradă, uitându-se năucit în vitrina de după care Mraczewski îl urmărea cu un surâs dulce şi cu o privire fierbinte. În sfârşit, făcu un gest de plictiseală şi plecă mai departe, spunându-şi că într-un alt magazin, galoşii, fără iniţiale, l-ar fi costat zece zloţi.

Domnul Ignacy se întoarse spre Lisiecki şi dădu din cap admirativ şi mulţumit. Mraczewski observă gestul cu coada ochiului; apropiindu-se iute de Lisiecki, îi şopti:

— Uită-te, te rog, şi spune-mi dacă bătrânul nostru nu seamănă din profil cu Napoleon al III-lea! Nasul…
mustaţa… barbişonul…

— Da, seamănă cu Napoleon când suferea de piatră la

rinichi... răspunse Lisiecki.

Domnul Ignacy, care auzise tot, se strâmbă scârbit...

Până la urmă Mraczewski fu învoit înainte de orele 7 seara; peste câteva zile, în carnetul particular al domnului Rzecki, se putea citi următoarea însemnare:

„A fost la Hughenoţii, în rândul al optulea, la parter, cu o oarecare Matylda...???"

Mraczewski s-ar fi putut mângâia cu gândul că în acelaşi carnet sunt încondeiaţi şi ceilalţi doi colegi, precum şi casierul, curierii şi chiar servitorul Pavel. De unde afla Rzecki amănunte din viaţa colaboratorilor săi? Nimeni nu putea să ştie. Era secretul lui, pe care nu-l împărtăşea nimănui.

La amiază, pe la ora 1, domnul Ignacy predă casa lui Lisiecki (în care, cu toate ciocnirile continue, avea cea mai mare încredere) şi se furişa în camera sa, pentru a înghiţi la repezeală prânzul adus de la restaurant.

Klejn pleca o dată cu el şi se întorcea pe la ora 2, când rămâneau amândoi în magazin, ca să se ducă la masă Lisiecki şi Mraczewski. La 3 erau iar prezenţi cu toţii.

Seara magazinul se închidea la 3, când vânzătorii plecau şi rămânea numai Rzecki. Acesta încheia conturile zilei, făcea casa, alcătuia planul de lucru pentru a doua zi şi controla dacă s-a executat tot ceea ce fusese programat pentru ziua aceea. Fiecare chestiune neglijată o ispăşea cu o lungă insomnie, în timpul căreia îl frământau gânduri melancolice în legătură cu ruina magazinului, cu declinul de neînlăturat al familiei Bonaparte şi cu faptul că toate speranţele pe care le avusese până atunci fuseseră doar nerozii. „Nu va rămâne nimic!... Pierim fără nicio speranţă de salvare!" suspină el, zvârcolindu-se pe salteaua tare.

Dacă ziua trecea cu bine, domnul Ignacy era mulţumit. Atunci, înainte de a adormi citea din Istoria Consulatului şi a Imperiului sau din tăieturile din ziare despre războiul italian din 1859, ori – ceea ce i se întâmpla mai rar scotea

mandolina de sub pat şi cânta marşul lui Rakoczy, fredonându-l cu o voce de tenor de calitate îndoielnică.

Apoi adormea şi visa pusta, liniile albe şi albastre ale armatelor învăluite în nori de fum... A doua zi apărea prost dispus şi se plângea că-l doare capul. Una din zilele rare îi plăceau mai mult era duminica, când concepea şi întocmea planul galantarelor pentru săptămâna următoare.

După părerea sa, galantarele înfăţişau nu numai o sinteză a sortimentului din magazin, dar trebuiau să şi atragă atenţia trecătorilor, fie printr-o marfă la modă, fie prin aranjamentul lor artistic, fie prin ceva hazliu. Galantarul din dreapta, destinat articolelor de lux, era adesea decorat cu vreo statuetă de bronz, o vază de porţelan, sau o garnitură de toaletă, în jurul cărora erau expuse albume, sfeşnice, portmonee, evantaie, bastoane, umbrele şi felurite obiecte mărunte şi graţioase. În galantarul din stânga, plin cu cravate, mănuşi, galoşi şi parfumuri, etajera din mijloc era ocupată cu jucării, de cele mai multe ori mecanice.

Uneori, în cursul acestei îndeletniciri solitare, în bătrânul funcţionar se trezea copilul. Atunci scotea şi aşeza pe masă toate minunăţiile mecanice, printre care un urs care se urca pe un stâlp, un cocoş care cânta, un şoarece care fugea, un tren ce alerga pe şine, o paiaţă galopând pe un cal, cu o altă paiaţă în cârcă, şi câteva perechi care valsau în sunetele unei melodii nedesluşite. Domnul Ignacy întorcea cheile jucăriilor şi le dădea drumul tuturor în acelaşi timp. Iar când cocoşul începea să cânte, fâlfâindu-şi aripile ţepene, când perechile neînsufleţite dansau, poticnindu-se şi oprindu-se în fiece moment, când călătorii de plumb ai trenului care nu ajungeau nicăieri începeau să se uite la el miraţi, şi când toată această lume a păpuşilor căpăta în lumina tremurătoare a lămpilor cu gaz aerian un fel de viaţă fantasmagorică, bătrânul funcţionar comercial, sprijinit în coate, râdea încet şi murmura: „Ha, ha, ha!

încotro vă duceţi, călătorilor?
De ce vrei să-ţi rupi gâtul, acrobatule? La ce bun vă îmbrăţişaţi, dansatorilor? Arcurile se vor destinde şi veţi lua drumul înapoi, în dulap. Nerozie, totu-i nerozie! Voi, însă, aţi putea gândi, aţi crede că-i cine ştie ce mare lucru de capul vostru!”.

După acest gen de monologuri şi altele asemănătoare, strângea repede jucăriile şi începea să umble agitat de colo-colo prin magazinul pustiu, urmat de câinele lui jegos.

„Negoţul e o nerozie... Politica-i o nerozie... Călătoria în Turcia e o nerozie... O nerozie e toată viaţa asta, al cărei început nu ni-l aducem aminte şi al cărei sfârşit nu-l cunoaştem... Unde-i adevărul?”

Deoarece câteodată îşi exprima gândurile cu glas tare, în public, era socotit cam ţicnit; cucoanele serioase, care aveau fete de măritat, spuneau: „Uite unde duce burlăcia!”

Domnul Ignacy ieşea din casă rar şi numai pentru puţin timp. O lua de obicei pe străzile pe care locuiau cunoscuţii săi sau salariaţii magazinului. Pelerina lui algeriană, de un verde-închis, sau vestonul de culoarea tutunului, pantalonii cenuşii cu vipuşcă neagră, jobenul decolorat şi, îndeosebi, purtarea lui sfioasă atrăgeau atenţia tuturor. Domnul Ignacy îşi dădea repede seama de situaţie, şi astfel îi pierea tot mai mult cheful de a ieşi la plimbare.

în zilele de sărbătoare prefera să stea în pat şi să se uite ore întregi pe fereastra zăbrelită prin care se vedea zidul cenuşiu al casei vecine, împodobit cu un singur geam, şi acela tot cu zăbrele, unde câteodată se afla o ulcică cu unt sau atârna vreun iepure împuşcat. Dar, cu cât ieşea mai rar, cu atât mai mult visa să facă o călătorie lungă la ţară sau în străinătate. Tot mai des îi apăreau în vis câmpiile verzi şi codrii întunecoşi pe unde ar fi vrut să se plimbe şi să-şi amintească de tinereţe. Cu timpul se trezi în el o nostalgie surdă după aceste peisaje, aşa încât luă hotărârea ca, îndată după întoarcerea lui

Wokulski, să plece undeva şi să rămână acolo o vară întreagă.

„Mai multe luni... măcar o dată până mor!” spunea el colegilor săi, care, nu se ştie de ce, îi răspundeau numai cu un surâs.

Izolat de bunăvoie de natură şi de oameni, afundat în vârtejul iute dar îngust al afacerilor magazinului, domnul Ignacy simţea tot mai puternic nevoia unui schimb de idei cu cineva. Şi deoarece în unii oameni nu avea încredere, alţii nu voiau ei să-l asculte, iar Wokulski lipsea, omul stătea de vorbă cu sine însuşi şi, în taina cea mai mare, îşi scria memoriile.

CAPITOLUL III

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

De câţiva ani încoace îmi dau seama cu tristeţe că în lume numărul funcţionarilor comerciali destoinici, ca şi cel al politicienilor înţelepţi, este tot mai mic, deoarece toţi fac ceea ce le dictează moda. Un vânzător modest îmbracă din trei în trei luni pantaloni după altă croială, o pălărie din ce în ce mai ciudată şi un guler cu reverul întors altfel decât până atunci. Tot aşa cu politicienii de azi. Şi ei îşi schimbă părerile din trei în trei luni: alaltăieri au crezut în Bismarck, ieri în Gambetta, iar azi în Beaconsfield, care până mai deunăzi era evreu.

Se vede treaba că au uitat un fapt: în prăvălie nu poţi să-ţi pui gulere la modă, ci doar să le vinzi, pentru că, altminteri, muşteriii rămân fără marfă şi prăvălia fără muşterii. Politica nu trebuie să se sprijine pe personalităţi norocoase, ci pe marile dinastii. Metternich a fost tot atât de celebru ca şi Bismarck, iar Palmerston, mai celebru decât Beconsfield, dar cine oare îşi mai aduce aminte de ei? în schimb, familia Bonaparte a zguduit din temelii Europa pe timpul lui Napoleon I, apoi din nou sub Napoleon al III-lea, care până în ziua de astăzi – deşi unii îl consideră un falit – continuă să influenţeze soarta Franţei prin credincioşii săi slujitori,
Mac-Mahon şi Ducrot.

Veţi vedea ce o să fie în stare să facă micul Napoleon al IV-lea, care, pe tăcute, învaţă arta militară la englezi! Dar să lăsăm toate astea. Căci în acest caiet vreau să scriu nu

despre familia Bonaparte, ci despre propria mea persoană, ca să se ştie cum s-au format bunii funcţionari comerciali, care, fără a fi învăţaţi, sunt totuşi buni politicieni. Pentru o astfel de treabă n-ai nevoie de şcoli înalte, ci de cele învăţate acasă şi în prăvălie.

Tatăl meu a fost în tinereţe militar, iar după aceea, aprod la Comisia Treburilor Interne. Era un om drept ca bradul, avea favoriţi şi mustaţa-n furculiţă. Purta un şal negru înfăşurat în jurul gâtului şi o ţintă de argint în lobul urechii.

Locuiam în Stare Miasto, cu o mătuşă care spăla şi cârpea rufe pentru feluriţi funcţionari. Aveam două odăi mici la etajul al patrulea. Nu prea era belşug în casă, dar destulă bucurie, cel puţin pentru mine. În cămăruţa noastră, mobila cea mai impozantă era o masă la care tata lipea plicuri când se întorcea de la birou. În odaia mătuşii locul de frunte îl ocupa albia. Ţin minte că în zilele însorite mă jucam cu zmeul pe stradă. Când ploua, stăteam în casă şi făceam baloane de săpun.

Pe pereţi, la mătuşa, atârnau numai icoane; dar oricât de multe ar fi fost acestea, nu egalau numărul Napoleonilor cu care îşi împodobise tata odaia. Unul era Napoleon la Cairo, altul Napoleon la Wagram, al treilea, la Austerlitz, al patrulea, lângă Moscova, al cincilea, în ziua încoronării, al şaselea, în apoteoză. Iar când mătuşa, scandalizată de atâtea poze lumeşti, a atârnat pe perete la capul patului un crucifix de alamă, tata, ca să nu-l jignească pe Napoleon, cum zicea el, a cumpărat basorelieful lui în bronz şi l-a aşezat şi pe el deasupra patului.

— Păgânule! se tânguia uneori mătuşa. Ai să vezi cum o să mai fierbi în smoală pentru năzdrăvăniile tale!

— Iiii!... Împăratul nu va permite nimănui să-mi facă vreun rău! răspundea tata.

Adesea veneau la noi vechi colegi de-ai tatii: domnul Domanski, tot aprod şi el, dar la Comisia Finanţelor, şi domnul Raczek, care avea în piaţa Dunaj o tarabă de

zarzavaturi. Erau oameni simpli (domnului Domanski îi cam plăcea să tragă la măsea), dar politicieni iscusiţi.
Cu toţii, chiar şi mătuşa, susţineau cât se poate de hotărât că deşi Napoleon I a murit în exil, familia Bonaparte va ieşi din nou la liman. După primul Napoleon, va apărea al doilea, iar dacă şi acesta va sfârşi în mod tragic, va veni următorul, şi, până la urmă, unul dintre ei tot va face ordine în lume.

— Trebuie să fii gata la prima chemare! spunea tata.

— ... pentru că nu ştii nici ziua, nici ora, adăuga domnul Domanski.

Iar domnul Raczek, ca să arate că este de acord, scuipa până în camera mătuşii.

— Vezi că scuipi în albie, şi-o păţeşti!... striga mătuşa.

— Poţi să spui ce vrei dumneata, eu nu mă sperii! bombănea domnul Raczek, scuipând de astă dată spre sobă.

— Of!... Ce bădărani, gloata asta de grenadieri! se burzuluia mătuşa.

— Ştiu, dumitale ţi-au plăcut totdeauna ulanii...

Ştiu, ştiu!

(Mai târziu, domnul Raczek s-a însurat cu mătuşa mea...).

Hotărât ca şi eu să fiu gata când o suna ceasul dreptăţii, tata se ocupa personal de educaţia mea.

Mă învăţa să citesc, să scriu, să lipesc plicuri, dar mă instruia îndeosebi în arta militară. Începuse să mă muştruluiască încă din fragedă copilărie, când umblam cu cămaşa ieşită din pantaloni. Ţin minte că dându-mi comanda: «La dreapta!» sau: «Cu stângu-nainte, marş!»... mă trăgea de colţul cămăşii, în direcţia potrivită.

Instrucţia aceasta decurgea după un program bine stabilit.

Uneori mă trezea din somn noaptea, strigând: «La arme!» sau: «La umăr, arm'!» şi mă punea să fac exerciţii, cu toate văicărelile şi lacrimile mătuşii. La sfârşit îmi

spunea:

— Ignas! Fii întotdeauna gata, flăcăule, că nu ştim nici ziua, nici ora... Ţine minte că pe Bonaparte şi pe toţi ai lui i-a trimis Dumnezeu ca să facă ordine în lume. Şi nu va fi nici ordine, nici dreptate, până nu se va împlini testamentul împăratului.

Nu pot spune dacă credinţa nestrămutată a tatălui meu în Bonaparte şi în dreptate era împărtăşită şi de cei doi colegi ai lui. Uneori, domnul Raczek, când îl durea piciorul, înjura şi spunea, oftând:

— Ei, bătrâne prieten, cam de multişor aşteptăm să vină un nou Napoleon! încep să încărunţesc, mă rablagesc, şi el, nicăieri. Ca mâine ajungem cerşetori la poarta bisericii, şi atunci Napoleon o să vină poate doar ca să cânte prohodul cu noi.

— O să găsească el alţii, mai tineri!

— Mai tineri! Cei mai buni au intrat în pământ înaintea noastră, iar ăi cu caş la gură nu-s buni de nimic.
Unii nici n-au auzit de Napoleon!

— Al meu a auzit, şi va ţine minte! răspundea tata, arătând cu ochii spre mine.

Moralul domnului Domanski era şi mai scăzut.

— Lucrurile merg din ce în ce mai rău, zicea el clătinând din cap. Mâncarea e tot mai scumpă, pentru o amărâtă de casă sunt în stare să-ţi ia toată leafa, şi toţi umblă să te înşele. Până şi rachiul de anason a ajuns apă chioară! înainte ţi-ajungea un păhărel ca să te înveseleşti. Astăzi? Bei o sticlă întreagă, şi eşti tot atât de treaz ca şi când ai fi băut apă! Nici Napoleon n-ar mai fi în stare să îndrepte lucrurile.

Dar tata îi răspundea:

— Lucrurile au să se îndrepte, deşi Napoleon a murit. Are să vină un nou Napoleon.

— Nu mai cred... suspina domnul Raczek.

— Dar dacă are să vină, ce-ai să zici?... Îl întreba tata.

— Nu mai apucăm noi vremurile alea!

— Eu am să le apuc! răspundea tata. De Ignas, nici nu mai vorbesc!

Cuvintele tatălui meu mi s-au întipărit adânc în minte, şi întâmplările de mai târziu le-au dat un caracter miraculos, aproape profetic.

încă din 1840 tata începuse să sufere ba de una, ba de alta. Uneori lipsea de la serviciu mai multe zile în şir; în cele din urmă a căzut de-a binelea la pat.

Domnul Raczek venea să-l vadă în fiecare zi. O dată, privindu-i mâinile slăbite şi obrajii îngălbeniţi, a suspinat:

— Hei, bătrânul meu prieten, cred că n-o să mai apucăm noi timpurile unui nou Napoleon!

Tata i-a răspuns liniştit:

— N-am să mor până când n-am să aud vorbindu-se despre el!

Domnul Raczek a clătinat din cap, şi mătuşa şi-a şters lacrimile, crezând că tata aiurează. Ce puteau crede altceva când un om în pragul morţii vorbea de Napoleon?!...

Starea lui se înrăutăţise. Primise chiar sfintele taine, când, după câteva zile, domnul Raczek a venit repede, foarte tulburat şi, oprindu-se în mijlocul camerei, a zis:

— Hei, bătrânul meu prieten, a apărut un nou Napoleon!...

— Unde? a strigat mătuşa.

— Mai întrebi? în Franţa!

Tata s-a săltat deodată în capul oaselor, dar a căzut din nou pe perne. Pe urmă a întins mâinile spre mine şi, aruncându-mi o privire pe care am s-o ţin minte cât voi trăi, a şoptit:

— Să nu uiţi nimic...

Şi şi-a dat duhul.

Mai târziu, în viaţă, m-am convins cât de profetică a fost credinţa tatălui meu. Am văzut cu toţii a doua stea napoleoniană trezind din somn Italia şi Ungaria. Şi, cu toate

că a apus la Sedan, nu cred să se fi stins pentru totdeauna. Ce însemnătate poate avea un Bismarck, un Gambetta sau un Beaconsfield! Nedreptatea va stăpâni lumea până când se va înălţa un nou Napoleon.

La câteva luni după moartea tatii, domnul Raczek şi domnul Domanski, împreună cu mătuşa Suzana, au ţinut sfat cu privire la soarta mea.

Domnul Domanski voia să mă ia la biroul său şi să facă din mine cu timpul un funcţionar; mătuşa se pronunţă pentru o meserie, iar domnul Raczek pentru branşa zarzavaturilor. Dar când m-au întrebat care-i dorinţa mea, le-am răspuns că vreau să lucrez într-un magazin.

— Te pomeneşti că asta-i soluţia cea mai bună! zise domnul Raczek. Şi la ce negustor vrei să lucrezi?

— La negustorul din Podwale, care are la uşă un iatagan şi în fereastră un cazac!

— Ştiu unde! zise mătuşa. La Mincel!

— Putem încerca! aprobă domnul Domanski. Doar îl cunoaştem cu toţii pe Mincel.

Domnul Raczek în semn de încuviinţare scuipa până la sobă...

— Doamne milostive! gemu mătuşa. Te pomeneşti că mojicul ăsta începe să mă scuipe şi pe mine, acum, când frate-meu a murit... Oh! Nefericită orfană ce sunt!...

— Ei, asta-i! făcu domnul Raczek. Mărită-te, şi n-ai să mai fii orfană!

— Dar unde găsesc prostul care să mă ia?

— Eh! Păi şi eu m-aş însura cu mătăluţă, că tot n-are cine să-mi pună cataplasme, mormăi domnul Raczek, aplecându-se greoi să-şi scuture scrumul din lulea.

Mătuşa începu să bocească. Domnul Domanski luă cuvântul şi zise:

— Ce mai tura-vura... Pe dumneata n-are cine să te ocrotească, iar dumnealui e fără gospodină. Luaţi-vă, strângeţi-l la piept şi pe Ignas, căci aşa o să aveţi chiar şi

un copil. Ba încă unul care n-o să vă coste prea scump, pentru că Mincel o să-i dea casă şi masă, iar voi numai îmbrăcăminte.

— Ei, ce zici?... Întrebă domnul Raczek, uitându-se la mătuşă-mea.

— Daţi-l mai întâi pe copil la ucenicie, apoi poate c-o să-mi iau şi eu inima în dinţi, răspunse mătuşa. Întotdeauna am avut presimţirea că mă aşteaptă o soartă nenorocită...

— Să mergem atunci la Mincel! hotărî domnul Raczek, ridicându-se de pe scaun. Numai dumneata să nu-mi joci cumva festa! adăugă el, ameninţând-o cu pumnul pe mătuşă-mea.

Apoi ieşi împreună cu domnul Domanski. Cam peste o oră şi jumătate se întoarseră, amândoi îmbujoraţi la faţă. Domnul Raczek de-abia mai răsufla, iar domnul
Domanski cu greu se mai putea ţine pe picioare. Poate din pricina scărilor noastre, cu trepte prea înalte...

— Ce s-a întâmplat? întrebă mătuşa.

— Pe noul Napoleon l-au închis în pulberărie! răspunse domnul Domanski.

— Nu în pulberărie, ci în fortăreaţă! A-u... A-u... Îl corectă domnul Raczek, aruncându-şi şapca pe masă.

— Dar cu băiatul ce-aţi făcut?

— Mâine trebuie să-l ducem la Mincel, cu îmbrăcăminte şi cu rufărie, răspunse domnul Domanski. Nu în fortăreaţă... A-u... A-u... ci la Ham-ham-hau... Cham.
Nici eu nu ştiu prea bine unde.

— Aţi înnebunit, beţivanilor?! strigă mătuşa, scuturându-l pe domnul Raczek de braţ.

— Fără familiarităţi de felul ăsta! se burzului domnul Raczek. Familiarităţile să le lăsăm pentru după nuntă! Mâine Ignas trebuie să meargă la Mincel cu rufărie şi îmbrăcăminte... Bietul Napoleon...

Mătuşa îi împinse afară pe uşă, întâi pe domnul Raczek, apoi pe domnul Domanski, şi le aruncă şepcile după ei.

— Plecaţi de-aici, beţivanilor!

— Vivat Napoleon! strigă domnul Raczek.

Domnul Domanski începu să cânte:

«Omule, când pe aici vei trece,
Te opreşte lâng-această piatră rece
Şi culege-nvăţătura scrisă-n ea.
Cugetă asupra ei-nainte de-a pleca,
Şi culege-nvăţătura scrisă-n ea...»

Vocea lui se auzi tot mai încet, ca şi cum domnul Domanski ar fi coborât într-un puţ, apoi se stinse. Dar mai târziu răzbătu din nou până la noi, din stradă. Peste o clipă se auzi scandal; când m-am uitat pe fereastră, am văzut cum un poliţist îl ducea la primărie.

Acestea sunt întâmplările care au precedat intrarea mea în negoţ.

Prăvălia lui Mincel o cunoşteam mai demult, deoarece la el mă trimitea tata după hârtie şi mătuşa după săpun. Întotdeauna alergam acolo voios, fremătând de dorinţa să mă uit la jucăriile din vitrină. După câte îmi amintesc, era expusă acolo o păpuşă mare, îmbrăcată în cazac, care făcea tumbe şi dădea din mâini. În uşă atârnau o tobă, un iatagan şi un căluţ de piele, cu o coadă adevărată.

Interiorul magazinului făcea impresia unei pivniţe mari, al cărei fund nu l-am putut zări niciodată din cauza întunericului care domnea acolo. Ştiu numai atât, că după piper, cafea şi foi de dafin apucai spre stânga, unde era o tejghea, în dosul căreia se aflau, din tavan şi până la podele, dulapuri uriaşe pline cu sertare. Hârtia, cerneala, farfuriile şi paharele se vindeau la o masă aşezată în dreapta, unde erau dulapuri cu geamuri; după săpun şi scrobeală te duceai în fundul prăvăliei, unde se găseau butoaie şi lădiţe aşezate unele peste altele. Chiar şi tavanul era încărcat cu mărfuri; de el atârnau şiraguri lungi de băşici cu muştar şi cu vopsele, o lampă uriaşă cu abajur, care iarna ardea toată ziua, o plasă plină cu dopuri pentru

sticle şi, în sfârşit, un pui de crocodil împăiat, lung de un cot şi jumătate.

Proprietarul magazinului era Jean Mincel, un bătrân cu faţa rumenă şi cu un smoc de păr alb sub bărbie. La orice oră din zi el stătea la fereastră, într-un fotoliu de paie, îmbrăcat cu un halat de barhet albastru, cu şorţ alb dinainte şi cu scufie albă în cap. În faţa lui, pe masă, se afla un catastif mare, în care îşi însemna încasările, iar sus, deasupra capului, atârna o legătură de bice, destinate îndeosebi vânzării.

Bătrânul primea banii, dădea restul clienţilor, scria în catastif, uneori moţăia, dar, cu toate nenumăratele-i îndeletniciri, controla cu o atenţie de necrezut mersul vânzărilor în tot magazinul. Pentru amuzamentul trecătorilor de pe stradă, din când în când trăgea de şnurul prins de cazacul care făcea tumbe în vitrină şi, ceea ce-mi plăcea mai puţin, tot el ne croia, pentru o vină sau alta, cu câte un bici luat din legătură.

Spun «ne croia», deoarece eram trei candidaţi la pedeapsa corporală: eu şi doi dintre nepoţii bătrânului, Franc şi Jan Mincel.

Ochiul patronului şi dibăcia cu care ştia să se folosească de cureaua de căprioară le-am simţit pe propria mea piele chiar a treia zi după ce am intrat în serviciu.

Franc cântărea unei femei stafide de zece groşi. Văzând o stafidă căzută pe tejghea (bătrânul stătea în clipa aceea cu ochii închişi), am luat-o pe furiş şi am înghiţit-o; tocmai mă pregăteam să scot un sâmbure care-mi intrase între dinţi, când am simţit deodată o arsură pe spinare, de parcă m-ar fi atins cineva cu un fier înroşit.

— A, pungaşule! strigă bătrânul Mincel.

Până să-mi dau seama de situaţie, mă croi cu biciul de câteva ori. M-am făcut ghem de durere, dar din clipa aceea n-am mai îndrăznit să pun mâna pe ceva din prăvălie. Migdalele, stafidele şi chiar fisticurile aveau pentru mine un

gust piperat.

După ce mă puse la punct, bătrânul atârnă biciul în legătură, făcu nota pentru stafide şi, cu o mutră din cele mai blajine, începu să tragă de şnurul cazacului.

Uitându-mă la faţa lui surâzătoare şi la ochii pe jumătate închişi mai că nu-mi venea a crede că acest bătrînel voios are atâta putere în mâini. Şi de-abia atunci băgai de seamă că, privit din magazin, cazacul părea mai puţin caraghios decât văzut din stradă.

în prăvălia noastră se vindeau coloniale, galanterie şi săpun. Colonialele le vindea Franc Mincel, un tânăr de vreo 30, şi ceva de ani, cu părul roşcat şi cu o înfăţişare somnoroasă. El avea cel mai des de-a face cu biciul unchiului, deoarece trăgea din lulea, îşi ocupa cu întârziere locul în dosul tejghelei, dispărea nopţile de acasă şi, mai presus de toate, nu era destul de atent la cântărirea mărfurilor. Jan Mincel, mai tânăr decât Franc, conducea secţia de galanterie; în afara mişcărilor neîndemânatice, se mai distingea şi prin firea lui liniştită.

Bătrânul îl bătea şi pe el pentru că şterpelea hârtie colorată, pe care scria epistole domnişoarelor.

Numai August Katz, care vindea săpun, nu era supus pedepselor. Omuleţul acela slăbănog era cât se poate de punctual. Venea cel dintâi la prăvălie, tăia săpunul şi cântărea scrobeala ca un automat; mânca ce i se dădea, în colţul cel mai întunecos al magazinului, aproape ruşinându-se că are nevoi omeneşti. La orele 10 seara se făcea nevăzut, nu se ştie unde.

în mediul acesta am petrecut opt ani, fiecare zi fiind asemenea celorlalte, aşa cum o picătură de ploaie toamna e aidoma celorlalte picături ale ploilor de toamnă. Mă sculam la 5 dimineaţa, mă spălam şi măturam prăvălia. La 6 deschideam uşa din faţă şi ridicam obloanele. În clipa aceea, de undeva, din stradă, apărea

August Katz; îşi scotea haina, îşi punea şorţul şi, fără o

vorbă, se instala între butoiul cu săpun de rufe şi un turn alcătuit din bucăţi de săpun galben de toaletă.

După aceea, pe uşa dinspre curte intra grăbit bătrînul Mincel, mormăind: *«Morgen!»*[1] îşi potrivea scufia pe cap, scotea catastiful din sertar, se aşeza în fotoliu şi trăgea de câteva ori şnurul de care era legat cazacul.

După el intra Jan Mincel. Săruta mâna unchiului său şi se aşeza în spatele tejghelei pe care vara prindea muşte „iar iarna desena cu degetul sau cu pumnul felurite figuri.

De obicei pe Franc îl aducea altcineva în prăvălie.

Intra cu ochii cârpiţi de somn, căscând, săruta mâna unchiului cu un aer indiferent, şi toată ziulica se scărpina în cap într-un chip care ar fi putut să însemne şi că-i e tare somn, şi că e tare mâhnit... Nu era dimineaţă în care unchiul, uitându-se la schimele lui, să nu strâmbe din nas şi să nu-l întrebe:

— Hai, spune! Unde mi-ai umblat, ştrengarule?

între timp strada începea să se însufleţească, şi prin faţa vitrinei trecea tot mai multă lume, ba o slujnică, ba un tăietor de lemne, ba o cucoană cu capişon, ba un ucenic, ba un domn cu caschetă... alunecau cu toţii dintr-o parte sau din alta, asemenea unor figuri de panoptic™! Prin mijlocul străzii treceau huruind încoace şi-ncolo căruţe, trăsuri, se rostogoleau butoaie... Din ce în ce mai multă lume, din ce în ce mai multe vehicule, până ce pe stradă se pornea parcă un şuvoi, din care, clipă de clipă, se desprindea câte cineva şi dădea buzna în prăvălia noastră după cumpărături.

— De trei groşi piper...

— Vă rog să-mi daţi un sfert de cafea...

— Orez...

— O juma de litră de săpun...

— Foi de dafin de un gros...

Treptat, magazinul se umplea, mai ales cu servitorime şi

---

[1] *Mneaţa! (Germ.).*

cu femei îmbrăcate sărăcăcios. În clipele acelea,
Franc Mincel strâmba din nas de nu mai putea; trăgea şi împingea la loc sertarele, împacheta marfa în hârtie cenuşie, se urca repede pe scară, iar împacheta „făcând totul cu mutra jalnică a unui om care nu-i lăsat să caşte liniştit. Până la urmă se îmbulzeau atât de mulţi muşterii, încât Jan Mincel şi cu mine eram obligaţi să-l ajutăm pe Franc la vânzare.

Bătrânul scria, primea banii, dădea restul, şi din când în când îşi pipăia cu degetele scufia albă, al cărei ciucure albastru îi cădea în ochi. La răstimpuri trăgea de cazac, alteori lua fulgerător biciul ca să-l croiască pe vreunul dintre nepoţi. Rareori am putut înţelege de ce anume îi pedepsea, pentru că nepoţii nu prea erau dispuşi să mă lămurească asupra pricinii acestor porniri ale bătrânului.

Spre ora opt năvala cumpărătorilor scădea. Atunci, în fundul prăvăliei se ivea o slujnică grasă cu un coş cu chifle şi cu nişte căni; Franc îi întorcea spatele. În urma ei intra mama patronului nostru, o bătrânică slăbuţă, într-o rochie galbenă, cu o bonetă uriaşă în cap, cu ibricul de cafea în mână. În timp ce orânduia pe masă lucrurile aduse, bătrânica rostea cu glas răguşit:

— *Guten Morgen, meine Kinder! Der Kaffee ist schon fertig!*[2]

Şi începea să toarne cafeaua în cănile albe de porţelan.

Atunci bătrânul Mincel se apropia de dânsa şi îi săruta mâna, răspunzând:

— *Guten Morgen, meine Mutter!*[3]

După care primea o cană de cafea şi trei chifle.

Apoi veneau la rând: Franc Mincel, Jan Mincel,
August Katz şi – la sfârşit de tot – eu. Fiecare îi săruta bătrânei mâna uscată, plină de vine albastre, şi îi spunea:

---

[2] *Bună dimineaţa, copii! Cafeaua e gata! (Germ.).*

[3] *Bună dimineaţa, mamă! (Germ.).*

— *Guten Morgen, Grossmutter!*[4]

Şi fiecare primea cana cuvenită şi cele trei chifle.

După ce ne beam în pripă cafeaua, slujnica lua coşul gol, şi ceştile murdare, bătrâna cana, şi plecau.

Dincolo, în stradă, vehicule şi şuvoiul de oameni se «curgeau necontenit într-o parte şi în alta, şi mereu se desprindea câte cineva ca să intre în prăvălie.

— Daţi-mi, vă rog, scrobeală...

— Migdale de zece groşi...

— Zahăr candel de un groş...

— Săpun de rufe...

Pe la amiază deverul scădea la tejghelele cu coloniale; în schimb, creştea numărul cumpărătorilor în partea dreaptă a prăvăliei, la Jan. Aici se cumpărau farfurii, pahare, maşini de călcat, râşniţe, păpuşi şi uneori umbrele mari, albastru-închis sau roşu-aprins. Cumpărătorii, femei şi bărbaţi, bine îmbrăcaţi, luau loc pe scaune, cereau să li se arate tot felul de obiecte, se tocmeau şi voiau să vadă mereu alte şi alte lucruri.

îmi aduc aminte că în timp ce mă zbuciumam în partea stângă a prăvăliei, alergând de colo-colo şi împachetând mărfurile, mă frământa mai mult decât orice gândul: ce doreşte, la urma urmei, cutare sau cutare client din partea dreaptă? O să cumpere oare ceva?

Adevărul este că în partea aceasta a magazinului se vindea destul de mult, venitul zilnic al raionului de galanterie fiind de câteva ori mai mare decât cel al raioanelor de coloniale sau săpun.

Bătrânul Mincel venea în prăvălie şi duminica. Dimineaţa îşi făcea rugăciunile, iar pe la amiază mă chema la un fel de lecţie.

— Sag mir: spune-mi. Was ist das? Ce-i asta?

Das ist cine Schublade: ăsta e un sertar. Ia uită-te ce-i în sertarul ăsta: Es ist Zivnnt: scorţişoară. La ce foloseşte

---

[4] *Bună dimineaţa, bunico! (Germ.).*

scorţişoara? Scorţişoara se întrebuinţează la supă, la desert. Ce este scorţişoara? E scoarţa unui arbore.
Unde creşte acest arbore? În India. Priveşte globul şi uită-te unde este India. Dă-mi de zece groşi scorţişoară…
O, du Spitzbub![5]*…* Dacă am să te ard de zece ori cu biciul, ai să ştii câtă scorţişoară trebuie să vinzi de zece groşi…

Astfel treceam de la un sertar la altul şi învăţam istoria fiecărui articol. Când Mincel nu era obosit, îmi dicta şi diferite socoteli, mă punea să fac adunări în catastif sau să redactez corespondenţa prăvăliei.

Bătrânul ţinea foarte mult la rânduială. Nu suferea fir de praf şi-l ştergea de pe cele mai mărunte obiecte.
Numai bicele nu avea nevoie să le cureţe niciodată, datorită lecţiilor sale de duminică din domeniul contabilităţii, geografiei şi merceriei.

Treptat-treptat, în câţiva ani ne-am obişnuit atât de mult unul cu altul, încât bătrânul nu se mai putea lipsi de mine, iau eu începusem să-i consider până şi biciul ca făcând parte din relaţiile de familie. Mi-aduc aminte că o dată mi-a părut nespus de rău de o întâmplare: în loc să pună mâna pe bici fiindcă-i stricasem un samovar de preţ, bătrânul Mincel s-a mulţumit doar să-mi spună:

— Ce făcuşi, Ignas? Ce ispravă făcuşi?

Aş fi preferat să fiu bătut cu toate bicele din lume decât să-i aud vocea aceea tremurândă şi să-i văd privirea înspăimântată.

Masa de prânz o luam, de obicei, în prăvălie. Întâi prânzeau cei doi tineri Mincel şi August Katz, apoi eu şi patronul. Sărbătorile ne adunam cu toţii sus şi ne aşezam la aceeaşi masă. În fiecare ajun de Crăciun, Mincel ne făcea cadouri, iar mama lui ne pregătea nouă şi fiului ei, în cea mai mare taină, un pom de Crăciun. În sfârşit, în prima zi a fiecărei luni toţi primeam salariul (eu primeam zece zloţi). Cu acest prilej, fiecare trebuia să arate ce economii făcuse:

---

[5] *Ştrengarule! (Germ.).*

eu, Katz, cei doi nepoţi şi personalul de serviciu. A nu face economii, mai bine zis a nu pune la o parte în fiecare zi măcar câţiva groşi, era în ochii lui Mincel o crimă tot atât de gravă ca şi furtul. După câte mi-amintesc, prin prăvălia noastră au trecut câţiva vânzători şi câţiva ucenici care au fost concediaţi pentru că nu făceau economii. Ziua în care Mincel afla adevărul era ultima lor zi de lucru în prăvălie.

Făgăduielile, jurămintele, sărutatul mâinilor, chiar şi căderea la picioarele patronului nu foloseau la nimic. Bătrânul nemişcat, în fotoliu, fără să se uite la suplicanţi, arăta cu un deget uşa şi spunea doar un singur cuvânt:

«Fort! Fort![6]*».* Principiul economiilor ajunsese la el un fel de obsesie.

Omul acesta blajin avea totuşi un cusur; îl ura pe Napoleon. Nu pomenea niciodată de el, dar când auzea numele lui Bonaparte, îl apuca parcă un acces de turbare, se învineţea, scuipa şi urla: «Nemernic! Spitzbub! Bandit!»…

Când am auzit prima dată aceste insulte nesăbuite, aproape că mi-am pierdut cunoştinţa; voiam să-i spun bătrânului câteva să mă pomenească şi apoi să mă duc la domnul Raczek, care între timp se însurase cu mătuşa mea; l-am văzut însă pe Jan Mincel făcându-i un semn lui Katz şi şoptindu-i ceva cu mâna la gură. Am ciulit urechile şi iată ce-am auzit din gura lui Jan:

— Bătrânul aiurează! Napoleon a fost un om curajos, dacă nu pentru altceva, măcar pentru că i-a gonit pe hingherii de saxoni! Nu-i aşa, Katz?

August Katz a început să clipească repede, continuând să taie săpunul în bucăţi.

Am rămas uluit; din clipa aceea am simţit o simpatie deosebită pentru Jan Mincel şi pentru August Katz.

Cu timpul, m-am convins că în prăvălia noastră existau două mari partide; unul, alcătuit din bătrânul Mincel şi din

---

[6] *Afară! Afară! (germ).*

mama sa, ţinea grozav la nemţi, iar celălalt, compus din tinerii Mincel şi din Katz, îi ura de moarte. După câte îmi amintesc, numai eu eram neutru.

În anul 1846 a ajuns până la noi vestea evadării lui Ludovic-Napoleon din închisoare.

Pentru mine anul acela a fost important, deoarece am devenit funcţionar comercial, iar patronul nostru, bătrânul Jan Mincel, şi-a încheiat socotelile cu viaţa din pricini destul de ciudate.

În acel an, negoţul nostru slăbise întrucâtva, fie din cauza neliniştii generale, fie pentru că patronul nostru îl înjura pe Ludovic-Napoleon prea des şi prea tare.
Oamenii începuseră să se uite la noi cu ochi răi, şi cineva (poate Katz?) ne-a spart într-o bună zi un geam.

Incidentul acesta, în loc să îndepărteze cu desăvârşire publicul, îl atrase, şi timp de o săptămână am avut un dever cum nu mai avusesem nicicând; toţi vecinii ne pizmuiau. După o săptămână, însă, vânzarea slăbi din nou, şi prăvălia deveni iar pustie.

Într-o seară – patronul lipsea, ceea ce era un fapt neobişnuit – fu aruncată din nou o piatră în prăvălia noastră.

Cei doi Mincel, speriaţi, dădură fuga la etaj şi-l căutară pe unchiul lor, iar Katz se repezi în stradă, după răufăcători.

în clipa aceea se iviră doi poliţişti care-l aduceau...
ghiciţi pe cine?... Pe însuşi patronul nostru, în carne şi oase!
Spuneau că el spărsese geamul, acum, ca şi prima dată...

în zadar încercă bătrânul să nege: nu numai că fusese prins asupra faptului, dar poliţiştii îi mai găsiră şi o piatră în buzunar. Aşa încât bietul om fu condus la primărie.

Desigur că acolo, după o serie de explicaţii, cazul fu lămurit. Dar din clipa aceea bătrânul îşi pierdu cu desăvârşire buna dispoziţie şi începu să slăbească, iar într-o bună zi nu se mai ridică din fotoliul de lângă fereastră.
Se stinse cu bărbia rezemată de registrul comercial, ţinând

în mână şnurul cu care făcea să se mişte cazacul.

Câţiva ani după moartea unchiului lor, nepoţii conduseră împreună prăvălia din Podwale; abia prin 1850 îşi împărţiră moştenirea. Franc rămase pe loc, cu secţia de coloniale; iar Jan, cu secţia de galanterie şi articole de toaletă, se mută pe strada Krakowska, în imobilul pe care-l ocupăm şi azi. După alţi câţiva ani, Jan se însura cu frumoasa Malgorzata Pfeifer, iar ea (fie-i ţărâna uşoară), rămânând văduvă, se mărită cu Stas Wokulski, care pe această cale moşteni firma condusă timp de două generaţii de familia Mincel.

Mama patronului nostru mai trăi încă timp îndelungat; când, în anul 1853, m-am întors din străinătate, am găsit-o perfect sănătoasă. Continua să coboare dimineaţa în prăvălie şi să spună:

— Guten Morgen, meine Kinder! Der Kaffee ist schon fertig…

Numai vocea ei devenea din an în an mai slabă; până la urmă amuţi pe vecie.

Pe vremea mea, patronul era un fel de părinte şi învăţător al ucenicilor săi şi în acelaşi timp servitorul cel mai credincios al magazinului; mama – sau soţia lui – se ocupa cu gospodăria, şi toţi membrii familiei erau angajaţi ai firmei. Astăzi, patronul se interesează numai de câştigul lui; de cele mai multe ori nu-şi cunoaşte meseria, şi grija lui cea mai mare e ca fiii săi să nu ajungă şi ei comercianţi. Nu vorbesc de Stas Wokulski, care are planuri mari, ci, aşa, în general. Cred că negustorul trebuie să stea în prăvălie şi să-i formeze pe cei care-l slujesc, dacă vrea ca aceştia să ajungă oameni de treabă.

Se spune că Andrassy a şi cerut un fond de şaizeci de milioane de guldeni pentru cheltuieli neprevăzute.

Aşadar, şi Austria se înarmează! Cu toate acestea, Stas îmi scrie că nu va fi război, şi cum Stas n-a fost niciodată un flecar, însemnează că este, fără doar şi poate, foarte bine informat în treburile politice. În cazul ăsta, nu stă în

Bulgaria de dragul afacerilor.

Sunt curios să ştiu ce-o să facă! Sunt foarte curios!...

CAPITOLUL IV

ÎNTOARCEREA

Duminica, o ZI MOHORÂTĂ DE martie; se apropie amiaza, dar străzile Varşoviei sunt aproape pustii. Oamenii stau acasă, iar cei care totuşi au ieşit se adăpostesc prin ganguri; unii fug gheboşaţi prin lapoviţa care-i biciuie. Nu se aude aproape de loc huruit de roţi; trăsurile au înţepenit pe loc. Birjarii sar de pe capră şi intră sub coşul trăsurii, iar caii, uzi de ploaie şi ninşi parcă ar dori să se pitească sub oişte sau să se ascundă sub propriile lor urechi.

Cu toate acestea – şi poate tocmai din cauza aceasta – domnul Ignacy stă în camera sa zăbrelită şi e foarte vesel. Afacerile magazinului merg strună, galantarele pentru săptămâna viitoare sunt aranjate şi – faptul cel mai important – de pe o zi pe alta trebuie să se întoarcă Wokulski.» În sfârşit, domnul Ignacy va avea cui să predea conturile şi povara conducerii magazinului, iar cel mult peste două luni va putea pleca în vacanţă.

După douăzeci şi cinci de ani de muncă – şi ce muncă!

i se cuvine o odihnă mai îndelungată. Va medita numai asupra problemelor politice; se va plimba şi se va zbengui pe câmp şi prin păduri, va fluiera, şi chiar va cânta, ca în tinereţe. Ah, de n-ar fi durerile astea reumatice, care de altfel la ţară vor dispărea…

Şi cu toate că lapoviţa loveşte în ferestrele zăbrelite, cu toate că ninsoarea e atât de deasă încât în cameră s-a făcut întuneric, domnul Ignacy e într-o dispoziţie primăvăratică. Scoate de sub pat mandolina, şi după câteva acorduri, începe să cânte pe nas o romanţă:

„Primăvara se trezeşte în toată natura...
Întâmpinaţi de cântecul duios al privighetorilor,
În păduricea verde de lângă pârâu înfloresc doi trandafiri minunaţi...”

Sunetele fermecătoare au trezit căţelul adormit pe canapea, care acum se uită ţintă cu singurul lui ochi la stăpânu-său, şi au atras în curte o umbră uriaşă. Umbra s-a oprit în faţa ferestrei zăbrelite şi încearcă să privească în odaie. Domnul Ignacy o zăreşte.

„Aha, e Pavel”, îşi spune el în gând.

Dar Ir, câinele, e de altă părere. Sare de pe canapea şi adulmecă neliniştit la uşă, ca şi cum ar fi simţit un străin.

Pe coridor se aude un zgomot, cineva dibuie clanţa; în sfârşit, uşa se deschide, în prag apare un om îmbrăcat într-o şubă presărată cu fulgi de zăpadă şi picături de ploaie.

— Cine-i? întreabă Ignacy, făcându-se roşu la faţă.

— Nu cumva m-ai uitat, bătrâne?... răspunde încet şi rar noul-venit.

Domnul Ignacy se fâstâceşte de tot. Îşi potriveşte pe nas ochelarii care îi tot alunecă; apoi trage de sub pat cutia ca un coşciug, ascunde repede mandolina, şi-o vâră înapoi la loc.

între timp, oaspetele şi-a scos şuba şi căciula de miel, iar Ir, căţelul chior, după ce l-a mirosit, dă din coadă, gudurându-se şi chelălăind bucuros la picioarele lui.

— Domnul Ignacy, mişcat, se gârboveşte mai mult ca de obicei şi se apropie de oaspete.

— Mi se pare... spune el, frecându-şi mâinile, mi se pare că am plăcerea... Apoi îl trage pe oaspete la fereastră, clipind repede: Stas!... Doamne, ce-mi văd ochii?... Îl bate cu pumnul în pieptul voinic, îi strânge amândouă mâinile, şi la urmă, punându-şi palma pe capul lui ras, face o mişcare de parcă ar vrea să-i mângâie creştetul: Ha! Ha! Ha!... râse domnul Ignacy. Stas, în persoană!... Stas se întoarce de la război... Te pomeneşti că de-abia acum ţi-ai adus aminte că

ai prăvălie şi prieteni! adăugă, dându-i un pumn în umăr. Să fiu al dracului dacă nu semeni mai degrabă a soldat sau marinar decât a negustor... De opt luni n-ai mai dat pe la prăvălie! Ce piept... Ce căpăţână...

Oaspetele râde şi el. Îl apucă pe Ignacy de gât şi îl sărută, de câteva ori, fierbinte pe amândoi obrajii, pe care bătrânul amploiat îi întinde rând pe rând, fără a îndrăzni însă să răspundă în acelaşi fel.

— Dar tu, bătrâne, cum o mai duci? întreabă oaspetele. Ai slăbit, eşti mai palid...

— O duc bine, m-am îngrăşat un pic.

— Ai încărunţit... Cum te simţi?

— De minune! Şi în prăvălie treburile merg bine, deverul a mai crescut. În ianuarie şi februarie am făcut vânzare de douăzeci şi cinci de mii de ruble... Dragul meu Stas! Ai lipsit de acasă opt luni... O nimica toată...

Nu vrei-să stai jos?

— Ba da! răspunde oaspetele, în timp ce se aşază pe canapea, unde se urcă îndată şi Ir, punându-şi capul pe genunchii lui.

Domnul Ignacy îşi apropie scaunul.

— Vrei să mănânci ceva? Am nişte şuncă şi puţine icre negre...

— Mănânc cu plăcere!

— Poate vrei să şi bei. Am o sticlă de vin unguresc, destul de bun, numai că nu mi-a mai rămas decât un singur pahar întreg.

— O să beau din paharul de apă, răspunde oaspetele.

Domnul Ignacy începe să se foiască de colo-colo, deschizând rând pe rând dulapul, lădiţa şi sertarul mesei.

Scoate sticla de vin şi o ascunde din nou la locul ei, apoi pune pe masă şunca şi câteva chifle. Mâinile şi pleoapele îi tremură. Trebuie să treacă destulă vreme ca să se liniştească şi să adune la un loc rezervele amintite mai sus. Numai după ce bea un păhărel de vin, îşi recapătă echilibrul

sufletesc, foarte zdruncinat.
în acest timp Wokulski înfulecă de zor.
— Ce mai e nou? întreabă Ignacy pe un ton mai liniştit, punând mâna uşor pe genunchii musafirului.
— Din punct de vedere politic? Are să fie pace!
— Atunci de ce se înarmează Austria?
— Cu cele şaizeci de milioane de guldeni?... Vrea să pună mâna pe Bosnia şi Herţegovina[7].
Pupilele lui Ignacy se dilată.
— Austria vrea să pună mâna?... repetă el. Şi de ce?
— De ce? surâde Wokulski. Pentru că Turcia nu-i în stare s-o împiedice.
— Dar Anglia nu zice nimic?
— Anglia îşi va primi şi ea partea.
— Pe seama Turciei?
— Se-nţelege! întotdeauna cei slabi plătesc cheltuiala conflictelor dintre cei tari.
— Dar dreptatea? strigă Ignacy.
— Drept este să se înmulţească şi să prospereze cei puternici, iar cei slabi să piară. Altfel, lumea ar deveni un azil pentru invalizi, ceea ce ar fi într-adevăr nedrept.
Ignacy se trase înapoi cu scaun cu tot.
— Tu, Stas, tu vorbeşti aşa?... Vorbeşti serios, spune, nu glumeşti?...
Wokulski îşi îndreaptă spre el privirile liniştite.
— Da, eu vorbesc aşa. De ce te miri? Oare nu ni se aplică şi mie, şi ţie, tuturor aceeaşi lege? Prea mult m-am plâns pe mine însumi ca să mă mai înduioşeze soarta Turciei!
Domnul Ignacy lasă ochii în jos. Tace. Wokulski continuă să mănânce.
— Şi cum ţi-au mers treburile? îl întreabă apoi gazda, pe un ton obişnuit.

---

[7] *Provincii ale Serbiei, rămase după pacea de la San-Stefano (1878) în stăpânirea Turciei, dar cedate în acelaşi an, prin tratatul de la Berlin, Austro-Ungariei, „pentru a le administra”.*

Ochii lui Wokulski sclipesc. Lasă chifla din mână şi se reazămă de spătarul canapelei.

— Îţi aduci aminte câţi bani am luat la plecare?

— Treizeci de mii de ruble! întregul nostru numerar!

— Şi cât crezi că am adus?

— Cinci... vreo patruzeci de mii... Am ghicit?... Întreabă Rzecki, uitându-se la el şovăielnic.

Wokulski îşi toarnă un pahar de vin, îl bea încet, apoi rosteşte apăsat:

— Două sute cincizeci de mii de ruble, dintre care o mare parte în aur! Şi deoarece am dispus să mi se cumpere cu ei bancnote, pe care să le vând după încheierea păcii, o să am peste trei sute de mii de ruble...

Rzecki se apleacă spre el cu gura căscată.

— Nu te teme! continuă Wokulski. Am câştigat banii ăştia cinstit, chiar greu, foarte greu. Secretul e că am avut un asociat bogat şi că m-am mulţumit cu un câştig de patru şi cinci ori mai mic decât alţii. Aşa, capitalul meu a crescut mereu şi a fost într-o continuă mişcare...
În plus, am avut un noroc orb... Ca jucătorul acela căruia i-a ieşit la ruletă de zece oi i la rând acelaşi număr.
Joc îndrăzneţ?... Da, în fiecare lună am riscat tot ce aveam, şi în fiecare zi mi-am pus viaţa în joc.

— Numai pentru asta te-ai dus acolo? întreabă Ignacy.

Wokulski se uită ironic.

— Te pomeneşti că ai fi vrut să ajung un fel de Wallenrod turc?...

— Să-ţi rişti viaţa pentru avere, când aveai aici bucata de pâine asigurată!... mormăie domnul Ignacy, clătinând din cap, cu sprâncenele ridicate.

Wokulski sare ca ars de pe canapea, tremurând de mânie.

— Bucata asta de pâine asigurată, zice el strângând pumnii, mi-a stat în gât şi m-a sufocat timp de şase ani!...

Ţii minte de câte ori pe zi mi se pomenea de cele două generaţii ale familiei Mincel sau de bunătatea îngerească a neveste-mi? Am avut vreun cunoscut mai apropiat sau mai îndepărtat, în afară de tine, care să nu mă tortureze cu vorba, cu gestul sau măcar cu privirea? De câte ori nu m-au bârfit! Unii mi-au spus în faţă că mă hrăneşte fusta neveste-mi, că datorez totul muncii familiei Mincel şi nimic, absolut nimic, energiei mele, deşi eu am fost acela care le-am pus prăvălioara pe picioare şi i-am dublat veniturile!...
Familia Mincel în sus, familia Mincel în jos!... Ei, acum să mă compare cu familia Mincel cât or pofti! Eu singur am câştigat într-o jumătate de an de zece ori mai mult decât au câştigat cele două generaţii ale familiei
Mincel într-o jumătate de secol. O mie de Minceli ar fi trebuit să asude în dughenile lor, cu scufiile lor în cap, ca să câştige cât am câştigat eu în ploaia de gloanţe, în jurul baionetelor şi în secera tifosului! Acum ştiu câţi Minceli valorez, şi, pe dumnezeul meu, pentru un rezultat ca ăsta aş repeta aventura fără şovăire! Prefer să risc falimentul şi moartea decât să mă gudur pe lângă cei care cumpără în prăvălia mea umbrele, sau să cad la picioarele acelora care binevoiesc să-şi procure din magazinul meu closete...

— Nu te-ai schimbat de loc! şopteşte Ignacy.

Wokulski se potoleşte. Se reazemă de umărul lui Ignacy şi, uitându-se în ochii lui, rosteşte potolit:

— Nu eşti supărat pe mine, bătrâne?

— De ce să fiu? Nu ştiu oare că lupul nu-i făcut să păzească oile?... Desigur...

— Ce mai e nou pe aici? Hai, spune-mi!

— Ţi-am comunicat totul în rapoartele mele. Afacerile merg bine, cantitatea de mărfuri a crescut, iar numărul comenzilor, de asemenea. Va trebui să mai angajăm un vânzător.

— Să angajăm chiar doi. Vom mări magazinul. Va fi splendid!

— Un fleac, atâta tot!

Wokulski se uită la el dintr-o parte şi surâde, văzând că bătrânul îşi recapătă buna dispoziţie.

— Dar ce se mai aude prin oraş? Prăvălia, câtă vreme eşti tu aici, e firesc să meargă bine.

— Prin oraş...

— Dintre puşlamalele de pe vremuri n-a dispărut niciuna? îl întrerupe Wokulski, începând să măsoare cu paşi mari încăperea.

— Nu, niciuna! S-au înmulţit!

— A... el...

Wokulski se opreşte, ca şi cum ar sta în cumpănă.

îşi toarnă din nou un pahar de vin şi-l dă pe gât.

— Lşcki mai cumpără de la noi?...

— Mai mult pe datorie...

— Aşadar, cumpără!... (Wokulski răsuflă uşurat).
Cum îi mai merg afacerile?

— Am impresia că-i în stare de faliment şi se pare că anul ăsta au să-i scoată, în sfârşit, casa la licitaţie!

Wokulski se apleacă spre câine şi începe să se joace cu el.

— Spune-mi, te rog... domnişoara Lşcka nu s-a măritat?

— Nu.

— Şi nici nu se mărită?

— Mă cam îndoiesc. Cine se însoară astăzi cu o domnişoară care are pretenţii mari şi niciun ban zestre? O să rămână fată bătrână, cu toată frumuseţea ei.
Desigur...

Wokulski se îndreaptă de spate şi îşi dezmorţeşte mădularele. Privirea lui aspră este acum nespus de duioasă.

— Scumpul meu bătrân! spune el, apucându-l pe Ignacy de mână. Bunul meu prieten! Nici nu-ţi închipui cât sunt de fericit că te văd, şi încă în camera asta! îţi aminteşti câte seri, câte nopţi am petrecut aici?... Cum îmi dădeai să

mănânc?... Cum îmi dădeai hainele cele mai bune?... Îţi mai aduci aminte?

Rzecki se uită la el cu luare-aminte şi îşi spune că vinul lui trebuie să fie foarte bun dacă a fost în stare să-l facă pe Wokulski atât de vorbăreţ.

Wokulski se aşază pe canapea şi, rezemându-şi capul de perete, şopteşte, ca şi cum ar vorbi cu sine însuşi:

— Nici nu-ţi poţi închipui cât am suferit, singur, departe de toţi, neştiind dacă am să vă mai văd pe vreunul! Pentrucă singurătatea cea mai grea nu e cea din jurul omului, ci pustiul din el însuşi, dacă părăsindu-şi ţara, n-a dus cu sine nicio privire caldă, niciun cuvânt blând şi nicio fărâmă de speranţă...

Domnul Ignacy se mişcă nervos pe scaun, gata să protesteze.

— Dă-mi voie să-ţi amintesc că la început ţi-am trimis scrisori foarte mişcătoare, poate chiar prea sentimentale. Am fost însă descurajat de răspunsurile tale laconice…

— Crezi că îţi reproşez ceva?

— Cu atât mai puţin poţi să reproşezi ceva celorlalţi oameni din prăvălie, care nu te cunosc aşa cum te cunosc eu!

Wokulski îşi revine.

— Dar eu n-am nicio pretenţie de la nimeni! Poate îţi reproşez un pic ţie pentru că mi-ai scris aşa de puţin despre... oraş… În plus, foarte adesea Curierul se rătăcea la poştă, pierdeam şirul informaţiilor, şi atunci eram chinuit de presimţirile cele mai rele.

— De ce? face domnul Ignacy, mirat. Doar aici nu era război!

— Da, aşa-i... Chiar petreceaţi bine de tot. Îmi amintesc că în decembrie aţi avut minunate „tablouri vivant. Cine a luat parte?

— Eu nu mă duc la prostii dintr-astea…

— Da, aşa-i! Eu însă aş fi dat în ziua aceea zece mii de

ruble să le pot vedea. O prostie şi mai mare!...
Nu-i aşa?

— Desigur, deşi multe fapte îşi pot găsi explicaţia în singurătate, în plictiseală...

— Sau în nostalgie, îl întrerupe Wokulski. Nostalgia m-a chinuit în fiecare clipă de răgaz, în fiecare ceas de odihnă. Mai toarnă-mi vin, Ignacy!

Bea. Apoi începe din nou să umble prin cameră, vorbind cu glas stins:

— Prima dată m-a apucat în seara când amtrecut
Dunărea. Eram singur în barcă, cu călăuza, un ţigan.
Neputând să mă înţeleg cu el, priveam împrejurimile.
Malurile erau nisipoase, ca şi la noi. Şi pomii semănau cu sălciile noastre, iar dealurile erau acoperite cu aluniş şi cu pâlcuri de pini. Mi s-a părut o clipă că mă aflu în ţara mea şi că până să înnopteze am să vă revăd. A venit însă noaptea, şi, o dată cu ea, malurile au pierit. M-am trezit singur pe o apă nesfârşită, în care se oglindeau puzderie de stele... Atunci am început să mă gândesc că sunt atât de departe de casă, că singura legătură dintre mine şi voi erau stelele acelea, că în clipa aceea poate că nimeni dintre voi nu se uita la ele, că nimeni nu-şi aducea aminte de mine, nimeni... Am simţit un fel de sfâşiere lăuntrică, şi abia atunci mi-am dat seama cât de adâncă era rana din sufletul meu!

— E drept că stelele nu m-au preocupat niciodată, şopteşte, domnul Ignacy.

— Din ziua aceea m-a cuprins o boală ciudată, continuă Wokulski. Atâta timp cât eram ocupat cu corespondenţa, cu socotelile, cu recepţionarea mărfurilor, cu agenţii mei, atâta timp cât ridicam şi încărcam căruţele stricate sau păzeam să nu se strecoare vreun hoţ,. Eram oarecum liniştit. Dar când lăsam treburile şi puneam jos tocul, fie şi pentru o clipă, simţeam o durere, ca şi cum – înţelegi, Ignacy? – ca şi cum mi-ar fi pătruns în inimă un grăunte de nisip! Uneori mi

se întâmpla să simt acea înţepătură surdă, acel sâmbure de nelinişte, de teamă, chiar când mergeam, când mâncam, vorbeam, meditam cu capul limpede, mă uitam la un peisaj frumos, râdeam sau eram vesel. Starea asta repetată, nespus de obositoare, făcea ca evocările să stârnească în mine o adevărată furtună sufletească. Un pom cu o formă cunoscută, un deluşor pleşuv, culoarea unui nor, zborul unei păsări, chiar şi adierea vântului trezeau în mine, fără niciun motiv, o disperare atât de adâncă, încât fugeam de oameni.
Căutam un loc pustiu, unde să mă pot arunca la pământ şi să urlu de durere, ca un câine, neauzit de nimeni.
Alteori, fugind aşa, până şi de mine însumi, mă apuca noaptea, şi atunci, din tufişuri, din trunchiurile răsturnate, din vreascurile căzute la pământ îmi ieşeau în întâmpinare umbre cenuşii care dădeau trist din capetele lor cu ochi stinşi. Şi totul, foşnetul frunzelor, huruitul îndepărtat al căruţelor, şopotul apelor se contopeau într-o singură voce jalnică: „Vai, trecătorule, ce ţi s-a întâmplat?”... Ce mi s-a întâmplat?

— Nu înţeleg nimic! intervine Ignacy supărat. Ce fel de nebunie mai e şi asta?

— Dorul...

— Dorul după ce?

Wokulski tresare.

— După ce? Dorul de... După tot... După ţară..:

— De ce nu te-ai întors?

— Şi ce-aş fi făcut dacă mă întorceam? De altfel, nici nu puteam!

— Cum nu puteai?! se miră Ignacy.

— Nu puteam, şi gata! Nu aveam de ce să mă întorc! răspunde Wokulski, nervos. Mi-era totuna să mor aici sau acolo. Mai dă-mi vin! încheie el brusc, întinzând mâna.

Rzecki se uită la faţa lui aprinsă şi dă sticla la o parte.

— Lasă, eşti şi aşa destul de iritat...

— De-aia vreau să beau!

— Ba să nu bei! îl întrerupse Ignacy. Vorbeşti prea mult... Poate chiar mai mult decât ai vrea!

Wokulski se linişteşte. Se gândeşte o clipă şi răspunde, clătinând din cap:

— Te înşeli!

— Ba de loc, şi am să-ţi dovedesc îndată! şopteşte Ignacy. Tu n-ai plecat acolo numai ca să faci bani!

Desigur! răspunde Wokulski, după o clipă de tăcere.

— Ce nevoie ai tu de trei sute de mii de ruble, când îţi ajung o mie pe an?...

— Da, aşa-i!

Rzecki se apleacă la urechea lui:

— Şi am să-ţi spun ceva: banii ăştia nu i-ai adus pentru tine!

— Cine ştie? Poate că ai ghicit!

— Ghicesc mai multe decât îţi închipui tu..:

Wokulski izbucneşte deodată în râs:

— Aha, care va să zică, aşa crezi! Te asigur că nu ştii nimic, visător bătrân!

— Mă tem că nu eşti treaz, şi de aceea vorbeşti ca un nebun. Mă înţelegi, Stas?

Wokulski continuă să râdă.

Ai dreptate, nu sunt obişnuit să beau. Şi vinul mi s-a urcat la cap. Dar uite că mi-am revenit! Pot să-ţi spun numai atât: că te înşeli! Şi acum, ca să mă salvezi de la o beţie totală, bea singur pentru succesul planurilor mele!

Ignacy îşi umple paharul şi, strângând tare mâna lui Wokulski, spune:

— Pentru reuşita marilor, tale proiecte!

— Mari... Pentru mine, în realitate, însă, foarte modeste!

— Fie şi aşa! consimte Ignacy. Sunt bătrân, aşa că mi-e mai comod să nu ştiu nimic! Sunt atât de bătrân, încât nu mai am decât o singură dorinţă: o moarte frumoasă. Dă-mi cuvântul că atunci când va sosi clipa, mă vei înştiinţa...

— Da, când va veni timpul, vei fi peţitorul meu...

— Am mai fost o dată, dar fără noroc... zice Ignacy.

— Cu văduva, acum şapte ani?

— Acum cincisprezece ani.

— Nu te laşi! râde Wokulski. Ai rămas acelaşi!

— Şi tu ai rămas acelaşi. Pentru reuşita proiectelor tale! Oricum ar fi, ştiu doar atât: trebuie să fie demnă de tine. Ei, şi acum nu mai spun nimic...

După ce goleşte paharul, Ignacy îl izbeşte de podea; zgomotul îl trezeşte pe Ir.

— Să mergem în prăvălie! încheie bătrânul. După anumite conversaţii e bine să discuţi şi despre afaceri!

Scoate cheia din sertar şi ies. Afară îi izbeşte în ochi zăpada. Rzecki deschide uşa magazinului şi aprinde câteva lămpi.

— Ce de mărfuri!... se miră Wokulski. Te pomeneşti că toate sunt noi?

— Aproape. Vrei să vezi? Uite porţelanurile. Îţi atrag atenţia că...

— Mai târziu... Dă-mi registrul!

— Registrul veniturilor?

— Nu, al debitorilor!

Rzecki deschide biroul, ia registrul şi îşi trage fotoliul mai aproape. Wokulski se aşază şi îşi aruncă ochii pe listă. Caută un nume.

— O sută patruzeci de ruble! citeşte el. Nu-i cine ştie ce...

— Cine-i ăsta? întreabă Ignacy. A... Lşcki...

— Domnişoara Lşcka are un cont propriu... Foarte bine! continuă Wokulski, apropiindu-se de registru ca şi când scrisul ar fi neclar. A... a... alaltăieri a cumpărat un portmoneu! Trei ruble? Cred că-i prea scump...

— Ba de loc! sare Ignacy. Un portmoneu admirabil! I l-am ales chiar eu!

— Ce model era? întreabă Wokulski parcă în treacăt, în timp ce închide registrul.

— Din galantarul ăsta! Uită-te, sunt ca nişte adevărate bijuterii!

— Sunt sigur că a răscolit multe până şi l-a ales!...

Am auzit că e pretenţioasă...

— Nu le-a răscolit de loc! De ce le-ar fi răscolit?

răspunde Ignacy. S-a uitat la ăsta de aici...

— La ăsta?

— Da! voia să-l ia.

— Aha! şopteşte Wokulski, luând în mână portmoneul.

— Dar eu am sfătuit-o să ia altul, uite aici unul asemănător!

— Ei, dar ştii că portmoneul ăsta e frumos?

— Celălalt, pe care i l-am dat eu, era şi mai frumos.

— Ăsta îmi place parcă mai mult... Am să-l iau pentru mine; al meu tot nu mai e bun de nimic!

— Stai să-ţi găsesc altul mai bun! exclamă Rzecki.

— Mi-e totuna. Arată-mi şi alte mărfuri... Poate să mai am nevoie de ceva!

— Butoni ai? Cravate, galoşi, umbrele...

— Dă-mi o umbrelă. O umbrelă şi... o cravată. Alege-mi-le tu. Astăzi am să fiu singurul client! Şi unde mai pui că am să plătesc bani peşin...

— Sănătos obicei! răspunde Rzecki, voios.

Scoate repede din sertar o cravată, iar din vitrină, o umbrelă, şi i le înmânează râzând.

— Îţi iau numai şapte ruble pe ele... Cu rabat, ca la un negustor ce eşti. O umbrelă superbă, nu te costă mai nimic!

— Să ne întoarcem acum la tine! hotărăşte Wokulski.

— Nu vrei să vizităm magazinul? îl întreabă Ignacy.

— Nu mă interesează.

— Cum, nu te interesează propriul tău magazin?
Un magazin atât de frumos!... se miră Ignacy.

— Ba da, fireşte! Cum poţi crede aşa ceva? Numai că sunt cam obosit.

— Ai dreptate! Ce e drept, e drept. Hai să mergem!

Stinge lămpile şi, lăsându-l pe Wokulski să treacă înainte, încuie uşa după el. Afară îi întâmpină din nou zăpada udă şi Pavel, care aduce masa...

CAPITOLUL V

DEMOCRATIZAREA UNUI NOBIL ŞI VISURILE UNEI DOMNIŞOARE DIN LUMEA BUNĂ

Domnul Tomasz Lşcki nu locuia în casa lui ci într-un apartament luat cu chirie, alcătuit din opt camere, în apropiere de aleea Ujazdowska.
Locuia acolo cu unica sa fiică, Isabela, şi cu verişoara ei, domnişoara Florentyna.

Avea un salon cu trei ferestre, un birou al lui, un birou al fiicei sale, un dormitor pentru sine, un dormitor pentru domnişoara, o sufragerie, o cameră pentru domnişoara Florentyna şi un cabinet de toaletă, fără a mai socoti bucătăria şi odăile pentru oamenii de serviciu, şi anume: pentru bătrânul fecior Mikolaj, pentru nevasta lui, care era bucătăreasă, şi pentru domnişoara Anusia, camerista.

Imobilul avea mari calităţi: era sănătos, călduros, vast şi luminos. Avea scări de marmură, instalaţie de gaz aerian, sonerii electrice şi apă curgătoare. Fiecare cameră, la nevoie, putea să comunice cu celelalte, sau să rămână complet separată. Locuinţa era mobilată îndestulător, nici sărăcăcioasă, nici prea încărcată, iar fiecare piesă se distingea mai degrabă prin simplitate şi confort decât prin podoabe bătătoare la ochi. Bufetul sugera siguranţa că argintăria nu va dispărea, patul te făcea să te gândeşti la o odihnă sigură şi binemeritată, masa putea să suporte o greutate cât de mare, pe scaune te puteai aşeza fără teamă, iar în fotolii puteai medita în linişte.

Cine intra aici se putea mişca în voie; nu trebuia să se

teamă că se va împiedica de ceva sau că va sparge vreun obiect. În aşteptarea gazdei, nimeni nu se plictisea, deoarece era înconjurat de lucruri care meritau să fie văzute. În acelaşi timp, prezenţa unor obiecte vechi, care serviseră poate câtorva generaţii, imprimau încăperilor un oarecare aer solemn.

Pe fondul acesta grav se profilau în contururi precise locatarii casei.

Domnul Tomasz Lşcki era un om trecut de 60 de ani, de statură mijlocie, gras, sangvin. Avea mustăţi albe, nu prea mari, iar părul, tot alb, şi-l pieptăna peste cap.
Ochii îi erau cenuşii şi ageri, se ţinea drept şi călca apăsat. Pe stradă lumea îi făcea loc să treacă, iar oamenii de rând spuneau: „Ăsta trebuie să fie boier de viţă veche!”

Într-adevăr, în familia domnului Lşcki fuseseră un şir întreg de senatori. Tatălui său îi rămăsese câteva milioane, şi chiar el, în tinereţe, dispusese de ceva avere.
Mai târziu, însă, o parte din ea fusese înghiţită de evenimentele politice, iar restul, de călătoriile prin Europa şi de traiul pe picior mare. Pentru că domnul Tomasz trăise înainte de 1870 la curtea franceză, apoi la cea vieneză şi italiană. Victor Emanuel[8], fermecat de frumuseţea fiicei sale, îl onorase cu prietenia lui şi voise chiar să-i dea titlul de conte. Nu-i deci lucru de mirare că domnul Tomasz, după moartea marelui rege, purtase două luni doliu la pălărie.

De câţiva ani însă domnul Tomasz nu mai părăsise
Varşovia, având prea puţini bani pentru a mai putea străluci pe la curţile regeşti... În schimb, locuinţa sa devenise centrul lumii elegante şi rămăsese aşa până în clipa în care se răspândise ştirea că domnul Tomasz îşi tocase nu numai averea sa, dar şi zestrea domnişoarei Isabela.

Primii care se făcuseră nevăzuţi fuseseră pretendenţii la mâna fetei. Apoi cucoanele cu fete urâte. Cu restul rupsese

---

[8] *E vorba de regele Italiei, Victor Emanuel al II-lea (1820-1878).*

relaţiile însuşi domnul Tomasz, limitându-se numai la legăturile cu membrii familiei. Dar când observase şi aici o scădere a temperaturii sentimentale, se retrăsese complet din societate şi chiar, spre indignarea multor persoane onorabile, se înscrisese la clubul negustorilor, ca proprietar de case în Varşovia. La club i se propusese preşedinţia, dar nu acceptase.

Numai fiica sa mai frecventa salonul bătrânei contese Karolowa şi casele câtorva dintre prietenele sale, ceea ce făcuse să se răspândească zvonul că domnul Tomasz ar mai avea ceva avere şi că rupsese relaţiile cu societatea pe de o parte dintr-o pornire extravagantă, pe de altă parte pentru a afla cine sunt adevăraţii săi prieteni, ca să poată alege pentru fiica sa un soţ care s-o iubească pentru ea însăşi, şi nu pentru zestrea ei.

Aşa că în jurul domnişoarei Lşcka începuse să se strângă din nou o droaie de admiratori, iar pe măsuţa din salonul ei se puteau vedea teancuri de cărţi de vizită. Nu primeau însă musafiri, ceea ce nu stârnea o critică prea aspră din partea pretendenţilor, mai ales că se răspândise un al treilea zvon, şi anume că în curând casa lui Lşcki avea să fie scoasă la licitaţie.

De data aceasta se produse în societate o mare tulburare. Unii susţineau că domnul Tomasz ar fi un falit declarat, alţii erau gata să jure că-şi ascunsese averea ca să asigure fericirea unicei sale fiice. Candidaţii la căsătorie şi familiile lor erau într-o nesiguranţă chinuitoare. Aşa că pentru a nu risca nimic şi pentru a nu pierde nimic, tinerii se mulţumeau să-şi prezinte omagiile domnişoarei Isabela, fără a se angaja prea mult.
îşi depuneau pe tăcute în casa ei cărţile de vizită, rugându-se Celui-de-sus să nu fie cumva invitaţi înainte de a se fi limpezit situaţia.

Cât despre întoarcerea vizitelor din partea domnului Tomasz, nici nu putea fi vorba. Justificarea putea fi găsită în

pornirile sale excentrice şi în tristeţea care-l cuprinsese după moartea lui Victor Emanuel.

În vremea aceasta, domnul Tomasz ieşea să se plimbe pe alee, iar serile juca wliist la club. Trăsăturile feţei îi erau întotdeauna atât de liniştite, iar ţinuta atât de mândră, încât admiratorii fiicei sale nu mai ştiau ce să creadă.

Prudenţii rămâneau în expectativă; alţii însă, mai curajoşi, începură din nou să-i facă ochi dulci domnişoarei, să suspine discret şi să-i strângă mâna emoţionaţi. La toate acestea ea răspundea printr-o indiferenţă glacială, uneori aproape dispreţuitoare.

Domnişoara Isabela era o făptură nespus de frumoasă.

Totul în înfăţişarea ei era neobişnuit şi perfect. De statură mai mult înaltă, foarte bine proporţionată, avea părul bogat, blond, cu reflexe cenuşii, nasul mic, drept, buzele puţin răsfrânte, dinţii ca perlele, mâini şi picioare desăvârşite. O impresie deosebită făceau ochii ei, uneori întunecaţi şi visători, alteori scânteietori de voioşie, câteodată de un albastru-clar şi reci ca gheaţa.

Impresionant era jocul fizionomiei sale. Când vorbea, îi vorbeau buzele, sprâncenele, nările, mâinile, întreaga făptură, şi mai ales ochii, prin care ai fi zis că vrea să-şi dăruie sufletul celui cu care discuta. Când asculta, ai fi zis că vrea să soarbă sufletul celui din faţa ei. Ochii ei ştiau să atragă, să dezmierde, să plângă fără lacrimi, să ardă şi să îngheţe. Uneori ai fi putut crede că, visătoare, e gata să te cuprindă cu braţele, să-şi rezeme capul de umărul tău. Dar când, fericit, te topeai de bucurie, făcea deodată un gest care spunea că-i cu neputinţă s-o îmbrăţişezi, deoarece sau se va feri, sau te va respinge, sau —
mai simplu – va porunci feciorului să te dea pe uşă afară…

Reacţiunile sufleteşti ale domnişoarei Isabela erau un fenomen interesant.

Dacă cineva i-ar fi cerut să răspundă, sincer, ce este lumea şi ce este ea însăşi, ar fi răspuns, desigur „că lumea

e o grădină vrăjită plină de castele fermecătoare, iar ea, o zeiţă sau o nimfă, închisă într-un corp omenesc.

Domnişoara Isabela trăise din leagăn într-o lume frumoasă, care era nu numai supraomenească, dar şi supranaturală.

Dormea în puf, se îmbrăca în mătăsuri şi dantele, şedea în fotolii de abanos sau de palisandru, sculptate şi tapisate, bea din cupe de cristal, mânca din vase de argint şi porţelan, scumpe ca aurul.

Pentru ea nu existau anotimpuri, ci numai o veşnică primăvară, plină de o lumină dulce, de flori vii şi de miresme. Nu existau ziua şi noaptea, căci uneori luni de-a rândul se culca la orele 8 dimineaţa şi lua prânzul la orele 2 după miezul nopţii. Pentru ea nu existau longitudini şi latitudini, deoarece la Paris, Viena, Roma,
Berlin sau Londra găsea aceiaşi oameni, aceleaşi obiceiuri, aceleaşi mobile şi uneori aceleaşi mâncăruri: supa de alge din Oceanul Pacific, stridiile din Marea Nordului, peştele din Atlantic sau din Mediterană, vânatul din toate ţările, fructele din toate colţurile lumii. Pentru ea nu exista nici măcar forţa gravităţii, deoarece scaunele îi erau puse la îndemână, farfuriile aşezate în faţă, pe stradă era dusă cu trăsura, pe scări, condusă.

Vălurile o fereau de vânt, landoul, de ploaie, zibelina, de frig, umbreluţa şi mănuşile, de soare. Şi aşa trăia zi de zi, “ lună de lună, an de an, deasupra oamenilor şi chiar deasupra legilor naturii. În două rânduri fusese prinsă de furtuni îngrozitoare: o dată în Alpi, a doua oară în Mediterana. Până şi cei mai curajoşi oameni din jurul ei căzuseră pradă panicii; numai domnişoara Isabela ascultase râzând zgomotul asurzitor al stâncilor năruite şi trosniturile vaporului, fără să bănuiască măcar posibilitatea primejdiei. Natura îi oferea un spectacol grandios, cu trăsnete, pietre prăbuşite şi vârtejuri marine, aşa cum altă dată îi arătase luna deasupra lacului Geneva sau deasupra cascadei

Rinului, şi împrăştiase norii care acopereau soarele. Doar acelaşi lucru fac în fiecare zi maşiniştii de la teatre, şi nu stârnesc panică, nici măcar printre cucoanele nervoase!

Viaţa aceasta de veşnică primăvară, în care foşneau mătăsurile, creşteau numai arbori sculptaţi, iar argila era acoperită cu picturi artistice, viaţa aceasta îşi avea lumea ei specifică. Lumea ei erau prinţesele şi prinţii, contesele şi conţii, nobilimea de ambele sexe, foarte veche şi foarte bogată. Se mai aflau acolo, ca gazde, cucoane măritate şi domni însuraţi, matroane veghind asupra manierelor alese şi bunelor moravuri, precum şi domni vârstnici, care ocupau locurile de cinste la masă, dădeau sfaturi şi binecuvântări celor tineri şi jucau cărţi. Erau episcopi, reprezentanţii lui Dumnezeu pe pământ, sau înalţi demnitari, a căror prezenţă păzea lumea de neorânduieli sociale şi de cutremure. În sfârşit, mai erau şi copiii, mici heruvimi, trimişi de ceruri ca vârstnicii să poată organiza cu ei serbări.

În populaţia stabilă a lumii vrăjite apărea din când în când şi câte un muritor de rând, care izbutea să se ridice pe aripile celebrităţii până la înălţimile Olimpului. De obicei era vorba de vreun inginer care lega oceanele între ele, făcea săpături sau construia ceva în Alpi; sau un căpitan care în luptele împotriva sălbaticilor îşi pierduse compania, iar el, acoperit de răni, se salvase datorită iubirii unei prinţese negre; sau un navigator care descoperise o nouă parte a lumii, naufragiase cu corabia pe o insulă nelocuită şi gustase chiar şi carne de om.

Veneau pictori vestiţi şi, mai ales, poeţi inspiraţi, care scriau versuri frumoase în albumele conteselor tinere, se dăruiau unor iubiri neîmpărtăşite şi eternizau numele crudelor zeiţe întâi în gazete, apoi în volumaşe tipărite pe hârtie velină.

Toată această lume, printre care se strecurau cu băgare de seamă lachei galonaţi, dame de companie, verişoare

sărace şi verişori ahtiaţi după posturi înalte, toată lumea aceasta o ducea într-o sărbătoare fără sfârşit.

începând de la amiază, îşi făceau vizite unii altora sau se întâlneau prin magazine. Spre seară, înainte de cină, în timpul cinei şi după cină, petreceau. Apoi mergeau la concerte sau la teatre, ca acolo să vadă altă lume, tot atât de artificială, unde eroii foarte rar mănâncă sau muncesc, dar unde, în schimb, vorbesc cu ei înşişi fără încetare. O lume în care infidelitatea femeilor devine izvorul unor mari catastrofe şi în care amantul, ucis de soţ în actul al cincilea, înviază a doua zi în actul întâi, pentru a comite aceleaşi erori şi pentru a vorbi în gura mare de unul singur, fără a fi auzit de persoanele aflate alături. După ieşirea de la teatru, se adunau din nou în saloane, şi lacheii le serveau băuturi reci şi calde, artiştii plătiţi le cântau, tinerele soţii ascultau povestirile căpitanului rănit despre prinţesa neagră, domnişoarele discutau cu poeţii despre afinităţile sufleteşti, domnii în vârstă îşi expuneau inginerilor părerile lor asupra ingineriei, iar cucoanele de vârstă mijlocie îşi disputau prin vorbe în doi peri şi prin ocheade navigatorul care mâncase carne de om. Apoi luau supeul, în timpul căruia gurile mâncau, stomacurile digerau, iar pantofii conversau despre sentimentele unor inimi împietrite şi despre visurile unor capete goale. La urmă se despărţeau, ca printr-un somn real să capete forţe noi pentru somnul vieţii.

în afară de lumea aceasta vrăjită, mai era încă una, cea banală.

Despre existenţa acestei lumi aflase şi domnişoara
Isabela. Îi plăcea chiar s-o şi privească, pe fereastra landoului, a vagonului sau a locuinţei sale. Din acest cadru şi de la o asemenea depărtare, a doua lume i se părea pitorească şi chiar simpatică. Se uita la plugarii care arau încet pământul, la harabalele trase de câte o mârţoagă costelivă, la oamenii care cărau fructe şi legume, la bătrânul care spărgea piatră pe şosea, la comisionarii care

forfoteau grăbiţi, la florăresele frumoase şi obraznice, la o familie alcătuită din tată, mamă obeză şi patru copii, care se ţineau de mână doi câte doi, la un fante plebeu care trecea într-o droşcă, umflându-şi pieptul cât se poate de caraghios. Se uita uneori şi la vreo înmormântare, şi îşi spunea că lumea aceasta, deşi inferioară, era totuşi frumoasă; mai frumoasă chiar decât tablourile *genre*[9] deoarece se mişca şi se schimba în fiecare clipă.

Domnişoara Isabela mai ştia că, aşa precum în sere cresc flori şi în podgorii struguri, în lumea aceasta inferioară cresc toate lucrurile de care are ea nevoie.

De acolo proveneau servitorii ei credincioşi Mikolaj şi Anusia, acolo se lucrau fotoliile sculptate, porţelanurile, cristalurile şi perdelele, acolo se năşteau parchetarii, tapiţerii, grădinarii şi domnişoarele cusătorese.

Aflându-se odată într-un magazin, ceruse să fie condusă în atelierul de croitorie, şi tabloul celor câtorva zeci de lucrătoare care croiau, însăilau şi potriveau pe manechine faldurile rochiilor i se păruse foarte interesant. Nu se îndoia că îndeletnicirea aceasta le făcea o mare plăcere, deoarece domnişoarele care îi luau măsura sau îi probau rochiile erau întotdeauna cu surâsul pe buze şi păreau foarte interesate ca rochiile să-i vină bine.

Domnişoara Isabela mai ştia de asemenea că în lumea aceasta, obişnuită, există oameni nefericiţi, şi poruncea să i se dea câţiva zloţi fiecărui sărac care-i ieşea în cale.

Odată, întâlnind o mamă nenorocită ţinând la piept un copil galben ca ceara, îi dăruise brăţara ei, iar copiilor murdari care cerşeau le dădea bomboane şi-i săruta cu un sentiment pios. I se părea că într-unul din aceşti sărmani – poate chiar în fiecare – sălăşluieşte Hristos, care îi ieşise în cale numai şi numai pentru a-i da prilejul să facă o faptă bună.

---

[9] *Gen (fr.). Referire la tablourile în care era zugrăvită viaţa populaţiei sărace.*

în genere, oamenii din popor o înduioşau. Îşi amintea cuvintele Sfintei Scripturi: „Vei munci în sudoarea frunţii”. Era sigură că săvârşiseră cine ştie ce păcat greu, de vreme ce fuseseră osândiţi la muncă, şi un înger ca ea trebuie să le deplângă soarta, deoarece pentru ea munca cea mai grea era apăsarea pe butonul soneriei electrice sau rostirea vreunei porunci.

O singură dată lumea de jos îi făcuse o impresie puternică.

Într-o zi vizitase o uzină metalurgică din Franţa.
Coborând din munţi într-o regiune plină de păduri şi lunci, sub un cer albastru, zărise o prăpastie plină de nori de fum negru şi de aburi albi şi auzise un vuiet asurzitor, huruit şi pufăit de maşini. Apoi văzuse furnalele, ca turnurile unor castele medievale, gâfâind sub puterea flăcărilor. Zărise nişte roţi grele care se învârteau fulgerător, nişte schelării mari care alunecau singure pe şine, văzuse şuvoaie de metal incandescent şi, printre toate acestea, muncitori pe jumătate goi, semănând cu nişte statui de oţel cu privirile sumbre. Deasupra lor, o învâlvorare sângerie, huruit de roţi, gemetele burdufurilor de forjă, loviturile ciocanelor şi suflul nerăbdător al cazanelor, iar sub picioare, tremurul pământului îngrozit...

Atunci i se păruse că de la înălţimea Olimpului plin de fericire coborâse în prăpastia deznădăjduită a lui
Vulcan, unde ciclopii făuresc trăsnetele în stare să facă fărâme întreg Olimpul. Îşi adusese aminte de legendele titanilor răzvrătiţi şi de declinul frumoasei lumi căreia îi aparţinea, şi pentru prima dată în viaţă, ea, zeiţa, în faţa căreia se plecau mareşali şi senatori, fusese cuprinsă de spaimă.

— Oamenii ăştia sunt înfiorători, papa!... şoptise, adresându-se tatălui ei.

Tatăl rămăsese tăcut. Îi strânsese doar braţul, mai tare.

— Cred însă că nu vor face niciun rău femeilor...

continuase ea.

— Da, femeilor nici chiar ei nu le vor face niciun rău... răspunsese domnul TomaSE.

în clipa aceea domnişoarei Isabela îi fusese ruşine că arătase îngrijorare numai pentru soarta femeilor, astfel că adăugase repede:

— Şi dacă n-au să se poarte urât cu noi, n-au să vă facă ceva rău nici vouă!

Dar domnul Tomasz zâmbise clătinând din cap. Pe vremea aceea se vorbea mult despre apropiatul sfârşit al lumii vechi, şi domnia-sa simţea adânc situaţia, fiindcă scotea din ce în ce mai greu bani de la oamenii săi de afaceri.

Vizitarea fabricii rămăsese ca o dată importantă în viaţa domnişoarei Isabela. Cu un respect religios, ea citea poeziile strămoşului ei Zygmunt, şi i se părea că găsise o întruchipare a Comediei nedivine. De atunci visase adesea, în amurg, că pe muntele scăldat în soare, de unde coborâse cu trăsura până la fabrică, se aflau tranşeele Sfintei Treimi, iar în valea aceea plină de fum şi de aburi era tabăra democraţilor răsculaţi, gata în orice clipă să pornească la atac şi să-i năruie frumoasa ei lume.

De-abia atunci înţelesese cât de mult îşi iubea ea patria sufletului, patria în care candelabrele de cristal înlocuiau soarele, covoarele – pământul, iar statuile şi coloanele – arborii. Această a doua patrie cuprindea aristocraţia tuturor popoarelor, strălucirea tuturor timpurilor şi cele mai frumoase cuceriri ale civilizaţiei.

Şi toate acestea trebuiau să se prăbuşească, să piară sau să se spulbere în vânt?... Să piară tinerii cavaleri care cântă cu atâta sentiment, dansează cu atâta graţie, duelează cu surâsul pe buze sau sar în mijlocul lacului după o floricică scăpată din mână?... Să piară dragele ei prietene care o încojoară, o dezmiardă, stau la picioarele ei, îi povestesc atâtea mici taine sau îi scriu scrisori lungi, lungi,

exprimându-şi duioasele simţăminte cu o ortografie atât de îndoielnică?

Dar servitorii aceştia, care se poartă cu stăpânii lor ca şi cum le-ar fi jurat iubire eternă, fidelitate şi supunere? Dar modistele, care o salută întotdeauna cu surâsul pe buze, care nu uită nici cele mai mici detalii ale toaletelor şi-i cunosc amănunţit toate triumfurile? Dar caii superbi, al căror zbor poate fi invidiat şi de o rândunică? Dar câinii inteligenţi şi devotaţi ca nişte oameni?

Dar parcurile în care mâna omenească a ridicat movile, a îndrumat şuvoaie, a dat forme noi arborilor?... Toate acestea să dispară oare?...

Aceste meditaţii imprimaseră pe faţa domnişoarei Isabela o nouă expresie: o tristeţe blândă, care o făcea şi mai frumoasă, şi mai femeie.

înţelegând că lumea bună este o lume superioară, domnişoara Isabela aflase încetul cu încetul că te poţi ridica şi menţine la înălţimea ei cu ajutorul, numai cu ajutorul celor două perechi de aripi pe care ţi le dă obârşia şi averea. Iar obârşia şi averea sunt legate de anumite familii alese, aşa cum este legată floarea şi fructul de portocală de pomul lor. Şi este foarte posibil ca Dumnezeu, văzând două suflete cu nume alese, legate printr-o unire sacră, să le înmulţească veniturile şi să le trimită un îngeraş, care va face să dăinuie gloria familiei prin virtuţile sale, printr-o bună purtare şi prin frumuseţe. De aici decurge necesitatea încheierii de căsătorii potrivite, lucru la care se pricep atât de bine cucoanele bătrâne şi domnii vârstnici. Totul depinde de buna alegere a numelor şi a averilor. Iar iubirea, nu aceea înnebunitoare, visată de poeţi, ci iubirea cu adevărat creştinească, apare de-abia după sfânta taină. Nu e nevoie decât de două condiţii: soţia să ştie să se poarte cum trebuie în casă, iar soţul să o conducă în lume cu gravitate.

Aşa era odinioară, şi era bine, după părerea generală a

matroanelor. Astăzi însă oamenii uitaseră asta, şi era rău! Se înmulţesc mezalianţele, şi familiile decad.

„Nu există fericire în căsătorie”, şoptea domnişoara Isabela, căreia tinerele căsătorite îi povesteau uneori din secretele lor conjugale.

Ascultându-le, o cuprinsese sila de căsătorie şi căpătase un uşor dispreţ pentru bărbaţi.

Un bărbat în halat, care cască lângă soţia sa, căruia îi miroase gura a tutun când o sărută şi care îi spune:
„Lasă-mă în pace!” sau, mai simplu: „Eşti o proastă!...”
Un bărbat care face scandal în casă pentru o pălărie nouă, dar în afară cheltuieşte banii pe echipajele oferite actriţelor, nu e de loc o creatură interesantă. Partea proastă este că orice bărbat a fost înainte de căsătorie un adorator fierbinte, care suferea când nu-şi vedea aleasa inimii mai multă vreme şi se înroşea când dădea ochii cu dânsa. Ba unii ameninţau chiar că se împuşcă din dragoste...

Iată de ce domnişoara Isabela îi înnebunise pe bărbaţi cu răceala ei, încă de la 18 ani. Când Victor Emanuel îi sărutase mâna, insistase pe lângă tatăl ei să părăsească Roma chiar în ziua aceea. La Paris o ceruse de soţie un conte francez putred de bogat. Îi răspunsese că ea este poloneză şi că nu se va căsători niciodată cu un străin.
Unui magnat din Podolia îi spusese că îşi va oferi mâna aceluia pe care-l va iubi, ceea ce nu era cazul cu el, iar cererea în căsătorie a unui milonar american se mulţumise s-o respingă printr-un hohot de râs.

Bineînţeles, în câţiva ani această atitudine crease în jurul ei un gol. Era admirată şi adorată, însă de departe, pentru că nimeni nu voia să rişte un refuz sarcastic.

După trecerea primului simţământ de dezgust, domnişoara Isabela înţelesese că trebuie să ia lucrurile aşa cum sunt şi se hotărâse să se mărite, cu condiţia ca viitorul ei soţ să-i placă, să aibă un nume şi o avere corespunzătoare. Se găsiseră, într-adevăr, oameni

simpatici, bogaţi şi cu titluri de nobleţe, dar, din nefericire, niciunul nu întrunise toate cele trei condiţii. Aşa că mai trecuseră câţiva ani!

Deodată se răspândi ştirea despre ruina domnului Tomasz, şi din întreaga legiune de pretendenţi rămăseseră în jurul domnişoarei Isabela numai doi concurenţi serioşi: un baron şi un mareşal, bogaţi, dar bătrâni.

Acum, domnişoara Isabela îşi dăduse seama că şansele unei căsătorii în lumea bună scăzuseră foarte mult şi se hotărâse să reducă din pretenţii. Dar întrucât baronul şi mareşalul, cu toată averea lor, trezeau în ea o scârbă de neînvins, tărăgăna hotărârea definitivă de la o zi la alta.

între timp, domnul Tomasz rupsese relaţiile cu societatea înaltă; mareşalul, nemaiputând aştepta răspunsul, plecă la ţară, iar baronul, întristat, plecă în străinătate. Aşa că domnişoara Isabela rămăsese singură, singurică. Ştia, desigur, că şi unul şi altul s-ar întoarce la prima chemare, dar pe cine să aleagă? Cum să-şi înăbuşe scârba?...

Şi, mai presus de toate, este oare posibil să te jertfeşti aşa, când tot mai ai speranţa să-ţi refaci cândva averea, când tot mai speri să fii cândva liberă să alegi? Dacă lucrurile se vor schimba, va alege, fiindcă ştia acum ce greu îi venea să trăiască în afara saloanelor.

O singură împrejurare îi uşura în mare măsură acceptarea unui soţ de convenienţă, şi anume împrejurarea că nu fusese niciodată îndrăgostită. La aceasta mai contribuia temperamentul ei rece, credinţa că măritişul va avea loc fără floricele poetice şi, în sfârşit, o dragoste ideală, cea mai stranie din câte ar fi putut cunoaşte.

Văzuse odată într-o galerie de sculptură statuia lui Apollo, care făcuse asupra ei o impresie atât de puternică, încât cumpărase o copie reuşită şi o aşezase în salonaşul ei. De atunci o privea ore întregi, se gândea la ea şi... cine ştie câte sărutări încălziseră mâinile şi picioarele zeului de marmură!... Şi minunea se înfăptuise: piatra dezmierdată

de o femeie îndrăgostită înviase, şi într-o noapte, când fata adormise plângând, zeul coborâse de pe piedestalul său şi venise la ea cu o cunună de lauri pe cap, iluminat de o strălucire mistică.
Pe urmă se aşezase pe marginea patului, se uitase lung la ea cu ochii lui din care privea eternitatea şi, în sfârşit, cuprinzând-o într-o îmbrăţişare puternică, îi şterse cu sărutările buzelor lui albe lacrimile şi-i răcorise fierbinţeala.

De atunci venise tot mai des, iar când Isabela leşina în îmbrăţişările lui, el, zeul luminii, îi şoptea despre tainele cerului şi ale pământului, care până atunci nu fuseseră spuse în vorbe de muritor. Din iubire pentru ea, zeul făcuse o minune şi mai mare: pe chipul lui divin lăsase să apară, pe rând, trăsăturile înfrumuseţate ale oamenilor care o impresionaseră cândva.

O dată semănase cu generalul, întinerit, erou câştigând o bătălie şi privind din şa moartea câtorva mii de viteji. Altă dată îi reamintise chipul unui celebru tenor, căruia femeile îi aruncau flori la picioare, iar bărbaţii îi deshămau caii de la trăsură. Alteori se transforma într-un prinţ vesel şi frumos, descendent al uneia dintre cele mai vechi case princiare; apoi devenea un pompier neînfricat, care obţinuse Legiunea de Onoare pentru că salvase de la etajul al cincilea trei persoane din flăcări, altă dată era un mare pictor, care zugrăvise pe pânză bogăţia fanteziei sale, pentru a se transforma apoi într-un gondolier veneţian sau într-un atlet de circ de o frumuseţe şi o forţă neobişnuite.

Fiecare din aceşti oameni ocupaseră un timp gândurile intime ale domnişoarei Isabela; fiecăruia îi dăruise suspinele ei cele mai discrete, ştiind totuşi bine că pentru un motiv sau altul nu-i poate iubi. Fiecare dintre ei i se arătase, graţie zeului, în visuri pe jumătate reale.
Iar din aceste viziuni, ochii domnişoarei Isabela căpătaseră o nouă expresie, o îngândurare suprapământeană.
Uneori privea undeva, dincolo de oameni, dincolo de lume;

iar de când îşi potrivea atât de ciudat deasupra frunţii părul cu reflexe cenuşii, prin pletele ei flutura parcă un suflu tainic, şi oamenilor li se părea că au în faţă un înger sau o sfântă.

Aşa o văzuse cu un an în urmă Wokulski, şi de atunci inima lui nu-şi mai găsise astâmpăr.

Cam în aceeaşi vreme rupsese şi domnul Tomasz relaţiile cu societatea şi, ca semn al preferinţelor sale revoluţionare, se înscrisese la clubul negustorilor, unde juca whist cu tăbăcarii şi cu negustorii de perii şi de rachiuri, pe care odinioară îi dispreţuise atât, şi unde enunţa în dreapta şi în stânga principiul că aristocraţia nu trebuie să se închidă în cercul ei exclusivist, ci să ia conducerea burgheziei luminate şi, prin ea, conducerea poporului, în schimbul acestor asigurări, tăbăcarii, negustorii de perii şi de rachiuri binevoiau să recunoască fuduli că el este singurul aristocrat care şi-a înţeles îndatoririle faţă de ţară şi care şi le îndeplineşte conştiincios. Ar fi putut adăuga: „Şi le îndeplineşte în fiecare zi, dela orele 9
seara până la miezul nopţii”.

în timp ce domnul Tomasz ducea povara situaţiei sale, domnişoara Isabela se consuma în singurătatea şi în liniştea frumoasei sale locuinţe. Uneori, Mikolaj moţăia adânc în fotoliu, iar domnişoara Florentyna, cu urechile bine înfundate cu vată, adormea de-a binelea; numai în camera domnişoarei somnul nu cobora, fiind alungat de amintiri. Atunci Isabela sărea din pat şi, cu un capot uşor pe ea, se plimba ore întregi prin salon, pe covorul care-i înăbuşea paşii, la lumina slabă a celor două felinare din stradă.

Umbla de colo-colo, iar gândurile triste şi amintirea fiinţelor care fuseseră cândva lângă ea se îmbulzeau acum în uriaşa încăpere. Iată, aici moţăie bătrâna prinţesă; alături, cele două contese care voiseră să afle de la prelat dacă un copil poate fi botezat în apă de roze. Dincolo, un grup de tineri îşi îndreptaseră spre ea privirile pătimaşe sau

încercaseră printr-o indiferenţă prefăcută să-i aprindă curiozitatea. Din alt colţ, un mănunchi de fete o alintaseră cu privirile, o admiraseră sau o invidiaseră.
Peste tot lumină, foşnete, conversaţii care de cele mai multe ori se învârteau în jurul frumuseţii ei, ca nişte fluturi în jurul florilor. Unde apăruse ea, totul pălise; celelalte femei îi formau doar cadrul, iar bărbaţii îi fuseseră toţi sclavi.

Şi toate acestea pieriseră!... Acum în salon e frig, întuneric, pustiu... E singură, singură, cu păienjenişul nevăzut al tristeţii, care învăluie întotdeauna în reţeaua-i cenuşie locurile unde am fost fericiţi şi de unde a zburat fericirea. A zburat!... Domnişoara Isabela îşi frânge degetele, ca să n-o podidească lacrimile, fiindcă se ruşinează de ele chiar în singurătate şi beznă.

Toţi o părăsiseră, toţi, în afară de contesa Karolowa, care, în clipele de melancolie, venea aici şi, aşezându-se comod pe canapea, începea să bodogănească şi să geamă.

— Da, Bela dragă, îi spuse ea într-o zi, trebuie să recunoşti că ai făcut câteva greşeli de neiertat. Nu vorbesc de Victor Emanuel, pentru că n-ai fi fost decât un capricu trecător al regelui, care era cam libertin şi, de altfel, plin de datorii. Pentru acest gen de relaţii trebuie să ai mai mult... nu spun tact, ci experienţă! continuă contesa, lăsându-şi pleoapele în jos cu modestie. Dar să laşi să-ţi scape, sau – dacă vrei – să-l respingi pe contele de Saint-Auguste, asta-i prea de tot! Tânăr, bogat, atât de prezentabil, şi, în plus, cu o carieră strălucită!...
În clipa de faţă e în fruntea unei delegaţii la sfântul scaun, şi sunt sigură că va obţine o binecuvântare specială pentru toată familia lui! Şi când te gândeşti, contele de Chambord îi spune *„cher cousin”*[10]... Ah, Dumnezeule!

— Mătuşă, cred că e prea târziu să ne mai facem sânge rău, şopti domnişoara Isabela.

---
[10] *Vere dragă (fr.).*

— Parcă eu vreau să te mâhnesc, sărmana mea copilă? Şi aşa te aşteaptă lovituri de care te-ar putea mângâia numai o credinţă adâncă! Tatăl tău a pierdut totul, chiar şi ce mai rămăsese din zestrea ta, nu?

— Ce pot face eu?

— Totuşi, numai tu poţi să faci ceva! Şi va trebui să faci! rosti contesa apăsat. Mareşalul nu este, ce-i drept, un Adonis, dar... Dacă datoriile noastre ar fi uşor de îndeplinit, n-am mai avea niciun merit. De altfel, Doamne-Dumnezeule, cine ne opreşte să ne păstrăm în fundul sufletului un ideal care să ne mângâie în clipele grele? în sfârşit, trebuiesă te asigur că poziţia unei femei frumoase, măritată cu un bătrân, nu este din cele mai rele. Toţi se interesează de persoana ei, vorbesc despre ea, îi proslăvesc sacrificiul... Unde mai pui că un soţ bătrân este mai puţin pretenţios decât unul în puterea vârstei...

— Vai, mătuşă...

— Bela lasă fleacurile! N-ai şaisprezece ani, şi viaţa trebuie luată în serios! Nu e admisibil ca pentru o idiosincrasie oarecare să sacrifici existenţa tatălui tău, dar nici măcar existenţa Florei şi a servitorilor voştri! Şi, în sfârşit, gândeşte-te cât bine ai putea face tu, cu inimoara ta nobilă, dacă ai dispune de o avere serioasă!

— Dar bine, mătuşă dragă, mareşalul e respingător! Lui nu-i trebuie o soţie, ci o infirmieră care să-l şteargă la gură!

— Nu insist pentru mareşal... Mai este şi baronul...

— Baronul este şi mai bătrân! îşi vopseşte părul, se fardează şi are pete pe mâini!

Contesa se ridică de pe canapea:

— Nu mai insist, scumpa mea, mai ales că nu sunt peţitoare! Asta-i meseria doamnei Meliton. Îţi atrag însă atenţia că tatăl tău se află în marginea prăpastiei!,

— Bine, dar mai avem casa!

— Care va fi vândută cel mai târziu după Sfântul Ioan,

aşa că se va duce pe gârlă şi partea ta!

— Cum? O casă care a costat o sută de mii de ruble să fie vândută pentru şaizeci?

— Da, fiindcă nu valorează mai mult; tatăl tău a plătit-o prea scump. Ştiu asta de la arhitectul care a vizitat-o din ordinul doamnei Krzeszowska.

— În definitiv, mai avem serviciile... argintăria... izbucni domnişoara Isabela, frângându-şi mâinile.

Contesa o sărută de câteva ori.

— Scumpa mea, suspină ea, trebuie să-ţi frâng şi de astă dată inima... Ascultă... Tatăl tău mai are de plătit cambii în valoare de vreo câteva mii de ruble, şi cambiile, auzi tu... au fost cumpărate, de cineva... acum câteva zile, la sfârşitul lui martie. Bănuim că treaba asta a făcut-o Krzeszowska!...

— Ce neruşinare!... Dar destul! Pentru acoperirea celor câteva mii de ruble ajunge serviciul şi argintăria mea!

— Desigur, ele valorează incomparabil mai mult, numai crezi tu că astăzi se găseşte cineva care să cumpere lucruri atât de scumpe?

— În orice caz, am să încerc! spuse domnişoara Isabela înfierbântată. Am s-o rog pe doamna Meliton, şi sunt sigură că are să mă ajute...

— Gândeşte-te bine! Nu-i păcat să vinzi nişte amintiri atât de frumoase?

Domnişoara Isabela izbucni în râs.

— Ah, mătuşă... Crezi că ar trebui să ezit între a vinde serviciul sau a mă vinde pe mine?... Mobila nu voi permite niciodată să ne-o ridice... Şi Krzeszowska asta!... Ne-a cumpărat cambiile!... Ce neruşinare!

— Nu se ştie sigur. Poate că nu le-a cumpărat ea!

— Asta ar însemna că avem un duşman şi mai rău decât ea!

— Poate că le-a plătit mătuşa Honorata, încercă bătrâna s-o liniştească. Ştiu şi eu? Poate vrea să-l ajute pe Tomasz,

dar să-l şi ameninţe totodată! Ei, acum plec, scumpa mea. Rămâi cu bine, adieu...

Aşa se încheiau convorbirile lor, duse într-o polonă împestriţată cu franţuzisme, din care cauză semănau totdeauna cu un obraz acoperit de spuzeală.

CAPITOLUL VI

CUM ÎŞI FAC APARIŢIA OAMENI NOI PE ORIZONTURI VECHI

Început de aprilie, una din lunile care fac trecerea de la iarnă la primăvară. Zăpada s-a dus, dar vegetaţia n-a ieşit încă din amorţeală.
Arborii sunt încă cerniţi, pajiştile arse, iar cerul cenuşiu pare o boltă de marmură străbătută de vinişoare ca aurul şi argintul.

Aproape cinci după amiază. Domnişoara Isabela stă în salonaşul ei şi citeşte cel mai nou roman al lui Zola, *Une page d'amour*[11]. Citeşte cu gândurile aiurea, ridică mereu ochii, se uită pe fereastră şi îşi spune în gând, aproape fără să-şi dea seama, că ramurile copacilor sunt negre şi cerul cenuşiu. Citeşte din nou, priveşte prin cameră, şi gândurile ei pierdute îi spun că mobilele în husele lor azurii şi capotul ei albastru au şi ele parcă o nuanţă cenuşie şi că festoanele perdelelor albe par nişte ţurţuri mari de zăpadă îngheţată. Apoi uită la ce se gândea în clipa dinainte şi se întreabă: „La ce mă gândeam oare?... Ah, da, la cheta din săptămâna mare”... Şi deodată o apucă dorul să se plimbe cu trăsura, dar regretă că bolta cerului e atât de cenuşie şi că vinişoarele aurii care-o străbat sunt atât de firave... O chinuieşte o nelinişte surdă, aşteaptă parcă ceva, fără să ştie ce. Să se destrame norii, sau să intre feciorul şi să-i înmâneze o scrisoare prin care să fie şi ea invitată la cheta din săptămâna mare? Mai e aşa de puţin timp până atunci, şi n-a fost încă poftită!

[11] *O pagină de dragoste (fr.).*

Şi din nou îşi coboară ochii pe carte. A ajuns la capitolul în care domnul Rambaud, într-o noapte înstelată, repară păpuşa stricată a micuţei Jeannette. Alături, Helene plânge fără să ştie de ce, iar abatele Jouve o sfătuieşte să se mărite. Domnişoara Isabela o înţelege pe
Helene, şi dacă în clipa asta norii s-ar risipi şi ar răsări stelele, poate că şi ea ar izbucni în lacrimi. Pentru că nu mai sunt decât câteva zile până la chetă, şi ea n-a fost încă invitată. E sigură că va fi invitată. Totuşi, de ce atâta întârziere?

„Femeile care par să-l cheme pe Dumnezeu cu atâta ardoare sunt uneori fiinţe nefericite, a căror inimă e mistuită de patimă. Merg la biserică spre a-şi stinge această patimă”, constată abatele Jouve.

„Ce om de treabă, abatele! Cum vrea s-o liniştească pe sărmana Helene!” îşi spune domnişoara Isabela. Dar, deodată, zvârle cartea. Abatele Jouve i-a adus aminte că de două luni brodează un cordon pentru clopoţelul bisericii şi că nu l-a terminat încă. Se ridică din fotoliu şi apropie de fereastră măsuţa pe care se află gherghelul, o cutie cu fire de mătase şi un model colorat. Desfăşoară cordonul şi începe să brodeze atentă trandafiri şi cruci.
Munca trezeşte în inima ei un sentiment de îmbărbătare.

O fiinţă atât de devotată bisericii ca ea nu poate să nu fie invitată la cheta din săptămâna mare! Alege firele de mătase, le trece prin urechea acului şi brodează mai departe. Mâna i se mişcă de sus în jos şi de jos în sus. Îşi mută ochii de la model la broderie şi se întreabă ce rochie să îmbrace în Vinerea mare, ce toaletă să-şi facă de
Paşti... În curând gândul acesta îi absorbise toată atenţia, îi pironeşte ochii în gol şi-i opreşte mâna în loc. Rochia, pălăria, mantila şi umbrela. Toate trebuie să fie noi... Şi când te gândeşti că mai e atât de puţin timp şi că ea nu numai că n-a comandat nimic, dar nici nu şi-a ales măcar modelele!...

își aduce aminte că serviciul ei de masă şi argintăria au fost trimise la bijutier, că s-a şi găsit un cumpărător şi că într-o zi, două vor fi vândute. Domnişoara Isabela simte o strângere de inimă pentru serviciul de masă şi pentru argintărie, dar în acelaşi timp şi o uşurare la gândul chetei şi al toaletelor noi. Ar vrea să iasă frumoase, dar ce modele să aleagă?

Dă la o parte gherghelul şi, de pe măsuţa pe care se află câteva volume de Shakespeare şi Dante, un album cu fotografiile celebrităţilor europene şi câteva reviste, ia *Le Moniteur de la Mode*[12] şi începe să-l răsfoiască foarte atentă. Iată o toaletă pentru dejun; iată rochii de primăvară pentru fetiţe, pentru domnişoare, pentru doamne, pentru mirese şi pentru mamele lor; iată rochii de vizită, de gală, de promenadă, şase modele de pălării din vreo zece feluri de stofe şi nu ştiu câte culori... Ce să alegi de aici, Dumnezeule? Nu-i chip fără să ceară sfatul domnişoarei Florentyna şi al premierei magazinului!

Plictisită, domnişoara Isabela aruncă jurnalul de mode şi se întinde pe canapea. Îşi împreunează mâinile ca pentru rugăciune, apoi, sprijinindu-se de spetează, îşi prinde capul în palme şi se uită la cer cu ochi visători. Cheta din săptămâna mare, toaletele noi, norii de pe cer, toate se amestecă în imaginaţia ei cu regretul pentru serviciul de masă şi cu unda de ruşine că e nevoită să-l vândă.

„Mi-e totuna”, îşi spune. Şi doreşte din nou, în gând, ca norii să se destrame măcar o clipă. Dar norii s-au îngroşat şi mai mult, iar în inima ei se adâncesc părerile de rău, ruşinea şi neliniştea. Privirea îi cade pe măsuţa de lângă canapea şi pe cartea de rugăciuni legată în fildeş.

Ia cartea în mână şi încet, răsfoind filă cu filă, caută în ea rugăciunea *Acte de resignation*[13]; o găseşte şi începe să citească:

---

[12] *Monitorul modei (fr.).*

[13] *Act de resemnare.*

„Que voire nom soit beni a jamais, bien que vous avez voulu m'eprouver par cette peine...”[14]. Pe măsură ce citeşte, cerul cenuşiu se luminează, iar când rosteşte ultimele cuvinte *„... et d'attendre en paix votre divin seconr...”*[15], norii se destramă, printre spărturile lor apare o fâşie de azur, salonaşul domnişoarei Isabela este dintr-o dată scăldat în lumină, iar sufletul ei, cuprins de linişte.
E sigură că rugăciunea i-a fost ascultată, că va avea, la chetă, toaletele cele mai frumoase şi biserica cea mai bună.

în clipa aceea uşa se deschide uşor, şi domnişoara Florentyna, înaltă, îmbrăcată în negru, intră sfioasă, ţinând cu două degete o scrisoare:

— De la doamna Karolowa!

— A, în legătură cu cheta! rosteşte domnişoara Isabela cu un surâs fermecător. Astăzi n-ai fost de loc pe la mine, Flora!

— N-am vrut să te deranjez.

— Ce să-mi deranjezi? Plictiseala?... Întreabă domnişoara Isabela. Cine ştie dacă n-ar fi fost mai vesel să ne fi plictisit aici împreună!

— Poftim... şopteşte sfioasa fată în rochie neagră, întinzându-i scrisoarea.

— Îi cunosc conţinutul! o întrerupe domnişoara Isabela. Rămâi puţin la mine, şi dacă n-ai nimic împotrivă, citeşte-mi tu scrisoarea.

Domnişoara Florentyna se aşază stângace pe fotoliu, ia cu un gest delicat cuţitaşul de pe birou şi taie plicul cu cea mai mare atenţie. Pune apoi cuţitaşul şi plicul pe birou, despătureşte hârtia şi, cu o voce înceată, melodioasă citeşte următoarele rânduri scrise în limba franceză:

„Dragă Bela! Iartă-mă dacă mă amestec într-o chestiune pe care numai tu şi tatăl tău aveţi dreptul s-o rezolvaţi.

---

[14] *„Fie numele tău binecuvântat, deşi m-ai încercat prin durere” (fr.).*

[15] *„... şi să aştept împăcată ajutorul ceresc” (fr.).*

Ştiu, scumpa mea, că ai renunţat la serviciul tău de masă şi la argintărie; mi-ai vorbit, de altfel, chiar tu despre asta. Ştiu de asemenea că s-a şi găsit un cumpărător, care vă oferă cinci mii de ruble, după părerea mea prea puţin, deşi în vremurile noastre e greu să te aştepţi la mai mult. După convorbirea pe care am avut-o însă în această privinţă cu Krzeszowska, încep să mă tem ca nu cumva aceste frumoase lucruri să nu ajungă în mâini nepotrivite. ...

Or, eu tocmai în privinţa asta aş vrea să te previn.
Iată, ce îţi propun: să accepţi un împrumut de trei mii de ruble, şi serviciul de masă despre care e vorba şi argintăria să rămână la mine amanet. Socot că aceste obiecte se vor păstra mai bine la mine, astăzi, când tatăl tău se află într-o încurcătură atât de mare. Le vei putea lua oricând vei dori, iar dacă va fi să mor, le vei primi înapoi chiar fără restituirea sumei împrumutate.

Nu insist. Îţi fac doar o propunere. Gândeşte-te şi hotărăşte cum crezi că e mai bine. Dar, în primul rând, nu uita consecinţele. După cât te cunosc, cred că ai fi foarte afectată să afli odată că argintăria noastră de familie împodobeşte masa cine ştie cărui bancher sau că face parte din zestrea fiicei sale!

Mii de sărutări
Joanna

P.-S. Imaginează-ţi ce fericire a dat peste azilul meu!
Aflându-mă ieri în magazinul faimosului Wokulski, i-am cerut un dar pentru orfani. Contam pe vreo zece-cincisprezece ruble. Când colo, nici n-ai crede! Mi-a oferit o mie de ruble! Exact o mie de ruble! Şi mi-a mai spus că n-ar îndrăzni, să depună în mâinile mele o sumă mai mică. Încă vreo doi oameni ca Wokulski, şi simt că la bătrâneţe am să devin democrată.”

După ce termină lectura scrisorii, domnişoara Florentyna nu îndrăzneşte o bună bucată de vreme să-şi desprindă

ochii de pe hârtie. În sfârşit, îşi ia inima în dinţi şi se uită la domnişoara Isabela; aceasta stă întinsă pe canapea, palidă, şi cu mâinile încleştate.

— Ce zici, Flora? întreabă ea după o clipă.

— Socot, răspunde Flora încet, că la începutul scrisorii doamna Karolowa a arătat foarte limpede care e situaţia ta.

— Ce umilire! şopteşte domnişoara Isabela, lovind nervoasă cu palma în canapea.

— Umilire? De ce? Pentru că primeşti de la cineva trei mii de ruble, punând amanet argintăria pe care străinii îţi oferă cinci mii?... Asta e umilire?

— Cum ne desconsideră... Înseamnă că suntem într-adevăr ruinaţi!

— Ah, Bela!... o întrerupe, înviorându-se, domnişoara Florentyna. Tocmai scrisoarea asta e o dovadă că nu sântem ruinaţi! Mătuşii îi place să fie acră, dar ştie să te apere de nenorocire. Dacă v-ar fi ameninţat într-adevăr ruina, n-ar fi fost acră, ci afectuoasă şi delicată.

— Îi sunt foarte recunoscătoare!

— Nu trebuie să-ţi fie teamă! Mâine vom primi cinci mii de ruble, cu care vom putea duce casa şase luni... sau cel puţin trei! După aceea...

— După aceea o să ne scoată casa la licitaţie...

— O simplă formalitate, şi nimic mai mult! La drept vorbind, aţi putea fi chiar în câştig, pentru că astăzi o casă nu-ţi dă decât bătaie de cap! Şi-apoi vei moşteni de la mătuşa Hortensja cam o sută de mii de ruble. De altfel, adaugă după o clipă domnişoara Florentyna, ridicându-şi sprâncenele, s-ar putea ca tatăl tău să mai aibă ceva.
Toată lumea spune aşa.

Domnişoara Isabela se apleacă şi îi ia mâinile între ale sale.

— Flora, cui spui tu poveştile astea?... Cum, tu crezi într-adevăr că eu nu sunt decât o domnişoară de măritat care nu vede nimic şi nu înţelege nimic?... Crezi că eu nu ştiu,

adaugă ea încet, crezi că n-am băgat de seamă că de o lună de zile împrumuţi banii de masă de la
Mikolaj?...

— Poate că tatăl tău intenţionat vrea să se creadă că...

— Oare tot intenţionat vrea ca în fiecare dimineaţă să-i pui câteva ruble în portmoneu?

Domnişoara Florentyna se uită în ochii ei şi clatină din cap.

— Ştii multe, dar nu ştii tot! răspunde ea. Uite, sunt aproape două săptămâni de când găsesc la tatăl tău în buzunar câte zece, cincisprezece...

— Aşadar, se împrumută...

— Tatăl tău nu împrumută niciodată bani în oraş!
Fiecare creditor vine cu banii acasă şi primeşte chitanţa sau dobânda în biroul tatălui tău. Nu-l cunoşti!

— Bine, dar de unde are bani?

— Nu ştiu! Văd că are, şi mi se spune că a avut întotdeauna.

— De ce acceptă atunci să vindem argintăria?! insistă domnişoara Isabela.

— Poate că vrea să-şi bată joc de neamuri...

— Dar cine i-o fi răscumpărat poliţele?

Domnişoara Florentyna face din mâini un gest de resemnare.

— Nu le-a răscumpărat Krzeszowska, de asta sunt convinsă. N-au mai rămas decât mătuşa Hortensja, sau...

— Sau?

— Tatăl tău în persoană. Tu ştii oare câte lucruri face numai şi numai ca să-şi neliniştească familia şi ca să-şi bată apoi joc de toţi?

— Bine, dar de ce să mă neliniştească şi pe mine, pe noi!...

— Nici prin gând nu-i trece că eşti îngrijorată! O
fiică, nu-i aşa, trebuie să aibă nemărginită încredere în tatăl ei!

— Ah, aşa! şopteşte domnişoara Isabela şi cade pe gânduri.

Verişoara în rochie neagră se ridică încet din fotoliu şi iese fără zgomot.

Domnişoara Isabela se uită din nou prin camera care i se pare iar cenuşie, la ramurile negre care se mişcă uşor dincolo de ferestre, la cele două vrăbii care ciripesc, sfătuindu-se poate cum să-şi clădească cuibul, la cerul care acum este iar plumburiu şi întunecat. Îşi aminteşte din nou de chetă şi de toaletele pe care trebuie să şi le facă, dar acum toate acestea i se par atât de neînsemnate, atât de ridicole, încât amintirea lor o fac să ridice din umeri.

Alte gânduri o frământă. N-ar fi mai bine să încredinţeze serviciul contesei Karolowa? De unde are tatăl ei bani? Dacă a avut bani tot timpul, de ce a îngăduit
Florei să se împrumute de la Mikolaj?... Şi dacă n-a avut, de unde are acum? Pe de altă parte, dacă amanetează serviciul şi argintăria mătuşii sale, poate că pierde prilejul să le vândă convenabil. Dar dacă le vinde şi încap – Aşa cum îi scrie contesa – pe mâinile cine ştie cui?

îşi întrerupse brusc şirul gândurilor, căci urechea ei fină a prins un zgomot în camerele mai îndepărtate. Zgomotul unor paşi de bărbat, egali, liniştiţi. Când ajung în salon, covorul îi înăbuşă puţin, în sufragerie se aud mai tare, în dormitor amuţesc, ca şi cum cel care vine ar merge în vârful picioarelor.

— Poftim, papa! rosteşte domnişoara Isabela, auzind bătăi în uşă.

Domnul Tomasz intră, şi Isabela vrea să se ridice de pe canapea, dar tatăl ei o opreşte. El o îmbrăţişează, o sărută pe frunte şi, înainte de a se aşeza lângă ea, îşi aruncă privirea în oglinda mare de pe perete. Îşi vede acolo chipul frumos, mustăţile albe, jacheta impecabilă, de culoare închisă, pantalonii atât de bine întinşi pe picior de parcă atunci au ieşit din mâinile croitorului, şi constată satisfăcut

că totul e aşa cum trebuie să fie.

— Aud, începe el surâzând, că primeşti scrisori care îţi strică buna dispoziţie.

— Ah, papa, dacă ai şti cu ce ton scrie mătuşa!...

— Desigur cu tonul unei persoane bolnave de nervi, şi tu n-ar trebui să i-o iei în nume de rău!

— Dacă ar fi numai atâta! Mă tem însă că are dreptate şi că argintăria noastră ar putea într-adevăr să ajungă pe masa unui bancher!

Fata îşi apropie capul de umărul tatălui ei. Domnul Tomasz se uită fără să vrea în oglinda de pe măsuţă şi constată că ei doi formează în clipa asta un grup foarte frumos. Îl impresionează mai ales teama întipărită pe faţa fiicei sale, care contrastează cu calmul său. Surâde:

— Masă de bancheri!... Argintăria strămoşilor noştri a fost văzută pe mesele tătarilor, ale cazacilor, ale ţăranilor răsculaţi, şi asta nu numai că n-a fost pentru noi o ruşine, ci, dimpotrivă, ne-a făcut chiar cinste! Cine luptă trebuie să şi piardă câteodată!

— Atunci a fost datorită războaielor, şi în război... începe domnişoara Isabela.

— Crezi că ceea ce se petrece azi nu-i tot un război?... S-au schimbat numai armele: în locul coasei sau al iataganului, oamenii se luptă cu ruble. Joasia a înţeles perfect situaţia. A vândut nu un serviciu de masă, ci moşia familiei şi a dărâmat ruinele castelului ca să clădească hambare!

— Aşadar suntem învinşi... şopteşte domnişoara Isabela.

— Nu copila mea, răspunde domnul Tomasz, înălţând capul. Noi abia de acum vom începe să învingem, şi cred că de acest lucru se tem soră-mea şi cei de teapa ei! Au dormit atât de adânc, încât îi supără orice manifestare de vitalitate, orice pas îndrăzneţ făcut de mine, adaugă el ca şi cum ar vorbi cu sine însuşi.

— Făcut de tine, papa?
— Da. Au crezut că-i voi ruga să mă ajute. Joasia ar fi fost bucuroasă să mă vadă arendaşul ei. Numai că eu le-am mulţumit frumos pentru pensia oferită şi m-am apropiat de burghezie. Am câştigat ascendenţa faţă de burghezi şi asta îi sperie pe cei din lumea noastră! Au crezut că am să mă dau la fund, şi acum văd că pot să mă ridic iar!
— Tu, papa?
— Da, eu! Până acum am tăcut, pentru că nu găsisem omul capabil să mă secundeze. Astăzi însă l-am găsit, am găsit pe cineva care mă înţelege, şi deci voi începe să acţionez!
— Pe cine? întreabă domnişoara Isabela, uitându-se mirată la tatăl ei.
— Un oarecare Wokulski, negustor, om de fier. Cu ajutorul lui voi organiza burghezia, voi înfiinţa o societate pentru comerţul cu Orientul şi voi ridica astfel industria...
— Tu, papa?
— Vom vedea cine o va lua înaintea, hai să zicem, eventualelor alegeri pentru consiliul municipal!
Domnişoara Isabela ascultă cu ochii larg deschişi.
— Dar omul ăsta, şopteşte ea, omul despre care vorbeşti, papa, nu-i vreun afacerist, vreun... aventurier?...
— Cum! Nu-l cunoşti? se miră domnul Tomasz. E doar unul din furnizorii noştri!
— Magazinul i-l cunosc, e foarte frumos, răspunde domnişoara Isabela adunându-şi gândurile. Am văzut acolo un funcţionar bătrân care face impresia unui om bizar, dar care e extrem de politicos... Ah, mi se pare că zilele trecute l-am cunoscut şi pe proprietarul magazinului... Un bădăran...
— Wokulski, bădăran? se miră domnul Tomasz. E drept că-i puţin rigid, dar ce om politicos!
Domnişoara Isabela clătină din cap.
— Un om dezagreabil, răspunde înviorată. Acum mi-l

amintesc... Intrând marţi în magazin, l-am întrebat care e preţul unui evantai. Să-l fi văzut cum s-a uitat la mine!... N-a răspuns nimic, şi-a întins doar mâna lui enormă, roşie, spre un vânzător (un băiat destul de elegant) şi a mormăit supărat: „Domnule Moravski, sau
Mvaczewski, nu-mi aduc bine aminte, doamna întreabă ce preţ are evantaiul...” A, papa, ţi-ai găsit un asociat care nu-i de loc interesant!... râde domnişoara Isabela.

— E un om de o neobişnuită energie, un om de fier, răspunde domnul Tomasz. Aşa sunt ei. Îi vei cunoaşte, de altfel, pentru că am de gând să organizez aici câteva întruniri. Toţi sunt originali, dar ăsta-i mai original decât toţi.

— Cum, papa, vrei să-i primeşti în casă?

— Trebuie să mă sfătuiesc cu unii dintre ei. Cât despre ai noştri, adaugă el uitându-se în ochii fiicei sale, te asigur că îndată ce vor auzi cine vine la mine, niciunul n-are să lipsească din salonul nostru!

În clipa aceea intră domnişoara Florentyna şi-i pofteşte la masă. Domnul Tomasz oferă braţul fiicei sale şi trec toţi trei în sufragerie. Masa este servită, şi Mikolaj aşteaptă, îmbrăcat în frac şi cu o cravată mare, albă la gât.

— Îmi vine să râd de Bela, spune domnul Tomasz, adresându-se verişoarei care serveşte supa în farfurii. Închipuieşte-ţi, Flora, că Wokulski a făcut asupra ei impresia unui bădăran! Tu îl cunoşti?

— Cine nu-l cunoaşte astăzi? răspunde domnişoara
Florentyna, întinzând lui Mikolaj o farfurie pentru stăpânul casei. Da, nu e prea elegant, dar face impresia...

— ... unui trunchi de copac cu mâini roşii! continuă domnişoara Isabela, râzând.

— Mie mi-a amintit de Trost. Ştii, Bela, colonelul acela de vânători de la Paris! răspunde domnul Tomasz.

— Mie îmi evocă statuia unui gladiator în triumf, adaugă domnişoara Florentyna cu vocea ei melodioasă, îl mai ţii

minte, Bela, pe gladiatorul acela din Florenţa, cu spada ridicată? Are faţa aspră, chiar sălbatică, dar frumoasă.

— Şi mâinile roşii?... Întreabă domnişoara Isabela.

— I-au degerat în Siberia! o lămureşte apăsat domnişoara Florentyna.

— Ce-a făcut acolo?

— Şi-a ispăşit păcatele tinereţii, spune domnul Tomasz. Asta i se poate ierta.

— Ah, aşadar este şi un erou!…

— Un erou şi un milionar! adaugă domnişoara Florentyna.

— Milionar? repetă domnişoara Isabela. Încep să cred că papa a avut o bună inspiraţie când şi l-a ales ca asociat. Deşi…

— Deşi?... Întreabă tatăl ei.

— Ce-o să spună lumea despre asociaţia asta?

— Cine are puterea în mâini are şi lumea la picioarele lui.

Tocmai în clipa în care Mikolaj serveşte friptura, se aude soneria în vestibul. Bătrânul servitor iese şi, după

O clipă, se întoarce aducând o scrisoare pe un platou de argint, sau poate de alpaca…

— De la doamna contesă…

— Pentru tine, Bela, spune domnul Tomasz, luând scrisoarea. Îmi permiţi să înghit în locul tău această nouă pilulă?

Deschide scrisoarea şi începe s-o citească, apoi, râzând, i-o întinde domnişoarei Isabela.

— Poftim, strigă el, Joasia întreagă! Nevricale şi iar nevricale!

Domnişoara Isabela împinge puţin farfuria la o parte şi, neliniştită, începe să citească repede. Dar, treptat, faţa i se înseninează.

— Ascultă, Flora, e ciudat!

„Scumpa mea Bela! Uită, îngeraşul meu, scrisoarea mea precedentă, în concluzie, serviciul tău nu mă interesează de

loc, şi când te vei mărita, îţi vom găsi altul.
Dar ţin foarte mult să faci neapărat cheta numai cu mine, şi tocmai despre asta voiam să-ţi scriu în scrisoarea mea precedentă, şi nu despre serviciu. Bieţii mei nervi! Dacă nu vrei să fie zdruncinaţi de tot, atunci acceptă te rog rugămintea mea.

Epitaful din biserica noastră va fi minunat. Wokulski al meu – un om de treabă – oferă o fântână, păsări cântătoare artificiale, un minavet care va cânta numai bucăţi grave şi o mulţime de covoare. Hozer va aduce florile, iar câţiva muzicanţi amatori vor organiza, un concert de orgă, vioară, violoncel şi voce. Sunt încântată. Dar dacă printre toate aceste jucării minunate mi-ai lipsi tu, m-aş îmbolnăvi. Aşadar, primeşti? Te îmbrăţişez şi te sărut de mii de ori, a ta mătuşă care te iubeşte,

Joanna

P.-S. Hai să mergem mâine la magazin să-ţi comanzi o toaletă de primăvară. Aş muri dacă ai refuza-o.

Domnişoara Isabela nu mai poate de bucurie. Prin această scrisoare i se realizează toate speranţele.

— Wokulski e un om excepţional! spune râzând domnul Tomasz. A luat-o pe Joanna cu asalt. Acum soră-mea nu numai că n-o să-mi mai critice asociatul dar va fi în stare chiar să se războiască cu mine pentru el!

Mikolaj începe să servească puii.

— Trebuie să fie un om foarte inteligent! observă domnişoara Florentyna.

— Wokulski?... Hm, relativ! zice domnul Tomasz.
E foarte energic, dar în ceea ce priveşte talentul combinaţiilor, n-aş spune că excelează.

— Mi se pare că a dat dovezi în privinţa asta...

— Toate sunt numai dovezi de energie, răspunde domnul Tomasz. Talentul pentru combinaţii, inspiraţiile geniale se pot cunoaşte în anume împrejurări, cum ar fi, de pildă...

jocul de cărţi. Joc cu el destul de des pichet, care cere neapărat să ştii să faci combinaţii. Rezultatul este că am pierdut opt până la zece ruble şi am câştigat vreo şaptezeci, deşi nu mă consider o mare inteligenţă, adaugă el cu modestie.

Domnişoara Isabela scapă furculiţa din mână, devine palidă şi, luându-şi fruntea în palme, şopteşte:

— A!... al...

Tatăl ei şi domnişoara Florentyna sar de pe scaune.

— Ce s-a întâmplat, Bela?... Întreabă domnul Tomasz, speriat.

— Nimic, răspunde fiica lui, ridicându-se de la masă.
O migrenă. De o oră simţeam c-o să-mi vină... Nu-i nimic, papa...

Şi după ce sărută mâna tatălui, iese, ducându-se în camera ei.

— O migrenă bruscă trece repede, zice domnul Tomasz. Du-te la ea, Flora. Eu ies în oraş, trebuie să mă întâlnesc cu câţiva cunoscuţi, dar nu stau mult, mă întorc devreme. Până atunci, ai grijă de ea, scumpa mea Flora.
Ai grijă, te rog ai grijă! mai spune domnul Tomasz, cu înfăţişarea calmă a omului care-şi închipuie că fără recomandările sau intervenţiile sale nimic n-ar merge cum trebuie pe lume.

— Mă duc îndată. Să fac numai puţină ordine aici, răspunse domnişoara Florentyna, pentru care ordinea în casă este o chestiune mai importantă decât migrena cuiva, indiferent cine ar fi el.

Înserarea a coborât deasupra pământului... Domnişoara
Isabela este din nou singură în camera ei; se întinde pe canapea şi îşi acoperă ochii cu amândouă mâinile. Din faldurile rochiei care-i cad până la pământ apare pantoful îngust şi o parte din ciorap, dar nimeni nu le vede şi nici ea nu ia nimic în seamă. În clipa asta sufletul îi este din nou zbuciumat de supărare, regret şi ruşine. Mătuşa ei îşi cere

scuze, şi ea va face cheta la cel mai frumos epitaf, în cea mai frumoasă toaletă; totuşi, este nefericită... I se pare că a intrat într-un salon plin de lume şi că a văzut deodată pe rochia ei nouă o pată de grăsime, o pată mare, întunecată, de parcă s-ar fi tăvălit cu rochia pe scara de serviciu, şi gândul o dezgustă într-atât, încât o apucă ameţeala.

Ce situaţie îngrozitoare!... De o lună de zile se împrumută de la servitorul lor, şi de zece zile tatăl ei îşi câştigă banii de buzunar la cărţi... Poţi să câştigi! Sunt nobili care câştigă cu miile, dar nu pentru nevoile de fiecare zi şi mai ales nu de la negustori. Ah, dacă i-ar sta în puteri, ar îngenunchea în faţa tatălui ei şi l-ar implora să nu se mai aşeze la masa de joc cu oamenii aceia, cel puţin nu acum, când starea lor materială este atât de grea. Peste câteva zile, când va primi bani pe serviciu, îi va da câteva sute de ruble, cu rugămintea să le piardă la joc cu Wokulski, ca să-l plătească mai larg decât îl va răsplăti ea pe Mikolaj pentru banii împrumutaţi.

Dar are ea oare dreptul să procedeze aşa? Are ea oare dreptul măcar să-i vorbească despre întâmplarea asta?...

Wokulski?... Wokulski?... se întreabă domnişoara Isabela. Cine e acest Wokulski, înfăţişat ei astăzi dintr-o dată sub atâtea aspecte şi din atâtea părţi? Ce legătură poate fi între ei şi mătuşa ei, între el şi tatăl ei?...

Abia acum îşi dă seama că de câteva săptămâni, în jurul ei se vorbeşte mereu despre omul acesta. Un negustor oarecare a dăruit de curând câteva mii de ruble în scop de binefacere, dar nu mai ţine minte dacă e vorba de un negustor de haine de damă sau de unul de blănuri.
A auzit apoi că tot un negustor ar fi realizat o avere mare în timpul războiului din Bulgaria, dar nu ştia dacă era vorba de cizmarul de la care îşi cumpără pantofi sau de coaforul ei. De-abia acum înţelege că negustorul care a dat bani în scop de binefacere şi acela care a făcut avere sunt una şi aceeaşi persoană, adică acel Wokulski care pierde la cărţi

când joacă cu tatăl ei şi pe care mătuşa ei, contesa Karolowa, renumită prin grandomanie, îl numeşte: „Wokulski al meu, om de treabă!”...

În clipa asta îşi aminteşte chiar şi figura omului care, în magazin, nu-i adresase niciun cuvânt, ci se ascunsese după nişte uriaşe vase japoneze, uitându-se încruntat la ea. Şi cu ce ochi o privise...

Odată intrase cu domnişoara Florentyna într-o cofetărie să ia o ciocolată şi să se amuze. Se aşezaseră lângă o fereastră în faţa căreia erau adunaţi câţiva copii zdrenţăroşi. Copiii se uitau la ea, la ciolocată şi la prăjituri cu lăcomia şi curiozitatea unor animale flămânde. La fel o privise şi negustorul...

Domnişoara Isabela se cutremură. Acesta este asociatul tatălui ei?... Ce gânduri nutreşte?... De unde i-a venit tatălui ei ideea să înfinţeze o societate comercială, să-şi facă atâtea planuri mari, el, care înainte nici n-a visat aşa ceva?... Vrea să se ridice în fruntea aristocraţiei cu ajutorul burgheziei, vrea să fie ales într-un consiliu municipal care n-a existat şi nu există...

Atunci Wokulski nu-i decât un speculant! Poate chiar un escroc care are nevoie de un nume cunoscut pentru speculaţiile lui! S-au mai întâmplat asemenea fapte!
Câte nume ilustre de aristocraţi germani şi maghiari n-au fost amestecate în operaţii comerciale pe care ea nu le înţelege de loc. Şi tatăl ei poate şi mai puţin!…

S-a întunecat... Pe stradă s-au aprins felinarele» şi lumina lor şovăitoare se strecoară până în salonaşul domnişoarei Isabela, proiectând pe planfon cadrul ferestrei şi faldurile perdelelor, zugrăvind parcă o cruce pe un cer luminos care se acoperă treptat de nori groşi.

„Unde am mai văzut eu o cruce, o lumină şi un nor asemănător?” se întreabă domnişoara Isabela. Prin faţa ochilor încep să i se perinde locurile pe care le-a văzut în viaţă, lăsându-se purtată de reverie.

Se vede trecând cu trăsura printr-o localitate cunoscută. Peisajul seamănă cu un inel uriaş alcătuit din păduri şi munţi verzi, iar trăsura ei coboară la vale, pe marginea inelului. Coboară oare? Pentru că nici nu se apropie, nici nu se îndepărtează de vreun reper. Mai degrabă pare că stă pe loc. Şi totuşi coboară, se vede după soare, care se reflectă în aripa lăcuită a trăsurii, legănându-se încet şi rămânând mereu în urmă. Aha, se aude un huruit!... Să fie huruitul unei trăsuri pe vreo stradă?...
Nu, e huruitul unei maşini care lucrează undeva, în fundul acestui inel de munţi şi păduri. Acolo, jos, se vede chiar un fel de baltă de fum negru şi abur alb, care se pierde în verdeaţă.

Domnişoara Isabela priveşte la tatăl ei, care stă alături şi îşi cercetează cu atenţie unghiile, aruncând din când în când un ochi distrat asupra peisajului. Trăsura se află, ca şi mai înainte, pe marginea inelului. Pare că stă pe loc. Numai soarele, care se reflectă în aripa lăcuită, rămâne în urmă, încet, încet. Această imobilitate aparentă sau această mişcare misterioasă o irită nespus. „Înaintăm sau nu?” îl întreabă pe tatăl ei. El nu-i răspunde. Ca şi cum nici n-ar fi auzit-o. Se uită la unghiile lui frumoase şi îşi aruncă din când în când ochii spre peisajul înconjurător...

Deodată (trăsura continuă să se legene şi huruitul se aude mereu), din mijlocul bălţii de fum negru şi abur alb, răsare un om. Are părul tuns scurt, faţa oacheşă, seamănă puţin cu Trost, colonelul de vânători (sau, poate, cu gladiatorul din Florenţa), şi mâinile lui, uriaşe, sunt roşii. E îmbrăcat într-o cămaşă mânjită de smoală, cu mânecile suflecate până peste coate; în mâna stângă, lipită de piept, ţine ca un evantai nişte bonuri de casă, iar în dreapta, ridicată deasupra capului, o hârtie pe care vrea s-o arunce înaintea trăsurii. Restul corpului îi e cufundat în fum.

„Ce vrea să facă, papa?” întreabă domnişoara Isabela, speriată.

„Joacă pichet cu mine”, răspunde tatăl, cu cărţile de joc în mână.

„Vai, ce groaznic!”

„Nici oamenii ca el nu fac rău femeilor”, continuă domnul Tomasz.

Şi abia acum îşi dă seama domnişoara Isabela că omul în cămaşă o priveşte într-un fel foarte ciudat, ţinând o carte de joc deasupra capului.

Fumul şi aburii care clocotesc în vale îi acoperă din când în când obrazul aspru şi cămaşa descheiată. Apoi se cufundă în abur şi piere. I se mai văd doar ochii, lucind şters, iar mâna goală până la cot, mâna în care ţine cartea de joc, pluteşte deasupra fumului...

„Ce înseamnă cartea asta, papa?”... Întreabă ea.

Dar tatăl se uită flegmatic la cărţile lui şi nu răspunde. Parcă nici n-a auzit-o!

„Când plecăm odată de aici?”...

Şi cu toate că trăsura se leagănă, iar soarele, oglindit în aripa ei, rămâne în urmă, fumul din vale se mai vede încă, şi în mijlocul lui tot se mai întrezăreşte umbra omului cu cartea ridicată deasupra capului.

Cuprinsă de nelinişte, domnişoara Isabela îşi adună toate amintirile, toate gândurile, pentru a ghici ce vrea să însemne cartea pe care o ţine în mână omul acela.

Să fie oare banii pe care i-a pierdut la pichet cu tatăl ei? Nu. Sau darul pe care l-a făcut societăţii de binefacere? Nici asta. Poate mia de ruble pe care a dat-o mătuşii ei pentru azil, sau poate chitanţa pentru fântână,şi pentru păsărelele şi covoarele oferite ca să împodobească epitaful Mântuitorului?... Nu, nici asta nu poate fi... Căutarea aceasta în necunoscut o nelinişteşte.

Treptat, treptat, domnişoara Isabela este cuprinsă de spaimă. Nu cumva sunt poliţele tatălui ei, răscumpărate de curând de cineva? Dacă-i aşa, cum va lua banii pe argintărie şi serviciu, va plăti în primul rând datoria asta, ca

să scape de un astfel de creditor. Numai că omul înecat în fum se uită stăruitor în ochii ei, fără să arunce cartea. Poate că... Ah!...

Domnişoara Isabela se ridică repede, se împiedică în întuneric de un taburet şi, cu mâinile tremurânde, sună.
O dată, de două ori... Nu-i răspunde nimeni. Iese în goană în vestibul şi se ciocneşte cu domnişoara Florentyna, care o prinde de mână şi o întreabă mirată:

— Ce-i cu tine, Bela?...

Lumina din vestibul o mai trezeşte puţin. Surâde.

— Flora, adă, te rog, lampa în camera mea. Papa e acasă?

— A plecat acum câteva clipe.

— Dar Mikolaj?

— Se întoarce îndată. S-a dus cu o scrisoare la comisionar. Te mai doare capul? întreabă domnişoara Florentyna.

— Nu! răspunde râzând domnişoara Isabela. Am aţipit puţin şi am avut un coşmar...

Domnişoara Florentyna ia lampa şi intră în salonaşul verişoarei sale. Domnişoara Isabela o urmează, se întinde pe canapea, îşi fereşte cu mâna ochii de lumină şi spune:

— Ştii, Flora, m-am răzgândit! Nu-mi mai vând argintăria unui străin. Ar putea într-adevăr să ajungă Dumnezeu ştie în ce mâini. Fii bună, aşază-te la biroul meu şi scrie mătuşii că... că primesc propunerea ei. Să ne împrumute trei mii de ruble şi să-şi ia serviciul şi argintăria.

Domnişoara Florentyna se uită la ea mirată, apoi răspunde:

— E cu neputinţă, Bela!

— De ce?

— Acum un sfert de oră am primit o scrisoare de la doamna Meliton. Argintăria şi serviciul de masă s-au vândut?

— Aşa de repede? Cine l-a cumpărat? strigă domnişoara

Isabela, apucând-o pe verişoara sa de mână.

Domnişoara Florentyna e tulburată.

— Pare-se că un negustor rus... rosteşte ea, dar se simte că nu spune adevărul.

— Flora, tu ştii ceva! Te rog, nu-mi ascunde nimic! o imploră domnişoara Isabela, cu ochii plini de lacrimi.

— Bine, am să-ţi spun, numai să nu afle tatăl tău că ştii!

— Cine le-a cumpărat?... Spune! Cine le-a cumpărat?...

— Wokulski! răspunde domnişoara Florentyna.

Ochii domnişoarei Isabela se usucă într-o clipă şi capătă un luciu de oţel. Respinge supărată mâinile verişoarei, păşeşte prin cameră în lung şi-n lat, apoi se aşază într-un fotoliu în faţa ei. Nu mai e o fată frumoasă, speriată şi contrariată, ci o doamnă din lumea mare, care are de gând să judece un om de serviciu şi, poate, să-l concedieze.

— Spune-mi, verişoară, rosteşte ea cu frumoasa-i voce de contraltă, ce complot ridicol uneltiţi împotriva mea?

— Eu? Complot? protestează domnişoara Florentyna, apăsându-şi mâinile pe piept. Nu te înţeleg, Bela!

— Da. Tu, doamna Meliton şi acel... erou de comedie... acel Wokulski...

— Eu şi Wokulski?!... repetă domnişoara Florentyna.

De data aceasta mirarea ei este atât de sinceră, încât nimeni n-ar mai putea-o bănui.

— Să zicem că nu complotezi, continua domnişoara Isabela. Totuşi ştii ceva...

— Despre Wokulski ştiu ceea ce ştie toată lumea. Are un magazin, de unde cumpărăm şi noi, a făcut avere în timpul războiului...

— Dar că-l atrage pe papa într-o societate comercială nu ştii?

Ochii expresivi ai domnişoarei Florentyna se fac mari, mari de tot.

— Îl atrage pe tatăl tău într-o societate?... Vai de mine! în ce societate?

Şi pare atât de îngrozită, încât domnişoara Isabela nu se mai îndoieşte de nevinovăţia ei. Străbate din nou de câteva ori încăperea, cu mişcările unei leoaice închise în cuşcă, după care întreabă brusc:

— Spune-mi cel puţin ce crezi tu despre el?

— Eu? Despre Wokulski?... Ce să cred? Nimic!
Doar că trebuie să fie ahtiat după celebritate şi relaţii!

— După părerea ta, a oferit o mie de ruble azilului numai ca să-şi facă reclamă?

— Desigur! Pentru binefaceri a dat de două ori mai mult!

— Atunci de ce a cumpărat serviciul şi argintăria mea?

— Poate cu gândul să le vândă cu câştig, răspunde domnişoara Florentyna. În Anglia obiectele astea sunt foarte preţuite.

— Dar de ce... de ce a răscumpărat poliţele tatii?

— De unde ştii că le-a răscumpărat? Ce interes ar fi avut?

— Nu ştiu nimic, şopteşte domnişoara Isabela, înfrigurată, dar presimt totul, înţeleg totul!... Vrea să se apropie de noi...

— Doar a făcut cunoştinţă cu tatăl tău...

— Atunci înseamnă că vrea să se apropie de mine!
izbucneşte domnişoara Isabela, mânioasă. Mi-am dat seama de asta din...

Dar îi e ruşine să adauge: „Din plivirile lui”.

— Nu cumva te înşeli, Bela?

— Nu, nu mă înşel! Ceea ce trăiesc în clipa de faţă nu este o presimţire, ci mai degrabă o revelaţie! Nici nu-ţi închipui de când îl cunosc sau, mai bine zis, de când mă urmăreşte! Acum îmi aduc aminte că anul trecut nu era spectacol, nu era concert sau conferinţă la care să nu-l întâlnesc. Astăzi, toate astea, şi mai ales fizionomia lui lipsită de inteligenţă îmi apar îngrozitoare.

Domnişoara Florentyna se dă înapoi cu fotoliu cu tot.

— Cum crezi că ar îndrăzni? întreabă ea în şoaptă.

— Să mă placă?... o întrerupe domnişoara Isabela,

râzând. Nici prin gând nu mi-ar trece să-i interzic! Nu sunt nici atât de naivă, nici nu fac pe modesta, ca să nu văd că pot plăcea... Doamne-Dumnezeule... chiar şi servitorilor!... Cândva mi se părea supărător, cum mi se par supărători cerşetorii care îţi aţin calea pe străzi, sună pe la porţile oamenilor sau cer ajutor prin scrisori. Abia azi am înţeles bine cuvintele Mântuitorului: „De la fiecare, după fiecare”. De altfel, adaugă ea dând din umeri, bărbaţii mă onorează cu curtea lor într-un mod atât de puţin ceremonios, încât nu mă mai mir de insistenţele sau de ocheadele lor impertinente. Mă mir mai curând când se întâmplă altfel! Dacă într-un salon întâlnesc un om care nu-mi vorbeşte de simpatia şi de suferinţele sale, sau care tace, posomorât, într-un colţ, fără a trăda simpatie şi suferinţă, sau măcar unul care să pară de o indiferenţă glacială, ceea ce ar fi totuşi semnul simpatiei şi suferinţelor, simt că-mi lipseşte ceva! Ca şi cum mi-aş fi uitat evantaiul sau batista acasă... O, îi cunosc! îi cunosc pe toţi aceşti donjuani, poeţi, filosofi şi eroi, toate aceste suflete duioase, dezinteresate, sfâşiate, visătoare sau cuceritoare... Cunosc întreagă această mascaradă şi te asigur că mă amuză nespus. Ha, ha, ha!... Ce caraghioşi mai sunt...

— Nu înţeleg, Bela... zice domnişoara Florentyna, lăsându-şi braţele în jos.

— Nu înţelegi? Atunci... nu eşti femeie!

Domnişoara Florentyna face un gest de împotrivire, apoi de îndoială.

— Ascultă! reia domnişoara Isabela. De un an de zile mi-am pierdut locul în societate. Nu tăgădui, fiindcă aşa e, ştim cu toţii! Astăzi suntem ruinaţi...

— Exagerezi...

— Ah, Flora, nu mă mai consola şi nu minţi! Ai auzit doar în timpul mesei că până şi cele zece-cincisprezece ruble pe care le are acum tatăl meu sunt câştigate la cărţi de la... (Domnişoara Isabela vorbeşte tremurând din tot trupul.

Ochii i-au devenit sticloşi, iar pe faţă i-au apărut pete roşii.) Şi tocmai acum vine acest... negustor, ne răscumpără poliţele şi serviciul de masă, atrage în mrejele lui pe tatăl şi pe mătuşa mea, mă încercuieşte din toate părţile, aşa cum face vânătorul cu vânatul urmărit. Nu mai e vorba de un adorator trist, de un pretendent care poate fi respins, ci de un... cuceritor!... El nu oftează, ci se strecoară în bunele graţii ale mătuşii, îl leagă pe tata de mâini şi de picioare, iar pe mine mă va lua cu forţa, dacă nu va izbuti să mă silească să-i cedez de bunăvoie... Îţi dai seama ce infamie rafinată?

Domnişoara Florentyna e înspăimântată.

— Atunci, e foarte simplu. Spune-i...

— Cui şi ce?... Mătuşii, care e gata să-l susţină pentru a mă obliga să-l accept pe mareşal?... Sau tatălui meu? Să-l sperii şi să grăbesc catastrofa? Un singur lucru am să fac: nu voi îngădui tatălui meu să se lase atras în niciun fel societăţi chiar dacă va trebui să mă târăsc la picioarele lui, chiar dacă va trebui să i-o interzic în numele mamei!...

Domnişoara Florentyna o priveşte cu admiraţie.

— Adevărul este, Bela, că exagerezi! Cu energia şi geniala ta perspicacitate...

— Tu nu-i cunoşti pe oamenii ăştia, dar eu i-am văzut la lucru! În mâinile lor şinele de oţel se îndoaie ca nişte panglici! îngrozitor! Pentru scopurile lor sunt în stare să pună în mişcare toate forţele pământului; forţe pe care noi nici nu le bănuim! Sunt în stare să te distrugă, să te prindă în mreje, să se gudure, să rişte totul, ba chiar să aştepte răbdători!...

— Prea te laşi influenţată de romane!

— Nu-i vorba de influenţe, ci de presimţirile mele, care mă pun în gardă... Sunt sigură că omul acesta s-a dus la război numai şi numai ca să mă cucerească! Şi acum, abia întors, mă şi încercuieşte din toate părţile...

Dar să se ferească! Vrea să mă cumpere? Bine, n-are

decât! Numai că va trebui să mă plătească scump! Vrea să mă prindă în mrejele lui? Poftim, n-are decât să le întindă... Am să mă strecor printre ele, chiar de-ar fi nevoie să mă arunc în braţele mareşalului... O, Dumnezeule! Nu mi-am închipuit niciodată cât e de adâncă prăpastia în care alunecăm până nu i-am văzut fundul. Din saloanele Quirinalului să ajung într-o dugheană... N-ar fi o decădere, ci o dezonoare...

Domnişoara Isabela se aşază pe canapea şi, prinzându-şi capul între mâini, începe să plângă în hohote.

CAPITOLUL VII

PORUMBELUL IESE ÎN CALEA ŞARPELUI

Serviciul de masă şi argintăria familiei Lşcki fuseseră vândute, şi giuvaergiul în persoană adusese banii domnului Tomasz acasă, oprindu-şi o sută şi câteva zeci de ruble drept comision şi taxe legale. Cu toate acestea contesa Karolova nu încetase să iubească pe domnişoara Isabela. Dimpotrivă, energia şi spiritul ei de sacrificiu, manifestate cu prilejul vânzării preţioaselor obiecte, treziseră în inima bătrânei doamne un nou izvor de sentimente familiale. Nu numai că insistase pe lângă domnişoara Isabela să primească în dar o rochie frumoasă, nu numai că o vizita în fiecare zi şi o invitase la ea, dar, mai mult (ceea ce era dovada unei bunevoinţe neobişnuite), îi oferise trăsura ei pentru
Miercurea mare.

— Plimbă-te prin oraş, îngeraşule, îi spusese contesa, sărutând-o, fă-ţi cumpărăturile şi ai grijă ca în timpul chetei să fii frumoasă!... Atât de frumoasă, cum numai tu ştii să fii!... Atâta rugăminte am şi eu!

Domnişoara Isabela nu răspunse nimic, dar privirea şi faţa ei îmbujorată arătau că va îndeplini bucuroasă dorinţa mătuşii.

În Miercurea mare, fix la orele 11 dimineaţa, domnişoara Isabela se urcă în trăsura deschisă, împreună cu însoţitoarea ei nedespărţită, domnişoara Florentyna.

Pe alee se simţeau adierile primăverii aducând mireasma tare şi atât de bine cunoscută care vesteşte plesnirea

mugurilor şi îmbobocirea ghioceilor. Pajiştile cenuşii căpătaseră străluciri verzui şi soarele dogorea atât de tare, încât cele două domnişoare îşi deschiseră umbrelele.

— Minunată zi! suspină domnişoara Isabela uitându-se la cerul presărat pe alocurea cu nori albi.

— Unde porunceşte domnişoara să mergem? întrebă vizitiul în timp ce închidea uşa trăsurii.

— La magazinul „Wokulski”! răspunse domnişoara Isabela cu o grabă nervoasă.

Lacheul sări pe capră, iar cei doi murgi, bine hrăniţi, porniră în trap solemn, fornăind şi scuturându-şi capetele.

— Bela, de ce mergem la Wokulski?! întrebă domnişoara Florentyna, cam mirată.

— Vreau să-mi cumpăr mănuşi pariziene şi câteva flacoane de parfum...

— Bine, dar lucrurile astea le putem găsi şi în altă parte!

— Nu! Vreau să le cumpăr de acolo! răspunse scurt domnişoara Isabela.

De câteva zile o chinuia o nelinişte ciudată, o nelinişte cum simţise numai o dată în viaţa ei. Cu câţiva ani în urmă era în străinătate, vizitase o grădină zoologică şi văzuse într-o cuşcă un tigru uriaş care dormea rezemat de gratii cu o parte a corpului şi cu o ureche ieşită afară.
Privindu-l, domnişoara Isabela simţise o dorinţă nestăpânită de a-l apuca de ureche. Duhoarea cuştii o dezgusta, iar labele puternice ale fiarei o înspăimântau cumplit. Totuşi, ar fi vrut să-i atingă măcar o ureche. Pornirea aceasta i se păruse primejdioasă şi chiar ridicolă şi, stăpânindu-se, trecuse, mai departe. Dar după câteva minute se întorsese uitându-se la celelalte animale şi căznindu-se să se gândească la altceva. În zadar. Se apropiase din nou de cuşcă şi, cu toate că tigrul, care între timp se trezise, îşi lingea mormăind labele, vârâse repede mâna printre gratii şi, galbenă la faţă, tremurând din tot corpul, îi atinse o ureche. Peste o clipă se ruşinase de fapta ei necugetată,

dar simţise în acelaşi timp amara mulţumire a oamenilor care în acţiunile importante ascultă de un impuls inexplicabil.

De astă dată se trezise în ea o dorinţă asemănătoare. Îl dispreţuia pe Wokulski, inima ei înceta să mai bată numai la gândul că poate negustorul plătise pentru argintărie mai mult decât valoarea ei. Şi totuşi simţea o atracţie irezistibilă să intre în magazin, să-l privească pe Wokulski în ochi şi să cumpere câteva lucruri mărunte tocmai cu banii primiţi de la el. O cuprindea groaza la gândul întâlnirii, dar o forţă inexplicabilă o împingea să meargă într-acolo.

Intrând pe Krakowskie Przedmiescie văzu încă de departe firma cu înscripţia „J. Mincel şi S. Wokulski”, iar alături un magazin nou, încă neterminat, având la stradă cinci vitrine îmbrăcate în oglinzi. Câţiva muncitori spălau geamurile pe dinăuntru, poleiau şi pictau uşile şi cerce velele, iar alţii fixau nişte uriaşe bare, de alamă în faţa ferestrelor.

— Ce magazin se deschide aici? o întrebă ea pe domnişoara Florentyna.

— Cred că se mută Wokulski. Am auzit că şi-a luat un local mai spaţios.

„Magazinul ăsta e pentru mine!” îşi spuse în gând domnişoara Isabela.

Trăsura se opri, vizitiul sări de pe capră şi ajută celor două domnişoare să coboare. Dar când deschise cu zgomot uşa magazinului, domnişoara Isabela simţi că i se taie picioarele. O clipă îi trecu prin minte să se întoarcă la trăsură şi să plece cât mai repede. Totuşi, se stăpâni şi intră hotărâtă, cu capul sus.

Domnul Rzecki, care se afla în mijlocul prăvăliei, îşi frecă mâinile şi o salută cu o plecăciune până la pământ.
în fund, domnul Lisiecki, netezându-şi barba, prezenta, cu gesturi largi şi pline de demnitate, candelabre de bronz unei doamne care şedea pe scaun. Klejn, slăbănogul, alegea un baston pentru un tânăr care, la apariţia

domnişoarei Isabela, se înarmă imediat cu ochelarii, în timp ce mult prea parfumatul Mraczewski se uita focos, răsucindu-şi mustăcioara, la cele două fetişcane rumene care o însoţeau pe doamna cu candelabrele şi care admirau minunatele servicii de toaletă.

Wokulski se afla în dreapta uşii, în dosul unui pupitru, aplecat deasupra registrelor.

Când intră domnişoara Isabela, tânărul care alegea bastoane îşi potrivi gulerul, cele două fete se uitară una în ochii celeilalte, domnul Lisiecki îşi întrerupse la jumătate fraza umflată despre stilul candelabrelor, menţinându-şi însă poza teatrală, iar doamna care-i asculta expunerea se mişcă greoi pe scaun. Câteva clipe domni liniştea. O curmă însă domnişoara Isabela, întrebând cu frumoasa ei voce de contraltă:

— Domnul Mraczewski este aici?

— Domnul Mraczewski! se grăbi să strige domnul Ignacy.

Mraczewski răsări deodată lângă domnişoara Isabela, cu capul plecat ca o trestie de baltăîmpurpurat ca o vişină şi răspândind ca o cădelniţă miros de parfum în jur.

— Am dori nişte mănuşi...

— Numărul cinci şi jumătate! exclamă Mraczewski apucând cutia cu mâinile care-i tremurau uşor sub privirile domnişoarei Isabela.

— Nu! îl întrerupse domnişoara, râzând. Cinci şi trei sferturi... Se vede că ai uitat!...

— Domnişoară, sunt lucruri pe care nu le poţi uita niciodată! Dacă însă dumneavoastră porunciţi să vă dau măsura cinci şi trei sferturi, sunt gata să vă servesc, în speranţa că în curând ne veţi onora din nou cu prezenţa dumneavoastră. Pentru că mănuşile cinci şi trei sferturi, adaugă el cu un oftat uşor, prezentându-i câteva cutii, vor fi desigur prea mari pentru mânuşiţele dumneavoastră!

— E extraordinar! şopti Ignacy clipind din ochi spre

Lisiecki.
Acesta mişcă dispreţuitor din buze.
Doamna de pe scaun se întoarse spre candelabre, cele două fete spre o măsuţă de toaletă din lemn de măslin, tânărul cu ochelari începu din nou să-şi aleagă bastonul, şi viaţa magazinului îşi reluă mersul obişnuit. Numai Mraczewski, înfierbântat, sărea de colo-colo cu Scăricica după el. Trăgea sertarele, scotea cutii peste cutii şi demonstra domnişoarei Isabela, vorbind când în polonă, când în franceză, că ea nu poate purta decât mănuşi cinci şi jumătate, că nu poate folosi alte parfumuri în afara flacoanelor originale „Atkinson" şi că mesuţele ei nu puteau fi împodobite decât cu bibelouri pariziene.
Wokulski se aplecă atât de mult asupra pupitrului, încât vinişoarele de pe frunte i se umflară ca nişte coarde.
Continuă să facă socoteli în gând: „29 şi cu 36 fac 65, şi cu 15 fac 80, şi cu 73 fac... fac..."
Aici se întrerupse şi se uită pe sub sprâncene la domnişoara Isabela, care stătea de vorbă cu Mraczewski. Îi vedea pe amândoi dintr-o parte: vânzătorul o fixa cu priviri arzătoare, iar domnişoara Isabela îi răspundea ostentativ, surâzând şi privindu-l îngăduitoare.
„29 şi cu 36 fac 65, şi cu 15..." socotea în gând Wokulski. Dar deodată i se rupse peniţa. Fără să ridice capul, luă o peniţă nouă din sertar... În clipa aceea,printre cifre răsări o întrebare: „Oare o iubesc?... Prostii!...
Un an de zile am fost ca nebun, mi s-a părut că sunt îndrăgostit... 29 şi cu 36... 29 şi 36... Nicicând n-aş fi crezut că-mi e atât de indiferentă... Ia te uită cum îl priveşte pe măgarul ăla... Da, desigur, cochetează până şi cu vânzătorii! Te pomeneşti că face la fel şi cu căruţaşii, cu servitorii!... Acum m-am liniştit... O, Dumnezeule! Şi cât am dorit liniştea asta!"
În magazin mai intrară câteva persoane, pe care Mraczewski le salută fără grabă, în timp ce făcea pachetele.

Domnişoara Isabela se apropie de Wokulski şi, arătând spre el cu umbrela, spuse apăsat:

— Flora, fii bună şi plăteşte-i dumnealui. Hai să mergem!

— Casa e aici! interveni Rzecki, venind repede spre domnişoara Florentyna.

Luă banii şi se duseră amândoi în fundul magazinului.

Domnişoara Isabela înaintă încet spre pupitrul în spatele căruia stătea Wokulski. Era foarte palidă. S-ar fi părut că omul acesta exercită asupra ei o atracţie magnetică.

— Dumneavoastră sunteţi domnul Wokulski?

Wokulski se ridică de pe scaun şi răspunse cu indiferenţă:

— La dispoziţia dumneavoastră.

— Nu cumva dumneavoastră mi-aţi cumpărat serviciul de masă şi argintăria? întrebă ea cu glas gâtuit.

— Da, domnişoară.

Domnişoara Isabela stătu la îndoială. După o clipă însă faţa i se îmbujoră şi continuă:

— Desigur aveţi intenţia să le revindeţi?

— În scopul acesta le-am şi cumpărat!

Roşeaţa de pe faţa domnişoarei Isabela se accentua.

— Viitorul cumpărător locuieşte în Varşovia? întrebă ea.

— Nu intenţionez să le vând aici, ci în străinătate, unde voi obţine un preţ mai mare, răspunse el, desluşind o întrebare în ochii ei.

— Speraţi să obţineţi un câştig însemnat?

— Le-am cumpărat ca să câştig, nu?

— Probabil de aceea tatăl meu nu ştie că argintăria noastră se află în posesiunea dumneavoastră! spuse ea, ironică.

Lui Wokulski îi tremurară buzele.

— Serviciul şi argintăria le-am cumpărat de la giuvaergiu şi n-am făcut niciun secret din operaţia asta!
Într-o atare chestiune nu amestec terţe persoane. Nu intră în obiceiurile mele comerciale.

Cu tot răspunsul lui rigid, domnişoara Isabela răsuflă

uşurată. Chiar şi ochii i se mai îmblânziră şi îşi pierdură sticlirea duşmănoasă.

— Dar dacă tatăl meu s-ar răzgândi şi ar vrea să le răscumpere, cu ce preţ i le-aţi putea ceda?

— Cu preţul de cumpărare. Bineînţeles, plus dobânda respectivă de şase... până la opt la sută pe an!

— Aţi renunţa în cazul acesta la câştigul scontat? De ce? îl întrerupse ea, zorită.

— Pentru că orice comerţ se bazează nu pe câştigurile scontate, ci pe circulaţia continuă a capitalului.

— Bună ziua, domnule, şi vă mulţumesc pentru lămuriri! şopti domnişoara Isabela, văzând că Flora terminase cu plata.

Wokulski se înclină şi se aşeză din nou, revenind la registrele sale.

Când feciorul luă pachetele şi domnişoarele se suiră în trăsură, domnişoara Florentyna spuse pe un ton plin de reproşuri:

— Ai stat de vorbă cu el, Bela?

— Da, şi nu-mi pare rău. Mi-a înşirat numai minciuni, dar...

— Ce înseamnează acest dar? întrebă domnişoara Florentyna tulburată.

— Nu mă întreba... Nu-mi vorbi nimic, dacă vrei să nu izbucnesc în lacrimi aici, în stradă! Iar peste o clipă adăugă în franţuzeşte: Am făcut rău venind aici. Dar... mi-e totuna!...

— Socot, Bela dragă, spuse cu gravitate însoţitoarea ei, subţiindu-şi buzele, că ar trebui să vorbeşti despre asta cu tatăl tău sau cu mătuşa.

— Vrei să spui că ar trebui să stau de vorbă cu mareşalul sau cu baronul? Pentru asta nu va fi niciodată prea târziu. Astăzi însă nu am curajul necesar!

Conversaţia se întrerupse. Domnişoarele ajunseră acasă fără să mai scoată un cuvânt. Domnişoara Isabela fu

enervată toată ziua.

După plecarea domnişoarei Isabela din magazin, Wokulski se apucă din nou de socoteli şi adună fără greşeală două coloane lungi de cifre. La jumătatea celei de a treia se opri şi se miră de liniştea care îi stăpânea sufletul. După un an întreg de zbucium şi de dor, cu dese accese frenetice, de unde venea oare indiferenţa aceasta subită? Dacă l-ar fi îuat cineva şi l-ar fi aruncat brusc dintr-o sală de bal într-o pădure sau dintr-o temniţă înăbuşitoare pe un câmp rece şi întins, n-ar fi fost mai impresionat şi mai uluit!

„Se vede că un an de zile am fost stăpânit de o demenţă parţială, îşi spuse Wokulski în gând. N-a fost primejdie pe care să n-o înfrunt, n-a fost sacrificiu pe care să nu-l accept pentru ea, şi acum, numai că am văzut-o, şi gata! Ce ton! Cât dispreţ faţă de un biet comerciant... «Plăteşte-i dumnealui!»... Ciudate mai sunt cucoanele din lumea mare! Un trântor, un cartofor, chiar un escroc, numai să aibă un nume, este pentru ea o societate aleasă, măcar că nu seamănă cu tat-su, ci cu lacheul maică-si! în schimb, negustorul e un om de nimic!... Dar ce-mi pasă? N-aveţi decât să putreziţi în pace!...”

Adună din nou o coloană, fără să observe ce se petrece în magazin.

„De unde o fi ştiind, se gândi, că eu am cumpărat serviciul şi argintăria?... M-a întrebat dacă n-am plătit mai mult decât valorează! I-aş dărui cu plăcere fleacurile astea! îi sunt pe veci recunoscător; dacă n-ar fi fost pornirea mea nebunească pentru ea, n-aş fi făcut avere şi aş fi mucegăit în prăvălia asta! Acum te pomeneşti c-am să mă simt trist fără părerile mele de rău, fără disperările şi speranţele mele... Tâmpită e viaţa!...

Fiecare dintre noi urmărim o iluzie, o ascundem în suflet, şi când, în sfârşit, ne-am scuturat de ea, ne dăm seama că a fost o nebunie... N-aş fi crezut niciodată că poate exista un

leac atât de minunat! Acum o oră îmi simţeam sufletul înveninat, iar acum sunt atât de liniştit... şi parcă gol! Ca şi cum sufletul m-ar fi părăsit şi aş fi rămas numai piele, carne şi îmbrăcăminte. Acum ce-am să fac?... Cu ce să-mi umplu viaţa?... Trebuie să plec la Paris, la expoziţie, şi de acolo în Alpi!...”

În clipa aceea Rzecki se apropie de el în vârful picioarelor şi-i şopti:

— Grozav mai e Mraczewski! Ce zici? Cum se pricepe să vorbească cu clientele!

— Ca un coafor care şi-a luat nasul la purtare! răspunse Wokulski, fără să-şi ridice ochii din registre.

— Dacă i-au dat nas! râse bătrânul.

Dar văzând că-l deranjează, se retrase. Wokulski căzu din nou pe gânduri. Se uită în treacăt la Mraczewski şi abia atunci observă că tânărul are ceva neobişnuit în toată făptura lui.

„Da, îşi zise, e un nătărău, şi, bineînţeles, fiind nătărău, place femeilor!”

Îi venea să râdă şi de privirile cu care-l încercuise domnişoara Isabela pe frumosul vânzător, şi de propriile sale închipuiri de care scăpase atât de repede şi de uşor.

Deodată tresări; cineva rostise numele domnişoarei Isabela. În magazin nu mai rămăsese niciun client.

— Măi, bine ştii să le vrăjeşti! îi spunea Klejn lui Mraczewski, zâmbind melancolic.

— Ai văzut? Mă mânca din ochi! se împăună Mraczewski, oftând cu o mână pe inimă şi răsucindu-şi cu cealaltă mustăcioara. Peste câteva zile, cum te văd şi mă vezi, o să primesc un bilet, parfumat, şi-apoi prima întâlnire! O să-mi spună: „Pentru dumneata trec peste toate principiile în care am fost educată”, şi după aia o să scâncească: „Nu mă dispreţuieşti?” înainte e ca o beţie, iar după aia rămân aşa, ca năuc...

— Nu te mai bărbieri! îl întrerupse Lisiecki. Matildele pe

care le cunoşti mătăluţă le dai gata cu o fripturică şi o bere!

— Matildele sunt pentru fiecare zi, iar cucoanele numai pentru sărbători. Isa însă va fi sărbătoarea mea cea mare. Pe onoarea mea că nicio femeie nu m-a băgat încă în draci ca asta… Dar şi ea îmi făcea ochi dulci!

Uşa se dădu de perete, şi în magazin intră un bărbat cu părul aproape cărunt, care ceru un breloc pentru ceasornic. Vorbea atât de zgomotos, de parcă ar fi vrut să cumpere toate bibelourile japoneze din prăvălie.

Wokulski ascultase încremenit lăudăroşeniile lui Mraczewski, cu impresia că o greutate copleşitoare îi striveşte capul şi pieptul.

„La urma urmelor, ce-mi pasă mie de toate astea?”
îşi spuse el.

După domnul cărunt intră în magazin o cucoană care ceru o umbrelă, apoi un personaj între două vârste care avea nevoie de o pălărie. După el intră un tânăr şi întrebă de o tabacheră şi, în sfârşit, trei domnişoare. Una dintre ele voia neapărat mănuşi „Szolc”, pentru că altele nu purta.

Wokulski puse registrul deoparte, se ridică încet din fotoliu şi, luându-şi pălăria de pe pupitru, se îndreptă spre uşă. I se tăia respiraţia şi simţea că-i vâjâie capul.

Domnul Ignacy se grăbi să-i iasă înainte.

— Pleci? îl întrebă el. Nu vrei să vizitezi noul magazin?…

— Nu vreau să vizitez nimic. Sunt obosit! Răspunse Wokulski, ferindu-şi privirile.

După ce ieşi, Lisiecki se apropie de Rzecki şi-l bătu pe umăr.

— Am impresia că şeful nu prea e în apele lui!
şopti el.

— Deh! răspunse domnul Ignacy. Organizarea unei afaceri atât de mari cum e cea de la Moscova nu-i jucărie! Asta-i lesne de înţeles.

— De ce se apucă de asemenea treburi?

— Ca să aibă din ce vă mări salariile! răspunse domnul

Ignacy, încruntat.

— N-are decât să înfiinţeze sute de întreprinderi noi, chiar şi la Irkuţk, dacă-i vorba aşa! Să ne mărească salariile în fiecare an, încuviinţă Lisiecki, că n-am nimic contra. Totuşi, îmi pare tare schimbat, şi astăzi mi s-a părut mai schimbat ca niciodată. Evreii, domle, adăugă el, evreii, cum au să miroasă planurile lui Wokulski, au să-şi şi arate colţii...

— Ei, evreii...

— Evreii, da evreii! N-au să permită să le pună beţe-n roate un oarecare Wokulski, care nu-i evreu şi nici măcar evreu botezat.

— Wokulski are de gând să-şi facă legături în nobilime, răspunse Ignacy. Şi nobilii au capitaluri!

— Cine ştie care-i mai rău. Evreul sau nobilul! aruncă Klein în treacăt, încruntat, şi amărât.

CAPITOLUL VIII

MEDITAŢII

O dată ajuns în stradă, Wokulski se opri pe trotuar, gândindu-se parcă încotro s-o ia, Nu-l atrăgea nimic. Aruncă fără să vrea o privire la dreapta, spre noul său magazin, abia terminat, în faţa căruia începuseră să se şi oprească trecători, dar întoarse capul dezgustat şi o luă spre stânga.

„E ciudat cât de puţin mă interesează toate astea!” îşi spuse el. Apoi se gândi că cincisprezece oameni găseau de lucru la el, că de la 1 mai vor mai fi angajaţi în întreprinderea sa alţii, cu zecile, că într-un an va crea pentru sute de oameni noi posibilităţi de muncă. Pe deasupra, datorită mărfurilor sale ieftine, mii de oameni vor putea să-şi aline viaţa amărâtă. Dar simţi că nici oamenii aceia amărâţi, nici familiile lor nu-l interesează câtuşi de puţin acum.

„Am să cedez magazinul, n-o să mai înfiinţez noua societate comercială şi am să plec în străinătate”, hotărî el.

„Dar dezamăgirea celor care şi-au pus nădejdea în tine?”

„Dezamăgirea?... Oare n-am fost şi eu dezamăgit?...”

Plimbarea nu-i pria; îşi dădu seama îndată că forfota de pe stradă îl oboseşte; trecu, deci, pe trotuarul celălalt, unde era lume mai puţină.

„Şi, totuşi, Mraczewski e un ticălos! îşi mai spuse.
Cum poate cineva să vorbească aşa cum vorbeşte el?...
«Peste câteva zile o să primesc un bileţel, şi-apoi prima întâlnire! Deh, ea-i de vină! Nu trebuie să cocheteze cu nişte maimuţoi!... Dar, la urma urmei, puţin îmi pasă!”

Simţea în suflet un gol ciudat, şi în inimă ceva ca o

picătură de amărăciune, arzătoare. Niciun cuvânt, nicio dorinţă, nimic, doar picătura aceea, atât de mică, încât abia se simţea, dar atât de amară, încât puteai otrăvi o lume întreagă cu ea.

„E o apatie trecătoare! Surmenaj... Lipsa de distracţii... Mă gândesc prea mult la afaceri...” îşi zise el.

Se opri şi privi în jur. Era în preajma sărbătorilor, şi vremea frumoasă atrăgea o mulţime de oameni pe străzi. Şirul de trăsuri şi mulţimea pestriţă tălăzuindu-se între statuia lui Copernic şi coloana lui Zygmunt semănau cu un stol de păsări care-şi ia zborul deasupra oraşului, îndreptându-se spre miazănoapte.

„Ciudat lucru! gândi el. Şi pasărea în văzduh şi omul pe pământ îşi închipuie că merg acolo unde vor, dar dacă stai deoparte şi priveşti, vezi că pe toţi îi mână un curent puternic, mai puternic decât planurile şi dorinţele lor. Poate acelaşi curent care face să se ridice în aer, în întunericul nopţii, scânteile din coşul locomotivei... Licăresc o clipă, pentru a se stinge apoi pe vecie! Şi asta se cheamă viaţă!

Ca valurile mării de vânt învrăjbite
Se petrec generaţii de oameni...
Pe nimeni nu bucură, pe nimeni nu doare
A lor aducere aminte...

Unde am citit asta?... Ei, dar ce importanţă are!”

Huruitul şi zgomotul neîntrerupt al străzii i se părură insuportabile, iar pustiul din sufletul său – îngrozitor. Se sili să se gândească la altceva şi-şi aminti de un capitalist străin care-l întrebase odată ce părere ar avea de deschiderea unor bulevarde de-a lungul Vistulei. Îl frământase mult această problemă: Varşovia, cu toată suprafaţa ei întinsă, gravita şi tindea spre Vistula.

Dacă s-ar tăia bulevarde pe malurile fluviului, partea aceea a oraşului ar fi cea mai frumoasă: edificii, magazine, alei...

„Ia să vedem cam cum ar arăta!” îşi şopti el, şi o luă spre strada Karowa.

În faţa unei porţi văzu un hamal desculţ, cu frânghii înfăşurate în jurul trupului, care bea apă de la cişmea; era ud de sus până jos, dar părea foarte mulţumit şi-i râdeau ochii de bucurie.

„Uite, vezi, omul ăsta are ce şi-a dorit! Eu, îndată ce m-am apropiat de izvor, mi-am dat seama că a dispărut şi izvorul, şi setea mea! Cu toate astea, eu sunt invidiat, pe câtă vreme el e demn de milă!... Ce ironie!”

Când ajunse pe strada Karowa, răsuflă uşurat. Avea impresia că e un fir de pleavă zvârlit de moara vieţii marelui oraş şi că încet-încet alunecă pe un scoc îngust, între ziduri străvechi.

„Bulevardele?... se întrebă el. Vor dăinui o vreme, apoi se vor nărui, vor fi năpădite de buruieni şi măcinate de vreme, ca zidurile astea. Oamenii care le-au ridicat cu multă trudă s-au gândit şi ei la sănătatea, la siguranţa, la averea şi poate chiar la distracţiile şi desfătările lor. Şi unde sunt acum? De pe urma lor au rămas doar nişte ziduri burduşite, semănând cu cochilia unui melc din epoci străvechi. Şi ce se va alege din toate grămezile astea de cărămizi, ca şi din alte mii de grămezi? Odată şi odată, un geolog le va eticheta, situându-le pe scara realizărilor umane, aşa cum spunem noi astăzi când vorbim despre rocile de corali sau de calcar că sunt «trepte ale dezvoltării primare».

Ce-i rămâne omului din a lui trudă, din faptele ce săvârşitu-le-a sub soare?

Deşertăciune-i agitata-i trudă,

Iar viaţa – o clipire doar din pleoape...

Unde am citit eu toate astea?... Ei, dar ce importanţă are!”

Se opri în mijlocul drumului şi se uită în jos, la cartierul care se întindea devale, între Nowvzjazd şi Tamka. Fu izbit de asemănarea lui cu o scară, mărginită de o parte de strada Dobra, de alta, de linia care unea Topielul cu Gabarska; cele peste zece străduţe perpendiculare

închipuiau treptele.

„Pe scara asta, nu se poate ridica nimic! gândi el.
Colţul ăsta e bolnav, sălbatic.”

Şi, cuprins de amărăciune, îşi spuse că pe fâşia aceea de pământ de pe malul fluviului, acoperită de mormanele de gunoi ale oraşului, nu se pot construi decât căsuţe cu parter sau cu un singur etaj, vopsite în cafeniu, în galben-deschis, în verde sau în portocaliu. Acuma nu se vedeau decât garduri, garduri albe şi negre, împrejmuind terenurile virane, printre care răsărea din loc în loc câte o clădire cu câteva etaje, ca un pin stingher şi speriat de singurătate dintr-o pădure tăiată.

„Deşertăciune, deşertăciune!...” repeta Wokulski hoinărind pe ulicioarele străjuite de cocioabe dărăpănate, rămase sub nivelul trotuarului, cu acoperişurile înverzite de muşchi; văzu dugheni cu obloanele zăvorite zi şi noapte cu drugi de fier, cu uşile bătute în cuie, cu zidurile aplecate unele în afară, altele înăuntru, cu geamurile sparte, lipite cu hârtie sau astupate cu câte un şomoiog de cârpe.

Mergea, se uita pe geamurile murdare înăuntrul caselor şi vedea pretutindeni dulapuri fără uşi, scaune cu trei picioare, canapele jerpelite sau ceasornice cu unsingur arătător şi cu cadranele sparte. Mergea şi râdea încetişor, privind muncitorii în permanentă căutare de lucru, meseriaşii care se îndeletniceau în lipsă de altceva cu cârpitul hainelor vechi, precupeţele a căror întreagă avere era un coş cu prăjiturele uscate, bărbaţii zdrenţăroşi, copiii palizi şi femeile murdare.

„Iată tabloul unei ţări unde totul duce la prăbuşirea în mocirlă şi moarte! Unii pier în sărăcie, alţii în desfrâu. Cei muncitori îşi iau de la gură ca să hrănească pe neputincioşi, caritatea dă ajutoare unor trântori obraznici, iar sărăcimea, care nu e în stare să-şi procure nici măcar un pat ca lumea, îşi umple casa cu copii veşnic flămânzi, al căror singur noroc în viaţă e moartea timpurie! Un om cu iniţiativă nu

poate face nimic; totul se coalizează împotriva lui ca să-l împiedice şi să-l epuizeze într-o luptă zadarnică, fără sens.”

Şi se gândi la propria-i viaţă. Copil, fiind încă la şcoală, fusese dat la un restaurant. Se spetise muncind nopţi de-a rândul în local, şi toată lumea îşi bătuse joc de el, începând cu bucătarii şi sfârşind cu intelectualii care veneau să bea. Iar când, în sfârşit, ajunsese la Universitate, fusese întâmpinat cu înţepături datorită vieţii de băiat de prăvălie pe care o dusese până atunci.

Răsuflase uşurat abia în Siberia. Acolo putuse să muncească, îşi câştigase stima şi prietenia familiilor Czerski, Czekanowski şi Dybowski. Se întorsese în ţară cu învăţătura aproape completă, dar când încercase să se dedice ştiinţei, fusese luat peste picior şi silit să se întoarcă la comerţ...

„E singurul loc unde se poate câştiga uşor o bucată de pâine în timpurile noastre atât de grele!...”

Şi se întorsese la negoţ, dar atunci începuseră cu toţii să strige că se vânduse, că trăieşte de pe urma neveste-si, din munca familiei Mincel. Întâmplarea făcuse ca după câţiva ani soţia lui să moară, lăsându-i o avere destul de mare. După înmormântarea ei, Wokulski se cam îndepărtase de prăvălie şi se apropiase din nou de cărţi.

Şi, dintr-un simplu negustor de galanterie, ar fi ajuns poate cu adevărat un naturalist, sau un savant, dacă n-ar fi zărit-o la teatru pe domnişoara Isabela.

Îmbrăcată într-o rochie albă, era în lojă cu tatăl ei şi cu domnişoara Florentyna. Nu se uita pe scenă, deşi atenţia tuturor era concentrată acolo, ci undeva în faţa ei, cine ştie unde şi la ce. Poate că se gândea... La Apollo!

Wokulski rămăsese cu ochii la ea, impresionat în chip neobişnuit. I se părea că o mai văzuse cândva şi că o recunoaşte. Se uita atent la ochii ei visători şi, fără să-şi dea seama, îşi aducea aminte de liniştea nesfârşită a pustietăţilor siberiene, unde uneori tăcerea e atât de

adâncă, încât auzi parcă fâlfâitul spiritelor care se întorc spre apus. De-abia într-un târziu îşi dăduse seama că n-o văzuse nicăieri şi niciodată, dar ceva îi spunea că o aştepta de mult.

„Tu vei fi oare, ori nu?…” se întreba sufletul lui, fără să-şi mai poată dezlipi ochii de la ea.

Din clipa aceea nu se mai gândise decât rar la prăvălia şi la cărţile sale. Căutase mereu prilejul s-o vadă la teatru, la concerte sau la conferinţe. N-ar fi putut spune că o iubeşte şi nici nu era sigur că în limbajul omenesc există vreun nume pentru sentimentele pe care le nutrea faţă de ea. Simţea doar atât, că ea devenise un fel de punct mistic, în jurul căruia se concentrau toate amintirile, toate dorinţele şi toate speranţele lui, un focar fără de care viaţa lui n-ar mai fi avut nici farmec, nici sens. Viaţa lui de băiat de prăvălie, Universitatea, Siberia, apoi căsătoria cu văduva Mincel şi, în sfârşit, întâlnirea aceea întâmplătoare la teatru, întâlnire câtuşi de puţin dorită, toate nu fuseseră decât cărări pe care destinul îi îndrumase paşii spre domnişoara
Isabela.

Din clipa aceea viaţa lui sufletească luase două aspecte. Când era în preajma ei, se simţea liniştit, oarecum ocrotitorul ei; când n-o vedea, se gând ea la ea, suspinând. Uneori i se părea că e un exaltat şi că domnişoara Isabela nu era de loc punctul central al preocupărilor lui, ci o fată oarecare de măritat, poate chiar una cât se poate de banală. Atunci îi trecea prin cap un gând bizar: „Am să caut s-o cunosc şi am s-o întreb fără ocol: «Tu eşti cea pe care o aştept de o viaţă întreagă?… Dacă nu eşti tu, am să-mi văd de drum fără supărare sau păreri de rău…»“

Peste o clipă însă îşi dădea seama că planul lui nu era decât zămislirea unei minţibolnave şi se hotăra să renunţe la orice fel de întrebare: „Eşti sau nu eşti tu?” şi să facă, fie ce-o fi, cunoştinţă cu ea.

Dar printre cunoscuţii săi nu era niciunul în situaţia să-l poată introduce în casa familiei Lşcki. Lucrurile se complicau şi prin faptul că domnul Lşcki şi domnişoara Isabela erau clienţii magazinului său, ceea ce îi îngreuia şi mai mult posibilitatea de a se apropia de ei.

Se gândise în tihnă la toate condiţiile în care ar fi putut face cunoştinţă cu ea. Pentru a putea sta prieteneşte de vorbă – atât, şi nimic mai mult – ar fi trebuit:

Să nu fie negustor sau să fie un negustor foarte bogat.

Să fie cel puţin nobil şi să întreţină relaţii cu cercurile aristocratice.

Iar mai presus de toate, să aibă bani mulţi.

Dovada că este de neam nobil nu era greu de obţinut.

Cu un an în urmă, în mai, Wokulski începuse să se ocupe de această chestiune, iar plecarea lui în Bulgaria accelerase formalităţile, aşa că în decembrie căpătase toate actele doveditoare.

În ceea ce priveşte averea, chestiunea era mult mai dificilă; aici însă îl ajutase soarta.

La începutul războiului trecuse prin Varşovia un bogat negustor moscovit, Suzin, cu care se împrietenise în Siberia. Suzin venise la el şi-l îndemnase stăruitor să participe la aprovizionarea armatei: „Strânge bani,
Stanislaw Piotrovicz, cât poţi, şi pe cinstea mea că ai să faci milionul!…”

Apoi îi dezvăluise în şoaptă planurile sale.

Wokulski îl ascultase, unele proiecte nu-l atrăseseră, acceptase altele cu oarecare şovăială. Îi venea greu să părăsească oraşul, unde avea cel puţin prilejul s-o vadă pe domnişoara Isabela. Dar în iunie ea plecase la mătuşa-sa, şi când Suzin îl chemă disperat, bombardându-l cu telegramele, se hotărî deodată şi îşi ridică de la bancă întreg numerarul lăsat de soţia sa – în total treizeci de mii de ruble.

Cu câteva zile înainte de plecare se dusese la doctorul

Szuman, un prieten cu care se întâlnea rar, deşi relaţiile dintre ei erau dintre cele mai bune. Medicul, un evreu galben la faţă, holtei, scund, cu barba neagră, trecea drept un om ciudat. Având avere, dădea consultaţii gratuite, dar numai în măsura în care avea nevoie de material pentru studiile sale etnografice. Prietenilor săi le dăduse, o dată pentru totdeauna, o singură reţetă:
„Foloseşte toate medicamentele, de la doza cea mai mică de ricin până la doza cea mai mare de stricnină, şi poate că din toate astea ceva o să-ţi fie de folos chiar şi la răpciugă!”
Când Wokulski sunase la uşa medicului, acesta tocmai se ocupa cu etichetarea părului luat de la diferite persoane de rasă slavă, germanică şi semită, şi măsura la microscop diametrul firului secţionat.
— A, tu erai?... făcu el, întorcând capul spre Wokulski când acesta intră în cameră. Umple-ţi pipa, dacă vrei, şi aşază-te pe canapea, dacă ai loc!
Oaspetele îşi aprinse pipa şi se aşeză, aşa cum i se spusese. Doctorul continuă să-şi vadă de treburile sale.
Câtva timp tăcură amândoi, apoi, în cele din urmă, Wokulski rupse tăcerea:
— Spune-mi, cunoaşte oare ştiinţa o stare mintală în care omul are impresia că toate cunoştinţele şi... sentimentele sale, disparate, se îmbină laolaltă şi formează un fel de tot unitar?
— Da. O muncă intelectuală susţinută şi o hrană bună pot determina formarea unor celule noi în creier sau unificarea celor vechi. În cazul acesta, din diferitele secţiuni ale creierului şi din diferite domenii ale ştiinţei se formează un întreg.
— Dar ce se petrece în mintea omului care devine nepăsător faţă de moarte şi pe care încep să-l intereseze poveştile despre viaţa veşnică?...
— Nepăsarea faţă de moarte, răspunse medicul, este caracteristica minţilor mature, iar atracţia către viaţa

veşnică este semnul bătrâneţii care se apropie.

Tăcură din nou. Oaspetele îşi fuma pipa, Iar gazda revenise la microscopul său.

— Crezi oare, întrebă Wokulski, că poţi... iubi o femeie, aşa, fără să o doreşti?

— Desigur! E una din măştile pe care obişnuieşte să şi le ia instinctul de perpetuare a speciei.

— Instinctul, specia, instinctul de perpetuare a nu ştiu ce! Perpetuarea speciei!... bombăni Wokulski. Trei expresii şi patru prostii!

— Comite-o şi pe a şasea, îi răspunse doctorul, fără să-şi ia ochiul de la microscop, şi însoară-te!

— A şasea?... Întrebă Wokulski, ridicându-se de pe canapea. Dar a cincea care e?

— A cincea ai şi comis-o: te-ai îndrăgostit!

— Eu?... La anii mei?...

— Patruzeci şi cinci de ani este epoca ultimei iubiri, a celei mai rele! răspunse doctorul.

— Cunoscătorii spun că prima dragoste e cea mai rea, şopti Wokulski.

— Nu-i adevărat! După prima, te aşteaptă altele o sută, dar după a o sută una, nu te mai aşteaptă nimic! Însoară-te! Asta e singura salvare pentru boala ta.

— Tu de ce nu te-ai însurat?

— Fiindcă mi-a murit logodnica, răspunse doctorul, lăsându-se în speteaza fotoliului, cu ochii în tavan. Aşa că am făcut ce-am putut: m-am otrăvit cu cloroform.
Eram în provincie. Numai că Dumnezeu mi-a trimis un coleg bun, care a scos uşa din ţâţâni şi m-a salvat. Cel mai josnic soi de milostenie!... Am plătit uşa spartă, şi colegul mi-a suflat clientela, spunând la toată lumea că am înnebunit...

Şi medicul se aplecă din nou asupra microscopului.

— Ce învăţământ să trag în legătură cu ultima iubire? întrebă Wokulski.

— ... Se spune că pe sinucigaşi nu trebuie să-i deranjezi!

răspunse gazda.
Wokulski rămase întins pe canapea încă vreun sfert de oră, apoi se ridică, îşi puse luleaua în buzunar şi, înclinându-se în faţa doctorului, îl sărută.
— Rămâi cu bine, Michal!
Doctorul se întoarse repede spre el.
— Ce faci?...
— Plec în Bulgaria.
— De ce?
— Ca furnizor al armatei. Trebuie să fac avere! răspunse Wokulski.
— Şi dacă nu?
— Nu mă mai întorc.
Doctorul se uită lung în ochii lui şi-i strânse puternic mâna.
— *Sit tibi terra levis*[16], zise el liniştit.
După ce-l conduse până la uşă, reveni la masa de lucru.
Wokulski era încă pe scări când doctorul dădu fuga după el şi-i strigă, aplecându-se peste balustradă:
— Dacă totuşi te întorci, nu uita să-mi aduci păr bulgăresc, turcesc şi aşa mai departe, de ambele sexe.
Şi nu uita: în pachete separate, cu o notiţă pe ele. Doar ştii cum trebuie procedat...
...Wokulski îşi reveni din aceste amintiri. Doctorul şi casa lui erau acum departe... De mai bine de zece luni nu mai dăduse pe la el. Se afla pe strada Radna, plină de băltoace, iar dincolo se întindea strada Browarna.
Sus, în dreptul unor arbori desfrunziţi, se vedeau clădirile galbene ale Universităţii; jos, cocioabe umede „maidane şi garduri, iar şi mai jos, Vistula.
Un om cu barbă roşcată, îmbrăcat într-o manta spălăcită, se apropie de el, îşi scoase şapca şi-i sărută mâna.
Wokulski îl privi atent.
— Wysocki!... Ce cauţi pe aici?

[16] *Să-ţi fie ţărâna uşoară (lat.).*

— Stau aici, în casa asta, îi răspunse omul, arătând cu mâna un bordei scund, de pământ.

— De ce n-ai mai venit să cari marfă? îl întrebă Wokulski.

— Cu ce să vin, domnule, că de Anul nou mi s-a prăpădit calul!

— Şi ce faci acum?

— Uite-aşa, mai nimic! Am iernat la fratele meu.

E acar la Căile Ferate Vieneze. Dar şi el o duce greu, că l-au mutat de la Skierniewice, lângă Czşstochowa. La Skierniewice avea trei pogoane şi o mai scotea la capăt, dar acum o duce ca vai de lume, şi pământul i se părăgineşte, că nu-l lucrează nimeni.

— Şi cum vă descurcaţi?

— Nevastă-mea mai spală rufe, deşi oamenii nu prea au cu ce să plătească, iar eu... uite-aşa... Ne prăpădim, domnule... Nu suntem noi primii, şi nici ultimii. Cât ţine postul mare, omul îşi face curaj. Zice: „Astăzi postesc pentru pomenirea sufletelor răposaţilor, mâine, în amintirea postului Domnului nostru Iisus Hristos, poimâine, să alunge Dumnezeu tot răul de pe pământ”. După sărbători nu mai e chip să amăgeşti copiii în niciun fel, nu mai avem ce sfinţi pomeni, ca să priceapă de ce nu trebuie să mănânee... Dar văd că nici dumneavoastră nu arătaţi prea bine.

Omul oftă: Aşa or fi vremurile, o trebui să murim cu toţii!...

Wokulski rămase pe gânduri.

— Chiria aţi plătit-o? întrebă el.

— Ce să mai plătim, că tot o să ne gonească!

— De ce nu te-ai dus la magazin, la domnul Rzecki? îl întrebă Wokulski.

— N-am îndrăznit, domnule! Calul mi s-a prăpădit, căruţa-i la cămătar, şi eu am ajuns ca un cerşetor... Ce să vin să mai încurc lumea?...

Wokulski îşi scoase portmoneul.

— Ţine zece ruble, să le ai de sărbători. Treci mâine la

amiază pe la prăvălie; am să-ţi dau un bilet, să te duci în cartierul Praga, la un negustor, să-ţi alegi un cal. După sărbători să vii la lucru. O să câştigi cam trei ruble pe zi, aşa că datoria ţi-o plăteşti uşor. Cred că în felul ăsta ai s-o scoţi la capăt.

Luând banii, bietul om începu să tremure. Ascultă încordat, şi lacrimi grele îi lunecau pe obrajii scofâlciţi.

— Oare v-a spus cineva că o ducem... atât de greu?... Întrebă el după o clipă. Şi acum o lună ne-a trimis ceva, nu ştiu cine, o cucoană din cele care fac bine. Ne-a dat un bon pentru un pud de cărbuni de la depozitul din strada Jelazna! Sau v-aţi gândit singur să veniţi?...

— Du-te acasă şi nu uita, mâine treci pe la prăvălie, încheie Wokulski.

— Mă duc, domnule, mă duc!

Şi, făcând o plecăciune până la pământ, omul plecă.

Dar după câţiva paşi se opri, uluit, pesemne, de norocul care dăduse peste el.

Wokulski rămase pe gânduri, apoi, deodată, tresări.

— Wysocki!... Pe fratele tău cum îl cheamă?...

— Kasper, răspunse omul, întorcându-se în fugă.

— La ce staţie lucrează?

— Lângă Czşstochowa, domnule...

— Bine, du-te acasă. Să vedem, poate c-o să fie mutat înapoi la Skierniewice...

În loc să plece, omul se apropie.

— Iertaţi-mă, domnule, zise sfios, dar dacă m-o întreba cineva de unde am atâţia bani?...

— Spune-le că ţi i-am dat eu, în contul salariului.

— Am înţeles, domnule... Dumnezeu... să vă răsplătească...

Wokulski nu-l mai asculta; pornise spre Vistula, spunându-şi în gând: „Fericiţi sunt cei pe care numai foamea îi copleşeşte şi numai frigul îi chinuieşte. Ce uşor îi poţi face fericiţi!... Chiar şi cu modesta mea avere aş putea

să pun pe picioare câteva mii de familii. Pare cu neputinţă, dar aşa este.”

Ajunse la malul Vistulei, unde rămase pe gânduri.
Aici, pe o mare întindere se ridica un morman înalt de gunoaie respingătoare, răspândind mirosuri grele, colcăind parcă sub razele soarelui; iar la o depărtare de câţiva zeci de paşi se aflau rezervoarele care alimentau Varşovia cu apă.

„Uite, îşi zise Wokulski, focarul tuturor infecţiilor!
Omul îşi scoate azi gunoaiele din casă, mâine le bea, şi se mută apoi la cimitirul Powonzki, iar aici cei rămaşi în viaţă continuă să se infecteze. Dacă s-ar deschide pe locul ăsta un bulevard, dacă s-ar face canalizare, şi dacă rezervoarele de apă ar fi mutate sus, pe deal, în fiecare an ar putea fi salvaţi de la moarte câteva mii de oameni şi alte câteva zeci de mii de boală... Cu o muncă nu prea mare s-ar putea realiza un câştig incalculabil; natura ştie să răsplătească.”

Pe coasta şi în râpele respingătoarei rampe de gunoi zări nişte vietăţi care semănau a făpturi omeneşti. Erau câţiva beţivani şi pungaşi care dormeau tolăniţi pe jos, două gunoieiese, şi o pereche de îndrăgostiţi – femeia leproasă, iar bărbatul tuberculos şi cu nasul mâncat. Nu mai păreau oameni, ci spectrele unor boli ascunse, spectre îmbrăcate în zdrenţe dezgropate din gunoi.

Simţiră cu toţii că se apropie un străin; chiar şi cei ce dormeau ridicară capetele şi se uitară la el ca nişte câini sălbăticiţi.

Wokulski surâse.

„Sunt sigur că dacă veneam aici noaptea, oamenii ăştia m-ar fi vindecat de melancolie. A doua zi aş fi fost îngropat sub gunoaiele astea care, de altfel, sunt un mormânt tot atât de comod ca oricare altul. S-ar fi stârnit zarvă, nenorociţii ăştia ar fi fost urmăriţi şi închişi, dar poate că mie mi-ar fi făcut un serviciu...

Căci adânciţi în somn ca de mormânt

Ei nu cunosc al vieţii zbucium greu...
Şi sufletul lor nu, se mai chinuie
Frământat de dorinţi de neîmplinit...

Poftim, acum încep să devin într-adevăr sentimental!
Se vede că nervii mei sunt bine sdruncinaţi! Totuşi bulevardul nu va fi în stare să stârpească toată pleava asta; se vor muta în cartierul Praga, unde îşi vor vedea mai departe de îndeletnicirile lor, se vor iubi, aşa cum se iubeşte perechea asta de aici, şi chiar se vor înmulţi.
Frumoase odrasle vei mai avea tu, patrie, născute şi crescute aici, pe un morman de gunoaie, dintr-o mamă leproasă şi un tată fără nas!... Copiii mei ar fi fost altfel; de la ea ar fi luat frumuseţea, iar de la mine energia... Partea proastă e că nu se vor naşte niciodată...
În ţara noastră numai boala, mizeria şi crima zămislesc şi găsesc adăpost urmaşilor!... Te-apucă groaza când te gândeşti ce o să fie aici peste câteva generaţii... Asta, când leacul e atât de simplu: muncă pentru toţi, plătită omeneşte! Numai munca poate face pe cei mai buni puternici şi poate stârpi răul fără multă vorbă, dând societăţii din înfometaţii şi bolnavii de azi oamenii tari de mâine!”

Apoi, fără nicio legătură cu gândurile care-l frământaseră până atunci, îşi spuse:

„Şi ce-are a face dacă cochetează?... Cochetăria femeilor e ca parfumul şi culorile florilor. Aşa-i firea lor: vor să placă oricui, chiar şi unuia ca Mraczewski...
Cu toţi e cochetă, iar cu mine: «Plăteşte-i dumnealui...»
Şi-o fi închipuind, poate, că i-am înşelat cu argintăria!
Asta ar fi nemaipomenit!...”

Într-un loc pe malul Vistulei, Wokulski dădu peste nişte bârne; fiind obosit, se aşeză şi privi în jur. În luciul liniştit al apei se oglindeau Saska, pe cale să înverzească, şi casele din cartierul Praga, cu acoperişuri roşii. În mijlocul fluviului stătea neclintit un vaporaş.

Nu părea mai mare ca vaporaşul imobilizat din cauza unei stricăciuni la maşini pe care-i văzuse Wokulski acum un an pe Marea Neagră.

„Zbura ca o pasăre, când, deodată, s-a oprit! Nu i-a mai mers motorul! Şi-mi aduc aminte că m-am întrebat atunci dacă nu cumva şi eu mă voi opri cândva din drum!... Iată că m-am oprit! Ce cauze neînsemnate creează mişcarea în lume! Câteva lopeţi de cărbuni dau viaţă unui vapor, iar un pic de inimă, omului!...”

În clipa aceea pe deasupra lui trecu în zbor un fluture galben ivit de timpuriu.

„Sunt curios să ştiu de unde a răsărit! îşi zise Wokulski. Natura are adesea capricii şi analogii. Există fluturi şi în specia umană, a căror singură grijă e să poarte culori frumoase, să se ferească de asprimea vieţii şi să mănânce dulciuri, fără de care pier. Iar tu, vierme, sfredeleşte pământul şi fă din el ogor bun de însămânţat.

Dacă ei se desfată, tu munceşte. Al lor e spaţiul nemărginit şi lumina! Tu fii bucuros când poţi să te vindeci dacă cineva, din nebăgare de seamă, te calcă în picioare...

Poţi tu să suspini după un fluture, nătărăule?... Şi te mai miri că îi e scârbă de tine!... Ce legătură poate exista între tine şi ea?... Omida seamănă şi ea cu un vierme până ce se transformă în fluture. A, prin urmare, crezi că ai să ajungi fluture, tu, negustoraş de galanterie?... Şi de ce nu? Progresul este o lege a omenirii!

În Anglia câţi negustori n-au ajuns lorzi? În Anglia!...

Acolo societatea este încă în epoca ei de creaţie, acolo totul se perfecţionează, totul urcă, sus, mereu mai sus!

Da, aşa e acolo, cei de sus atrag spre ei forţe noi.

Aici, însă, clasele suprapuse au îngheţat ca apa, şi nu numai că au creat o specie de oameni deosebiţi, care nu au nicio legătură cu restul societăţii şi faţă de care manifestă un fel de repulsie fizică, dar, prin marasmul lor, paralizează orice mişcare de jos. Nu trebuie să-mi fac nicio iluzie;

suntem două specii diferite, într-adevăr asemănătoare cu fluturele şi cu viermele. Pentru aripile ei să-mi părăsesc eu vizuina şi viermii, semenii mei?…
Uite-mi semenii, uite-i, zac colo, pe mormanul de gunoaie! Poate că sunt nenorociţi, mâine vor fi şi mai nenorociţi, tocmai pentru că vreau să cheltuiesc pe distracţia cu fluturele treizeci de mii de ruble pe an!

no

Negustor tâmpit!… Om josnic!… Treizeci de mii de ruble înseamnă şaizeci de mici ateliere sau prăvălioare, de pe urma cărora ar putea trăi familii întregi. Eu sunt acela care le distruge viaţa, care le suge sufletul şi-i sileşte să trăiască pe mormanul ăsta de gunoaie… Dar dacă n-ar fi fost ea, aş fi avut eu oare azi banii pe care îi am?…
Cine ştie ce s-ar fi întâmplat cu mine şi cu banii mei dacă n-ar fi fost Isabela! Poate că numai lângă ea îşi vor putea găsi adevărata lor menire; poate că vreo cincisprezece-douăzeci de familii tot se vor putea bucura de binefacerile lor”…

Wokulski se întoarse şi deodată îşi văzu umbra întinsă pe pământ. Atunci îi trecu prin minte că umbra aceea care se întindea mereu, fie în faţă, fie în spate sau în coasta lui, îl va însoţi întotdeauna şi pretutindeni aşa cum îl întovărăşeşte amintirea Isabelei pretutindeni şi întotdeauna, trează şi în somn, luând parte la toate năzuinţele, planurile şi faptele lui.

— Nu pot renunţa la ea! şopti el, lăsând braţele în jos, ca şi cum ar fi încercat să se justifice în faţa cuiva.

Se ridică şi se întoarse în oraş.

Mergând pe strada Obozna, îşi aduse aminte de căruţaşul Wysocki, cel căruia îi murise calul, şi i se păru că vede un şir întreg de căruţe în faţa cărora zăceau cai morţi, un şir întreg de căruţaşi care stăteau disperaţi la căpătâiul lor, iar pe lângă fiecare câte o droaie de copii zdrenţăroşi şi câte o soţie spălând rufele unor oameni care nu puteau să plătească.

— Calul?... şopti Wokulski, cu o strângere de inimă.

Odată, era în martie, trecând pe aleea Jerozolimska, văzuse nişte oameni adunaţi în jurul unei căruţe cu cărbuni, pusă de-a curmezişul străzii în faţa unei porţi-, iar la câţiva paşi zărise un cal deshămat.

— Ce s-a întâmplat?...

— Calul şi-a rupt piciorul! îi răspunse voios, cu mâinile în buzunare, un trecător cu un şal violet la gât.

Wokulski se uitase fără să vrea la cal. Bietul animal, rănit, era legat de un pom şi îşi ţinea unul din picioarele de la spate în sus. Stătea nemişcat, cu capul spre Wokulski, şi de durere muşca o ramură acoperită de promoroacă.

„De ce mi-am amintit de calul acela? se întrebă el.
De ce mă cuprinde atâta părere de rău?”

O luă visător în sus, pe strada Gbozna, şi simţi că în cursul celor câteva ore pe care le petrecuse în cartierul de lângă fluviu se produsese în el o schimbare. Mai mult – Acum zece ani, acum un an, ieri încă – mergând pe străzi, nu observa nimic deosebit. Treceau oameni şi trăsuri, magazinele îşi deschideau primitoare uşile în faţa trecătorilor... Acum i se trezise parcă un simţ nou. Fiecare om zdrenţăros i se părea că strigă după ajutor, cu atât mai disperat cu cât nu scotea o vorbă, ci doar îl privea cu ochi speriaţi, asemenea calului cu piciorul rupt.
În fiecare femeie săracă vedea o spălătoreasă, care, cu mâinile arse de săpun, îşi întreţine familia ajunsă la capătul mizeriei, gata să se prăbuşească. Fiecare copil amărât i se părea că e un osândit la o moarte prematură sau un sortit să-şi petreacă zilele şi nopţile pe mormanul de gunoaie de lângă strada Dobra.

Şi nu numai oamenii îi atrăgeau privirile. Simţea oboseala cailor care trăgeau căruţele grele şi durerea grumazurilor lor roase de hamuri până la sânge. Simţea spaima câinelui care scheuna pe stradă, rătăcit de stăpânul lui. Şi disperarea căţelei slabe, cu ţâţele atârnând, care alerga în

zadar de la o rigolă la alta, căutând de mâncare pentru ea şi pentru căţeluşii ei. Şi, ca o culme a suferinţei, îl dureau pomii jupuiţi de scoarţă, caldarâmul stricat semănând cu o gură ştirbă, igrasia pereţilor, mobilele hodorogite şi îmbrăcămintea ruptă.

I se părea că fiecare lucru bolnav sau rănit se plânge, spunând: „Uită-te cum sufăr...” şi că jalea lor o aude şi o înţelege numai el. Iar puterea de a simţi durerea altuia se născuse în el abia de azi, abia de un ceas!

Ciudat! Doar avea, de ani de zile, reputaţia de filantrop. Membrii societăţii de binefaceri, în frac, îi prezentau mulţumiri pentru darurile oferite unei instituţii veşnic nesătule; contesa Karolowa vorbea în gura mare prin saloane de sumele oferite de el pentru azilul ei; personalul de serviciu şi funcţionarii săi îl ridicau în slăvi pentru salariile pe care le încasau. Pe Wokulski însă nu-l mai mulţumea nimic, mai ales că nu dădea banilor nicio însemnătate. Azvârlise mii de ruble în casele de bani ale binefăcătorilor oficiali, numai şi numai ca să-şi cumpere faima de care avea nevoie, fără să se întrebe vreodată ce destinaţie aveau banii lui.

Şi de-abia acum, când cu zece ruble salvase un om din nenorocire, când nimeni nu putea să vorbească lumii de generozitatea lui, de-abia acum înţelesese ce înseamnă să vii în ajutorul cuiva. De-abia acum apăru în faţa ochilor lui miraţi o altă faţă a lumii, necunoscută încă:
mizeria care cerea ajutor.

„Aşa-i... Dar oare până acum n-am mai văzut mizerie?...” se întrebă Wokulski.

Şi îşi reaminti de şirurile întregi de oameni zdrenţăroşi, slăbănogi, în căutare de lucru, de caii costelivi, de câinii flămânzi, de pomii jupuiţi şi de crengile rupte, de tot ce văzuse în viaţă fără să-i fi făcut vreo impresie. De-abia acum, când o mare durere îl frământa, îşi dădea seama că în sufletul lui, ca într-un pământ udat de propriul său sânge

şi de lacrimi nevăzute lumii dinafară, crescuse o plantă ciudată: mila de tot şi de toate, de oameni, de animale, chiar de lucrurile neînsufleţite.

„Doctorul ar spune că în creierul meu s-a format o nouă celulă sau că s-au unit unele celule vechi, gândi el. Da, aşa-i! Dar mai departe?...”

Până acum avusese un singur ţel: să se apropie de Isabela. Acum mai apăruse unul: să-l scoată pe Wysocki din mizerie.

„Nimica toată!... Frate-său să fie mutat la Skierniewice... Nimica toată!”

Însă, în afară, de ei, în afară de Wisocki şi de fratele său, mai apărură câţiva, şi după ei încă vreo doi, apoi o mulţime uriaşă în luptă cu mizerii de tot felul şi, în sfârşit, un întreg ocean de suferinţe care, pe cât se putea, trebuiau micşorate sau cel puţin stăvilite.

„Vedenii! Abstracţii! Nervi!...” îşi zise Wokulski.

Era totuşi unul din cele două drumuri... La capătul celuilalt vedea însă un ţel real şi bine definit: Isabela.

„Nu sunt Hristos, să mă jertfesc pentru omenire! Aşa că, până una-alta, trebuie să uit de toţi Wysockii! Şi apoi... Astăzi sunt zdruncinat, fireşte, dar nu trebuie să cad în ridicol! îşi mai spuse el. O să fac tot ce-mi va sta în putinţă acolo unde va fi nevoie, ceea ce nu înseamnă însă că voi renunţa la fericirea mea personală.”

Între timp ajunsese în faţa magazinului şi intră.

Înăuntru nu era decât un singur cumpărător: o doamnă înaltă, îmbrăcată în negru, la o vârstă greu de definit. În faţa ei se aflau o grămadă de truse: de lemn, de piele, de pluş şi de metal, simple ori bogat împodobite, unele foarte scumpe, altele mai ieftine; toţi funcţionarii erau strânşi în jurul ei. Klejn scotea mereu alte truse, Mraczewski lăuda marfa, iar Lisiecki îi ţinea hangul, dând din mâini şi din barbă. Numai domnul Ignacy ieşi în întâmpinarea patronului.

— A sosit un transport de la Paris, îl informă el.

Cred că va trebui să-l recepţionăm mâine.

— Fă cum crezi!

— De la Moscova am primit o comandă de zece mii de ruble pentru începutul lunii mai.

— Era de aşteptat...

— ... iar din Radom, o comandă pentru două sute de ruble, dar căruţaşul insistă să-i livrăm marfa mâine.

Wokulski ridică din umeri.

— Trebuie să încetăm odată cu negustoria asta măruntă! zise după o clipă. Bani puţini, dar pretenţii cu carul!

— Să rupem legăturile cu negustorii noştri?! întrebă Rzecki, mirat.

— Să rupem legăturile cu negustorii evrei! îl corectă Lisiecki cu jumătate de gură. Foarte bine face şeful că renunţă la relaţiile cu ei! Uneori ţi-e şi ruşine să dai restul, aşa le put banii a usturoi!

Wokulski nu-i răspunse. Se aşeză în faţa registrului şi se prefăcu că îşi vede de socoteli; în realitate însă nu făcea nimic, era istovit. Amintindu-şi de gândurile care-i trecuseră prin minte în legătură cu fericirea omenirii, simţi că-l cuprinde enervarea. „S-au încuibat în mine sentimentalismul şi fantezia! Semn rău! Mă fac de râs, mă ramolesc!...”

Şi, fără să vrea, îşi aruncă ochii spre doamna cu înfăţişare neobişnuită care alegea truse. Era îmbrăcată modest şi pieptănată simplu. Pe faţa ei palidă se citea o tristeţe adâncă; buzele, strânse, erau ale unei femei rele, iar ochii plecaţi aveau uneori sclipiri de mânie, alteori de umilinţă.

Vorbea încet şi blând, dar se tocmea la sânge. Ba că-i scump, ba că pluşul şi-a pierdut culoarea, ba că pielea e scorojită, ba că încuietorile de metal au pete de rugină. Lisiecki se retrăsese, înciudat, iar Klejn se odihnea; singurul care mai discuta cu ea, ca şi cum ar fi fost vechi cunoştinţe,

era Mraczewski.

În clipa aceea se deschise uşa şi apăru un client şi mai original. După părerea lui Lisiecki, arăta ca un tuberculos decedat căruia începuseră să-i crească mustăţile şi favoriţii în cosciug. Lui Wokulski îi făcu impresia unui gură-cască. În dosul ochelarilor fumurii i se vedeau ochii mari, cu o expresie neînchipuit de distrată.

Clientul, care stătuse de vorbă înainte cu cineva pe stradă, lăsase persoana respectivă afară şi intrase în prăvălie. Dar nici n-apucase bine să intre, că ieşi repede să-şi ia rămas bun. Apoi dădu din nou să deschidă uşa, pe urmă făcu un pas înapoi şi privi în sus, ca şi cum ar fi vrut să citească firma. În sfârşit, păşi înăuntru, uitând uşa deschisă. Întâmplător o zări pe doamna din magazin, şi ochelarii fumurii alunecară deodată pe nas.

— A... a... a...! exclamă el.

Dar doamna se întoarse brusc spre truse şi căzu pe scaun.

Mraczewski sări în întâmpinarea noului client, pe care îl întrebă, surâzând cu subînţeles:

— Ce doreşte domnul baron?

— Butoni, înţelegi? Butoni simpli, de aur sau de argint... Numai, înţelegi, să aibă forma unei caschete de jocheu cu cravaşă!

Mraczewski deschise vitrina cu butoni.

— Apă... se auzi vocea slabă a doamnei.

Rzecki turnă apă din carafă şi-i întinse paharul, compătimitor.

— Vă simţiţi rău, doamnă?... Să chemăm un doctor.

— Mă simt mai bine... răspunse ea.

Baronul îşi alegea butonii stând ostentativ cu spatele spre clientă.

— Nu preferaţi nişte butoni în formă de potcoavă? întrebă Mraczewski. Socot că domnul baron are nevoie şi de butoni cu jocheu şi de ceilalţi. Sportivii poartă numai insigne

sportive, dar le place să le schimbe.

— Spune-mi, domnule, întrebă deodată doamna, adresându-se lui Klejn, la ce folosesc potcoavele unor oameni care nu mai au cu ce să-şi întreţină caii?...

— Te rog, domnule, zise baronul, să-mi alegi încă vreo câteva obiecte mărunte în formă de potcoavă.

— Poate o scrumieră? întrebă Mraczewski.

— Bine, fie şi o scrumieră! încuviinţă cumpărătorul.

— Sau o călimară frumoasă, cu şa, jocheu şi cravaşă?

— Te rog să-mi dai şi o călimară frumoasă, cu şa, jocheu şi cravaşă.

— Spune-mi, domnule, reluă cu glas tare doamna, adresându-se lui Klejn, oare nu vă este ruşine să importaţi mărunţişuri atât de costisitoare într-o ţară ruinată?...
Nu vă e ruşine să cumpăraţi cai de curse?...

— Dragă domnule, strigă tot atât de tare baronul adresându-se lui Mraczewski, împachetează totul, şi scrumiera, şi călimara, şi trimite-mi pachetul acasă! Aveţi lucruri minunate... Vă mulţumesc din inimă... Adieu...

Şi ieşi repede din magazin, întorcând capul de câteva ori şi uitându-se la firma care atârna deasupra uşii.

După plecarea originalului baron, în magazin domni linişte. Rzecki se uita la uşă, Klejn la Rzecki, iar Lisiecki la Mraczewski, care, din spatele doamnei, făcea tot felul de strâmbături.

Cucoana se ridică încet de pe scaun şi se apropie de pupitrul lui Wokulski.

— Pot să vă întreb, începu ea cu voce tremurândă, cât vă datorează domnul care a ieşit acum câteva clipe din magazin?

— Conturile clientului nostru, stimată doamnă, ne privesc numai pe el şi pe mine! îi răspunse Wokulski, înclinându-se.

— Domnule, stărui doamna, iritată, mă numesc Krzeszowska, şi domnul este soţul meu! Datoriile lui mă interesează, deoarece a pus mâna pe averea mea, pentru

care mă aflu în proces cu el.

— Scuzaţi-mă, doamnă, o întrerupse Wokulski, dar relaţiile dintre soţi nu intră în sfera preocupărilor mele!

— Ah, aşa?... Bineînţeles, e mai comod pentru un negustor! Adieu!

Şi ieşi din magazin trântind uşa...

La câteva clipe după plecarea ei reveni repede baronul. Se uită de câteva ori în stradă, apoi se apropie de Wokulski.

— Te rog să mă scuzi, vorbi el» făcând eforturi să-şi ţină ochelarii pe nas, dar, în calitatea mea de client vechi, îndrăznesc să te întreb în mod confidenţial: ce a spus doamna care a ieşit adineauri din magazin?... Te rog să mă ierţi pentru îndrăzneală, dar aşa, confidenţial...

— N-a spus nimic ce s-ar cuveni să fie repetat! răspunse Wokulski.

— Pentru că, pricepi dumneata, persoana e, din păcate, soţia mea... Ştii cine sunt... Baronul Krzeszowski... E o femeie onorabilă şi cultă, dar de când ne-a murit fetiţa, e cam nervoasă şi uneori... Pricepi?... Aşadar, n-a spus nimic?...

Baronul se înclină şi plecă, dar când ajunse la uşă, întâlni privirea lui Mraczewski, care clipi repede, semnificativ.

— Aşa?... făcu baronul încruntat, uitându-se la Wokulski.

Şi fugi în stradă. Mraczewski rămase împietrit, roşind până în albul ochilor. Wokulski se îngălbenise, dar continuă să-şi vadă liniştit de registrele sale.

— Cine sunt nebunii ăştia, domnule Mraczewski? întrebă Lisiecki.

— E o poveste întreagă! răspunse Mraczewski, uitându-se cu coada ochiului la Wokulski. El, baronul Krzeskowski, e un om tare ciudat, iar nevastă-sa e o femeie cam zurlie. Sunt văr de departe cu ei, dar de!... (Oftă, uitându-se în oglindă). Eu sunt sărac, aşa că trebuie să lucrez în comerţ, pe câtă vreme ei mai au bani, şi se uită la mine de sus...

— Au bani, dar nu muncesc!... interveni Klejn. Frumoasă rânduială în lumea asta, nu-i aşa?

— O fi... Numai că degeaba încerci să mă converteşti! i-o tăie Mraczewski. Şi cum vă spuneam, domnul baron şi doamna baroneasă sunt în război de un an de sile. El vrea să divorţeze, dar ea nu vrea şi-i interzice să se mai ocupe de administrarea averii ei, lucru pe care baronul nu-l înghite. Nu-i dă voie să ţină cai, îndeosebi unul renumit, de curse, iar el nu-i permite să cumpere casa familiei Lşcki, în care locuieşte şi unde i-a murit fetiţa. Sunt nişte originali!... Mai mare râsu-l să-i auzi când se ceartă!...

Povestea pe un ton uşuratic şi se învârtea prin magazin dându-şi aere de domnişor venit parcă pentru o clipă şi gata să plece imediat. Wokulski făcea feţe-feţe în fotoliul său; nu-i mai putea suporta vocea!

„Văr cu familia Krzeskowski!... Îşi zise în gând. Isabela o să-i trimită un bilet de dragoste... Ah, ticălosul!...”

Se stăpâni şi se aplecă iarăşi asupra registrelor. În magazin începură să intre alţi clienţi. Alegeau mărfuri, se tocmeau, plăteau, dar Wokulski, cufundat în lucru, nu le vedea decât umbrele. Şi cu cât erau mai lungi coloanele adunate, cu cât sumele erau mai mari, cu atât simţea mai mult cum îi clocoteşte în inimă o mânie nedesluşită. De ce?... Împotriva cui?... N-avea importanţă! Important era că primul om care avea să-i iasă în cale urma să plătească toate oalele sparte...

Pe la şapte, magazinul se golise, iar vânzătorii stăteau de vorbă. Wokulski continua să facă socoteli, când desluşi din nou vocea supărătoare şi arogantă a lui Mraczewski:

— Lasă-mă, domnule Klejn, nu mă mai bate la cap!
Toţi socialiştii sunt nişte hoţi! Ar vrea să-şi împartă avutul altora! Nişte calici! Au o pereche de ghete la două persoane şi nu cred în necesitatea batistei!

— N-ai vorbi aşa, îi răspunse Klejn pe un ton trist, dacă ai citi măcar câteva broşuri, chiar şi din cele mai mici.

— Aiureli! îl întrerupse Mraczewski, vârându-şi mâinile în buzunar. Auzi dumneata, să citeşti broşuri care tind să distrugă familia, religia şi proprietatea!... Alţi proşti ca dumneata n-ai să găseşti în toată Varşovia!

Wokulski închise registrul şi-l puse pe masă. În clipa aceea intrară în magazin trei doamne, dorind să cumpere mănuşi.

Tocmeala cu ele ţinu vreun sfert de oră. Wokulski şedea în fotoliu şi se uita pe fereastră; când doamnele plecară, rosti pe un ton foarte liniştit:

— Domnule Mraczewski!

— Vă rog?... răspunse tânărul, apropiindu-se de el în grabă, dar cu paşi de contradans.

— Începând de mâine poţi să-ţi cauţi de lucru în altă parte, îl anunţă Wokulski, scurt.

Mraczewski înmărmuri.

— De ce, domnule Wokulski?... De ce?...

— Pentru că locul dumitale nu mai e în magazinul meu.

— De ce? Care este motivul?... Cred că n-am făcut nimic rău! Unde să mă duc dacă dumneavoastră mă concediaţi aşa, pe neaşteptate?...

— Vei primi referinţe bune, răspunse Wokulski. Domnul Rzecki îţi va plăti salariul pe trei luni, sau, mai bine, pe cinci luni... Noi doi, dumneata şi cu mine, nu mai putem lucra împreună... Nu ne potrivim. Dragă Ignacy, fă-i te rog domnului Mraczewski socoteala până la 1 octombrie!

Wokulski se ridică şi ieşi în stradă.

Concedierea lui Mraczewski făcuse o impresie atât de adâncă, încât toată lumea amuţise. Domnul Rzecki porunci să se închidă magazinul, deşi nu era încă 8, şi dădu fuga la locuinţa patronului, dar nu-l găsi. Se mai duse încă o dată, pe la 11; văzând fereastra întunecată, se întoarse acasă, abătut.

A doua zi era Joia mare; Mraczewski nu-şi făcu apariţia în magazin. Ceilalţi vânzători, trişti, schimbau câte un cuvânt

între ei, în şoaptă.

Wokulski veni pe la ora 1, dar nici nu se aşeză bine la masa de lucru, când uşa se deschise, şi domnul Krzeszowski intră repede, cu obişnuitul său mers şovăielnic, făcând un mare efort ca să-şi aşeze ochelarii pe nas.

— Domnule Wokulski, strigă clientul din uşă, aruncând priviri distrate în jur, am aflat chiar în clipa asta...
Daţi-mi voie, sunt Krzeszowski... Aflu că bietul Mraczewski a fost concediat din vina mea! Te rog să mă crezi, domnule Wokulski, că aseară n-am avut nicio pretenţie faţă de dumneata... Apreciez discreţia pe care ai manifestat-o faţă de mine şi de soţia mea... Ştiu că dumneata i-ai răspuns aşa cum ştie să răspundă un gentleman...

— Domnule baron, rosti apăsat Wokulski, nu v-am rugat să-mi daţi un certificat de bună-purtare! Şi acum vă rog să-mi spuneţi ce doriţi...

— Te rog să-l ierţi pe bietul Mraczewski care chiar...

— Faţă de domnul Mraczewski n-am nicio pretenţie, nici măcar pe aceea de a-l mai vedea revenind în magazinul meu.

Baronul îşi muşcă buzele. Tăcu o clipă, ca şi cum ar fi fost ameţit de răspunsul dur, apoi se înclină, rosti încet: „Mă rog...” şi părăsi magazinul.

Domni Klejn şi Lisiecki se ascunseră în dosul dulapurilor, şi după o scurtă consfătuire reveniră, aruncându-şi din când în când priviri triste, dar grăitoare.

Pe la ora 3 după amiază apăru şi doamna Krzeszowska. Părea mai palidă, mai galbenă; era îmbrăcată într-o rochie parcă şi mai neagră decât cea din ajun. Se uită speriată prin magazin şi, descoperindu-l pe Wokulski, se apropie de el.

— Domnule, şuşoti ea, am aflat astăzi că un tânăr,
Mraczewski, a fost concediat de dumneata din vina mea!
Biata mamă...

— Domnul Mraczewski nu mai lucrează şi nici nu va mai

lucra în magazinul meu! răspunse Wokulski, înclinându-se. Aşadar, cu ce vă pot servi, doamnă?...

Doamna Krzeszowska îşi pregătise, se vede, o peroraţie mai lungă, dar întâlnind privirile lui Wokulski, spuse: „Mă rog...” şi ieşi.

Klejn şi Lisiecki clipiră şi mai expresiv, dar se mărginiră de astă dată să ridice din umeri.

De-abia pe la 5 după amiază Rzecki se apropie de Wokulski. Îşi sprijini mâinile de masă şi zise cu jumătate de gură:

— Mama lui Mraczewski e o femeie foarte săracă...

— Plăteşte-i salariul până la sfârşitul anului... răspunse Wokulski.

— Socot... dragă Stasek... că un om nu poate fi pedepsit chiar aşa pentru faptul că are alte convingeri politice...

— Convingeri politice?!... făcu Wokulski mirat.

Pe domnul Ignacy îl trecu un fior rece prin tot corpul...

— De altfel trebuie să-ţi spun, continuă el, că ar fi păcat să pierdem un astfel de vânzător. E băiat frumos! Place la nebunie femeilor...

— Frumos? răspunse Wokulski. N-are decât să se facă peşte dacă-i aşa de frumos!

Domnul Ignacy se retrase. De astă dată Lisiecki şi Klejn nu se mai uitară unul la altul!

Peste o oră intră în magazin un oarecare domn Zieba, pe care Wokulski îl prezentă celorlalţi drept noul lor coleg.

Domnul Zieba avea vreo 30 de ani, era poate tot atât de prezentabil ca Mraczewski, dar făcea impresia unui om mult mai serios şi mai aşezat. Până seara izbuti să-şi cunoască colegii şi chiar să le câştige simpatia. Domnul Rzecki, descoperi în el un bonapartist înfocat, domnul Lisiecki recunoscu că, în comparaţie cu Zieba, el este un antisemit foarte palid, iar domnul Klejn ajunse la concluzia că Zişba trebuie să fie cel puţin un as al socialismului.

Într-un cuvânt, erau cu toţii mulţumiţi, iar domnul Zieba, liniştit.

CAPITOLUL IX

PUNŢI PE CARE SE ÎNTÂLNESC OAMENI DIN LUMI DIFERITE

În vinerea mare, de dimineaţă, Wokulski îşi aduse aminte că în ziua aceea şi a doua zi Conteza Karolowa şi domnişoara Isabela fac cheta la epitaf.

„Va trebui să mă duc şi să dau ceva!” îşi zise.

Scoase din casa de bani cinci napoleoni de aur, apoi se răzgândi: „Le-am trimis un covor, păsărele cântătoare, un minavet, chiar şi o fântână!... Cred că toate astea sunt suficiente pentru salvarea unui singur suflet, aşa că n-am să mă duc!”

După-amiază însă îşi făcu socoteala că poate contesa Karolowa contează pe el... Atunci n-ar fi frumos să lipsească sau să ofere numai cinci imperiali. Scoase din casa de bani alte cinci monede şi le înfăşură într-o foiţă. „La drept vorbind, îşi zise, schimbându-şi gândul încă o dată, va fi şi domnişoara Isabela acolo, şi ei nu-i pot oferi numai zece imperiali.” Aşa că desfăcu fişicul şi mai adăugă zece piese de aur. Rămase din nou pe gânduri. Să se ducă, să nu se ducă?... „Nu, îşi zise, nu vreau să particip la o binefacere de iarmaroc!” Aruncă fişicul în casa de bani şi nu se duse la biserică.

Dar a doua zi – era Sâmbăta mare – văzu lucrurile în cu totul altă lumină: „Am înnebunit! Dacă nu mă duc la biserică, unde s-o întâlnesc? Şi dacă nu cu banii mei, cu ce i-aş putea atrage atenţia?... Parcă mi-am pierdut minţile!...”

Totuşi continua să şovăie. Abia pe la 2 după amiază, când Rzecki, fiind zi de sărbătoare, dispuse să se închidă

magazinul, Wokulski luă din casa de bani douăzeci şi cinci de napoleoni şi porni spre biserică.

Nu intră însă imediat; îl oprea ceva. Voia s-o vadă pe domnişoara Isabela, dar în acelaşi timp se temea şi se simţea ruşinat de napoleonii lui.

„Să arunci un pumn de aur!... Ce lucru tulburător în epoca de dominare a hârtiei... Şi ce apucătură de parvenit!... Dar, ce să faci, femeile vor bani!... Te pomeneşti însă că e prea puţin!...”

Umbla încolo şi încoace pe stradă, fără să-şi poată lua ochii de la intrarea bisericii.

„Mă duc! se hotărî el. Stai... Încă o clipă... Ah, uite unde am ajuns!...”

Îşi simţi sufletul răscolit. Nu era în stare să ia o hotărâre fără să şovăie nici chiar într-o chestiune atât de simplă.

Îşi aduse aminte că nu mai dăduse de mult pe la biserică.

„Când am fost?... La căsătorie, o dată... La înmormântarea neveste-mi, a doua oară...”

Dar nici prima nici a doua oară nu-şi dăduse prea bine seama ce se petrece în jurul lui, şi acum se uita la biserică ca la un lucru absolut nou pentru el.

„Ce rost are clădirea asta uriaşă, cu turle în loc de coşuri? Ce rost are casa asta în care nu locuieşte nimeni şi adăposteşte doar rămăşiţele unor oameni morţi de o veşnicie?... Ce rost au zidurile şi locul ăsta, pentru cine arde lumina zi şi noapte, în ce scop se adună aici atâta lume?... Oamenii se duc la piaţă după mâncare, la magazine după mărfuri, la teatru ca să se distreze. Dar aici de ce vin?...”

Fără voia lui comparând siluetele mărunte ale credincioşilor din uşa bisericii cu dimensiunile uriaşe ale sfântului lăcaş, îi trecu prin minte o idee neobişnuită: după cum în structura pământului au lucrat cândva forţe formidabile, ridicând pe scoarţa netedă lanţuri de munţi, aşa şi în omenire a existat o forţă nemărginită care a înălţat aceste lăcaşuri. Când vezi clădirile acestea, aproape te bate

gândul că în adâncurile planetei noastre ar fi locuit uriaşi care au răzbit undeva în sus, şi în locurile unde au străpuns scoarţa pământului s-au înălţat peşteri impunătoare.

„Spre ce năzuiesc? S-au ridicat, poate, către o altă lume, superioară. Iar dacă fluxul mărilor e o dovadă că luna nu este o strălucire iluzorie, ci o realitate, ciudatele lăcaşuri ale bisericilor n-ar confirma realitatea unei alte lumi?... De ce oare lumea noastră ar atrage după sine sufletele oamenilor cu o forţă mai slabă decât aceea cu care luna atrage valurile oceanului?...”

Intră în biserică, unde, din capul locului, îl izbi o imagine nouă. Câţiva cerşetori cereau de pomană – Dumnezeu va restitui înzecit totul oamenilor milostivi. Dar în viaţa viitoare... Erau credincioşi care sărutau picioarele lui Hristos, răstignit de statul roman, alţii, îngenuncheaţi în pragul bisericii, ridicau mâinile şi ochii, pradă parcă unei viziuni supranaturale. Biserica era cufundată într-un întuneric pe care lumina celor cincisprezece lumânări arzând în candelabre de argint nu-l putea alunga. Pe alocuri, pe pardoseala bisericii zăreai umbrele difuze ale oamenilor prosternaţi sau aplecaţi spre pământ, ca şi cum s-ar fi ascuns de umila lor cucernicie.

Uitându-te la trupurile acelea nemişcate, mai că-ţi venea a crede că fuseseră părăsite de sufletele care îşi căutaseră adăpost, pentru o clipă, într-o lume mai bună.

„Acum înţeleg de ce biserica întăreşte credinţa! Aici totul aminteşte veşnicia!”

De la umbrele cufundate în rugăciune, ochii i se îndreptară spre lumină. Văzu mese acoperite cu covoare, pe care erau tăvi pline de bani, bani de hârtie, de argint şi de aur, iar în jurul lor doamne aşezate în fotolii adânci, îmbrăcate în mătăsuri, pene şi catifele, înconjurate de tineret vesel. Cele mai evlavioase ciocăneau uşurel cu degetul în masă ca să atragă atenţia vizitatorilor, dar toate stăteau de vorbă şi se amuzau ca la bal.

Lui Wokulski i se păru atunci ca are în faţă trei lumi. Una (demult apusă) care se rugase şi ridicase întru slava lui Dumnezeu biserici măreţe. A doua, săracă şi umilă, care ştia să se roage, dar ridica numai bordeie de pământ. Şi a treia care îşi construia palate, dar care uitase de rugăciune şi făcuse din lăcaşurile divine un loc de întâlniri, asemenea unor păsări nepăsătoare care îşi clădesc cuiburile şi ciripesc pe mormintele eroilor căzuţi în luptă.

„Şi eu le par oare tot atât de străin oamenilor adunaţi aici?” Apoi auzi o voce: „... Poate că sunt un ciur cu ochiuri dese, în care îi voi arunca pe toţi, pentru a despărţi pleava şi putregaiul de grăunţele sănătoase...” Îşi roti privirea, dar nu vorbise nimeni. Fusese numai o părere a minţii lui aproape bolnave. În clipa aceea o zări pe contesa Karolowa, iar lângă ea pe Isabela, la a patra masă din fundul bisericii. Şi ele păzeau o tavă cu bani, ţinând în mână cărţi, desigur de rugăciuni. În spatele contesei stătea un lacheu îmbrăcat într-o livrea neagră.

Wokulski se îndreptă spre ele trecând pe lângă cei îngenuncheaţi şi pe lângă celelalte mese de unde s-auziră ciocănituri insistente. Se apropie de tavă şi, înclinându-se în faţa contesei, îşi depuse fişicul cu napoleoni.

„Dumnezeule! îşi zise el în gând. Ce impresie proastă fac cu banii ăştia!”

Contesa lăsă cartea din mâini.

— Bună ziua, domnule Wokulski! şopti ea. Credeam că nu mai vii şi, mărturisesc, începusem să am oarecare regrete!

— Ţi-am spus, mătuşă, că va veni şi că va aduce şi un sac de aur cu dânsul! rosti domnişoara Isabela în englezeşte.

Contesa, speriată, simţi că se înroşeşte şi că i se îmbrobonează fruntea. Dacă Wokulski ştia limba engleză?

— Te rog, domnule Wokulski, făcu ea repede, ia loc o clipă! Delegatul ne-a părăsit! Dă-mi voie să pun napoleonii dumitale deasupra, ca să se ruşineze domnii care preferă

să zvârle banii pe şampanie...

— Lasă, mătuşă, linişteşte-te! vorbi domnişoara Isabela, tot în englezeşte. N-a înţeles...

— Te rog, Bela, rosti contesa pe un ton solemn, domnul Wokulski, care a oferit un dar atât de mărinimos pentru orfelinatul nostru...

— Am auzit! răspunse domnişoara Isabela, de data asta în polonă, plecând pleoapele în semn de salut.

— Doamnă contesă, vorbi Wokulski pe un ton întrucâtva glumeţ, vreţi neapărat să-mi răpiţi meritele pe care le-aş câştiga în viaţa viitoare, aducând laude unor fapte pe care, de altfel, le împlinim numai în vederea unui beneficiu?!

— Mi-am închipuit! şopti domnişoara Isabela în englezeşte.

Contesa fu cât pe-aci să leşine la gândul că Wokulski, deşi nu cunoştea nicio limbă, ar putea bănui sensul cuvintelor nepoatei sale.

— Dumneata, domnule Wokulski, se grăbi ea să spună, poţi să-ţi câştigi uşor merite pentru viaţa viitoare, iertând de pildă... greşelile semenilor...

— Le-am iertat întotdeauna! răspunse el, puţin mirat.

— Dă-mi voie să-ţi spun că nu întotdeauna! Sunt o femeie bătrână şi îţi sunt prietenă, domnule Wokulski, continuă contesa apăsat, aşa că îmi vei face, cred, o anumită concesie...

— Aştept porunca dumneavoastră!

— Alaltăieri l-ai concediat pe unul dintre... funcţionarii dumitale!... Vorbesc de un oarecare Mraczewski...

— Pentru ce? interveni brusc domnişoara Isabela.

— Nu ştiu, zise contesa. Se pare că e vorba de convingeri politice diferite, sau de ceva asemănător...

— Aşadar, tânărul are convingeri?! exclamă domnişoara isabela. Interesant!...

Vorbise pe un ton atât de amuzant, încât Wokulski simţi cum i se risipeşte scârba faţă de Mraczewski.

— N-a fost vorba de convingeri politice, doamnă contesă, zise el, ci de o remarcă lipsită de tact la adresa unor anumite persoane care ne vizitează magazinul...

— Poate că tocmai persoanele în chestiune au procedat, fără tact, interveni domnişoara Isabela.

— Sunt libere să procedeze cum vor, deoarece plătesc, îi răspunse Wokulski, calm. Nouă însă nu ne este permis!

O roşeaţă puternică năpădi obrajii domnişoarei Isabela. Luă cartea şi începu să citească.

— Totuşi nădăjduiesc că te vei lăsa convins, domnule Wokulski! stărui contesa. O cunosc pe mama tânărului şi, crede-mă, mi se rupe inima când văd ce disperată e...

Wokulski căzu pe gânduri.

— Bine! Am să-i dau un alt post, dar la Moscova.

— Şi biata lui mamă?... întrebă contesa pe un ton rugător.

— Am să-i măresc salariul cu două sute... cu trei sute de ruble! răspunse el.

În clipa aceea se apropiară de masă câţiva copii, cărora contesa începu să le împartă iconiţe. Wokulski se ridică de pe fotoliu şi, spre a nu-i tulbura pioasa-i îndeletnicire, trecu lângă domnişoara Isabela.

Isabela îşi ridică ochii din carte şi, uitându-se la el cu o căutătură stranie, îl întrebă:

— Nu vă schimbaţi niciodată hotărârile?

— Nu! răspunse el lăsând ochii în jos.

— Dar dacă v-aş ruga şi eu...

Wokulski se uită la ea mirat.

— V-aş răspunde că domnul Mraczewski şi-a pierdut postul pentru că s-a exprimat într-un mod nepotrivit despre anumite persoane care i-au făcut cinstea să-i vorbească prea binevoitor... Dacă însă dumneavoastră îmi cereţi...

Acuma lăsă ochii în jos domnişoara Isabela, vădit tulburată.

— A... Aşa!... În fond puţin îmi pasă unde se va stabili! N-

are decât să plece şi la Moscova!

— Va pleca! răspunse Wokulski. Apoi se înclină: Respectele mele, doamnelor!

Contesa îi întinse mâna.

— Domnule Wokulski, îţi mulţumesc că nu ne-ai uitat şi te rog pofteşte pe la mine de sărbători. Insist, domnule Wokulski! adăugă ea apăsat.

Deodată, observând o mişcare în mijlocul bisericii, se întoarse spre lacheu:

— Ksawery, du-te până la doamna preşedintă şi roagă-o să ne împrumute trăsura ei. Spune-i că mi s-a îmbolnăvit un cal…

— Pentru ce oră porunciţi? o întrebă lacheul.

— Cam peste o oră şi jumătate… Nu-i aşa, Bela, că n-o să zăbovim mai mult?

Lacheul se îndreptă spre masa de lângă uşă.

— Aşadar, pe mâine, domnule Wokulski! reluă contesa. Vei întâlni la mine o grămadă de cunoscuţi. Vor fi şi câţiva domni de la societatea de binefaceri…

„Aha!…” îşi spuse Wokulski, luându-şi rămas bun de la contesă, atât de recunoscător, încât ar fi fost în stare să-şi dea jumătate din avere pentru orfelinatul ei.

Domnişoara Isabela înclină capul de la distanţă şi se uită din nou la el cu căutătura ei atât de ciudată. Iar când Wokulski dispăru în adâncul întunecat al bisericii, se aplecă spre mătuşa ei şi-i şopti:

— Mi se pare că dumneata cochetezi cu persoana asta! Să ştii, mătuşă dragă, că începi să devii suspectă!…

— Are dreptate tatăl tău, răspunse contesa. Wokulski ne-ar putea fi util. De altfel, în străinătate asemenea relaţii sunt tot ce poate fi mai la modă!

— Dar dacă relaţiile astea îl vor face să-şi piardă capul?… Întrebă domnişoara Isabela.

— Va da atunci dovadă că are un cap slab! răspunse scurt contesa, luându-şi cartea de rugăciuni.

Wokulski nu ieşise încă din biserică. Lângă uşă cotise spre naosul lateral. Într-un colţ, lângă epitaf, în faţa mesei unde se afla contesa, zărise un confesional liber. Intră, închise uşa şi, nevăzut de nimeni, îşi aţinti privirile asupra Isabelei, care îşi ţinea cartea de rugăciuni în mână şi se uita din când în când spre intrare. Părea şi obosită, şi plictisită. Uneori veneau la masa ei copii, să-i ceară iconiţe, şi domnişoara Isabela le dădea cu un gest care spunea: „Ah, când o să se termine odată!...”

„Şi toate astea care nu se face nici din evlavie şi nici din iubire pentru copii, ci doar ca reclamă sau în vederea măritişului! îşi zise Wokulski. Dar eu! câte nu fac pentru reclamă şi pentru însurătoare! Lumea-i bine orânduită, n-am ce zice! În loc să întreb făţiş: «Mă iubeşti, sau nu mă iubeşti?» sau: «Mă vrei, sau nu mă vrei?», azvârl sute de ruble, şi ea se plictiseşte câteva ceasuri în şir făcând pe evlavioasa! Dar dacă mi-ar răspunde că nu mă iubeşte? Au şi bazaconiile astea o parte bună: te lasă să câştigi timp, să cunoşti şi să te faci cunoscut... Rău îmi pare că nu ştiu englezeşte!... N-ar mai trebui acum să mă frământ ca să-i aflu părerea, deoarece sunt sigur că despre mine a vorbit cu contesa!

Nu-i nimic! Am să învăţ şi englezeşte... Sau chestia cu trăsura!... Dacă aş fi avut trăsură, aş fi putut s-o conduc acasă cu mătuşa ei! Alt prilej de a stabili o legătură…

Aşa-i orice s-ar zice, trăsura îmi poate fi de folos. O să mă coste o mie de ruble pe an, dar ce să fac? Trebuie să fiu pregătit!... Trăsura... Engleza... Peste două sute de ruble pentru chetă!... Cu toate că, în ceea ce mă priveşte, dispreţuiesc aceste lucruri. În definitiv, pe ce să-mi cheltuiesc banii dacă nu pentru a-mi asigura fericirea?

Ce-mi pasă de economii când sufăr?”

Şirul gândurilor îi fu întrerupt de o melodie tristă şi stridentă... Era minavetul. După el răsună ciripitul păsărilor mecanice, iar când încetă ciripitul, se auzi susurul tihnit al

fântânii, şoaptele celor ce se rugau şi suspinele evlavioşilor.

În naos, lângă confesional, şi aproape de uşa criptei se zăreau siluetele oamenilor îngenuncheaţi. Unii se târau pe pardoseală până la crucifix, îl sărutau, apoi puneau pe tavă câţiva bani mărunţi, scoşi din batista înnodată.

În fundul capelei, scăldat în lumină, zăcea trupul lui Hristos, alb, înconjurat de flori. Lui Wokulski i se păru că, în lucirile tremurânde ale lumânărilor, faţa Mântuitorului se însufleţeşte, exprimând când ameninţare, când iertare şi milă.

Când minavetul cânta aria din Lucia di Lammermoor, sau când se auzea în mijlocul bisericii zăngănitul banilor sau cuvinte franţuzeşti, faţa lui Hristos se întuneca. Dar când se apropia de crucifix vreun sărac care-i povestea suferinţele sale, Mântuitorul îşi deschidea buzele neînsufleţite şi, în şopotul fântânii, îl binecuvânta...

„Binecuvântaţi cei tăcuţi… Binecuvântaţi cei trişti…”

De tavă se apropie o tânără strident fardată. Dărui o monedă de argint, dar nu se încumetă să atingă crucea.
Oamenii îngenuncheaţi se uitară ursuzi la pieptarul ei de catifea şi la pălăria în culori ţipătoare. Dar când Hristos şopti: „Carele dintre voi este fără păcat să arunce primul piatra”, femeia căzu la pământ şi-i sărută picioarele, aşa cum făcuse, cândva, Maria-Magdalena.

„Binecuvântaţi cei însetaţi de dreptate… Binecuvântaţi cei ce plâng...”

Wokulski, adânc mişcat, se uită la mulţimea pierdută în întunericul bisericii, la mulţimea care aştepta de nouăsprezece veacuri, cu o credinţă atât de răbdătoare, împlinirea făgăduielilor divine.

„Când se vor împlini oare?...” se întrebă el în gând.

„Fiul Domnului îşi va trimite îngerii, iar ei vor strânge toate nelegiuirile şi pe toţi cei ce păcătuiesc, aşa precum se culege neghina şi se arde în foc.”

Fără să vrea, se uită spre mijlocul bisericii. Lângă masa

din apropiere, contesa moţăia, domnişoara Isabela căsca, iar alte trei doamne, necunoscute, râdeau, ascultând poveştile unui tânăr elegant.

— Altă lume... Altă lume!... şopti Wokulski. Ce fatalitate mă împinge spre ea?

În clipa aceea lângă confesional se opri şi îngenunche o femeie tânără, îmbrăcată cu multă grijă, care ţinea de mână o fetiţă.

Wokulski se uită la ea şi fu adânc impresionat, căci era deosebit de frumoasă. Îl ului mai ales expresia ei.

Părea că venise la mormântul Mântuitorului nu ca să se roage, ci ca să afle mângâiere şi să plângă. Se închină, şi văzând tava pentru chetă, îşi scoase punga cu bani.

— Du-te, Hela! îi şopti ea fetiţei. Du-te, pune banii acolo şi sărută-l pe domnul nostru Iisus Hristos!

— Cum să-l sărut, mămico?...

— Sărută-i mâna şi piciorul...

— Şi pe gură?

— Pe gură nu e voie!

— Nu e voie?...

Fetiţa dădu fuga spre tava cu bani şi se aplecă deasupra crucii.

— Mămico! exclamă ea întorcându-se. L-am sărutat pe domnul nostru Iisus Hristos, dar n-a zis nimic!

— Fii cuminte, Hela! îi răspunse mama. Mai bine îngenunchează şi spune o rugăciune!

— Ce rugăciune?

— De trei ori Tatăl nostru şi de trei ori Ave Maria…

— O rugăciune atât de lungă?... Dar eu sunt atât de mică…

— Atunci spune o singură dată Ave Maria… Acum îngenunchează… Uită-te acolo…

— Mă uit. *Ave Maria, gratia plena*[17]... Mămico, ce păsărele cântă?

[17] *Bucură-te, Maria, cea plină de har (lat.).*

— Păsărele mecanice. Spune-ţi rugăciunea.

— Cum mecanice?

— Spune întâi rugăciunea!

— Nu ştiu unde am rămas.

— Atunci spune după mine: *Ave Maria*...

— *Et saecula sceculomm, amen!*[18] încheie fetiţa. Mămico, din ce sunt făcute păsărelele mecanice?...

— Hela, nu mai vorbi, că nu te mai sărut niciodată!
o mustră maică-sa. Uite, ţine cărticica de rugăciuni şi uită-te la poze, să vezi şi tu cum a fost chinuit domnul nostru Iisus!

Fetiţa luă cartea, se aşeză pe treptele confesionalului şi se linişti.

„Ce fetiţă drăgălaşă!... Îşi zise Wokulski. Dacă ar fi a mea, cred că mi-aş recăpăta echilibrul pe care îl pierd pe zi ce trece! Şi mama ei, ce femeie minunată! Ce păr, ce profil, ce ochi!... Se roagă cerului pentru fericirea pierdută!... Frumoasă şi nefericită. Trebuie să fie văduvă. O, dacă aş fi întâlnit-o acum un an!... Ce fel de rânduială mai e şi în lumea asta? La câţiva paşi unul de altul stau doi nefericiţi: unul caută iubire şi familie şi celălalt luptă poate cu mizeria şi cu lipsa de ocrotire.
Fiecare ar găsi în celălalt ceea ce-i lipseşte şi, totuşi, paşii lor nu se întâlnesc!... Unul vine să implore mila
Domnului, altul zvârle banii pe fereastră ca să-şi facă relaţii. Cine ştie, poate câteva sute de ruble ar fi o binecuvântare pentru ea! Dar nu-i va avea niciodată! în vremurile noastre Dumnezeu nu ascultă ruga nefericiţilor... Ce-ar fi totuşi dacă aş afla cine este? „. Poate că aş putea s-o ajut. De ce făgăduielile solemne făcute de Iisus n-ar fi îndeplinite, fie şi de un necredincios ca mine, de vreme ce «credincioşii» au altă treabă?”

Îl trecură fiori... De masa contesei se apropiase un tânăr elegant, care puse ceva pe tavă. Domnişoara Isabela se

---

[18] *... şi în vecii vecilor, amin! (lat.).*

înroşi, iar ochii ei căpătară lucirile acelea ciudate, care lui Wokulski îi dădeau întotdeauna de gândit.

La invitaţia contesei, tânărulse aşeză, vorbind însufleţit, chiar pe fotoliul pe care nu demult şezuse el. Nu ştia despre ce vorbeau, dar simţea că nu va uita niciodată clipa trăită acum. Covorul scump, tava de argint cu bani, cele două candelabre, contesa îmbrăcată în mare doliu, tânărul cu ochii aţintiţi asupra domnişoarei Isabela, şi domnişoara Isabela radioasă. Nu-i scăpă nici măcar, amănuntul că, la lumina lumânărilor, obrajii contesei, nasul tânărului şi ochii domnişoarei Isabela luceau...

„Se iubesc oare? se întrebă el. Dacă-i aşa, de ce nu se căsătoresc? Poate că băiatul n-are bani... Dar atunci ce înseamnă privirile ei?... Şi pe mine m-a privit la fel!
Fireşte, o domnişoară de măritat trebuie să aibă adoratori, poate chiar mai mulţi, să-i momească pe toţi, ca... să se vândă celui ce oferă mai mult!...”

Sosi delegatul; contesa se ridică din fotoliu, urmată de domnişoara Isabela şi de tânărul cel frumos. Apoi toţi trei se îndreptară spre ieşire, oprindu-se în drum la celelalte mese. Pe domnişoara Isabela toţi tinerii o salutară afectuos, iar ea se uita la fiecare cu aceeaşi privire, care-l făcuse pe Wokulski să-şi piardă minţile. În sfârşit, totul se linişti; contesa şi domnişoara Isabela părăsiseră biserica.

Wokulski tresări şi se uită în jur. Doamna cea frumoasă şi fetiţa ei plecaseră şi ele.

— Ce păcat! şopti el, cu o uşoară strângere de inimă, în schimb, lângă cruce, continua să stea îngenuncheată pe pardoseală fata cu pieptarul de catifea şi cu pălăria în culori ţipătoare. Când îşi întoarse faţa spre epitaful luminat, obrajii fardaţi îi luciră. Fata sărută încă o datăpicioarele lui Hristos, se ridică cu greu şi ieşi.

„Binecuvântaţi cei ce plâng!... Cel puţin faţă de tine să-şi ţină răstignitul făgăduiala!” îşi zise Wokulski.

Şi ieşi pe urmele ei. În pridvor o văzu că împarte bani

cerşetorilor şi-l duru inima la gândul că din două femei, una se vinde pentru avere, iar cealaltă din mizerie, dar numai a doua, acoperită de ruşine, va fi bună şi curată în faţa judecăţii supreme.

Pe stradă se apropie de ea şi o întrebă:

— Încotro?

Pe faţa ei nu se uscaseră încă urmele lacrimilor.
Ridică spre Wokulski o privire apatică şi răspunde:

— Unde vreţi!

— Aşa?... Atunci hai!

Nu bătuse încă ora 5, şi era în plină zi. Câţiva trecători se uitară lung după ei.

„Trebuie să fie cineva din cale-afară de caraghios ca să facă una ca asta! îşi zise Wokulski, îndreptându-se spre magazin. Nu-i vorba de scandal însă trebuie să recunosc că-mi trec prin minte gânduri din caleafară de ciudate... Apostolat!... Culmea prostiei!... Dar, la urma urmelor, ce-mi pasă? Nu sunt decât executorul unei voinţe străine!”

Intră pe poarta clădirii unde se afla magazinul şi se îndreptă urmat de fată spre camera lui Rzecki. Acesta era acasă; văzându-l, îşi dădu braţele în lături de uimire.

— Poţi să ne laşi singuri câteva clipe? îl întrebă
Wokulski.

Domnul Ignacy nu-i răspunse. Luă însă cheia de la uşa din fund a magazinului şi plecă.

— Sunteţi doi? şopti fata, scoţându-şi acul de la pălărie.

— Te rog! o întrerupse Wokulski. De-abia ai fost la biserică, nu?

— M-ai văzut?

— Te-ai rugat şi ai plâns... Aş putea să ştiu de ce?

Fata se miră; răspunse, ridicând din umeri:

— Ce, eşti popă de mă întrebi? Dar după ce se uită mai atent la el, adăugă: Ce aiureală! îţi arde de glume!

Şi se pregăti să plece. Wokulski o opri.

— Stai! Ştiu pe cineva care ar vrea să te ajute... Nu te

grăbi şi răspunde-mi sincer...

Fata se uită din nou la el. Deodată ochii i se luminară de un zâmbet şi faţa i se rumeni.

— Acum ştiu! Eşti desigur din partea domnului aceluia bătrân... Mi-a făgăduit de câteva ori să mă ia la el...
Ce zici, e tare bogat?... Sigur că-i foarte bogat... Umblă în trăsură şi stă în primele rânduri la teatru!

— Ascultă-mă, o întrerupse Wokulski. Ascultă-mă şi răspunde-mi: de ce ai plâns în biserică?...

— Apoi să vezi...

Şi fata îi povesti o istorie atât de cinică în legătură cu patroana ei, încât Wokulski păli.

— Ce fiară! şopti el.

— Am intrat în biserică cu gândul să mă mai distrez şi eu, continuă fata. Da, de unde! Cum mi-am adus aminte de babă, m-au podidit lacrimile de ciudă şi am început să-l rog pe domnul nostru Iisus Hristos ori s-o trântească la pat, ori să plec eu de la ea. Şi uite că Dum-, nezeu mi-a ascultat rugăciunea, dacă bătrânul vrea să mă ia la el!

Wokulski rămase nemişcat. În sfârşit, întrebă:

— Câţi ani ai?

— Eu le spun că am şaisprezece, dar de adevărat am nouăsprezece...

— Vrei să pleci de acolo?

— O, da, oriunde, fie şi în iad! Atâta sânge rău mi-a făcut... Dar...

— Ce-i?

— N-o să meargă! Chiar dacă plec, după sărbători iar o să mă ia înapoi, şi-o să trebuiască să-i plătesc tot, aşa cum s-a întâmplat de carnaval, când am zăcut o săptămână...

— N-o să te ia!

— Asta s-o crezi dumneata! îi datorez o grămadă de bani...

— Mulţi?

— Oho!... Vreo cincizeci de ruble. Şi nici nu ştiu pe ce,

mai ales că îi plătesc îndoit orice... Dar ce să-i faci?...
La noi aşa-i întotdeauna! Când o mai auzi şi că domnul ăla are bani mulţi, o să spună c-am înşelat-o şi-o să-mi pună la socoteală cât i-o plăcea.

Wokulski simţi că-l părăseşte curajul.

— Spune-mi, n-ai vrea să munceşti?

— Ce să muncesc?

— Să înveţi să coşi.

— Aiurea! Doar am fost la croitorie! Cu opt ruble pe lună cine dracu poate trăi?! Şi-apoi, mai fac eu atâtea parale ca să nu trebuiască să cos hainele altora!

Wokulski ridică fruntea.

— Nu vrei să ieşi de-acolo?

— Ba da, vreau!

— Atunci, hotărăşte-te acum, imediat! Trebuie să munceşti, fiindcă nimeni în lumea asta n-o să-ţi dea de mâncare pe degeaba...

— Nu-i adevărat! Domnul ăla bătrân nu munceşte, şi totuşi are bani. Ehe. De câte ori nu mi-a spus că n-am să duc Krijă de nimic!

— N-ai să te duci la niciun domn, ci la maicile din Ordinul „Sfânta Magdalena”! Dacă nu, întoarce-te de unde ai plecat!

— Maicile n-au să mă ia. Şi apoi trebuie să scap de datorie şi să am o recomandaţie...

— N-avea grijă! Scapi de toate dacă te duci acolo.

— Dar cum să mă duc?

— O să-ţi dau eu o scrisoare şi o să rămâi acolo.

Vrei. Sau nu vrei?...

— Bine! Dă-mi scrisoarea. Să văd cum mi-o fi la ele...

Se aşeză pe un scaun şi se uită prin cameră.

Wokulski scrise scrisoarea, îi spuse unde să se ducă, apoi adăugă:

— Totul atârnă acum numai şi numai de tine. Dacă o să fii fată bună şi sârguincioasă, o să-ţi meargă bine, dar dacă

nu, treaba ta! Acum du-te!

Fata chicoti.

— O să turbeze de ciudă babornița... Ce figură am să-i fac!... Ha, ha, ha!... Dar... poate că dumneata glumești?

— Du-te! îi porunci Wokulski, arătându-i ușa.

Fata se uită lung la el și ieși dând din umeri.

Peste o clipă apăru domnul Ignacy.

— Ce cunoștință o mai fi și asta? întrebă el pe un ton acru.

— Ai dreptate... recunoscu Wokulski, îngândurat. N-am văzut în viața mea o vită ca asta, deși cunosc destule.

— Sunt mii în Varșovia! răspunse Rzecki.

— Știu. Stârpirea lor nu duce la nimic; se nasc din nou! De unde, concluzia că mai curând sau mai târziu societatea va trebui reconstruită din temelii... Sau se va descompune...

— Aha!... șopti Rzecki. Eram sigur!

Wokulski își luă rămas bun. Se simțea ca un bolnav de friguri peste care turnase cineva o găleată cu apă rece.

„Până când societatea o să fie reconstruită, sfera filantropiei mele va deveni foarte îngustă. Averea mea nu ajunge pentru înnobilarea instinctelor inumane. Prefer să am de-a face cu femei care fac chetă și cască decât cu monștri care spun rugăciuni și plâng."

Chipul domnișoarei Isabela îi apăru înconjurat de o lucire mai vie ca oricând. Își simți sângele urcându-i-se în cap și avu un sentiment de umilință la gândul că o putuse compara cu o femeie de stradă.

„Prefer să-mi arunc banii pe echipaje și cai decât pe nenorocite ca asta!..."

În duminica Paștilor, într-o trăsură de piață, Wokulski se opri în fața casei contesei, unde găsi un șir lung de echipaje cu aspect foarte variat.

Se aflau acolo trăsurile elegante ale tinerilor de bani gata și birjele închiriate cu ora de pensionari; cupeuri vechi, cai

bătrâni, hamuri roase şi lachei în livrele ponosite, landouri noi aduse direct de la Viena, cu lachei cu flori la butonieră şi vizitii cu biciul la şold, mândri ca nişte mareşali. Nu lipseau nici cazacii în pantaloni atât de largi, de parcă ar fi fost umflaţi cu toată ambiţia stăpânilor lor.

Observă, fără să vrea, că în grupul vizitiilor, lacheii de casă mare aveau o conduită plină de demnitate, cei ai bancherilor făceau pe grozavii, stârnind duşmănia celorlalţi, iar droşcarii erau din cale-afară de grosolani. Cât despre birjari, stăteau într-un grup aparte, plini de dispreţ faţă de ceilalţi, dispreţuiţi şi ei la rândul lor.

Când Wokulski intră, un portar cărunt făcu în faţa lui o plecăciune adâncă şi-i deschise uşa vestiarului, unde un personaj în frac negru îi scoase paltonul. În acelaşi timp îi ieşi în întâmpinare Jozef, lacheul contesei, care îl cunoştea bine, deoarece el transportase de la magazin la biserică minavetul şi păsărelele cântătoare.

— Doamna vă aşteaptă!

Wokulski scoase din buzunarul vestei o monedă de cinci ruble şi i-o întinse, deşi îşi dădea seama că se poartă ca un parvenit.

jah, mare nătărău mai sunt! îşi zise el. Nu, nu sunt nătărău! Sunt un om care a făcut avere şi care trebuie să se răscumpere faţă de oricine şi la fiecare pas!”

Condus de Jozef, urcă scările de marmură împodobite cu flori. În prima anticameră avea încă pălăria pe cap, în a doua şi-o scoase, neştiind însă dacă face bine sau nu.

„În definitiv, aici aş putea să intru şi cu pălăria pe cap!”

Observă că Jozef, cu toată vârsta lui – fiindcă era aproape bătrân – alergase pe scări ca o căprioară şi, o dată ajuns sus, dispăruse.. Rămas singur, nu ştiu încotro s-o ia şi la cine să se prezinte. Totul nu dură decât o clipă, îndeajuns însă ca să simtă cum fierbe în el mânia.

„Ce de farafastâcuri! îşi zise. Dacă aş putea să dărâm toate zidurile astea...”

Câteva clipe i se păru că între el şi lumea înaltă a etichetei avea să se dea o luptă pe viaţă şi pe moarte.

„Ei bine, am să pier… Dar au să mă ţină minte!”

„Vei fi considerat un om bun şi milostiv”, îi şopti o voce.

„Sunt eu oare chiar atât de josnic?”

„Nu, eşti un om nobil!”

Se dezmetici. În faţa lui apăruse Tomasz Lşcki.

— Bună ziua, bună ziua, domnule Stanislaw! îl întâmpină bătrânul, cu solemnitatea-i obişnuită. Te salut cu atât mai călduros cu cât sosirea dumitale coincide cu un eveniment fericit petrecut în familia noastră…

„Să se fi logodit domnişoara Isabela?…” se întrebă Wokulski, văzând negru în faţa ochilor.

— Închipuie-ţi! Cu prilejul sosirii dumitale aici…
auzi, domnule Stanislaw?… Cu prilejul vizitei dumitale la noi, m-am împăcat cu Joanna! Da, cu sora mea… Dar ce ai? Eşti palid!… Ai să găseşti aici multe cunoştinţe…
Să nu-ţi închipui că aristocraţia e atât de înspăimântătoare…

Wokulski îşi reveni.

— Domnule Lşeki. Răspunse el rece, în cortul meu, lângă Plevna, au intrat persoane de rang înalt, care s-au purtat foarte amabil cu mine. Nu mi-am pierdut firea nici în faţa unor persoane cum… nu se găsesc aici, în
Varşovia.

— A… Aşa! şopti domnul Tomasz, înclinându-se.

Wokulski se miră: „Poftim ce slugoi! Şi eu, care… Eu!… De ce să mă port ceremonios cu el?…”

Domnul Lşcki îl luă de braţ şi îl conduse, solemn, până în primul salon, unde erau numai bărbaţi.

— Uite, îţi prezint pe contele… Începu domnul Tomasz.

— Ne cunoaştem! răspunse Wokulski.

Şi adăugă în sinea lui: „Îmi datorează vreo trei sute de ruble…”

— Bancherul… reluă domnul Tomasz, continuând

prezentările.

Dar nu apucă să rostească numele, că bancherul se şi apropiase de ei, salutându-l pe Wokulski:

— Ce-ai făcut, pentru numele lui Dumnezeu? Cei de la Paris insistă mereu în chestiunea bulevardelor. Le-ai răspuns?

— Am vrut mai întâi să iau contact cu dumneata, răspunse Wokulski.

— Să fixăm o întâlnire. Când eşti acasă?

— N-aş putea preciza. Prefer să vin eu la dumneata.

— Bine. Atunci te aştept miercuri, la dejun. Să terminăm odată!

Se despărţiră. Domnul Tomasz strânse şi mai amabil braţul lui Wokulski.

— Generalul... Începu el.

Văzându-l pe Wokulski, generalul îi întinse mâna şi se salutară ca două vechi cunoştinţe.

Domnul Tomasz devenea tot mai curtenitor şi se mira că un negustor oarecare de galanterie cunoaşte personalităţile cele mai de seamă ale oraşului, şi nu doar pe cele care se distingeau numai prin titlu sau avere, neocupându-se în schimb cu nimic.

La intrarea în al doilea salon, unde se aflau câteva doamne, îl întâmpină contesa Karolowa. Venea spre el, însoţită de valetul Jozef.

„Şi-a instruit bine personalul! îşi zise Wokulski. Vrea să-i ajute parvenitului ca nu cumva să se compromită! Frumos din partea lor, dar...”

— Cât mă bucur, domnule Wokulski! i se adresă contesa luându-l în primire din mâinile domnului Tomasz.
Cât mă bucur că mi-ai îndeplinit rugămintea! E aici o persoană care doreşte să te cunoască.

Apariţia lui Wokulski în primul salon făcuse oarecare senzaţie.

— Dragul meu, şopti contele la urechea generalului,

contesa începe să deschidă uşile salonului ei unor negustori de galanterie? Acest Wokulski...

— E negustor aşa cum sunt... eu sau dumneata! îi răspunse generalul.

— Dragă prinţe, şuşoti un conte, cum de a ajuns Wokulski aici?

— E invitatul amfitrioanei, răspunse prinţul.

— Nu am prejudecăţi în privinţa negustorilor, continuă contele, dar Wokulski ăsta, care s-a ocupat cu aprovizionarea armatei în timpul războiului şi a făcut avere...

— Da... da, îl întrerupse prinţul, acest fel de a face avere e de obicei dubios, dar pentru Wokulski pot garanta! Contesa a vorbit cu mine, iar eu am făcut o anchetă printre ofiţerii care au fost pe front. Am vorbit între alţii şi cu nepotul meu. Şi toţi au fost de aceeaşi părere, şi anume că afacerea cu furnituri a lui Wokulski a fost o operaţie cinstită. Până şi soldaţii, de câte ori primeau pâine bună, spuneau că-i făcută cu făina lui! Şi aş mai putea adăuga, dragă conte, continuă prinţul, că Wokulski, a cărui corectitudine a fost remarcată de persoane sus-puse, a primit propuneri foarte atrăgătoare. În ianuarie, o anumită întreprindere i-a oferit două sute de mii de ruble numai pentru firmă, dar el a refuzat...

Contele zâmbi:

— Ar fi putut câştiga mai mult de două sute de mii de ruble.

— Da, dar atunci n-ar mai fi fost astăzi aici! îi răspunse prinţul şi, salutându-l printr-o înclinare a capului, se îndepărtă.

— Un bătrân zănatic! şopti contele, uitându-se cu dispreţ pe urmele lui.

În al treilea salon, unde intră cu contesa, şi unde se afla bufetul, Wokulski zări o mulţime de mese, şi mari şi mici, în jurul cărora şedeau invitaţii, câte doi, câte trei, câte patru,

în timp ce câţiva servitori îi serveau cu gustări şi băuturi, dirijaţi de domnişoara Isabela, care, după toate aparenţele, ţinea locul amfitrioanei. Purta o rochie de un albastru-şters şi un şirag de perle mari la gât.

Era atât de frumoasă şi de mândră în gesturi, încât Wokulski o privi împietrit.

„Nici în vis n-am dreptul să mă gândesc la ea!...” îşi spuse el, disperat.

în aceeaşi clipă lângă fereastră îl văzu pe tânărul care fusese în ajun la biserică. Şedea singur la o măsuţă şi-o sorbea din ochi pe domnişoara Isabela.

„E sigur c-o iubeşte!” îşi zise Wokulski, având impresia că-l învăluie o răceală de mormânt. „Sunt pierdut!”

Dar totul nu dură decât câteva secunde, pentru că auzi glasul contesei:

— O vezi pe bătrâna care stă între episcop şi general?

E doamna Zaslawska, prietena mea cea mai bună; ea e cea care doreşte să te cunoască. Persoana dumitale o preocupă foarte mult. Deşi n-are copii, are în schimb câteva nepoţele frumoase. Caută şi fă o alegere bună!... Deocamdată uită-te la ea: când se vor îndepărta domnii aceia, te voi prezenta. A... dragul meu prinţ...

— Bună ziua, domnule! spuse prinţul, adresându-se lui Wokulski. Îmi dai voie, verişoară?...

— Poftim, cu plăcere! răspunse contesa. Aveţi aici, domnilor, o măsuţă liberă! Eu vă las pentru o clipă... şi se îndepărtă.

— Să luăm loc, domnule Wokulski! zise prinţul. Ce coincidenţă fericită! Tocmai aveam ceva important de discutat cu dumneata. Imaginează-ţi, proiectele dumitale au produs mare fierbere în rândurile fabricanţilor noştri textilişti... Cred că m-am exprimat bine: textilişti?...

Susţin că dumneata ai vrea să ne distrugi industria...

Oare concurenţa pe care le-o faci să fie atât de primejdioasă?

— Dispun, ce-i drept, la fabricanţii din Moscova de un credit de trei-patru milioane de ruble, dar nu ştiu încă dacă produsele lor vor avea căutare!

— Îngrozitoare... Îngrozitoare cifră! se înfioră prinţul. Oare dumneata nu vezi în ea o primejdie reală pentru fabricile noastre?

— O, nu! Văd numai o uşoară reducere a câştigurilor, de altfel fantastice, ceea ce pe mine nu mă interesează. Datoria mea este să am grijă de propriul meu câştig şi de produse ieftine pentru cumpărători. Şi marfa noastră va fi mai ieftină!

— Ai meditat oare asupra acestei chestiuni şi în calitate de cetăţean? îl întrebă prinţul, strângându-l de mână. Noi şi aşa nu avem prea mult de pierdut…

— Eu cred că e o acţiune demnă de orice bun cetăţean ca el să procure consumatorilor săi marfă ieftină şi să înfrângă monopolul fabricanţilor, care-i exploatează şi pe consumatori, şi pe muncitori!

— Aşa socoţi dumneata? Uite, vezi, eu nu m-am gândit la asta! Pe mine de altfel nu mă interesează fabricanţii, ci ţara noastră, sărmana noastră ţară…

— Cu ce vă pot servi, domnilor? se auzi deodată vocea Isabelei, care se apropiase de ei.

Prinţul şi Wokulski se ridicară.

— Cât eşti de frumoasă astăzi, draga mea! spuse prinţul strângându-i mâna. Regret, într-adevăr că nu sunt propriul meu fiu... Deşi... poate-i mai bine aşa! Pentru că dacă m-ai fi respins, ceea ce este probabil, aş fi fost foarte nefericit... Ah, iertaţi-mă… Îmi dai voie, scumpa mea vară, să-ţi prezint pe domnul Wokulski? Un om vajnic, un vajnic cetăţean... e de ajuns, nu-i aşa?

— Am avut plăcerea... şopti domnişoara Isabela, răspunzând la salut.

Wokulski se uită în ochii ei şi i se păru că desluşeşte în licăririle lor atâta spaimă şi atâta tristeţe, încât se simţi din

nou disperat.

„De ce-am venit aici?...”

Se întoarse spre fereastră şi-l zări din nou pe tânărul acela, care continua să stea acolo aplecat asupra farfuriei neatinse, cu mâna la ochi.

„Ah, de ce-am venit aici, nefericitul de mine...” îşi zise iarăşi Wokulski, îndurerat.

— Nu doriţi puţin vin? îl întrebă domnişoara Isabela, uitându-se la el mirată.

— Cum doriţi dumneavoastră! răspunse el fără să-şi dea seama limpede ce spune.

— Ar trebui să ne cunoaştem mai bine, domnule
Wokulski! reluă prinţul. Va trebui să te apropii de sfera noastră, în care, crede-mă, există inimi înţelepte şi nobile, dar lipseşte iniţiativa...

— Sunt un îmbogăţit, şi n-am niciun titlu de nobleţe... şopti Wokulski, mai mult ca să spună ceva.

— Dimpotrivă! Dumneata ai mai multe titluri: primul munca; al doilea, cinstea; al treilea, priceperea; al patrulea, energia... şi noi avem nevoie de ele pentru renaşterea ţării. Vino cu ele, şi te vom primi... ca pe un frate.

Tocmai se apropia contesa.

— Îmi dai voie? întrebă ea. Domnule Wokulski...

Îl luă de braţ şi porniră amândoi spre fotoliul doamnei Zaslawska.

— Îţi prezint pe domnul Stanislaw Wokulski! rosti contesa, adresându-se bătrânei, care era îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, împodobită cu dantele scumpe.

— Ia loc, te rog! îl invită doamna Zaslawska, arătându-i scaunul alăturat. Te cheamă Stanislaw, nu-i aşa?...
Dar din ce Wokulski te tragi?...

— Dintr-un Wokulski... pe care nu-l cunoaşte nimeni, răspunse el. În orice caz, nu dumneavoastră doamnă!

— Dar tatăl dumitale n-a fost în armată?

— Tatăl meu, nu; unchiul meu...

— În ce armă, nu-ţi aminteşti? Oare nu-l chema tot Stanislaw?

— Da, Stanislaw, şi a fost întâi locotenent, apoi căpitan în Regimentul şapte de linie...

— În brigada întâi, divizia a doua... continuă bătrâna. Vezi, tinere, că nu-mi eşti chiar atât de necunoscut... Mai trăieşte?

— Nu. A murit acum cinci ani.

Bătrânei începură să-i tremure mâinile. Deschise un flacon mic şi-l mirosi.

— A murit spui?... Să-i fie ţărâna uşoară... A murit... Şi nu ţi-a rămas nicio amintire de la el?

— O cruce de aur...

— Da o cruce de aur. Altceva?

— O miniatură de-a lui, din anul 1828, pictată pe fildeş.

Bătrâna ducea tot mai des la nas flaconul, iar mâinile îi tremurau tot mai puternic.

— Miniatură... repetă ea. Ştii cine a pictat-o?... Altceva n-a mai rămas de la el?...

— A mai fost un pachet cu hârtii şi o altă miniatură...

— Şi? Şi? insistă bătrâna tot mai neliniştită.

— Unchiul meu le-a sigilat cu câteva zile înainte de a muri şi a lăsa cu limbă de moarte să i le punem în sicriu.

Bătrânei începură să-i curgă lacrimile şiroaie pe obraji.

În sală se produse rumoare.

Domnişoara Isabela se apropie, speriată, urmată de contesă. O luară pe bătrână de braţ şi o conduseră încet în una din camerele celelalte. Ochii tuturor se îndreptară spre Wokulski. Se auziră şoapte.

Văzând că toţi îl privesc şi vorbesc despre el, Wokulski se tulbură. Pentru a arăta că atenţia aceasta deosebită nu-l interesează de loc, bău, unul după altul, două pahare de vin care se aflau pe măsuţă, şi abia după aceea îşi dădu seama că paharul de Tokay era al generalului, iar celălalt, cu Bordeaux, al episcopului.

„Frumos mă port, n-am ce zice! Au să-şi închipuie că i-am spus cine ştie ce obrăznicie bătrânei, ca să pot bea vinul vecinilor ei...”

Se ridică cu gândul să plece, dar îl trecură căldurile la ideea că va trebui să străbată cele două saloane, unde îl aştepta ascuţişul privirilor şi al şoaptelor. Prinţul îi ieşi în cale.

— Aş face prinsoare că ai vorbit cu bătrâna doamnă Zaslawska despre veacul de mult apus dacă au podidit-o lacrimile... Nu-i aşa că am ghicit? revenind la subiectul nostru, nu socoţi oare că ar fi bine să înfiinţăm în ţară o fabrică poloneză de ţesături?

Wokulski clătină din cap.

— Mă îndoiesc de reuşită, răspunse el. Cu greu ar putea face fabrici mari nişte oameni care nu sunt în stare să le îmbunătăţească nici pe cele existente…

— Anume?

— Vorbesc despre mori se explică Wokulski. Peste câţiva ani va trebui să importăm chiar şi făină, pentru că morarii noştri nu vor să înlocuiască pietrele prin valţuri!

— Aud asta pentru prima oară! Vino să stăm aici!
îl pofti prinţul, arătându-i o nişă mai încăpătoare. Vino şi spune-mi despre ce e vorba.

Între timp, în saloane conversaţia continua.

— Ce figură enigmatică e acest domn Wokulski! şopti în franţuzeşte o doamnă cu briliante pe degete, adresându-se alteia care purta pene de struţ. Pentru prima dată am văzut-o pe bătrâna Zaslawska plângând!

— Trebuie să fie vorba de cine ştie ce istorie sentimentală, răspunse doamna cu pene de struţ. În orice caz, cineva a făcut o glumă proastă la adresa contesei şi a bătrânei doamne Zaslawska introducându-l aici pe negustorul ăsta!

— Crezi că…

— Sunt sigură! răspunse cealaltă ridicând din umeri.

Ajunge să-l priveşti. Maniere ca vai de lume, în schimb, ce fizionomie nobilă, ce trufie în ţinută!… Rasa nu poate fi ascunsă nici sub zdrenţe.

— Uimitor!… exclamă doamna cu briliante. De altfel, şi averea lui, despre care se zice că ar fi fost făcută în Bulgaria.:.

— Desigur. Aşa se explică şi faptul că doamna Zaslawska, cu toată averea de care dispune, cheltuieşte atât de puţin pentru nevoile sale!…

— Şi prinţul e atât de binevoitor faţă de el…

— Uită-te, te rog, la el…

— Aş spune că nu-i nicio asemănare…

— Desigur, dar… trufia, siguranţa, ţinuta lui… Ce liber discută amândoi!…

La o altă masă stăteau de vorbă trei domni.

— Da, contesa a comis o adevărată lovitură de stat!
spunea primul.

— Şi a reuşit. Wokulski e cam ţeapăn, dar are ceva personal în ţinută, răspunse al doilea, un domn cărunt.

— În orice caz, e un negustor…

— Întrucât un negustor e mai prejos decât un bancher?

— E totuşi negustor de galanterie vinde portmoneuri! insistă primul.

— Noi vindem uneori blazoane… şopti al treilea, un bătrânel slăbuţ, cu favoriţi suri.

— Te pomeneşti că o să vrea să-şi aleagă şi nevasta din lumea noastră…

— Cu atât mai bine pentru fetele noastre!

— Eu i-aş da-o cu plăcere pe fiica mea. După cum se spune, e un om aşezat, bogat, şi sunt sigur că nu-i va risipi zestrea…

Contesa trecu repede pe lângă ei.

— Domnule Wokulski! şopti ea, întinzându-şi evantaiul spre nişă.

Wokulski se apropie în grabă. Contesa îl luă de braţ şi

părăsiră amândoi salonul. Rămas singur, prinţul fu înconjurat imediat de ceilalţi bărbaţi, dintre care unii îl rugară să le facă cunoştinţă cu Wokulski.

— Merită, merită!... zise prinţul, satisfăcut. De mult n-a mai fost printre noi un om ca el! Dacă ne-am fi apropiat de cei ca el mai demult, biata noastră ţară ar fi arătat cu totul altfel.

Domnişoara Isabela, trecând pe acolo, auzi totul şi se îngălbeni. Tânărul care participase la cheta din ajun se apropie de ea.

— Sunteţi obosită?

— Puţin, răspunse ea cu un surâs trist. Şi după o clipă adăugă: Mă întreb... ce ciudat!... dacă aş putea să lupt şi eu...

— Cu inima? întrebă el. Nu face...

Domnişoara Isabela ridică din umeri.

— Ah, cu inima? Nici vorbă! Mă gândesc la o luptă adevărată, cu un duşman adevărat, puternic...

Strânse apoi mâna tânărului şi părăsi salonul.

Condus de contesă, Wokulski trecu printr-un lung şir de încăperi.

Dintr-o cameră situată destul de departe de saloanele cu oaspeţi, răzbăteau cântece şi acordurile unui pian. Intrând, văzură o scenă ciudată: un tânăr cânta la pian; lângă el, două femei foarte frumoase se prefăceau a cânta una la vioară, cealaltă la clarinet. În tactul muzicii lor dansau câteva perechi, printre care se afla un singur bărbat.

— O, extravaganţilor! îi certă contesa.

Dansatorii izbucniră în hohote de râs, însă nu se opriră.

Wokulski şi contesa ajunseră la scara care ducea în încăperile de sus.

— Uite, vezi? spuse ea. Asta e aristocraţia! în loc să stea în salon, au fugit aici şi se ţin de pozne!

„Câtă dreptate au!” gândi Wokulski.

Şi i se păru că printre ei viaţa se scurge mai simplu şi mai

vesel decât printre burghezii umflaţi sau printre boiernaşii cu aspiraţii aristocratice.

Sus, în penumbră, într-o cameră izolată, şedea în fotoliu bătrâna doamnă Zaslawska.

— Vă las, spuse contesa. Aici puteţi sta de vorbă cât poftiţi. Eu trebuie să mă întorc în salon.

— Îţi mulţumesc, Joanna, răspunse doamna Zaslawska. Stai jos, te rog! adăugă, adresându-se lui Wokulski.

Când rămaseră singuri, bătrâna suspină:

— Nici nu ştii câte amintiri ai trezit în mine!

Abia acum înţelese Wokulski că între ea şi unchiul său trebuie să fi existat o legătură neobişnuită. Se simţi şi uimit, şi tulburat.

„Mulţumesc lui Dumnezeu, îşi zise, că sunt copilul legitim al părinţilor mei!”

— Te rog, începu bătrâna. Spuneai că unchiul dumitale a murit. Unde-i îngropat?

— La Zaslaw, în orăşelul unde a locuit de la întoarcerea din emigraţie.

Bătrâna îşi duse din nou batista la ochi.

— Într-adevăr?... Ah, cât am fost de rea... L-ai văzut?... Nu ţi-a spus nimic? Nu ţi-a arătat împrejurimile?... Acolo, pe deal, sunt ruinele unui castel, nu-i aşa?
Mai există?

— Da, unchiul meu se plimba în fiecare zi pe acolo; îmi aduc aminte că şedeam cu el ore întregi pe o piatră mare...

— Ce spui?... Pe o piatră... Am stat cândva şi noi pe ea, privind fluviul, norii pribegi, trecători ca şi fericirea... Asta abia acum am priceput-o... Dar fântâna de la castel... Tot atât de adâncă e?

— Foarte adâncă. Acum cu greu se mai poate ajunge la ea. Dărâmăturile au astupat intrarea. Dar unchiul totuşi mi-a arătat-o...

— Ştii, în clipa ultimei despărţiri ne-am întrebat: n-ar fi bine să ne aruncăm în fântână? Nu ne-ar fi căutat nimeni

acolo, şi am fi rămas pentru vecie împreună... Pentru că, dragul meu, a fost o dragoste nebună... Îşi şterse ochii şi continuă: Am ţinut la el mult, foarte mult, şi cred că şi el a ţinut puţin la mine de vreme ce n-a uitat nimic! Numai că el era ofiţer sărac, iar eu, din nefericire, bogată. Bogată şi rudă cu doi generali. Ne-au despărţit... Poate că am fost prea virtuoşi... Dar, gata! adăugă bătrâna râzând printre lacrimi. Asta o pot mărturisi numai femeile care ajung ca mine, să treacă de şaptezeci de ani... Oftă şi îşi duse din nou sticluţa cu săruri la nas. După ce-şi reveni, continuă: Se săvârşesc multe crime în lumea asta, dar cred că cea mai mare este să ucizi dragostea! Au trecut atâţia ani de atunci, mai bine de o jumătate de veac, şi toate s-au dus, şi averea, şi titlul, şi tinereţea, şi fericirea... Numai părerea de rău n-a trecut, şi a rămas, crede-mă, tot atât de vie, ca şi cum toate s-ar fi petrecut ieri. Ah, dacă n-ar fi credinţa în altă lume, unde se spune că sunt răsplătite toate suferinţele de aici, cine ştie dacă omul nu şi-ar blestema viaţa, viaţa şi toate convenienţele ei!... Dar dumneata n-ai cum să înţelegi, pentru că generaţia voastră, dacă are mintea mai ageră, are în schimb inima mai rece ca a noastră...

Wokulski stătea cu ochii plecaţi. Simţea că se înăbuşă, îşi înfipsese unghiile în palme, hotărât să plece cât mai repede, ca să nu mai asculte poveştile bătrânei, care-i deschideau răni din cele mai dureroase.

— Dar el, spune-mi, are bietul vreo piatră la mormânt? îl întrebă ea peste o clipă.

Wokulski roşi. Nu-i trecuse niciodată prin cap gândul că morţii ar avea nevoie de ceva mai mult decât un strat de pământ deasupra.

— N-are! şopti bătrâna, văzându-i tulburarea. Nu mă mir de tine, fiule, că nu te-ai gândit la o piatră funerară, dar îmi pare rău că eu l-am uitat...

Căzu pe gânduri. Apoi, punându-şi deodată mâna

descărnată şi tremurândă pe umărul lui, zise încet:

— Am o rugăminte... Făgăduieşte-mi că o vei îndeplini...

— Făgăduiesc! răspunse Wokulski.

— Dă-mi voie să-i ridic o piatră funerară! Dar fiindcă eu nu mă pot duce până acolo, am să te rog să mă înlocuieşti. Ia de aici un pietrar, pune-l să cioplească piatra aceea – ştii care, piatra pe care am stat acolo sus, lângă castel – şi aşază jumătate din ea pe mormântul lui. Plăteşte-i oricât va cere, iar eu îţi voi înapoia banii, împreună cu gratitudinea mea nemărginită. Vrei?

— Da.

— Bine. Îţi mulţumesc... Cred că îi va fi mai uşor să zacă sub o piatră care ne-a auzit şoaptele şi care ne-a văzut lacrimile. Ah, mi se rupe inima când îmi aduc aminte de tot ce-a fost... Ştii ce trebuie să scrii? Când ne-am despărţit, mi-a lăsat câteva strofe din Mickiewick.
Sunt sigură că le cunoşti:

Ca umbra, mai lungă când cade de departe,
Mai larg rostogolind cerul durerii,
Tot astfel amintirea-mi cu cât se-ndepărtează
Să-ţi prindă sufletul în vălu-i gros...

O, cât este de adevărat!... Şi fântâna, care ar fi trebuit să ne unească „aş vrea s-o prăznuiesc într-un fel...

Wokulski se cutremură, cu privirile pierdute în gol.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebă bătrâna.

— Nimic! făcu el surâzând. M-a privit moartea în ochi.

— Mie îmi dă târcoale, fiindcă sunt bătrână, şi nu-i de mirare deci că o văd şi cei din jurul meu. Spune-mi, o să faci ce te-am rugat?

— Da.

— Să vii pe la mine după sărbători. Dar... să vii des!
Poate că o să te cam plictiseşti un pic, dar în schimb, chiar aşa neputincioasă cum sunt, s-ar putea să-ţi fiu de vreun folos. Ei, şi acum du-te jos, du-te...

Wokulski îi sărută mâna, ea îl sărută de câteva ori pe

frunte, apoi apăsă pe sonerie. Intră lacheul.

— Condu-l pe domnul Wokulski în salon!

Wokulski era ameţit. Nu ştia nici unde se duce, nici ce discutase cu bătrâna doamnă Zaslawska. Simţea doar
Că se află într-un labirint nesfârşit,cu portrete străvechi, cu paşi înfundaţi şi miresme nedesluşite. Era înconjurat de mobile scumpe, de oameni afabili, cum nu visase niciodată să întâlnească, şi deasupra tuturor pluteau, ca un poem, amintirile bătrânei aristocrate, străbătute de suspine şi de lacrimi...

„Ce lume e asta?... Ce lume?...”

Şi totuşi simţea că-i lipseşte ceva. Voia s-o mai vadă o dată pe domnişoara Isabela...

„Mă duc în salon...”

Lacheul deschise uşa salonului, şi din nou toate capetele se întoarseră spre el. Conversaţiile se potoliră, ca freamătul unui stol de păsări după ce-şi iau zborul. După o clipă de tăcere, ochii tuturor se îndreptară spre Wokulski. Dar el, fără să vadă pe nimeni, căuta cu privirea înfrigurată rochia albastră...

„Nu-i aici!”

— Poftim! nici nu vă bagă în seamă!... şopti, râzând, bătrânul cu favoriţi cărunţi.

„Desigur că-i în salonul celălalt.”

O zări pe contesă şi se apropie de ea.

— Aţi terminat conversaţia? Nu-i aşa că doamna
Zaslawska e o persoană simpatică?... Ai în ea o bună prietenă, dar nu mai bună decât îţi sunt eu! Stai să te prezint... Domnul Wokulski...

Se adresase doamnei cu briliante.

— Eu trec direct la afacerea care mă interesează, rosti doamna cu briliante, uitându-se la el de sus. Orfanele noastre au nevoie de câteva suluri de pânză...

Contesa roşi uşor.

— Numai de câteva?... făcu Wokulski, uitându-se la

briliantele doamnei, care reprezentau valoarea a câtorva sute de bucăţi din pânza cea mai fină. După sărbători, adăugă el, voi avea onoarea să vă trimit pânza pe adresa doamnei contese!

Se înclină ca şi cum ar fi vrut să-şi ia rămas bun.

— Vrei să ne părăseşti? îl întrebă contesa, încurcată.

— Ce impertinent! şopti doamna cu briliante la urechea vecinei sale cu pene de struţ.

— Vă las, doamnă contesă, şi vă mulţumesc pentru onoarea pe care aţi binevoit să mi-o faceţi!... zise Wokulski, sărutând mâna amfitrioanei...

— La revedere, domnule Wokulski, pe curând, nu?...
Mai avem multe chestiuni de rezolvat împreună...

Domnişoara Isabela nu era nici în salonul al doilea.
Wokulski simţi cum îl cuprinde neliniştea.

„Oricum, trebuie s-o mai văd... Cine ştie când ne vom mai întâlni în astfel de condiţii...”

— A, te-am găsit! exclamă prinţul. Acum ştiu ce complot aţi pus la cale cu Lşcki! O societate pentru comerţul cu Răsăritul! Minunată idee! Trebuie să mă primiţi şi pe mine în combinaţie! Să ne cunoaştem mai îndeaproape...

Văzând că Wokulski tace, adăugă:

— Nu-i aşa că sunt plictisitor? Dar nu face nimic, trebuie să te apropii de noi, dumneata şi toţi cei ce-ţi seamănă, ca să fim laolaltă! Firmele voastre sunt şi ele nişte blazoane; iar blazoanele noastre sunt ca nişte firme, care garantează corectitudinea în conducerea afacerilor...

îşi strânseră mâinile. Wokulski răspunse ceva dar ce...
nu înţelese nici el. Era tot mai neliniştit. O căutase în zadar pe Isabela.

„O fi mai departe!” îşi spuse el şi, cu teama în suflet, porni spre ultimul salon.

Aici, domnul Lşcki îl luă de braţ, neobişnuit de afabil.

— Pleci aşa repede? Ei, atunci, la revedere, dragul meu! După sărbători vom ţine prima şedinţă la mine şi, cu

ajutorul lui Dumnezeu „vom începe!

„Nu-i nici aici!” îşi zise Wokulski, luându-şi rămas bun de la domnul Tomasz.

— Ştii, îi şopti Lşcki, ai făcut o impresie extraordinară! Contesa nu mai poate de bucurie, iar prinţul nu vorbeşte decât de dumneata... Şi, în plus, întâmplarea cu doamna Zaslawska. Da... E minunat!... Nici nu s-ar fi putut visa o situaţie mai favorabilă...

Wokulski ajunse în prag. Îşi roti încă o dată privirea sticloasă prin salon, apoi ieşi deznădăjduit.

„Poate că s-ar fi cuvenit să mă întorc şi să-mi iau rămas bun de la ea... Doar a ţinut locul amfitrioanei...” gândi el, coborând încet scările.

Deodată tresări; auzise foşnetul unei rochii pe galerie!

„Ea e!...”

întoarse capul şi o zări pe doamna cu briliante!

Cineva îi ţinu paltonul. Ieşi în stradă târşindu-şi paşii ca un om beat.

„Ce-mi pasă de situaţia mea strălucită dacă n-o am pe ea?”

— Trăsura domnului Wokulski! strigă din gang portarul, strângând cu respect bancnota de trei ruble.

Ochii lui înroşiţi şi vocea puţin răguşită dovedeau că-şi găsise timp, cu toată slujba trudnică, să sărbătorească aşa cum se cuvine prima zi de Paşti.

— Trăsura domnului Wokulski!... Trăsura lui Wokulski!... Wokulski la scară! repetară vizitiii.

Prin mijlocul aleii treceau două şiruri de droşti şi de echipaje spre palatul Belvedere şi înapoi. Dintr-o trăsură îl salută cineva.

— Bună seara! şopti Wokulski înroşindu-se.

Era un cunoscut, negustor ca şi el...

Când sosi trăsura, dădu să se urce, apoi se răzgândi:

— Du-te acasă! îi spuse vizitiului, dându-i un bacşiş.

Trăsura porni spre oraş. Wokulski se pierdu în şirul

celorlalţi trecători şi se îndreptă spre piaţa Ujazdowska. Mergea agale, uitându-se la oamenii din trăsuri. Pe mulţi îi cunoştea personal. Iată-l pe curelarul care-i furnizează articole de piele: se plimbă cu soţia lui, o femeie grasă ca un butoi de zahăr, şi cu fiica lui, o adevărată frumuseţe, cu care voiau să-l însoare. Iată-l pe fiul măcelarului care furniza pe vremuri mezeluri lui Hopfer. Iată-l şi pe dulgherul acela care izbutise să se căpătuiască, însoţit de numeroasa lui familie. După el, văduva proprietarului unei distilerii, o femeie bogată, care ar fi fost de asemenea dispusă să-şi ofere mâna lui Wokulski. Dincoace un tăbăcar, dincolo doi funcţionari comerciali, mai departe un croitor, un antreprenor de binale, un bijutier, un brutar şi, în sfârşit, concurentul lui, un negustor de galanterie, într-o trăsură de piaţă.

Cei mai mulţi nu-l observară. Unii însă îl vedeau şi îl salutau, dar erau şi dintre aceia care, zărindu-l, evitau să-l salute, ba chiar zâmbeau duşmănos. Din toată mulţimea aceasta de comercianţi, industriaşi şi meseriaşi, unii egali cu el ca poziţie socială, alţii mai bogaţi decât el şi cunoscuţi de mai multă vreme în Varşovia, numai el fusese în ziua aceea invitat la contesă. Niciunul, numai el!...

„Am un noroc nemaipomenit! în şase luni mi-am mărit averea de câteva ori, şi peste doi-trei ani o să am un milion... Ba chiar mai curând... Încă de pe acum am acces în saloane. Ce-o să fie peste un an?... Pe unii dintre cei cu care am stat de vorbă, cu câteva minute mai înainte, acum şaptesprezece ani ar fi trebuit să-i servesc în magazin, şi dacă nu s-a întâmplat aşa, e datorită faptului că nu mi-au călcat pragul. De la cămăruţa din fundul prăvăliei şi până la salonul contesei e un salt uriaş... Dar nu fac oare salturi prea mari?” se întrebă el cu o teamă tainică în suflet.

Ajunse în marea piaţă Ujazdowska. Aici, în partea de miazăzi, aveau loc serbările populare. Un amestec de sunete de flaşnetă, şi de trompete, cu zarva a peste zece

mii de oameni, îl cuprinse ca valurile unui puhoi în plină revărsare. Vedea ca în palmă un lung şir de bărci care se balansau ca nişte pendule imense într-o mişcare plină de avânt. Vedea căluşeii care se învârteau, nebuneşte, cuacoper işurile lor colorate. Vedea apoi barăcile verzi, roşii şi galbene, având pictate pe faţadă imagini monstruoase; pe un podium la intrare, apăreau paiaţe îmbrăcate bătător la ochi sau păpuşi uriaşe. În mijlocul pieţei se aflau doi stâlpi înalţi, pe care se căţărau cei ce voiau să câştige un frac sau un ceasornic de câteva ruble...

Iar prin toată mizeria şi murdăria asta roia mulţimea înveselită.

Wokulski îşi aduse aminte de anii copilăriei. Cu ce poftă înghiţea el, flămând, chifla cu cârnăciori. Cum îşi mai închipuia el, în căluşei, că-i un adevărat luptător!

Cât era de încântat când îşi făcea vânt şi se urca cu barca până sus! Şi ce plăcut e să te gândeşti că astăzi nu faci nimic, că mâine nu vei face nimic, şi că tot anul nu vei face nimic! Cu ce se poate compara liniştea dată de gândul că te culci astă-seară la 10, iar mâine, dacă vrei, poţi să te scoli tot la 10, după douăsprezece ore de somn neîntrerupt?

Eu am fost copilul acela, eu?... se întrebă el, mirat. Pe mine mă bucurau fleacurile pentru care simt astăzi numai dispreţ?... Mă înconjoară mii de oameni săraci, dar plini de voioşie, iar eu, bogatul, ce am?... Nelinişte şi plictis, plictis şi nelinişte... Şi tocmai acum, când aş putea să am ceea ce am râvnit odată, n-am nimic, pentru că dorinţele mele de odinioară s-au stins. Şi cât am crezut în norocul meu!”

În clipa aceea, cineva din mulţime scoase un strigăt, şi Wokulski, tresărind, se uită spre vârful stâlpului unde apăruse un om.

„Iată triumfătorul!...” îşi zise el, abia ţinându-şi echilibrul din cauza celor care se îmbulzeau peste el, alergând, aplaudând, strigând eroului „trăiască”, arătându-l cu

degetul şi întrebându-l cum îl cheamă. Ai fi zis că omul, câştigătorul fracului, va fi purtat pe braţe până în oraş, când, deodată, entuziasmul se potoli. Mulţimea se domoli, tălăzuirea ei încetă, strigătele slăbiră, până se stinseră cu totul. Triumfătorul de o clipă coborî, iar peste câteva minute fu uitat de toată lumea.

— Ar trebui să iau aminte... şopti Wokulski, ştergându-şi fruntea îmbrobonată.

Piaţa şi mulţimea aceea care petrecea atât de zgomotos îl dezgustară. Se întoarse în oraş.

Pe bulevard continuau să treacă trăsuri şi echipaje.

Într-una din ele Wokulski zări o rochie albastră.

„Domnişoara Isabela?...”

Inima începu să-i bată nebuneşte.

„Nu, nu-i ea!”

După câteva sute de paşi zări o femeie frumoasă, cu mişcări distinse.

„Ea?... Nu! Cum să fie ea?”

Străbătu aşa tot bulevardul, piaţa Alekxandr şi strada Nowy Swiate, încercând mereu s-o zărească şi rămânând mereu dezamăgit.

„Asta e fericirea mea! Nu doresc ce-aş putea avea, ci mă zbat pentru ceea ce nu am. Prin urmare, asta-i fericirea... Cine ştie dacă moartea e chiar atât de rea cum şi-o închipuie oamenii...”

Şi pentru prima oară în viaţă simţi nevoia unui somn greu, fără sfârşit, netulburat nici de dorinţe, nici de speranţe.

În acest timp, domnişoara Isabela, sosind acasă, o strigă încă din vestibul pe domnişoara Florentyna.

— Ştii? A fost la recepţie!

— Cine?

— Wokulski...

— De ce să nu fie dacă a fost invitat?! răspunse domnişoara Florentyna.

— Ce îndrăzneală... Nemaipomenit! Şi, imaginează-ţi, mătuşa e încântată, prinţul aproape că-i sare de gât, şi toţi în cor îi ridică osanale!... Tu ce zici de toate astea?

Domnişoara Florentyna surâse trist.

— Ce să zic? E eroul sezonului... Astă-iarnă eroul a fost domnul Kazimierz, iar acum vreo zece ani... eu! adaugă ea încet.

— Bine, dar nu te gândeşti ce este el în fond? Un negustor... un negustor!

— Scumpa mea Bela, îi răspunse domnişoara Florentyna. Îmi amintesc că într-o vreme lumea noastră a fost entuziasmată şi de un saltimbanc! O să treacă şi asta.

— Mi-e frică de el, mi-e frică! şopti domnişoara Isabela.

CAPITOLUL X

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN funcţionar COMERCIAL

„... Aşadar, avem o întreprindere nouă: cinci vitrine, două magazine, şapte vânzători şi un portar. Mai avem şi o trăsură sclipitoare, ca o gheată bine lustruită, o pereche de cai roibi, un vizitiu şi un lacheu în livrea. Şi cu astea toate ne-am pricopsit la începutul lunii mai, când Anglia, Austria şi chiar Turcia deşi zdruncinată – se înarmau de zor.

— Scumpul meu Stas, i-am spus eu lui Wokulski, toţi negustorii râd de noi văzând că investim atât într-o vreme aşa de nesigură!

— Iubite Ignas, mi-a răspuns Wokulski, şi noi o să râdem de toţi negustorii când vom ajunge să trăim timpuri mai sigure. Astăzi e vremea afacerilor!

— Bine, dar izbucnirea războiului european atârnă de un fir de păr! Şi atunci fără doar şi poate că ne aşteaptă falimentul!

— Toată povestea asta cu războiul nu-i decât o glumă!
mi-a răspuns Stas. Zarva se va potoli peste câteva luni, iar noi, între timp, îi vom lăsa în urmă pe toţi concurenţii noştri!

Şi uite că războiul n-a izbucnit!... În magazinul nostru e forfotă ca la lăsata secului, în depozite intră şi ies mărfurile ca la moară, şi banii curg în casă de parcă ar fi pleavă. Cine nu l-ar cunoaşte pe Stas, ar spune că-i un om de afaceri genial; dar eu îl cunosc şi mă întreb tot mai des ce rost au toate astea!... *Warum hast du denn das getan?...*[19]

[19] *Dar de ce ai făcut asta?... (Germ.).*

E drept că şi eu am fost întrebat la fel. Să fiu oare atât de bătrân, ca răposata *Grossmutter*[20], şi să nu înţeleg nici spiritul vremii, nici intenţiile unor oameni mai tineri? Ehe! Lucrurile nu stau chiar atât de rău...

Îmi amintesc că în ziua în care Ludovic-Napoleon (viitorul împărat Napoleon al III-lea) a fugit din închisoare – asta s-a petrecut în 1846 – a fost zarvă mare în Europa întreagă. Nimeni nu ştia ce va urma, dar toţi oamenii cu scaun la cap se pregăteau pentru orice eventualitate, iar unchiul Raczek (se însurase între timp cu mătuşa mea) repeta într-una:

— V-am spus eu că Bonaparte o să iasă din nou la suprafaţă şi că o să le arate el! Partea proastă e că m-au cam lăsat picioarele...

Anii 1846 şi 1847 au fost ani de mare fierbere. Apăreau tot felul de gazete, în schimb dispăreau unii oameni. Uneori îmi spuneam: n-o fi sosit oare clipa să-mi arunc şi eu privirile spre lumea largă? Seara, după închiderea prăvăliei, cuprins de şovăieli şi nelinişte, mă duceam la unchiul Raczek, îi povesteam ce mă doare şi-l rugam ca pe un părinte să-mi dea un sfat. Şi unchiul, lovindu-se cu pumnul în genunchiul bolnav, îmi răspundea:

— Uite, am să-ţi dau un sfat părintesc. Dacă vrei, du-te, dacă nu, rămâi!...

În februarie 1848 – între timp Ludovic ajunsese la Paris – tata, Dumnezeu să-l ierte, mi-a apărut într-o noapte în vis. Se făcea că era aşa cum fusese în coşciug, în haina închisă până la gât, cu ţinta în ureche şi cu mustaţa în furculiţă (îl gătise domnul Domanski, ca să nu se înfăţişeze oricum în faţa judecăţii divine). A apărut în uşa odăii din faţa cămăruţei mele şi mi-a spus doar atât: «Ţine minte, fiule, ce te-am povăţuit...»

«Visu-i fum, credinţa-i în Dumnezeu», mi-am zis eu în gând vreo câteva zile în şir, dar mă săturasem ca de mere

---

[20] *Bunică (germ.).*

acre de prăvălie. Nici Malgorzata Pfeifer, Dumnezeu s-o ierte, nu mă mai atrăgea, iar de viaţa în casa din Podwale mi se făcuse o lehamite de-mi venea să înnebunesc! Atunci m-am dus iar la unchiul Raczek, după sfat.

Îmi aduc aminte bine de tot cum a fost... Stătea culcat în pat, sub pilota mătuşii mele, şi bea un ceai fierbinte de ierburi, ca să transpire. Când i-am spus despre ce-i vorba, a zis:

— Uite, am să-ţi dau un sfat, ca un părinte. Vrei, du-te, nu vrei, rămâi! Eu, dacă n-aşi fi avut ticăloasele astea de picioare, de mult aş fi plecat. Şi mătuşă-ta, drept să-ţi spun (coborî glasul), e atât de iimbută, încât mai bucuros aş asculta tunurile austriece decât bombănelile ei! Ce-mi ajută cu frecţiile, strică cu trăncăneala... Dar bani ai? m-a întrebat el peste o clipă.

— Aş putea face rost de câteva sute de zloţi.

Unchiul Raczek mi-a poruncit să închid uşa (mătuşa nu era acasă) şi, vârând mâna sub pernă, a scos o cheie.

— Ia-o, a zis, şi deschide cufărul ăla de piele. Vezi că în dreapta e o cutiuţă, şi în cutiuţă o pungă cu bani.
Dă-mi-o...

Am scos o pungă grea, doldora de bani. Unchiul
Raczek a luat-o în mână şi, oftând, mi-a numărat cincisprezece napoleoni.

— Ţine banii, ăştia să-i ai de drum. Ţi-aş da mai mult, dar trebuie să-i las ceva şi babei, ca la nevoie să-şi poată face rost de alt bărbat...

Ne-am despărţit cu lacrimi în ochi. Unchiul se ridică într-un cot şi, întorcându-mă cu faţa spre lumânare, îmi şopti:

— Lasă-mă să mă uit la tine... Pentru că, ştii şi tu, puţini se mai întorc de la balul ăsta... Şi eu nu sunt ca ăştia din ziua de azi. Supărarea, îţi spun drept, o să mă dea gata...

Întorcându-mă în prăvălie, cu toate că era târziu, am stat de vorbă cu Jan Mincel şi i-am mulţumit de slujbă şi de ocrotire. Şi cum de un an de zile tot discutasem despre

asta, iar el mă îndemnase de fiecare dată să pornesc la luptă împotriva nemţilor, crezusem că plecarea mea o să-l bucure în mod deosebit. Când colo, Mincel s-a întristat. A doua zi mi-a dat banii care mi se cuveneau, mi-a dat chiar şi ceva pe deasupra şi mi-a făgăduit să vadă de aşternutul şi cufărul meu, bineînţeles dacă o fi şi-o fi să mă mai întorc. Nu mai era furios de loc şi n-a strigat ca altă dată: «Ehei!... le-aş arăta eu, dacă n-aş avea prăvălie!...»

Când însă, la 10 seara, îmbrăcat într-un cojocel scurt şi încălţat cu bocanci, l-am îmbrăţişat şi am pus mâna pe clanţa uşii pentru a ieşi din odaia în care locuisem împreună atâţia ani, s-a petrecut cu el un lucru ciudat.
S-a ridicat brusc de pe scaun, şi, încrucişându-şi braţele, a răcnit:

— Porcule! Unde te duci?

Apoi s-a trântit pe patul meu şi a început să plângă în hohote, ca un copil.

Am fugit. Pe coridorul luminat slab de un felinar cu ulei cineva mi-a aţinut calea. Am tresărit. Era August Katz, îmbrăcat aşa cum se cuvine să fii îmbrăcat în luna martie când porneşti la drum.

— August, ce faci aici? l-am întrebat.

— Te aşteptam!

Am crezut că vrea să mă conducă şi am mers până în piaţa Grzybowska, tăcuţi, deoarece Katz nu prea avea obiceiul să vorbească. Căruţa unui evreu cu care trebuia să pornesc la drum era gata. L-am sărutat pe Katz, m-a sărutat şi el pe mine şi m-am urcat în căruţă... El... după mine!

— Merg şi eu! a zis.

Apoi, când am trecut de strada Milosna, a adăugat:

— E tare a dracului banca asta, iar căruţa zdruncină de nu-i rost să dormi...

Călătoria noastră a ţinut neaşteptat de mult, adică până în octombrie 1849; îţi mai aminteşti, Katz, prietene? Îţi mai

aduci aminte de nesfârşitele noastre, marşuri prin arşiţă, de apa băută din băltoace sau de drumul acela prin mocirlă, când ne-am udat încărcătoarele? Mai ţii minte nopţile petrecute prin păduri sau pe câmp, când ne furam unul altuia raniţa de sub cap şi ne trăgeam pe furiş paltonul cu care ne înveleam? Şi-ţi mai aduci aminte de cartofii cu slănină pe care i-am gătit pe furiş cu alţi doi camarazi, ca să nu ne afle detaşamentul? De atunci până azi am mâncat de-atâtea ori cartofi, dar niciodată nu mi s-au părut atât de gustoşi! Le simt şi acum mirosul, aburii calzi care ieşeau din oală, şi te văd pe tine, Katz, pe tine, care, pentru a nu pierde vremea, îţi spuneai în acelaşi timp rugăciunea, mâncai şi îţi aprindeai pipa la focul din vatră.

Ei, Katz. Dacă în cer nu există nici infanterie maghiară, nici cartofi, degeaba te-ai grăbit să porneşti într-acolo!...

Dar mai ţii minte bătălia aceea în câmp deschis, pe care o dorisem atâta în clipele de repaos, după ciocnirile de franctirori? N-am s-o uit nici în mormânt, iar dacă vreodată Domnul-Dumnezeu m-o întreba: “De ce ai trăit pe lume?...» am să-i răspund că pentru ziua aceea am trăit. Numai tu mă înţelegi, Katz, pentru că toate astea le-am trăit împreună. Şi când te gândeşti că la început ţi se părea că nu se întâmplă nimic...

Brigada noastră se concentrase cu o zi şi jumătate înainte lângă un sat unguresc. Nu mai ţin minte cum îi zicea, dar am fost sărbătoriţi de-ţi era mai mare dragul.
Era atâta vin – ce-i drept, nu prea grozav – că te puteai îmbăta turtă, iar de carne de porc şi de papricaş aproape că ni se acrise! Nici nu ne mai venea să punem gura pe ele, cu condiţia, bineînţeles, să avem altceva. Şi ce muzică! Dar ce fetişcane!... Ţiganii cântau straşnic, iar unguroaicele luau foc ca praful de puşcă! Se învârteau de colo-colo lighioanele, şi cu toate că nu erau decât vreo douăzeci cu toatele, atmosfera se înfierbântase într-atât, încât ai noştri au înţepat cu lăncile şi au tăiat cu săbiile vreo trei ţărani;

ţăranii nu s-au lăsat nici ei mai prejos şi ne-au ucis cu bâtele un husar.

Dumnezeu ştie cum s-ar fi terminat petrecerea asta începută atât de frumos dacă, tocmai când era balamucul în toi, n-ar fi sosit la statul-major un nobil într-o trăsură trasă de patru cai înspumaţi. Peste câteva clipe se răspândi printre soldaţi ştirea că în apropiere se aflau numeroase detaşamente de austrieci; trompetele sunară adunarea, şi vălmăşagul se potoli. Unguroaicele dispărură, iar în rândurile soldaţilor începură să umble tot felul de zvonuri despre bătălia cea mare care se pregătea.

— În sfârşit!... mi-ai spus tu.

În noaptea aceea am înaintat o milă, iar în ziua următoare am mai făcut una. Ştafetele treceau repede, la interval de câteva ceasuri, iar mai târziu, în fiecare oră, ceea ce însemna că statul nostru major se afla prin apropiere şi că se pregătea ceva grozav.

În noaptea următoare am dormit sub cerul liber, fără să ne mai aşezăm puştile în piramide. În zori începu înaintarea: un escadron de cavalerie cu două tunuri uşoare, apoi batalionul nostru, şi la urmă brigada întreagă, însoţită de artilerie şi chesoane, cu patrule puternice pe flancuri. Ştafetele soseau în grabă la fiecare jumătate de oră.

Când a răsărit soarele, am văzut lângă drum primele urme lăsate de inamic: paie răvăşite, vetre stinse şi cocioabe dărâmate. Apoi am întâlnit grupuri tot mai numeroase de refugiaţi: nobili cu familiile lor, preoţi de diferite confesiuni şi, în sfârşit, ţărani şi ţigani. Pe feţele tuturor se citea spaima şi mai toţi strigau ceva pe ungureşte, arătând cu mâinile înapoi.

Era aproape 7 când dinspre sud-vest am auzit primele bubuituri de tun. Printre rânduri a trecut un val de şoapte:

— Oho! începe...

— Nu! Ăsta-i doar semnalul...

S-a auzit din nou două bubuituri, urmate de alte două.

Escadronul din faţa noastră s-a oprit; două tunuri şi două chesoane înaintau în galop. Câţiva călăreţi se îndreptară spre un deal apropiat. Ne-am oprit, şi câteva clipe a domnit o tăcere atât de adâncă, încât se putea auzi galopul iepei sure cu care aghiotantul încerca să ne ajungă din urmă. Iapa a trecut în goana mare pe lângă noi şi-a ajuns la husari, fornăind, aproape atingând pământul cu pântecele.

De data asta s-au auzit, şi de undeva din apropiere, şi de mai departe, vreo cincisprezece tunuri. Trăgeau pe rând, şi fiecare bubuitură se auzea limpede de tot.

— Încearcă să repereze distanţa! ne-a spus bătrânul maior.

— Sunt vreo cincisprezece! a mormăit Katz, care în clipele grele devenea mai vorbăreţ. Cum şi noi avem vreo douăsprezece, să vezi ce bal o să fie!...

Maiorul s-a întors spre noi, cu calul, şi ne-a surâs pe sub mustăţile cărunte, dar i-am înţeles surâsul numai după ce am auzit o întreagă gamă de bubuituri. Parcă era cântec de orgă!

— Sunt peste douăzeci, i-am spus lui Katz.

— Măgarii!... a zis, râzând, un căpitan, strunindu-şi calul lângă noi.

Ne-am oprit pe un dâmb înalt, de unde se vedea brigada din urmă. De-a lungul drumului, pe o distanţă de două, dacă nu chiar de trei verste, se întindea un nor cărămiziu de praf.

— Ce multe trupe! am şoptit eu. Unde o să încapă toţi oamenii ăştia?...

S-au auzit trompetele, şi cele patru companii ale batalionului nostru s-au aşezat în linie, unele lângă altele.
Primele plutoane au început să înainteze; noi am rămas în urmă. Am întors capul şi am văzut că din grosul armatei s-au desprins încă două batalioane, care s-au îndepărtat de drum şi au luat-o în pas alergător peste câmp, unul la dreapta, altul la stânga. Într-un sfert de ceas ne-au ajuns,

un alt sfert de ceas au stat să se odihnească; apoi am început să înaintăm toate trei batalioanele alături, în linie.

Între timp canonada se înteţise într-atât, încât se auzeau simultan două şi chiar trei bubuituri. Ba mai rău. Cu toată larma, auzeam un ecou înăbuşit, un huruit neîntrerupt.

— Câte tunuri sunt, camarade? l-am întrebat în nemţeşte pe subofiţerul care mergea în spatele meu.

— Or fi vreo sută! mi-a răspuns el, dând din cap.
Dar servanţii lor îşi cunosc bine meseria. Nu vezi că trag toate deodată?

Apoi am fost împinşi la o parte, şi peste câteva minute, pe drumul rămas liber, au trecut, la trap, două escadroane de husari şi patru tunuri, cu chesoanele lor.
Oamenii care mergeau cu mine în rând au început să se închine: «în numele tatălui, şi al fiului...» Unii au tras câte o duşcă din ploscă...

În stânga, bubuiturile se înteţeau; nu se mai deosebeau exploziile una de alta. Deodată am auzit strigăte în rândurile din faţă:

— Infanteria!... Infanteria!...

Fără să vreau, am pus mâna pe carabină. Credeam că veneau austriecii. Dar n-am văzut nimic în faţa noastră decât un dâmb şi câteva tufişuri rare. În schimb, printre bubuiturile tunurilor, de care aproape nu ne mai sinchiseam, am auzit un fel de răpăit, ca o ploaie torenţială, dar mult mai puternică.

— Bătălia!... a strigat cu glas prelung cineva din front.

O clipă inima mi s-a oprit în piept, nu de frică, ci ca un răspuns la cuvântul „bătălie”, care încă de mic copil mă impresiona grozav.

În rândurile noastre, deşi eram în marş, s-a produs mişcare. Oamenii se cinsteau cu vin, se uitau la arme, îşi spuneau că peste vreo jumătate de oră vom intra în foc, şi mai presus de toate îşi băteau joc de austrieci, care pe atunci aveau numai ghinioane. Cineva a început să fluiere,

altul să îngâne încet; se topise până şi gravitatea rigidă a ofiţerilor, transformându-se într-o camaraderie voioasă. A fost nevoie de comanda: «Atenţie şi linişte!» ca să ne potolim.

Am tăcut, iar rândurile învălmăşite s-au mai aliniat.

Cerul era senin; doar ici-colo, câte un nor alburiu, încremenit; în tufişurile pe lângă care treceam nu mişca nicio frunzuliţă; deasupra câmpului verde de iarbă fragedă, ciripitul ciocârliei amuţise speriat. Se auzeau doar paşii grei şi răsuflarea pripită a ostaşilor, uneori zăngănitul carabinelor care se ciocneau una de alta, sau glasul puternic al maiorului care mergea în capul coloanei vorbind cu ofiţerii. În stânga, turma tunurilor bubuia, turbată, şi gloanţele curgeau ploaie. Cine n-a văzut şi n-a auzit, frate Katz, pe un cer senin, o furtună ca asta, nu ştie ce-i muzica!... Îţi aduci aminte ce tulburare ciudată ne cuprinsese?... Nu era spaimă, ci mai degrabă jale şi curiozitate...

Batalioanele de pe flancuri s-au îndepărtat de noi. Tot mai mult, până când cei din flancul drept au dispărut după coline, iar cei din stânga s-au adâncit într-o vale largă, la câteva sute de stânjeni; numai din când în când, se mai vedea sclipind valul de baionete. Husarii şi tunurile, precum şi rezerva care venea în urma lor au dispărut undeva, şi batalionul nostru a coborât singur o colină, spre a se urca pe alta şi mai înaltă. Din când în (
când, din faţă, din spate sau de pe flancuri, venea în goană câte un călăreţ cu un ordin, scris sau verbal, pentru maior. Mare minune cum de nu-l apucau ameţelile pe maior cu atâtea ordine!

În sfârşit, aproape de ora 9, am ajuns la ultima colină, acoperită de tufe dese. O comandă nouă, şi plutoanele care mergeau în flanc, au luat formaţia în linie. Când ne-am apropiat de creastă, ni s-a comandat să luăm poziţia în genunchi.

Atunci (îţi mai aminteşti, Katz?), Kratochwil, care îngenunchease în faţa noastră, şi-a vârât capul printre doi pini tineri şi a şoptit:

— Uitaţi-vă, băieţi!...

De la poalele colinei, spre sud, până departe, în zare, se desfăşura câmpia, iar pe întinsul ei – ca un fluviu – o panglică albă, largă de câţiva zeci de paşi: era şoseaua!

— Tiraliorii! a rostit bătrânul subofiţer.

Pe cele două părţi ale drumului se vedeau câţiva nori negri şi vreo cincisprezece norişori albi, care pluteau deasupra pământului.

— Sunt bateriile! Dincolo ard satele... ne-a explicat subofiţerul.

Dacă te-ai fi uitat mai bine, ai fi văzut din loc în loc, de o parte şi de alta a liniei, dungi de fum, pete dreptunghiulare, negre de partea stângă, albe de partea dreaptă, ca nişte arici mari cu ţepi lucioşi.

— Sunt regimentele noastre, iar dincolo, regimentele austriece... ne-a lămurit subofiţerul. Da, da! Nici cei din statul-major n-ar putea să-i vadă mai bine!

Dinspre fluviul acela lung de fum ajungeau până la noi plesniturile neîntrerupte ale împuşcăturilor, iar în norii ceilalţi, albi, se auzea tunetul bubuiturilor. Era într-adevăr ca o adevărată furtună.

— Phi! ai spus atunci, Katz. Asta să fie oare bătălia?... Mi-a fost frică degeaba.

— Mai aşteaptă puţin! a mormăit subofiţerul.

— Pregătiţi armele!... s-a auzit printre rânduri.

În genunchi, am început să ne scoatem şi să ne desfacem patrontaşele.

Se auzea zgomotul vergelelor de oţel şi ţăcănitul trăgacelor... Am turnat pulbere în ţeavă, şi iar ne-a învăluit tăcerea.

În faţa noastră, cam la o verstă, erau două coline, între ele, un drumeag. Am văzut atunci cum pe fondul galben

apăruseră nişte puncte albe care alcătuiră o linie, apoi o dată. În acelaşi timp, dintr-o viroagă aflată la câteva sute de paşi de noi au ieşit nişte soldaţi în uniforme stacojii, mergând în coloană. În clipa aceea, în dreapta a bubuit un tun, şi deasupra detaşamentului alb, austriac, a apărut un nour aş cenuşiu de fum. După câteva minute de linişte s-a auzit o altă bubuitură, şi nouraşul a apărut din nou deasupra austriecilor. Încă o jumătate de minut, o altă bubuitură, şi iar un nouraş…

— *Herrgott!*[21] a strigat bătrânul subofiţer. Cum mai trag ai noştri... Generalul Bem comandă de parcă ar fi drac, nu om!

Din clipa aceea, bubuiturile artileriei noastre s-au ţinut lanţ, de se cutremura pământul, dar pata albă de deasupra drumului creştea mereu. În acelaşi timp, pe colina din faţă a lucit un nouraş, şi o ghiulea a zburat şuierând spre bateria noastră. Al doilea nouraş… al treilea… al patrulea…

— Se pricep şi ei, ticăloşii!... a mormăit subofiţerul.

— Batalion!... Înainte, marş!… Companii!… Înainte, marş! a strigat cu glas puternic maiorul nostru.

— Pluton... Înainte, marş!... repetau ofiţerii pe toate glasurile.

Şi din nou am schimbat formaţia. Patru plutoane din mijloc au rămas în urmă, iar patru au mers înainte, la dreapta şi la stânga. Ne-am potrivit raniţele şi ne-am luat armele, fiecare după placul lui.

— Aşa, băieţi! ai strigat atunci tu, Katz.

În clipa aceea o ghiulea a trecut pe deasupra noastră şi a explodat cu mare zgomot undeva în spate. Atunci mi-a venit deodată o idee năstruşnică. Oare bătăliile nu erau nişte comedii zgomotoase, pe care armatele le jucau fără a-şi face niciun rău?... Pentru că ceea ce se petrecea în faţa ochilor mei era un spectacol minunat, şi câtuşi de puţin înfricoşător.

---

[21] *Dumnezeule! (germ.)*

Am coborât dealul; de la baterie a venit în goană un husar, aducându-ne ştirea că unul din tunurile noastre fusese scos din luptă. În aceeaşi clipă, în stânga a căzut o ghiulea care a pătruns în pământ fără să explodeze.

— Încep să ne scarmene! a mormăit bătrânul subofiţer.

A doua ghiulea s-a spart deasupra capetelor noastre, şi o schijă a căzut la picioarele lui Kratochwil, care, deşi galben la faţă, a început să râdă.

— Oho!... ho!... a strigat cineva din rânduri.

În plutoanele care mergeau în faţa noastră şi la vreo sută de paşi spre stânga s-a produs învălmăşeală; după ce am mai înaintat puţin, am văzut doi oameni, unul zăcând cu faţa la pământ, întins ca o coardă, celălalt ţinându-se cu mâinile de burtă şi văitându-se. Am simţit mirosul prafului de puşcă, Katz mi-a spus ceva, dar n-am auzit nimic; în schimb, am simţit că-mi vâjâie urechea dreaptă. Parcă-mi intrase o picătură de apă în ea.

Subofiţerul a luat-o spre dreapta. Noi, după el! Coloana se desfăşura acum în două linii lungi. La câteva sute de paşi, în faţă, a apărut un rotocol de fum şi am auzit goarnele, dar n-am înţeles semnalul. Am auzit în schimb şuierături puternice, deasupra capului şi pe lângă urechea stângă. La câţiva paşi în faţa mea ceva s-a înfipt în pământ, umplându-mă de ţărână pe faţă şi pe piept.

Vecinul meu a dus puşca la ochi şi a tras; alţi doi, din spate, şi-au sprijinit carabinele chiar în dreapta şi în stânga mea, şi au tras, unul după altul. Asurzit, am tras şi eu... Apoi mi-am încărcat arma şi am tras din nou. În faţa frontului am întrezărit o carabină căzând, dar era atâta fum, că nu l-am mai văzut decât pe Katz. Trăgea mereu cu puşca şi arăta ca un smintit; făcuse până şi spume la gură. După aceea vâjâitul din urechi a devenit atât de puternic încât, până la urmă, n-am mai auzit nimic: nici pocnetele carabinelor, nici bubuitul tunurilor.

Fumul nu mai era de suportat; voiam să plec de-aici cu

orice preţ, numai să scap de, el. La început m-am retras încet, apoi tot mai repede, şi am văzut, uimit, că şi ceilalţi fac la fel. În locul celor două rânduri de trăgători, am văzut o grămadă de oameni care fugeau.

«Fir-ar al dracului! De ce să fugi?...» mi-am zis, dar am grăbit pasul voiniceşte. Nu mai era fugă, ci galop!

Ne-am oprit la jumătatea colinei, şi de-abia când am ajuns acolo am băgat de seamă că locul nostru pe câmpul de bătălie era acum ocupat de un alt batalion şi că tunurile trăgeau de pe creastă.

— Rezervele în foc! înainte, ticăloşilor!… Sunteţi buni să paşteţi porcii, nemernicilor!... strigau ca turbaţi ofiţerii, negri de fum, aliniindu-se din nou şi izbind cu latul săbiilor în oricine le ieşea în cale.

Maiorul lipsea.

Soldaţii, învălmăşiţi în retragere, şi-au regăsit repede plutoanele, codaşii au fost dibuiţi şi aduşi la locurile lor, şi batalionul s-a refăcut. Lipseau patruzeci de oameni.

— Unde-or fi? l-am întrebat eu pe subofiţer.

— Ei, unde! Au tulit-o! mi-a răspuns el, posomorât.

N-am îndrăznit să gândesc că erau morţi…

Din vârful colinei coborau doi însoţitori de furgoane; fiecare ducea de căpăstru câte un cal încărcat cu lădiţe.

Subofiţerii noştri au alergat în întâmpinarea lor, şi îndată s-au întors cu pachete de cartuşe. Eu am luat opt, pentru că atâtea îmi lipseau din cartuşieră; îmi aduc aminte că m-am întrebat ce dracu făcusem cu ele şi unde le pierdusem...

— Ştii? mi-a spus Katz. A trecut de unsprezece!

— Dar tu ştii că am asurzit de tot?

— Eşti un prost... Văd că auzi ce-ţi spun…

— Da, dar tunurile nu le mai aud… Ba da, le aud…

Sforţându-mi auzul, am desluşit bubuitul tunurilor şi ţăcănitul carabinelor. Acum însă toate zgomotele se contopeau într-un singur huruit care nu era numai asurzitor, ci pur şi simplu te năucea. M-a cuprins un fel de toropeală.

În faţa noastră, pe vreo jumătate de verstă, se întindea o perdea groasă de fum învolburat, pe care vântul – se stârnise şi vântul – o sfâşia când şi când. Şi atunci, ca o părere, se zărea un şir lung de picioare sau de căşti, şi lângă ele, baionetele sclipind. Deasupra lor, ca şi deasupra coloanei noastre, vâjâiau ghiulelele schimbate între bateria maghiară, care trăgea din spate, şi cea austriacă, răspunzând de pe dealurile din faţă.

Valul de fum care se revărsa pe câmp, spre sud, se tot îngroşa şi se încovoia ca un arc. Acolo unde austriecii câştigau teren, arcul se apleca mai spre stânga, iar unde înaintau ungurii, mai spre dreapta. În general, fâşia de fum se încovoia mai mult spre dreapta, ca şi cum ai noştri ar fi respins definitiv pe austrieci. Peste întreaga câmpie s-a răspândit o pâclă uşoară, azurie.

Bubuitul, deşi acum mai puternic decât la început, nu ma mai impresiona; pentru a-l auzi, trebuia să-mi încordez urechea. În schimb, desluşeam foarte limpede ţăcănitul închizătoarelor sau al cocoşului armelor. Un aghiotant a sosit în goană, goarnele au sunat, şi ofiţerii au început să ţină cuvântări.

— Băieţi! urla din răsputeri locotenentul nostru, care nu demult fugise de la seminar. Ne-am retras, fiindcă duşmanul era mai numeros decât noi, dar acum îl vom ataca din flanc, prin surprindere; coloana asta, uite, o vedeţi?... Vom fi sprijiniţi de batalionul al treilea şi de rezerve... Trăiască Ungaria!...

— Dacă-i vorba de trăit, aş vrea să mai trăiesc şi eu... a mormăit Kratochwil.

— Ocolire la dreapta... Înainte, marş!...

Am mers aşa câteva minute, apoi am luat-o la stânga şi am coborât spre câmpie, încercând să ajungem în flancul drept al unităţii care lupta în faţa noastră. Terenul era şi aici accidentat, iar în faţă se vedea, prin ceaţă, un câmp plin de mărăcini, mărginit de o pădurice.

Deodată am zărit printre mărăcini câţiva norişori de fum, ca şi cum nişte oameni pitiţi acolo ar fi pufăit din când în când din lulea, şi gloanţele au început să şuiere pe deasupra noastră. M-am gândit atunci că în şuieratul gloanţelor, atât de cântat de poeţi, nu era nimic poetic, fiind banal, ca orice obiect mort.

Un lanţ de trăgători s-a desprins din coloana noastră şi a luat-o la fugă spre mărăcini. Noi mărşăluiam mai departe, ca şi cum gloanţele, venind din flanc, nu ne erau sortite nouă.

În clipa aceea, bătrânul subofiţer care mergea în flancul drept fluierând marşul lui Rakoczy a scăpat carabina din mână, a bătut aerul cu braţele şi s-a rostogolit la pământ, ca un om beat. O clipă i-am zărit faţa; avea casca spartă în stânga şi o pată roşie pe frunte. Înaintam mereu; în flancul drept era acum un alt subofiţer, un băiat tânăr şi blond.

Ne-am apropiat de unitatea în luptă, şi atunci am văzut un spaţiu gol între fumul infanteriei noastre şi al austriecilor. În aceeaşi clipă, în spatele coloanei a apărut un şir lung de tunici albe, mărşăluind ca la paradă.

Apoi şirul s-a oprit. A sclipit parcă o panglică de oţel şi am desluşit vreo sută de carabine îndreptate spre noi, lucioase ca acele noi, înfipte încă în hârtia cu care le cumperi. Apoi a ţâşnit fum şi s-a auzit un zgomot ca de lanţuri. Deasupra noastră, pe lângă noi zburau stol gloanţele.

— Stai!... Foc!...

Am tras cât am putut mai repede, dornic să mă ascund cel puţin în fum. Cu tot bubuitul, am auzit în spate un zgomot, ca de bâtă, lovind în capul cuiva; cineva din spate a căzut, izbindu-se de raniţa mea. M-a cuprins furia şi disperarea. Simţeam că mor dacă n-am să ucid duşmanul nevăzut. Încărcam şi trăgeam în neştire, cu carabina puţin aplecată, fericit la gândul sălbatic că gloanţele mele nu zboară în vânt. Nu mă uitam nici în lături, nici în faţa mea:,

mi-era frică să nu văd vreun mort.

Deodată s-a întâmplat ceva la care nu mă aşteptam: în faţă, foarte aproape, s-au auzit tobele. Tobe şi nişte fluierături înspăimântătoare. La fel, în spatele nostru. Cineva a strigat: «înainte!», şi nu ştiu din câte piepturi a izbucnit un fel de geamăt, sau urlet. Coloana a început să se mişte, la început încet „apoi mai repede, până ce a luat-o la fugă... Împuşcăturile au încetat; doar ici-colo se mai auzea câteuna, răzleaţă... M-am izbit cu pieptul de cineva. Veneau spre mine din toate părţile. Atunci am început şi eu să împing înainte.

«Împunge-l!...» mi-a urlat Katz la ureche.

Şi s-a năpustit înainte. Neputându-şi face loc în mulţime, a ridicat arma şi a început să dea cu patul puştii în raniţele camarazilor din faţă.

Până la urmă învălmăşeala a ajuns atât de mare, încât nici loc să răsuflu nu mai aveam. M-am simţit când ridicat în sus, când lăsat în jos, şi mi-am dat seama abia după un timp că nu stau pe pământ, ci pe un om care mă ţinea de picior. În clipa aceea mulţimea a început să urle năvălind înainte, iar eu am căzut jos, cu mâna într-o baltă cleioasă de sânge.

Lângă mine zăcea pe o coastă un ofiţer austriac. Era tânăr şi cu trăsături foarte fine. Se uita la mine cu ochii lui negri, în care se citea o tristeţe de nedescris.

— Să nu mă calci în picioare! mi-a şoptit, înecat... Şi nemţii sunt oameni...

Apoi şi-a apăsat mâna sub şold, gemând jalnic.

Am fugit după unitate! Ai noştri ajunseseră între timp pe colina unde se aflau bateriile austriece. Căţărându-mă după ceilalţi, am văzut un tun răsturnat şi un altul cu caii înhămaţi, pe care îl înconjuraseră.

Am ajuns tocmai când se petrecea o scenă neobişnuită. Dintre ai noştri, unii apucaseră tunul de roţi, alţii trăgeau servantul jos din şa, Katz împungea cu baioneta calul din

prima pereche, iar tunarul austriac încerca să-l lovească în cap cu ştergătorul tunului.

L-am prins de guler pe tunar şi, printr-o mişcare bruscă, l-am răsturnat la pământ. Katz a vrut să bage baioneta în el.

— Ce faci, nebunule? am urlat eu, dându-i una peste carabină.

Atunci, înfuriat, Katz s-a năpustit asupra mea, dar un ofiţer care se afla lângă el a întins sabia şi i-a dat baioneta jos.

— Ce te bagi?... a răcnit Katz, întorcându-se spre el, îndată însă s-a dezmeticit...

Fuseseră luate două tunuri; husarii porniseră în galop după celelalte. Departe, în faţă, ai noştri, câte unul sau în grupuri, trăgeau în austriecii care se retrăgeau. Din când în când vreun glonte rătăcit şuiera pe deasupra roastră sau se înfigea în pământ, stârnind un nouraş de praf. Gorniştii sunau prezentarea soldaţilor la unităţi.

Pe la 4 după amiază regimentul nostru s-a regrupat; bătălia se terminase. Numai către apus se auzeau încă bubuiturile singuratice ale artileriei uşoare – păreau încă ecourile îndepărtate ale unei furtuni care a trecut.

Peste o oră, în diferite puncte ale vastului câmp de bătălie, au început să cânte fanfarele regimentelor. Apoi i venit în grabă un aghiotant care ne-a felicitat. Gorliştii şi toboşarii au dat semnalul «pentru rugăciune», ae-am descoperit, stegarii au fluturat drapelele, şi armata întreagă, cu arma la picior, a mulţumit dumnezeului ungurilor pentru victoria repurtată.

Încetul cu încetul s-a risipit şi fumul. Acum, până hăt-departe, cât puteai cuprinde cu ochiul, pe iarba călcată în picioare, zăceau în neorânduială, parcă aruncate ici-colo, un fel de petice de hârtie albă şi roşie. Vreo zece-cincisprezece căruţe se mişcau încet, iar câţiva oameni încărcau în ele peticele acelea risipite. Căruţele o dată umplute, prisosul era lăsat pe câmp în voia Domnului.

— Uite la ei pentru ce s-au născut!... a oftat Katz, sprijinit în carabină.

Îl cuprinsese din nou melancolia.

Cred că a fost ultima noastră victorie. De atunci înainte steagurile cu semnul celor «trei râuri» s-au aflat mai des fugărite de duşman în loc să-l fugărească ele, până ce, în bătălia de la Vilâgos, s-au scuturat de pe prăjini ca frunzele toamna.

Când Katz a aflat de această ruşine, a aruncat sabia la pământ (ajunsesem între timp amândoi ofiţeri) şi a spus că singurul glonte pe care-l va mai trage acum va fi în tâmpla sa. Eu, însă, aducându-mi aminte că Napoleon este în Franţa, i-am dat curaj. Aşa ne-am strecurat până la Komorn.

O lună încheiată am tot aşteptat ajutoare: ba din Ungaria, ba din Franţa, ba din ceruri. În sfârşit, fortăreaţa a capitulat.

Ţin minte că în ziua aceea Katz s-a tot învârtit pe lângă pulberărie; ochii îi luceau ca în clipa când fusese cât pe ce să-l împungă cu baioneta pe tunarul căzut la pământ. L-am luat cu alţi camarazi pe sus şi l-am scos din fortăreaţă, după ai noştri.

— Ce-i cu tine, omule? l-a întrebat cineva. În loc să mergi cu noi în pribegie, vrei să-ţi faci foaie de drum spre cer? Ei, Katz, băiete, infanteria maghiară nu se lasă şi nu-şi calcă cuvântul chiar dacă l-a dat cui nu trebuia!...

Cinci inşi ne-am despărţit de restul armatei, ne-am rupt săbiile, ne-am îmbrăcat în straie ţărăneşti şi, ascunzând pistoalele sub haine, am pornit în pribegie spre Turcia. Eram urmăriţi, ba încă de copoii lui Haynau!...

Călătoria noastră prin pustietăţi şi păduri a ţinut vreo trei săptămâni. Sub picioare – noroi, deasupra capetelor – ploaia măruntă de toamnă, în spate – patrulele, în faţă – pribegia. Aceştia au fost tovarăşii noştri. Totuşi, voia bună nu ne-a părăsit.

Szapary spunea necontenit că-i peste putinţă să nu întreprindă Kossuth ceva, Stein era sigur că Turcia va sări în apărarea noastră, Liptak ofta după un pat şi o mâncare caldă, iar eu susţineam că, fie ce-o fi, Napoleon nu ne va lăsa în voia sorţii. Ploaia ne mura hainele, înotam prin noroaie până la genunchi, pingelele ni se desfăcuseră, iar ghetele semănau a ce vrei, numai a ghete nu. Ţăranilor le era frică să ne vândă o oală cu lapte, ba mi-aduc aminte că într-un sat ne-au luat la goană cu furcile şi cu coasele. Dar noi eram voioşi, şi Liptak, care mergea lângă mine aşa de repede că împroşca noroiul în toate părţile, zicea într-una, gâfâind:

— *Eljen a magyar*[22]*!...* O să dormim... De-am găsi şi câte un păhărel de şliboviţă!...

în această veselă tovărăşie de zdrenţăroşi, de care fugeau până şi ciorile, numai Katz era posomorât. El se odihnea cel mai des şi parcă slăbea mai repede; avea buzele arse, iar în ochi o licărire slabă.

— Mi-e frică să nu se îmbolnăvească de friguri!...
mi-a spus într-o zi Szapary.

în apropiere de râul Sava, într-o regiune pustie, nu ştiu în a câta zi a pribegirii noastre, am găsit câteva colibe unde am fost primiţi cu foarte multă ospitalitate. Se lăsase întunericul, eram frânţi de oboseală, dar un foc bun şi o sticlă de şliboviţă ne-au readus voioşia.

— Vă jur, a strigat Szapary, că cel mai târziu în martie Kossuth ne va chema sub arme! Am făcut o prostie că ne-am rupt săbiile...

— Turcii au să înainteze cu armatele lor poate chiar în decembrie! a adăugat Stein. Numai de ne-am înzdrăveni până atunci...

— Măi băieţi... a oftat Liptak, ghemuindu-se în aşternutul lui de păstăi uscate. Culcaţi-vă odată, ce dracu, că altfel nici Kossuth, nici turcii n-or să mai fie în stare să ne

---
22 *Trăiască ungurul! (mag.).*

trezească.

— Asta e sigur! a mormăit Katz.

Stătea pe o laviţă în faţa vetrei şi se uita trist la foc.

— Katz, tu în curând n-o să mai crezi nici în justiţia divină! a spus Szapary, încruntându-se.

— Nu există dreptate pentru cei care n-au ştiut să moară cu arma în mână! a strigat Katz. Aţi fost nişte proşti, şi eu la fel! Credeţi voi c-o să-şi pună turcul sau francezul pielea în joc pentru voi?... Când n-aţi ştiut să v-o puneţi pe a voastră?...

— Are călduri! a şoptit Stein. Să ştii c-o să avem de furcă cu el pe drum...

— Ungaria? Ungaria nu mai există! mormăia Katz. Egalitatea? N-a existat niciodată! Dreptatea? Nu va exista niciodată! Porcul se scaldă şi în mocirlă, dar omul inimos... Degeaba, domnule Mincel, n-am să mai tai săpun în prăvălia dumitale!

Mi-am dat seama că prietenul meu Katz era grav bolnav. M-am apropiat de el, l-am tras spre culcuş şi i-am spus:

— Vino, August, vino...

— Unde să vin?... mi-a răspuns el după o clipă, parcă dezmeticit. Apoi a adăugat: Din Ungaria m-au alungat, şi la austrieci n-am să mă înrolez...

Până la urmă şi-a găsit şi el locul în culcuş. Focul din vatră se stinsese. Am mai băut puţin şi ne-am culcat unul lângă altul, cu pistoalele la îndemână. Prin crăpăturile pereţilor gemea vântul de parcă ar fi plâns Ungaria întreagă. Am adormit. Am adormit şi am visat că sunt copil mic şi că e Crăciunul. Pe masă, bradul aprins, împodobit sărăcăcios – pe cât eram şi noi de săraci – iar în jurul lui: tata, mătuşa, domnul Raczek şi domnul Domanski cântau fals colindul:

Domnul se naşte, firea încremeneşte...

M-am trezit suspinând după copilăria mea. Cineva mă zgâlţâia de braţ.

Era ţăranul la care trăsesem. M-a ridicat din culcuş şi, arătându-mi cu mâna pe Katz, a spus speriat:

— Uită-te colo, domnule soldat... Vezi că s-a întâmplat ceva…

A luat repede din vatră o aşchie aprinsă şi a luminat încăperea. M-am uitat la Katz. Zăcea ghemuit, cu pistolul în mână. Am văzut mii de flăcări încolăcindu-mi-se în faţa ochilor şi am leşinat.

M-am trezit într-o căruţă, pe când ne apropiam de Sava. Se lumina, şi ziua se vestea senină. Dinspre râu venea o boare deasă. Mi-am frecat ochii şi ne-am numărat... eram numai patru, şi cu căruţaşul, cinci. Trebuia să fim cinci. Ba nu! Trebuia să fim şase!... L-am căutat din ochi pe Katz şi nu l-am găsit. Însă n-am întrebat ce se întâmplase cu el; mă sugrumau lacrimile, am crezut că mă înăbuş. Liptak moţăia. Stein se freca la ochi, iar Szapasry se uita într-o parte, fluierând marşul lui Rakoczy, pe care îl greşea mereu la aceeaşi măsură.

Ei, frate, Kratz, ce-ai făcut?... Sunt zile în care mi-aş pune capul că te-ai întâlnit acolo, în cer, şi cu infanteria maghiară, şi cu plutonul tău decimat... Alteori aud ropotul tobelor, ritmul dur al marşului şi comanda: «La umăr, arm’”!», şi atunci mă gândesc că eşti tu, Katz, tu, care schimbi garda la picioarele tronului ceresc… Pentru că dacă nu te preţuieşte cum se cuvine, dumnezeul unguresc nu face nici cât o ceapă degerată!

...Vai, Doamne, cum m-am mai lungit la vorbă!... Am pornit de la Wokulski, şi uite că am scris numai despre mine şi despre Katz. Acum mă întorc la subiect.

La câteva zile după moartea lui Katz am ajuns în Turcia, iar în cei doi ani care au urmat am pribegit – singur de data asta – prin toată Europa. Am fost în Italia, Franţa, Germania, ba şi în Anglia, şi pretutindeni am trăit în mizerie, chinuit de dorul de ţară. Uneori mi se părea că-mi pierd minţile ascultând potopul de vorbe străine, privind

chipurile străine, îmbrăcămintea străină, pământul străin. Alteori mi-aş fi dat şi viaţa, numai să mai pot arunca măcar o privire spre pădurea de pini şi spre căsuţele noastre învelite cu paie. Erau nopţi în care strigam în somn, ca un copil: «Vreau acasă!» Iar când mă trezeam scăldat în lacrimi, mă îmbrăcam şi fugeam nebun pe stradă, având năzărirea că strada aceea trebuia neapărat să fie Stare Miasto sau Podwale!

Poate că mi-aş fi făcut seama de disperare dacă n-ar fi venit veştile despre Ludovic-Napoleon, care fusese ales preşedinte şi se gândea la împărăţie. Îmi era mai uşor să port povara mizeriei şi să-mi înăbuş dorul când auzeam vorbindu-se despre triumful celui menit să aducă la îndeplinire testamentul lui Napoleon I şi să facă ordine în lume.

N-a izbutit, e drept, dar a lăsat după sine un fiu. Şi apoi, nici lumea n-a fost alcătuită într-o zi!...

Până la urmă n-am mai putut, şi, în decembrie 1851, străbătând Galiţia, am ajuns la punctul de frontieră Tomaszow. Un singur gând mă chinuia: «Dacă m-or alunga şi de-aici?...

Nicicând n-am să uit bucuria pe care am simţit-o când am aflat că trebuie să mă duc la Zamosc. De mers, am mers mai mult pe jos, dar cu câtă fericire în suflet!...

La Zamosc am stat un an şi ceva. Şi fiindcă mă pricepeam bine la spartul lemnelor, munceam toată ziua în aer liber. De acolo i-am trimis o scrisoare lui Mincel, şi dacă nu mă înşel, am primit de la el şi răspuns, şi bani; dar nu-mi amintesc decât de recipisa de primire; restul, l-am uitat.

Mi se pare însă că Jan Mincel a mai făcut ceva, deşi n-a suflat o vorbă tot restul vieţii; nu-i plăcea nici măcar să pomeneşti despre treaba asta. S-a dus pe la diferiţi generali care făcuseră campania în Ungaria şi i-a convins că au datoria să salveze un camarad aflat în nenorocire. Şi m-au salvat. În februarie 1853 am putut pleca spre Varşovia. Mi-

au restituit chiar şi brevetul de ofiţer, singura amintire din Ungaria, în afara celor două răni: una la piept, alta la picior. Ba, ceva mai mult: ofiţerii au dat o masă în cinstea mea, la care am băut din belşug în sănătatea infanteriei maghiare. Din clipa aceea spun sus şi tare că relaţiile cele mai durabile se leagă pe câmpul de bătaie.

De-abia părăsisem, aproape dezbrăcat, camera în care locuisem, când mi-a ieşit în cale un evreu necunoscut şi mi-a înmânat o scrisoare şi nişte bani. Am deschis-o, şi iată ce am citit:

Iubitul meu Ignacy! Îţi trimit două sute de zloţi, să-i ai de drum: socotelile le vom face noi mai târziu. Vino direct la magazinul meu din Krakowskie Przedmiescie. Să nu te duci, Doamne fereşte, la Podwale, fiindcă acolo locuieşte tâlharul de Franc – cum s-ar zice, frate-meu – căruia niciun câine n-ar trebui să-i întindă laba!

Te sărut,

Mincel

Varşovia, 16 februarie 1853

P.S. Dar, ia stai!... Bătrânul Raczek, care s-a însurat cu mătuşa ta, ştii, a murit; şi ea a murit, dar înaintea lui. Ţi-au lăsat nişte boarfe şi câteva mii de zloţi. Toate sunt la mine în bună ordine. Numai paltonul mătuşă-ti a cam fost ciupit de molii: bestia aia de Kaska a uitat să-l pună la naftalină. Franz îţi trimite sărutări.

Evreul m-a luat la el acasă, unde mi-a înmânat o legătură cu rufe, haine şi încălţăminte. M-a hrănit cu supă de gâscă, pe care n-am putut-o mistui până la Lublin. În sfârşit, mi-a dat o sticlă de mied straşnic, m-a condus până la o căruţă care fusese tocmită dinainte şi nici n-a vrut să audă de vreo răsplată.

— Mi-ar fi ruşine să primesc ceva de la o persoană care se întoarce din emigraţie, a răspuns el la toate stăruinţele

mele.

Dar când să mă urc în căruţă, m-a chemat deoparte şi, uitându-se în jur, să vadă dacă nu cumva trage cineva cu urechea, mi-a şoptit:

— Dacă aveţi ducaţi ungureşti, vi-i cumpăr; plătesc bine! îmi trebuie pentru fata mea, care de Anul nou al dumneavoastră se mărită...

— N-am ducaţi, i-am răspuns.

— Dumneavoastră să n-aveţi, care aţi fost în războiul unguresc?!... s-a mirat el.

Pusesem un picior pe scara căruţei când evreul m-a tras din nou de haină.

— Poate că aveţi ceva bijuterii... Inele, ceasornice, brăţări... Pe sănătatea mea, plătesc bine! Ştiţi... pentru fiica mea...

— N-am, frate, pe cuvântul meu!

— N-aveţi? a repetat el, căscând ochii mari. Atunci de ce aţi mai fost în Ungaria?

Pornisem, dar el tot se mai ţinea cu mâna de barbă, dând din cap compătimitor.

Căruţa fusese tocmită numai pentru mine, dar când am ajuns în strada cealaltă, căruţaşul s-a întâlnit cu frate-său, care avea o treabă urgentă la Krasnystaw.

— Boierule, îngăduiţi să se urce şi frate-meu! m-a rugat el, scoţându-şi şapca din cap. Unde, o fi drumul mai greu, o merge şi el pe jos.

Omul s-a urcat. Însă nu ajunsesem bine la poarta fortăreţei când ne-a ieşit în drum o evreică; avea o legătură în mână şi a început să vorbească în gura mare cu căruţaşul. Era mătuşa lui, care avea la Fajslawice un copil bolnav.

— Boierule, vă rog, daţi-i voie şi ei să se urce în căruţă. E uşurică! s-a rugat căruţaşul.

Dincolo de poartă, în diferite locuri de pe şosea, au mai apărut încă trei veri de-ai căruţaşului, pe care i-a luat sub

pretextul că-mi vor face drumul mai vesel. Şi chiar aşa a fost, pentru că m-au împins spre codârla din spate a căruţei, m-au călcat pe picioare, au fumat tutun îngrozitor şi, mai presus de toate, au făcut o gălăgie de parcă erau turbaţi. Cu toate astea, n-aş fi schimbat locşorul meu strâmt nici pe cel mai comod loc dintr-o diligenţă franţuzească sau dintr-un vagon englezesc. Eram în ţara mea!

Patru zile mi s-a părut că mă aflu într-o sinagogă ambulantă. La fiecare popas se dădea jos câte un călător şi îi lua locul altul. În apropiere de Lublin, o ladă grea mi-a căzut în spinare; mare noroc am avut că nu m-a omorât! Lângă Kurow ne-am oprit în mijlocul şoselei câteva ceasuri, deoarece se rătăcise cufărul cuiva, şi căruţaşul a trebuit să se înapoieze călare până la cârciumă.
Iar tot timpul drumului am avut prilejul să-mi dau seama că pilota de la picioarele mele era mai populată decât Belgia.

În ziua a cincea, înainte de răsăritul soarelui, am ajuns în cartierul Praga, dar fiind căruţe multe şi podul plutitor îngust, de-abia pe la 10 am intrat în Varşovia.
Trebuie să adaug că toţi tovarăşii mei de drum se volatilizaseră ca eterul în strada Bednarska, lăsând după ei un miros puternic. Iar când, la socoteală, i-am pomenit căruţaşului şi de «pasageri», el a căscat ochii mari.

— Care pasageri?!... a exclamat uimit. Pasager aţi fost numai dumneavoastră! Ăilalţi?... Nişte râioşi! Când ne-am oprit la barieră, chiar şi paznicul a socotit doi prăpădiţi din ăştia pe un paşaport, şi le-a luat doar un zlot.
Şi mai ziceţi de ei că au fost pasageri!...

— Vrei să spui că n-a fost nimeni cu noi? Atunci, de unde au răsărit, fir-ar ei să fie, miile de purici care m-au pişcat?

— Poate că din umezeală, ştiu şi eu?! mi-a răspuns căruţaşul.

Convins că în căruţă nu fusese nimeni în afară de mine, se înţelege că am plătit eu singur totul, ceea ce l-a

înduioşat într-atât pe căruţaş, încât m-a întrebat unde am să locuiesc şi mi-a propus să-mi aducă din două în două săptămâni tutun de contrabandă.

— Chiar şi acum am în căruţă vreo sută de chile, mi-a şoptit el. Nu doriţi vreo câţiva funzi, boierule?...

— Să te ia toţi dracii!... am mormăit, punând repede mâna pe sacul de călătorie. Asta mi-ar mai lipsi, să mă aresteze pentru contrabandă!

Mergând repede pe stradă, îmi aruncam privirile în dreapta şi în stânga prin oraş, dar acum, după ce văzusem Parisul, mi s-a părut murdar, cu străzi înguste şi oameni posomorâţi. Magazinul lui Jan Mincel de pe Krakowskie Przedmiescie l-am găsit uşor; văzând locurile şi firmele cunoscute, inima a început să-mi bată aşa de tare, încât a trebuit să stau locului o clipă.

M-am uitat la magazin. Era aproape la fel cu cel din
Podwale; pe uşă, un iatagan de tablă şi o tobă (poate aceeaşi pe care o văzusem în copilărie!), în fereastră farfurii, un cal şi cazacul săltăreţ... Cineva lăsase uşaîntredeschis ă; am văzut în fund, atârnate de tavan, băşici cu vopsele, dopuri de plută într-o plasă şi chiar un crocodil împăiat.

În spatele tejghelei, lângă fereastră, Jan Mincel, într-un fotoliu vechi, trăgea cazacul de şnur...

Am intrat tremurând ca piftia şi m-am oprit în faţa lui. Văzându-mă, s-a ridicat greu din fotoliu – se cam îngrăşase – şi a început să clipească. Apoi, deodată, a strigat unui băiat de prăvălie:

— Wicek!... Dă fuga la domnişoara Malgorzata şi spune-i că facem nunta îndată după Paşti...

Apoi a întins amândouă mâinile spre mine şi ne-am îmbrăţişat lung, în tăcere.

— Straşnic te-ai mai bătut!... Ştiu, ştiu! mi-a şoptit el la ureche. Stai jos! a adăugat, arătându-mi un scaun.

Kaziek! Du-te repede la Grossmutter... A sosit domnul

Rzecki!...

Mam aşezat, dar tot n-am putut scoate vreun cuvânt. Mincel dădea din cap a jale, iar eu priveam în pământ, şi amândoi ne gândeam la sărmanul Katz şi la speranţele noastre înşelate. În sfârşit, Mincel şi-a suflat nasul cu zgomot şi, întorcând capul spre fereastră, a spus:

— Ei, ce mai încoace-ncolo...

Wicek s-a întors cu sufletul la gură; am văzut că haina îi lucea de pete şi de grăsime.

— Ai fost? l-aîntrebat Mincel.

— Fost! Domnişoara Malgorzata a spus: bine,

— Te însori? l-am întrebat pe Jan.

— De! Ce să fac?!

— Grossmutter cum o mai duce?

— Ca de obicei. Se îmbolnăveşte numai când îi strică cineva vreun ibric de cafea.

— Dar Franc?

— Să nu-mi pomeneşti de ticălosul ăla! s-a scuturat Jan Mincel. Nu mai departe decât ieri m-am jurat să nu-i mai calc pragul!

— Ce ţi-a făcut?

— Mizerabilul ăsta de nemţoi îşi bate joc de Napoleon! Spune că şi-ar fi călcat jurământul dat republicii, că e un şarlatan căruia i-a scuipat un vultur domesticit în pălărie... Nu, cu unul ca ăsta nu pot duce trai împreună!

Între timp, doi băieţi de prăvălie şi un vânzător îşi vedeau de clienţii lor, la care eu nici nu mă uitam. Deodată uşa din fundul prăvăliei a scârţâit, şi de după dulapuri a apărut Grossmutter, într-o rochie galbenă, cu ibricul de cafea în mână.

— *Guten Morgen, meine Kinder!... Der Kaffee ist schon...*

M-am repezit şi i-am sărutat mâinile descărnate fără să pot scoate un cuvânt.

— Ignaz! *Herr Jesus!*[23]*...* Ignaz! a strigat ea, îmbrăţişându-

---

[23] *Doamne, Isuse Hristoase! (germ.).*

mă. *Wo bist du so lange gewesen, lieber Ignaz?*[24]

— De, Grossmutter, doar ştii că a fost război. La ce să-l mai întrebi unde a fost? s-a amestecat Jan.

— *Herr Jesus!... Aber du hast noch keinen Kaffee gdrunken?*[25]

— Desigur că n-a băut! a răspuns Jan în numele meu.

— *Du lieber Gott! Es ist ja schon zehn Uhr!*[26]

Mi-a turnat o ceaşcă de cafea, mi-a dat trei chifle proaspete şi a dispărut, ca de obicei.

Apoi uşa principală s-a deschis cu zgomot şi a intrat grăbit Franc Mincel, mai gras şi mai roşu decât fratele său.

— Ce mai faci, Ignacy?... a strigat el, îmbrăţişându-mă.

— Nu te săruta cu imbecilul ăla, cu ruşinea familiei Mincel!... a mârâit Jan.

— Măi, măi, ce familie!... a răspuns Franc, râzând.
Tata a venit aici cu un cărucior tras de doi câini...

— Nu stau de vorbă cu dumneata! a răcnit Jan.

— Nici eu nu vorbesc cu dumneata, ci cu Ignacy!
i-a răspuns Franc. Iar unchiul nostru, a continuat el, a fost un încăpăţânat, a ieşit din coşciug după boneta de noapte, pe care uitaseră să i-o pună la căpătâi...

— Domnule, mă insulţi aici, în casa mea! A strigat Jan.

— N-am venit în casa dumitale, ci în prăvălie, după cumpărături... Wicek, s-a adresat Franc băiatului, dă-mi de un groş dopuri... şi împachetează-mi-le în hârtie... La revedere, dragă Ignacy, vino la mine diseară, să stăm de vorbă la un păhărel de vin. Poate c-o să vină şi dumnealui cu tine! a adăugat el, din stradă, arătându-l cu mâna pe Jan, vânăt de supărare.

— Neam de neamul meu n-o să calce în casa unui nemernic ca ăsta! a strigat Jan.

Totuşi, această vorbă nu l-a împiedicat să meargă seara

---

[24] *Unde-ai fost atât amar de vreme, dragă Ignaz? (germ.).*

[25] *Dar încă nu ţi-ai băut cafeaua? (germ.).*

[26] *Doamne – Dumnezeule! Dar e aproape zece! (germ.).*

cu mine la Franc.

Voi pomeni în treacăt că nu era săptămână în care fraţii Mincel să nu se certe şi să nu se împace cel puţin de două ori. Şi, lucru ciudat, motivul neînţelegerilor nu era niciodată de ordin material. Dimpotrivă, cu toată cearta, oricât de mare ar fi fost ea, fraţii îşi girau unul altuia poliţele, îşi împrumutau bani şi îşi plăteau reciproc datoriile. Cauza neînţelegerilor sălăşluia în caracterul lor.

Jan Mincel era un romantic şi un entuziast, pe câtă vreme Franc era liniştit şi sarcastic; Jan era un bonapartist înfocat, Franc – republican şi duşman de moarte al lui Napoleon al III-lea. În sfârşit, Franc Mincel îşi recunoştea originea germană, pe cât vreme Jan jura pe cruce că familia Mincel se trage din străvechea familie poloneză Mientus, care odinioară – poate pe vremea Iagelonilor, sau poate în perioada regilor electivi – se statornicise printre nemţi.

Era deajuns un pahar de vin pentru ca Jan Mincel să înceapă să bată cu pumnul în masă sau să lovească în spinarea vecinilor săi şi să urle:

— Simt curgând în vinele mele străvechiul sânge polonez! Pe mine nu m-a putut naşte o nemţoaică! De altfel, am documente...

Şi persoanelor în care avea mai multă încredere le arăta două diplome vechi, dintre care una se referea la un oarecare Modzelewski, negustor în Varşovia pe timpul suedezilor, iar a doua la Miller, locotenent în oastea lui Kosciusko. Nu ştiu nici până în ziua de azi ce fel de legătură a existat între aceste persoane şi familia Mincel, deşi mi-au fost date lămuriri în mai multe rânduri.

Chiar şi nunta lui Jan a stârnit gâlceavă între fraţi:
Jan voia să îmbrace la această solemnitate un «Kotusz» de culoare purpurie ca amarantul, cizme galbene şi sabie, în timp ce Franc striga că nu va îngădui să se facă bâlci din cununie, chiar dacă ar trebui să depună plângere la poliţie. La care Jan s-a jurat pe ce avea mai scump că va suci cu

mâinile lui gâtul denunţătorului dacă îl va întâlni în cale. La nuntă s-a îmbrăcat în veşmintele strămoşilor săi din familia Mientus. Franc a fost şi la cununie şi la masă, şi cu toate că n-a mai schimbat o vorbă cu Jan, i-a dansat nevasta până n-a mai putut şi s-a îmbătat cu vinul fratelui său până a căzut lat.

Chiar şi moartea lui Franc – zăcuse de bubă neagră n-a trecut fără scandal. În ultimele trei zile cei doi fraţi s-au blestemat şi dezmoştenit reciproc de două ori în modul cel mai solemn. Cu toate acestea, Franc ia lăsat lui Jan întreaga lui avere, iar Jan, timp de câteva săptămâni, a zăcut de inimă rea după fratele său, şi jumătate din averea moştenită (aproximativ douăzeci de mii de zloţi) a dăruit-o la trei orfani, pe care, mai mult, i-a luat sub ocrotirea sa până a închis ochii.

Ciudată familie, familia Mincel!...

Dar iar m-am depărtat de subiect! Aveam de gând să scriu despre Wokulski, şi m-am pomenit scriind despre familia Mincel. Dacă nu m-aş simţi atât de zdravăn la minte, mai că m-aş teme să nu fi ajuns un palavragiu, ceea ce ar fi semn sigur că se apropie bătrâneţea.

Am spus că din atitudinea lui Stas Wokulski nu înţeleg multe şi că adesea îmi vine să-l întreb la ce bun toate astea...

După ce m-am întors la prăvălie, ne adunam aproape în fiecare seară sus, la Grossmutter: Jan şi Franc Mincel, uneori şi Malgosia Pfeifer. Malgosia şi Jan stăteau la fereastră, ţinându-se de mână şi privind cerul; Franc bea bere dintr-o cană mare (cu capac de plumb), bătrâna împletea la un ciorap, iar eu povesteam despre cei câţiva ani petrecuţi printre străini. Se-nţelege că de cele mai multe ori venea vorba despre dorul de ţară care mă chinuise în timpul pribegiei, despre necazurile vieţii de soldat sau despre bătălii. Când vorbeam de viaţa de soldat, Franc bea porţii duble de bere, Malgosia se pitula lângă Jan

(lângă mine nu s-a pitulat nimeni aşa vreodată), iar Grossmutter pierdea ochiul la ciorap. După ce terminam de povestit, Franc ofta, se aşeza în voie pe canapea,
Malgosia îl săruta pe Jan, Jan pe Malgosia, iar bătrâna zicea, clătinând din cap:

— *Jesus! Jesus!... Wie ist das schrecklich... Aber sag mir, lieber Ignaz, wozu also bist du denn nach Ungara gegangen?*[27]

— Cred că înţelegi şi dumneata, Grossmutter, că Ignacy s-a dus în Ungaria la război!... făcea Jan, nerăbdător.

Dar bătrâna continua să clatine din cap, mirată, şi să mormăie:

— *Der Kaffee war ja ivimer gut, und zu Mittag hat er sich doeh immer voligegessen... Warum hai er denn das getan?*[28]

— O! Grossmutter se gândeşte numai la cafea şi la mâncare! izbucnea Jan, indignat.

Când am ajuns cu povestirea la ultimele clipe şi la crunta moarte a prietenului meu Katz, bătrânica a început să plângă, pentru prima dată de când o cunoşteam.

Dar după ce şi-a şters lacrimile, reluând împletitul la ciorap, a şoptit:

— Merkwiirdig![29] Der Kaffee war ja immer gut, und jmzu *Mittag hat ersich doch immer voligegessen... Warum hal er denn das getan?*

— La fel şi eu îmi pun azi aproape necontenit aceeaşi întrebare despre Stas Wokulski! După moartea soţiei sale avea o bucată de pâine asigurată. Atunci, de ce o fi plecat în Bulgaria? A câştigat acolo o avere atât de însemnată, încât ar fi putut să lichideze magazinul. De ce l-o fi mărit?

---

[27] *Doamne, Isuse Hristoase!... Ce nenorocire... Dar spune-mi, Ignaz dragă, de ce ai plecat atunci în Ungaria? (germ.).*

[28] *Aici avea întotdeauna cafea bună şi la prânz mânca pe săturate... Atunci de ce a făcut asta? (germ.).*

[29] *Ce ciudat! (germ.).*

Magazinul nou îi aduce un venit serios. De ce o fi înfiinţat acum o nouă societate?

Pentru ce şi-a închiriat o locuinţă atât de mare? De ce a cumpărat trăsura şi caii? De ce frecventează cercurile aristocratice şi-i ocoleşte pe negustori, care nu-l vor ierta niciodată pentru acest lucru?

Şi în ce scop se ocupă de căruţaşul Wysocki sau de fratele lui, acar la Căile Ferate? De ce a înfiinţat ateliere pentru câţiva ucenici săraci? De ce ocroteşte o femeie pierdută, care, deşi locuieşte la surorile Ordinului Maria-Magdalena», îi strică totuşi reputaţia?

Doamne, cât e de şmecher!... Când am aflat la bursă despre atentatul lui Hodel, m-am întors la magazin şi, uitându-mă drept în ochii lui, i-am spus:

Ai auzit, Stas? Un oarecare Hodel a tras în împăratul Wilhelm!

Iar el mi-a răspuns calm, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic:

— Un nebun!

— Da, dar nebunului ăstuia au să-i taie capul!

— Şi pe bună dreptate, a încuviinţat el. Aşa, nu se va mai înmulţi neamul nebunilor!

Să-i fi tremurat măcar un muşchi de pe faţă! Dar de unde! Nimic! Am rămas împietrit de atâta sânge rece!

Dragul meu Stas, eşti şi tu isteţ, dar nici eu nu sunt bătut în cap! Ştiu mai multe decât îţi închipui tu, şi ceea ce mă doare este că n-ai încredere în mine. Pentru că fiul unui prieten şi al unui bătrân soldat ar putea să te ferească de multe nerozii, dacă nu şi de ruşine...

Dar la ce bun să-mi exprim aici propriile opinii? Las' să vorbească pentru mine mersul evenimentelor.

La începutul lui mai ne-am mutat în noul magazin, care cuprinde cinci saloane imense. În primul, la stânga, sunt numai ţesături ruseşti: stambă, creton, mătăsuri şi catifele. A doua încăpere e plină până la jumătate cu aceleaşi

ţesături, iar restul, cu obiecte vestimentare mărunte:
pălării, gulere, cravate şi umbrele. În salonul din faţă se aflǎ articole din cele mai fine: obiecte de bronz, majolică, cristal şi fildeş. Încăperea următoare, în dreapta, este destinată jucăriilor şi obiectelor de lemn şi metal, iar ultima, tot în dreapta, cuprinde articolele de cauciuc şi piele.

Aşa le-am rânduit. Nu ştiu dacă o fi bine sau nu, dar Dumnezeu mi-e martor că am vrut să fie cât mai bine.
La urmă, l-am întrebat pe Stas Wokulski ce părere are, dar el, în loc să-mi dea vreun sfat, a ridicat din umeri, surâzând, ca şi cum ar fi spus: «Ce mă interesează pe mine toate astea?».

Ciudat om! îi trece prin cap un plan genial, îl execută în linii generale, dar nici că se sinchiseşte de amănunte!
El ne-a dat dispoziţie să mutăm magazinul, el la transformat într-un centru al comerţului de ţesături ruseşti şi de galanterie străină, el a organizat întreaga administraţie. Dar după ce a pus la cale toate astea, nu s-a mai amestecat de loc în treburile magazinului. Face vizite domnilor din aristocraţie, se plimbă cu trăsura lui în parcul Lazienki sau dispare fără urmă, iar în magazin nu stă decât câteva ore pe zi. În plus, e mereu cu capul în nori şi cu capsa pusă, de parcă ar aştepta ceva sau s-ar teme de ceva.

Şi ce inimă de aur are!

Recunosc, ruşinat, că mi-a părut rău când a trebuit să ne mutăm în noul local. În ceea ce priveşte magazinul, n-am ce zice, prefer să lucrez într-un local spaţios, după modelul magazinelor pariziene, decât într-o dugheană ca a noastră. Mi-a părut rău însă de camera mea, unde am locuit timp de douăzeci şi cinci de ani. Deoarece contractul nostru era valabil până în iulie, am rămas în vechea mea odăiţă până la jumătatea lui mai, uitându-mă cu jale la mobilierul meu învechit, la pereţi şi la gratiile de la fereastră, care îmi aminteau de clipele cele mai plăcute petrecute în Zamosc.

«Cum să mut astea toate? Cum să îndur despărţirea, Dumnezeule milostiv!...» îmi ziceam în gând. Până ce într-o zi, pe la jumătatea lunii mai (tocmai se răspândiseră veşti despre pace), cu câteva clipe înainte de închiderea magazinului, Stas a venit la mine şi mi-a spus:

— Hei, bătrânelule, a sosit timpul să te muţi!

Am avut impresia că mi se scurge tot sângele din vine.

— Hai, vino să-ţi arăt ce locuinţă ţi-am închiriat aici, în casa asta! a continuat el.

— Cum ai închiriat-o? l-am întrebat eu. Doar trebuie să stau şi eu de vorbă cu proprietarul... să ne înţelegem de preţ...

— Ce să te mai înţelegi, că am şi plătit-o! mi-a răspuns el.

M-a luat de braţ şi m-a condus prin uşa din dos a magazinului, pe coridor.

— Bine, am zis eu, dar locuinţa asta e ocupată...

În loc să-mi răspundă, Stas a deschis uşa în partea cealaltă a antreului... Am intrat... Pe onoarea mea, adevărat salon! Mobile îmbrăcate în catifea de Utrecht, pe mese albume, pe fereastră majolică... În perete, bibliotecă...

— Şi aici, a spus Stas, arătându-mi cărţile cu legături scumpe, ai trei lucrări de istorie despre Napoleon I, viaţa lui Garibaldi şi a lui Kossuth şi istoria Ungariei...

De cărţi am fost foarte mulţumit, dar salonul – trebuie să recunosc – a făcut asupra mea o impresie neplăcută. Stas a observat şi, surâzând a deschis brusc încă o uşă.

Dumnezeule milostiv!... Camera aceea, a doua, nu era altceva decât camera mea, cămăruţa în care locuisem timp de douăzeci şi cinci de ani! Ferestrele cu gratii, perdelele verzi, masa mea neagră... Iar la perete, în faţă, patul meu de fier, puşca cu două ţevi şi mandolina în cutia ei...

— Cum?! am îngăimat. Mi-ai şi mutat lucrurile?...

— Da, mi-a răspuns Stas. Le-am mutat pe toate, chiar şi preşul lui Ir.

Poate să pară ridicol, dar mi s-au umplut ochii de lacrimi... Mă uitam la faţa lui severă, la ochii lui trişti, şi îmi venea greu să cred că e atât de prevenitor şi că are sentimente atât de delicate. Dacă i-aşi fi pomenit măcar o dată despre aşa ceva... Dar nu, el singur ghicise că mă durea inima să mă despart de vechea mea locuinţă şi veghease ca toate boarfele mele să fie mutate.

Fericită va fi femeia care se va mărita cu el (am chiar o partidă potrivită), dar cine ştie dacă se va mai însura vreodată! Prin capul lui trec gânduri năstruşnice, care însă, din păcate, n-au nimic comun cu însurătoarea!... Câte persoane serioase n-au venit la noi în magazin, vezi Doamne, pentru cumpărături, dar în realitate în peţit! Şi totul în zadar!

Uite, de pildă, doamna Szperlingowa: are bani gheaţă cam o sută de mii de ruble şi o distilerie. Câte lucruri n-a cumpărat ea de la noi până acum numai ca să mă poată întreba:

— Spune-mi, te rog, domnul Wokulski n-are de gând să se însoare?

— Nu, stimată doamnă...

— Păcat! făcea doamna Szperlingowa oftând. Magazin mare, avere frumoasă. Dar fără o mână de gospodină toate se vor irosi. Dacă domnul Wokulski şi-ar alege o femeie serioasă şi bogată, i s-ar consolida şi creditul.

— Aveţi perfectă dreptate, stimată doamnă!

— Adieu, domnule Rzecki, zicea ea (lăsând la casă douăzeci sau chiar cincizeci de ruble). Te rog însă să nu-i pomeneşti domnului Wokulski că ţi-am vorbit ceva despre căsătorie. Să nu-şi închipuie cumva că au început babele să umble după el... Adieu, domnule Rzecki...

— Ba, dimpotrivă, am să-i spun!

Şi îndată îmi venea gândul că dacă aş fi în locul lui, m-aş însura fără întârziere cu văduva asta bogată. Şi ce corp frumos avea, Her Jesus!...

Sau, de pildă, Szmeterimg, curelarul! De câte ori făceam conturile, spunea:

— N-ar putea, vezi ’mneata, Wokulski ăsta, să se-nsoare?... Bărbat, vezi ’mneata, focos, grumaji, vezi ’mneata, ca de taur... Să mă trăsnească, vezi ’mneata, dacă nu i-aş da-o pe fie-mea, vezi ’mneata, cu un venit anual de zece mii de ruble, vezi ’mneata, în mărfuri!... Ce zici?

Sau, de pildă, consilierul Wronski. Nu era prea bogat, dar, altfel, om aşezat; cumpăra de la noi în fiecare săptămână măcar o pereche de mănuşi. Şi de fiecare datî spunea:

— Cum să nu piară, dragă Doamne, Polonia noastră, când oameni ca Wokulski nu se însoară! Şi când te gândeşti, dragă Doamne, că nici n-are nevoie de zestre, aşa că şi-ar putea găsi o fată care, dragă Doamne, s-ar pricepe şi la pian, ar şti să ducă şi gospodăria şi ar cunoaşte şi limbi străine...

Peţitori ca ei mişunau cu zecile prin magazinul nostru.
Unele mame, mătuşi sau taţi îşi aduceau la noi, fără înconjur, fetele de măritat. Mama, mătuşa sau tatăl cumpărau câte ceva de o rublă, şi între timp domnişoara umbla prin magazin, cu mâna în şold; ca să atragă atenţia asupra siluetei, îşi scotea puţin înainte piciorul drept, apoi piciorul stâng, apoi mânuţele... Toate, numai şi numai ca să-l cucerească pe Stas, dar el sau nu era prezent, sau, dacă era, nici nu se uita la ele, ca şi cum ar fi spus: «Cu vânzarea în magazin se ocupă numai domnul Rzecki..»
Cu excepţia familiilor care aveau fete mari şi a văduvi lor sau domnişoarelor de măritat, care păreau mai curajoase decât infanteria maghiară, sărmanul meu Stas nu se bucura de simpatii. Să nu vă miraţi, că Wokulski a ridicat împotriva lui pe toţi fabricanţii de mătăsuri şi textile, ca şi pe negustorii care desfăceau aceste mărfuri.

Într-o duminică la prânz m-am dus să mănânc într-un mic restaurant (ceea ce mi se întâmplă foarte rar). Un păhărel

de anason şi o bucăţică de scrumbie la bufet, iar la masă o ciorbă de burtă şi un sfert de bere. Un ospăţ în toată puterea cuvântului! Am plătit mai puţin de o rublă, dar am înghiţit atâta fum şi am auzit atâtea poveşti, că-mi vor ajunge pentru câţiva ani!

În încăperea înăbuşitoare şi întunecoasă ca o afumătoare de mezeluri, unde mi-a fost servită ciorba de burtă, şedeau la aceeaşi masă vreo şase persoane. Erau oameni bine hrăniţi şi bine îmbrăcaţi, desigur negustori, proprietari de imobile, poate chiar şi fabricanţi. Fiecare în parte părea un om cu un venit anual de trei până la cinci mii de ruble.

Deoarece nu-i cunoşteam – şi, desigur, nici ei pe mine nu-i pot suspecta că au vrut dinadins să mă împungă.
Imaginaţi-vă însă ce coincidenţă! Tocmai când am intrat, discutau despre Wokulski. Din cauza fumului, nu puteam să văd bine cine vorbea; de altfel, nici n-am îndrăznit să-mi ridic ochii din farfurie.

— A făcut carieră! zicea o voce groasă. În tinereţe i-a servit pe unii ca noi, şi acum face pe lacheul boierilor.

— Boierii ăştia de azi, a rostit un glas astmatic, nu sunt mai breji decât el! S-ar fi pomenit altădată, ca un negustoraş, îmbogăţit prin căsătorie, să fie primit în casa unui conte?... Halal de ei!

— Însurătoarea, treacă-meargă, i-a răspuns glasul de bas, uşor hârâit. Nu-i ruşine să te pricopseşti prin însurătoare. Dar milioanele câştigate cu furniturile militare miros de departe a puşcărie!

— Se zice că n-ar fi umblat cu matrapazlâcuri! a intervenit un al treilea, cu jumătate de glas.

— În cazul ăsta n-ar fi făcut milioane! a izbucnit basul. Şi dacă n-a făcut, atunci de ce ţine nasul pe sus? De ce se vâră pe gâtul aristocraţilor?

— Prin oraş se vorbeşte, a adăugat o altă voce, că ar avea de gând să înfiinţeze o societate numai cu nobili...

— Aha!... Ca să-i tragă pe sfoară şi apoi s-o şteargă!

a zis astmaticul.

— Nu, că de chestia cu furniturile nu-l spală nici apa Vistulei... Auzi dumneata! Un negustor de galanterie să se ocupe de furnituri!… Un varşovian să se ducă în Bulgaria!…

— Fratele dumitale, inginerul, s-a dus şi mai departe după câştig! a observat cel care vorbea cu jumătate de glas.

— Da! l-a întrerupt basul. Dar el n-a adus pânzeturi de la Moscova! Că ăsta e alt clenci! Wokulski ne distruge industria!

— Ehe-he! a chicotit cineva care tăcuse până atunci. Asta nu-i treaba negustorului. Negustorul atâta ştie, să aducă marfă mai ieftină şi să câştige. Nu-i aşa?… Ehe-he!...

— În orice caz, n-aş da nici trei parale pe patriotismul lui! a răspuns basul, supărat.

— Se pare, totuşi, că Wokulski a dat dovadă de patriotism, şi nu numai din gură!

— Cu atât mai rău! l-a întrerupt basul.

— A dat dovadă de patriotism când era cu buzunarele goale, dar acum, de când simte rublele în buzunar, s-a potolit.

— Ei!... Aşa suntem noi! Nu putem trăi până nu bănuim pe câte cineva, fie că-i trădător de patrie, fie că-i pungaş! Nu şade frumos! a intervenit indignat cel care vorbea cu glasul scăzut.

— Ce-i fi având de-l aperi atâta? a întrebat basul, apropiindu-şi scaunul de el.

— Îl apăr fiindcă am mai auzit şi eu câte ceva! La mine lucrează un oarecare Wysocki, un căruţaş, care murea de foame dacă nu-l ajuta Wokulski.

— Cu banii de pe furniturile din Bulgaria! auzi la el, filantropul!…

— Alţii, domnule, s-au îmbogăţit de pe urma fondurilor naţionale, şi nimeni nu zice nimic…Ehe-he!

— În orice caz, e un tip suspect! a încheiat astmaticul. Se agită în dreapta şi în stânga, nu-şi vede de negustorie, importă pânzeturi, încearcă să atragă nobilimea de partea lui…

Cum băiatul de prăvălie le aducea tocmai atunci alt rând de sticle, m-am strecurat frumuşel afară, pe tăcute.

Nu m-am băgat în conversaţia lor, deşi eu, care-l cunoşteam pe Stas de mic copil, le-aş fi putut spune, scurt, un singur cuvânt: «Scârbelor!»…

Şi toate astea le-am auzit tocmai într-o vreme când tremuram de teamă în privinţa viitorului lui şi când mă întrebam în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară ce gânduri îl mână. Ce rost aveau toate astea? Ce va ieşi de aici?... Şi toate astea le-am auzit eu, care ieri am văzut cu ochii mei cum acarul Wysocki s-a aruncat la picioarele lui, mulţumindu-i că-l mutase la Skierniewice şi că-i dăduse un ajutor atât de preţios.

Un om simplu, dar cât de cinstit! A venit la noi cu fecioru-su, un băieţaş de 10 ani. I l-a arătat pe Wokulski şi i-a spus:

— Uită-te bine Pietrek, dumnealui este cel mai mare binefăcător al nostru! Dacă o să-ţi ceară într-o zi să-ţi tai mâna pentru el, tai-o, şi tot n-ai să-l răsplăteşti îndeajuns!

Sau fata aceea care i-a scris de la călugăriţele Ordinului «Sfânta Magdalena»: «Mi-am adus aminte o rugăciune din vremea copilăriei, ca să mă pot ruga pentru dumneata…»

Oameni simpli, nu? O fată decăzută, un biet acar…

Dar nu au ei mai multe sentimente nobile decât noi, surtucarii, care ne lăudăm peste tot cu virtuţi, în care, de altfel, nu crede nimeni? Stas are dreptate când se ocupă de soarta lor, deşi... ar putea să se ocupe de ei ceva mai discret…

Ah! pentru că, trebuie să mărturisesc, noile lui cunoştinţe mă înspăimântă…

îmi amintesc că pe la începutul lunii mai a intrat în magazin un individ foarte suspect (favoriţi roşcaţi, privire

rea). După ce şi-a lăsat pe tejghea cartea de vizită, mi s-a adresat într-o limbă destul de stricată:

— Rog spuneţi la domn Wokulski eu venit la el astăzi, şapte...

Atât! M-am uitat pe cartea de vizită: William Collins, profesor de limba engleză. Ce-o mai fi şi comedia asta?... m-am întrebat. Că doar n-o fi având de gând să ia lecţii de engleză?!...

Am înţeles totul însă a doua zi, când au sosit telegramele anunţând atentatul lui Hodel...

Sau alta! O oarecare madam Meliton, care ne onorează cu vizitele ei de când s-a întors Stas din Bulgaria. E o femeie slabă, măruntă, care trăncăneşte ca o moară neferecată, dar simţi că spune numai ceea ce vrea ea să spună.

O dată, pe la sfârşitul lunii mai, numai ce o văd că dă buzna în magazin:

— Domnul Wokulski e aici? Aş, de unde! Mă aşteptam... Dumneata eşti domnul Rzecki, nu-i aşa? Am ghicit imediat... Ce trusă frumoasă... Din lemn de măslin... Mă pricep şi eu... Spune-i, te rog, să mi-o trinită... Ştie dumnealui unde... Şi mai spune-i să se ducă mâine la 1 la Lazienki...

— La care Lazienki, rogu-vă? am întrebat-o, indignat.

— Eşti un caraghios!... La care Lazienki! La parcul Lazienki! mi-a răspuns dumneaei.

Şi ce să vezi?... Wokulski i-a trimis trusa şi s-a dus la Lazienki, dar când s-a întors mi-a spus că... la Berlin se va întruni congresul pentru încheierea războiului rusoturc... Şi congresul s-a întrunit!...

Aceeaşi persoană a mai venit o dată, mi se pare în ziua de 1 iunie.

— Ah! s-a miorlăit ea. Ce vas frumos! Sigur că e o majolică franţuzească... Mă pricep şi eu... Spune-i domnului Wokulski să mi-l trimită şi... (a adăugat în şoaptă) mai

spune-i că poimâine pe la unu...

Când a ieşit din magazin, m-am întors furios spre Lisiecki:

— Pun prinsoare cu dumneata că poimâine o să avem o importantă ştire politică...

— Adică în ziua de 3 iunie?... m-a întrebat el râzând.

Vă puteţi închipui ce mutră am făcut cu toţii când am citit telegrama care anunţa atentatul lui Nobiling la Berlin!... Să cad jos, trăsnit! De atunci Lisiecki nu mai face glume nesărate pe socoteala mea şi, ce e mai rău, mă întreabă mereu ce ştiri politice mai am...

Adevărat! Celebritatea e într-adevăr o groaznică nenorocire. Pentru că din clipa în care Lisiecki mi s-a adresat pentru prima oară ca unei persoane «bine informate», mi-am pierdut somnul şi bruma de poftă de mâncare...

Dar ce-o fi pătimind sărmanul meu Stas, care întreţine mai departe legături cu domnul Collins şi cu madam Meliton!

Dumnezeule milostiv, ai milă de noi?...

Dacă tot m-am avântat în pălăvrăgeală (devin, pesemne un mare flecar!) trebuie să mai adaug că în magazinul nostru domneşte o stare de spirit curioasă. În afară de mine, sunt şapte salariaţi (oare bătrânul Mincel a visat vreodată una ca asta?), dar nu există niciun pic de armonie între noi. Klein şi Lisiecki, ca mai vechi, se ţin deoparte şi îi tratează pe ceilalţi colegi dacă nu dispreţuitor, în tot cazul cam de sus, iar cei trei funcţionari noi, de la secţia galanterie, obiecte de metal, şi articole de cauciuc, se ţin de asemenea deoparte. Stau ţepeni şi posomorâţi. E drept că Zieba, care-i foarte cumsecade, încearcă să-i apropie între ei, aleargă de la cei vechi la cei noi şi îşi dă necontenit silinţa să spargă gheaţa, dar nefericitul e atât de ghinionist, încât, după fiecare tentativă de împăcare, se uită unii la alţii şi mai urât.

Poate că dacă magazinul nostru (şi e un magazin,

credeţi-mă de categoria întâia!), dacă magazinul nostru, zic, s-ar fi dezvoltat treptat, dacă în fiecare an am fi angajat câte un funcţionar, noul-venit s-ar fi familiarizat cu cei vechi, şi armonia ar fi fost asigurată. Dar când au venit deodată cinci oameni noi, când unul îl încurcă pe celălalt (pentru că într-un timp aşa de scurt nici mărfurile nu pot fi aranjate cum trebuie, nici atribuţiile nu pot fi stabilite cu precizie), e firesc să se nască neînţelegeri. Dar nu-i treaba mea să mă apuc să-l critic pe patron, şi încă pe unul care are mai multă minte decât noi toţi la un loc!

Într-o singură privinţă cei vechi sunt de acord cu cei noi, şi întotdeauna li se alătură şi Zieba: anume, când e vorba să-i facă sânge rău celui de al şaptelea vânzător, lui Szlangbaum.

Szlangbaum ăsta (îl cunosc de mult) e de rit mozaic, şi e foarte de treabă.

Mărunt, negricios, adus de spate, păros... Într-un cuvânt, n-ai da un ban pe el când stă în dosul tejghelei. Dar cum intră un client (Szlangbaum lucrează în secţia ţesături ruseşti), atunci să-l vezi! Hristoase, Dumnezeule!... Se învârteşte ca o sfârlează: acum e la raftul de sus din dreapta, acum e la sertarul de jos din mijloc, şi cât ai clipi din ochi, iar undeva sus, sub tavan, la stânga. Când începe să arunce baloturile de pânzeturi, ai impresia că nu-i om, ci maşină cu aburi, iar când le desface şi le măsoară, crezi că lighioana asta are trei perechi de mâini! în plus, e un socotitor perfect, şi când începe să laude mărfurile, să sugereze clientului ce să cumpere şi să-i ghicească gusturile – vorbeşte întotdeauna pe un ton cât se poate de serios – atunci, pe cuvânt de onoare că până şi Mraczewski s-ar putea face mic într-un colţ!... Păcat numai că e atât de scund şi de pocit. Va trebui să-i angajăm ca ajutor un băiat prostuţ, dar frumuşel, pentru clientela feminină. Pentru că doamnele stau mai îndelung de vorbă cu un vânzător frumos, fac mai puţine mofturi şi se târguiesc mai puţin.

Dar mai bine să ne apere Dumnezeu de clientela femeiască. Poate că de aceea n-am curajul să mă însor, fiindcă văd în fiecare zi sumedenie de femei în magazin! Creatorul, meşterind minunea naturii numită femeie, nu s-a gândit desigur la pacostea care se va abate din cauza ei pe capul negustorilor.

Aşadar, Szlangbaum e în adevăratul înţeles al cuvântului un om de treabă; cu toate acestea, nimeni nu-l simpatizează, pentru că are nenorocul să fie evreu...

Îndeobşte, socotesc că de vreun an încoace pornirea împotriva evreilor creşte; chiar şi persoanele care până acum vreo câţiva ani îi numeau polonezi de rit mozaic, astăzi le spun «jidani», iar cei care până mai ieri le admirau munca, perseverenţa şi priceperea îi învinuiesc de exploatare şi înşelătorie.

Ascultând toate acestea, îmi spun uneori, în gând, că asupra omenirii cade un fel de beznă spirituală, semănând cu noaptea. În decursul zilei totul e frumos, vesel şi bun; cum se lasă noaptea, totul devine murdar şi neprietenos. Asta e părerea mea, dar tac; ce valoare are părerea unui bătrân funcţionar comercial faţă de glasul publiciştilor celebri care susţin că evreii, cărora ar trebui să li se îngrădească drepturile, pun sânge de creştin în pască! Gloanţele care treceau pe deasupra capetelor noastre spuneau, parcă, altceva! îţi mai aduci aminte, Katz?

Starea asta de lucruri a avut o influenţă ciudată asupra lui Szlangbaum. Anul trecut îşi luase numele de Szlangowski, sărbătorea Paştele şi Crăciunul şi mi-aş tăia capul că nici catolicul cel mai frecvent nu mânca atâţia cârnaţi cât mânca el... Îmi amintesc că fiind întrebat într-o cofetărie: «Nu-ţi place îngheţata, domnule Szlangowski?» a răspuns: «îmi plac numai cârnaţii, dar fără usturoi. Nu pot să sufăr usturoiul!»

Când s-a întors din Siberia, împreună cu Stas şi cu doctorul Szuman, s-a angajat imediat în prăvălia unui

creştin, deşi evreii îi ofereau condiţii mai bune. Şi de atunci a lucrat mereu la creştini, până anul ăsta, când a fost concediat.

La începutul lunii mai a venit pentru prima oară la Stas cu o rugăminte. Era mai gârbov şi cu ochii mai roşii ca de obicei.

— Stas, a rostit el cu voce umilă, mă cufund în Nalewski dacă nu mă iei sub ocrotirea ta...

— De ce n-ai venit la mine din primul moment? l-a întrebat Stas.

— N-am îndrăznit... Mi-a fost teamă să nu zică oamenii că un evreu se vâră peste tot. Nici astăzi n-aş fi venit dacă n-ar fi fost copiii, de care trebuie să am grijă!

Stas a ridicat din umeri şi l-a angajat pe loc cu un salariu de 1500 de ruble anual.

Noul nostru vânzător s-a apucat imediat de treabă, dar, după o jumătate de oră, numai ce-l aud pe Lisiecki mormăind către Klejn:

— De unde o fi mirosind aici, aşa, a usturoi, domnule Klejn?

Iar peste un sfert de oră, iarăşi:

— Ce se mai vâră canaliile astea de ovrei pe Krakowskie Przedmiescie?! N-ar putea, caraghioşii, să-şi vadă de Nalewskiul sau Switojersul lor?

Szlangbaum tăcea, dar îi tremurau pleoapele roşii.

Spre norocul lui, amândouă atacurile au fost auzite de Wokulski; el s-a ridicat de la birou şi a spus pe un ton care, trebuie să recunosc, nu prea mi-a plăcut:

— Domnule... domnule Lisiecki! Domnul Henryk Szlangbaum a fost colegul meu într-o vreme în care o duceam tare prost. Nu cumva dumneata nu-i permiţi să fie coleg cu mine astăzi, când treburile îmi merg ceva mai bine?...

Lisiecki s-a fâstâcit, şi-a dat seama că slujba lui atârna de un fir de păr, s-a înclinat şi a mormăit ceva. Atunci

Wokulski s-a apropiat de Szlangbaum şi, strângându-i mâna, i-a zis:
— Iubite Henryk, să nu-ţi faci sânge rău din cauza acestor înţepături mărunte, căci aici aşa e obiceiul, să ne tachinăm unii pe alţii, ca între colegi. Îţi mai spun că dacă ai să părăseşti vreodată acest magazin, n-ai să-l părăseşti decât împreună cu mine!
Poziţia lui Szlangbaum a fost astfel lămurită din primul moment. Astăzi mai bucuroşi se leagă de mine (ba sunt în stare să mă şi ocărască!) decât de el. Dar a găsit oare cineva vreun mijloc împotriva cuvintelor spuse pe jumătate, împotriva strâmbăturilor şi a privirilor grele de înţelesuri? Toate astea îi otrăvesc viaţa sărmanului om, care mi se plânge uneori, suspinând:
— Ah, dacă nu m-aş teme că în Nalewski copiii mei s-ar semitiza de tot, aş pleca acolo imediat...
— Dar de ce nu te botezi odată, domnule Henryk?
l-am întrebat eu într-o zi.
— Aş fi fost gata acum vreo câţiva ani, dar nu azi.
Azi am înţeles că în calitatea mea de evreu sunt urât numai de creştini; ca renegat, aş fi dispreţuit şi de creştini, şi de evrei. Şi doar omul trebui să fie alături de cineva.
De altfel, a adăugat el mai încet am cinci copii şi un tată bogat, pe care am să-l moştenesc.
Ciudat lucru! Tatăl lui Szlangbaum e cămătar, iar fiul, ca să nu ia bani de la el, se chinuieşte prin prăvălii ca vânzător.
Uneori stau de vorbă despre el, între patru ochi, cu Lisiecki.
— De ce, îl întreb, îi faci atâtea mizerii? Duce doar viaţă de creştin, copiilor le face chiar şi pom de Crăciun...
— Pentru că socoteşte că e mai bine să mănânce cârnaţii cu pască decât fără, îmi răspunse Lisiecki.
— A fost în Siberia, şi-a pus viaţa în joc...
— Pentru bani şi afaceri... Pentru bani şi afaceri şi-a luat

şi numele de Szlangowski. Dar de când s-a îmbolnăvit taică-său de astmă, şi l-a reluat pe acel de
Szlangbaum.

— V-aţi bătut joc de el că se împopoţonează cu pene străine spun eu şi s-a întors omul la vechiul lui nume.

— Pentru care va primi o sută de mii de ruble moştenire de la taică-său! mi-o taie Lisiecki.

Ridic din umeri şi tac. Rău când te cheamă Szlangbaum, rău când te cheamă Szlangowski; rău când eşti evreu, rău când eşti evreu botezat... Se lasă asupra noastră bezna de care vorbeam, în care totul e cenuşiu şi suspect!

La drept vorbind, şi Stas suferă din cauza asta. Nu numai că l-a primit pe Szlangbaum în magazinul lui, dar mai dă şi mărfuri negustorilor evrei şi a admis şi intrarea câtorva dintre ei în tovărăşie. Ai noştri strigă şi ameninţă, dar el nu-i omul care să se sperie; s-a încăpăţânat, şi nu va ceda o dată cu capul.

Cum se vor termina oare toate astea, Dumnezeule milostiv?...

Dar... tot îndepărtându-mă de subiect, am uitat câteva amănunte foarte importante. E vorba de Mraczewski, care de câtva timp îmi contracarează planurile şi mă induce în eroare în mod conştient.

Băiatul ăsta a fost concediat de la noi pentru că, în prezenţa lui Wokulski, a vorbit urât despre socialişti. După aceea Stas s-a lăsat însă înduplecat şi, imediat după sărbătorile Paştelui, l-a trimis la Moscova, ba chiar cu un salariu mărit.

Seri de-a rândul am stat şi am cugetat asupra sensului acestei plecări sau trimiteri, dar când, după trei săptămâni, Mraczewski s-a întors după marfă, am înţeles îndată planul lui Stas.

Ca aspect fizic, tânărul nostru nu s-a schimbat prea mult: a rămas tot aşa de vorbăreţ şi de frumos, poate doar puţin mai palid. Zice că-i place la Moscova şi că femeile de acolo

sunt mai pricepute, au mai mult temperament şi mai puţine prejudecăţi decât femeile noastre. Când eram tânăr, socoteam şi eu că femeile au mai puţine prejudecăţi…

Toate acestea nu sunt decât un fel de introducere. Pentru că Mraczewski a adus cu el un pachet de broşuri şi trei indivizi foarte suspecţi, zicând că sunt şi ei tot *prikajciki*[30]. Aceşti *prikajciki*, după câte mi s-a părut, ne supravegheau magazinul, dar de la distanţă; rar când îi vedeai pe la noi. Hoinăreau toată ziua, şi aş fi putut să jur că pregătesc terenul pentru vreo revoluţie. Băgând de seamă, se vede, că nu-i slăbesc din ochi, de câte ori veneau pe la noi, făceau pe beţii şi nu discutau cu mine decât despre femei, afirmând – împotriva părerii lui Mraczewski – că polonezele sunt *sama prelest*[31], numai că seamănă prea mult cu evreicele.

Mă prefăceam că sunt de aceeaşi părere cu ei şi punându-le întrebări bine ticluite, am ajuns la convingerea că, din toate cartierele, cunoşteau mai ales pe cele din apropierea Citadelei[32]. Deci pe acolo aveau ei treburi. Că presupunerile mele erau întemeiate rezultă din faptul că aceşti prikajciki au atras asupra lor până şi atenţia poliţiei. În zece zile au fost duşi de trei ori la circumscripţie.

Pare-se însă că au relaţii întinse, pentru că au fost puşi imediat în libertate.

Când i-am comunicat lui Wokulski bănuielile mele în privinţa lor, Stas s-a mulţumit să surâdă şi mi-a răspuns:

— Asta încă nu-i nimic…

De unde trag concluzia că relaţiile lui Stas cu nihiliştii au progresat mult.

Imaginaţi-vă însă mirarea mea când, invitându-i odată pe Klejn şi pe Mraczewski la ceai, am constatat că Mraczewski, e un socialist mai înfocat decât Klejn… Mraczewski, care

---

[30] *Funcţionari comerciali, vânzători (rus.).*

[31] *Farmecele înseşi (rus.).*

[32] *Renumită închisoare din Varşovia.*

fusese concediat de la noi pentru că îi criticase pe socialişti... De uimire n-am putut deschide gura toată seara; Klejn se bucura în linişte, iar Mraczewski trăncănea…

De când sunt n-am auzit ceva asemănător. El susţine, citând numele unor oameni despre care se spune că ar fi foarte înţelepţi, că toţi capitaliştii sunt nişte hoţi, că pământul trebuie să fie al celor ce-l muncesc, că fabricile, minele şi maşinile trebuie să fie proprietate obştească, că nu există Dumnezeu şi nici suflet, că sufletul nu-i decât o invenţie a preoţilor, pentru a stoarce zeciuială de la oameni. Spunea mai departe că atunci când vor face revoluţie (el şi cu cei trei prikajciki), toată lumea va lucra nu-, mai opt ore, iar restul timpului se va distra, dar că fiecare va avea o pensie la bătrâneţe şi înmormântare gratuită.

În sfârşit, mai zicea că numai atunci va fi raiul pe pământ, când totul va fi comun: pământul, clădirile, maşinile şi chiar femeile...

Deoarece sunt flăcău (unii spun chiar că aş fi flăcău tomnatic) şi întrucât îmi scriu memoriile fără ipocrizie, trebuie să recunosc că istoria asta cu femeile în comun mi-a plăcut. Aş putea chiar spune că am început să privesc socialismul, şi pe socialişti cu oarecare bunăvoinţă.

De ce însă or fi vrând ei neapărat să facă revoluţie, când şi aşa oamenii au uneori neveste comune?

Aşa gândeam eu; dar acelaşi Mraczewski m-a vindecat repede de gândurile astea şi totdeodată mi-a încurcat în mare măsură şi planurile.

(Spun în paranteză că marea mea dorinţă este ca Stas să se însoare. Dacă ar avea nevastă, nu s-ar mai sfătui atât de des cu Collins şi cu madam Meliton, iar dacă ar mai avea şi copii, ar rupe toate legăturile suspecte. Pentru că, nu-i aşa, ce rost are ca un om ca el, un tip atât de reuşit, să se încurce cu oameni care, orice s-ar zice, n-au să fie niciodată în stare să iasă pe câmpul de bătaie cu arma în mână şi să

lupte împotriva altor oameni înarmaţi?! Infanteria maghiară şi orice altă infanterie nu va trage împotriva unui duşman dezarmat... Dar timpurile se schimbă.)

Precum vedeţi, doresc foarte mult ca Stas să se însoare şi socot că i-am şi găsit o partidă. Vine uneori în magazinul nostru (venea şi în vechea noastră prăvălie) o persoană de o frumuseţe uimitoare. Şatenă, ochi căprui, trăsături fermecătoare, bine făcută ca statură, iar mânuţele şi picioruşele – o minune!... M-am uitat când a coborât odată din trăsură, şi pot să mărturisesc că m-au apucat ameţelile când am văzut ce-am văzut... Da, viteazul meu
Stas ar avea ce face cu ea, pentru că are trup frumos, iar guriţa ca o fragă... Şi ce mai bust!... Când e numai cu rochia, parc-ar fi un înger picat din cer, cu aripioare cu tot!...

Cred că e văduvă, pentru că nu o însoţeşte niciodată vreun bărbat; o văd numai cu fetiţa ei, Helunia, drăguţă ca o bomboană. Dacă Stas s-ar însura cu ea, ar fi silit să rupă repede legăturile cu nihiliştii, pentru că în timpul liber lăsat de soţie s-ar juca cu fetiţa. Cu toate că, după părerea mea, cu o nevastă ca asta, nimeni nu mai poate avea timp liber...

Îmi alcătuisem deci planul şi mă gândeam cum s-o cunosc pe această doamnă şi să i-o prezint lui Stas, când, deodată, l-a adus dracu înapoi pe Mraczewski de la Moscova. Vă puteţi imagina ce supărat am fost când, a doua zi după sosirea lui, golanul ăsta a intrat în magazinul nostru cu văduva mea!... Şi să fi văzut cum mai sărea în jurul ei, cum mai dădea ochii peste cap, cum făcea pe muţunachele ca să-i ghicească gândurile... Norocul meu că nu sunt obez, pentru că în faţa atâtor farafastâcuri, aş fi avut desigur un atac de apoplexie!

Când s-a întors, peste câteva ore, l-am întrebat cu o mutră dintre cele mai nepăsătoare cine era persoana în cauză...

— Ţi-a plăcut, zice el, nu-i aşa?... Şampanie, nu femeie! a

adăugat clipind cu neruşinare. Dar pune-ţi pofta-n cui, pentru că e nebună după mine... Ah, domnule, ce temperament, ce corp... S-o vezi în corset...

— Îmi închipui, domnule Mraczewski! i-am răspuns cu asprime.

— Dar n-am spus nimic... mi-a ripostat el, frecându-şi mâinile ca un neobrăzat. Eu nu spun nimic... Virtutea supremă a unui bărbat, domnule Rzecki, e discreţia, îndeosebi în relaţiile intime...

L-am întrerupt, simţind că dacă ar mai fi vorbit aşa, m-ar fi copleşit dispreţul pentru mucosul ăsta. Ce timpuri! Ce oameni! Eu, dacă aş avea fericirea să atrag asupra mea atenţia vreunei cucoane, n-aş îndrăzni nici cu gândul să gândesc la aşa ceva, necum să urlu în gura mare, şi încă într-un magazin atât de populat ca al nostru!

Şi când Mraczewski mi-a spus, ca supliment, teoria sa privitoare la soţiile comune, mi-a venit imediat în cap următorul raţionament:

Stas e un nihilist. Mraczewski la fel... Dacă primul se însoară, al doilea îi aplică imediat principiul convieţuirii comune... Şi ar fi păcat de o femeie ca văduva mea să ajungă pe mâna unui individ ca Mraczewski!

La sfârşitul lunii mai Wokulski a hotărît să facă sfeştania magazinului. Cu această ocazie am observat şi mai bine cum s-au schimbat timpurile.

Şi în tinereţea mea făceau negustorii sfeştania prăvăliilor. Aveau însă în primul rând grijă să slujească un preot bătrân, să se aducă agheasmă adevărată şi un cântăreţ care să se pricepă bine la latină. După ce se termina slujba, în timpul căreia erau stropite şi sfinţite toate dulapurile şi toate mărfurile, se bătea o potcoavă în pragul magazinului, pentru ca să atragă clientela. Abia după aceea se gândeau la gustare, care era alcătuită de obicei dintr-un păhărel de vodcă, din cârnaţi şi bere.

Astăzi însă... (Ce-ar spune cei de o vârstă cu bătrânul

Mincel?!) Se pune întrebarea de câţi bucătari şi chelneri e nevoie, câte sticle de şampanie trebuie cumpărate şi câte de vin unguresc, şi ce mâncăruri să se servească. Pentru că azi masa constituie partea principală a solemnităţii, iar invitaţilor puţin le pasă cine va sluji, ci ce se va servi...

În ajunul sfeştaniei a intrat în magazin un individ destul de corpolent, transpirat, despre care n-aş fi putut spune dacă gulerul îi murdăreşte gâtul sau invers. A
scos un carneţel gros din haina roasă, şi-a potrivit pe nas nişte ochelari unsuroşi şi a început să umble prin saloane cu o mutră de-mi făcea spaimă.

— «Cine-o fi, drace? m-am întrebat. Nu cumva o fi de la poliţie, sau, cine ştie, vreun secretar de la corpul portăreilor, care ne face inventarul averii mobile?...»

De două ori i-am aţinut calea, cu gând să-l întreb foarte politicos ce doreşte; prima dată mi-a mormăit:
«Vă rog să nu mă deranjaţi!», iar a doua oară m-a dat la o parte fără nicio ceremonie.

Mirarea mea a fost cu atât mai mare cu cât am văzut că unii dintre oamenii noştri îl salutau politicos şi îi dădeau toate lămuririle, frecându-şi mâinile, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu cel puţin un director de bancă.

«Nu, mi-am zis în gând, nenorocitul ăsta nu e de la societatea de asigurări. Acolo nu ţin oameni chiar aşa de jerpeliţi...»

Lisiecki mi-a şoptit că dumnealui era un reporter foarte cunoscut şi că ne va da la ziar. M-a luat cu tremurici la inimă la gândul că am să-mi văd numele tipărit, cum mi-l mai văzusem odată în Gazeta poliţiei, când mi-am pierdut buletinul. Deodată am băgat de seamă că la omul acela totul era mare. Începând cu capul, notesul şi sfârşind cu peticul de la gheata stângă.

Între timp, domnia-sa umbla prin saloane, umflându-se ca un curcan şi scriind mereu... În sfârşit, începu să vorbească:

— Până acuma nu s-a întâmplat la dumneavoastră niciun accident?… Vreun mic incendiu, vreo fraudă, vreun abuz de încredere sau vreun scandal?

— Ferească Dumnezeu! am îndrăznit eu să strig.

— Păcat! Cea mai bună reclamă pentru magazin ar fi să se spânzure cineva aici…

Eu, ce să vă spun, am înlemnit!

— Poate că veţi binevoi, stimate domn, am îndrăznit să-i spun înclinându-mă, să alegeţi un obiect pe care să vi-l trimitem acasă în semn de atenţie…

— Mită?!… s-a stropşit el, uitându-se la mine de parcă ar fi fost statuia lui Copernic. Noi, domnule, obişnuim să ne cumpărăm singuri obiectele care ne plac; nu primim cadouri de la nimeni.

Şi-a pus în cap, încă din mijlocul magazinului, pălăria soioasă şi, cu mâinile în buzunare, a ieşit ca un ministru. Peticul de la gheată se mai vedea şi când ajunsese pe partea cealaltă a străzii.

Revin la slujba sfeştaniei…

Solemnitatea principală, adică banchetul, a avut loc în marele salon al hotelului „Europa”. Salonul era împodobit cu flori, iar mesele imense erau aşezate în formă de potcoavă. A fost adusă şi o orchestră. Pe la 6 seara se adunaseră acolo peste o sută cincizeci de persoane!…
Dar cine anume!?! Majoritatea, negustori şi fabricanţi din Varşovia, din provincie, de la Moscova, ba chiar de la Viena şi Paris. Printre ei, doi conţi, un prinţ şi destui nobili. Despre băuturi nu mai pomenesc, deoarece într-adevăr nu ştiu ce erau mai multe, frunzele plantelor care împodobeau sala, sau sticlele!

Petrecerea asta ne-a costat peste trei mii de ruble, dar priveliştea atâtor oameni înfulecând a fost cu adevărat impunătoare. Iar când, în mijlocul unei tăceri generale, prinţul s-a ridicat şi a băut în sănătatea lui Stas, când orchestra a cântat nu ştiu ce bucată, de altfel foarte

frumoasă, şi când o sută cincizeci de glasuri au izbucnit, ca o explozie: «Trăiască!», m-au podidit lacrimile.
M-am repezit la Wokulski şi, îmbrăţişându-l, i-am spus:

— Vezi cât de iubit eşti?

— Le place şampania! mi-a răspuns el.

Am observat că uralele nu-l interesau. Nu i s-a descreţit fruntea nici chiar atunci când unul dintre oratori
(trebuie să fi fost un literat, deoarece a vorbit mult şi fără sens) a spus, nu ştiu dacă în numele lui, sau al lui
Stas, că «... aceasta este cea mai frumoasă zi din viaţa lui».

Am băgat de seamă că Stas se învârtea îndeosebi în jurul domnului Lşcki, care înainte de a se fi ruinat a trăit zice-se, pe la curţile regeşti... Mereu nenorocita asta de politică!

La începutul banchetului totul s-a petrecut foarte frumos; din când în când lua cuvântul câte un invitat şi vorbea, vrând parcă să plătească prin vorbe vinul băut şi mâncarea înghiţită. Dar cu cât creştea numărul sticlelor goale, cu atât invitaţii deveneau mai puţin serioşi, ba în cele din urmă hărmălaia a fost aşa de mare, încât muzica aproape a amuţit.

Eram grozav de supărat. Voiam să-mi vărs focul pe cineva, fie şi pe Mraczewski, dar când l-am chemat, n-am fost în stare să-i spun decât atât:

— Ascultă, omule, la ce bun toate astea?...

— La ce bun?... mi-a răspuns el, uitându-se la mine cu ochii pierduţi. Toate sunt pentru domnişoara Lşcka...

— Ce, eşti nebun?... Ce anume e pentru domnişoara Lşcka...

— Cum ce? Societatea... magazinul... banchetul...
Toate sunt pentru ea... Şi eu am fost dat afară din magazin tot din cauza ei! m-a lămurit Mraczewski, sprijinindu-se de braţul meu (nu se mai putea ţine pe picioare).

— Cum?... am exclamat eu, văzându-l beat. Ai fost dat afară din prăvălie din cauza ei? Te pomeneşti că tot din cauza ei ai ajuns şi la Moscova?...

— Se-nţele... se... se-nţelege... A şoptit doar o vorbă, o... vorbuliţă mititică şi... am căpătat un spor de trei sute de ruble anual... Broscuţa asta poate face cu bătrînul nostru tot ce-i pofteşte inima!...

— Taci acum şi du-te la culcare!

— La culcare? a început el să răcnească. Nu mă duc! Mă duc la prietenii mei! Unde sunt? Ei ar şti să-i vină broscuţei de hac... Nu i-ar putea duce de nas, aşa cum îl duce pe bătrân... Unde sunt prietenii mei?

Bineînţeles, am poruncit să fie dus într-una din camerele de sus ale hotelului. Cred însă că făcea pe beatul ca să mă impresioneze.

Pe la miezul nopţii salonul semăna cu o sală de morgă sau de spital; din când în când câte unul din invitaţi era ridicat şi dus într-una din camerele hotelului sau până la trăsură. În sfârşit, găsindu-l pe doctorul Szuman aproape treaz, l-am poftit la mine, să bem un ceai.

Doctorul Szuman e şi el evreu, dar ce om neobişnuit! Fusese chiar vorba să se boteze; se îndrăgostise de o creştină, numai că ea a murit, şi atunci el nu s-a mai botezat. Se spune chiar că s-ar fi otrăvit de inimă rea, dar că a fost salvat. Astăzi nu mai practică aproape de loc medicina, dispune de o avere destul de mare şi se ocupă numai cu studiul oamenilor sau al părului omenesc. E mic de statură şi galben la faţă, în schimb are o privire pătrunzătoare, de care cu greu poţi ascunde ceva. Îl cunoaşte pe Stas mai de demult, şi trebuie să-i ştie toate secretele.

După o masă atât de zgomotoasă, eram istovit şi abătut, şi aş fi vrut să-l trag puţin de limbă pe Szuman.

«Dacă nici acum nu-mi spune nimic despre Stas m-am gândit eu, n-o să pot afla niciodată nimic.»

După ce am ajuns acasă şi am adus samovarul, l-am întrebat:

— Spune-mi, doctore, dar sincer, ce părere ai despre

Stas?... Sunt neliniştit în privinţa lui... Văd că de vreun an încoace se ţine de nişte treburi tare aventuroase... Călătoria în Bulgaria, magazinul ăsta... Apoi societatea... echipajul... schimbarea ciudată a caracterului...

— Nu văd nicio schimbare, mi-a răspuns Szuman.
A fost întotdeauna un om de acţiune şi a făcut fără ezitare tot ce i-a trecut prin cap sau prin inimă... Când s-a hotărât să intre la Universitate, a intrat, când s-a hotărât să facă avere, a făcut. Şi dacă azi vrea să facă o prostie, fii sigur că nu va da îndărăt şi va face una de pomină...
Aşa e firea lui!

— Cu toate acestea, am obiectat, observ în conduita lui multe contradicţii care...

— Nu-i de mirare, m-a întrerupt doctorul. S-au întâlnit în el doi oameni: romanticul dinaintea anului 1880 şi pozitivistul anului 1870. Ceea ce pentru spectatori pare o contradicţie, pentru el e cât se poate de logic...

— Nu s-o fi vârât în cine ştie ce complicaţii?...

— Nu ştiu nimic! mi-a răspuns Szuman, sec.

Am tăcut, şi abia după o clipă am întrebat din nou:

— Ce-o să se întâmple până la urmă cu el?...

Szuman s-a încruntat.

— Rău! mi-a răspuns. Un om ca Wokulski sau învinge, sau, în faţa unei piedici mari, îşi zdrobeşte capul!
Până acum i-a mers din plin, dar... nu există om pe lume care să câştige în viaţă numai lozuri mari...

— Aşadar?...

— Aşadar, vom asista la o tragedie! a încheiat
Szuman.

Şi, după ce şi-a băut ceaşca de ceai cu lămâie, a plecat acasă.

N-am putut aţipi toată noaptea. O profeţie atât de îngrozitoare tocmai în ziua triumfului!...

Ei, bunul Dumnezeu ştie mai multe decât Szuman; iar el, cred eu, nu-l va lăsa pe Stas să se prăpădească...”

CAPITOLUL XI

VISURI VECHI ŞI CUNOŞTINŢE NOI

Doamna Meliton trecuse prin şcoala aspră a vieţii şi învăţase să-şi bată joc chiar şi de opiniile admise de toată lumea.

În tinereţe auzise că orice domnişoară frumoasă şi bună se poate mărita chiar dacă n-are avere. Fusese şi frumoasă şi bună, dar de măritat nu se măritase. Mai târziu auzise că o profesoară cultă poate să câştige dragostea elevilor şi stima părinţilor. Deşi fată cultă şi profesoară eminentă, elevii i-au scos peri albi, iar părinţii lor o luau în zeflemea de la dejun până la cină. Apoi citise multe romane în care scria că prinţii, conţii şi baronii îndrăgostiţi sunt oameni nobili care, în schimbul inimei, au obiceiul să se însoare cu profesoare sărace. Îşi dăduse şi ea într-un fel inima unui conte tânăr şi nobil, dar mâna nu i-o ceruse nimeni...

După ce împlinise 30 de ani, se căsătorise cu Meliton, un profesoraş cam în vârstă. Făcuse acest pas numai ca să-i ridice moralul, fiindcă Meliton avea darul beţiei.

După căsătorie, însă, mirele începuse să bea şi mai vârtos, iar pe soţia care voia să-i ridice moralul o chelfănea zdravăn.

Când muri – după câte se pare, pe stradă – doamna Meliton, petrecându-l la cimitir şi convingându-se că e într-adevăr în groapă, luă sub ocrotire un căţel, deoarece oamenii susţineau că dintre toate animalele câinele este mai credincios. Până când potaia, turbând, muşcă servitoarea, ceea ce avu drept urmare căderea la pat a doamnei Meliton, grav bolnavă.

O jumătate de an zăcu în spital, într-o cameră separată, singură, uitată de elevele ei, de părinţii lor şi de toţi conţii cărora le dăruise inima. Avu deci timp destul să mediteze, şi în ziua în care ieşi din spital, slabă, cu părul încărunţit şi rărit, auzi că boala o făcuse de nerecunoscut.

„Mi-a venit mintea la cap!” răspunsese doamna Meliton.

Nu mai era ea profesoară, ci recomanda profesoare; nu se mai gândea la măritiş, ci peţea tinere perechi; nu-şi mai dădea nimănui inima, ci înlesnea întâlniri între îndrăgostiţi în propria ei locuinţă. Şi cum fiecare şi pentru orice trebuia să plătească, strânsese ceva bani şi trăia binişor.

La începutul noii sale cariere fusese posacă şi cinică.

— Preotul, spunea ea prietenelor intime, are venituri din căsătorii, eu – din logodne. Contele primeşte bani pentru înlesnirea împerecherii cailor, eu – pentru înlesnirea cunoştinţei între diferite persoane.

Cu timpul deveni însă mai rezervată în opinii, uneori chiar moralistă, deoarece observase că enunţarea adevărurilor şi a părerilor admise de toată lumea ajută la mărirea veniturilor.

Pe Wokulski doamna Meliton îl cunoştea mai demult.
Şi întrucât îi plăceau spectacolele publice şi avea obiceiul să urmărească îndeaproape tot ce se întâmplă cu oamenii, băgase de seamă în scurt timp că Wokulski se uita cam prea nu ştiu cum la domnişoara Isabela. Făcând această descoperire, ridicase din umeri: ce interes putea prezenta un negustor de galanterie îndrăgostit de domnişoara Lşcka? Dacă i-ar fi plăcut vreo fată bogată de negustor sau fiica vreunui fabricant, ar mai fi avut ce peţi. Dar aşa?!

De-abia când Wokulski se întorsese din Bulgaria cu o avere despre care se povesteau minuni îndrăzni ea să-i vorbească despre domnişoara Isabela, oferindu-şi serviciile. Şi între ei se încheiase un acord tacit: Wokulski o plătea foarte bine, iar doamna Meliton îi dădea tot felul de informaţii despre familia Lşcki şi despre persoanele din

sferele înalte care întreţineau relaţii cu ea.
Prin intermediul ei cumpărase Wokulski poliţele lui Lşcki şi argintăria domnişoarei Isabela...

Cu acest prilej, doamna Meliton îl vizită pe Wokulski în locuinţa sa particulară, pentru a-l felicita.

— Procedezi cu multă înţelepciune, îi spuse ea. De fapt, de pe urma serviciului şi a argintăriei nu o să ai cine ştie ce profit, dar cumpărarea poliţelor lui Lşcki e o lovitură de maestru!... Se vede că eşti un dibaci om de afaceri!...

Auzind acestea, Wokulski deschise sertarul şi scoase pachetul de poliţe.

— Astea sunt?

— Da. Să am eu banii ăştia...! oftă ea.

Wokulski apucă pachetul cu amândouă mâinile, îl rupse şi o întrebă:

— Ce zici de „omul de afaceri”?

Doamna Meliton se uită lung la el şi murmură clătinând din cap:

— Păcat de dumneata...!

— Şi de ce, mă rog?

— Păcat de dumneata! Sunt şi eu femeie şi ştiu că pe femei nu le poţi cuceri prin jertfe, ci numai prin forţă.

— Oare aşa să fie?

— Cu forţa frumuseţii, a sănătăţii şi a banilor...

— Şi a înţelepciunii!... adăugă Wokulski.

— Nu atâta prin înţelepciune, cât prin forţa pumnului, ripostă doamna Meliton cu un surâs batjocoritor. Îmi cunosc bine semenele, şi adeseori am avut prilejul să deplâng naivitatea bărbaţilor!

— În ce mă priveşte, să ştiţi, doamnă, nu veţi avea acest prilej.

— Dumneatasocoţi că nu vei ajunge în situaţia asta? se miră ea, uitându-se drept în ochii lui.

— Stimată doamnă, dacă domnişoara Isabela este aşa cum mi-o închipui eu, va veni ziua să mă aprecieze.

Dacă nu, voi avea destul timp pentru decepţii...

— Cu cât mai devreme, cu atât mai bine, domnule Wokulski, spuse doamna Meliton, ridicându-se din fotoliu. Căci, crede-mă, e mai uşor să azvârli miile de ruble din buzunar decât să scapi de dragoste. Mai ales dacă iubeşti într-adevăr. Şi nu uita, te rog, să-mi plasezi bine micul capital. N-ai fi rupt în bucăţi hârtii în valoare de câteva mii de ruble dacă ai fi ştiut cât de greu trebuie să munceşti uneori pentru a le câştiga!

În mai şi iunie vizitele doamnei Meliton deveniseră tot mai dese, spre mâhnirea lui Rzecki, care bănuia că-i vorba de cine ştie ce complot. Şi nu se înşela. Era vorba într-adevăr de un complot, dar împotriva domnişoarei Isabela. Doamna Meliton îi furniza lui Wokulski informaţii importante în legătură cu domnişoara Isabela, îl înştiinţa în ce zile anume ieşeau contesa şi nepoata ei la plimbare în parcul Lazienki.

În zilele acelea doamna Meliton venea la magazin şi, luându-şi onorariul sub forma unui obiect de zece-cincisprezece ruble, îi comunica lui Rzecki ora şi locul.

Ciudate timpuri pentru Wokulski! Când afla că a doua zi cele două doamne se vor duce la Lazienki, îşi pierdea imediat liniştea. Nu-l mai interesau afacerile, era nervos, i se părea că timpul stă pe loc şi că ziua următoare nu va mai veni niciodată. Noaptea avea vise năstruşnice; uneori, pe jumătate adormit, pe jumătate treaz, şoptea:»

„Şi pentru ce?... Pentru ce? Pentru o nimica toată!... Mare dobitoc sunt...”

Când se apropia dimineaţa, se temea să se uite pe fereastră ca nu cumva să vadă cerul înnorat. Iar până la amiază timpul se lungea într-atât, încât în hotarele lui ar fi putut cuprinde toată viaţa bietului Wokulski, otrăvită acum de o îngrozitoare amărăciune.

„Asta e oare iubirea?... se întreba el disperat. Nemaiavând răbdare, poruncea încă de la amiază să se

înhame caii şi pornea. În fiecare clipă se aştepta să întâlnească echipajul contesei care se întorcea din parc, i se părea că trăsura şi caii săi, pe care de-abia-i ţine în frâu merg prea încet.

Ajuns în parc, sărea din trăsură şi pornea repede spre iaz, unde obişnuia contesa să se plimbe, dând de nnncare lebedelor. Sosit prea devreme, se trântea pe o bancă, în sudori reci, şi rămânea nemişcat, cu ochii spre palat, uitându-şi de lume.

În sfârşit, în capul aleii apăreau două siluete, una cernită, cealaltă cenuşie, şi lui Wokulski i se urca sângele la creier.

„Ele sunt!… Oare au să-mi vorbească?”

Se ridica de pe bancă şi se îndrepta spre ele ca un lunatic, cu răsuflarea oprită. Da, era domnişoara Isabela, mergând la braţ şi discutând cu mătuşa ei.

Wokulski se uita la ea, pierdut: „O fi într-adevăr altfel decât celelalte?… E doar o femeie ca toate femeile… Mi se pare că nebunia care m-a apucat nu-i de loc întemeiată…”

Se înclina, doamnele îi răspundeau. El trecea mai departe, fără să întoarcă privirea, ca să nu se trădeze, când, în sfârşit, îndrăznea să se uite după ele, cele două femei erau dispărute de mult printre arbori.

„Am să mă întorc, îşi zicea el, şi am să le mai privesc o dată… Nu, nu! Nu se cade!”

Şi în clipa aceea apa scânteietoare a iazului îl atrăgea cu o forţă irezistibilă…

„Ah, dacă aş şti că moartea înseamnă uitare!… Cine poate fi sigur? Nu, în natură nu există milă!… Se cuvine oare să torni atâta durere într-o sărmană inimă omenească, fără a-i da măcar asigurarea că moartea e totuna cu neantul?”

Cam în acelaşi timp contesa vorbea cu domnişoara Isabela astfel:

— Bela, sunt din ce în ce mai convinsă că banii nu aduc fericirea. Wokulski, de pildă, a făcut o carieră strălucită, şi

care-i rezultatul?... Uite, nu mai lucrează în magazin, ci stă în parc şi se plictiseşte! Ai băgat de seamă ce mutră plictisită avea?

— Plictisită? ricana domnişoara Isabela. Mai degrabă amuzantă!

— N-am observat! se mira contesa.

— Adică... dezagreabilă, se corecta domnişoara Isabela.

Wokulski nu se îndura să plece din parc. Trecea de partea cealaltă a iazului şi se uita de departe la rochia cenuşie, care tot apărea şi dispărea printre arbori, şi abia târziu îşi dădea seama că urmărise două rochii cenuşii şi o a treia albastră, dar că niciuna nu fusese a domnişoarei Isabela...

„M-am prostit de-a binelea!” îşi spunea el în gând.

Ceea ce nu-i folosea la nimic.

Într-o bună zi, era în prima jumătate a lunii iunie, doamna Meliton îl înştiinţă că a doua zi la amiază domnişoara Isabela va ieşi la plimbare cu contesa şi cu bătrâna doamnă Zaslawska. Această din urmă împrejurare, neînsemnată în aparenţă, putea avea o importanţă covârşitoare. Pentru că de la întâlnirea de neuitat care avusese loc la Paşti, Wokulski o vizitase pe doamna Zaslawska de câteva ori şi îşi dăduse seama că bătrâna îi voia numai binele. De obicei o asculta evocând timpurile trecute, vorbea cu ea despre unchiul său, căzuseră de acord asupra pietrei funerare... Într-un rând, numele domnişoarei Isabela fusese rostit atât de neaşteptat, încât Wokulski nu-şi putuse ascunde emoţia; se schimbase la faţă şi parcă amuţise.

Bătrânica îşi pusese ochelarii pe nas şi, uitându-se stăruitor la el, îl întrebase:

— Oare numai mie mi se pare, sau într-adevăr domnişoara Lşcka nu-ţi este indiferentă?

— Aproape că nici n-o cunosc… Am vorbit cu dânsa o singură dată în viaţă… răspunse Wokulski, tulburat.

Doamna Zaslawska căzuse pe gânduri şi exclamase încet, clătinând din cap:

— Hm...

Wokulski îşi luase rămas bun de la ea, dar acest „hm...” îi rămăsese adânc întipărit în minte. În orice caz, era sigur că doamna Zaslawska ţinea la el. Şi iată că la o săptămână după convorbirea lor aflase că va ieşi să se plimbe în parcul Lazienki cu contesa şi cu domnişoara Isabela! Să fi ştiut oare bătrâna că fusese văzut acolo?

Nu cumva caută să-i apropie unul de celălalt?...

Wokulski se uită la ceas; era 3 după amiază.

„Aşadar, mâine, îşi zise, peste... douăzeci şi patru de ore... Nu, nu atâtea... Dar peste câte?...”

Nu era în stare să socotească orele, de la 3 până la 1 a doua zi. Nervos, nu puse gura pe mâncare şi, cu toate că imaginaţia încerca să-şi ia zborul, raţiunea trează i-o înfrâna.

„Om vedea ce-o fi şi mâine!... Dar dacă va ploua, nu se va îmbolnăvi vreuna dintre ele?”

Ieşi repede pe stradă şi rătăci fără ţel, muncit de gânduri.

„Om vedea ce-o fi şi mâine... Te pomeneşti că nici n-au să stea de vorbă cu mine... De altfel, domnişoara Isabela nu-i decât o domnişoară frumoasă, să zicem că-i chiar neobişnuit de frumoasă, dar nu-i decât o domnişoară, şi nu un fenomen supranatural! în lume sunt mii de femei tot atât de frumoase ca ea, dar mie nu-mi pasă!

Dacă mă va respinge? N-are decât... Atunci, voi cădea
În braţele alteia, cu o pasiune şi mai mare!...”

Seara se duse la teatru, dar plecă după primul act şi rătăci iarăşi prin oraş, urmărit de gândul plimbării de a doua zi şi de presimţirea tulbure că ziua aceea va aduce multaşteptata apropiere de domnişoara Isabela.

Trecu noaptea, trecu şi dimineaţa, şi la 12 porunci să se înhame caii la trăsură. Lăsă un bilet la magazin, amunţând că va veni mai târziu, şi îşi luă o pereche de mănuşi noi. În

sfârşit, intră servitorul.

„Caii sunt gata! îşi zise el în gând, întinzând mâna spre pălărie.

Dar omul de serviciu anunţă:

— A sosit prinţul!

Wokulski văzu negru în faţa ochilor.

— Pofteşte-l!

Prinţul intră.

— Bună ziua, domnule Wokulski! Pleci undeva? Desigur, la depozit sau la gară! Dar nu face nimic, te arestez şi te iau cu mine. Voi fi chiar atât de nepoliticos încât mă voi instala în trăsura dumitale, căci astăzi n-am venit cu a mea. Sunt însă sigur că mă vei scuza, dat fiind ştirile excelente pe care ţi le aduc.

— Nu doriţi să luaţi loc?

— Pentru o clipă! Imaginează-ţi, reluă prinţul, aşezându-se, că atâta le-am bătut capul amicilor noştri... am spus oare bine?... Atâta i-am pisat, încât vreo câţiva mi-au promis să vină la mine şi să asculte lectura proiectului de statut al societăţii dumitale. Aşa că te iau imediat, sau mai degrabă ne luăm unul pe altul şi mergem la mine!

Wokulski avu senzaţia că se prăbuşeşte de la o mare înălţime şi că se izbeşte cu pieptul de pământ.

Prinţul observă tulburarea lui şi surâse, crezând că e provocată de bucuria vizitei şi de invitaţia lui neaşteptată. Nici prin cap nu-i trecea că pentru Wokulski era mai importantă plimbarea la Lazienki decât toţi prinţii şi toate societăţile comerciale.

— Suntem gata deci? zise prinţul, ridicându-se.

Wokulski fu cât pe ce să-i spună că nu merge şi că nu-l interesează niciun fel de societate comercială, dar în aceeaşi clipă se gândi:

„Plimbarea-i pentru mine; societatea, pentru ea.”

Îşi luă pălăria şi plecă împreună cu prinţul. I se părea însă că înnebuneşte.

„Femeile nu se cuceresc prin jertfe, ci prin forţă şi chiar cu pumnul...” îi spusese doamna Meliton, şi sub influenţa aforismului ei îi venea să-l ia pe prinţ de guler şi să-l arunce în stradă. Dar această pornire nu ţinu decât o clipă…

Prinţul se uita la el printre gene; văzându-l că schimbă feţe-feţe, îşi zise în gând:

„Nici nu mă aşteptam să-i fac o bucurie aşa de mare!
Da, întotdeauna am spus că trebuie să întindem mâna oamenilor noi…”

În lumea sa prinţul era considerat drept un patriot înflăcărat, aproape şovin; în afara acestei lumi, se bucura de reputaţia unuia dintre cei mai buni cetăţeni, îi plăcea să vorbească în limba polonă, iar în conversaţiile duse în franceză vorbea numai despre treburile publice.

Era aristocrat până în vârful unghiilor, cu sufletul, cu Inima, cu sângele. Credea că orice societate e alcătuită din două categorii de oameni: gloata şi clasa celor aleşi. Mulţimea de rând era opera naturii şi putea să destindă şi din maimuţă, aşa cum susţinea Darwin, în pofida Sfintei Scripturi. Clasele alese aveau însă o origine superioară şi descindeau dacă nu din zei, cel puţin din eroi înrudiţi cu aceştia, ca Hercule, Prometeu şi, în lipsă de ceva mai bun, din Orfeu.

Avea în Franţa un prieten, un conte (atins adânc de microbul democratic), care îşi bătea joc de presupusa origine supranaturală a aristocraţilor.

— Dragul meu, spunea el, după mine, unul, dumneata habar n-ai ce-i aia genealogie! Ce sunt marile familii? Sunt familiile ai căror strămoşi au fost hatmani, senatori şi voievozi, sau, după vocabularul actual, mareşali, membri ai Parlamentului şi prefecţi de departamente. Şi doar noi îi cunoaştem şi ştim că n-au în structura lor nimic neobişnuit… Mănâncă, beau, joacă până nu mai pot cărţi, fac curte femeilor, fac datorii, ca şi ceilalţi muritori, cu singura deosebire că uneori sunt mai proşti decât ei.

Pe obrajii prinţului apăreau pete roşii, de om bolnav.

— Văzut-ai dumneata, dragul meu, prefect sau mareşal cu o expresie atât de maiestuoasă ca aceea pe care o au strămoşii noştri în portretele de epocă? protesta el.

— Ce e de mirare? răspundea râzând contele democrat. Pictorii le-au dat expresii cum n-au visat niciunul dintre ei să aibă vreodată, tot aşa cum specialiştii în heraldică şi istoricii povestesc despre ei legende miraculoase!... Totu-i minciună, crede-mă! Numai decorul şi costumele fac dintr-un Wojtek un prinţ, iar din alt Wojtek, un argat! în realitate, niciunul, nici celălalt nu sunt decât nişte actori de mâna a treia!

— Aşa nu putem discuta, dragul meu! izbucnea prinţul.

Şi fugea la el acasă, se întindea pe canapea cu mâinile sub cap şi, uitându-se în tavan, vedea făpturi ale căror proporţii, forţă, curaj, înţelepciune şi altruism nu puteau fi decât supraomeneşti. Aceştia erau strămoşii săi şi ai contelui, deşi contele îi renega. Sau, cine ştie, poate exista vreun amestec în sângele lui...

Prinţul nu dispreţuia mulţimea muritorilor de rând, dimpotrivă, se purta faţă de ei cu toată bunăvoinţa, nu-i ocolea, se interesa de nevoile lor. Îşi închipuia că e un fel de Prometeu şi că avea uneori datoria de onoare de a duce sărmanilor muritori câte o scânteie din focul ceresc.
De altfel, religia îi poruncea să fie bun cu cei mici, şi prinţul se îmbujora la faţă numai la gândul că majoritatea lumii din care făcea parte va sta cândva în faţa judecăţii divine fără să-şi fi însuşit acest merit.

Aşadar, pentru a evita ruşinea în ceea ce-l privea pe el, lua parte la diferite consilii şi chiar le convoca la locuinţa sa, dădea între douăzeci şi cinci şi o sută de ruble pentru acţiunile organizate de diferitele societăţi de binefacere, iar mai presus de orice deplângea neîncetat soarta nefericită a ţării, terminându-şi fiecare peroraţie cu fraza: „Pentru că, domnilor, trebuie să ne gândim în primul rând la ridicarea

nefericitei noastre ţări!” Şi când spunea astfel, simţea cum i se ia o greutate de pe inimă, greutate cu atât mai apăsătoare cu cât era mai mare numărul auditorilor sau cu cât dădea mai multe ruble pentru acţiunea respectivă.

A convoca întruniri, a-i îndemna pe oameni să fie întreprinzători şi a suferi, a suferi necontenit pentru nefericita soartă a ţării, acestea erau, după părerea sa, îndatoririle unui cetăţean. Să-l fi întrebat cineva dacă sădise cândva vreun pom a cărui umbră ar putea apăra oamenii şi ogoarele de arşiţă, sau dacă dăduse vreodată la o parte o piatră din drum, ar fi rămas cu gura căscată.

Simţea şi gândea, dorea şi suferea pentru milioane de oameni. Numai că nu făcuse niciodată nimic util. I se părea că grija continuă pe care o purta ţării sale valora mult mai mult decât dacă ar fi şters nasul unui copil.

În iunie, Varşovia suferă o schimbare vizibilă. Hotelurile, goale până atunci, gem de vizitatori şi îşi măresc tarifurile, pe multe case se văd anunţuri: Apartament mobilat de închiriat pentru câteva săptămâni, toate trăsurile sunt ocupate şi toţi comisionarii forfotesc. Pe străzi, în grădini, la teatre, în restaurante, la expoziţii, în prăvălii şi în magazinele de confecţii de damă apar figuri noi.

Vezi bărbaţi voinici şi arşi de soare, cu şepci stacojii, cizme largi, mănuşi strâmte şi costume croite după moda provinciei, însoţiţi de cele mai multe ori de grupuri de femei care nu se disting nici prin frumuseţea, nici prin eleganţa specific varşoviană şi de grupuri tot atât de numeroase de copii stângaci şi sănătoşi, care umblă cu gura căscată.

Unii oaspeţi de la ţară vin să-şi vândă lâna la iarmaroc, alţii vin la curse, alţii şi pentru lână şi pentru curse; unii ca să se întâlnească cu vecinii care locuiesc în satul alăturat, la o depărtare de o verstă; alţii ca să scape, în capitală, de apa tulbure şi de praf, iar alţii se chinuie călătorind câteva zile, fără să ştie nici ei pentru ce.

De ceasul acesta se folosi prinţul ca să-l apropie pe

Wokulski de moşierime.

Prinţul ocupa în propriul său palat un apartament vast. Apartamentul, compus din birou, bibliotecă şi fumoar, era adesea locul unor adunări, în cadrul cărora amfitrionul îşi expunea propriile sale proiecte sau proiectele altora, privitoare la treburile publice. Ultima adunare, din primăvară, fusese consacrată problemei vapoarelor cu elice pentru navigaţia pe Vistula, şi participanţii la discuţii se împărţiseră în trei tabere.

Prima alcătuită din prinţ şi din prietenii săi personali, cerea în mod categoric vapoare cu elice; a doua, alcătuită din burghezime, recunoştea în principiu justeţea proiectului, dar îl considera prematur şi nu voia să dea bani pentru realizarea lui; a treia era alcătuită din două persoane: un tehnician oarecare, care susţinea că vapoarele cu elice nu pot naviga pe Vistula, şi un magnat surd, care la toate atentatele împotriva buzunarului său răspundea:

— Vă rog, puţin mai tare; nu aud nimic!...

Prinţul şi Wokulski sosiră pe la 1, iar peste un sfert de oră începură să vină şi ceilalţi. Prinţul îi salută pe fiecare în parte cu o familiaritate afabilă, îl prezentă pe Wokulski şi trase pe lista invitaţilor, sub numele celor sosiţi, o linie cu un creion foarte lung şi foarte roşu.

Printre primii sosiţi fu şi domnul Lşcki, care îl luă pe Wokulski la o parte şi-l chestiona încă o dată despre scopul şi însemnătatea societăţii la care aderase din tot sufletul, deşi nu fusese niciodată în stare să ţină minte despre ce este vorba. Stătea acum cu el de vorbă, iar ceilalţi îi priveau şi făceau în şoapte tot felul de observaţii pe socoteala lui Wokulski.

— Parcă-i un taur! şopti un mareşal gras, arătând cu ochiul spre el.

— Are păr de mistreţ! Pieptul, aşa mai zic şi eu!
Ochiul ager... Ăsta ştiu că nu oboseşte la vânătoare!

— Şi faţa, domle... adăugă un baron cu fizionomia lui Mefisto. Fruntea, domle... mustăcioara, domle... bărbia, domle... toate, domle... toate. Trăsăturile-s ca...
domle... dar ansamblul, domle!...

— Să-l vedem la treabă! adăugă un conte puţin gârbov.

— Eu un om iute. Îi place să rişte! Da, chiar aşa...
spuse, vorbind ca din butoi, un alt conte, care şedea ţeapăn pe scaun, purta favoriţi bogaţi şi se uita cu ochi morţi, ca de porţelan, drept înaintea lui, aidoma unui englez din *Journal amusant*[33].

Prinţul se ridică din fotoliu şi tuşi; asistenţa amuţi, astfel că putură fi auzite ultimele fraze dintr-o povestire a mareşalului:

— ... Ne uităm spre pădure, când deodată auzim un chiţcăit sub copitele cailor! Imaginaţi-vă, dragii mei:
ogarul, care mergea pe lângă cai, ţinut în zgardă, nimerise peste un iepure ascuns într-o brazdă!...

Spunând acestea, mareşalul se lovi cu palma uriaşă peste şoldul din care şi-ar fi putut croi nu numai un secretar, dar şi un ajutor de secretar!

Prinţul tuşi a doua oară, mareşalul se fâstâci şi îşi şterse fruntea îmbrobonită cu o batistă cât toate zilele.

— Stimaţi domni, începu prinţul, mi-am permis să vă rog să vă obosiţi până aici într-un interes public extrem de important, care, aşa cum simţim cu toţii, trebuie să stea întotdeauna de strajă intereselor noastre publice... Am vrut să spun... ideilor noastre... adică...
Prinţul se încurcă puţin, dar îşi reveni îndată şi continuă: Este vorba de intere... adică de planul, mai degrabă de... proiectul privitor la organizarea unei societăţi pentru înlesnirea comerţului...

— De cereale... Încercă să-l completeze cineva dintr-un colţ.

— Propriu-zis, continuă prinţul, nu este vorba de comerţul

[33] *Jurnal distractiv (fr.).*

de cereale, ci...

— De rachiu... se grăbi să adauge aceeaşi voce.

— Nu, nu!... Este vorba de comerţ, mai degrabă de înlesnirea comerţului de mărfuri între Rusia şi străinătate... Da, de mărfuri... Şi este de dorit ca oraşul nostru să devină centrul unei asemenea...

— Dar ce fel de mărfuri? întrebă contele gârbov.

— Partea tehnică a problemei ne-o va expune domnul Wokulski, care-i de... care-i de specialitate, încheie prinţul. Să nu uităm, însă, domnilor, îndatoririle pe care le impun grija pentru interesele publice şi pentru nefericita noastră ţară.

— Mă jur pe ce am mai scump că dau îndată zece mii de ruble! izbucni mareşalul.

— Pentru ce? întrebă contele cu atitudinea de englez.

— Indiferent pentru ce! răspunse cu voce tare mareşalul. Aveam de gând să cheltuiesc la Varşovia cincizeci de mii de ruble, aşa că zece mii pot merge şi pentru scopuri de binefacere, căci iubitul nostru prinţ vorbeşte minunat! Şi cu cap, şi din inimă, pe cuvântul meu!

— Scuzaţi, interveni Wokulski, dar aici nu este vorba de o societate comercială care să asigure beneficii.

— Da, asta-i! adăugă contele gârbov.

— Chiar aşa! confirmă contele englezit.

— Parcă mari beneficii pot da zece mii de ruble! strigă mareşalul. Cu asemenea beneficii te poţi duce să cerşeşti cu desaga la Ostra Brama.

Contele cel gârbov izbucni:

— Vă rog să-mi daţi cuvântul în chestiunea următoare: dacă este sau nu este bine să desconsiderăm micile profituri. Desconsiderarea aceasta ne duce la pieire... Da, aşa e, domnilor! strigă el, lovind cu unghia în braţul fotoliului.

— Dragul meu, îl întrerupse prinţul, dulceag, domnul Wokulski are cuvântul!

— Chiar aşa!... Îl sprijini contele englezit, pieptănându-şi favoriţii stufoşi.

— Îl rugăm deci pe stimatul domn Wokulski, se auzi un alt glas, să binevoiască să ne prezinte, cu claritatea şi conciziunea care-i sunt proprii, problemele pentru lămurirea cărora ne-am întrunit aici, în primitoarele saloane ale prinţului!

Wokulski se uită la persoana care-i recunoştea claritatea şi conciziunea: era un avocat faimos, prietenul şi mâna dreaptă a prinţului. Îi plăcea să vorbească înflorit, bătând tactul cu mâna şi ascultând sunetul propriilor sale fraze, pe care le găsea întotdeauna admirabile.

— Numai să fie pe înţelesul tuturor! mormăi cineva din colţul ocupat de nobilimea măruntă, care era plină de ură împotriva marii nobilimi.

— După cum ştiţi, începu Wokulski, Varşovia este un nod comercial situat între Europa apuseană şi cea răsăriteană. Aici, la Varşovia, se concentrează, pentru a trece prin mâinile noastre, o parte a mărfurilor franţuzeşti şi nemţeşti destinate Rusiei. Faptul acesta ne-ar putea aduce unele câştiguri dacă comerţul nostru...

— ... nu s-ar găsi în mâinile evreilor! adăugă cineva cu jumătate de voce de la masa unde şedeau comercianţii şi industriaşii.

— Nu! răspunse Wokulski. Câştigurile ar exista în cazul în care comerţul nostru ar fi condus cum trebuie!

— Cu evreii nu poate fi vorba de aşa ceva!

— Astăzi însă, interveni avocatul prinţului, stimatul domn Wokulski ne dă posibilitatea să înlocuim prin capitalurile creştine, capitalul evreiesc!

— Domnul Wokulski, care îi introduce pe evrei în comerţ? întrebă, arţăgos, acelaşi adversar din rândul comercianţilor.

Se făcu tăcere.

— Despre modul cum îmi conduc afacerile nu voi da nimănui socoteală! i-o tăie Wokulski. Vă indic calea care

poate duce la organizarea comerţului dintre Varşovia şi străinătate, ceea ce constituie prima parte a proiectului meu şi o sursă de câştig pentru capitalurile autohtone. A doua sursă este comerţul cu Rusia. Acolo se găsesc mărfuri ieftine, cu căutare la noi. Societatea care s-ar ocupa de ele ar putea realiza un beneficiu de cincisprezece până la douăzeci la sută anual faţă de capitalul învestit. Pe locul întâi vin textilele...

— Asta înseamnează subminarea industriei noastre! se auzi din nou vocea din grupul comercianţilor.

— Pe mine nu mă interesează fabricanţii, ci consumatorii! răspunse Wokulski.

Comercianţii şi industriaşii începură să murmure destul de ostentativ.

— Şi uite că am ajuns şi la problema interesului public!... strigă prinţul, emoţionat. Chestiunea se pune aşa: oare proiectele stimatului domn Wokulski prezintă o latură favorabilă ţării noastre?... Domnule avocat...

Simţindu-se în încurcătură, prinţul făcu semn avocatului.

— Stimatul domn Wokulski, începu avocatul, va trebui să ne lămurească, cu temeinica sa argumentare, dacă importul acestor ţesături dintr-un loc atât de îndepărtat nu va păgubi industria noastră.

— Înainte de toate, reîncepu Wokulski, fabricile noastre nu sunt ale noastre, ci nemţeşti!

— Oho!... se auzi glasul duşmănos din grupul negustorilor.

— Sunt gata, continuă Wokulski, să vă enumăr imediat toate fabricile în care întreaga administraţie şi toţi muncitorii mai bine plătiţi sunt nemţi, în care întreg capitalul este german, iar consiliul de administraţie îşi are sediul în Germania; în care, în sfârşit, muncitorul nostru nu are posibilitatea să capete o calificare superioară, ci este doar un fel de argat, rău plătit, rău tratat şi, în plus, germanizat...

— Asta-i important!... interveni contele cel gârbov.

— Da, are dreptate!... şopti englezitul.

— Pe dumnezeul meu!... Mă trec fiorii ascultând!..; strigă mareşalul. Niciodată nu mi-aş fi putut închipui că te poţi amuza chiar aşa de bine la o asemenea şedinţă...
Mă întorc îndată.

Şi părăsi cabinetul, păşind atât de greoi, încât se cutremura casa.

— Doriţi să vă dau şi nume?... Întrebă Wokulski.

Grupul de comercianţi şi industriaşi făcu imediat dovadă de prudenţă, renunţând. Avocatul se ridică repede din fotoliu şi strigă, gesticulând:

— Socot că asupra problemei fabricilor ne-am lămurit, şi putem deci trece la ordinea de zi. Stimatul domn
Wokulski, cu claritatea care-i este proprie, va binevoi să ne lămurească ce foloase pozitive va avea de pe urma proiectului domniei-sale...

— ... nefericita noastră ţară! încheie prinţul.

— Domnilor, începu Wokulski, dacă un cot de pânză ar costa numai cu doi groşi mai puţin decât costă azi, la fiecare milion de coţi s-ar economisi zece mii de ruble!

— Ce înseamnă zece mii de ruble? întrebă mareşalul, care se întorsese tocmai atunci şi nu prinsese încă firul discuţiei.

— Înseamnă mult... foarte mult! strigă contele gârbov.
Trebuie să ne învăţăm odată să apreciem şi câştigurile mărunte!

— Da, chiar aşa... orice penny poate fi tatăl unei guinee!... adăugă contele care făcea pe englezitul.

— Zece mii de ruble, continuă Wokulski, vor constitui pentru cel puţin douăzeci de familii temelia pe care îşi vor clădi bunăstarea...

— O picătură în mare!... mormăi unul dintre comercianţi.

— Dar mai există un considerent! continuă Wokulski.
Acest considerent interesează, ce-i drept, numai pe

capitalişti! Eu pot dispune de mărfuri în valoare de trei până la patru milioane de ruble anual...

— Mă înclin până la pământ!... şopti mareşalul.

Asta nu reprezintă averea mea, adăugă Wokulski, care este mult mai modestă...

— Îmi place tipul! declară contele gârbov.

— Da, chiar aşa! adăugă englezitul.

— Aceste trei milioane de ruble constituie creditul meu personal şi-mi aduc un procent foarte mic, ca intermediar, continuă Wokulski. Declar însă că dacă în locul creditului s-ar plasa numerar, câştigul ar fi de cincisprezece-douăzeci la sută, şi chiar mai mult. Punctul acesta vă interesează pe dumneavoastră, domnilor, care depuneţi banii la bancă şi primiţi un procent redus. Banii dumneavoastră sunt rulaţi de alţii, care ţin câştigurile pentru ei. Eu vă ofer prilejul de a-i utiliza direct şi de a vă mări venitul. Atâta am avut de spus.

— Minunat! strigă contele gârbov. Dar oare nu putem cunoaşte mai multe amănunte?

— Despre amănunte pot discuta numai cu asociaţii mei! răspunse Wokulski.

— Mă înscriu printre ei! zise contele cel gârbov, întinzându-i mâna.

— Da, chiar aşa! adăugă englezitul, întinzând şi el două degete către Wokulski.

— Domnii mei! strigă un bărbat ras în cap, din grupul nobilimii mărunte care ura marea nobilime. Vorbiţi aici despre comerţul de pânzeturi, care pe noi nu ne interesează de loc... Domnilor! continuă el cu vocea plângăreaţă. Noi avem în schimb cereale în hambarele noastre, avem rachiu în depozitele noastre, dar suntem exploataţi de intermediari într-un mod – ca să zic aşa – nedemn!

Se uită prin salon. Grupul nobilimii mărunte, care ura marea nobilime, îl aplaudă frenetic.

Faţa «prinţului, radiind o bucurie discretă, se lumină în clipa aceea de lucirea unei adevărate inspiraţii.

— Da, domnilor, strigă el, astăzi discutăm despre comerţul de ţesături! Mâine şi poimâine cine ne opreşte să ne sfătuim asupra celorlalte chestiuni? Deci propun…

— Pe dumnezeul meu, minunat mai vorbeşte iubitul nostru prinţ! strigă mareşalul.

— Să auzim!… Să auzim!… interveni avocatul, manifestându-şi pe faţă dorinţa de a mai înfrâna puţin înflăcărarea provocată de propunerea prinţului.

— Aşadar, domnilor, continuă prinţul, mişcat, propun următoarele şedinţe: una în chestiunea comerţuluicu cereale, a doua în chestiunea comerţului cu rachiu...

— Dar creditele pentru agricultori? întrebă cineva din grupul nobilimii mărunte.

— A treia, în chestiunea creditului pentru agricultori, convenise prinţul. A patra…

Aici se-mpotmoli.

— A patra şi a cincea, continuă avocatul, în locul lui, le vom consacra unei analize a situaţiei economice generale…

— … a nefericitei noastre ţări! completă prinţul, aproape cu lacrimi în ochi.

— Domnilor!… reluă avocatul, ştergându-se la nas, înduioşat. Să-l cinstim pe amfitrionul nostru, pe cetăţeanul eminent, pe cel mai respectat dintre oameni…

Mareşalul îl întrerupse:

— Zece mii de ruble, pe onoa... strigă.

Dar avocatul nu ţinu seama de intervenţia lui şi încheie repede:

— … prin ridicarea în picioare!

— Bravo Trăiască prinţul!… strigară cu toţii, în hârşâitul picioarelor şi al scaunelor.

Grupul nobilimii mărunte, care privea chiorâş spre marea nobilime, striga cel mai tare.

Neputându-şi stăpâni emoţia, prinţul începu să-şi

îmbrăţişeze oaspeţii, ajutat de avocat care-i săruta pe toţi plângând, în jurul lui Wokulski se adunaseră câteva persoane.

— Pentru început vin cu cincizeci de mii de ruble!
se angajă contele cel gârbov. Iar la anul... vom vedea...

— Treizeci, domle... Treizeci de mii de ruble, domle!
Forte, domle... forte! adăugă baronul cu fizionomie de Mefisto.

— Şi eu tot treizeci de mii... Da, aşa-i!... zise contele englezit, înclinând din cap.

Mareşalul răcni:

— Iar eu voi da de două ori... ba nu... de trei ori mai mult decât iubitul nostru prinţ! Pe dumnezeul meu!...

Câţiva opoziţionişti din grupul comercianţilor se apropiară şi ei de Wokulski. Tăceau, dar privirile lor duioase erau cu mult mai expresive decât cuvintele cele mai simţite.

Apoi se apropie un tânăr slăbuţ, cu barba rară şi cu urme neîndoielnice de suferinţă pe întregul chip, pe care Wokulski îl întâlnea adesea la spectacole sau pe stradă.

— Mă numesc Maruszewicz! se prezentă tânărul suferind, cu un surâs blând pe buze. Scuzaţi-mă dacă sunt atât de puţin ceremonios şi vin din prima clipă cu o rugăminte!

— Vă ascult!

Tânărul îl luă de braţ pe Wokulski şi îi spuse, conducându-l la fereastră:

— Dau cărţile pe faţă. Cu oameni ca dumneavoastră nu se poate altfel. Sunt sărac, dar am un instinct sănătos şi aş vrea să-mi găsesc o ocupaţie. Organizaţi o societate, nu? Oare n-aş putea să lucrez şi eu sub conducerea dumneavoastră?...

Wokulski se uită la el atent. Propunerea nu prea se potrivea cu aspectul sărăcăcios şi cu privirile nesigure ale tânărului. Deşi nu-i făcuse o impresie bună, îl întrebă totuşi:

— Ce ştii dumneata să faci? Care este profesiunea

dumitale?

— Profesiune? Vedeţi dumneavoastră, nu mi-am ales încă nicio profesiune, dar am calităţi mari şi pot să îndeplinesc orice sarcină!

— Şi pe ce leafă contezi dumneata?

— O mie... două mii de ruble... răspunse tânărul, încurcat.

Fără să vrea, Wokulski clătină din cap.

— Nu ştiu dacă voi avea vreun post care să corespundă pretenţiilor dumitale! Totuşi, treci într-o zi pe la mine...

În mijlocul biroului, contele cel gârbov perora:

— Aşadar, onoraţi domni, subscriem în principiu la afacerea propusă de domnul Wokulski. Pare a fi foarte serioasă şi interesantă. Urmează să purcedem la stabilirea amănuntelor, la întocmirea actului. Invit deci pe toţi cei care doresc să facă parte din societate la mine, mâine, la orele nouă seara...

— Voi fi, iubite conte, pe dumnezeul meu! zbiera mareşalul. Voi fi, şi poate că voi mai aduce câţiva lituanieni. Numai spune-mi, te rog, de ce trebuie să facem noi o societate comercială? S-o facă negustorii, fără noi!

— De ce? întrebă contele cu înflăcărare.

— Ca să nu zică lumea că nu facem altceva decât să tăiem cupoane.

Prinţul ceru cuvântul.

— De altfel, mai avem în perspectivă două societăţi, una pentru comerţul de cereale, iar a doua pentru comerţul de rachiu. Cine nu vrea să facă parte dintr-una, poate adera la cealaltă... În plus, îl rugăm pe onoratul domn Wokulski să ia parte şi la celelalte consfătuiri ale noastre...

— Da, chiar aşa! încuviinţă englezitul.

Iar avocatul încheie:

— ... şi cu talentul care-i este propriu să binevoiască a lămuri problemele ridicate!

— Mă îndoiesc că va fi de vreun folos, răspunse

Wokulski. Am avut, e drept, de a face şi cu cerealele şi cu rachiul, dar în împrejurări excepţionale. Era vorba de cantităţi foarte mari... Altminteri, nu cunosc comerţul de cereale...

— Vom avea specialişti, stimate domnule Wokulski! îl întrerupse avocatul. Ei ne vor da amănunte pe care vei binevoi numai să le pui în ordine şi să le lămureşti cu geniul care-ţi este propriu.

— Vă rugăm!... Vă rugăm!... Începură să strige conţii.

O dată cu ei striga şi mai puternic nobilimea măruntă, care ura marea nobilime.

Era ora 5 după amiază, şi invitaţii începuseră să plece, în clipa aceea Wokulski îl văzu venind spre el pe domnul Lşcki, însoţit de tânărul care stătuse în preajma domnişoarei Isabela în timpul chetei şi în ziua de Paşti, la contesă. Cei doi domni se opriră în faţa lui.

— Dă-mi voie, domnule Wokulski, începu Lşcki, să-ţi prezint pe domnul Julian Ochocki. Vărul nostru... un tânăr cam original, dar...

— De mult voiam să vă cunosc, ca să stăm de vorbă, zise Ochocki, strângând mâna lui Wokulski.

Acesta se uită la el în tăcere. Tânărul nu avea încă 30 de ani şi se distingea într-adevăr printr-o fizionomie neobişnuită. S-ar fi părut că are trăsăturile lui Napoleon, învăluite în norul unei reverii.

— În ce direcţie mergeţi? îl întrebă tânărul. Aş putea să vă conduc...

— Nu vă deranjaţi...

— O, am timp destul!

„Ce o fi vrând de la mine!” se miră Wokulski. Apoi încuviinţă:

— Putem merge înspre parcul Lazienki.

— Bine. Numai o clipă, să-mi iau rămas bun de la prinţesă, şi vă ajung din urmă!

îndată după plecarea tânărului, avocatul se apropie de

Wokulski:

— Vă felicit pentru triumful repurtat, îi şopti el.

Prinţul ţine mult la dumneavoastră, la fel cei doi conţi şi baronul... Sunt nişte originali, dar aţi văzut ce oameni cumsecade... Ar vrea să întreprindă ceva, au chiar priceperea şi pregătirea, dar... le lipseşte energia!... Suferă de boala lipsei de voinţă, domnule! De altfel, toată clasa lor e atinsă de această boală!... Au de toate: bani, titluri, prestigiu, chiar şi succes la femei, aşa că nu-şi mai doresc nimic. Dar fără voinţă, domnule Wokulski, sunt sortiţi să devină nişte instrumente în mâna oamenilor noi şi ambiţioşi!... Apoi adăugă mai încet: Noi, dragă domnule, mai avem putere să dorim şi alte lucruri!

Norocul lor că au nimerit pe mâinile noastre!

Cum Wokulski nu răspunse nimic, avocatul crezu că are de-a face cu un diplomat foarte viclean şi regretă în sine că fusese prea sincer.

„De altfel, îşi zise el în gând, uitându-se la Wokulski pe sub gene, chiar dacă ar repeta prinţului conversaţia asta, ce-mi poate face?... Am să spun că am vrut să-l descos!”

„De ce porniri ambiţioase mă suspectează?...” se întreba între timp Wokulski.

îşi luă rămas bun de la prinţ, făgădui să participe la toate adunările, ieşi şi trimise trăsura acasă.

„Ce-o fi vrând de la mine tânărul Ochocki? Probabil că-i vorba de domnişoara Isabela... Poate că intenţionează să mă alunge din preajma ei... E un prost! Dacă îl iubeşte, nici n-are de ce să-şi mai obosească gura, pentru că am să mă dau singur la o parte. Dar dacă nu-l iubeşte, să nu îndrăznească! Mi se pare că am să comit o singură mare prostie în viaţă, şi asta, desigur, numai pentru domnişoara Isabela. Ar fi păcat însă ca prostia mea să aibă repercusiuni asupra acestui băiat!...”

Când ajunse la poartă, auzi paşi repezi în urmă şi, întorcându-se, îl zări pe Ochocki, care se grăbea să-l

ajungă.

— M-ai aşteptat?... Iartă-mă!

— Pornim spre Lazienki? îl întrebă Wokulski.

— Da.

Câtva timp merseră în tăcere. Tânărul era îngândurat; Wokulski, iritat, era hotărât să apuce taurul de coarne.

— Dumneata eşti rudă de aproape cu familia Lşcki? îl întrebă pe tânărul său însoţitor.

— Întrucâtva! Mama mea a fost o Lşcka, răspunse acesta cu ironie, dar tatăl meu n-a fost decât un Ochocki, şi asta slăbeşte foarte mult legătura de familie... Pe domnul Tomasz, care este pentru mine un fel de unchi dinspre mamă, nu l-aş fi cunoscut nici până în ziua de azi dacă n-ar fi sărăcit...

— Domnişoara Lşcka e o persoană foarte distinsă! zise Wokulski uitându-se drept înainte.

— Distinsă?... repetă Ochocki. Spune mai bine o zeiţă!... Când vorbesc cu ea, mi se pare că e în stare să-mi umple toată viaţa! Numai lângă ea mă simt fericit şi uit de dorul care mă macină! Ei, dar eu n-aş putea sta cu ea toată ziua în salon şi nici ea cu mine în laborator...

Wokulski se opri brusc şi-l întrebă, mirat:

— Dumneata te ocupi cu fizica, sau cu chimia?...

— Ah! Dar de ce nu mă ocup! De fizică, de chimie, de tehnologie... Nu degeaba am absolvit Facultatea de ştiinţe naturale şi Facultatea de mecanică! Fac de toate, citesc şi muncesc din zori şi până-n noapte, dar nu realizez nimic! Am izbutit să aduc o mică îmbunătăţire microscopului, să construiesc o nouă pilă electrică, o lampă...

Wokulski era din ce în ce mai uimit.

— Cum, dumneata eşti Ochocki inventatorul?

— Eu! răspunse, tânărul. Dar ce valoare au toate astea? Niciuna. Când mă gândesc că până la vârsta de douăzeci şi opt de ani am realizat atât de puţin, mă apucă disperarea! îmi vine să-mi distrug laboratorul şi să mă cufund în viaţa

de saloane, către care sunt atras, sau să-mi trag un glonte... „Pila Ochocki” sau „lampa electrică Ochocki”... Ce stupid!... Să te gândeşti la o lampă! îngrozitor... Să atingi maturitatea şi să nu mai găseşti nici urma drumului pe care ai fi dorit să mergi! Ce disperare!...

Tânărul tăcu. Când ajunseră în Grădina botanică, îşi scoase pălăria. Wokulski se uită la el atent şi făcu o nouă descoperire: deşi părea elegant, în realitate nu era de loc, făcea chiar impresia că nici nu se ocupă de aspectul lui exterior. Avea părul răvăşit, cravata puţin strâmbă, un nasture de la vestă descheiat... Se vedea însă că e cineva care veghează cu deosebită grijă asupra rufelor şi a îmbrăcăminţii sale, deşi el le purta atât de neglijent; dar tocmai această neglijenţă, elegantă totuşi, îi dădea un farmec deosebit. Fiecare mişcare a sa era spontană, nervoasă şi frumoasă. La fel de frumos era şi felul lui de a privi, de a asculta, sau mai degrabă de a nu asculta.

Ajunseră pe un drum de unde se vedea Fântâna rotundă. În toate părţile roiau oameni ieşiţi la plimbare, dar tânărului puţin îi păsa de ei. Arătă cu pălăria o bancă şi zise:

— Am citit de multe ori că omul cu aspiraţii înalte e fericit. Ce minciună! Eu, de pildă, simt dorinţe neobişnuite, care mă fac totuşi ridicol şi antipatic. Uită-te la banca asta... La începutul lui iunie, pe la orele nouă seara, am stat pe ea cu verişoara mea şi cu domnişoara Florentyna. Luna strălucea, privighetorile cântau, iar eu visam. Deodată verişoara mea m-a întrebat: „Ştii astronomie?” „Puţin.” „Atunci, spune-mi, ce stea e asta?”

„Nu ştiu, i-am răspuns, dar un lucru e sigur, că nu vom ajunge niciodată la ea! Omul e lipit de pământ, ca stridia de stâncă.” În clipa aceea, continuă Ochocki, s-a trezit în mine o idee, sau mai bine zis o nebunie... Am uitat de frumoasa mea verişoară şi am început să mă gândesc la maşinile de zburat. Şi deoarece când mă gândesc la ceva trebuie să umblu, m-am ridicat de pe bancă şi, fără să-mi iau rămas

bun, am plecat... Adoua zi, domnişoara Flora mi-a reproşat că sunt prost crescut, domnul Lşcki mi-a spus că sunt un tip original, iar verişoara n-a vorbit cu mine o săptămână!… Şi măcar să fi născocit ceva; dar nimic, literalmente nimic! Deşi aş fi putut jura că încă înainte de a coborî colina până la fântână se va naşte în capul meu cel puţin schiţa maşinii zburătoare... Nu-i aşa că-i stupid?

„Aşadar, aici îşi petrec ei serile, la lumina lunii, ascultând cântecul privighetorilor!… Îşi zise Wokulski în gând, cuprins de o groaznică durere în inimă. Domnişoara Isabela e deci îndrăgostită de Ochocki, sau dacă nu-i încă îndrăgostită, de vină sunt numai apucăturile lui ciudate...
De altfel, are dreptate... E un om frumos şi de loc banal."

— Evident, continuă Ochocki, n-am pomenit nimic mătuşii mele, care, de câte ori îmi coase vreun nasture, are obiceiul să repete: „Iubitul meu Julek, dă-ţi silinţa să-i placi Isabelei, pentru că poate fi o soţie potrivită pentru tine... Deşteaptă şi frumoasă, numai ea ar putea să te vindece de nălucirile tale..." Dar eu mă tot gândesc ce fel de soţie ar fi ea pentru mine... Dacă ar putea măcar să fie ajutoarea mea, treacă-meargă... Ar fi ea în stare să părăsească salonul pentru laborator?... Are dreptate să nu-l părăsească! Acolo-i mediul care i se potriveşte!
Pasărea are nevoie de aer, şi peştele de apă... Ah, ce seară frumoasă!… Astăzi sunt mai nervos ca de obicei.
Dar… ce-ai păţit, domnule Wokulski?

— Sunt cam obosit, răspunse Wokulski, sugrumat. N-ai vrea să stăm puţin? Uite-aici...

Se aşezară pe un povârniş la marginea parcului.
Ochocki îşi sprijini bărbia pe genunchi şi căzu pe gânduri. Wokulski se uită la el cu un sentiment în care admiraţia se îmbina cu ura.

„E prost, sau viclean?... De ce-mi spune mie toate astea?" se întrebă el.

Însă trebuia să recunoască deschis că în limbuţia lui

Ochocki era aceeaşi sinceritate şi generozitate ca şi în mişcările şi întreaga lui făptură. Se întâlniseră pentru prima oară, şi tânărul vorbea cu el ca şi cum s-ar fi cunoscut de când lumea!

„O să mă lămuresc îndată”, îşi zise el. Şi după ce răsuflă adânc, îl întrebă:

— Aşadar, te căsătoreşti, domnule Ochocki?..:

— Ce, sunt nebun? mormăi tânărul, ridicând din umeri.

— Cum?... Doar ai spus că domnişoara, verişoara dumitale, îţi place!

— Chiar foarte mult, dar asta nu-i destul! M-aş însura cu ea numai dacă aş avea siguranţa că n-am să mai pot realiza nimic în ştiinţă.

În inima lui Wokulski, alături de ură şi admiraţie, străfulgeră bucuria. În clipa aceea Ochocki îşi şterse fruntea, ca trezit din somn, şi, uitându-se la vecinul său, începu brusc:

— Ah... era să uit! Trebuie să discut cu dumneata un lucru important.

„Ce-o fi vrând?” se întrebă Wokulski, admirând privirea inteligentă a rivalului său şi schimbarea subită a tonului. S-ar fi părut că vorbea alt om.

— Aş vrea să-ţi pun o întrebare... ba nu... două întrebări, foarte confidenţiale şi poate chiar neplăcute, continuă Ochocki. N-ai să te superi?

— Te ascult! răspunse Wokulski.

Dacă ar fi fost pe eşafod, n-ar fi avut o senzaţie atât de îngrozitoare. Avea convingerea că era vorba de domnişoara Isabela şi că acum se va decide soarta lui.

— Dumneata ai fost naturalist? îl întrebă Ochocki.

— Da.

— Şi, după câte mi s-a spus, un naturalist entuziast!
Ştiu prin câte ai trecut şi de aceea te respect... Ba, mai mult, îţi potspune chiar că... da... de un an încoace, gândindu-mă la câte greutăţi ai întâmpinat în viaţă, am

căpătat şi eu mai mult curaj... Mi-am zis: „Voi face cel puţin atât cât a făcut Wokulski, şi deoarece eu nu întâmpin aceleaşi piedici, voi putea merge mai departe...”

Wokulski avea impresia că visează sau că stă de vorbă cu un nebun.

— De unde ştii dumneata toate astea?

— De la doctorul Szuman!

— Ah, de la Szuman! Dar ce legătură are asta?...

— Stai puţin! îl întrerupse tânărul. Dumneata ai fost un naturalist entuziast, dar... până la urmă ai abandonat ştiinţele naturale! Aş dori să ştiu, la ce vârstă a început să ţi se risipească entuziasmul?...

Lui Wokulski i se păru că-l loveşte cineva cu toporul în cap. Întrebarea era atât de neplăcută şi de neaşteptată, încât câteva clipe nu numai că nu fu în stare să răspundă, dar nici măcar să-şi concentreze gândurile!

Ochocki repetă întrebarea, uitându-se atent la el.

— La ce vârstă?... zise Wokulski. Anul trecut... Am patruzeci şi şase de ani...

— Aşa că mie, până la răcirea completă a entuziasmului îmi mai rămân peste şaptesprezece ani! Mă simt mai curajos! şopti Ochocki, ca şi cum ar fi vorbit cu el însuşi.

Apoi, după o clipă, adăugă:

— Asta a fost prima întrebare. Iar a doua, te rog să nu te superi, e următoarea: la ce vârstă încep bărbaţii...
să devină indiferenţi faţă de femei?

A doua lovitură! În primul moment lui Wokulski îi veni să-l strângă de gât, dar se stăpâni şi-i răspunse cu un surâs vag:

— Socot că nu devin niciodată indiferenţi... Dimpotrivă, femeile li se par tot mai atrăgătoare...

— Rău! şopti Ochocki. Deh, om vedea cine-i mai tare!

— Femeile! Femeile, domnule Ochocki!

— Depinde de cine e vorba! răspunse tânărul.

Un timp căzu din nou pe gânduri, apoi începu să

sporovăiască, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu el însuşi:

— Femeile, mare lucru! Am iubit... stai să-ţi spun...
de câte ori?... de patru... de şase... de vreo şapte ori! Da, de şapte ori!... Dragostea îţi răpeşte mult timp şi te înnebuneşte... Iubirea-i o nerozie... O cunoşti, o iubeşti, suferi... Apoi te plictiseşti sau eşti înşelat! Da, de două ori m-am plictisit, şi de cinci ori am fost înşelat. Apoi întâlneşti altă femeie, mai grozavă decât celelalte, şi până la urmă face şi ea la fel. Acum însă nu te mai doare atât... Ah, ce mizerabilă specie mai sunt şi femeile astea!...
Se joacă cu noi, fiindcă mintea lor mărginită nu e în stare să ne înţeleagă... Da, e adevărat, şi tigrul se poate juca cu omul... Sunt mizerabile, dar plăcute... Să le dăm pace... Numai că ideea, o dată ce a pus stăpânire pe om, nu-l părăseşte niciodată.

îşi lăsă mâna pe braţul lui Wokulski şi, uitându-se în ochii lui cu o privire pierdută şi visătoare, îl întrebă:

— Te-ai gândit oare şi dumneata vreodată la maşinile zburătoare?... Nu la dirijarea baloanelor, mai uşoare decât aerul, asta-i un fleac, ci la zborul unei maşini grele, plină şi solidă, ca un cuirasat?... Înţelegi dumneata ce revoluţie ar produce în lume? Nu vor mai exista fortăreţe, armate, frontiere... Popoarele vor dispărea, în locul lor, în construcţiile acestea aeriene, se vor naşte fiinţe ca îngerii şi zeii antici... Am ajuns de pe acum să stăpînim vântul, căldura, lumina, trăsnetul... Oare nu socoţi că a sosit vremea să ne eliberăm de lanţurile gravităţii?...
Iată ideea care stăpâneşte astăzi spiritul timpului... Oamenii au şi început să lucreze la rezolvarea ei. Pe mine, însă, abia acum mă cuprinde, dar mă dau ei cu trup şi suflet!... Ce importanţă are pentru mine mătuşa mea, cu sfaturile şi cu regulile ei de bună-purtare?... Ce importanţă au pentru mine căsătoria, femeile şi chiar microscoapele, pilele şi lămpile electrice?... Sau am să înnebunesc, sau... am să dau aripi oamenilor!...

— Şi dacă ai să le dai, cu ce te alegi? îl întrebă Wokulski.

— Cu o glorie neatinsă încă de niciun muritor! răspunse Ochocki. Gloria aceasta va fi soţia, femeia mea...
Rămâi cu bine, domnule! Trebuie să plec...

Îi strânse mâna lui Wokulski, apoi o luă la fugă spre colină şi dispăru printre arbori.

Deasupra Grădinii botanice şi a parcului Lazienki începură să se lase amurgul.

— Nebun, sau geniu?... şopti Wokulski, emoţionat.
Poate că-i un geniu...

Se ridică şi coborî în grădină, printre oamenii care se plimbau. Avea impresia că deasupra colinei de unde plecase se ridică un fel de fantomă sacră.

Pe aleile Grădinii botanice era acum forfotă: oamenii se plimbau în sus şi în jos, singuri sau în grupuri; băncile se îndoiau sub greutatea celor care se odihneau pe ele. Mulţimea îl împiedica să înainteze, îl călca, îl izbea cu coatele, vorbind şi râzând. Pe aleea Ujazdowska, sub zidurile palatului Belvedere, în lungul grilajului care ducea spre spital, pe străzile lăturalnice şi chiar pe ulicioare, pretutindeni era lume multă, plină de voioşie, şi cu cât se întuneca, cu atât îmbulzeala şi larma creşteau.

„Încep să nu mai am loc destul în lume...” îşi şopti Wokulski.

Intră în parc şi găsi un colţişor mai liniştit. Pe cer licăreau, arare, câteva stele, dinspre alee răzbea zvonul de glasuri, iar iazul răspândea o boare jilavă. Uneori pe deasupra capului zbura bâzâind un cărăbuş sau aluneca neauzit un liliac. În fundul parcului ciripea o pasăre, chemându-şi în zadar perechea, iar pe iaz se auzea plescăitul îndepărtat al unor vâsle şi râsete de femei tinere.

Văzu în faţă tineri cu capetele lipite unul de altul.
Continuându-şi vorba în şoaptă, aceştia îi făcură loc să treacă şi se pierdură în umbra arborilor. Pe Wokulski îl

cuprinse un simţământ de ironie amară.

„Îndrăgostiţi fericiţi: gândi el. Îşi şoptesc cuvinte dulci şi fug de oameni ca hoţii... Bine mai e rânduită lumea noastră!... Oare cu cât ar fi fost mai bine dacă stăpânul ei era Lucifer?... Şi dacă mi-ar ieşi în cale acum un bandit şi m-ar ucide?...”

Şi se gândi ce plăcută trebuie să fie răceala cuţitului înfipt într-o inimă înfierbântată.

„Din nefericire, suspină el, astăzi nu-ţi mai este îngăduit să ucizi pe alţii, ci doar pe tine însuţi. Cu singura condiţie, să izbuteşti dintr-o singură lovitură şi pentru totdeauna.” Posibilitatea unei evadări atât de rapide îl linişti şi, treptat-treptat, se cufundă într-o stare de spirit ciudată: avea simţământul că se apropie momentul să-şi facă examenul de conştiinţă sau bilanţul vieţii...

„Dacă aş fi judecătorul suprem, gândi, şi dacă ar trebui să hotărăsc cine este mai potrivit pentru domnişoara Isabela, Ochocki sau Wokulski, aş opta pentru Ochocki... E cu optsprezece ani mai tânăr... Optsprezece ani... Şi-i atât de frumos... La douăzeci şi opt de ani a absolvit două facultăţi (eu la vârsta aceea abia începusem să învăţ!), a şi făcut trei invenţii (eu, niciuna). Şi mai mult decât atâta, în el încolţeşte o idee genială... Ce lucru minunat, maşina zburătoare! Şi e cert că a găsit un punct de pornire genial şi singurul posibil. Spre deosebire de balon, maşina zburătoare trebuie să fie mai grea decât aerul.
Doar e ştiut că tot ceea ce zboară în mod natural, începând de la muscă şi terminând cu vulturul uriaş, e mai greu decât aerul. Aşadar, are un punct de plecare corect, are un spirit inventiv pe care l-a dovedit prin inovaţiile aduse microscopului şi lămpii sale... Aşa stând lucrurile, cine ştie dacă nu va fi în stare să construiască şi o maşină de zburat! Atunci el ar însemna pentru omenire mai mult decât Newton[34] şi Napoleon, luaţi la un loc... Eu să rivalizez cu el?

---

[34] *Isack Newton (1643-1727), fizician şi matematician englez, care a*

Dacă se va pune vreodată chestiunea care dintre noi trebuie să se dea bătut, voi şovăi oare?... Ce groaznic este să-ţi dai seama că trebuie să-ţi sacrifici propria-ţi nimicnicie pentru un om care în definitiv nu se deosebeşte cu nimic de tine! E şi el muritor, supus bolilor şi greşelilor şi, mai presus de toate, atât de naiv...

Da, e încă un copil, mi-a îndrugat câte în lună şi în stele...”

Ciudată coincidenţă! Când era băiat de prăvălie, Wokulski visase să inventeze un perpetuum mobile, adică o maşină care să se mişte singură. Când s-a înscris la liceu, şi-a dat seama că o astfel de maşină este o fantasmagorie, şi atunci dorinţa sa cea mai tainică şi mai dragă a fost găsirea sistemului de dirijare a baloanelor. Ceea ce pentru el fusese doar o nălucire fantastică, o rătăcire, la Ochocki lua forma unei probleme practice.

„Ce soartă crudă! îşi continuă el gândul, cu amărăciune. Doi oameni cu aproape aceleaşi aspiraţii, dar iată că unul s-a născut cu optsprezece ani mai devreme decât celălalt; unul în mizerie, celălalt în belşug; unul n-a fost în stare să se caţăre nici până la prima treaptă a ştiinţei, al doilea a şi urcat cu paşi uşori două trepte...

Nu-l vor abate din drum furtunile politice, ca pe mine; pentru el iubirea nu-i o piedică, deoarece o socoteşte o jucărie, în timp ce pentru mine, care-am trăit şase ani în pustietate, simţământul acesta este şi cerul şi mântuirea...

Ba chiar mai mult! El însă triumfă asupra mea în orice domeniu, deşi şi eu sunt animat de aceleaşi sentimente, am şi eu acelaşi spirit lucid şi muncesc, desigur, mai mult...”

Wokulski era un bun cunoscător al oamenilor şi de multe ori făcuse comparaţie între el şi ei, plăcându-i să constate că le este superior. Fie ca băiat de prăvălie, când citea nopţi întregi, fie ca student, când păşea singur, spre ştiinţă, luptând cu sărăcia, fie ca soldat sub ploaia de gloanţe, fie în

---

descoperit, printre altele, legea atracţiei universale.

surghiun, unde, într-un bordei înzăpezit, se dedicase ştiinţei, avusese întotdeauna în suflet o idee.
Pe când ceilalţi trăiau de pe o zi pe alta, pentru stomacul sau buzunarul lor.

Abia acum întâlnise un om superior lui, un nebun care voia să construiască o maşină zburătoare!...

„Dar eu... eu nu frământ de un an de zile aceeaşi idee?
Eu n-am câştigat avere, n-am ajutat oamenii şi nu i-am silit să mă respecte?... Da, dar iubirea e un sentiment personal, şi toate meritele care o însoţesc sunt ca peştii prinşi în vâltoarea furtunii pe mare! Dacă femeia ar pieri şi cu timpul ar pieri şi amintirea ei, ce s-ar întâmpla cu mine?... Aş ajunge un afacerist de rând, care joacă cărţi la club ca să-şi alunge plictiseala. Ochocki însă are o idee care-l va împinge mereu înainte, bineînţeles dacă nu-i va amorţi cugetul... Bine, dar dacă nu va face nimic şi dacă, în loc să construiască o maşină zburătoare, o să fie internat în spitalul de nebuni, în vreme ce eu o să realizez într-adevăr ceva? Atunci desigur că microscopul, pila sau chiar lampa lui electrică nu vor însemna mai mult decât sutele de suflete cărora eu le dau posibilitatea să-şi câştige existenţa. Aşa încât, de unde până unde atâta smerenie bigotă în sufletul meu? încă nu se poate şti ce vom realiza fiecare! Până una-alta, eu sunt astăzi un om de acţiune, iar el, un visător... Să mai aşteptăm un an...”

Un an... Wokulski se cutremură. I se păru că la capătul acestui an vedea o prăpastie adâncă înghiţind şi lăsând un hău fără fund...

„Aşadar, golul!... Golul... Vidul!”

Instinctiv, se uită în jur. Ajunsese în partea cea mai îndepărtată a parcului, pe o alee unde nu se mai auzea niciun zgomot. Chiar şi frunzişul arborilor uriaşi era nemişcat şi tăcut.

— Cât să fie ceasul? îl întrebă deodată o voce răguşită.

— Ceasul...

Wokulski se frecă la ochi. În faţa lui se desprinse din umbră un om în zdrenţe.

— Când te întreabă cineva politicos, trebuie să răspunzi la fel! zise omul, apropiindu-se.

— Omoară-mă, şi ai să vezi singur cât e ceasul! răspunse Wokulski.

Zdrenţărosul făcu un pas înapoi; din stânga răsăriră alte umbre.

— Proştilor! le strigă Wokulski, făcând câţiva paşi spre ei. Am un ceas de aur şi câteva sute de ruble în buzunar... N-am să mă apăr, nu!

Umbrele se topiră printre arbori; se auzi o şoaptă:

— Aiurea! Ăsta se bagă unde nu-i ferbe oala...

— Dobitocilor!... Laşilor!... strigă Wokulski, aproape în neştire.

Îi răspunse un zgomot de paşi care se îndepărtau în grabă.

Wokulski îşi concentră gândurile.

„Unde sunt?... Da, în parcul Lazienki! Dar în ce loc? Să pornesc înapoi...”

Făcu mai multe ocoluri, apoi văzu că s-a rătăcit. Inima începu să-i bată puternic, o sudoare rece îi îmbroboni fruntea, şi pentru prima dată în viaţă îi fu frică de noapte şi de necunoscut.

Timp de câteva minute alergă de colo-colo cu sufletul la gură; gânduri nebuneşti i se roteau vârtej prin cap. În sfârşit, văzu în stânga un zid umbrit de o clădire.

„A, sera de portocali...”

Ajunse apoi la un podeţ, şi în timp ce-şi trăgea răsuflarea, rezemat de balustradă, îşi spuse:

, Aşadar, până aici am ajuns?... Un rival primejdios
Nervii zdruncinaţi!... Am impresia că aş putea scrie acum ultimul act al acestei comedii!...”

O cărare dreaptă ducea, pe lângă iaz, până la palatul
Lazienki. Peste douăzeci de minute ajunse în aleea

Ujazdowska şi se urcă într-o birjă întâlnită în drum, iar peste un sfert de oră se afla acasă.

La vederea luminilor şi a circulaţiei de pe stradă, îşi recăpătă voioşia, ba chiar surâse, zicându-şi:

„Ce năluciri or mai fi şi astea?... Să mă Sinucid pentru un Ochocki oarecare!... Ce prostie!... Am intrat doar în frândurile aristocraţiei!... Ce-a fi mai departe, om vedea!...”

Când intră în birou, feciorul îi înmână o scrisoare de la doamna Meliton.

— Doamna a fost pe aici de două ori, adăugă credinciosul servitor, la cinci şi la opt...

CAPITOLUL XII

UNUL SEAMĂNĂ, ALTUL CULEGE

Wokulski despături încet scrisoarea, amintindu-şi tot ce se întâmplase puţin mai devreme. I se părea că în partea umbrită a biroului vede încă frunzişul întunecat al arborilor din parc, siluetele vagi ale borfaşilor care îi aţinuseră calea şi dâmbul cu fântâna unde Ochocki îi vorbise despre proiectele sale.

Dar cum întorcea capul spre lumină, imaginile acestea ceţoase dispăreau. Vedea lampa cu abajur verde, teancul de hârtii, obiectele de bronz, şi atunci se gândea că

Ochocki, cu maşinile lui zburătoare, şi propria lui deznădejde nu fuseseră decât un vis.

„Cine crede că-i un geniu nu-i decât un simplu visător... iar domnişoara Isabela e o femeie ca oricare alta...

Se va mărita cu mine? Bine! Nu se va mărita? Treaba ei! N-am să mor din asta!”

Despături scrisoarea şi citi:

„Domnule Wokulski! O ştire importantă: peste câteva zile Lşcki îşi vinde casa, dar până în prezent singurul cumpărător este baroana Krzeszowska, verişoara şi duşmanca lor. Ştiu sigur că pentru casă, va plăti numai şaizeci de mii de ruble; în acest caz, restul din zestrea domnişoarei Isabela, în sumă de treizeci de mii de ruble, se va duce pe gârlă. Momentul este foarte prielnic, deoarece domnişoara Isabelaaflându-se între perspectiva mizeriei sau a căsătoriei cu mareşalul, va consimţi bucuroasă la orice altă combinaţie. Presupun că de data asta nu vei

proceda aşa cum ai procedat cu poliţele domnului Lşcki, pe care le-ai rupt în faţa mea. Ţine minte un adevăr:
femeilor le place aşa de mult să fie încolţite, încât pentru ca să dobândeşti un succes şi mai categoric trebuie uneori să mergi până la a le călca în picioare! Cu cât vei face gestul mai hotărât, cu atât mai sigur te vor îndrăgi. Nu uita!...

De altfel, ai putea să-i faci o surpriză plăcută. Baronul Krzeszowski a fost constrâns să-i vândă propriei sale soţii iapa favorită, care va alerga zilele acestea şi pe care conta foarte mult. După câte am aflat, Bela ar fi încântată dacă nici baronul şi nici soţia lui n-ar mai fi proprietarii iepei în ziua curselor. În acest caz, baronului îi va fi ciudă că a vândut iapa, iar baroana va fi disperată dacă iapa va câştiga şi câştigul nu va fi al ei! Iţele societăţii înalte sunt foarte încâlcite, dar nu strică să profiţi de pe urma lor! Prilejul e bun, căci, după câte am aflat, un oarecare Maruszewicz, prieten cu soţii Krzeszowski, îţi va propune să cumperi iapa în chestiune. Nu uita că femeile sunt sclavele celor care se pricep să le ţină din scurt şi să le satisfacă capriciile.

într-adevăr încep să cred că te-ai născut sub o stea fericită.

Sincer binevoitoare, A.M.”

Wokulski răsuflă adânc, apoi reciti scrisoarea de la un cap la altul; amândouă ştirile era importante. Admiră stilul colţuros al doamnei Meliton şi surâse gândindu-se la observaţiile făcute de ea asupra sexului frumos. Era în firea lui să ţină oamenii din scurt şi să domine împrejurările. Putea să apuce de guler pe oricine, dar domnişoara Isabela îl paraliza. Era singura fiinţă pe care voia s-o lase absolut liberă, dacă nu chiar s-o facă stăpâna lui.

Întoarse capul fără voie; feciorul aştepta lângă uşă.

— Du-te şi te culcă! îi porunci.

— Mă duc îndată! Voiam numai să vă mai spun că v-a

căutat şi un domn... A lăsat un bileţel; e pe birou.

Wokulski văzu cartea de vizită a lui Maruszewicz.

— Aha!… Şi ce-a spus?

— Ce să spună? N-a spus nimic. A întrebat doar când sunteţi acasă şi i-am răspus că pe la orele zece dimineaţa. Atunci a spus că o să vină mâine la zece fix.

— Bine. Noapte bună!

— Noapte bună, domnule!

Servitorul ieşi. Wokulski se simţea înviorat. Ochocki şi maşinile lui zburătoare nu mai însemnau nimic în ochii săi. Îşi regăsise o energie pe care n-o mai avusese din ziua plecării în Bulgaria. Atunci pornise să facă avere, acum avea prilejul să arunce o parte din această avere la picioarele domnişoarei Isabela. Simţi ascuţişul cuvintelor din scrisoarea doamnei Meliton: *„... aflându-se între perspectiva mizeriei şi a căsătoriei cu mareşalul...”* Isabela nu va ajunge niciodată aici... O va ridica el! El, şi nu Ochocki, cu maşinile lui… Se simţi atât de puternic, încât era sigur că dacă ar fi căzut plafonul în clipa aceea, ar fi fost în stare să-l susţină singur!

Scoase din birou carnetul şi începu să calculeze:

„Iapa de curse? Nimica toată! Voi plăti cel mult 1.000 de ruble, din care măcar o parte mi se va restitui… Casa: 60.000 de ruble, zestrea domnişoarei Isabela, 30.000 de ruble, în total 90.000 de ruble. Ce contează?…

Nici a treia parte din averea mea! în orice caz, pe casă am să pot lua vreo 60.000 de ruble, dacă nu şi mai mult...

Da! Lşcki trebuie convins să-mi încredinţeze cele 30.000 de ruble; îi voi plăti anual 5.000 de ruble dobândă. Cred că-i destul... Calul am să-l las în grija antrenorului; n-are decât să se ocupe el şi să-l pregătească pentru curse.

La 10 vine Maruszewicz, la 11 mă duc la avocat… Banii îi voi primi cu o dobândă de 8 la sută, ceea ce face 7.200 anual; am asigurat astfel un procent de 15 la sută... O

să-mi aducă şi casa ceva... Dar ce-o să spună asociaţii mei?

Puţin îmi pasă! Am un venit de 45.000 de ruble anual, şi chiar dacă pierd 12-13.000, tot îmi mai rămân 32.000! Soţia mea nu trebuie să se plictisească... În cursul anului mă retrag din afacerea cu casa, chiar dacă ar fi să pierd 30.000 de ruble... De altfel, asta nu-i o pierdere, ci zestrea ei...”

La miezul nopţii Wokulski începu să se dezbrace.

Acum, de când ştia ce are de făcut, nervii zdruncinaţi i se liniştiseră. Stinse lampa şi se culcă uitându-se la perdelele unduite de vântul care pătrundea prin fereastra deschisă. Adormi buştean...

Se trezi la 7 dimineaţa atât de vioi, încât feciorul, care începuse să se învârtească prin cameră, căscă ochii mari.

— Doreşti ceva? îl întrebă Wokulski.

— Eu? Nu, nimic! Portarul... dar nu îndrăzneşte să vă spună... ar vrea să aveţi bunătatea să-i botezaţi copilul!

— Ce vorbeşti! Dar pe mine m-a întrebat când a făcut copilul?

— Nu v-a întrebat, că eraţi la război...

— Bine, fie! i-l botez!

— Poate aveţi şi pentru mine vreo haină mai veche, că aş vrea să vin şi eu la botez...

— Bine, ia-o pe asta...

— Dar aş vrea s-o dau la potrivit...

— Mă nătărăule, nu mă mai plictisi! Dă-o la potrivit, deşi nu prea văd să aibă nevoie!...

— Vedeţi... aş vrea să-mi pună guler de catifea.

— Pune-ţi guler de catifea şi du-te la naiba!

— Nu-i cazul să vă supăraţi pentru că mă îngrijesc să nu vă fie ruşine cu mine! îi răspunse feciorul şi ieşi trântind uşa.

Simţise că stăpânul său e bine dispus.

Îmbrăcându-se, Wokulski începu să facă socoteli, sorbindu-şi în acelaşi timp ceaiul îndulcit. După ce-şi sfârşi socotelile, scrise o telegramă la Moscova pentru transferul

sumei de o sută de mii de ruble şi o a doua la Viena, prin care cerea agentului său să suspende unele comenzi.

Maruszewicz sosi cu câteva minute înainte de orele 10. Părea agitat şi mai obosit ca în ajun.

— Îmi permiteţi să vorbesc deschis... Începu el. E vorba de o propunere originală...

— Poftim!

— Doamna baroană Krzeszowska (sunt prieten cu dânsa şi cu baronul) doreşte să vândă o iapă de curse.
M-am gândit imediat că dumneavoastră, cu relaţiile pe care le aveţi, aţi dori poate să fiţi posesorul unui cal de curse. Are şanse mari să câştige, deoarece, în afară de ea, aleargă numai doi cai, mult mai slabi.

— De ce nu pune doamna baroană singură iapa să alerge?

— Ea?... Pentru că e duşman de moarte al alergătorilor de cai!

— Atunci de ce a cumpărat o iapă de curse?

— Din două motive, răspunse tânărul. În primul rând, pentru că baronul, având nevoie de bani ca să-şi achite o datorie de onoare, a declarat că se împuşcă dacă nu face rost de opt sute de ruble, pentru care e gata să-şi vândă chiar şi iapa favorită; în al doilea rând, pentru că baroana nu vrea ca bărbatul ei să participe la curse.
Aşadar, a cumpărat iapa, dar astăzi, bolnavă de ruşine şi de disperare, ar dori să se scape de ea cu orice preţ!

— Cât?

Tânărul îşi lăsă ochii în jos.

— Opt sute de ruble...

— Unde este?

— În manejul lui Miller.

— Actele?

— Sunt aici! răspunse tânărul avocat, scoţând din buzunarul vestei un teanc de hârtii.

— Putem încheia imediat tranzacţia? îl întrebă Wokulski,

cercetând actele.

— Da, imediat.

— Calul o să-l vedem după-amiază...

— Cum doriţi...

— Scrie chitanţa! zise Wokulski, scoţând banii din sertar.

— Pentru opt sute?... Da, desigur!

Tânărul luă repede o foaie de hârtie şi începu să scrie. Wokulski observă că îi tremurau mâinile şi că făcea feţe-feţe.

După ce primi chitanţa, scrisă după toate regulile, Wokulski puse pe masă opt bancnote de o sută de ruble şi luă hârtiile. Peste o clipă, tânărul, tot aşa de agitat, părăsi biroul. Coborând repede scările, îşi zicea în gând:
„Sunt un ticălos, da, un ticălos! Dar, în definitiv, peste câteva zile am să-i dau babei cele două sute de ruble şi am să-i spun că Wokulski mi le-a dat mai târziu, când a cunoscut mai îndeaproape calităţile calului. N-o să se întâlnească vreodată nici baronul cu nevastă-sa şi nici... negustoraşul ăsta cu ei!... A cerut să-i semnez o chitanţă... Foarte bine!... Cum se cunoaşte gheşeftarul şi parvenitul!... O! Ce mult mă zbucium pentru uşurinţa mea!...”

La 11, Wokulski ieşi cu gândul să se ducă la avocat.
De-abia ieşi în stradă, că trei birjari, văzându-i pardesiul de culoare deschisă şi pălăria albă, dădură în acelaşi timp bice cailor. Unul se vârî cu oiştea în trăsura deschisă a celuilalt, iar al treilea, vrând să le-o ia înainte, fu cât pe-aci să calce un hamal care ducea în spate un dulap greu. Se stârni zarvă, birjarii se croiră cu bicele, sergenţii de stradă începură să fluiere... În jur se strânse o mulţime de oameni, şi până la urmă doi birjari – cei mai agresivi – fură conduşi la circumscripţie în propriile lor trăsuri.

„Semn rău!” îşi zise Wokulski. Şi deodată se lovi cu mâna peste frunte. „Bună treabă!... Mă duc la avocat să-mi fac actele pentru cumpărarea casei şi nu ştiu nici cum arată, şi nici unde se află!”

Se întoarse acasă şi începu să răsfoiască almanahul oraşului, cu pălăria pe cap şi cu bastonul sub braţ. Din fericire auzise că proprietatea familiei Lşcki se află pe undeva pe lângă, aleea Jerozolimska; cu toate acestea, trecură câteva minute până să găsească strada şi numărul.

„Frumos m-aş fi prezentat în faţa avocatului, n-am ce zice! îşi spuse coborând încă o dată scările. Ieri i-am chemat să-mi încredinţeze capitalul lor, iar azi mă duc câine surd la vânătoare! Fireşte că imediat m-aş fi compromis sau aş fi compromis-o pe domnişoara Isabela."

Sări într-o trăsură care trecea prin faţă şi-i porunci birjarului să meargă spre aleea Jerozolimski. Când ajunse după colţ, coborî şi porni pe jos.

Ziua se arăta frumoasă, pe cer nu se vedea aproape niciun nor, iar caldarâmul fusese măturat. Ferestrele caselor erau deschise, prin unele locuri servitoarele spălau geamurile, şi cum vântul, şugubăţ, le flutura fustele, se putea uşor constata că servitoarele din Varşovia mai lesne se încumetă să spele geamurile la etajul al treilea decât să-şi spele picioarele! Pe alocuri se auzeau sunete de pian; în multe curţi răsunau flaşnete, adesea răzbeau strigătele monotone ale nisiparilor, ale vânzătorilor de perii şi de vechituri, sau ale altor vânzători ambulanţi.
Ici şi colo, portarii, îmbrăcaţi în bluze albastre, căscau prin ganguri. Câţiva câini se hârjoneau pe o stradă dosnică; doi copii micuţi jupuiau tulpinile castanilor tineri, cu frunze de un verde-crud...

Ca aspect general strada era curată, liniştită şi primitoare. La capătul ei se zărea chiar o fâşie de câmp, întinsă până la orizont, şi un pâlc de arbori, dar peisajul acesta rustic, atât de puţin potrivit pentru un oraş ca Varşovia, era ascuns de nişte schele şi de un zid lung de cărămidă...

Mergând pe trotuarul din dreapta, Wokulski zări cam pe la jumătatea străzii o casă de o ciudată culoare galbenă.

Varşovia are foarte multe case galbene – este poate oraşul cel mai galben din lume – dar clădirea aceasta era mai galbenă decât toate celelalte, şi la o expoziţie de obiecte galbene (sigur că vom admira cândva o asemenea expoziţie) ar fi obţinut fără doar şi poate premiul întâi!

Apropiindu-se, constată că nu numai el îşi concentrase atenţia asupra acestei case ciudate, ci şi câinii care îşi depuneau cărţile lor de vizită mai bucuroşi pe zidurile ei decât oriunde altundeva.

„Ei, drăcie!... Mi se pare că tocmai asta e casa cu pricina!...”

Într-adevăr, era casa familiei Lşcki!

Wokulski începu s-o cerceteze îndeaproape; avea în faţa sa o clădire cu trei etaje, cu câteva balcoane de fier, cu etaje construite fiecare în alt stil. În schimb, în arhitectura intrării principale domnea un singur motiv: evantaiul. Partea de sus avea forma unui evantai desfăcut, cu care ar fi putut să se răcorească o femeie uriaşă din era antediluviană, iar de o parte şi de alta a porţii se vedeau stucaturi dreptunghiulare, imense, împodobite de asemenea la colţuri cu evantaie pe jumătate deschise. Cea mai grozavă podoabă a porţii era însă la mijloc, unde se vedeau, făcute din ipsos, două capete de cuie aşa de mari, încât îţi dădeau impresia că prin ele era prinsă poarta de clădire, şi clădirea de restul oraşului.

O adevărată ciudăţenie o constituia gangul de la intrare; podelele erau, ce-i drept, mediocre, dar pe pereţi se vedeau în schimb peisaje foarte frumoase. Atâtea coline, păduri, stânci şi torente, încât locatarii casei nu mai aveau nevoie să plece vara în vilegiatură...

Curtea interioară, mărginită de aripile clădirii – şi de tot cu trei etaje – făcea impresia unui fund de puţ plin de mirosuri urâte. În fiecare colţ era câte o uşă, ba într-unul chiar două; sub fereastra portarului se aflau lada cu gunoi şi cişmeaua.

Fără să vrea, Wokulski se uită la scara principală, care avea în faţă o uşă de sticlă. Alături de treptele murdare, se afla o nişă în care se desluşea o nimfă cu nasul rupt şi cu un ulcior pe cap. Deoarece ulciorul era vişiniu, faţa nimfei galbenă, pieptul verde, iar picioarele albastre, se putea presupune că statuia era aşezată în dreptul unui vitraliu.

— Va să zică, asta-i!... mormăi Wokulski, destul de dezamăgit.

În clipa aceea, din aripa dreaptă ieşi o femeie deosebit de frumoasă, cu o fetiţă de mână.

— Mergem în grădină, mămico? întrebă copila.

— Nu, drăguţă. Acum mergem să cumpărăm ceva; în grădină o să mergem după masă! îi răspunse femeia cu o voce foarte plăcută.

Era o şatenă înaltă, cu ochii căprui, cu trăsături clasice. Privirile lor se întâlniră, şi femeia se îmbujoră.

„De unde o cunosc?” se întrebă Wokulski, ieşind în stradă.

Femeia privi înapoi, dar văzându-se observată, întoarse capul.

„Ah! îşi aminti el. Am văzut-o în aprilie la biserică, şi o dată mai târziu, în prăvălie. Chiar Rzecki mi-a atras atenţia că are picioare frumoase... Într-adevăr, minunate!”

Se întoarse ca să citească lista locatarilor.

„Da... Baroana Krzeszowska la etajul al doilea!...
Da!... Da!... Maruszewicz în aripa stângă, la etajul întâi...
Ciudată coincidenţă! Etajul al treilea, de la faţadă, e ocupat de nişte studenţi... Cine să fie femeia asta frumoasă?
Aripa dreaptă, etajul întâi: Jadwiga Misiewicz, pensionară, şi Helena Stawska, cu fiica ei. Ea trebuie să fie...”

Intră în curte şi se uită de jur împrejur. Mai toate ferestrele erau deschise. La parterul aripii din fund era
„Spălătoria pariziană”; de la etajul al treilea se auzeau loviturile unui ciocan de cizmar; mai jos, pe ciubucul zidăriei gungureau porumbei, iar de la etajul al doilea, în

aceeaşi aripă, răsunau de câteva minute acordurile unui pian şi o voce stridentă de soprană, care făcea vocalize.

„A!... a!... a!... a!... a!... a!...”

Sus, deasupra capului, la etajul al treilea, Wokulski auzi o voce puternică de bas:

— Of! Bine c-a luat doctoria!... Acuşi o să iasă tenia din ea... Marysia!... Vino încoa!...

În aceeaşi clipă o femeie scoase capul pe fereastra de la etajul al doilea şi strigă:

— Marysia!... vino imediat acasă... Marysia!...

— Mi-aş pune capul că asta e doamna Krzeszowska!... şopti Wokulski.

În aceeaşi clipă se auzi un gâlgâit caracteristic, şi de la etajul al treilea se revărsă un torent de apă care, după ce udă bine capul doamnei Krzeszowska, căzu în curte.

— Marysia!... Vino încoa!... strigă basul.

— Ticăloşii!... strigă doamna Krzeszowska, privind la etajul de sus.

Dar alt torent revărsat de la catul al treilea o făcu să amuţească. În aceeaşi clipă un tânăr cu barbă neagră se aplecă pe fereastră, şi văzând-o pe doamna Krzeszowska cum îşi trage capul înapoi, strigă cu o voce adâncă de bas:

— Ah, dumneavoastră eraţi, stimată doamnă?... Vă rog să ne scuzaţi...

Din apartamentul doamnei Krzeszowska izbucni plânsul nervos al unei femei:

— Oh, ce nefericită sunt!... Jur că el... el, mizerabilul, îi asmute pe bandiţii ăştia împotriva mea!... Drept recunoştinţă că l-am scos din mizerie!... Că i-am cumpărat calul!...

Între timp, jos, spălătoresele frecau rufe, la etajul al treilea cizmarul bătea pingele, iar la etajul al doilea, în fund, pianul zdrăngănea şi vocalizele continuau asurzitoare:

„A!... a!... a!... a!... a!... a!... a!... a!...“

— Veselă casă, n-am ce zice!... şopti Wokulski,

scuturându-se de apa care-i picase pe mânecă.

Ieşi în stradă, aruncă încă o privire asupra imobilului care urma să devină proprietatea sa, coti spre aleee Jerozolimska, de unde luă o trăsură şi se duse la avocat.

În anticamera avocatului găsi câţiva ovreiaşi zdrenţăroşi şi o bătrână cu un şal în cap. Prin uşa din stânga, deschisă, se vedeau dulapuri pline cu dosare, trei stagiari scrind de zor şi câţiva indivizi, dintre care unul cu o înfăţişare de criminal, iar ceilalţi cu mutre foarte plictisite.

Un om de serviciu, bătrân, cu mustăţi albe şi cu o privire iscoditoare, îl întrebă în timp ce-i lua pardesiul:

— Aţi venit pentru o consultaţie mai lungă?

— Nu, pentru una mai scurtă!

Omul de serviciu îl introduse pe Wokulski în sala din dreapta.

— Pe cine anunţ?

Wokulski îi dădu cartea de vizită şi, rămas singur, se uită curios în jur. Mobilele erau tapisate cu pluş de culoare vişinie, ca în vagoanele de clasa întâi. Desluşi în umbră câteva dulapuri sculptate, pline cu cărţi în legături frumoase, care păreau însă neatinse. Pe masă, la îndemâna clienţilor, erau puse câteva albume şi reviste ilustrate. Într-un colţ se afla o statuetă a zeiţei Temis[35], cu o balanţă de bronz în mână şi cu genunchii murdari.

— Domnul avocat vă pofteşte... zise omul de serviciu prin uşa întredeschisă.

Cabinetul faimosului avocat era mobilat cu o garnitură de piele în culoarea bronzului, la ferestre atârnau perdele de aceeaşi culoare, iar tapetele de pe pereţi erau de mătase bronz, cu desene. Gazda purta un veston bronz şi ţinea în mână o lulea foarte lungă, cu ciubuc de chihlimbar.

— Am fost sigur, stimate domn, că astăzi voi avea cinstea să te primesc! zise avocatul împingând spre Wokulski un fotoliu pe rotile şi netezind cu piciorul covorul

---

[35] *Zeiţa dreptăţii la vechii greci.*

care se strâmbase puţin. Într-un cuvânt, continuă el, putem conta pe vreo trei sute de mii de ruble, părţi sociale subscrise de acţionarii societăţii noastre. Iar în ceea ce priveşte formalităţile la notariat şi strângerea numerarului până la ultimul ban, poţi conta pe mine.

Vorbea apăsând pe cuvintele mai importante, strângându-l pe Wokulski de mână şi examinându-l de aproape.

— A, da... Societatea... Îngână Wokulski, aşezându-se în fotoliu. Treaba lor dacă vor putea sau nu strânge capitalul necesar.

— Oricum, e vorba de bani! observă avocatul.

— Dispun de ei şi fără societate!

— E o dovadă de încredere...

— Mă mulţumesc să am eu încredere în mine!

Avocatul tăcu şi începu să pufăie repede din lulea.

— Am o rugăminte, reluă Wokulski peste o clipă.

. Avocatul se uită adânc în ochii lui, dornic să ghicească despre ce fel de rugăminte era vorba, pentru că felul lui de a asculta depindea de natura conversaţiei! Se vede însă că nu descoperi nimic primejdios, fiindcă pe faţă îi apăru o expresie de bunăvoinţă gravă şi în acelaşi timp prietenoasă.

— Vreau să cumpăr un imobil de raport, continuă Wokulski.

— Aşa repede?... făcu avocatul ridicând sprâncenele şi aplecându-şi capul înainte. Felicitările mele! Sincerele mele felicitări! Nu degeaba o casă comercială se numeşte casă... Un imobil este pentru negustor ceea ce e scara şeii pentru călăreţ. Datorită ei îşi conduce afacerile cu mai multă siguranţă. Comerţul care nu are baza aceasta reală, clădirea, nu-i decât o negustorie ambulantă. N-aş putea oare să ştiu despre ce imobil e vorba, din moment ce binevoieşti să mă onorezi cu încrederea dumitale?

— Zilele acestea urmează să fie scoasă la licitaţie casa

domnului Lşcki...

— O cunosc! îl întrerupse avocatul. Zidăria e solidă, lemnăria însă ar trebui schimbată treptat. Are şi grădină... Licitează baroana Krzeszowska până la suma de şaizeci de mii de ruble. Concurenţi nu vor fi, aşa că vom putea cumpăra cu cel mult şaizeci şi cinci de mii de ruble.

— Chiar şi cu nouăzeci de mii. Ba chiar şi cu mai mult! răspunse Wokulski.

Avocatul sări din fotoliu.

— De ce?... Baroana nu poate da mai mult de şaizeci de mii! Cine mai cumpără azi case? E o afacere cât se poate de bună...

— Pentru mine va fi bună chiar şi cu nouăzeci de mii...

— Dar e mai bună cu şaizeci şi cinci...

— Nu vreau să profit de pe urma viitorului meu asociat!

— Asociat?... strigă avocatul. Dar bine, stimatul domn Lşcki e un om în stare de faliment total! I-ai face un prost serviciu dacă i-ai da câteva mii de ruble în plus!
Cunosc părerea surorii sale, contesa, asupra acestei chestiuni... În clipa în care domnul Lşcki va rămâne fără nicio lescaie, fermecătoarea sa fiică, pe care o adorăm cu toţii, se va mărita cu baronul sau cu mareşalul...

Ochii lui Wokulski luciră atât de sălbatic, încât avocatul amuţi. Se uită la el dus pe gânduri... Deodată se lovi cu palma peste frunte:

— Stimate, domn, dumneata eşti hotărât să dai nouăzeci de mii de ruble pe şandramaua aia?

— Da! şopti Wokulski.

— Dacă scădem şaizeci din nouăzeci... rămâne exact zestrea domnişoarei Isabela... Aha!...

Înfăţişarea şi întreaga atitudine a avocatului se schimbară dintr-o dată. Scoase din lulea un rotocol uriaş de fum, se aşeză comod în fotoliu şi vorbi, cu gesturi largi:

— Domnule Wokulski, să ne înţelegem! Recunosc că până acum cinci minute te-am bănuit de ceva... nici eu nu

ştiu de ce... deşi ştiam că afacerile dumitale sunt carate . De acum înainte, însă, crede-mă, vei găsi în mine mii numai un sfetnic binevoitor, dar şi... un aliat...

— Acum nu te mai înţeleg eu... şopti Wokulski, lăsând privirile în jos.

Pe obrajii avocatului apărură pete stacojii. Sună. Intră feciorul.

— Nimeni n-are voie să intre aici până nu te chem!

— Am înţeles domnule avocat! răspunse servitorul, cu un aer posomorât.

Rămaseră singuri.

— Domnule Stanislaw, începu avocatul. Dumneata şti ce reprezintă aristocraţia noastră şi trepăduşii ei?... sunt câteva mii de oameni care sug vlaga întregii ţări, prăpădesc banii în străinătate, aduc de acolo apucăturile cele mai rele, contaminează cu ele clasele mijlocii, care în ar părea că sunt sănătoase, şi pier, fără putinţă de salvare, atât din punct de vedere economic, cât şi din punct de vedere fiziologic şi moral. Dacă i-ai sili să muncească, dacă i-ai încrucişa cu alte pături, poate... că ar ieşi ceva, căci organismul lor e mai evoluat decât al nostru. Înţelegi? Să-i încrucişezi, dar nu să arunci în vânt treizeci de mii de ruble pentru susţinerea lor! Aşa că pentru această încrucişare pot să-ţi dau o mână de ajutor, dar pentru irosirea sumei de treizeci de mii de ruble, nu!

— Nu te înţeleg de loc... şopti Wokulski.

— Mă înţelegi, dar nu ai încredere în mine. Neîncrederea este o virtute, şi n-am să încerc să te lecuiesc de ea. Pot să-ţi spun doar atât: Lşcki – falitul – poate să devină... ruda unui negustor, şi mai ales a unui negustor de origine nobilă. Dar Lşcki cu treizeci de mii de ruble în buzunar...

— Domnule avocat, îl întrerupse Wokulski, accepţi să iei parte în numele meu la licitaţia casei?

— Da, însă peste ceea ce va oferi doamna Krzeszowska nu pot supralicita decât cu câteva mii! Să nu mi-o iei în

nume de rău, domnule Wokulski; nu vreau să mă supralicitez pe mine însumi!

— Şi dacă se va găsi un al treilea concurent?

— Ei! în cazul acesta voi supralicita, ca să-ţi satisfac capriciul.

Wokulski se ridică.

— Îţi mulţumesc pentru sinceritatea cu care mi-ai vorbit, spuse el. Dumneata ai dreptate, dar am şi eu socotelile mele. Îţi aduc mâine banii. Şi acum la revedere...

— Îmi pare rău de dumneata! răspunse avocatul, strângându-i mâna.

— De ce?

— De ce? Pentru că omul care vrea să cucerească trebuie să-şi învingă şi să-şi strivească adversarul, nu să-l alimenteze din propriul său hambar! Faci o manevră care mai degrabă te îndepărtează decât te apropie de ţel.

— Greşeşti!

— Eşti un romantic... Un romantic! repetă avocatul, surâzând.

Wokulski părăsi repede locuinţa avocatului şi, urcându-se în trăsură, ceru să fie dus spre strada Elektoralna. Îl supăra gândul că avocatul îi descoperise taina şi că-i criticase acţiunile. Fireşte, cel ce vrea să cucerească trebuie să-şi strivească adversarul, dar aici era vorba de cucerirea Isabelei...

Coborî în faţa unei prăvălioare care avea deasupra o firmă cu înscripţia galbenă: „S. Szlangbaum, poliţe şi loterie”.

Prăvălia era deschisă. În dosul tejghelei îmbrăcate în tablă şi despărţite de restul încăperii printr-o plasă de sârmă şedea un evreu bătrân, cu capul chel şi cu barba albă.

— Bună ziua, domnule Szlangbaum! îl salută Wokulski.

Evreul ridică privirea lăsând ca ochelarii de pe frunte să-i alunece pe ochi.

— Ah, dumneavoastră eraţi?... răspunse strângând mâna vizitatorului. Nu cumva aveţi şi dumneavoastră nevoie de bani?...

— Nu! răspunse Wokulski, aşezându-se pe scaunul împletit din faţa tejghelei.

Dar pentru că se sfia să mărturisească dintr-o dată scopul vizitei, întrebă:

— Ce mai e nou, domnule Szlangbaum?

— Prost! se văită bătrânul. Evreii încep să fie iar persecutaţi... Poate că-i mai bine aşa! Când au să ne calce în picioare, şi-au să ne scuipe, şi-au să ne chinuie, poate că au să-şi vină în fire şi ovreiaşii tineri, ca Henryk al meu, care s-au îmbrăcat în surtuc şi se leapădă de credinţa lor.

— Cine vă persecută? se miră Wokulski.

— Vrei dovezi?... Întrebă evreul. Uite dovezi, câte vrei, în *Kurier Warszawski*[36]*!* Alaltăieri am trimis la ziar o şaradă. Dumneata te pricepi la şarade?... Uite, le-am trimis şarada asta:

„Prima şi a doua parte: un animal cu copită.

Prima şi a treia: împodobesc capul femeilor.

Toate la un loc: călăresc ca vântul în timp de război.

Dumnezeu să ne ferească de toate acestea...”

Dumneata ştii ce-i asta?... Prima şi a doua parte dau cuvântul *koza*[37], prima şi a treia parte dau cuvântul *koki*[38]; iar toate laolaltă dau cuvântul *kozaki*[39]*. Şi* ştii ce mi-au răspuns?... Iată... Bătrânul ridică ziarul şi citi: *„Poşta redacţiei. Domnului W. W. Marea enciclopedie a lui Orgelbrand”...* Nu, nu-i asta... *„Domnului Motylk. Fracul se pune”...* Nu, nu-i nici asta... Uite, am găsit... *„Domnului S. Szlangbaum: Şarada e politică şi nu este corectă din punct de vedere gramatical.”* poftim! E ceva politic aici? Să fi scris

---

[36] *Curierul Poloniei (pol.).*

[37] *Koza – capră (pol,).*

[38] *Koki – funde (pol.).*

[39] *Kozaki – cazaci pol.).*

o şaradă despre Disraeli sau despre Bismarck, da, mai zic, ar fi fost politică, dar când vorbeşti de cazaci, nu-i nicio politică, ci numai militărie!

— Şi de unde deduci dumneata că evreii sunt persecutaţi? întrebă Wokulski.

— Am să-ţi spun îndată! Chiar dumneata a trebuit să-l aperi de persecuţii pe Henryk al meu! Ştiu, cu toate că nu mi-a spus nimic. Dar să revin la şaradă! Când m-am dus acum şase luni cu şarada mea la domnul Szymanowski, mi-a spus: „Domnule Szlangbaum, nu-ţi putem publica şarada, dar pot să-ţi dau un sfat: ar fi mai bine dacă ai scrie şarade decât să dai bani cu dobândă!”
Eu zic: „Domnule redactor, dacă mi-ai plăti pentru şarade atât cât câştig din dobânzi, m-aş ţine numai de scris”.
Domnul Szymanowski mi-a răspuns: „Noi, zice, domnule Szlangbaum, nu avem atâţia bani cât ar trebui să plătim şaradele dumitale”. Aşa mi-a spus însuşi domnul Szymanowski. Auzi dumneata? Ca astăzi cei de la Kurier să-mi spună că şaradele mele sunt politice şi negramaticale! Altfel vorbeau acum şase luni! Astăzi ziarele scriu câte-n lună şi în stele împotriva evreilor!

Wokulski îl asculta privind o tabelă de loterie atârnată de peretele din faţa sa şi bătând darabana cu degetele în tejghea. Gândul îi era în altă parte, şi şovăia să înceapă vorba.

— Aşadar, continui să te ocupi de şarade? întrebă într-un târziu.

— Eu ca eu!... răspunse bătrânul. Dar, dragă domnule, am un nepoţel, fiul lui Henryk, care a împlinit, de curând nouă ani. Ei, ascultă ce scrisoare mi-a trimis săptămâna trecută: *„Bunicule – îmi scrie micul Michas – ia dezleagă şarada asta:*

Prima parte însemnează ceea ce e jos,
A doua, negaţie,
Iar amândouă, sunt un lucru de îmbrăcat.

Dacă ai să ghiceşti, bunicule – îmi scrie Michas mai departe – atunci trimite-mi şase ruble ca să-mi cumpăr lucrul acesta.” Domnule Wokulski, când am citit scrisoarea, m-au podidit lacrimile. Căci primul cuvânt înseamnă *spod*[40], iar negaţie e *nie*[41]. Am plâns, domnule Wokulski, gândindu-mă că un băiat aşa deştept umblă fără pantaloni din cauza îndărătniciei lui Henryk! I-am răspuns: „Dragul meu, sunt foarte bucuros că ai învăţat de la bunicul tău să faci şarade, dar ca să te înveţi să fii econom, am să-ţi trimit pentru îmbrăcăminte numai patru ruble. Şi dacă ai să înveţi bine, îţi pregătesc după vacanţă şarada asta:

Prima însemnează în nemţeşte gură[42]*,*

A doua însemnează oră[43]*.*

Toate se cumpără pentru băieţi când intră la gimnaziu.

Şarada însemnează mundur, adică tunică, şi sunt sigur că dumneata, domnule Wokulski, ai înţeles imediat!

— Aşadar, toată familia dumitale compune şarade? întrebă Wokulski.

— Nu numai familia mea, răspunse Szlangbaum. La noi, domniile, la evrei, când tinerii se întâlnesc, nu se ţin ca la dumneavoastră de dansuri, complimente, mode şi alte fleacuri, ci fac socoteli, răsfoiesc cărţi pline de înţelepciune, discută, sau rezolvă şarade, rebusuri şi probleme de şah. Dumneavoastră faceţi toate în viaţă înfierbântându-vă şi războindu-vă, noi numai prin înţelepciune şi răbdare.

Aceste cuvinte stârniră tulburare în sufletul lui Wokulski. Pentru că şi el lupta pentru cucerirea domnişoarei Isabela prin înţelepciune şi răbdare... Se simţi îmbărbătat şi, fără a mai şovăi, începu deodată:

— Te-aş ruga ceva, domnule Szlangbaum...

— Rugăminţile dumitale sunt pentru mine porunci,

---

[40] *Spod – de jos dedesupt (pol.).*

[41] *Spodnie – parstialon (pol.).*

[42] *Mund.*

[43] *Uhr.*

domnule Wokulski.

— Vreau să cumpăr o casă... Casa lui Lşcki.

— O cunosc. Se va vinde cu şaizeci şi ceva de mii.

— Vreau să se vândă cu nouăzeci de mii şi am nevoie de cineva care să liciteze până la această sumă!

Evreul deschise larg ochii.

— Cum?... Vrei să plăteşti cu treizeci de mii de ruble mai scump?...

— Da.

— Scuză-mă, te rog, dar nu pricep! Dacă s-ar fi vândut casa dumitale, iar Lşcki ar fi vrut s-o cumpere, atunci aş fi înţeles că ai tot interesul să vină cineva şi să umfle preţul. Dar când cumperi, interesul dumitale este să-i micşorezi valoarea...

— Interesul meu este să plătesc mai mult!

Bătrânul clătină din cap şi peste o clipă zise:

— Dacă nu te-aş cunoaşte, aş spune că faci o afacere proastă, dar fiindcă te cunosc, socot că faci... o afacere ciudată! Nu numai că-ţi îngropi numerarul în nişte ziduri, şi pierzi la asta cam zece la sută anual, dar mai vrei să plăteşti şi treizeci de mii de ruble în plus... Domnule Wokulski, adăugă bătrânul apucându-l de mână, nu face o prostie! Te rog eu... Te roagă bătrânul Szlangbaum!

— Crede-mă, o să ies bine din afacerea asta!

Evreul duse un deget la frunte, iar ochii şi dinţii albi ca mărgăritarul îi sclipiră:

— Ha, ha, ha! Se cunoaşte c-am îmbătrânit dacă n-am priceput dintr-o dată cum stau lucrurile... Dumneata îi dai domnului Lşcki treizeci de mii de ruble... iar el îţi va înlesni o afacere care va fi poate de o sută de mii de ruble... Bravo!... Am să-ţi dau un om care pentru cincisprezece ruble o să urce preţul casei. E un om de treabă, catolic, dar nu-i poţi încredinţa cauţiunea... Am să-ţi dau câteva dame distinse, care pentru zece ruble fiecare îl vor urca şi ele. Pot să-ţi mai dau şi câţiva ovreiaşi cu câte cinci ruble de cap de

om... Va fi aşa o licitaţie, că dumneata o să poţi plăti casa aceasta chiar şi o sută cincizeci de mii de ruble, fără să bănuiască cineva ce fel de afacere e asta!

Wokulski se simţi cam prost.

— În orice caz, chestiunea rămâne între noi!

— Domnule Wokulski, răspunse evreul pe un ton solemn, cred că nu trebuia să-mi mai spui asta! Secretul dumitale este secretul meu. Dumneata i-ai dat o mână de ajutor lui Henryk al meu, dumneata nu-i persecuţi pe evrei...

Îşi luară rămas bun, şi Wokulski se întoarse acasă, unde-l găsi pe Maruszewicz, cu care se duse la manej să vadă iapa cumpărată.

Manejul se compunea din două clădiri legate între ele, formând un întreg în, formă de epolet, în partea rotundă era manejul, iar în cea dreptunghiulară, se aflau grajdurile.

În clipa în care intrară în manej, Wokulski şi Maruszewicz văzură patru domni şi o doamnă care călăreau unul după altul de-a lungul peretelui. La mijloc stătea dl rectorul şcolii, un bărbat cu ţinută de militar, într-o scurtă roşie, cu pantaloni albi lipiţi de coapse, cu cizme şi cu pinteni. Era domnul Miller; el conducea exerciţiul în ajutorul unui bici lung, cu care din timp în timp atingea calul neascultător, spre marea nemulţumire a călăuzilor. Pe aceştia Wokulski îi cântări repede din ochi:
unul dintre domni – cel fără scări, cu mâna dreaptă la spate – părea un golan; al doilea se căznea să stea pe cal mai la mijloc, între greabăn şi coapsă; al patrulea părea grăbit să descalece şi să nu se mai urce pe cal până la sfârşitul vieţii. Numai amazoana călărea cu îndrăzneală şi dibăcie, cea ce îl făcu pe Wokulski să-şi spună că în lumea asta nu există pentru femei treabă supărătoare sau primejdioasă.

Maruszewicz îi făcu cunoştinţă cu directorul manejului.

— Vă aşteptam! Un moment, şi sunt îndată la dispoziţia dumneavoastră. Domnule Szulc!...

Domnul Szulc, un tânăr blond, îmbrăcat şi el tot într-o

scurtă roşie, dar cu cizme şi mai înalte şi cu pantaloni şi mai lipiţi de coapse, se apropie repede. Salută milităreşte şi luă în primire simbolul puterii directoriale;
Wokulski se convinse, înainte de a părăsi manejul, că
Szulc, deşi tânăr, ştia să mânuiască biciul mult mai energic chiar decât directorul, pentru că al doilea călăreţ scoase un şuierat, iar al patrulea începu să zbiere ca din gură de şarpe.

— Luaţi iapa baronului cu toată zestrea; şeile, păturile şi celelalte? îl întrebă directorul.

— Fireşte!

— Atunci îmi datoraţi şaizeci de ruble, reprezentând taxa de grajd pe care domnul Krzeszowski a uitat s-o plătească.

— O s-o plătesc, n-am încotro!

Intrară într-un grajd mic, luminos şi împodobit până şi cu covoare, deşi nu din cele scumpe. Ieslea era nouă şi plină cu ovăz, totul sclipea de curăţenie, iar pe podea fuseseră aşternute paie proaspete. Totuşi, cu ochiul său ager, directorul observă ceva în neregulă, căci începu să strige:

— Mii de draci, domnule Ksawery, ce-i harababura asta?... Oare şi în dormitorul dumitale e la fel?

Al doilea ajutor al directorului apăru numai pentru o clipă. Privi, dispăru şi strigă pe coridor:

— Wojciech!... Zeci de mii de draci!... Fă curăţenie, că acuşi te pun să duci gunoiul pe masa ta!...

— Milioane de draci!... Szezepan!... Păcătosule!... se auzi o a treia voce după o despărţitură de scânduri. Dacă mai laşi o dată grajdul în halul ăsta, te pun să aduni murdăria cu dinţii...

Totodată se auziră câteva lovituri surde, ca şi cum cineva ar fi buşit de perete capul unui om; peste câteva clipe, Wokulski văzu pe fereastra grajdului un tânăr, cu nasturi de metal la veston, alergând prin curte după mătură. Când o găsi, puse mâna pe ea şi arse la iuţeală o lovitură în capul unui evreu care căsca gura. În calitatea sa de naturalist,

Wokulski rămase uimit în faţa acestei forme noi de autoritate; după ocoluri ciudate, supărarea directorului se revărsase asupra cuiva care n-avea nimic comun cu manejul.

Între timp, directorul porunci ca iapa să fie scoasă pe coridor. Era un animal frumos, cu picioare subţiri, cu cap mic, cu ochi inteligenţi şi vioi. Trecând, iapa întoarse capul spre Wokulski, mirosindu-l şi fornăind, ca şi cum şi-ar fi dat seama că el e noul stăpân.

— V-a şi recunoscut! zise directorul. Daţi-i puţin zahăr... Frumoasă iapă!

Zicând acestea, scoase din buzunar o bucată murdară de zahăr, care mirosea a tutun. Wokulski o dădu iepei, care începu s-o ronţăie fără să stea pe gânduri.

— Pariez pe cincizeci de ruble că va câştiga!... strigă directorul. Ţineţi pariul?

— Da! răspunse Wokulski.

— Va câştiga cu siguranţă! îi voi da un jocheu excelent, care va călări după instrucţiunile mele. Să fi rămas la baronul Krzeszowski, să mă trăsnească Dumnezeu dacă n-ajungea a treia la potou! De altfel, nici nu i-aş mai fi ţinut-o în grajd...

— Domnul director e supărat! observă Maruszewicz cu un zâmbet mieros,

— Cum să nu fiu!... strigă directorul, înroşindu-se de ciudă. Spuneţi şi dumneavoastră, domnule Wokulski, dacă pot să mai am de-a face cu un om care trăncăneşte că an vândut în ţinutul Lublin un cal bolnav de „koler”!
Asta nu se uită, domnule Maruszewicz! urmă el ridicând glasul. Dacă n-ar fi intervenit contele, domnul Krzeszowski ar fi avut astăzi un glonte în coapsă... Auzi dumneata, am vândut un cal bolnav de „koler”! Iapa trebuie să câştige... Chiar dacă ar fi să plătesc din buzunarul meu o sută de ruble... Chiar dacă ar fi să-şi rupă gâtul... O să vadă domnul baron... Auzi dumneata, cal bolnav de „koler”!... Ha! ha!

ha!...

Directorul izbucni într-un hohot drăcesc.

După ce văzură iapa, merseră la birou, unde Wokulski achită conturile restante, jurându-se să nu spună vreodată despre un cal că are „koler”. Când să plece, întrebă:

— Domnule director, iapa n-ar putea alerga la curse fără să se indice numele proprietarului?

— Ba da.

— Dar..

— O, n-aveţi nicio grijă! răspunse directorul, strângându-i mâna. Prima virtute a unui gentleman este discreţia! Sper că şi domnul Maruszewicz...

— O!... confirmă Maruszewicz, făcând din cap şi din mână un gest care ar fi putut convinge pe oricine că mâna va rămâne îngropată în inima sa.

Trecând prin manej, Wokulski auzi iar biciul pocnind, după care al patrulea călăreţ începu din nou să se certe cu locţiitorul directorului.

— Asta e lipsă de delicateţe, domnul meu!... strigă călăreţul. O să-mi plesnească hainele...

— Nu plesnesc! răspunse domnul Szulc, flegmatic, pocnind din bici în direcţia celui de al doilea călăreţ.

Wokulski părăsi manejul.

După ce îşi luă rămas bun de la Maruszewicz, se urcă în trăsură şi atunci, deodată, îi trecu prin cap o idee năstruşnică: „Dacă iapa va câştiga, domnişoara Isabela se va îndrăgosti de mine...”

Coborî din trăsură; calul cumpărat, care până acum câteva clipe îi era indiferent, deveni deodată pentru el şi simpatic, şi interesant.

Întorcându-se în grajdul mic, auzi din nou zgomotul caracteristic al cuiva care e dat cu capul de perete. Şi, într-adevăr, din boxa alăturată ţâşni, roşu la faţă, cu părul vâlvoi, ca unul care abia a scăpat din mâna cuiva, tânărul grăjdar Szezepan. Îndată după el apăru Wojciech, grăjdarul,

ştergându-şi de scurtă degetele unsuroase, Wokulski îi dădu trei ruble, iar tânărului o rublă, făgăduindu-le mai mult în viitor dacă iapa lui va fi bine îngrijită.

— Am s-o îngrijesc, domnule, mai bine decât pe nevastă-mea! răspunse Wojciech, făcând o plecăciune adâncă. Şi bătrânul o să aibă grijă de ea să nu ducă lipsă de nimic... La curse, domnule, iepşoara dumneavoastră o să zboare ca vântul...

Wokulski intră în grajd şi vreun sfert de oră examină iapa. Picioarele ei delicate îl neliniştiră. Când văzu cum se înfiora părul ei catifelat, începu să tremure de teamă să nu se. Îmbolnăvească. O apucă apoi de gât, îi rezemă capul mic de umăr şi o sărută şoptindu-i:

— Dacă ai şti câte depind de tine!... Dacă ai şti!...

De atunci se ducea la manej de câteva ori pe zi, să vadă iapa, îi dădea zahăr şi o mângâia. La un moment dat simţi că în spiritul său realist începe să încolţească ceva semănând a superstiţie. Când iapa îl întâmpina veselă, socotea că-i un semn bun, când era tristă, inima i se strângea de nelinişte. Venind spre manej, îşi spunea: „Dacă o găsesc veselă, domnişoara Isabela se îndrăgosteşte de mine!”

Uneori, raţiunea i se trezea, şi atunci îl cuprindea mînia şi dispreţul faţă de el însuşi.

, se poate oare ca viaţa mea să depindă de capriciile unei femei?... Nu pot găsi o sută altele?... Nu mi-a făgăduit doamna Meliton că-mi poate face cunoştinţă cu trei şi chiar cu patru femei tot atât de frumoase?... Ce dracu, trebuie să mă trezesc odată!...”

Dar în loc să se trezească, se simţea din ce în ce mai înlănţuit. În clipele de luciditate se întreba dacă pe pământ n-or mai fi existând vrăjitori, dacă nu i-o fi făcut unul din ei farmece, şi îşi zicea cu îngrijorare:, Nu mai sunt ca înainte... Sunt alt om... Am impresia că mi-a schimbat cineva sufletul..

Alteori vorbea în el naturalistul şi psihologul.

„Uite, îi şoptea cineva într-un ungher ascuns al creierului, uite cum se răzbună natura pentru violarea legilor ei! în tinereţe ţi-ai bătut joc de inimă, ţi-ai râs de iubire, te-ai vândut unei femei bătrâne, şi acum totul se răzbună!... Capitalul de simţăminte economisit ani îndelungaţi ţi se restituie astăzi cu toate dobânzile...”

„Aşa e, dar atunci ar trebui să fiu un desfrânat, nu să mă gândesc numai la o femeie!”

„Cine ştie, răspundea altcineva, poate că femeia asta ţi se potriveşte mai bine ca oricare alta! Poate că, într-adevăr, aşa cum spune legenda, sufletele voastre au fost cândva, acum cine ştie câte veacuri, o singură fiinţă!...”

„Dar atunci ar trebui să mă iubească şi ea!”... Îşi zicea Wokulski. Şi adăuga: „Dacă iapa câştigă cursa, e semn că domnişoara Isabela se va îndrăgosti de mine..

Ah, nătărău bătrân! Nebunule! Ce-ţi trece prin cap

Cu câteva zile înainte de curse se pomeni la el acasă cu contele englezit pe care-l cunoscuse în casa prinţului.

După saluturile obişnuite, contele se aşeză ţeapăn pe scaun şi începu:),

— Am venit într-o vizită de afaceri! Da, exact! Permiteţi?

— Vă stau la dispoziţie!

— Baronul Krzeszowski, a cărui iapă aţi cumpărat-o, de altfel cât se poate de legal, da, exact, îndrăzneşte să vă roage în modul cel mai politicos să i-o cedaţi... Preţul n are nicio importanţă... Baronul a făcut pariuri pe sume mari... Propune una mie două sute de ruble...

Wokulski simţi un fior rece: dacă ar vinde iapa, e sigur că domnişoara Isabela l-ar dispreţui.

— Dar dacă am şi eu anumite proiecte cu iapa asta, domnule conte?...

— În cazul acesta, vi se cuvine în mod just întâietatea, da, exact! răspunse contele, printre dinţi.

— Exact! Cum aţi spus dumneavoastră! făcu Wokulski.

Înclinându-se.

— Da! Aşa?... Îmi pare rău pentru baron, dar dreptul dumneavoastră are prioritate!

Se ridică de pe scaun ca un automat şi, luându-şi rămas bun, adăugă:

— Când înscriem la notariat societatea, scumpul meu domn?... Gândindu-mă mai bine, am hotărât să viu cu cincizeci de mii de ruble... Da, exact!...

— Asta depinde numai de dumneavoastră!

— Aş dori foarte mult să văd odată ţara asta înflorind, şi de aceea, domnule Wokulski, aveţi întreaga mea simpatie şi stimă, da, exact fără a ţine seama de mâhnirea pe care o cauzaţi baronului... Da, exact, era sigur c-o să-i cedaţi iapa...

— Nu pot.

— Vă înţeleg! încheie contele. Un nobil se cunoaşte de la prima vedere, chiar dacă se îmbracă în piele de industriaş, iar dumneata, te rog să nu-mi iei îndrăzneala în nume de rău, eşti înainte de toate un nobil, ba chiar unul în stilul englez, aşa cum ar trebui să fie fiecare dintre noi!

Îi strânse mâna cu putere şi ieşi. Wokulski admise în sine că acest original, care făcea impresia unei paiaţe, avea totuşi multe calităţi.

„Da, îşi spuse el, e mai plăcut să ai de-a face cu aceşti domni decât cu negustorii. Sunt într-adevăr croiţi din alt material!...” Apoi adăugă: „Să mă mir atunci că domnişoara Isabela dispreţuieşte pe cei de teapa mea, ea, care-i crescută printre oameni ca ei?... Bine, bine, dar ce fac oamenii aceştia în lume şi pentru lume?... Nu preţuiesc decât pe cei care le pot asigura o dobândă de cincisprezece la sută la capitalurile lor... Asta nu-i un merit!
La dracu!” Wokulski pocni din degete. „De unde or fi ştiind că am cumpărat iapa?... Ce întrebare!... Doar am cumpărat-o de la doamna Krzeszowska, prin intermediul lui Maruszewicz... De altfel, mă duc prea des la manej, unde

mă cunoaşte întreg personalul... Ei! Am început să fac prostii, nu sunt prevăzător... Maruszewicz ăsta nu-mi place de loc...”

CAPITOLUL XIII

DISTRACŢII BOIEREŞTI

Sosi în sfârşit şi ziua alergărilor, o zi senină, dar destul de răcoroasă, deci tocmai potrivită. Wokulski sări din pat la 5 dimineaţa şi se duse imediat să-şi vadă iapa. Îl primi destul de indiferentă, era însă sănătoasă, iar domnul Miller, plin de nădejdi.

— Ei?... râse el, atingându-l pe Wokulski cu cotul.
Eşti nerăbdător, nu?... S-a trezit în dumneata sportivul!
Şi noi, domnule Wokulski, cât ţin cursele, stăm ca pe jăratic!... Pariul nostru pe cincizeci de ruble stă-n picioare, nu-i aşa?... Pentru mine e ca şi cum aş avea banii în buzunar! Poţi să mi-i dai de pe acum.

— Am să ţi-i dau cu cea mai mare plăcere, răspunse Wokulski.

Şi se întrebă: „Oare va câştiga iapa?... Oare domnişoara Isabela mă va iubi cândva? Oare iapa nu va păţi nimic?... Dacă îşi rupe un picior?...”

Orele de dimineaţă se târâră ca trase de nişte boi slăbănogi. Wokulski trecu numai pentru o clipă pe la prăvălie, la prânz nu puse gura pe mâncare, apoi se duse în Saski Ogrod, tot întrebându-se: „Oare iapa va câştiga?... Oare Isabela mă va iubi?...” Se stăpâni şi se îndreptă spre hipodrom abia pe la ora 5.

Pe aleea Ujazdowska înghesuiala echipajelor şi a trăsurilor devenise atât de mare, încât pe alocuri nu se putea înainta decât la pas. Şi cum la barieră circulaţia era blocată, fu silit să aştepte un sfert de oră, arzând de nerăbdare, până ce trăsura lui răzbi, în sfârşit, pe câmpia

Mokotow.

La cotitura drumului, Wokulski se aplecă, şi prin norul de praf galben care i se aşeza în straturi pe faţă şi pe haine, îşi aruncă privirile spre hipodrom. Câmpul i se păru nespus de întins şi de mohorât, ca şi cum deasupra lui ar fi planat spectrul nesiguranţei. Departe, în faţă, văzu un şir lung de oameni strânşi într-un semicerc care creştea devenind tot mai dens.

În sfârşit, ajunse în faţa hipodromului, dar mai aşteptă vreo zece minute până ce se întoarse feciorul de la casă cu biletul. În jurul trăsurii se îngrămădea mulţimea spectatorilor fără bilete, în vuietul a mii de voci; lui Wokulski i se păru că toţi vorbesc numai despre iapa lui şi că-l iau în zeflemea pe negustorul care s-a apucat să se joace de-a cursele.

În sfârşit, trăsura fu lăsată să intre. Wokulski coborî repede şi alergă să-şi vadă iapa, căutând să pară un spectator indiferent.

După un timp destul de îndelungat o găsi. Era în mijlocul hipodromului, cu domnii Miller şi Szulc; se mai afla acolo şi un jocheu cu o şapcă jumătate galbenă, jumătate albastră, cu pardesiul aruncat pe umeri şi cu o ţigară de foi în gură. Pe câmpia întinsă, în mulţimea nesfârşită a oamenilor, iapa i se păru atât de mică şi de slăbuţă, încât, deznădăjduit, se gândi să lase totul baltă şi să se întoarcă acasă. Dar chipurile domnilor Miller şi
Szulc erau radioase.

— Ei, iată-te! strigă directorul manejului. Şi arătând cu privirea spre jocheu, făcu prezentările: Domnul
Young, cel mai bun jocheu din ţară – domnul Wokulski.

Jocheul duse două degete la cozorocul şepcii galbene-albastre, apoi, luându-şi ţigara din gură, scuipă printre dinţi.

Wokulski îşi zise că nu văzuse în viaţa sa un om atât de slab şi de mărunţel. Observă în acelaşi timp că jocheul îl cerceta de sus până jos, ca pe un cal, tot săltând pe

picioarele lui strâmbe, ca şi cum avea intenţia să sară pe el şi să-l încalece.

— Ei, domnule Young, câştigăm, sau nu? întrebă directorul.

— Oh!... făcu jocheul.

— Şi ceilalţi doi sunt buni, dar iapa noastră-i grozavă! continuă directorul.

— Oh! confirmă jocheul.

Wokulski îl luă la o parte şi-i zise:

— Dacă vom câştiga, ai cincizeci de ruble peste învoială.

— Oh!... fu răspunsul jocheului. Apoi, uitându-se la Wokulski, adăugă: Dumneavoastră sunteţi un sportman pursânge, dar aveţi încă puţin trac. Anul viitor o să fiţi mai liniştit,

Scuipă din nou la o lungime de cal şi plecă spre tribune. Wokulski îşi luă rămas bun de la domnii Miller şi Szulc, îşi mângâie iapa, se întoarse la trăsură şi porni s-o caute pe domnişoara Isabela.

Trecu pe lângă un şir de echipaje aşezate de-a lungul pistei, se uită la cai, la vizitii, feciori şi servitori, privi la doamnele de sub umbrele, dar pe domnişoara Isabela nu o zări.

„Te pomeneşti că nu vine!” îşi şopti şi i se păru că tot hipodromul se scufundă, cu oameni cu tot. La ce bun să arunce atâţia bani dacă ea nu e de faţă? Poate că bătrâna intrigantă Meliton îl păcălise, în înţelegere cu Maruszewicz!

Urcă treptele care duceau la tribuna arbitrilor şi cercetă pretutindeni. În zadar. La coborâre dădu peste doi domni care stăteau cu spatele spre el; unul din ei, înalt, cu înfăţişare de sportiv, vorbea tare:

— Tot citind de zece ani încoace criticile care ni se aduc pentru felul nesăbuit cum aruncăm banii în stânga şi în dreapta, m-am gândit să mă îndrept şi să-mi vând grajdul cu cai de curse. Şi acum iată: un îmbogăţit, care a făcut de curând avere, îşi lansează calul lui!... Ehei, mi-am zis eu,

de-ăştia îmi sunteţi?... Nouă ne faceţi morala, dar când vă dă mâna, ne imitaţi!... Atunci n-am să mă îndrept, n-am să-mi vând grajdul, nu...

Zărindu-l pe Wokulski, însoţitorul său îi făcu semn cu cotul, şi omul tăcu. Folosindu-se de această clipă, Wokulski vru să-i ocolească, dar domnul cel înalt îl opri.

— Vă rog să mă scuzaţi că am îndrăznit să fac cîteva observaţii care... Începu el, abia ducându-şi mâna la pălărie. Numele meu e Wrzesihki...

— Am ascultat cu plăcere observaţiile, deoarece, în fond, sunt de acord cu dumneata, răspunse Wokulski zâmbind. Iau parte la curse pentru prima şi ultima oară în viaţă!

Îşi strânseră mâinile. Când Wokulski se îndepărtă câţiva paşi, sportivul mormăi:

— Voinic om...

Wokulski îşi cumpără în sfârşit un program şi citi, parcă ruşinat, că în cursa a treia va alerga iapa Sultanka din Alim şi Klara, proprietara XX, călărită de jocheul Young în veston galben, cu mâneci albastre. Premiu: trei sute de ruble; calul câştigător va fi vândut pe loc.

— Am înnebunit! mormăi Wokulski îndreptându-se spre galerie.

Se gândea că domnişoara Isabela ar putea fi acolo şi îşi zicea că dacă n-o va găsi, se va întoarce imediat acasă.

îl cuprinse jalea. Femeile i se păreau urâte, toaletele – primitive, cochetăria lor – respingătoare. Bărbaţii erau proşti, mulţimea – ordinară, muzica – asurzitoare. Urcând la galerie, râse în batjocură de scările ei scârţâitoare şi de pereţii învechiţi, pe care se vedeau urmele lăsate de ploaie. Cunoscuţii îl salutau, femeile îi zâmbeau, pe alocuri se auzeau şoapte: „Uite-l! Uite-l!”...
dar el nu lua nimic în seamă. Se urcă pe banca cea mai înaltă a galeriei şi se uită cu binoclul peste capetele mulţimii pestriţe şi zgomotoase care se întindea spre şosea până aproape de barieră; nu văzu însă decât vârtejuri de

praf galben.

„Ce-o fi prin galeriile astea în timpul anului?” se întrebă el. Îşi închipui cum pe băncile putrezite se aşază
În fiecare noapte toţi faliţii decedaţi, cocotele care-şi ispăşesc păcatele, trântorii şi risipitorii de tot felul, alungaţi chiar şi din iad, urmărind sub licărirea tristă a stelelor cursele la care iau parte scheletele cailor pieriţi pe acest hipodrom. I se părea chiar că vede aievea, în clipa aceea, hainele putrezite ale asistenţei şi le simte mirosul de mucegai.

Îl trezi larma mulţimii, clopotul şi aplauzele... Se terminase prima cursă. Privind spre câmp, descoperi deodată echipajul contesei care intra pe hipodrom. Contesa şi doamna Zaslawska şedeau în fund, iar în faţă, domnii Lşcki şi Isabela.

Wokulski nici nu-şi dădu seama când părăsi în goană galeria şi ajunse pe peluză. Îmbrânci un om, cineva îl întrebă dacă are bilet... O ţinu într-o fugă până ajunse lângă echipajul contesei. Lacheul îl salută de pe capră, iar domnul Lşcki exclamă:

— Iată-l pe domnul Wokulski!

Wokulski salută doamnele. Doamna Zaslawska îi strânse mâna semnificativ.

— Domnule Stanislaw, e adevărat că ai cumpărat iapa lui Krzeszowski? îl întrebă domnul Lşcki.

— Da.

— Să ştii că i-ai jucat un renghi grozav. N-ai idee ce surpriză plăcută i-ai făcut fiicei mele!

Domnişoara Isabela se întoarse spre el surâzând:

— Am pariat cu mătuşa mea că baronul nu va fi în stare să-şi păstreze iapa până la curse, şi am câştigat. Al doilea pariu, că iapa va câştiga, l-am făcut cu doamna Zaslawska!....

Wokulski ocoli trăsura şi se apropie de domnişoara Isabela, care continuă:

— Într-adevăr, doamna Zaslawska şi cu mine am venit numai pentru cursa asta. Mătuşa mea zice că nu poate suferi alergările!... Ah, domnule, trebuie să câştigi!...

— Dacă vrei dumneata, voi câştiga! răspunse Wokulski, uitându-se uimit la ea.

Niciodată nu i se păruse atât de frumoasă ca în clipa asta, când era cuprinsă de fiorii nerăbdării. Şi niciodată nu visase ca ea să-i vorbească atât de frumos. Se uită la cei prezenţi. Doamna Zaslawska era plină de voioşie, contesa surâdea, iar domnul Lşcki părea radios. Pe capră, lacheul contesei făcea prinsoare cu vizitiul că Wokulski va câştiga. În jurul lor, numai râsete şi veselie. Mulţimea, galeriile, echipajele, toate erau numai voie bună; femeile, în toaletele lor multicolore, păreau frumoase ca florile şi vioaie ca păsărelele, orchestra cânta fals, dar cu brio, caii nechezau, sportivii făceau pariuri, vânzătoarele de bere, portocale şi turtă dulce îşi lăudau marfa.
Se bucura soarele, cerul şi pământul, iar Wokulski era într-o stare de spirit atât de ciudată, încât era gata să-i îmbrăţişeze pe toţi şi pe toate.

Cursa a „doua se termină, şi orchestra începu iar să cânte. Wokulski se repezi spre tribună şi, întâlnindu-l pe
Young, care se întorcea în clipa aceea de la cântar, cu şaua în mână, îi şopti:

— Domnule Young, trebuie să câştigăm! O sută de ruble peste învoială! Chiar de-ar fi să crape iapa!

— Oh!... făcu jocheul, privindu-l cu un fel de mirare înlemnită.

Wokulski porunci vizitiului său să tragă mai aproape de echipajul contesei şi se apropie de doamne. Îl izbi faptul că în jurul lor nu era nimeni. E drept că mareşalul şi baronul se apropiaseră la un moment dat, dar fiind primiţi rece de domnişoara Isabela, se retrăseseră peste câteva clipe. Tinerii însă se înclinau de departe şi le ocoleau.

„Înţeleg! îşi zise Wokulski. I-a răcit ştirea despre

scoaterea casei la licitaţie! Acum, domnişoară Isabela, ai prilejul să afli cine te iubeşte cu adevărat, fără să se gândească la averea ta!”

Clopotul sună pentru cursa a treia. Domnişoara Isabela se urcă pe perna trăsurii, cu obrajii îmbujoraţi.

Young trecu călare pe Sultanka, la câţiva paşi de ea. Jocheul părea plictisit.

— Poartă-te bine, drăguţo!... strigă domnişoara Isabela.

Wokulski se urcă în trăsura lui şi luă binoclul. Era atât de atent, încât uită pentru o clipă de existenţa domnişoarei Isabela. Secundele se lungeau prefăcându-se parcă în ore. I se părea că e legat de trei cai care urmează să se ia la întrecere. Şi că orice mişcare nepotrivită îl poate rupe în bucăţi. I se părea că iapa nu e destul de aprinsă şi că Young e prea nepăsător. Fără voia lui auzea conversaţiile din jur:

— Young va ajunge primul!...

— Dar... ia uită-te la murg!...

— Aş da zece ruble să câştige Wokulski... Le-ar da peste nas conţilor...

— Krzeszowski ar turba de necaz...

Clopotul sună. Cei trei cai porniră în galop.

— Young conduce...

— A trecut curba...

— Prima curbă; murgul se apropie de el.

— A doua... E tot în frunte...

— Dar şi murgul aleargă...

— Vesta roşie a rămas în urmă...

— Curba a treia... Young încă nu se uită înapoi...

— Murgul se căzneşte să-l ajungă...

— Ia uite!... Ia uite!... Vesta roşie îl întrece pe murg...

— Murgul a rămas în urmă... A pierdut...

— Vesta roşie îl întrece pe Young...

— Nu se lasă nici el! Cravaşează!...

— Dar... dar... Bravo, Young!... Bravo, Wokulski! iapa aleargă ca vântul!... Bravo!...

— Bravo!... Bravo!...

Clopotul sună. Young câştigase. Sportivul cel înalt luă iapa de frâu şi, conducând-o în faţa tribunei, anunţă, strigând:

— Sultanka!... Călăreţ, jocheul Young!... Proprietarul, anonim...

Mulţimea începu să urle:

— Ce anonim!... E Wokulski! Bravo, Wokulski!...

— Proprietar, domnul Wokulski! încuviinţă gentleman-ul înalt.

Apoi trimise iapa la licitaţie.

Numele lui Wokulski trezi în rândurile mulţimii un entuziasm rar întâlnit. Nicio cursă nu aprinsese spectatorii în aşa măsură; oamenii se bucurau că un negustor din Varşovia învinsese doi aristocraţi.

Wokulski se apropie de echipajul contesei. Domnul
Lşcki şi cele două doamne îl felicitară; domnişoara Isabela tăcea.

În clipa aceea veni în grabă sportivul cel înalt.

— Domnule Wokulski, spuse el, iată banii. Premiul de trei sute de ruble şi opt sute de ruble pentru iapă.
Am cumpărat-o eu!

Wokulski se întoarse spre domnişoara Isabela.

— Îmi permiteţi, domnişoară, să depun în mâinile dumneavoastră aceşti bani ca dar pentru azilul doamnelor?

Domnişoara Isabela luă banii cu un surâs şi cu o privire fermecătoare.

În clipa aceea cineva îl atinse cu cotul pe Wokulski.
Era baronul Krzeszowski. Palid de furie, acesta se apropie de trăsură şi, întinzând mâna spre domnişoara Isabela, strigă în franţuzeşte:

— Mă bucur, verişoară, că adoratorii tăi triumfă!...
îmi pare rău numai că triumfă pe socoteala mea... Respectele mele doamnelor! adăugă înclinându-se în faţa contesei şi a doamnei Zaslawska.

Faţa contesei se întunecă; domnul Lşcki rămase cu gura căscată, iar domnişoara Isabela păli. Cu un gest obraznic baronul îşi aşeză pe nas ochelarii care-i căzuseră şi, uitându-se din nou la domnişoara Isabela, continuă:

— Da, aşa-i... Am un noroc orb cu adoratorii verişoarei mele...

— Domnule baron!... interveni doamna Zaslawska.

— N-am spus nimic rău. Decât că am noroc cu...

Wokulski, care se afla în spatele lui, îi atinse braţul:

— O clipă, domnule baron...

— Ah, dumneata erai? răspunse baronul, întorcându-se spre el.

Se îndepărtară puţin.

— M-ai provocat, domnule baron!

— Te rog să mă ierţi...

— Atât nu-i de-ajuns...

— N-ai vrea cumva să-ţi dau satisfacţie?

— Întocmai!

— Atunci îţi stau la dispoziţie, încuviinţă baronul, căutând o carte de vizită. Ah! Fir-ar să fie! N-am cărţi de vizită la mine... Poate că ai dumneata, domnule Wokulski, un carneţel şi un creion?...

Wokulski îi dădu cartea sa de vizită şi un blocnotes, în care baronul îşi scrise adresa şi numele, fără a uita să tragă şi o codiţă sub ultima literă.

— Îmi va face plăcere, adăugă el, înclinându-se în faţa lui Wokulski, să-mi pot încheia socotelile pentru Sultanka...

— Îmi voi da silinţa să vă dau satisfacţie, domnule baron.

Se despărţiră, înclinându-se unul în faţa celuilalt extrem de amical.

— Să ştiţi că iese scandal! observă mâhnit domnul Lşcki, care văzuse acest schimb de politeţe.

Fiind enervată, contesa se hotărî să plece fără să mai aştepte sfârşitul curselor. Wokulski abia avu timp să se apropie de trăsură şi să-şi ia rămas bun de la doamne.

Înainte de a porni caii, domnişoara Isabela se aplecă şi, întinzându-i Vârful degetelor, şopti:

— *Merci monsieur!*[44]...

Wokulski încremeni de bucurie. Mai rămase la o cursă fără să ştie ce se petrece în jurul său, iar în pauză plecă şi el şi se duse direct la Szuman.

Doctorul şedea lângă fereastra deschisă, îmbrăcat într-un halat vătuit, uzat, şi făcea corecturile unei broşuri de treizeci de pagini, pentru care avusese nevoie de mii de observaţii şi pe care o scrisese în patru ani încheiaţi. Era un studiu asupra culorii şi formei părului populaţiei din Polonia. Savantul doctor spunea că lucrarea sa se va răspândi în cel mult zece-cincisprezece exemplare, dar, pe ascuns, comandase la tipografie patru mii de exemplare fiind sigur că va apărea şi ediţia a doua. Cu toate ironiile pe care le făcea el însuşi la adresa capacităţii sale favorite, cu toate lamentările sale că lucrarea nu va trezi interesul nimănui, Szuman era convins în fundul sufletului că nu va exista om pe care să nu-l intereseze în cel mai înalt grad problema culorii părului şi a raportului dintre lungimea firului şi diametrul său. Când sosi Wokulski, tocmai se gândea dacă nu-i bine să scrie ca motto al studiului său aforismul: *„Arată-mi părul, şi-ţi voi spune cine eşti”.*

Când Wokulski, obosit, se lăsă pe canapea, doctorul începu:

— Ce ageamii sunt corectorii ăştia!... Am aici câteva sute de cifre cu trei zecimale şi, imaginează-ţi, jumătate sunt greşite!... Ei cred că o miime sau chiar o sutime dintr-un milimetru nu înseamnă nimic; nu ştiu, profanii, că tocmai în asta stă totul! Să mă ia toţi dracii dacă în Polonia este posibilă nu numai găsirea, dar chiar tipărirea tabelelor de logaritmi! Un bun polonez transpiră la a doua zecimală, la a cincea are temperatură, iar la a şaptea cade trăsnit de apoplexie... Tu cum o mai duci? Ce mai e nou?

---

[44] *Mulţumesc, domnule! (fr.).*

— Un duel! răspunse Wokulski.

Doctorul sări din fotoliu şi se apropie de el aşa de repede, încât poalele desfăcute ale halatului îi dădură aspectul unui liliac.

— Ce?... Duel?... strigă el, cu ochii sclipitori. Şi poate crezi că am să te asist în calitate de medic?... Crezi poate că am să stau să mă uit cum doi zănatici trag unul în altul şi pe deasupra să-i mai şi pansez?... Nici nu-mi trece prin gând să mă amestec în asemenea caraghioslâcuri? De altfel, nu sunt chirurg şi de mult mi-am luat rămas bun de la medicină?

— De aceea nici n-ai să vii în calitate de medic, ci de martor.

— A... Aşa se schimbă treaba! răspunse doctorul fără ezitare. Cu cine?...

— Cu baronul Krzeszowski.

— Trage bine! mormăi doctorul, răsfrângându-şi buza de jos. Şi pentru ce?

— M-a împins cu cotul la curse.

— La curse?... Dar ce-ai căutat tu la curse?...

— Am pus un cal să alerge şi am câştigat premiul...

Szuman se lovi cu palma peste ceafă, apoi se aplecă spre vizitator şi începu să-i întoarcă pleoapele, pe rând, uitându-se cu atenţie la ochii lui.

— Crezi că am înnebunit? îl întrebă Wokulski.

— Încă nu. Ia spune, glumeşti, sau e ceva serios?

— Cât se poate de serios! Nu accept niciun compromis şi cer condiţii severe.

Doctorul se întoarse la biroul său, se aşeză pe scaun şi-şi sprijini bărbia în mâini; după câteva clipe de gândire, spuse:

— Vreo fustă, nu-i aşa?... Şi cocoşii se bat...

— Szuman... ia seama! îl întrerupse Wokulski cu vocea înăbuşită, săltându-se de pe canapea.

Doctorul se uită iarăşi la el cu o privire cercetătoare.

— Care va să zică, aşa stau lucrurile!... mormăi el. Bine! Voi fi martorul tău. Dacă-i vorba să-ţi rupi gâtul, rupeţi-l lângă mine; poate că-ţi voi putea fi de vreun ajutor...

— Ţi-l trimit îndată pe Rzecki. Adăugă Wokulski,strângându-i mâna.

De la doctor se duse la magazin, avu o scurtă convorbi re cu domnul Ignacy, apoi se duse acasă şi se culcă înainte de orele 10. Adormi buştean. Avea nevoie de emoţii puternice, numai aşa îşi putea recăpăta echilibrul sufletul său chinuit.

A doua zi, pe la 5 după amiază, Rzecki şi Szuman se duseră la contele englezit, care era martorul lui Krzeszowski. Cei doi prieteni ai lui Wokulski tăcură tot drumul; doar o singură dată se auzi vocea lui Ignacy:

— Doctore, ce zici de toate astea?

— Ceea ce am mai spus, răspunse Szuman. Ne apropiem de actul al cincilea. E vorba sau de sfârşitul unui om capabil, sau de începutul unei întregi serii de nerozii...

— Dintre cele mai rele, căci sunt politice! adăugă Rzecki.

Doctorul ridică din umeri şi întoarse capul; domnul Ignacy, cu eterna lui politică, i se părea de nesuferit!

Contele englezit îi aştepta, în tovărăşia unui alt gentleman, care se uita fără întrerupere pe fereastră, la nori, mişcându-şi din două în două minute gâtlejul în aşa fel, încât făcea impresia că înghite ceva cu dificultate. Avea aerul unui om zăpăcit; în realitate, era un om neobişnuit, un vânător de lei şi un profund cunoscător al antichităţilor egiptene.

În biroul contelui, la mijloc, se afla o masă acoperită cu postav verde, înconjurată de patru scaune cu spetează înaltă; pe masă, patru topuri de hârtie, patru creioane, două tocuri şi o călimară cât o cadă-

După ce se aşezară cu toţii, contele cuvântă astfel:

— Domnilor, baronul Krzeszowski recunoaşte că l-ar fi împins cu cotul pe domnul Wokulski, deoarece e un om distrat, da, exact. În consecinţă, deci, la cererea noastră...

Aici contele se uită la tovarăşul său, care, cu o mână solemnă, înghiţi iar un nod.

— La cererea noastră, continuă contele, baronul, e gata să-şi ceară scuze, fie şi în scris, domnului Wokulski, pe care îl stimăm cu toţii, da, exact... Ce aveţi de spus, domnilor, la propunerea noastră?

— Nu suntem împuterniciţi pentru negocieri de împăcare! răspunse Rzecki, în care se trezise fostul ofiţer maghiar.

Savantul egiptolog deschise larg ochii şi înghiţi de două ori la rând.

Pe faţa contelui trecu o expresie de uimire, dar se stăpâni şi răspunse cu un ton de politeţe seacă:

— În cazul acesta, să auzim condiţiile...

— Binevoiţi să ni le indicaţi dumneavoastră! spuse Rzecki.

— O! vă rugăm, dumneavoastră întâi... stărui contele.

Rzecki îşi drese glasul.

— În cazul acesta voi îndrăzni să propun... Adversarii vor lua poziţie la o distanţă de douăzeci şi cinci de paşi, vor face câte cinci paşi înainte...

— Exact!...

— Pistoale ghintuite... Se trage până la prima rănire... încheie Rzecki, cu vocea mai joasă.

— Exact!

— Termenul, dacă se poate, mâine înainte de amiază...

— Exact!

Rzecki se înclină fără să se ridice de pe scaun.

Contele luă o coală de hârtie şi, în mijlocul tăcerii generale, scrise procesul-verbal, pe care Szuman îl copie imediat. Cele două documente fură semnate şi, în mai puţin de trei sferturi de oră, totul fu gata. Martorii lui Wokulski îşi luară rămas bun de la gazdă şi de la partenerul său, care se cufundase din nou în studierea norilor.

Când ajunseră în stradă, Rzecki se adresă lui Szuman.:.

— Foarte simpatici domnii, din aristocraţie...

— Să-i ia dracu!... Să vă ia dracu pe toţi, cu prejudecăţile voastre, stupide cu tot!... răcni doctorul, ameninţând cu pumnul.

Seara, domnul Ignacy aduse pistoalele şi intră la Wokulski. Îl găsi singur, bând ceai. Rzecki îşi turnă şi el o ceaşcă, apoi începu:

— Ascultă, Stas, oamenii ăştia ţin foarte mult la onoarea lor. Baronul, care, după cum ştii, e foarte distrat, este dispus să-ţi ceară scuze...

— Aici nu încap scuze!

Rzecki tăcu. Luă o înghiţitură de ceai şi îşi frecă fruntea. După o pauză adăugă:

— Fireşte, cred că te-ai gândit la afaceri... În cazul...

— Nu va fi niciun caz! îi răspunse Wokulski mânios.

Domnul Ignacy mai rămase un sfert de oră fără să scoată o vorbă. Ceaiul i se păru sălciu; începu să-l doară capul. Goli ceaşca, se uită la ceasornic şi se ridică să plece. La despărţire spuse:

— Mâine, la orele şapte şi jumătate dimineaţa.

— Bine.

După ce prietenul, său ieşi, Wokulski se aşeză la birou, scrise pe o foaie de hârtie vreo cincisprezece rânduri, iar pe plic puse adresa lui Rzecki. I se părea că aude într-una vocea dezagreabilă a baronului:

„Mă bucur, verişoară, că adoratorii tăi triumfă... Îmi pare rău numai că triumfă pe socoteala mea...”

Şi oriunde se uita, vedea chipul frumos al domnişoarei Isabela, îmbujorat de ruşine.

În inimă-i fierbea o tulburare surdă. Simţea că mâinile i se prefac în drugi de fier, iar trupul îi capătă o tărie atât De neobişnuită, încât orice glonte ar ricoşa în el! Îi trecu prin cap cuvântul „moarte” şi surâse. Ştia că moartea nu se apropie de cei curajoşi: că stă doar în faţa lor ca un câine rău şi priveşte cu ochii, ei verzi: vor clipi oare?

În noaptea aceea, ca, de altfel, în oricare alta, baronul

era la joc de cărţi, Maruszewicz, care se afla şi el la club, îi aminti la miezul nopţii, la ora 1 şi apoi la 2 că trebuie să meargă la culcare, deoarece dimineaţă trebuie să se scoale la 7; baronul, distrat, răspundea: „Îndată, îndată!” Rămase până la ora 3, când unul dintre parteneri zise:

— Ajunge, baroane! Trebuie să dormi măcar câteva ore! Dacă nu, o să-ţi tremure mâinile şi n-o să nimereşti!

Aceste cuvinte şi plecarea partenerilor îl dezmeticiră pe baron, Ieşi de la club, se întoarse acasă şi-i porunci cameristului său, Konstanty, să-l trezească la 7 dimineaţa.

— Desigur că faceţi iar vreo prostie! mormăi servitorul, supărat, în timp ce-l dezbrăca. Ce s-a mai întâmplat?…

Baronul se revoltă:

— Caraghiosule! Ce, crezi că sunt obligat să-ţi dau socoteală? Am un duel, pricepi?... Aşa îmi place! La ora nouă dimineaţa o să mă împroaşte cu gloanţe un cizmar, sau un frizer, înţelegi? Sau poate că nu-mi dai voie?

— După mine, unul, poate să vă împroaşte şi tartorul în persoană! mormăi Konstanty. Un lucru aş vrea să ştiu:
cine o să vă plătească poliţele?... Dar chiria?... Dar întreţinerea casei Fiindcă vă puneţi pielea la bătaie din trei în trei luni, proprietarul ne trimite tot felul de portărei pe cap, iar eu tremur de frică c-o să mor de foame... Halal slujbă!...

— Cară-te odată de-aici! răcni baronul.

Şi apucând o gheată, o aruncă după cameristul care bătea în retragere. Gheata, nimerind în perete, fu cât pe ce să răstoarne statueta de bronz a lui Sobieski[45].

Terminând discuţia cu sluga lui credincioasă, baronul se culcă şi începu să mediteze asupra situaţiei sale deplorabile.

„Ce ghinion! oftă el. Să mă bat în duel cu un negustoraş. Dacă-l nimeresc, o să fiu ca vânătorul care, ducându-se la vânătoare de urşi, împuşcă vaca unui ţăran! Dacă mă

---

[45] *Ioan Sobieski (1624-1696), rege al Poloniei.*

nimereşte el, o, să fie ca şi cum un birjar mi-ar trage una cu ciomagul. Dacă nu nimereşte niciunul din noi...

Dar nu... pentru că trebuie să tragem până la prima rănire. Să mă ia dracu, aş fi preferat să-i cer scuze măgarului ăstuia, fie şi în cancelaria unui notar public, îmbrăcat în frac, cu cravată albă! Ah, ticăloase timpuri liberale!... Tata ar fi poruncit hăitaşilor să-l snopească în bătăi pe neobrăzat, iar eu trebuie să-i dau satisfacţie, ca şi cum aş fi eu vânzător de scorţişoară!... De-ar veni odată stupida aia de revoluţie socială, să ne strivească sau pe noi, sau pe liberali...”

Începu să picotească şi se visă omorât de Wokulski.
Văzu cum doi comisionari îi duc leşul la locuinţa soţiei sale, cum aceasta leşină şi i se aruncă pe pieptul însângerat... Cum îi plăteşte toate datoriile şi scoate o mie de ruble pentru înmormântare, apoi... se văzu înviind şi luând mia pentru cheltuielile lui mărunte...

Un surâs fericit flutură pe faţa răvăşită a baronului, care adormi ca un copil. La 7, Konstanty şi Maruszewicz de-abia îl putură trezi. Baronul nu voia să se scoale cu niciun chip, bâiguind că preferă să fie socotit nemernic şi om fără onoare, numai să nu se trezească atât de devreme. De-abia când văzu carafa cu apă rece îşi veni în fire. Sări din pat, îl lovi pe Konstanty, îl ocări pe Maruszewicz şi jură în sine, să-l ucidă pe Wokulski.

După ce se îmbrăcă şi ieşi în stradă, băgă de seamă că vremea era frumoasă. Mulţumit că vedea răsăritul soarelui, ura sa împotriva lui Wokulski slăbi şi se hotărî să-l împuşte doar în picior.

„Da! Am să-i trag una în picior, de o să şchioapete până la sfârşitul vieţii şi o să spună că rana asta a căpătat-o într-un duel cu baronul Krzeszowski! În ce hal am ajuns... Mare ispravă am făcut, dragii mei!... Dacă vreun negustoraş vrea neapărat să mă împuşte, n-are decât să tragă când mă duc la plimbare, nu în duel... Groaznică situaţie! Şi când mă

gândesc că soţia mea va spune pretutindeni că mă bat în duel cu negustorii.

Trăsurile sosiră, Într-una se urcă baronul şi contele englezit, în cealaltă chirurgul şi egiptologul taciturn care ducea pistoalele. Porniră în direcţia pădurii Bielany; peste câteva minute văzură venind în goană după ei o birjă cu Konstanty, lacheul baronului. Credincioasa slugă înjura de mama focului şi făgăduia să pună îndoit la socoteală stăpânului cheltuielile acestei expediţii, dar era neliniştit.

În pădurea Bielany, baronul şi cei trei însoţitori ai săi întâlniră partida adversă; porniră în două grupuri spre desişul de pe malul Vistulei. Doctorul Szuman era nervos,
Rzecki ţeapăn, iar Wokulski, posomorât. Netezindu-şi barba rară, baronul se uită la el cu atenţie.

„Cred că mănâncă bine negustoraşul ăsta! se gândi.
Dacă ne-ai lua pe amândoi, eu, unul, parc-aş fi o ţigară de foi austriacă pe lângă un taur. Să mă ia dracu dacă n-am să trag pe deasupra capului caraghiosului ăstuia!
Sau n-am să trag de loc... Cel mai bun lucru...”

Dar îşi aduse aminte din nou că duelul trebuie să continue până la prima rănire şi se înfurie, hotărând irevocabil să-şi ucidă adversarul pe loc.

„Să le piară odată burghezilor pofta să ne mai provoace!” îşi spuse baronul.

La câţiva zeci de paşi, Wokulski se plimba de colo-colo între doi pini, ca o limbă de pendul. Nu se mai gândea la domnişoara Isabela; asculta ciripitul păsărilor, care făcea să răsune pădurea întreagă, şi vuietul Vistulei lovind în maluri. În mijlocul acestor ecouri de fericire paşnică a naturii răsunau ciudat zgomotele vergelelor de la pistoale şi ţăcănitul trăgacelor. În Wokulski se trezi atunci animalul de pradă; lumea întreagă dispăru din faţa ochilor lui. Rămase un singur om, baronul, al cărui leş trebuia târât la picioarele domnişoarei Isabela, care fusese jignită.

Fură aşezaţi în poziţie pe teren. Baronul nu era încă

hotărât ce să facă cu negustoraşul din faţa lui. Până la urmă se hotărî să-l împuşte în mână. Pe faţa lui Wokulski se putea vedea o îndârjire atât de intensă, încât contele englezit fu cuprins de uimire.

„Cred că aici nu-i vorba de iapă şi nici de ghiontul pe care i l-a dat cu cotul la curse...” gândi el.

Egiptologul care tăcuse până atunci dădu comanda, iar adversarii ridicară pistoalele şi porniră. Baronul aplecă, pistolul, ochindu-l pe Wokulski în clavicula dreaptă, şi apăsă uşor pe trăgaci. Însă în ultima clipă îi alunecară ochelarii, mâna i se mişcă, iar glontele trecu la câteva degete de umărul adversarului.

Baronul îşi acoperi faţa cu pistolul şi, uitându-se pe dedesubt, îşi zise: „N-o să nimerească, măgarul! Ţinteşte în cap...”

Deodată simţi o puternică izbitură în tâmple; urechile începură să-i vâjâie şi văzu stele verzi... Scăpă arma din mână şi căzu în genunchi.

— În cap! strigă cineva.

Wokulski aruncă pistolul şi se îndepărtă. Toţi alergară la baronul căzut, care, totuşi, în loc să moară, ţipa cu o voce piţigăiată:

— Extraordinar! M-a lovit în obraz! Mi-a scos... da, mi-a scos un dinte, dar nu se vede niciun glonte... Ce dracu, că doar nu l-am înghiţit!

Egiptologul ridică pistolul baronului şi-l privi cu atenţie.

— A! strigă el. E clar... Glontele a nimerit în pistol, iar pistolul te-a izbit în falcă... Iată urma de glonte; o lovitură foarte interesantă!...

— Domnule Wokulski, sunteţi satisfăcut? întrebă contele englezit.

— Da.

Chirurgul pansă obrazul baronului, în timp ce Konstanty, speriat, venea repede din pădure.

— Uite, vedeţi? Am presimţit c-o s-o păţiţi!

— Taci, caraghiosule! mormăi baronul. Du-te repede la doamna baroană şi spune-i că sunt grav rănit!…

— Rog ca adversarii să-şi dea mâna! rosti solemn contele englezit.

Wokulski se apropie de baron şi-i strânse mâna.

— Frumoasă împuşcătură, domnule Wokulski! rosti cu greutate baronul, scuturând puternic mâna lui Wokulski. Mă întreb, cum un om cu meseria dumitale... Dar poate că aceste cuvinte te ofensează?...

— Nu, câtuşi de puţin…

— Cum un om cu meseria dumitale, care e, de altfel, foarte stimată, ştie să ochească aşa de bine?... Unde îmi sunt ochelarii?… A, iată-i! Domnule Wokulski, aş vrea să-ţi spun ceva între patru ochi…

Se sprijini de braţul lui Wokulski şi se depărtară amândoi vreo cincisprezece paşi în pădure.

— Sunt desfigurat! rosti baronul. Am o mutră de maimuţă bătrână, bolnavă de fluxiune! Nu vreau să am un nou scandal cu dumneata, fiindcă văd că eşti norocos...
Dar spune-mi, te rog, pentru care motiv m-ai sluţit
Doar nu pentru că te-am atins cu cotul... adăugă el, uitându-se în ochii lui Wokulski.

— Ai ofensat o femeie… răspunse încet Wokulski. Baronul se dădu un pas înapoi.

— Ah... *C'est qei*![46] făcu el. Înţeleg... Încă o dată te rog să mă scuzi... Ştiu ce am de făcut…

— Şi dumneata să mă ierţi, domnule baron! răspunse Wokulski.

— N-are importanţă. Mă rog... Nu face nimic!

Îşi strânseră mâinile din nou.

— Unde-i dintele meu, doctore?… Te rog să-l înfăşori în hârtie… De mult ar fi trebuit să-mi pun dinţi noi. Nici n-ai crede, domnule Wokulski, ce dinţi stricaţi am!

Se despărţiră cu toţii foarte satisfăcuţi. Baronul se mira

---

[46] *Asta e! (fr.).*

cum poate ţinti atât de bine un negustor; contele englezit semăna mai mult ca oricând cu o paiaţă, iar egiptologul începuse iarăşi să studieze norii. În tabăra cealaltă,
Wokulski era îngândurat. Rzecki încântat de curajul şi politeţea baronului, Szuman mânios. De-abia când coborî trăsura sa de pe culme, lângă mănăstirea Camedulilor, se uită la Wokulski şi mormăi:

— Ce dobitoci!... Şi eu, care n-am chemat poliţia... Ce caraghioşi...

Trei zile după acest duel ciudat, Wokulski şedea închis în biroul său împreună cu un oarecare domn Wiiliam Collins. Feciorul, intrigat mai demult de consfătuirile acestea care aveau loc de câteva ori pe săptămână, ştergea praful în camera alăturată şi din când în când îşi lipea fie ochiul, fie urechea de gaura cheii. Vedea pe masă nişte cărţi, iar pe stăpânul său scriind ceva într-un caiet; auzea glasul oaspetelui punându-i lui Wokulski o serie de întrebări, la care el răspundea uneori repede, hotărât, alteori cu jumătate de voce, timid... Ce discutau ei atât de ciudat feciorul nu ştia, şi nici nu putea ghici, deoarece cei doi vorbeau într-o limbă străină.

— Nemţeşte nu-i! mormăi servitorul. Doar ştiu că pe nemţeşte se zice: *Bite, main her*[47]... Şi nici franţuzeşte nu-i, că pe franţuzeşte se zice: *Moşie, bonjur, lendi*[48]... Pe ovreieşte nu-i... Atunci ce limbă o fi?... Se vede că pune acum la cale ceva speculaţii faine dacă vorbeşte de nici dracu nu-l înţelege... Şi şi-a găsit un tovarăş!... Bată-l să-l bată!

În clipa aceea la intrare se auzi soneria. Servitorul, prevăzător, se retrase în vârful picioarelor, intră cu zgomot în anticameră şi, întorcându-se după o clipă, bătu la uşa stăpânului.

Wokulski îşi scoase capul afară şi întrebă, nervos:

---

[47] *Corect: Bitte, mein Herr (germ.), vă rog, domnule.*
[48] *Corect; Monsieur, bonjour, lundi (fr.), domnule, bună ziua, luni.*

— Ce vrei?
— A venit domnul acela care a mai fost pe la noi, răspunse feciorul, aruncându-şi privirile iscoditoare prin crăpătura uşii.
Dar în afară de caietul de pe masă şi de favoriţii roşcaţi ai domnului Collins, nu descoperi nimic deosebit.
— De ce i-ai spus că sunt acasă? îl întrebă Wokulski, supărat.
— Am Uitat! răspunse sluga, apropiindu-şi sprâncenele şi lăsându-şi braţele în jos.
— Pofteşte-l în sală, măgarule! strigă Wokulski şi trânti uşa biroului.
Îndată îşi făcu apariţia Maruszewicz. Era şi aşa destul de încurcat, dar când văzu că Wokulski îl primeşte morocănos, se fâstâci de tot.
— Scuzaţi... Poate că vă deranjez... Poate aveţi ceva important...
— Acum n-am nimic de făcut, răspunse Wokulski posac.
Maruszewicz observă că se înroşise puţin. Putea să jure că în casa aceasta ori se uneltea ceva, ori... ori era cu vreo femeie. În orice caz îşi recăpătă îndrăzneala de care dădea întotdeauna dovadă în faţa oamenilor tulburaţi.
— Am venit să vă răpesc numai o clipă, grăi cu îndrăzneală tânărul, învârtindu-şi cu graţie bastonaşul şi pălăria. Numai o clipă...
— Despre ce-i vorba? întrebă Wokulski, trântindu-se energic în fotoliu şi arătându-i oaspetelui fotoliul din faţa lui.
— Vin să vă cer scuze, scumpe domn, începu Maruszewicz, afectat, că nu vă pot servi în chestiunea cu licitaţia casei Lşcki...
— Dar de unde ştii dumneata despre licitaţia asta?
se miră Wokulski, şi pe bună dreptate.
— Adică nu bănuiţi? făcu volubil vizitatorul, clipind uşor, deoarece nu era încă sigur de sine. Nu presupuneţi nimic,

scumpe domn?... Szlangbaum, simpaticul nostru Szlangbaum...

Deodată amuţi, ca şi cum fraza i s-ar fi oprit în gât. Mâna stângă, cu bastonaşul, şi cea dreaptă, cu pălăria, îi căzură pe rezemătoarea fotoliului. Wokulski nici nu mişcase, îl privea doar cu privirea sa tăioasă. Pândea schimbările de pe chipul lui Maruszewicz cum priveşte vânătorul miriştea prin care se strecoară iepurii înspăimântaţi.

„Aha! gândea el. Dumnealui e catolicul de treabă pe care Szlangbaum îl închiriază pentru licitaţii cu cincisprezece ruble, dar căruia te sfătuieşte să nu-i dai pe mână banii de cauţiune... Aha!... Şi când a primit de la mine cele opt sute de ruble pentru iapa lui Krzeszowski s-a cam fâstâcit... Aha!... Dumnealui a bătut toba că eu eram cumpărătorul... Slujeşte doi stăpâni deodată; şi pe baron, şi pe nevastă-sa... Da, da, ştie prea multe despre afacerile mele... Szlangbaum a făcut o greşeală...”

Îl privea calm pe Maruszewicz, care, cu faţa răvăşită şi nervos din cale-afară, se zbătea ca porumbelul sub privirea şarpelui cu ochelari. În prima clipă păli, apoi vru să-şi oprească ochii obosiţi într-un punct oarecare, pe care îl căuta în zadar în tavan şi pe pereţii camerei; în cele din urmă, scăldat într-o sudoare rece, simţi că nu mai poate să-şi ferească privirile rătăcite de privirile lui Wokulski. Avea impresia că negustorul acesta posomorât îi prinsese sufletul ca într-un cleşte şi că nu poate lupta cu el. Aşa încât dădu din cap de câteva ori şi în sfârşit se lăsă pradă privirilor lui Wokulski.

— Domnule, rosti el mieros, văd că trebuie să dau cărţile pe faţă... Să vă mărturisesc din capul locului...

— Nu trebuie să-ţi mai dai osteneală, domnule Maruszewicz! Ştiu ceea ce trebuia să ştiu!

— Desigur că, indus în eroare de bârfeli. V-aţi făcut o părere proastă despre mine... Dar eu, pe cuvânt de onoare,

am Intenţiile cele mai bune...

— Te asigur, domnule Maruszewicz, că părerile mele nu se bazează pe bârfeli...

Se ridică din fotoliu şi se uită în altă parte, ceea ce îngădui lui Maruszewicz să-şi mai vină puţin în fire. Îşi luă repede rămas bun de la Wokulski şi plecă în goana mare pe scări.

„Nemaipomenit!... Îşi zise în gând, Negustoraşul ăsta mă ia la sigur! La un moment dat, pe cuvânt de onoare, cât pe ce să-i trag una cu bastonul!... Impertinent, nu altceva, pe cuvânt de onoare!... Şi-o fi închipuind că mi-e frică de el, pe cuvânt de onoare!... O, Doamne, ce aspru mă pedepseşti pentru uşurinţa mea... Nişte ticăloşi de cămătari mi-au trimis portăreii, şi peste câteva zile trebuie să achit o datorie de onoare. Şi negustorul ăsta... nemernicul!... Aş vrea numai să ştiu ce-şi închipuie el despre mine? Numai atât, nimic mai mult!... Dar, pe onoarea mea, ăsta trebuie că a omorât pe cineva, pentru că niciun om cumsecade nu poate avea privirile lui! A, da, era cât pe-aci să-l omoare pe Krzeszowski. Ce canalie, ce mizerabil!... A cutezat să mă privească aşa pe mine! O. Dumnezeule!...”

Cu toate acestea, a doua zi se prezentă iar la Wokulski şi, negăsindu-l acasă, spuse birjarului să-l ducă la magazin.

Domnul Ignacy îl salută, cu braţele deschise, ca unul care-i pune la dispoziţie tot magazinul. O voce interioară însă îi spunea că acest client nu va cumpăra decât cel mult un obiect de cinci ruble, şi cine ştie dacă nu va cere să i-l treacă la cont!

Domnul Wokulski e aici?... Întrebă Maruszewicz, fără să-şi scoată pălăria.

— Soseşte îndată, răspunse domnul Ignacy, cu o plecăciune adâncă.

— Adică peste cât timp?...

— Cel mai târziu peste un sfert de oră.

— Voi aştepta. Dă dumneata ordin să-i plătească

birjarului o rublă! zise tânărul, lăsându-se cu nepăsare pe un scaun.

Dar picioarele îi îngheţară la gândul că bătrânul nu-i va satisface cererea. Totuşi, Rzecki îi îndeplini rugămintea fără să mai facă însă nicio plecăciune.

Peste câteva minute intră şi Wokulski.

În faţa negustorului, care-i era antipatic, Maruszewicz fu stăpânit de sentimente atât de contradictorii, încât nu mai ştiu ce să spună, ba, mai mult, nu mai putu nici să gândească. Mai târziu îşi aminti doar că Wokulski îl condusese în biroul din spatele magazinului, unde se afla casa de fier, şi că sentimentul pe care îl încercase atunci era dispreţul amestecat cu ura.

Se gândi că trebuie să-şi ascundă pornirile, aşa că deveni de o politeţe atât de căutată, încât până şi lui îşi păru umil.

— Ce doreşti? îl întrebă Wokulski, după ce se aşezară.

Maruszewicz n-ar fi fost în stare să precizeze clipa când se aşezase. Cu toate acestea, începu să vorbească, poticnindu-se din când în când.

— Aş vrea să vă dau o dovadă a serviabilităţii mele... Doamna baroană Krzeszowska, după cum ştiţi, vrea să cumpere casa familiei Lşcki... Soţul ei, baronul, a pus interdicţie pe o parte a fondurilor ei, fără de care baroana nu poate cumpăra casa... Dar tocmai... astăzi... baronul se află temporar într-o jenă financiară... Îi lipsesc... Îi lipsesc o mie de ruble.. Şi ar dori să facă un împrumut, fără de care... fără de care, înţelegeţi dumneavoastră, nu s-ar putea opune destul de energic dorinţei soţiei sale...

Văzând că Wokulski îl ţintuieşte din nou cu privirea, Maruszewicz îşi şterse sudoarea de pe frunte.

— Aşadar, baronul are nevoie de bani?

— Da! răspunse repede tânărul.

— O mie de ruble nu dau, dar aşa, vreo trei... patru sute... Şi numai cu chitanţă semnată de baron!

— Patru sute... repetă maşinal tânărul. Dar imediat se

redresă. Peste o oră vă aduc chitanţa... Vă găsesc aici?

— Da.

Maruszewicz ieşi din birou; peste o oră se întoarse într-adevăr cu o chitanţă semnată de baronul Kreszowski.

Wokulski citi hârtia, o închise în casa de bani, şi în schimbul ei îi înmână lui Maruszewicz patru sute de ruble.

— Baronul îşi va da silinţa ca în timpul cel mai scurt... bâigui Maruszewicz.

— Nu-i nicio grabă, răspunse Wokulski. Am auzit că e bolnav.

— Da... Puţin... Mâine sau poimâine pleacă... Îi va restitui în cel mai scurt...

Wokulski îl salută foarte indiferent, cu o mişcare din cap.

Tânărul părăsi grăbit magazinul, şi în graba lui uită să-i restituie lui Rzecki rubla dată birjarului. Când ajunse
În stradă, răsuflă uşurat.

.. Ah, negustoraş mizerabil!... Îşi zise. A îndrăznit să-mi dea patru sute de ruble în loc de o mie... Doamne, ce rău mă pedepseşti pentru uşurinţa mea!... Numai să am nome, şi pe onoarea mea c-am să-i arunc în ochi aste patru sute de ruble şi pe celelalte două... Doamne, cât am decăzut...

Îşi aminti de chelnerii de prin restaurante, de marcatorii din sălile de biliard şi de portarii hotelurilor, cărora tot prin felurite tertipuri le storsese bani; dar niciunul dintre aceştia nu i se păru atât de scârbos şi de vrednic de dispreţ ca Wokulski.

„Pe onoarea mea, am intrat de bunăvoie în labele lui respingătoare... Doamne, crunt mă pedepseşti pentru uşurinţa mea!...”

Wokulski, în schimb, după plecarea lui Maruszewicz, se simţea satisfăcut: „Mi se pare că tipul ăsta e o canalie care face pe şmecherul! Mi-a cerut un post, dar şi l-a găsit singur! Mă spionează şi-i informează pe ceilalţi despre acţiunile mele. Ar putea să-mi facă încurcături dacă n-ar fi la mijloc cele patru sute de ruble pe care le-a luat, sunt

sigur, cu iscălitură falsă! Krzeszowski, cu toate ciudăţeniile şi trândăvia lui, e un om cinstit… (Oare trândavul poate fi cinstit?…) în orice caz, n-ar fi sacrificat interesele sau capriciile soţiei lui pentru nişte bani luaţi cu împrumut de la mine!…”

Îl cuprinse nemulţumirea; cu capul în mâini, cu ochii închişi, gândi mai departe: „Dar, în definitiv, ce rol joc eu?... Ajut în mod conştient o canalie să-şi facă de cap!

Dacă aş muri astăzi, Kreszowski ar trebui să restituie suma moştenitorilor mei… Sau nu, Maruszewicz ar ajunge la închisoare… Da, n-o să scape de închisoare…

Peste o clipă îl cuprinse o tristeţe şi mai grea: „Acum patru zile era cât pe-aci să omor un om, astăzi ajut pe un altul să ajungă la închisoare… Şi toate astea pentru ea, pentru, un singur: *merci*... Da, dar tot pentru ea am făcut avere, tot pentru ea dau de lucru la câteva sute de oameni şi am să fac să crească avuţia ţării… Ce-aş fi fost, fără ea? Un mic negustor de galanterie. Astăzi, însă, vorbeşte despre mine Varşovia întreagă, ba chiar… O mină de cărbuni pune în mişcare un vapor căruia şi-au încredinţat viaţa câteva sute de oameni, iar pe mine mă pune în mişcare iubirea. Dar dacă mă va consuma până n-am să rămân decât o mână de cenuşă?… O, Doamne, ce josnică e lumea!… Ochocki are dreptate! Femeia e un animal mârşav; face haz de lucruri pe care nici nu le înţelege…”

Era atât de cufundat în meditaţia lui dureroasă, încât nici nu auzi când cineva deschise uşa şi se apropie cu paşi repezi de el. Se trezi abia când simţi apăsarea unor mâini pe umăr. Întoarse capul şi dădu cu ochii de avocat. Mohorât, acesta avea o servietă mare sub braţ.

Wokulski sări tulburat şi îl pofti să şadă; avocatul puse cu băgare de seamă servieta pe masă, apoi în timp ce se scărpina la ceafă cu un deget, începu cu vocea pe jumătate:

— Domnule... domnule... domnule Wokulski! Scumpe

domnule Stanislaw... Ce-i asta? Ce te-ai apucat să faci?... Protestez! Prezint o contestaţie! Depun apel împotriva preaonorabilului domn Wokulski, uşuraticul, în faţa iubitului domn Stanislaw, care din băiat de prăvălie a ajuns om învăţat şi care avea de gând să reformeze comerţul nostru exterior! Domnule... domnule Stanislaw „aşa nu mai merge!...

Şi începu să se scarpine în amândouă părţile cefii, strâmbându-se, ca şi cum ar fi avut gura plină de chinină.

Wokulski tăcea, cu ochii în jos; avocatul vorbi mai departe:

— Dragă domnule! Într-un cuvânt... veşti proaste! Contele Sanocki – îţi aminteşti, adeptul economiilor mărunte? – vrea să se retragă definitiv din societate. Şi ştii de ce? Din două motive: primul, că ai început să joci la curse, al doilea... că l-ai învins la curse! O dată cu iapa dumitale a alergat şi calul lui, şi a pierdut. Contele e foarte mâhnit şi mormăie: „Ei, drăcie, de ce mi-aş pune capitalul în joc? Pentru a da posibilitate negustorilor să se ia la întrecere cu mine şi să-mi sufle premiile de sub nas?...” În zadar am încercat să-l conving, continuă avocatul după ce-şi mai trase sufletul, că şi cursele sunt o afacere ca oricare alta, ba chiar una bună, deoarece în câteva zile la opt sute de ruble ai câştigat trei sute; dar contele mi-a închis gura: „Wokulski a oferit doamnelor tot câştigul pentru azilul lor! Ca şi suma luată pe cal! Iar afară de asta, Dumnezeu ştie cât le-o fi dat lui Young şi lui Miller...”

— Oare nici atâta n-am voie să fac? întrebă Wokulski „

— Nu te grăbi, domnule, nu te grăbi!... şopti împăciuitor avocatul. Nimeni nu te opreşte, dar făcând aşa, ai repetat numai nişte păcate vechi, care de altfel sunt mult mai bine săvârşite de alţii. Şi nici eu, nici prinţul, nici conţii nu s-au apropiat de dumneata ca să te vadă imitând vechile apucături, ci pentru ca să ne arăţi drumuri noi.

— N-au decât să se retragă din societate! Mormăi

Wokulski. Eu nu-i ademenesc.

— Şi se vor retrage! reluă avocatul, gesticulând. Se vor retrage dacă mai faci o greşeală...

— Parcă am făcut chiar aşa de multe!...

Avocatul se lovi cu palma peste genunchi.

— Nostim eşti! izbucni, supărat. Dumneata ştii ce spune contele Licinski, cel care face pe englezul, cel care repetă mereu: „Exact”?... Zice: „Wokulski e un gentleman desăvârşit, trage ca un Nimrod[49], dar... nu-i apt să conducă o afacere negustorească. Astăzi aruncă milioane pentru o întreprindere, mâine provoacă pe cineva la duel, apoi periclitează totul...”

Wokulski se trase înapoi cu fotoliu cu tot. Nici prin gând nu-i trecuse că oamenii ar putea judeca aşa. Observând Ce impresie făcuse, avocatul se hotărî să bată fierul cât era cald.

— Aşadar, iubite domnule Stanislaw, dacă nu vrei să duci la pieire o cauză începută aşa de frumos, opreşte-te!
Şi în primul rând nu cumpăra imobilul familiei Lşcki! Pentru că, dacă închizi în el nouăzeci de mii de ruble, crede-mă, societatea se va risipi în vânt ca fumul de ţigară! Văzând că plasezi un capital mare cu şase sau şapte la sută, oamenii nu vor mai crede că au să obţină procentele pe care le-ai promis, şi chiar... Înţelegi... vor fi gata să bănuiască...

Wokulski sări în picioare, răcnind:

— Nu vreau niciun fel de societăţi! N-am cerut nimănui nimic! mai degrabă eu fac altora servicii! Cine nu se încrede în mine, n-are decât să controleze! Se va convinge că nu-i vorba de nicio înşelătorie, dar totodată va înceta de a mai fi asociatul meu! Conţii şi prinţii nu au monopolul fanteziilor... Am şi eu fanteziile mele şi nu-mi place când cineva îşi vâră nasul...

— Mai încet... Mai încet... Linişteşte-te, iubite domnule
Stanislaw, încercă să-l calmeze avocatul, aşezându-l la loc

---

[49] *Vânător legendar care ţintea fără greş.*

în fotoliu. Aşadar, nu vrei să renunţi la cumpărarea imobilului?

— Nu! Imobilul valorează pentru mine mult mai mult decât orice societate, cu toţi nobilii din lumea întreagă!

— Bine... Bine... Ai putea pentru un timp să lucrezi cu un intermediar... La nevoie, pot face chiar eu treaba asta, iar în ceea ce priveşte asigurarea, nu-i nicio greutate. Lucrul cel mai important e să nu-i indispui pe oamenii care şi-au dat asentimentul. După ce vor prinde gustul afacerilor, poate că aristocraţii n-au să mai dea înapoi, şi atunci, peste un an, un an şi jumătate, vei putea deveni proprietarul nominal al imobilului. Spune, eşti de acord?

— Bine, fie şi aşa! încuviinţă Wokulski.

— Da, aşa va fi mai bine. Dacă dumneata ai cumpăra personal imobilul, te-ai pune într-o poziţie falsă chiar şi faţă de familia Lşcki. Îndeobşte nu-i simpatizăm pe cei care moştenesc ceva de la noi. Una la mână. În al doilea rând, cine ştie ce au să gândească... Ar putea spune: „A cumpărat prea scump”, sau: „Prea ieftin”... Dacă-i prea scump, vor zice: „Cum îndrăzneşte să ne dea de pomană?” Dacă-i prea ieftin: „Ne-a înşelat..

Absorbit de gândurile care puseră şi mai bine stăpânire pe el după plecarea avocatului, Wokulski aproape că nu mai ştia pe ce lume se află.

„Da, aşa-i! îşi zise. Are dreptate. Oamenii mă judecă şi chiar dau sentinţe, dar întrucât nu-mi vorbesc pe faţă, eu nu ştiu nimic! Abia azi înţeleg unele întâmplări. De vreo săptămână negustorii cu care am relaţii fac mutre acre, iar adversarii mei sunt radioşi! Chiar şi în magazin se petrece ceva... Ignacy umblă abătut, Szlangbaum, îngândurat... Lisiecki e mai obraznic ca până acum... Ca şi cum ar spera să-mi iau în curând tălpăşiţa din dugheană. Klejn are o mutră jalnică (e socialist, şi-l supără cursele şi duelurile), iar deşteptul de Zieba începe de pe acum să-i dea târcoale lui Szlangbaum... Poate simte în el pe viitorul proprietar al

magazinului... Ei, drăguţii mei!...”

Ieşi în pragul biroului şi-i făcu semn lui Rzecki; bătrânul nu era într-adevăr în apele lui; nici nu se uită în ochii patronului.

Wokulski îi arătă un scaun şi, plimbându-se încoace şi încolo prin camera îngustă, începu:

— Bătrâne!... Spune-mi deschis, ce vorbeşte lumea despre mine?

Rzecki îşi încrucişă braţele.

— Ah, Doamne, ce vorbeşte...

— Spune-mi totul, deschis! îl încurajă Wokulski.

— Deschis?... Bine. Unii spun că începi să te cam ţicneşti.

— Bravo...

— Alţii... Alţii spun că pui la cale o lovitură...

— Să mă salute!

— Iar toţi la un loc sunt de acord că ai să dai faliment., ba încă nu peste mult timp...

— Să mă salute! râse Wokulski. Dar tu, Ignacy, ce gândeşti?

— Gândesc, răspunse bătrânul, fără şovăială, că te-ai vârât într-o aventură periculoasă... din care n-ai să scapi teafăr... În afară de cazul că ai să ştii să te retragi la timp, lucru pentru care de altfel ai destulă minte.

Wokulski izbucni:

— Nu mă retrag! Omul însetat nu pleacă de la izvor.
Dacă am să pier, apoi să pier sătul... În definitiv, ce vreţi voi de la mine?... Am trăit de copil ca o pasăre în colivie:
în slujbe, în închisori, apoi în nenorocita aceea de căsătorie, pentru care mi-am vândut pielea... Şi acum, când mi-am desfăcut aripile, aţi început să ţipaţi la mine, cum ţipă gâştele domestice la o gâscă sălbatică văzând-o că-şi ia zborul... Ce înseamnă pentru mine un magazin stupid sau o societate comercială? Vreau să trăiesc, vreau...

în clipa aceea se auzi ciocănind la uşă; intră Mikolaj, feciorul lui Lşcki, cu o scrisoare. Wokulski o luă repede,

rupse plicul şi citi:

„Stimate domn!

Fiica mea doreşte neapărat să te cunoască mai îndeaproape. Voinţa femeilor e sfântă! Aşadar, mâine eşti invitatul nostru la masă (pe la orele 6); nu încerca să te eschivezi. Te rog să primeşti asigurarea înaltei mele stime.

T. Lşcki”

Wokulski simţi că i se moaie picioarele; fu nevoit să se aşeze. Reciti scrisoarea o dată, de două, de trei ori... În sfârşit, venindu-şi în fire, îi răspunse domnului Lşcki, iar lui Mikolaj îi dădu cinci ruble.

Domnul Ignacy, care între timp se duse pentru câteva minute în magazin, când Mikolaj ieşi în stradă, se întoarse la Wokulski şi spuse ca şi cum ar fi început conversaţia din nou:

— Oricum, iubite Stas, dacă ai să judeci bine situaţia, poate că ai să te retragi singur.

Wokulski îşi puse pălăria fluierând încet, atinse uşurel braţul bătrânului său prieten şi-i răspunse:

— Ascultă! Dacă ar fi să se scufunde pământul sub picioarele mele... Înţelegi?... Dacă ar fi să mi se prăbuşească bolta cerului în cap... şi tot n-am să dau îndărăt!
înţelegi? Pentru o fericire ca asta mi-aş da viaţa!

— Pentru care fericire?... Îl întrebă Ignacy.

Dar Wokulski ieşise pe uşa din dos.

CAPITOLUL XIV

VISĂRI FECIORELNICE

De la Paşti domnişoara Isabela se gândea deseori la Wokulski la care o izbise un amănunt neobişnuit: omul acesta îi părea mereu altul.

Domnişoara Isabela avea mult prea multe cunoştinţe şi era înzestrată cu un spirit prea pătrunzător pentru a nu putea sintetiza într-o singură expresie pe fiecare din cunoscuţii săi. Aşa, de pildă, prinţul era patriot; avocatul său – un tip foarte abil; contele Licinski – un anglofil; mătuşa ei – o grandomană; bătrâna doamnă Zaslawska – O femeie bună; Ochoki – un om ciudat, iar Krezszowski – un cartofor. Într-un cuvânt, fiecare se prezenta cu o calitate sau un defect, uneori un merit, de cele mai multe ori un titlu sau o avere; fiecare avea cap, mâini şi picioare şi se îmbrăca mai mult sau mai puţin după ultima modă.

Când îl cunoscuse pe Wokulski, îşi dăduse seama că se află nu numai în faţa unei personalităţi noi, dar şi a unui fenomen neaşteptat. Pe el nu-l putea defini cu o singură expresie; nici chiar printr-o sută de fraze. Nu semăna cu nimeni, mai degrabă putea fi comparat cu o regiune prin care călătoreşti o zi întreagă şi întâlneşti ogoare şi munţi, păduri şi lunci, ape şi locuri pustii, sate şi oraşe, iar dincolo de ceaţa orizontului zăreşti privelişti nedesluşite, imposibil de asemuit cu ceva cunoscut. Cuprinsă de uimire, se întreba dacă era un joc al imaginaţiei ei înfierbântate sau într-adevăr omul acela avea însuşiri supraomeneşti, o fiinţă care nu avea nimic comun cu viaţa de salon?

Începu să-şi regrupeze impresiile.

Prima, dată nu-l văzuse de loc; simţise doar apropierea unei umbre uriaşe. Cineva azvârlise câteva mii de ruble pentru scopuri filantropice şi pentru azilul mătuşii sale; apoi acel cineva jucase cu tatăl ei la club şi pierduse în fiecare zi; după aceea răscumpărase poliţele tatălui ei (să fi fost oare Wokulski?...), mai târziu îi cumpărase serviciul şi, în sfârşit, dăruise diferite obiecte pentru împodobirea epitafului.

Acest cineva era un parvenit îndrăzneţ, care cu un an în urmă o urmărise la teatru şi la concerte. Era un tip brutal, cinic, care se îmbogăţise de pe urma unor speculaţii suspecte, ca să capete faimă şi ca s-o cumpere pe ea, domnişoara Isabela Lşcka, de la tatăl ei!...

Din vremea aceea îşi amintea numai pieptul lui vânjos, mâinile roşii şi purtarea aspră, care, în comparaţie cu amabilitatea celorlalţi negustori, părea de nesuportat, iar în mijlocul evantaielor, truselor de voiaj, umbreluţelor, bastonaşelor şi celorlalte articole de galanterie, era pur şi simplu ridicolă! Un negustoraş viclean şi obraznic, care în prăvălia lui făcea pe ministrul decăzut. Era respingător şi-i stârnea chiar o ură înverşunată, deoarece cutezase să le alimenteze casa cu bani cumpărând serviciul şi pierzând la cărţi cu tatăl ei. Chiar şi acum, gândindu-se la toate acestea, domnişoarei Isabela îi venea să-şi sfâşie rochia de pe ea. Uneori, aruncându-se pe canapea, lovea cu pumnii în teluri şi scrâşnea:.. Canalia!... Canalia!...”

Gândul dezastrului spre care mergea casa lor o umplea de disperare. Situaţia era cu atât mai gravă cu cât cineva izbutise să se furişeze după perdeaua tainelor ei cele mai intime şi cutezase să-i panseze rănile pe care le-ar fi ascuns chiar şi în faţa lui Dumnezeu! Orice i-ar fi putut ierta, în afara acestei lovituri date mândriei sale.

Acum însă intervenise o schimbare de decor, iar pe scenă apăruse un alt om, care fără nicio umbră de echivoc îi spusese deschis că-i cumpărase serviciul ca să câştige de

pe urma lui. Deci, el îşi dădea seama că nu-i e permis s-o ajute pe domnişoara Isabela Lşcka, şi chiar dacă avea asemenea intenţie, nu numai că nu aştepta vreun cuvânt sau vreun semn de mulţumire, dar nici măcar nu cuteza să se gândească la ele.

Îl gonise din prăvălie pe Mraczewski, care îndrăznise s-o bârfească... În zadar interveniseră pentru el duşmanii domnişoarei Isabela, baronul şi baroana Krzeszowski; în zadar îi luase apărarea mătuşa ei, contesa, care arareori mulţumea sau cerea ceva oamenilor. Wokulski nu cedase...

Şi, totuşi, un singur cuvânt al ei, al domnişoarei Isabela, îl învinsese! N-o refuzase, ba chiar îi oferise lui Mraczewski un post mai bun. Nimeni nu face asemenea concesii pentru o femeie pe care n-o respectă!

Păcat însă că tocmai în clipa aceea se trezise în adoratorul ei parvenitul trufaş, care aruncase pe talerul chetei un întreg fişic de imperiali. Ah, ce gest negustoresc!... Şi când te gândeşti că nu pricepea o boabă englezeşte, habar n-avea de limba la modă!...

Urmă apoi faza a treia. Îl văzuse pe Wokulski în salonul mătuşii sale, în prima zi de Paşti, şi observase că e cu un cap deasupra întregii societăţi. Oamenii cei mai nobili stăruiau să-l cunoască, iar el, parvenit grosolan, căuta să scape de ei ca focul de fum! Umbla stângaci, dar îndrăzneţ, ca şi cum salonul acesta ar fi fost proprietatea lui, şi asculta posomorât complimentele cu care era copleşit. Apoi a fost chemat de cea mai respectată dintre matroane, de doamna Zaslawska, şi după câteva minute de conversaţie cu el, au podidit-o lacrimile... Nu cumva parvenitul ăsta cu mâinile roşii...

De-abia acum îşi dădea seama domnişoara Isabela că Wokulski nu avea trăsături comune. Expresia feţei lui era deschisă şi hotărâtă, părul zburlit ca de mânie, mustaţa mică, barba deabia vizibilă, trăsăturile parcă dăltuite în piatră, privirea limpede şi pătrunzătoare... Dacă în locul

prăvăliei ar fi avut moşii întinse, ar fi fost foarte arătos, iar dacă s-ar fi născut prinţ, ar fi fost impunător şi chipeş, în orice caz, semăna puţin cu Trost, colonelul de vî-
„nători, şi mai ales cu statuia gladiatorului triumfător. Pe atunci, din preajma domnişoarei Isabela se retrăseseră mai toţi cunoscuţii...

E drept că oamenii mai în vârstă continuau să fie foarte curtenitori. Era doar atât de frumoasă şi de elegantă! în schimb, tinerii, îndeosebi nobilii bogaţi, o priveau rece şi distant. Şi când, obosită de singurătate şi de conversaţii banale, vorbea ceva mai prietenos cu vreunul din ei, tânărul se uita la ea cu o spaimă vădită, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu-l apuce de gât şi să-l tragă cu sila în faţa altarului.

Domnişoara Isabela iubea cu pasiune lumea saloanelor, din care ar fi ieşit numai ca să intre în mormânt. Dar din an în an, şi chiar din lună în lună, dispreţuia tot mai mult oamenii, neputând înţelege cum sunt în stare să părăsească o femeie atât de frumoasă, atât de blândă şi de educată ca ea, numai şi numai pentru că îşi pierduse averea!...

„Ce oameni, Dumnezeule milostiv!... şoptea ea uneori, uitându-se prin perdele la trăsurile bărbaţilor eleganţi care, folosind diferite manevre, îşi întorceau capul de la fereastra ei, ca să n-o salute. Şi-or fi închipuind oare că mă uit după ei?...”

Adevărul este însă că se uita!...

Atunci ochii i se umpleau de lacrimi fierbinţi; de ciudă, îşi muşca buzele frumoase şi trăgea violent de şnurul perdelelor.

„Ce oameni!... Ce oameni!...; repeta într-una, ferindu-se să întrebuinţeze vreun epitet mai aspru, deoarece aceşti oameni făceau parte din lumea bună. În mintea ei numai Wokulski putea fi tratat cu epitetul de mizerabil.

Şi, culmea ironiei, din întreaga falangă de admiratori

rămăseseră numai doi. Pe Ochoki nici nu-l mai punea la socoteală: pe el îl preocupa mai mult maşina lui zburătoare (ce nebunie!) decât ea. O curtau în schimb, fără insistenţe prea mari, mareşalul şi baronul. Mareşalul îi făcea impresia unui porc înjunghiat şi opărit, cum vedea uneori pe stradă în furgoanele măcelarilor; iar baronul părea o piele netăbăcită. Împreună constituiau pentru ea ultimul anturaj, aripile ei, dacă, după cum se spunea, ai fi asemuit-o cu un înger. Imaginea îngrozitoare a acestor doi bătrâni o urmărea zi şi noapte. Uneori i se părea că era blestemată şi că intrase în iad încă de vie, în astfel de clipe, ca naufragiatul care-şi întoarce ochii spre o lumină de pe ţărmul îndepărtat, domnişoara Isabela se gândea la Wokulski. Şi, în nesfârşita ei amărăciune, simţea o umbră de uşurare, ştiind că, totuşi, un om neobişnuit, un om despre care se vorbea mult în societate, era nebun după ea. Atunci îi veneau în gând călătorii celebri sau industriaşii americani îmbogăţiţi, care ani de-a rândul lucraseră din greu în mine şi pe care îi văzuse, din când în când, de departe, în saloanele pariziene.

— „Îl vezi pe domnul acela, ciripea vreo tânără contesă de-abia ieşită din mănăstire, aplecându-şi evantaiul într-o anumită direcţie, îl vezi pe domnul acela care seamănă cu un vizitiu de omnibuz?... Se pare că-i un om mare, care a descoperit ceva, nu prea ştiu bine ce, o mină de aur sau Polul Nord... Am şi uitat cum îl cheamă, dar un marchiz de la Academie m-a asigurat că domnul acesta a locuit zece ani la pol, nu... sub pământ... E un om grozav...
Eu, în locul lui, aş fi murit de frică... Dar dumneata?...”
Ah, dacă Wokulski ar fi fost un asemenea călător sau cel puţin un miner care să fi făcut milioane trăind zece ani sub pământ!... Dar nu era decât un negustor, şi încă unul de galanterie!... Nici măcar nu ştia englezeşte, şi în fiecare clipă se trezea în el parvenitul, omul care în tinereţe servise într-un restaurant... Un om ca el ar putea fi cel mult un bun

sfetnic, sau chiar un prieten preţios (bineînţeles, în birou, când nu e nimeni). Ar putea fi chiar şi... soţ, căci uneori cad pe capul oamenilor nenorociri groaznice. Dar iubit... Ar fi fost cu desăvârşire ridicol!...
La nevoie, doamnele din aristocraţie fac băi de nămol, dar numai unui nebun i-ar face plăcere să stea în noroi!

În faza a patra, domnişoara Isabela îl întâlnise de câteva ori pe Wokulski în parcul Lazienki şi chiar binevoise să-i răspundă la salut. Văzut printre arborii înverziţi şi în preajma statuilor, bădăranul i se părea cu totul altfel decât la tejgheaua din magazin. Dacă ar fi avut moşii întinse, cu parc, cu conac, cu iaz... E drept, era un parvenit, dar se părea totuşi că-i nobil, nepot de ofiţer... Pe lângă mareşal şi baron, părea un Apollo! Aristocraţii vorbeau tot mai des despre el... Şi ce-o fi fost cu explozia aceea de lacrimi a doamnei Zaslawska?...

În plus, doamna Zaslawska îl sprijinea în mod vizibil pe lângă prietena ei, contesa, pe lângă nepoata sa, domnişoara Isabela.

Plimbările acelea de câteva ore cu mătuşa prin parcul Lazienki şi conversaţiile despre modă, aziluri sau căsătorii proiectate în lumea bună erau plictisitoare; atât de plictisitoare, încât domnişoara Isabela îi reproşa în gând lui Wokulski că nu se apropie şi că nu stă cu ele de vorbă măcar un sfert de oră! Pentru persoanele din înalta societate conversaţia cu acest gen de oameni e interesantă, iar pe domnişoara Isabela limba şi logica ţărănească o şi amuzau! Cu toate că un negustor de galanterie, care, în plus, se plimbă cu echipajul său propriu, nu poate fi atât de amuzant ca un ţăran...

Totuşi, domnişoara Isabela nu se simţise scârbită când o auzise într-o bună zi pe doamna Zaslawska declarând că se va duce cu contesa la Lazienki şi că-l vor ruga pe Wokulski să le ţină tovărăşie.

— Ne plictisim! Nu strică să ne mai distrăm puţin,

spusese bătrâna.

Iar când intraseră, pe la 1, în parcul Lazienki şi doamna Zaslawska şoptise cu un surâs plin de înţelesuri domnişoarei Isabela: „Presimt c-o să-l întâlnim pe undeva pe aici...”, domnişoara Isabela se roşise uşor şi hotărâse să nu schimbe niciun cuvânt cu Wokulski, sau cel puţin să-l ia de sus, ca el să nu-şi închipuie „cine ştie ce”. Şi cum acel „cine ştie ce” nu se putea referi decât la iubire, domnişoara Isabela voia să evite orice urmă de familiaritate.

„Locul e plăcut, mai ales iarna, îşi spuse ea în gând, dar... de la oarecare depărtare.”

Wokulski însă nu venise în parc!

„Cum, nu mă aşteaptă?!... se întrebase mirată domnişoara Isabela. A, nu, probabil că e bolnav!...”

Nici prin minte nU-i trecea că Wokulski ar fi putut, să aibă ceva mai urgent de făcut decât să-i iasă în cale. Iar dacă era vorba numai de o întârziere, era hotărâtă pe de o parte să-l ia de sus, pe de alta să-i arate şi nemulţumirea ei.

„Dacă punctualitatea, gândise ea mai departe, e politeţea regilor, pentru negustori ar trebui să fie cel puţin o obligaţie.

Trecuse o oră, două, sosise clipa când trebuiau să pornească înapoi, spre casă, şi Wokulski tot nu apăruse! În sfârşit, doamnele se urcaseră în trăsură: contesa, rece ca întotdeauna, doamna Zaslawska puţin distrată, iar Isabela mânioasă. Şi mânia nu-i trecuse nici seara, când tatăl ei o informase că toată după-amiaza fusese la prinţ la o adunare, unde Wokulski prezentase proiectul unei mari societăţi comerciale, trezind entuziasmul nobilimii blazate.

— Am presimţit de mult, încheiase domnul Lşcki, că, ajutat de Wokulski, voi scăpa de grijile casei şi voi putea ocupa poziţia ce mi se cuvine!

— Dar pentru o societate ai nevoie de bani! observase domnişoara Isabela, dând uşor din umeri.

— Da, şi m-am hotărât să vând casa! E drept că datoriile

vor înghiţi vreo şaizeci de mii de ruble, dar, oricum, o să-mi rămână cel puţin patruzeci!

— Mătuşa spunea că nimeni nu va da mai mult de şaizeci de mii...

— Ah, mătuşa!... se indignase domnul Tomasz. Nu spune niciodată decât ceea ce ar putea să mă mâhnească sau să mă înjosească! Şaizeci de mii oferă Krzeszowska, care vrea să ne jupoaie de vii, ca o burgheză ce este!...
Şi se înţelege că mătuşa e de partea ei, deoarece aici e vorba de casa mea, de poziţia mea...

Se înroşise şi începuse să pufnească, dar nevrând să se enerveze în faţa fiicei sale, o sărutase pe frunte şi trecuse în biroul său.

„Şi dacă tata are dreptate?... Îşi spusese Isabela. Dacă este într-adevăr un om mai practic decât toţi cei care îl judecă atât de aspru? Pentru că tata a fost primul care şi-a dat seama ce reprezintă acest... Wokulski. Şi când te gândeşti ce bădăran el N-a venit la Lazienki, deşi sunt ni gură că doamna Zaslawska îi dăduse totuşi ceva de înţeles! De altfel, poate că-i mai bine aşa! Grozavă figură am fi făcut dacă ne-ar fi întâlnit vreun cunoscut plimbându-ne cu un negustor de galanterie!...

În cele câteva zile care urmaseră domnişoara Isabela auzise vorbindu-se numai de Wokulski. Numele lui răsuna în toate saloanele. Mareşalul se jura că Wokulski se trage dintr-o familie străveche, iar baronul, cunoscător al frumuseţii bărbăteşti (îşi petrecea o jumătate de zi în faţa oglinzii), afirma că Wokulski este un tip... „destul de bine”... Contele Sanocki paria că „Wokulski e cel mai deştept om din ţară”, contele Licinski afirma că „acest om de afaceri ia pildă de la industriaşii englezi”, iar prinţul îşi freca mâinile şi exclama surâzând: „Aha!”

Chiar şi Ochocki, într-o zi, fiind în vizită la domnişoara Isabela, îi povestise despre plimbarea lui cu Wokulski la Lazienki.

— Despre ce aţi discutat?!… Îl întrebase ea, mirată. Nu cumva despre maşinile zburătoare!…

— Ba da! mormăise Ochocki, îngândurat, Wokulski e poate singurul om din Varşovia cu care se poate sta de vorbă despre acest subiect! Este într-adevăr un om…

„Cel mai înţelept… Singurul om de afaceri!… Singurul care poate să discute cu Ochocki!… Îşi spusese în gând domnişoara Isabela. Dar cine e în definitiv acest Wokulski?… Ah! Acuma ştiu…”

I se păruse că i-a dezlegat taina. Nu era decât un afacerist ambiţios, care, voind să pătrundă în lumea saloanelor, se gândise să se însoare cu ea, cu o domnişoară săracă dintr-o familie vestită. În acest scop se străduise să câştige bunăvoinţa tatălui ei, a mătuşii şi a întregii aristocraţii. Convingându-se însă că putea să intre în lumea mare şi fără ajutorul ei, sentimentele i se răciseră brusc şi… nici nu mai venise în parc!…

„Îl felicit! Are toate calităţile care se cer pentru a face carieră: nu-i urât, e capabil, energic şi mai presus de toate e obraznic şi cinic… Cu câtă îndrăzneală şi cu ce uşurinţă s-a prefăcut că-i îndrăgostit de mine!… Într-adevăr, parveniţii au să ne întreacă până şi în ipocrizie!… Ce ticălos!”

Indignată, voise să-i poruncească lui Mikolaj să nu-l mai introducă niciodată în salon… Să-l lase cel mult în biroul domnului Tomasz, în cazul când va veni la el cu vreo treabă. Dar aducându-şi aminte că Wokulski nu se invitase niciodată la ei, se făcu roşie de ruşine.

Tot atunci aflase de la doamna Meliton despre noul conflict dintre baron şi soţia sa; baroana cumpărase iapa hoţului ei cu opt sute de ruble, dar, desigur, el avea să-i restituie banii, deoarece peste câteva zile erau alergările, şi baronul făcuse multe pariuri.

— Poate cu acest prilej au să se împace, observase doamna Meliton.

— Ah, ce n-aş da ca baronul să rămână fără iapă şi să

piardă pariurile! exclamase domnişoara Isabela.

Peste câteva zile aflase de la domnişoara Florentyna că baronul nu-şi va mai recăpăta iapa, fiindcă o cumpărase Wokulski...

Secretul fusese păstrat atât de bine, încât Isabela, ducându-se în vizită la mătuşa ei, le găsise pe contesă şi pe doamna Zaslawska la sfat, plănuind cum să-i împace pe soţii Krzeszowski în clipa când baronul îşi va recăpăta iapa.

— Nu veţi reuşi, spuse râzând domnişoara Isabela. Baronul nu va mai avea iapa!

— Faci prinsoare? întrebase contesa.

— Da, dacă îmi dai brăţara aceea cu safire...

Pariul fusese făcut. Iată deci pentru ce contesa şi domnişoara Isabela erau atât de interesate de curse!

O clipă, domnişoara Isabela avusese emoţii; auzise că baronul va răscumpăra iapa de la Wokulski cu patru sute de ruble, prin mijlocirea contelui Licinski. În salonul contesei se spunea că Wokulski are să accepte tranzacţia nu pentru bani, ci ca să facă pe placul contelui.

„Va accepta dacă-i un parvenit lacom, se gândise domnişoara Isabela, şi nu va accepta dacă...”

Nu avusese curaj să-şi termine gândul. O ajutase Wokulski. Nu vânduse iapa şi o pusese să alerge la curse pe seama lui.

„Totuşi, nu e chiar atât de josnic!” îşi zisese domnişoara Isabela.

Iată de ce la curse vorbise atât de graţios cu Wokulski!

Dar chiar şi pentru această mică manifestare de bună-voinţă domnişoara Isabela îşi făcea reproşuri: „De ce trebuie să ştie că ne interesează iapa lui?... Ne interesează tot atât cât şi ceilalţi cai de curse. De ce-am insistat că trebuie să câştige?... Ce să înţeleg oare din răspunsul său: «Voi câştiga, dacă doreşti dumneata!...» Uite cine este!... Dar nu face nimic, dacă pentru câteva cuvinte politicoase Krzeszowski se va îmbolnăvi de ciudă.”

Domnişoara Isabela îl ura pe Krzeszowski. Cândva baronul îi făcuse curte şi, fiind respins, se răzbunase. Ştia că o bârfeşte, spunând cui vrei şi cui nu vrei că va îmbătrâni domnişoară sau că se va mărita cu lacheul ei! Era de ajuns ca să nu-l uite toată viaţa! Dar baronul nu se mulţumise numai cu aceste bârfeli dezgustătoare, ci chiar în faţa ei se purtase batjocoritor cu bătrânii ei adoratori şi făcuse aluzie la ruina materială a familiei sale. Şi cum domnişoara Isabela, fără voie, îi amintise de soţia lui, care era burgheză şi cu care se însurase pentru bani, însă fără să poată stoarce ceva de la ea, bătălia dintre ei se ascuţise, luând uneori chiar forme neplăcute.

Ziua curselor fusese pentru domnişoara Isabela un triumf, iar pentru baron, o catastrofă şi o ruşine. Baronul părea foarte bine dispus, dar în sinea lui fierbea de ciudă.
Când văzuse că Wokulski dăruieşte domnişoarei Isabela premiul şi preţul calului, îşi pierduse stăpânirea de sine şi, apropiindu-se repede de trăsură, provocase scandalul cunoscut.

Privirile obraznice ale baronului şi insulta de a-i striga în faţa tuturor că Wokulski e adoratorul ei fuseseră pentru domnişoara Isabela o lovitură cumplită. L-ar fi ucis, dacă n-ar fi împiedicat-o educaţia. Lovitura fusese cu atât mai dureroasă cu cât contesa ascultase calmă, doamna Zaslawska tăcuse stânjenită, iar tatăl ei nu scosese un cuvânt.
considerându-l de mult pe Krzeszowski drept un nebun care nu trebuie întărâtat, ci tratat cu indulgenţă.

Şi tocmai atunci, când începuseră să se uite la ei oamenii din celelalte trăsuri, Wokulski sărise în ajutorul domnişoarei Isabela. Nu numai că-l făcuse pe baron să tacă, dar îl şi provocase la duel. Toţi se aşteptaseră la acest deznodământ: doamna Zaslawska era copleşită de grijă pentru favoritul ei, iar contesa afirmase că Wokulski era obligat să procedeze aşa cum procedase, întrucât baronul,

apropiindu-se de trăsura lor, îl lovise cu cotul şi nu-şi ceruse scuze.

— Spuneţi şi voi, şoptise doamna Zaslawska, emoţionată, dacă e cazul să te baţi în duel pentru asemenea lucru de nimic!... Doar ştim cu toţi că Krzeszowski e un zăpăcit şi un imbecil... Dovada cea mai bună sunt cuvintele pe care ni le-a adresat...

— E adevărat! încuviinţase domnul Tomasz. Dar dacă Wokulski nu era obligat să ştie ce fel de om este baronul, era în schimb dator să ceară satisfacţie!

— Se împacă ei! încheiase contesa, fără să dea prea multă importanţă faptului, şi poruncise vizitiului să pornească spre casă.

Atunci, domnişoara Isabela îşi permisese încălcarea ceva mai gravă a vederilor sale: strânsese mâna lui Wokulski.

Dar nu ajunseră bine la barieră, că şi începuse să regrete!

„Cum am putut să fac aşa ceva?... Ce-o să-şi închipuie?” În aceeaşi clipă simţul ei de dreptate o obligase să admită că Wokulski nu era un om ca oricare altul.

„Pentru a-mi face plăcere (desigur, n-a avut alte motive), l-a şicanat pe baron cumpărând calul... Câştigul întreg (dovada cea mai bună că e dezinteresat!) l-a dăruit azilului, înmânându-mi mie suma (şi baronul a văzut asta!). Iar mai presus de toate, ca şi cum mi-ar fi ghicit gândurile, l-a provocat la duel... Duelurile de astăzi se termină de obicei cu şampanie, dar, oricum, baronul o să se convingă că nu sunt atât de bătrână. Nu, Wokulski are ceva deosebit... Păcat că e negustor de galanterie! Ar fi plăcut să ai un adorator ca el, dar, bineînţeles, dacă ar ocupa altă poziţie în lume!”

Întorcându-se acasă, domnişoara Isabela îi povestise domnişoarei Florentyna despre întâmplările de la curse; peste o oră, însă, uitase totul. Când tatăl ei o informase,

noaptea târziu, că Krzeszowski îl alesese martor pe contele Licinski, care-l sfătuise să-i ceară scuze lui Wokulski, domnişoara Isabela făcuse o grimasă de dispreţ.

„Fericit om! Eu sunt insultată, iar lui i se cer scuze!
Dacă cineva ar fi insultat în faţa mea femeia iubită, n-aş fi primit niciun fel de scuze! El, desigur, le va accepta.

Când era gata să aţipească, îi venise brusc o idee nouă:

„Dar dacă Wokulski nu va primi scuzele?... Doar acelaşi conte Licinski a dus tratative cu el şi pentru iapă, şi n-a izbutit să facă nimic!... Ah, Doamne, ce-mi mai trece prin cap!...” îşi spuse râzând – şi adormi.

A doua zi la amiază tatăl ei, ca şi domnişoara Florentyna erau convinşi că Wokulski va primi scuzele baronului şi că nici nu se cuvenea să procedeze altfel; dar după-amiază domnul Tomasz ieşise în oraş şi se întorsese la cină foarte îngrijorat.

— Ce s-a întâmplat, tată? îl întrebase domnişoara
Isabela, speriată de înfăţişarea lui.

— Ce încurcătură groaznică! răspunsese domnul Tomasz, aruncându-se în fotoliul lui de piele. Wokulski a respins propunerea de scuze, iar martorii lui au pus condiţii severe!

— Când va avea loc duelul?... Întrebase ea încet.

— Mâine, înainte de ora nouă, răspunse Tomasz ştergându-şi sudoarea de pe frunte. Groaznică încurcătură!...
Asociaţii noştri au intrat în panică; Krzeszowski ocheşte bine... Dacă acest om, ar muri, nu s-ar mai alege nimic din toate proiectele făcute de mine. Aş pierde în el mâna mea dreaptă... pe singurul executor vrednic al planurilor mele... Numai lui i-aş încredinţa capitalul meu, şi sunt sigur că aş avea un câştig-de cel puţin opt mii de ruble pe an.
Soarta mă urmăreşte fără milă!...

Dispoziţia proastă a stăpânului casei se transmisese şi celorlalţi; nimeni nu mâncase la prânz, iar după-amiază domnul Tomasz se închisese în cabinetul său, unde se

plimbase cu paşi mari în lung şi în lat, semn că era cuprins de o tulburare neobişnuită.

Domnişoara Isabela se dusese şi ea în camera ei şi, ca de obicei în clipele de supărare, se trântise pe canapea.
Gândurile rele puseseră stăpânire pe ea.

„Puţin a durat triumful meu! Krzeszowski ocheşte într-adevăr foarte bine. Dacă îl împuşcă pe singurul om care îmi ia astăzi apărarea, ce se va întâmpla mâine? Duelul e de fapt o reminiscenţă barbară, pentru că Wokulski, din punct de vedere moral, valorează mai mult decât
Krzeszowski. Şi, totuşi, poate fi omorât!... Ultimul om în care îşi pusese tata speranţa...”

Aici se trezise în domnişoara Isabela trufia strămoşească: „În definitiv, tatăl meu nu are nevoie de niciun ajutor din partea lui Wokulski, I-ar fi încredinţat capitalul lui, i-ar fi acordat protecţia sa, iar el i-ar fi plătit dobândă... Totuşi, păcat de el!...”

Îşi amintise de fostul, administrator al moşiei lor de pe vremuri, care îi servise timp de treizeci de ani. Ţinuse mult la el şi avusese toată încrederea în el. Poate că Wokulski i-ar fi putut lua locul, spre folosul amândurora. Să ai un om de încredere atât de înţelept şi să te pomeneşti că moare!...

Rămăsese câtva timp cu ochii închişi, fără să se gândească la nimic; apoi îi trecuseră prin minte tot felul de gânduri ciudate: „Ce stranie coincidenţă! Mâine se vor bate pentru mine doi oameni care m-au jignit de moarte: Krzeszowski, cu ironiile lui duşmănoase, şi Wokulski, prin ofrandele pe care îndrăzneşte să mi le facă!”

Credea că-l iertase pentru cumpărarea serviciului de masă, pentru poliţe şi pentru sumele pierdute la jocul de cărţi cu tatăl ei, care întreţinuse casa cu banii lui timp de câteva săptămâni... Nu, nu-l iertase şi nici nu putea să-l ierte vreodată! Chiar dacă ar fi trebuit să răspundă în faţa justiţiei divine... Care dintre ei avea să moară a doua zi?...

Poate că amândoi! Dar mai cu seamă trebuia să moară cel ce îndrăznise să-i ofere ei, domnişoarei Isabela Lşcka, ajutor bănesc! Ca şi amantul Cleopatrei[50], un om ca el nu putea rămâne în viaţă!...

Şi plângea în hohote, regretând sluga credincioasă şi, poate, omul de încredere, dar supunându-se sentinţelor providenţei, care nu iartă o ofensă adusă unei domnişoare Lşcka.

Dacă Wokulski ar fi putut să vadă în clipa aceea în sufletul ei, ar fi fugit îngrozit şi s-ar fi vindecat de nebunia lui.

Domnişoara Isabela nu dormise toată noaptea. Vedea în ochi, stăruitor, tabloul unui pictor francez înfăţişând o scenă de duel: sub câţiva arbori înverziţi, doi bărbaţi îmbrăcaţi în negru ochind unul într-altul cu pistoalele... Apoi (imaginea aceasta nu făcea parte din tablou) unul din ei cădea lovit la cap. Era Wokulski. Domnişoara Isabela nu lua parte la înmormântarea lui, ca să nu-şi trădeze emoţia...

În noaptea aceea se pomenise plângând de câteva ori.
Plângea pe neobişnuitul parvenit, sclavul credincios care îşi ispăşea crimele murind pentru ea.

Aţipise abia dimineaţa, pe la 7, şi dormise adânc până la amiază. Cu câteva clipe înainte de 12 o treziseră bătăile puternice din uşa dormitorului.

— Cine-i acolo?

— Eu! răspunse tatăl ei, voios. Wokulski neatins, baronul rănit la faţă!

— Ce spui? !...

Avusese migrenă şi rămăsese în pat până la 4 după amiază. Era mulţumită că baronul fusese rănit şi nedumerită că Wokulski, plâns de ea, nu murise!

Sculându-se atât de târziu, ieşise să facă o scurtă

---

[50] *E vorba de Antonius Marcus (83-30 î.e.n.), om politic şi general roman; îndrăgostit de Cleopatra,regina Egiptului – pe care a sprijinit-o împotriva Romei – s-a sinucis în urma înfrângerii suferite la Actium.*

plimbare pe alee, înaintea mesei.

Cerul senin, arborii falnici, păsărelele care zburdau şi oamenii voioşi îi şterseseră din minte urmele nălucirilor de peste noapte, iar când, din câteva trăsuri, fusese observată şi salutată, în inimă i se furişase un sentiment de mulţumire.

„Oricum, Dumnezeu e bun cu noi, îşi spusese în gând.
A salvat un om care ne poate fi de folos. Tata contează mult pe el, şi acum încep să-i acord şi eu încredere!
Poate că-mi vor fi sortite mai puţine dezamăgiri dacă aş avea un prieten înţelept şi energic.”

Cuvântul „prieten” nu-i plăcea. Prieten al domnişoarei Isabela nu putea fi decât un om care să aibă cel puţin moşie. Un negustor de galanterie putea fi bun numai ca sfătuitor şi executant.

Întorcându-se acasă, îl găsise pe tatăl ei foarte bine dispus.

— Ştii, am fost să-l felicit pe Wokulski! E un brav, un adevărat gentleman! Nici nu se mai gândeşte la duel şi mi se pare chiar că-l compătimeşte pe baron. Oricum, nobilul rămâne tot nobil, indiferent de condiţii...

După aceea, conducându-şi fiica în salonaş şi uitându-se de câteva ori în oglindă, adăugase:

— Spune şi tu, cum să n-ai încredere în ocrotirea divină! Moartea lui ar fi fost pentru mine o lovitură grea! Şi, uite, a scăpat! Trebuie să întreţin cu el legături mai strânse şi vom vedea cine va ieşi mai bine: prinţul, cu marele său avocat, sau eu, cu Wokulski al meu?
Ce zici?

— La fel gândeam şi eu adineauri, îi răspunse domnişoara Isabela, impresionată de asemănarea gândurilor sale cu cele ale tatălui ei. Papa, tu trebuie să ai un om de încredere capabil!

— Mai ales că el însuşi caută să se apropie de mine! E un om deştept. Îşi dă seama că va reuşi mai uşor şi îşi va face

o reputaţie mai bună ajutând o veche familie să se ridice decât avântându-se singur! E un tânăr cu scaun la cap, repetase domnul Tomasz. Deşi a izbutit să-l câştige pe prinţ şi întreaga aristocraţie, ataşamentul cel mai mare îl manifestă tot faţă de mine. Şi n-are să regrete când am să-mi recapăt poziţia.

Domnişoara Isabela privea bibelourile de pe birou şi se gândea că, totuşi, tatăl ei se înşela crezând că Wokulski caută să se apropie de el. Nu-i spulberase însă iluziile, ci, dimpotrivă, recunoscuse în sine că trebuia să se apropie ceva mai mult de negustor şi să-i ierte poziţia socială. Avocat... Negustor... Cam acelaşi lucru. Dar dacă un avocat poate fi omul de încredere al prinţului, de ce oare... un negustor (ah, ce dezgustător cuvânt!) să nu devină omul de încredere al casei Lşcki?...

În seara aceea şi în zilele următoare, domnişoara Isabela simţise o adevărată plăcere să se aşeze la masă. Îi dădea însă de gândit faptul că într-un interval de timp atât de scurt primiseră mai multe vizite decât primeau înainte într-o lună întreagă. Erau ore când în salonul pustiu, altădată se stârnea atâta gălăgie, râs şi vorbă, încât până şi mobilele se mirau de atâta îmbulzeală. La bucătărie servitorii îşi şopteau că domnul Lşcki încasase de bună seamă vreo sumă mare de bani. Chiar şi doamnele care nu binevoiseră s-o vadă pe domnişoara Isabela la curse începuseră acum s-o viziteze. Iar tinerii, deşi încă nu veneau în vizită, acum o recunoşteau pe stradă şi o salutau cu respect.

Domnul Tomasz avea din nou oaspeţi. Contele Sanoeki îl vizitase, implorându-l să stăruie pe lângă Wokulski ca acesta să înceteze jocul de-a cursele şi de-a duelurile şi să se ocupe de societatea comercială. Contele Licinski povestise minunăţii despre manierele de gentleman ale lui Wokulski. Dar mai important decât toate era că la domnul Tomasz venise chiar prinţul de câteva ori, rugându-l să-i spună lui Wokulski că nu trebuie să ţină seamă de

incidentul cu baronul, să nu-şi piardă încrederea în aristocraţie şi să nu uite de „nefericita noastră ţară”.

— Şi, scumpul meu, încheiase prinţul, încearcă să-i scoţi din cap duelurile! N-au niciun rost! sunt bune doar pentru tineri, nu pentru cetăţeni serioşi şi vrednici!...

Domnul. Tomasz era încântat, mai ales când se gândea că aceste manifestări de prietenie aveau loc tocmai când urma să se vândă casa. Cu un an în urmă o atare împrejurare i-ar fi alungat pe toţi...

Domnul Tomasz se pomenise şoptindu-şi sie însuşi:

— Încep să-mi recapăt poziţia care mi se cuvine!

Şi deodată întorsese capul: i se păruse că în spatele lui se află Wokulski, Aşa că, pentru a-şi linişti conştiinţa, repetase de câteva ori: „Îl voi răsplăti... Îl voi răsplăti... Poate fi sigur de sprijinul meu!...”

A treia zi după duelul lui Wokulski, domnişoara Isabela primise o casetă de preţ şi o scrisoare, care o făcuse, să se cutremure: recunoscuse scrisul baronului:

„Scumpa mea verişoară!

Dacă vrei să mă ierţi pentru nefericita mea căsătorie, îţi cer şi eu scuze pentru soţia mea, care mi-a făcut şi mie mult sânge rău. Iar drept simbol material al păcii veşnice încheiate între noi, îţi trimit dintele pe care mi l-a scos onorabilul domn Wokulski, după câte mi se pare, pentru ceea ce am îndrăznit să-ţi spun la curse. Te asigur, scumpa mea verişoară, că e dintele cu care te-am tot muşcat până în prezent şi care acum a devenit inofensiv. Poţi să-l arunci pe fereastră, dar caseta binevoieşte s-o păstrezi ca amintire. Primeşte acest dar mărunt din partea unui om care astăzi e puţin bolnav şi care crede-mă, nu-i chiar atât de rău. Păstrez speranţa că îmi vei uita cândva răutăţile absurde.

Al tău văr care te iubeşte şi-ţi păstrează cea mai profundă stimă.

Krzeszowski

P.-S. Dacă nu arunci dintele pe fereastră, trimite-mi-l înapoi, spre a-l putea oferi neuitatei mele soţii. Va avea de ce să fie supărată câteva zile, ceea ce, sărăcuţa de ea, îi va face bine, conform prescripţiilor medicale. Domnul Wokulski e un om foarte simpatic şi distins şi recunosc că l-am îndrăgit din toată inima, deşi mi-a pricinuit un necaz atât de mare.”

În caseta preţioasă se afla într-adevăr dintele, înfăşurat în foiţă. După ce rămăsese puţin pe gânduri domnişoara Isabela îi răspunsese baronului în termeni binevoitori, declarând că nu mai este supărată pe el şi că primeşte caseta, iar dintele îl restituie proprietarului, cu tot respectul cuvenit.

Era neîndoielnic că numai datorită lui Wokulski se împăcase baronul cu ea şi îi ceruse iertare. Domnişoara Isabela aproape că se înduioşase în faţa acestui triumf şi simţise pentru Wokulski un fel de gratitudine. Se închisese deci în salonaşul ei şi începuse să viseze...

Visa că Wokulski îşi vânduse magazinul şi cumpărase moşii, rămânând totuşi conducătorul unei societăţi comerciale care aducea profituri imense. Aristocraţia întreagă îl primea în saloanele ei, iar ea, domnişoara Isabela, îl luase ca sfătuitor. El le refăcuse averea şi o ridicase la strălucirea de odinioară, îi îndeplinea toate poruncile, îşi punea pielea în joc ori de câte ori era nevoie. Tot el îi găsise până la urmă şi un soţ de rangul familiei Lşcki.

Făcuse totul pentru că o iubea cu o dragoste ideală, mai mult decât pe sine însuşi. Se simţea fericit dacă ea îi surâdea, dacă îl privea binevoitoare sau dacă, după vreun serviciu excepţional, îi strângea mâna cu prietenie. Iar când Dumnezeu avea să-i dăruiască şi copii, el avea să le caute bone şi profesori, să le mărească averea, iar, în sfârşit, la

moartea ei (aici, în frumoşii ochi ai domnişoarei Isabela începuseră să joace lacrimi), avea să se împuşte pe mormântul ei… Nu, nu aşa… Din delicateţea pe care ea o cultivase în el, trebuia să se împuşte mai departe, peste câteva morminte…

Intrarea tatălui ei în cameră îi întrerupsese reveria.

— Ai primit, pare-se, o scrisoare de la Krzeszowski! începuse domnul Tomasz, curios.

Isabela îi arătase scrisoarea şi caseta de aur aflată pe birou. Domnul Tomasz citise rândurile cunoscute clătinând din cap, apoi spusese:

— Tot zănatic a rămas, deşi în fond e băiat de treabă! Dar Wokulski ţi-a făcut un real serviciu: ai învins un duşman de moarte!

— Tată. Cred că ar trebui să-l invităm o dată la masă pe domnul Wokulski… Aş vrea să-l cunosc mai îndeaproape…

— Uite, de câteva zile aveam de gând să-ţi propun acelaşi lucru!… răspunsese domnul Tomasz, voios. Nu se poate să întreţinem relaţii în cadrul unei etichete prea stricte cu un om atât de util!

— Fireşte! încuviinţase domnişoara Isabela. Doar şi slugilor devotate le permiteam o oarecare familiaritate!

— Îţi admir raţiunea şi tactul, Bela!…

Şi domnul Tomasz, încântat, sărutase mâna fiicei sale, apoi, părinteşte, fruntea.

CAPITOLUL XV

CUM SE ZBUCIUMĂ SUFLETUL OMENESC ÎNTRE PASIUNE ŞI RAŢIUNE

După ce primi invitaţia la masă din partea domnului Lşcki, Wokulski părăsi repede magazinul, unde simţea că se sufocă; iar conversaţia cu Rzecki, în cursul căreia bătrânul îi dăduse şi avertismente şi sfaturi, i se părea acum nespus de stupidă. Nu-i oare ridicol ca un holtei bătrân şi ramolit, care se gândeşte numai la magazin şi la Bonaparte, să-i reproşeze pornirile nebuneşti?!...

„Ce rău fac eu, îşi spuse Wokulski, dacă sunt îndrăgostit?... Poate e puţin cam târziu, dar niciodată până acum nu mi-am permis o asemenea mulţumire. Milioane de oameni se iubesc, o lume întreagă se iubeşte, de ce mi-ar fi interzis numai mie acest lucru? Iar dacă aspectul acesta esenţial al vieţii mele are o raţiune, atunci au raţiune şi celelalte fapte ale mele! Cine vrea să se însoare, trebuie să aibă avere; ca urmare, mi-am agonisit averea.

Apoi trebuie să se apropie de femeia aleasă, şi m-am apropiat. Mai trebuie să se îngrijească de traiul ei material şi s-o ocrotească de duşmani; fac şi una, şi alta! Oare în stăruinţa mea pentru dobândirea fericirii am năpăstuit pe cineva? Oare îmi neglijez îndatoririle faţă de societate şi de semeni?... Ah, iubiţii mei semeni şi societatea asta, care nu mi-au purtat niciodată de grijă şi mi-au pus tot felul de piedici, cerându-mi întotdeauna numai jertfe!…

Dar tocmai ceea ce socotesc ei astăzi nebunie mă ajută să îndeplinesc unele aşa-zise îndatoriri. Dacă n-ar fi nebunia mea, aş sta ca o molie printre cărţi, şi câteva sute de

oameni ar câştiga mai puţin. Aşadar, ce vor de la mine?”
Plimbarea în aer curat îl linişti; ajunse până la aleea Jerozolimska şi se îndreptă spre Vistula. Dinspre răsărit îl învălui un vânt înviorător, trezind în el sentimente nedefinite, care amintesc atât de viu vârsta copilăriei. I se părea că e încă mic, pe strada Novy Swiat. Se uită, cu un surâs pe buze, la căruţaşul care ducea nisip într-un fel de ladă lunguiaţă trasă de o mârţoagă; o cerşetoare, cu înfăţişare de zgripţuroaică, i se păru o bătrânică foarte simpatică; sirena stridentă a unei fabrici îl înveseli; ar fi vrut să stea de vorbă cu ceata de ştrengari îngrămădiţi pe o movilă de lângă drum, de unde aruncau cu pietre în evreii care treceau prin dreptul lor.

Încercă îndârjit să alunge gândul scrisorii primite şi al vizitei de a doua zi la familia Lşcki. Voia să-şi păstreze capul treaz, dar pasiunea îl stăpânea prea puternic.

„De ce m-au invitat? se întreba, cu un uşor fior lăuntric. Domnişoara Isabela vrea să mă cunoască... E limpede, îmi dau să înţeleg că aş putea să mă însor... Pentru că ar fi orbi sau idioţi dacă n-ar observa ce sentimente am eu pentru Isabela!...”

Începu să tremure în aşa hal, încât îi clănţăneau dinţii; în clipa aceea auzi vocea înăbuşită a raţiunii:

„Stai! De la o masă şi o vizită e încă mult până la o cunoaştere mai apropiată. Iar dintre o mie de cunoştinţe mai îndelungate, de-abia una duce la cererea în căsătorie; şi dintre zece cereri în căsătorie, de-abia una e acceptată, şi chiar atunci nu întotdeauna se ajunge la căsătorie, ci numai în jumătatea cazurilor. Trebuie deci să fii nebun de-a binelea ca să te gândeşti la însurătoare, chiar după o legătură mai îndelungată, când ai abia o şansă pentru şi vreo douăzeci de mii contra... E limpede, nu-i aşa?”

Wokulski fu nevoit să admită justeţea acestui raţionament. Dacă orice cunoştinţă ar duce la căsătorie, fiecare femeie ar trebui să aibă câţiva zeci de bărbaţi,

fiecare bărbat câteva zeci de soţii, preoţii n-ar mai prididi cu cununiile, iar întreaga omenire s-ar transforma într-un imens spital de nebuni. Iar el, Wokulski, nu era nici măcar un cunoscut apropiat al domnişoarei Lşcka, ci abia se afla în pragul acestei cunoştinţe.

„Prin urmare, ce-am câştigat înfruntând primejdiile din Bulgaria şi ce-am câştigat aici, cu caii de curse sau cu duelurile?”

„Ai câştigat o şansă, îl lămuri raţiunea. Acum un an ai avut poate o probabilitate la 100 000 000 sau la 200 000 000 că te vei putea căsători cu ea; peste un an, probabilitatea va fi de 1720 000!”

„Peste un an?...” îşi zise Wokulski. Şi din nou se simţi străbătut de un fior. Se scutură ca de frig apoi se întrebă: „Dar dacă domnişoara Isabela se va îndrăgosti de mine?... Sau te pomeneşti că mă şi iubeşte!...”

„În primul rând ar trebui să ştii dacă domnişoara Isabela poate iubi pe cineva...”

„Cum nu-i şi ea femeie?”

„Există femei, ca şi unii bărbaţi, de altminteri, care nu sunt capabili să iubească nimic în afara capriciilor lor efemere; defectul e tot aşa de grav ca surzenia, orbirea, sau paralizia, numai că este mai puţin vizibil.”

„Să presupunem că...”

„Bine! încuviinţă vocea care îi amintea lui Wokulski de bombăneala sarcastică a doctorului Szuman. Să presupunem că femeia asta poate iubi pe cineva! Atunci se pune a doua întrebare: te va iubi ea pe tine?”

„Doar nu sunt chiar atât de respingător!”

„Ba da, poţi fi. Chiar leul cel mai falnic e respingător pentru vacă, la fel ca vulturul pentru gâscă! Uite, vezi, îţi fac această cinste: te compar cu leul şi cu vulturul, care, cu toate însuşirile lor, sunt respingători pentru femelele altor specii. Evită, aşadar, femelele de alt soi decât al tău!...”

Wokulski tresări şi se uită în jur. Ajunsese în apropierea

Vistulei, lângă nişte hambare de lemn; căruţele care treceau pe alături îl învăluiau într-o pulbere neagră.
Se întoarse cu paşi repezi spre oraş, examinându-se în continuare.
„În mine există doi oameni. Unul cât se poate de raţional, al doilea, un nebun. Care va învinge oare?... Puţin îmi pasă! Dar ce voi face dacă va învinge înţeleptul?
Nu-i oare îngrozitor să ai un mare capital de sentimente şi să-l oferi unei femele din altă specie, unei vaci, unei gâşte sau unui animal de soi şi mai prost?... Nu-i oare umilitor să râzi de triumful unui taur sau al unui gâscan şi în acelaşi timp să deplângi soarta propriei tale inimi, atât de dureros sfâşiate, atât de ruşinos călcată în picioare?... Aşa stând lucrurile, merită oare să mai trăieşti?”
Simţi dorinţa unei morţi atât de depline, încât să nu mai rămână pe pământ nici măcar urmele cenuşii sale.
Treptat, însă, se linişti şi, întors acasă, începu să se gândească foarte serios cum să se îmbrace pentru masa de a doua zi. Să-şi pună fracul, sau un costum obişnuit?...
Dar dacă până atunci va interveni cine ştie ce piedică neprevăzută, care nu-i va îngădui să se apropie nici de data asta de domnişoara Isabela?... Făcu după aceea câteva socoteli în legătură cu ultimele lui afaceri comerciale, trimise câteva telegrame la Moscova şi la Petersburg şi, în sfârşit, scrise o scrisoare bătrânului Szlangbaum, propunându-i să cumpere pe numele său imobilul familiei Lşcki.
„Avocatul are dreptate. E mai bine să cumpăr casa pe numele altcuiva. Altfel, ar putea să-şi închipuie că vreau să câştig ceva de pe urma lor sau, ce e şi mai rău, că intenţionez să le, dau de pomană!...”
Totuşi, sub învelişul unor preocupări mărunte, clocotea în el furtuna. Raţiunea îi spunea răspicat că masa de a doua zi nu avea nicio semnificaţie şi că nu anunţa nimic nou, dar speranţa îi şoptea încet, încet, că... poate...

ea îl iubeşte sau că... poate... Îl va iubi mai târziu.

Era însă o şoaptă atât de slabă, încât trebuia să-şi încordeze bine auzul ca s-o înţeleagă. Ziua următoare, atât de importantă pentru el, nu aduse nimic excepţional nici în oraş, nici în natură. Din loc în loc, pe stradă, se ridica praful stârnit de târnurile măturătorilor; trăsurile treceau repede, se opreau în unele locuri, mulţimea nesfârşită de pietoni se revărsa într-o parte sau într-alta, pare-se numai în scopul de a întreţine mişcarea oraşului. Uneori, pe lângă zidurile caselor treceau oameni în zdrenţe, gheboşaţi şi înfofoliţi, ca şi cum n-ar fi fost luna iunie, ci ianuarie. Alteori, prin mijlocul străzii înaintau greu câte o căruţă ţărănească, plină cu fiare vechi, având pe capră o cumătră ţanţoşă, îmbrăcată în polcă stacojie şi cu năframă roşie în cap.

Totul forfotea între două şiruri lungi de clădiri pestriţe, cu frontoane înalte ca ale templelor. Iar la cele două capete ale străzii se ridicau două statui, ca nişte santinele.
Într-o parte, regele Zygmunt, pe un soclu uriaş, îşi ţinea corpul aplecat spre Biserica Bernardinilor, ca şi cum ar fi dorit să le spună ceva trecătorilor. În partea cealaltă, Copernic, nemişcat, ţinând în mână un glob imobil; stătea cu spatele la soarele care răsărea în fiecare zi de după casa Kax-as, se înălţa deasupra palatului unde fiinţa „Societatea prietenilor ştiinţei” şi se ascundea în spatele casei Zamoyski, parcă în ciuda aforismului: „A oprit soarele în loc şi a mişcat pământul”. Wokulski se uită din balcon într-acolo, oftă fără să vrea, amintindu-şi că singurii prieteni credincioşi ai astronomului fuseseră hamalii şi tăietorii de lemne, deşi, după câte se ştie, aceştia nu s-au distins niciodată printr-o cunoaştere prea exactă a meritelor lui.

„Ce-i foloseşte că în câteva cărţi e numit gloria poporului?!... Înţeleg să munceşti pentru fericire, dar să te zbaţi pentru o ficţiune care se numeşte societate sau glorie, n-are rost! Societatea n-are decât să cugete singură la treburile ei, iar gloria... Ce mă împiedică să-mi închipui că

sunt un ins vestit, de pildă, în Sirius? Pentru că azi Copernic nu se află într-o situaţie mai bună faţă de pământ, iar statuia lui din Varşovia îl interesează cât mă interesează pe mine piramida nu ştiu cui dintr-o Vega oarecare… Aş da trei secole de glorie pentru o clipă de fericire, şi mă mir că a fost o vreme când, în prostia mea, credeam altfel.”.

Ca un fel de răspuns, îl zări pe Ochocki pe partea cealaltă a străzii; mergea încet, cu capul în jos şi cu mâinile în buzunare.

Apariţia lui, deşi simplă coincidenţă, îl zgudui profund; câteva clipe crezu chiar în presimţiri şi se gândi, cu o uimire plină de voioşie: „Oare nu-i ăsta semnul că el va avea gloria lui Copernic, iar eu... fericirea?... N-ai decât să-ţi construieşti maşini zburătoare, dar lasă-mi-o mie pe verişoara ta!...”

Peste o clipă însă se dezmetici: „Ce sunt superstiţiile astea?... Cum de am ajuns aici?...”

Oricum, îi plăcea foarte mult gândul că Ochocki va avea o glorie nemuritoare, iar el, pe Isabela în carne şi oase. Inima i se umplu de nădejde. Începu să glumească pe socoteala sa, cu toate că se simţea liniştit şi mai îmbărbătat.

„Să presupunem, îşi zise, că până la urmă, cu toate insistenţele mele, mă va respinge… Atunci… atunci, pe cuvântul meu de onoare, am să-mi iau o amantă şi am să merg cu ea la teatru, lângă loja familiei Lşcki. Onorabila doamnă Meliton, şi poate acel tip, Maruszewicz, îmi vor găsi o femeie care să semene cu ea (pentru zece-cincisprezece mii de ruble o poţi găsi!). O voi îmbrăca în dantele din cap până-n picioare, o voi încărca cu bijuterii, şi atunci s-o vedem pe domnişoara Isabela dacă nu va păli în faţa ei. N-are decât să se mărite cu mareşalul sau cu baronul...”

Dar la gândul că Isabela s-ar putea căsători, îl apuca furia şi disperarea. Ar fi fost în stare să pună dinamită lumii întregi şi s-o arunce în aer. Peste o clipă îşi veni din nou în

fire: „Dar ce-aş putea face eu dacă va dori să se mărite?... Sau chiar dacă i-ar plăcea să aibă amanţi? Întâi pe vânzătorul meu, de pildă, apoi vreun ofiţer, pe urmă vreun vizitiu sau lacheu... Ce-aş putea face?...”

Respectul pentru persoana şi libertatea altuia era atât de puternic înrădăcinat în el, încât îi sacrifica până şi patima lui...

— Ce-am să fac?... Ce-am să fac?... repeta, strângându-şi în palme capul înfierbântat.

Dădu fuga la magazin, rezolvă câteva treburi şi se întoarse acasă; la 4, feciorul îi scoase rufele din scrin, iar frizerul veni să-l bărbierească şi să-i aranjeze părul.

Ce mai e nou, domnule Fitulski? îl întrebă Wokulski pe frizer.

— Nimic nou! Situaţia e din ce în ce mai complicată. Congresul de la Berlin se gândeşte cum să strângă în chingă Europa, Bismarck, cum să strângă în chingi congresul, iar evreii, cum să ne radă pe noi la piele... Îi răspunse frizerul, un tânăr sprinten şi frumos ca un serafim, desprins parcă dintr-un jurnal de mode.

Apoi îi legă prosopul în jurul gâtului şi, în timp ce-i săpunea obrajii, continuă:

— În oraş e linişte până una-alta. De fapt, n-are ce să se întâmple. Am fost ieri cu câţiva inşi la Saska Kempa... Oh, domnule, ce tineret vulgar!... S-au certat la dans şi, imaginaţi-vă vă rog... Capul puţin mai sus, *s’il vous plaît*![51]...

Wokulski ridică puţin capul şi observă că frizerul poartă butoni de aur la manşetele destul de soioase.

— S-au certat la dans, continuă elegantul nostru, făcând să sclipească briciul prin faţa ochilor lui Wokulski, închipuiţi-vă că un tip, voind să tragă un picior altuia, a lovit o doamnă!... Ce tărăboi!... S-au provocat la duel!... Eu, fireşte, am fost ales martor, şi mă găseam azi în mare

---

[51] *Vă rog! (fr.).*

încurcătură, deoarece făcusem rost numai de un pistol, când, ce să vedeţi, acum o jumătate de oră cel care a provocat scandalul a venit la mine şi mi-a spus că nu-i prost să se dueleze şi că ofensatul poate să-i dea înapoi lovitura, cu condiţia să fie numai una... Capul puţin la dreapta, *s'il vous plaît*... Ei, şi cum vă spuneam, l-am apucat pe tip de guler, i-am tras un genunchi în spate, şi marş! Afară cu el! Cu un caraghios nu merită să te duelezi, *n'est-ce pas?*[52]... Acum la stânga, *s'il vous plaît...*

Termină bărbieritul, spălă obrazul şi, după ce-l înfăşură într-o cârpă care semăna cu cămaşa funerară a unui deţinut, continuă să turuie:

— Ciudat e că la dumneavoastră în casă n-am văzut niciodată nici urmă de femeie! Şi doar am venit la ore diferite... Luă pieptenele şi peria şi începu să-i facă frizura. Am venit la ore diferite şi, domnule, am un ochi!... Mai rar!... Cu toate astea, nici urmă de fustă, de pantof sau de panglicuţă... O dată mi-a fost dat să văd un corset până şi la o faţă bisericească! E drept că-l găsise pe stradă şi tocmai voia să-l trimită unui ziar, anonim. Dar la ofiţeri! mai ales la husari!... Capul în jos, *s'il vous plaît*...
Stau la rând ca la moară!... La unul, mă rog, am întâlnit nu mai puţin de patru, şi toate cu surâsul pe buze... Din clipa aceea, vă dau cuvântul meu de onoare, îl salut de câte ori îl întâlnesc pe stradă, deşi nu mă mai cheamă să-l servesc şi mi-e dator cinci ruble. Dar, mă rog dumneavoastră, dacă am putut să dau şase ruble pentru un loc la concertul lui Rubinstein, apoi nu regret cinci ruble pentru un virtuoz ca ăsta... Poate că n-ar strica să vă înnegresc puţin părul, *je suppose que oui!*[53]...

— Nu, mulţumesc! răspunse Wokulski.

— Eram sigur! oftă frizerul. Dumneavoastră, stimate domn, nu sunteţi pretenţios, şi asta nu-i bine!... Cunosc

---

[52] *Nu-i aşa? (fr.).*

[53] *Cred că da!*

câteva balerine care bucuroase ar lega relaţii cu dumneavoastră şi vă dau cuvântul meu de onoare că merită... Au corpuri minunate, muşchiulatură zdravănă, bustul ca o saltea pe arcuri, mişcări pline de graţie şi pretenţii destul de modeste, mai ales cele tinere. Căci femeia, vedeţi dumneavoastră, cu cât e mai bătrână, cu atât e mai costisitoare şi, desigur, de aceea nimeni nu-i atras spre cele de şaizeci de ani, căci pentru ele nu există preţ! Chiar şi Rotschild ar da faliment!... În schimb, unei începătoare îi daţi trei mii de ruble pe an, ici-colo câte un cadou mărunt, şi vă este credincioasă... Ah, femeiuştile astea!... Din cauza lor sufăr de sciatică, dar tot nu pot fi supărat pe ele...

Îşi termină treaba, se înclină după regulile cele mai desăvârşite şi ieşi cu surâsul pe buze. Uitându-te la mâna lui strălucită şi la servieta în care îşi ţinea periile şi bricele, l-ai fi putut lua drept un funcţionar de minister...

După plecarea lui, Wokulski nu mai avu timp să se gândească la balerinele tinere, fiind preocupat de o întrebare extrem de importantă pentru el: fracul sau jacheta?

„Dacă mă îmbrac în frac, voi avea înfăţişarea unui om elegant, care respectă anumite reguli, deşi, în definitiv, puţin îmi pasă de ele! Dacă îmi pun jacheta, familia Lşcki s-ar putea simţi ofensată. Mai ales dacă e şi vreun străin... N-am ce-i face! Dacă m-am apucat de treburi atât de caraghioase ca trăsura sau calul de curse, trebuie să îmbrac şi fracul!”

Râse în sinea lui de toate copilăriile pe care le făcea pentru domnişoara Isabela.

„Ei, bătrânul meu Hopfer! O, voi, prieteni de la Universitate şi din Siberia! Oare şi-ar fi putut închipui vreunul dintre voi că am să fiu vreodată preocupat de asemenea nimicuri?...”

Îmbrăcă fracul şi, oprindu-se în faţa oglinzii, se simţi

mulţumit. Haina, strânsă pe talie, îi scotea perfect în evidenţă linia atletică.

Trăsura aştepta de un sfert de oră: se făcuse cinci şi jumătate. Wokulski îşi luă un pardesiu uşor şi ieşi din casă. Când se urcă în trăsură, era foarte palid şi foarte calm, ca un om care se duce să înfrunte o primejdie.

CAPITOLUL XVI

„EA”, „EL” ŞI CEILALŢI

Pe când Wokulski se pregătea să vină la masă, domnişoara Isabela se întorcea pe la 5 de la contesă. Era puţin indispusă, foarte visătoare şi tocmai de aceea, fermecătoare.

Avusese în acea zi clipe şi de fericire, şi de decepţie. Marele tragedian italian, Rossi[54], pe care-l cunoscuse mai demult la Paris, venise la Varşovia, unde urma să dea o serie de spectacole. Îndată după sosire făcuse o vizită contesei şi se interesase îndeaproape de domnişoara Isabela. În ziua aceea trebuia să vină din nou, şi contesa o invitase şi pe nepoată-sa, anume pentru el.

Rossi însă nu venise. Trimisese doar o scrisoare de scuze, justificându-se prin vizita neaşteptată a unui personaj sus-pus.

Acum câţiva ani, la Paris, Rossi reprezentase idealul domnişoarei Isabela; fusese îndrăgostită de el şi nu-şi ascunsese sentimentele, în măsura în care, se înţelege, îi era permis unei domnişoare de condiţia ei. Celebrul artist însă băgase de seamă şi venise zilnic în casa contesei, unde jucase şi declamase tot ceea ce dorise şi-i ceruse domnişoara Isabela. Când plecase în America, îi oferise un exemplar în italiană din Romeo şi Julieta, cu următoarea dedicaţie: „O biată muscă e mai puternică, mai luată în seamă şi mai fericită decât Romeo...”

---

[54] *Ernesto Rossi (1829-1896), artist dramatic italian, vestit mai ales pentru interpretarea unor personaje din: tragediile lui Shakespeare (Romeo, Macbeth etc.).*

Vestea sosirii lui la Varşovia şi faptul că n-o uitase o emoţionaseră mult pe domnişoara Isabela. Se dusese la mătuşa ei încă de la ora 1. Tot timpul îşi făcuse drum la fereastră, fiecare huruit de trăsură îi iuţise bătăile inimii, de fiecare dată când se auzise soneria tresărise; în timpul conversaţiei fusese distrată, îmbujorată la faţă... Dar Rossi nu venise!...

Şi tocmai în ziua aceea, când se făcuse atât de frumoasă! Se îmbrăcase, anume pentru el, într-o rochie de mătase crem (de departe făcea impresia unei dantele), în urechi avea cercei cu briliante (nu mai mari decât boabele de mazăre) şi un trandafir roşu pe umăr. Atât. Rossi putea să regrete că n-o văzuse! După o aşteptare de patru ore, se întorsese acasă mânioasă, dar, cu toată mânia, luă în mână Romeo şi Julieta şi, privind cartea, gândi: „Ce-ar fi dacă Rossi ar intra acum pe uşă?...”

Ar fi fost chiar mai bine aici decât la contesă. Fără martori, poate că i-ar fi şoptit vreun cuvânt mai fierbinte şi s-ar fi convins că ea preţuieşte darul lui de odinioară.
Dar, mai presus de orice, s-ar fi convins (aşa cum arăta limpede oglinda cea mare) că în rochia crem cu trandafir pe umăr şi în fotoliul albastru ea părea o adevărată zeiţă.

Îşi aminti că Wokulski trebuie să vină la masă şi, fără voia ei, ridică din umeri. După Rossi, admirat de lumea întreagă, negustorul de galanterie i se păru atât de ridicol, încât îi făcu milă. Dacă Wokulski s-ar fi găsit în clipa aceasta la picioarele ei, poate că i-ar fi trecut degetele prin păr şi, jucându-se cu el, cum s-ar fi jucat cu un dulău uriaş, i-ar fi citit lamentaţia lui Romeo în faţa părintelui Laurenţiu:

— „Cerul e acolo unde locuieşte Julieta. Orice prăpădit de căţel, pisică sau şoricel care trăieşte în cer se poate uita la ea; doar Romeo, nu! O biată muscă e mai puternică, mai luată în seamă şi mai fericită decât Romeo. Ea poate să atingă mâna scumpă a Julietei şi să fure de pe buzele-i fierbinţi mântuirea veşnică. Muştei îi este îngăduit, dar lui

Romeo, nu, căci el e pribeag!...
O, părinte, duhurile rele urlă când aud în iad cuvântul acesta; ai inimă cel puţin tu, sfinte duhovnic şi prieten, şi alungă de la mine cuvântul acesta îngrozitor: pribegia...”
Domnişoara Isabela suspină: Cine ştie de câte ori a repetat fraza asta marele pribeag, gândindu-se la mine?!... Şi poate că n-avea nici măcar un duhovnic!...
Wokulski ar putea fi unul; el ştie desigur cum poate fi cineva cuprins de disperare din cauza mea, el şi-a pus viaţa în joc pentru mine. Întoarse câteva file şi citi: „Romeo! De ce eşti tu Romeo? Leapădă-te de numele acesta sau... jură că vei fi credincios iubiri mele, şi atunci mă voi lepăda de neamul Capuleţilor... De altfel, numai numele tău de familie îmi sună ostil, căci tu, în realitate, nu eşti pentru mine un Montagu... O, ia-ţi un alt nume, căci ce este numele?... Ceea ce numim trandafir, sub alt nume ar avea acelaşi parfum. La fel şi Romeo:
fără numele de Romeo, ar avea acelaşi preţ. Deci, Romeo, leapădă-te de numele tău, şi în locul a ceea ce nu-i nici măcar o părticică din tine, ia-mă pe mine... ah!...
toată...”

Ce ciudată asemănare era între ei: el, Rossi, actor, iar ea, domnişoara Lşcka! Leapădă-ţi numele, leapădă-ţi profesia... Da, dar atunci ce-ar rămâne?... De altfel, cu
Rossi s-ar putea căsători chiar o prinţesă de sânge, şi lumea n-ar putea decât s-o admire pentru sacrificiul ei...

Să se mărite cu Rossi... Să poarte de grijă garderobei lui de teatru şi poate chiar să-i coasă nasturi la cămăşile de noapte? „

Domnişoara Isabela se cutremură. A-l iubi fără nicio nădejde îi era de ajuns... Să-l iubească, şi uneori să poată sta de vorbă cu cineva despre această iubire tragică... Cu domnişoara Florentyna? Nu, ea n-are destul sentiment. Wokulski ar fi mult mai potrivit. S-ar uita în ochi ei, ar suferi pentru sine şi pentru ea; ea i-ar povesti, plângând, suferinţa

ei, el i-ar vorbi de a lui, şi ceasurile s-ar scurge atât de plăcut! Un negustor de galanterie în rolul unui duhovnic... În definitiv, ar putea să uite că-i negustor...

În aceeaşi clipă, domnul Tomasz se plimba prin biroul său, răsucindu-şi mustaţa căruntă şi gândind astfel:

„Wokulski e un om extrem de priceput şi de energic!

Dacă aş fi avut un administrator ca el (oftă), n-aş fi rămas fără avere... De, ce mai pot face?!... Acum însă îl am... Din vânzarea casei o să-mi rămână patruzeci, nu, cincizeci şi poate chiar şi şaizeci de mii de ruble... Dar să nu exagerăm! Să zicem cincizeci de mii de ruble...

Fie şi patruzeci de mii... Am să-i dau lui banii, el îmi va plăti cam opt mii de ruble anual dobândă. Iar restul

(dacă afacerea va merge bine în mâinile sale, aşa cum sper), restul dobânzilor îi voi spune să le capitalizeze...

Peste cinci-şase ani. Suma se va dubla, iar peste zece, va creşte poate de patru ori... Pentru că în operaţiile comerciale banii se înmulţesc vertiginos... Dar ce spun eu!...

Dacă într-adevăr Wokulski e un negustor genial, ar trebui să dobândească. Şi desigur dobândeşte, sută la sută!

Dacă-i aşa, mă voi uita în ochii lui şi-i voi spune pe şleau: «Poţi să dai altora, stimabile, cincisprezece sau douăzeci la sută anual, dar nu mie, care mă pricep la afaceri!» Iar el, fireşte, văzând cine sunt, se va înmuia deodată şi poate că-mi va oferi un venit cum nici n-am visat..

Soneria din antreu sună de două ori. Domnul Tomasz se retrase în fundul biroului şi, aşezându-se în fotoliu. Luă în mâini volumul de ştiinţe economice al lui Supinski, anume ales pentru acest scop. Mikolaj deschise uşa şi, peste o clipă, apăru Wokulski.

— A... Salut!... Exclamă domnul Tomasz, întinzându-i mâna.

Wokulski se înclină adânc în faţa părului alb al omului pe care ar fi fost bucuros să-l numească tată.

— Ia loc, domnule Stanislaw... O ţigară?... Te rog!... Ce mai e nou?... Tocmai îl citeam pe Supinski! Cap, nu glumă... Da, aşa-i popoarele care nu ştiu să muncească şi să facă economii vor pieri de pe faţa pământului... Economiile şi munca, iată totul! Cu toate acestea, mi se pare că socialiştii noştri încep să facă nazuri...

— N-au decât să facă dacă le place! răspunse Wokulski. Nu câştig nicio rublă de pe urma lor.

— Eu însă nu te voi părăsi! îl asigură domnul Tomasz cu convingere. După o clipă adăugă: Zilele acestea vând, adică permit să se scoată în vânzare casa mea. Am multe necazuri cu ea: chiriaşii nu plătesc, administratorii sunt hoţi, iar pe creditorii ipotecari sunt obligat să-i plătesc din propriul meu buzunar. Să nu te mire că până la urmă m-am săturat...

— Fireşte! zise Wokulski.

— Sper, continuă domnul Tomasz, să-mi rămână vreo cincizeci sau măcar patruzeci de mii de ruble...

— Cât credeţi că veţi primi pe casă?...

— O sută, o sută zece mii de ruble... În orice caz, suma care-mi rămâne ţi-o pun la dispoziţie, domnule Stanislaw.

Wokulski se înclină, dar ştia că domnul Tomasz nu va primi mai mult de nouăzeci de mii de ruble. Pentru că asta era suma de care dispunea în clipa aceea şi n-ar fi putut să se împrumute fără a-şi primejdui creditul.

— Am să-ţi dau întreaga sumă, domnule Stanislaw, continuă domnul Lşcki. Tocmai voiam să te întreb dacă primeşti...

— Fireşte...

— Şi ce beneficiu îmi vei asigura?

— Garantez douăzeci la sută. Dacă afacerea va merge bine, poate şi mai mult! răspunse Wokulski, convins că altcineva nu i-ar fi dat în ruptul capului mai mult de cincisprezece la sută.

„Şmecher!... gândi domnul Tomasz. Încasează, desigur,

sută la sută şi mie îmi dă numai douăzeci...”

însă nu-şi exprimă nicio obiecţie.

— Bine, iubite domn Stanislaw. Accept douăzeci la sută, numai să-mi plăteşti anticipat.

— Da, vă voi plăti anticipat... Din şase în şase luni... răspunse Wokulski.

Se temea ca domnul Tomasz să nu cheltuiască banii prea repede.

— Consimt şi la asta! zise domnul Tomasz pe un ton extrem de cordial. Iar toate câştigurile peste cele douăzeci la sută, te rog să nu mi le dai în mână, chiar dacă... te-aş implora, înţelegi?... ci să le adaugi la capital. O să crească, nu-i aşa?...

— Doamnele vă roagă să poftiţi! anunţă Mikolaj, apărând în uşa biroului.

Domnul Tomasz se ridică solemn din fotoliu şi, cu paşi tot atât de solemni, îşi conduse oaspetele în salon.

Mai târziu Wokulski încercă de multe ori să-şi aducă aminte de salonul acela şi de felul cum intrase acolo, dar nu era în stare să-şi amintească toate amănuntele,

Ţinea minte că înainte de a intra se înclinase de câteva ori în faţa domnului Tomasz, că apoi îl învăluise o mireasmă plăcută, şi atunci se înclinase în faţa unei domnişoare în rochie crem, cu un trandafir roşu pe umăr, pe urmă în faţa unei alte doamne, înaltă, îmbrăcată în negru, care îl privise speriată, sau cel puţin aşa i se păruse lui.

De-abia după o clipă Observă că persoana în rochie crem era domnişoara Isabela. Şedea într-un fotoliu, aplecată nespus de graţios spre el. Uitându-se blând în ochii lui, ea îi şopti:

— În calitate de asociat al dumitale, tatăl meu va trebui să facă o practică îndelungată până să te satisfacă,

În numele său te rog să fii îngăduitor...

Îi întinse mâna, pe care Wokulski de-abia îndrăzni s-o atingă.

— Domnul Lşcki, ca asociat, va trebui să aibă numai un avocat de încredere şi un contabil care să-i controleze din când în când socotelile, răspunse el. Restul rămâne pe seama noastră.

I se păru că spusese ceva cât se poate de stupid şi se înroşi.

— Trebuie să fii foarte ocupat la magazin... observă domnişoara Florentyna, persoana în negru, a cărei spaimă parcă mai crescuse.

— Nu chiar aşa de mult. Eu mă ocup numai de procurarea fondurilor de rulment şi de întreţinerea relaţiilor cu furnizorii şi clienţii cărora le procur marfa.
De sortimentul mărfurilor şi de stabilirea valorii lor se ocupă administraţia magazinului.

— Ce bine ar fi dacă omul ar putea să aibă întotdeauna încredere în străini! suspină domnişoara Florentyna.

— Am un excelent procurist şi totodată prieten, care conduce afacerile mai bine decât mine!

— Eşti un om fericit, domnule Stanislaw!... zise domnul Lşcki. Anul ăsta nu pleci în străinătate?

— Intenţionam să mă duc la Paris, la expoziţie.

— Te invidiez! interveni domnişoara Isabela. De două luni nu visez decât expoziţia de la Paris, dar papa nu prea pare dispus pentru această călătorie...

— Plecarea noastră depinde în întregime de domnul Wokulski, răspunse domnul Tomasz. Te sfătuiesc deci să-l inviţi cât mai des la masă şi să-i dai bucate gustoase, ca să fie bine dispus.

— Făgăduiesc că de câte ori domnul Wokulski va fi drăguţ cu noi, am să controlez personal prepararea meniului, deşi nu ştiu dacă intenţiile bune sunt de-ajuns...

— Vă sunt recunoscător, răspunse Wokulski. Asta însă nu poate avea nicio înrâurire asupra călătoriei dumneavoastră la Paris, deoarece depinde numai de voinţa dumneavoastră...

— Mergi!... şopti domnişoara Isabela:
Wokulski înclină capul. „Ştiu eu ce-nseamnă acest mergi, gândi el. Pentru un mergi ca ăsta plăteşti cu gloanţe...”
— Nu doriţi să mergem la masă?... Întrebă domnişoara Florentyna.
Trecură în sufragerie. La mijloc se afla o masă rotundă pentru patru persoane. Wokulski fu aşezat între domnişoara Isabela şi tatăl ei, având în faţă pe domnişoara Florentyna. Era calm. Atât de calm, încât simţi un fel de spaimă. Îl părăsise nebunia iubirii şi chiar se întreba dacă „ea” era femeia pe care o iubea!... Pentru că nu ştia dacă e posibil să fii îndrăgostit în halul în care era el, şi în acelaşi timp să fii atât de liniştit aflându-te numai la un pas de cauza nebuniei tale!... Era atât de liniştit, încât vedea limpede fiecare tresărire a comesenilor săi, ba, mai mult (fapt foarte amuzant!), uitându-se la domnişoara Isabela, îşi făcu următoarea socoteală:
„Rochia, cincisprezece coţi de *soie ecrue* a câte o rublă. Fac cincisprezece ruble... Dantela, zece ruble; lucrul, cincisprezece... În total, patruzeci de ruble. Rochia costă patruzeci, cerceii vreo sută cincizeci, iar trandafirul. Zece groşi...”
Mikolaj începuse să servească masa. Wokulski, fără nicio poftă de mâncare, înghiţi câteva linguri de supă rece de raci, bău vin de Porto, apoi gustă din friptură şi bău bere. Surâse fără să ştie de ce şi, dintr-o pornire ştrengărească de şcolar, hotărî să facă gafe. După prima înghiţitură de friptură puse furculiţa pe suport, lângă farfurie, gest la care domnişoara Florentyna tresări; domnul Tomasz începu să povestească plin de vervă despre o serată la Tuilleries, în cursul căreia, la cererea împărătesei Eugenia dansase menuetul cu nevasta unui mareşal.
Se servi apoi şalău, pe care Wokulski îl atacă cu cuţitul şi cu furculiţa. Domnişoara Florentyna fu cât pe-aci să leşine, domnişoara Isabela se uită la vecinul ei cu o milă

îngăduitoare, iar domnul Tomasz... domnul Tomasz începu şi el să mănânce peşte cu cuţitul şi cu furculiţa!

„Ce proşti sunteţi!” îşi spuse Wokulski, plin de dispreţ faţă de ei. Mai ales că domnişoara Isabela şopti, de altfel fără răutate: „Papa, va trebui să mă înveţi şi pe mine cum se mănâncă peştele cu cuţitul!”, ieşire care musafirului i se păru cu totul lipsită de tact.

„După cum văd, până la sfârşitul mesei o să mă lecuiesc complet de dragoste...” îşi spuse el în încheiere.

— Scumpa mea, vorbi domnul Tomasz, a nu mânca peştele cu cuţitul este, în realitate, o prejudecată... Nu-i aşa că am dreptate, domnule Wokulski?

— Prejudecată?... N-aş crede! răspunse Wokulski.
E numai transplantarea unui obicei din condiţiile unde este aplicabil în condiţii unde nu este!

Domnul Tomasz tresări.

— Englezii consideră asta aproape o insultă... declară domnişoara Florentyna.

— Englezii au peşti de mare, care pot fi mâncaţi numai cu furculiţa. Dacă ar fi avut peşti cu oase, ca ai noştri, i-ar fi mâncat poate şi ei aşa...

— O, englezii respectă întotdeauna formele! se apără domnişoara Florentyna.

— Da, respectă formele în condiţii normale, răspunse
Wokulski. În împrejurări excepţionale, însă, aplică regula: „Procedează cum e mai comod”. Am văzut, de altfel, cu ochii mei lorzi foarte distinşi care mâncau cu degetele berbec cu orez şi beau supa direct din oala în care fiersese!

Lecţia era dură. Domnul Tomasz însă o primi mulţumit, iar domnişoara Isabela aproape cu admiraţie. Negustorul acesta care mâncase cu lorzii şi enunţa o teorie atât de îndrăzneaţă în favoarea folosirii cuţitului la peşte crescu în stima ei. Cine ştie dacă teoria asta nu i se părea mai importantă decât duelul cu Krzeszowski..;

— Prin urmare, eşti împotriva etichetei? întrebă ea.

— Nu. Dar nu înţeleg să fiu sclavul ei!
— Există însă o societate care respectă întotdeauna eticheta.
— Nu ştiu. Am frecventat societăţi din cele mai înalte şi am văzut că în anumite condiţii oamenii uită de etichetă.
Domnul Tomasz aplecă uşor capul, domnişoara Florentyna se învineţi, iar Isabela se uită la Wokulski aproape binevoitoare. Poate chiar mai mult... Erau clipe când i se părea că Wokulski e un fel de Harun-al-Raşid travestit în negustor, şi atunci în inima ei se trezea admiraţia şi chiar simpatia. Da, putea fi confidentul ei.
Putea discuta cu el despre Rossi!
După îngheţată, domnişoara Florentyna, complet dezorientată, rămase în sufragerie, iar ceilalţi trecură la cafea, în biroul domnului Tomasz. Tocmai în clipa în care Wokulski îşi termina de băut cafeaua, Mikolaj îi aduse domnului Tomasz o scrisoare, prezentată pe tavă.
— Aşteaptă răspunsul...
— Ah, de la contesă... observă domnul Tomasz, uitându-se la adresă. Îmi permiteţi...
— Dacă n-ai nimic împotrivă, îl întrerupse domnişoara Isabela întorcându-se cu un surâs spre Wokulski, putem trece în salon. Între timp, papa va răspunde...
Ştia că scrisoarea fusese scrisă de mâna domnului Tomasz, care şi-o trimisese singur, pentru că întotdeauna după masă simţea nevoia să aţipească măcar o jumătate de oră.
— Nu te superi? îl întrebă domnul Tomasz pe Wokulski, strângându-l de braţ.
Musafirul ieşi din birou împreună cu domnişoara Isabela. În salon, aceasta se aşeză graţioasă pe fotoliu şi-i arătă cu mâna un alt fotoliu, la numai câţiva paşi de al său.
Rămânând singur cu ea, Wokulski simţi sângele zvâcnindu-i în tâmple. Tulburarea lui crescu şi mai mult când observă că domnişoara Isabela se uită la el cu o

privire ciudată, ca şi cum ar fi vrut să-l străpungă până în adâncul sufletului, să-l înlănţuiască. Nu mai era Isabela de la cheta de Paşti şi nici Isabela de la cursele de cai, ci o persoană care cugeta şi simţea şi care dorea să-l întrebe ceva, adresându-i-se cu toată sinceritatea.

Wokulski se uita la Isabela în tăcere şi aştepta, atât de curios să afle ce-i va spune, încât ar fi fost în stare să-l ucidă pe cel care i-ar fi deranjat.

Domnişoara Isabela nu ştia ce să facă. De mult nu fusese atât de tulburată. Îi treceau prin minte, în goană, frânturi din propriile ei fraze: „A cumpărat serviciul”, „a pierdut anume la cărţi cu papa”, „m-a ofensat”. Apoi:
„Mă iubeşte”, „a cumpărat un cal de curse”, „s-a bătut în duel”, „a mâncat cu lorzii în societăţile cele mai înalte...” Dispreţ, mânie, admiraţie, simpatie... Rând pe rând, sentimentele îi biciuiau sufletul ca picurii, de ploaie deasă, iar dincolo de această furtună clocotea nevoia ei de a-şi împărtăşi cuiva necazurile zilnice, îndoielile şi iubirea tragică pentru marele actor.

„Da, poate fi... va fi confidentul meu!...” se gândea că înecându-şi privirile în ochii uimiţi ai lui Wokulski, stând aplecată uşor înainte, ca şi cum ar fi vrut să-l sărute pe frunte. Apoi, ruşinată – nici ea nu ştia de ce – se retrase, rezemându-se de speteaza scaunului, se îmbujoră şi îşi lăsă încet în jos genele lungi, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de somn. Privind-o, Wokulski îşi aduse aminte de minunata unduire a aurorei boreale şi de melodiile ciudate, fără tonuri şi fără cuvinte, care răsună uneori în sufletul omului, ca un ecou îndepărtat al unei lumi fericite. Visător, asculta tictacul febril al ceasornicului de pe masă şi zvâcnetul repezit al sângelui în tâmple, mirându-se că aceste două bătăi, atât de rapide, erau totuşi mult mai leneşe decât fuga gândurilor sale.

„Dacă există raiul, îşi zise el, cei binecuvântaţi să-l cunoască nu pot simţi o fericire mai mare decât cea pe care

o simt eu acum.”

Tăcerea durase atât de mult, încât începuse să fie supărătoare; domnişoara Isabela fu prima care-şi dădu seama de situaţie.

— Ai avut o neînţelegere cu domnul Krzeszowski…

— În legătură cu alergările de la hipodrom... se grăbi Wokulski să completeze. Baronul era supărat că i-am cumpărat calul…

O clipă ea îl privi cu un surâs blajin.

— După aceea ai avut cu el un duel care ne-a neliniştit foarte mult… continuă, mai încet. Apoi… apoi baronul mi-a cerut scuze... (îşi lăsă ochii în jos.) în scrisoarea pe care mi-a trimis-o vorbeşte despre dumneata cu mult respect şi prietenie...

— Sunt foarte… foarte fericit... bâigui Wokulski.

— Pentru ce, domnule?

— Pentru că faptele s-au desfăşurat aşa cum s-au desfăşurat... Baronul e un om distins…

Domnişoara Isabela îi întinse mâna şi, lăsând-o câteva clipe în palma lui înfierbântată, zise:

— Cu toată neîndoielnica bunătate a baronului, eu îţi mulţumesc numai dumitale. Îţi mulţumesc... Sunt servicii care nu pot fi uitate repede şi într-adevăr… (vorbea mai rar şi mai încet) într-adevăr m-aş simţi bine dacă aş şti că-ţi pot face un serviciu pe măsura amabilităţii dumitale…

Wokulski îi lăsă mâna şi se aşeză mai bine în fotoliu.

Era atât de ameţit, încât nici nu luase în seamă cuvântul „amabilitate”.

— Fie! răspunse. Dacă porunciţi dumneavoastră, sunt gata să-mi recunosc chiar şi… meritele! Pot oare în schimb să vă rog ceva?

— Da.

— Vă rog numai atât:îngăduiţi-mi să vă fiu de folos în măsura puterilor mele. Întotdeauna şi în orice împrejurare…

— Domnule!… Dar uzezi de un truc! făcu Isabela

surâzând. Eu vreau să-mi plătesc o datorie, şi dumneata mă sileşti să contractez altele noi! Se poate aşa ceva?…

— De ce nu?… Nu îngădui oare şi comisionarilor publici să-ţi facă servicii?

— Dar pentru asta li se plăteşte! răspunse domnişoara Isabela, uitându-se ştrengăreşte în ochii lui.

— Singura deosebire între ei şi mine este că pe ei trebuie să-i plătim, iar pe mine nici nu se cade, nici nu se poate!

Domnişoara Isabela dădu din cap.

— Rugămintea mea, continuă el, nu depăşeşte graniţa relaţiilor celor mai obişnuite dintre oameni. Femeile poruncesc întotdeauna, iar noi le îndeplinim întotdeauna poruncile. Asta-i tot. Oamenii care fac parte din aceeaşi sferă socială cu dumneata n-ar trebui să se roage pentru nimic; pentru ei, împlinirea dorinţelor zilnice e o obligaţie, chiar o lege! Eu în schimb mi-am făcut singur loc în viaţă şi astăzi te implor să-mi acorzi favoarea aceasta, întrucât îndeplinirea poruncilor dumitale însemnează pentru mine un fel de înnobilare. O, Doamne! Dacă vizitiii şi lacheii pot purta culorile blazonului dumitale, de ce n-aş merita şi eu cinstea asta?

— Cum, tocmai dumneata vorbeşti aşa?… Eşarfa mea nu mai pot să ţi-o ofer, fiindcă ai luat-o singur, cu forţa.
Iar ca să ţi-o cer înapoi… e prea târziu, ţinând seama de scrisoarea baronului.

Îi întinse din nou mâna, şi Wokulski i-o sărută cu respect. Din camera alăturată se auzi zgomotul unor paşi înfundaţi, şi domnul Tomasz intră odihnit, radios. Pe faţă i se citea atâta cordialitate, încât Wokulski îşi zise în gând: „Aş fi un mizerabil dacă cele treizeci de mii de ruble ale tale nu ţi-ar aduce zece mii de ruble anual!”

Rămaseră câteşitrei de vorbă un sfert de oră, discutând despre ultima serbare de la „Dolina Szwajcarska”, dată în scop de binefacere, despre sosirea lui Rossi şi despre călătoria la Paris; în sfârşit, Wokulski îi părăsi cu regret,

promiţând să vină mai des şi să plece la Paris, o dată cu ei.

— Ai să vezi ce vesel o să fie acolo! îi spuse domnişoara Isabela la despărţire.

CAPITOLUL XVII

CRAPĂ mugurii şi mijesc ILUZIILE

Când Wokulski ajunse acasă, era opt şi jumătate seara. Soarele nu apusese de mult, dar cel ce-ar fi privit cu luare-aminte cerul ar fi putut desluşi de pe acum licărirea stelelor mai puternice pe bolta abia întunecată. Pe străzi răsuna larma voioasă a pietonilor, iar în inima lui Wokulski era linişte şi voie bună.

îşi reamintea fiecare mişcare, fiecare surâs, fiecare privire şi fiecare expresie a domnişoarei Isabela, căutând în ele cu grijă orice urmă de pornire ostilă sau de trufie. În zadar. Îl tratase ca pe un egal şi ca pe un prieten, îl invitase să-i viziteze mai des, ba chiar îl rugase să-i spună cu ce s-ar putea achita faţă de el...

„Dacă aş fi cerut-o atunci în căsătorie? Ce-ar fi fost?...

Se gândi iar la chipul ei care-i umplea sufletul, dar nu-şi aminti să fi desluşit nicio urmă de pornire potrivnică. Din contră, numai lumina unui surâs ştrengăresc.

„Ar fi răspuns că ne cunoaştem încă prea puţin, că ar trebui să-i dovedesc că merit să-mi fie soţie... Da...
aşa mi-ar fi răspuns!” îşi repeta el mereu, amintindu-şi simpatia neîndoielnică pe care i-o arătase domnişoara
Isabela.

„În general, am fost animat de prejudecăţi faţă de aristocraţie. Şi ei sunt oameni ca şi noi, ba poate înzestraţi cu sentimente mult mai delicate. Ştiind că suntem nişte bădărani în goană după avere, ne evită. Dar când găsesc în rândurile noastre inimi cinstite, şi le apropie...
Ce soţie încântătoare ar putea fi! Fireşte, trebuie s-o merit.

Şi încă pe deplin!”

Se simţi cuprins de o vie bunăvoinţă, întâi faţă de membrii familiei Lşcki, apoi de rudele lor mai îndepărtate, de magazinul lui şi de toţi câţi lucrau acolo, de toţi negustorii care întreţineau relaţii cu el; în sfârşit, faţă de ţara întreagă, de omenirea toată. I se părea că orice trecător de pe stradă îi e o rudă mai apropiată sau mai depărtată, mai veselă sau mai tristă. N-ar fi lipsit mult să se oprească pe trotuar şi să-i întrebe: „Care dintre voi aveţi nevoie de ceva?... Cereţi, porunciţi, vă rog frumos... În numele Ei!”

„Până azi mi-am irosit viaţa în van! gândi. Am fost un egoist. Ochocki – ce suflet minunat! – vrea să dea aripi omenirii, şi pentru idealul lui uită de propria sa fericire! Faima, fireşte, e o prostie; munca pentru progresul obştesc rămâne baza...”

După un timp continuă, surâzând: „Femeia asta a făcut din mine un om bogat şi cu reputaţie: dacă se încăpăţânează, cine ştie ce mai poate face!... Poate chiar un sfânt, un martir care îşi va dărui munca şi viaţa pentru binele aproapelui... Fireşte, le voi dărui, dacă aşa va dori Ea!...”

Magazinul era închis, dar prin deschizăturile obloanelor se strecura o rază de lumină.

„Lucrează încă”, îşi spuse Wokulski.

O luă spre poartă şi intră pe uşa din spate. În prag se întâlni cu Zişba, care îl salută cu o plecăciune adâncă; în fundul magazinului mai erau câteva persoane. Klejn tocmai se urca pe o scară, ca să îndrepte ceva în rafturi;
Lisiecki îşi îmbrăca paltonul, iar lângă Rzecki, care şedea la masa de lucru, în faţa registrului, văzu un om plângând.

— Vine patronul! exclamă Lisiecki.

Rzecki îşi duse mâna la frunte şi se uită la Wokulski;
Klejn se înclină de câteva ori din vârful scării, iar omul care plângea se întoarse deodată şi i se aruncă’ la picioare.

— Ce s-a întâmplat?!... Întrebă Wokulski mirat, recunoscându-l pe bătrânul încasator Oberman.

— A pierdut peste patru sute de ruble! răspunse Rzecki, aspru. Fireşte, nu-i vorba de un abuz de încredere, de asta garantez cu capul, dar nici firma nu poate să piardă banii! Cu atât mai mult cu cât domnul Oberman are la noi economii de câteva sute de ruble! Deci, una din două, continuă domnul Rzecki, iritat. Sau domnul Oberman plăteşte, sau domnul Oberman îşi pierde postul... Frumoase afaceri mai facem cu încasatori ca domnul Oberman...

— Am să plătesc, domnule! se văita încasatorul, plângând în hohote. Am să plătesc, dar vă rog ca suma să fie repartizată măcar pe câţiva ani. Cele cinci sute de ruble pe care le am la dumneavoastră sunt toată averea mea! Băiatul a terminat şcoala şi vrea să urmeze medicina, iar eu sunt în pragul bătrâneţii... Numai Dumnezeu ştie cât am trudit ca să-i strâng!... Ar trebui să mă nasc din nou ca să-i pot aduna a doua oară...

Klejn şi Lisiecki aşteptau sentinţa patronului.

— Da, zise Wokulski – firma nu poate pierde. Oberman va plăti!

— Cum porunciţi dumneavoastră! îngăimă casierul, distrus.

Klejn şi Lisiecki salutară şi ieşiră. După ei, oftând, se pregătea şi Oberman să părăsească magazinul, dar Wokulski îl opri:

— Oberman, ai să plăteşti suma, iar eu am să ţi-o restitui...

încasatorul se aruncă la picioarele lui.

— Lasă... Lasă... se apără Wokulski, ajutându-i să se ridice. Dacă spui cumva vreun cuvânt despre înţelegerea noastră, retrag ceea ce ţi-am făgăduit! Pricepi, Oberman? Ca’ nu cumva să le vină şi altora pofta să-mi piardă banii! Acuma du-te acasă şi taci!...

— Înţeleg! Dumnezeu să vă dăruiască toată fericirea!

răspunse încasatorul şi ieşi, încercând în zadar să-şi ascundă bucuria.

— Mi-a şi dăruit-o pe cea mai mare! zise Wokulski, gândindu-se la domnişoara Isabela.

Rzecki era nemulţumit.

— Dragul meu Stas, începu el îndată ce rămaseră singuri, ai face mai bine dacă nu te-ai amesteca în treburile magazinului! Am ştiut din capul locului că nu-i vei cere să dea înapoi suma întreagă. Nici eu nu i-aş fi cerut asta. Dar vreo sută de ruble, ca pedeapsă, tot ar fi trebuit să plătească, păcătosul!... Şi apoi, ce dracu, puteai să-l ierţi şi de toată suma, dar să-l fi ţinut pe jar măcar câteva săptămâni... În felul ăsta, mai bine să închidem imediat dugheana!

Wokulski începu să râdă:

— M-aş fi temut de mânia lui Dumnezeu dacă într-o zi ca asta l-aş fi pedepsit!

Rzecki făcu ochii mari,

— Ce zici?...

— N-are importanţă! De-abia acum mi-am dat seama că omul trebuie să fie milos.

— Ai fost întotdeauna, şi chiar prea milos! zise indignat domnul Ignacy. O să vină vremea să te convingi că oamenii n-au să se poarte la fel cu tine!

— Ba se poartă! răspunse Wokulski, întinzându-i mâna ca să-şi ia rămas bun.

Domnul Ignacy deveni zeflemitor:

— Se poartă frumos? N-aş vrea să ai nevoie vreodată să le pui la încercare mila şi dragostea!

— Le am, fără să-i pun la încercare. Noapte bună!

— Le ai!.. Le ai!... Să te vedem când ai să fii la aman! Noapte bună, noapte bună!... Încheie bătrânul închizându-şi cu zgomot registrele.

Wokulski porni spre casă.

„În sfârşit, se gândi, a venit vremea să-i fac o vizită şi lui

Krzeszowski... Am să mă duc mâine... E un om cumsecade... I-a cerut scuze domnişoarei Isabela... Am să-i mulţumesc, şi să fiu al dracului dacă n-am să încerc să-i dau o mână de ajutor! Deşi cu un trândav şi un uşuratic ca el, greu să faci ceva... Ei, o să încerc... El şi-a cerut scuze domnişoarei Isabela, în schimb eu am să-l scap de datorii."

Se simţea atât de sigur şi de liniştit, încât, o dată ajuns acasă, în loc să cadă pe gânduri, ca de obicei, se apucă de lucru. Luă un caiet gros, scris în cea mai mare parte, apoi o carte de exerciţii polono-engleze şi începu să transcrie propoziţiuni întregi, pronunţându-le încet şi încercând să-l imite cât mai bine pe domnul William Collins, profesorul său.

Când se întrerupea pentru câteva clipe, se gândea la baronul Krzeszowski, pe care plănuise să-l viziteze a doua zi. Chibzuind prin ce mijloace să-l scape de datorii.
Apoi gândul îi luneca spre Oberman, pe care-l salvase din nenorocire.

„Dacă binecuvântările au vreo valoare, îşi zicea el, tot capitalul de binecuvântări al lui Oberman i-l cedez ei, cu dobândă cu tot!..."

Apoi i se păru că darul lui nu e prea strălucit, pentru că reprezenta fericirea unui singur om. Omenirea întreagă n-o putea ferici; ar fi fost deci mai bine ca, pe măsură ce va ajunge s-o cunoască mai îndeaproape, să încerce măcar salvarea câtorva fiinţe.

„Al doilea o să fie Krzeszowski, îşi zise mai departe, deşi salvarea celor de teapa lui nu constituie un merit..."

Se lovi cu palma peste frunte, dădu la o parte caietul cu exerciţiile de engleză şi luă dosarul cu corespondenţa particulară, o mapă de marochin, în care-şi ţinea scrisorile, trecute după data sosirii într-o listă aflată la început.

— Aha! exclamă el. Uite şi scrisoarea Magdalenei mele şi a ocrotitoarelor ei! Pagina şase sute trei...

Găsi pagina şi citi cu atenţie cele două scrisori:

prima, într-o formă elegantă, a doua, parcă ieşită din mâna unui copil. În prima era informat că Maria, fostă femeie de moravuri uşoare, învăţase lenjeria şi croitoria, distingându-se prin atitudinea ei pioasă supusă, blândă şi printr-o purtare bună. În scrisoarea a doua, Maria îi mulţumea pentru ajutorul primit până atunci şi-l ruga să-i găsească o slujbă:

„Bunule domn Wokulski, dacă Dumnezeu ţi-a dat atâta bănet, te rog să nu mai cheltuieşti pentru mine, păcătoasa. Acuma pot s-o scot la capăt şi singură, numai să am unde lucra, iar oameni care să aibă mai mare nevoie decât mine, nefericită şi cu fruntea pătată de ruşine, găseşti la Varşovia câţi vrei…”

Wokulski simţi o strângere de inimă la gândul că cererea ei rămăsese câteva zile fără răspuns. Scrise imediat răspunsul şi chemă feciorul.

— Mâine dimineaţă, îi porunci, trimiţi scrisoarea asta la surorile Ordinului „Sfânta Magdalena”…

— Am înţeles! răspunse servitorul, încercând să-şi înăbuşe căscatul.

— Tot mâine să mi-l aduci aici pe căruţaşul Wysocki din strada Tamka. Ştii unde e?

— Da, cum să nu! Dar aţi auzit că…

— Să-i spui să vină dis-de-dimineaţă…

— Bine! Aţi auzit că Oberman a pierdut o groază de bani? A fost aici spre seară şi s-a jurat că se împuşcă sau că face nu ştiu ce altă prostie dacă nu aveţi milă de el. Eu i-am spus: „Nu fi prost, omule, zic, nu te-mpuşca, mai aşteaptă, că bătrânul nostru are inimă bună… “
Dar el de colo: „Şi eu cred tot aşa, zice, dar, oricum, o să fie mare tămbălău şi ceva-ceva tot o să-mi reţină, zice, iar în timpul ăsta fiu-meu trebuie să intre la Medicină şi mie, zice, bătrâneţea îmi moaie genunchii…”

— Te rog, du-te la culcare! îl întrerupse Wokulski.

— Mă duc, mă duc! răspunse feciorul burzuluit. La

dumneavoastră e mai rău decât la închisoare! Nici să dormi nu poţi când vrei!

Luă scrisoarea şi ieşi.

A doua zi, pe la 9 dimineaţa, servitorul îl trezi spunându-i că Wysocki aşteaptă.

— Să intre!

Peste o clipă se ivi căruţaşul. Era îmbrăcat curat, arăta bine şi părea voios. Se apropie de pat şi sărută mâna lui Wokulski.

— Dragă Wysocki, mi se pare că în casa ta ai o cameră liberă.

— Da, domnule, unchiu-meu a murit, şi nemernicii de chiriaşi n-au vrut să plătească, aşa că i-am gonit. Ticăloşii! Au bani de vodcă, dar chiria n-au de unde-o plăti!

— Bine. Închiriez eu camera! zise Wokulski. Numai că trebuie s-o faci lună...

Căruţaşul se uită la el mirat.

— O' să locuiască în ea o croitoreasă tânără, continuă Wokulski. Poate să mănânce la voi, nevastă-ta să-i spele rufele... Vezi de ce are nevoie... Pentru mobilă şi rufărie plătesc eu... Băgaţi de seamă să nu-şi aducă pe cineva în casă!...

— Vai de mine! De câte ori o să aveţi nevoie de ea, v-o aduc aici, dar în ce priveşte vreun bărbat străin, asta nu! Numai să nu vă alegeţi cu vreo pacoste, boierule...

— Măi, dar prost mai eşti, Wysocki! N-am nevoie de ea pentru mine! Vreau numai să se poarte cum trebuie, să fie curată, harnică! De dus, să se ducă unde-i pofteşte inima! Numai la ea să nu vină cineva. Înţelegi? Zugrăveşte pereţii, spală podeaua şi cumpără ceva mobilă, mai ieftină, dar să fie nouă şi bună! Te pricepi?

— Ei, ba nu! Câtă mobilă am transportat eu în viaţa mea!...

— Bine. Nevastă-ta să vadă ce rufărie şi îmbrăcăminte îi trebuie şi să-mi spună.

— Am înţeles, boierule!

— Dar, ia ascultă! Fratele tău cum o mai duce?

— Bine, boierule. Mulţumită lui Dumnezeu şi dumneavoastră şade la Skierniewice, are bucata lui de pământ, şi-a luat un argat şi acum a ajuns domn mare. Peste câţiva ani mai cumpără o fâşie de pământ, că vin la el de mănâncă un paznic de la calea ferată şi doi ungători. Iar acum i-au mărit şi leafa...

Wokulski îşi luă rămas bun de la căruţaş, apoi începu să se îmbrace.

„Aş vrea să dorm până în clipa când am s-o văd din nou”, îşi spuse în gând.

N-avea chef să treacă pe la magazin. Luă o carte şi începu să citească, hotărât ca între 1 şi 2 să se ducă la baronul Krzeszowski.

La 11 zbârnâi soneria în antreu şi se auzi zgomotul unei uşi deschise. Intră feciorul.

— Vă caută o fată...

— Pofteşte-o în salon!

Se auzi foşnetul unei rochii. Oprindu-se în prag, Wokulski o văzu pe Magdalena lui, uimitor de schimbată.
Era îmbrăcată în negru, avea tenul puţin palid, dar sănătos, şi o privire timidă. Văzându-l, se îmbujoră la faţă şi începu să tremure.

— Ia loc, domnişoară Maria! zise el, arătându-i un scaun.

Fata se aşeză pe marginea scaunului tapisat cu pluş, cuprinsă de o ruşine şi mai mare. Clipea des. Cu ochii în jos şi cu lacrimi aninate în gene. Nu mai semăna de loc cu cea de acum două luni.

— Domnişoară, ai şi învăţat croitoria?

— Da.

— Şi unde ai vrea să intri?

— Poate la vreun magazin. Sau o să plec după lucru...
în Rusia...

— De ce tocmai acolo?

— Am auzit că acolo s-ar găsi mai uşor de lucru. Aici... cine mă primeşte? şopti fata!

— Dar dacă ai găsi de lucru de la vreun magazin, n-ai vrea să rămâi?

— Ba da... Numai că trebuie să ai maşină de cusut şi locuinţă, şi toate celelalte... Altfel, trebuie să intri slugă,

Până şi vocea i se schimbase. Wokulski se uită lung la ea, apoi zise:

Deocamdată rămâi în Varşovia. Vei locui în strada Tamka, la familia căruţaşului Wysocki. Sunt oameni de treabă. O să ai o cameră separată şi o să mănânci la ei.
în ceea ce priveşte maşina şi toate cele necesare, le vei avea şi pe acestea. Am să-ţi dau o scrisoare de recomandaţie către un magazin de lenjerie. În câteva luni vom vedea dacă o poţi scoate la capăt. Uite, ai aici adresa familiei Wysocki. Te rog du-te îndată la ei, cumpără cele necesare împreună cu soţia lui Wysocki şi ai grijă să se facă rânduială în cameră. Mâine îţi trimit şi o maşină de cusut... Uite bani, ca să te poţi gospodări. Ţi-i împrumut.
Mi-i vei da înapoi în rate când vei începe să câştigi.

Îi dădu câteva zeci de ruble înfăşurate într-un bilet adresat lui Wysocki. Cum fata se codea să primească, îi vârî în mână cu sila.

— Te rog!... Du-te imediat la Wysocki! Peste câteva zile o să primeşti prin el recomandaţia pentru magazinul de lenjerie. Dacă ai vreo nevoie urgentă, anunţă-mă. Şi acum, bună ziua!...

Se înclină şi se retrase în birou.

Fata mai rămase o clipă în mijlocul salonului. Apoi îşi şterse lacrimile şi ieşi, fericită şi uluită.

„O să vedem cum o să-i meargă”, îşi zise Wokulski, înainte de a-şi relua cititul.

La ora 1 porni spre casa baronului Krzeszowski, reproşându-şi că îl vizitează atât de târziu pe fostul său adversar.

„Nu-i nimic! Nu puteam să mă duc cât a fost bolnav. În schimb, i-am trimis o carte de vizită.”

Apropiindu-se de casa baronului, Wokulski observă fără voie că zidurile clădirii au o culoare verzuie, tot atât de nesănătoasă ca şi tenul gălbui al lui Maruszewicz, şi că storurile de la apartamentul lui Krzesowski erau ridicate.

„Se vede că s-a făcut bine, îşi zise. Nu se cade încă să-l întreb aşa, pe neaşteptate, despre datoriile lui. Rămâne pe când am să vin a doua sau a treia oară. Am să-i plătesc cămătarii, şi sărmanul baron o să răsufle uşurat. Nu pot fi indiferent faţă de un om care şi-a cerut scuze domnişoarei Isabela!...”

Urcă la etaj şi sună. Se auzi zgomot de paşi, dar nimeni nu se grăbi să-i deschidă. Sună a doua oară.

Zgomotul paşilor continua să se audă dincolo de uşă, ba chiar şi un fel de târşâit, de parcă ar fi tras cineva mobila din loc, dar nici acum nu-i deschise nimeni. Nerăbdător, trase de clopoţel cu atâta putere, încât fu cât pe ce să rupă cordonul, De-abia atunci se apropie cineva, desprinse calm lănţişorul, învârti cheia în broască şi trase zăvorul, mormăind:

— Trebuie să fie vreun cunoscut... Un evreu n-ar suna aşa...

...În sfârşit. Uşa se deschise, şi în prag apăru lacheul Konstanty. Văzându-l pe Wokulski, clipi repede şi, răsfrângându-’şi buza de jos, întrebă;

— Ce este

Wokulski ghici că nu se bucură de favoarea credinciosului servitor care fusese prezent la duel.

— Domnul baron e acasă? întrebă el.

— Domnul baron e bolnav şi nu primeşte pe nimeni! Acum e doctorul la dânsul!

Vizitatorul îi întinse cartea sa de vizită şi două ruble.

— Când ar putea fi văzut domnul baron?

— Acum curând nu prea... răspunse Konstanty ceva mai

potolit. Domnul baron e bolnav de pe urma împuşcăturii, şi doctorii i-au spus să plece zilele astea în străinătate sau la ţară!

— Aşadar, înainte de plecare nu poate fi văzut?...

— Nu... nu se poate... Doctorii i-au poruncit să nu primească pe nimeni. Domnul baron are mereu temperatură...

Două măsuţe pentru jocul de cărţi, dintre care una cu un picior rupt, iar a doua cu postavul numai pete, precum şi mucurile lumânărilor din candelabre erau indicii suficiente pentru a pune la îndoială exactitatea afirmaţiilor lui Konstanty. Totuşi Wokulski îi mai dădu o rublă şi plecă, nemulţumit.

„Poate că baronul nu vrea să mă primească!... Ha, ha, ha! Atunci... n-are decât să-şi plătească singur datoriile şi să se apere de cămătari zăvorându-se în casă cu patru rânduri de chei!”

Baronul avea într-adevăr intenţia să plece la ţară şi, fără să fie sănătos, nu era nici prea bolnav. Rana din obraz i se cicatriza foarte încet, nu pentru că ar fi fost gravă, ci pentru că organismul pacientului era foarte zdruncinat. În clipa când sunase Wokulski la uşă, baronul nu zăcea în pat, dar, ce-i drept, înfăşurat la cap ca o babă pe timp geros, şedea în fotoliu, iar lângă el se afla nu doctorul, ci contele Licinski, căruia tocmai i se plângea de starea proastă a sănătăţii sale.

— Dracu s-o ia! Viaţa asta e aşa de nesuferită! Ce-i drept, tata mi-a lăsat moştenire o jumătate de milion de ruble, darmi-a lăsat şi patru boli, dintre care fiecare costă un milion... Ce incomod e fără ochelari!...
Ei, şi închipuieşte-ţi, dragă conte, că banii s-au dus, iar bolile au rămas. Şi cum m-am mai pricopsit şi eu cu alte câteva boli şi ceva datorii, situaţia e acum limpede: e de-ajuns să mă înţep cu un ac, că trebuie să trimit imediat şi după coşciug, şi după notarul public!

— Exact! încuviinţă contele. Nu socot însă necesar ca, aşa stând lucrurile, să te ruinezi cheltuind cu notarii publici!

— De fapt, pe mine mă ruinează portăreii…

În timp ce turuia pe nerăsuflate, baronul auzi vorbă în antreu, dar nu-şi dădu seama cine venise. Abia când uşa fu închisă, zăvorul tras şi lănţişorul pus la loc, strigă:

— Konstanty!…

Servitorul intră fără prea mare grabă.

— Cine a fost?… Desigur Goldcygier… Ţi-am spus să nu stai de vorbă cu ticălosul ăla, ci să-l apuci de guler şi să-i faci vânt pe scări! (Se întoarse spre Licinski.)
Închipuieşte-ţi că mizerabilul mă sâcâie cu o poliţă falsificată în valoare de patru sute de ruble! Şi mai are obrăznicia să-mi ceară s-o onorez!…

— Dă-l în judecată! Da, exact!

— N-am să-l dau în judecată… Eu nu sunt procuror, şi n-am obligaţia să urmăresc falsificatorii! De altfel, nu vreau să iau o iniţiativă menită să nenorocească pe cine ştie ce prăpădit care îşi sparge capul ca să imite semnăturile altora!... Aştept deci să mă dea Goldcygier în judecată şi de-abia atunci, fără să acuz pe cineva, să declar că semnătura nu e a mea!

— Numai că de data asta n-a fost Goldcygier, mormăi Konstanty.

— Dar cine?… Administratorul?… Croitorul?…

— Nu... A fost domnul ăsta, zise servitorul, prezentându-i lui Krzeszowski cartea de vizită. E cumsecade, dar l-am gonit, căci aşa aţi poruncit...

— Cum?!… făcu mirat contele. Nu-l primeşti pe Wokulski?

— Da! confirmă baronul. E o figură sinistră. Adică...
nu-i de rangul nostru.

Contele Licinski se înţepeni în fotoliu, cu o anumită afectare.

— Nu m-am aşteptat să aud una ca asta… din partea dumitale… exact!

Baronul se grăbi să-l lămurească:

— Nu lua cuvintele mele ca o defăimare. Domnul Wokulski n-a comis nicio faptă infamă, ci numai... o mică porcărie, care merge poate în comerţ, dar nu şi în societatea înaltă!...

Contele, din fotoliu, iar Konstanty, din prag, se uitau ţintă la el.

— Judecă şi dumneata, dragul meu, continuă baronul. Am cedat iapa doamnei Krzeszowska, soţia mea legitimă în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, pentru suma de opt sute de ruble. Doamna Krzeszowska, ca să-mi facă sânge rău (nici nu ştiu măcar pentru ce), a hotărât s-o vândă. Şi s-a găsit un cumpărător: cine? domnul Wokulski! Domnul Wokulski, care, folosi ndu-se de slăbiciunea unei femei, a vrut să câştige două sute de ruble, plătind pentru iapă numai şase sute!...

— Dreptul lui! Da, exact! zise contele.

— E! Dumnezeule!... Ştiu că era dreptul lui... Dar un om care pentru faima sa zvârle mii de ruble, dar care, undeva, în umbră, câştigă de pe urma unei femei isterice douăzeci şi cinci la sută, e un om lipsit de bun-simţ... Nu e un gentleman... N-a comis nicio crimă, dar... e atât de inegal în fapte, încât. Seamănă cu cel care dăruieşte prietenilor covoare şi şaluri scumpe şi în acelaşi timp şterpeleşte batistele din buzunarele necunoscuţilor.
Poţi susţine că nu-i aşa?...

Contele tăcea. De-abia peste o clipă rosti:

— Da, exact!... Dar... eşti sigur?

— Absolut! Afacerea care a avut loc între doamna Krzeszowska şi Wokulski a fost făcută prin intermediu lui Maruszewicz, omul meu, şi informaţiile le am de la el.

— Da, exact! în orice caz, Wokulski e un bun negustor şi va conduce bine societatea noastră...

— Dacă n-o să vă tragă pe sfoară...

Konstanty, care rămăsese în prag, dădea din cap cu

compătimire. Până la urmă îşi pierdu răbdarea şi interveni:

— Eh!… Ce tot vorbiţi!… Ruşine!… Parcă aţi fi copil!…

Contele se uită la el curios, iar baronul izbucni:

— Dar tu, caraghiosule, de ce vorbeşti când nu te întreabă nimeni?…

— Ei, vorbesc şi eu, că dumneavoastră şi la vorbă şi la faptă sunteţi ca un copil... Eu nu sunt decât un servitor, dar mai degrabă cred într-unul care îmi dă două ruble când vine în vizită decât într-unul care se împrumută de la mine cu trei ruble şi nu se grăbeşte să mi le dea înapoi. Aşa stau lucrurile. Astăzi domnul Wokulski mi-a dat două ruble, pe câtă vreme domnul Maruszewicz...

— Ieşi afară!… urlă baronul întinzând mâna după o carafă.

Konstanty crezu mai nimerit să pună între el şi stăpânu-său grosimea uşii.

— Ia te uită, ticălosul!… continuă baronul, extrem de iritat.

— Ai o slăbiciune pentru Maruszewicz? Exact? îl întrebă contele.

— E un băiat foarte cumsecade… M-a scos din multe încurcături… Mi-a dat multe dovezi de devotament! E ca un câine credincios!…

— Aşa!… mormăi contele, îngândurat.

După câteva clipe de tăcere, îşi luă rămas bun şi plecă.

Întors acasă, contele Licinski se gândi îndelung la Wokulski. I se părea firesc ca negustorul să câştige, chiar şi la o afacere cu un cal de curse, cu toate că dispreţuia acest gen de tranzacţii. Totuşi., considera drept foarte ciudat faptul că întreţinea legături cu Maruszewicz, un tip cel puţin suspect.

— Wokulski e un simplu parvenit, un îmbogăţit, mormăi contele. Ne-am cam grăbit să-l admirăm, deşi… societatea comercială o poate conduce... Se înţelege că îl vom

controla îndeaproape.

Peste câteva zile, pe la 9 dimineaţa, Wokulski primi două scrisori: una de la doamna Meliton, a doua de la avocatul prinţului.

Nerăbdător, deschise prima scrisoare, în care doamna Meliton îi adresa numai următoarele cuvinte: *„Astăzi, la Lazienki, la ora obişnuită”.* Le citi de câteva ori, apoi parcurse fără plăcere scrisoarea avocatului, care îl invita tot pentru ziua aceea, la orele 11, la o întrevedere în chestiunea cumpărării imobilului Lşcki. Wokulski respiră uşurat: avea timp destul.

La 11 fix intră în biroul avocatului, unde îl găsi pe bătrânul Szlangbaum. Fără să vrea, observă că bătrânul părea foarte grav în mijlocul mobilierului şi a tapiseriei de culoarea bronzului şi că avocatului îi stătea foarte bine în papuci de marochin de aceeaşi culoare cu mobilierul.

— Sunteţi un om norocos, domnule Wokulski! începu Szlangbaum. De-abia v-aţi gândit să cumpăraţi o casă, şi preţul caselor a şi început să urce! Vă spun, pe cuvântul meu, că în şase luni, nu mai mult, veţi căpăta înapoi banii investiţi, ba veţi mai şi câştiga ceva pe deasupra! Iar pe lângă dumneavoastră, voi câştiga şi eu.

— Crezi? răspunse Wokulski, nepăsător.

— Nu cred, continuă evreul, fiindcă eu am şi început să câştig! Ieri avocatul baroanei Krzeszowska s-a împrumutat de la mine cu zece mii de ruble până la Anul nou şi mi-a dat o dobândă de opt sute de ruble!

— Cum adică?! Nici ea nu mai are bani? îl întrebă Wokulski pe avocat.

Avocatul râse:

— Are nouăzeci de mii de ruble la bancă, dar baronul a pus poprire pe ei. Frumos act dotai au iscălit, nu-i aşa?... Soţul pune poprire pe nişte bani care sunt proprietatea necontestată a soţiei cu care se află în proces de divorţ... Eu, ce-i drept, n-am întocmit niciodată astfel de acte

dotale! Ha, ha, ha!...

Râzând, avocatul trase cu sete din lungul său ciubuc de chihlimbar.

— De ce s-a împrumutat baroana de la dumneata cu zece mii de ruble, domnule Szlangbaum? întrebă Wokulski.

— Nu ştii?! se miră evreul. Preţul caselor e în urcare, şi avocatul i-a explicat doamnei baroane că nu va putea cumpăra imobilul sub şaptezeci de mii. Ea ar fi preferat să-l cumpere cu numai zece mii, dar de, ce să-i faci...

Avocatul se aşeză la birou şi luă cuvântul:

— Aşadar, stimate domn Wokulski, imobilul familiei Lşcki (înclină puţin capul) va fi cumpărat, în numele dumneavoastră, nu de mine, ci de domnul S. Szlangbaum, aci prezent (înclină din nou capul)...

— Pot să-l cumpăr, de ce nu? încuviinţă evreul.

— ... pentru suma de nouăzeci de mii de ruble, niciun ban mai puţin, şi numai prin li-ci-ta-ţie... adăugă avocatul, apăsând pe fiecare silabă.

Szlangbaum înclină din cap:

— De ce nu? Nu-s banii mei... Vreţi să plătiţi, veţi avea concurenţi la licitaţie... Să am eu atâtea mii câţi oameni pot fi închiriaţi aici, în Varşovia, pentru orice afacere – şi încă oameni cumsecade şi catolici – apoi aş fi mai bogat decât Rotschild!

— Aşadar, vor fi concurenţi serioşi!... repetă avocatul. Admirabil! Acum voi preda banii domnului Szlangbaum...

— Nu-i nevoie, zise evreul.

— Vom întocmi apoi un act, în baza căruia domnul S. Szlangbaum contractează de la onoratul domn S. Wokulski o datorie în valoare de nouăzeci de mii de ruble, pe care o asigură prin imobilul cumpărat de dânsul. Dacă domnul S. Szlangbaum nu va restitui până la 1 ianuarie 1879 suma de mai sus...

— Şi n-o voi restitui...

— Atunci imobilul cumpărat de la prea onorabila familie

Lşcki trece în proprietatea onorabilului S. Wokulski.

Evreul zise, făcând cu mâna un semn de indiferenţă:

— Poate trece chiar în clipa asta... Nici n-am să mă uit vreodată la el!

— Perfect! exclamă avocatul. Mâine actul va fi gata, iar peste o săptămână sau... să zicem... zece zile, imobilul va fi al nostru. Numai că mă tem să nu pierzi la el,

. Stimate domnule Stanislaw, vreo zece-cincisprezece mii de ruble.

— Am numai de câştigat, răspunse Wokulski.

Apoi îşi luă rămas bun.

— A, era să uit... zise avocatul, conducându-l în salon.

Conţii noştri înfiinţează societatea comercială, dar reduc în oarecare măsură participările şi cer un control foarte amănunţit al afacerilor.

— Au dreptate.

— Contele Licinski pare a fi deosebit de prudent. Nu pricep ce s-a întâmplat cu el...

— Scoate bani? Trebuie să fie prudent! Atâta timp cât scotea numai vorbe, era mai curajos...

— Nu, nu, nu-i asta! îl întrerupse avocatul. Aici se petrece ceva, şi voi încerca să aflu ce anume... A încercat cineva să ne aranjeze!

— Nu pe noi, ci pe mine! surâse Wokulski. În definitiv, mi-e totuna şi nu m-aş supăra de loc chiar dacă domniile-lor n-ar adera la societatea noastră comercială...

Îşi luă încă o dată rămas bun de la avocat şi porni repede spre magazin, unde îl aşteptau câteva treburi importante, care-l reţinură neaşteptat de mult. De-abia la unu şi jumătate ajunse în parcul Lazienki.

Răcoarea pătrunzătoare a parcului, în loc să-l liniştească, îl enervă şi mai mult. Alerga atât de repede, încât uneori se întreba dacă nu atrage atenţia trecătorilor.

Atunci încetinea pasul, dar simţea că nerăbdarea îi sfâşie pieptul.

„Sigur că n-o să le mai întâlnesc!” îşi spunea el, disperat.

Abia lângă iaz, pe fondul tufelor verzi, zări mantia cenuşie a domnişoarei Isabela. Stătea pe malul apei —
era cu contesa şi cu tatăl ei – şi arunca bucăţele de turtă dulce lebedelor, dintre care una ieşise pe uscat, arătându-şi labele urâte, şi se aşezase la picioarele ei.

Domnul Tomasz fu primul care-l zări.

— Ce întâmplare! exclamă el. Dumneata în parc, la ora asta?…

Wokulski se înclină în faţa doamnelor; observă încântat şi uimit îmbujorarea de pe obrajii Isabelei.

— Vin aici de câte ori mă simt obosit de lucru, ceea ce se întâmplă destul de des...

— Cruţă-ţi sănătatea, domnule Wokulski!… Îl avertiză domnul Tomasz solemn, ameninţându-l cu degetul. Ah!
Stai să-ţi spun! (Scăzu glasul). Imaginează-ţi că baroana
Krzeszowska e dispusă să dea şaptezeci de mii de ruble pentru imobilul meu... Desigur că voi obţine o sută de mii, sau poate chiar o sută zece mii… Licitaţiile astea sunt o binecuvântare.

— Atât de rar te văd, domnule Wokulski, şuşoti contesa, încât mă văd silită să-ţi vorbesc îndată despre o chestiune care mă interesează…

— Sunt la dispoziţia dumneavoastră, doamnă...

— Domnule! exclamă ea cu o umilinţă comică, împreunându-şi mâinile. Te implor să-mi dai un balot de pânză pentru orfanii mei... Vezi cum am învăţat să cerşesc?

— Poate că doamna contesă binevoieşte să accepte două!…

— Numai în cazul când al doilea va fi un balot de pânză groasă…

— O, dragă mătuşă, asta-i prea mult!… o întrerupse domnişoara Isabela, râzând. Dacă nu vrei să te ruinezi, adăugă ea întorcându-se spre Wokulski, fugi de-aici! Te iau cu mine spre sera de portocali… Dumnealor vor rămâne să

se odihnească.

— Bela, nu ţi-e frică?... o întrebă contesa.

— Cred că nu te îndoieşti, mătuşă dragă, că în societatea domnului Wokulski nu mi se poate întâmpla nimic rău!

Wokulski simţi cum i se urcă sângele la cap; pe buzele contesei flutura un surâs imperceptibil...

Era una din clipele în care natura îşi ţine în frâu marile forţe şi îşi opreşte mersul etern, ca să îngăduie fericirea fiinţelor mărunte şi neînsemnate.

Vântul de-abia adia, atât ca să răcorească puişorii adormiţi în cuiburi şi să uşureze zborul insectelor care se grăbeau să ajungă la vreun ospăţ de nuntă. Frunzele arborilor se legănau atât de gingaş, de parcă ar fi fost mişcate de razele de lumină care alunecau încet, şi nu de un suflu material. Pe alocuri, în tufişurile mustind de umezeală, luceau picături colorate de rouă, fărâme dintr-un curcubeu căzut din cer.

De altfel, totul încremenise: soarele şi arborii, snopii de lumină şi umbrele, lebedele pe iaz, roiurile de ţânţari şi valul sclipitor al apei azurii. Lui Wokulski i se părea că şuvoiul repede al timpului a zburat de pe pământ, lăsând doar câteva fâşii albe pe cer, şi de acum înainte nu se va mai schimba nimic: totul va rămâne aşa, pe vecie. El va păşi de-a pururea cu domnişoara Isabela prin acest zăvoi luminos, înconjuraţi de coroanele verzi ale arborilor, în al căror frunziş luceau, din loc în loc, ca nişte briliante negre, ochii curioşi ai păsărelelor. Că el va fi mereu cu inima plină de o linişte nesfârşită, iar ea va fi întotdeauna visătoare şi îmbujorată; că în faţa lor vor zbura mereu sărutându-se doi fluturi albi, ca în clipa aceasta...

Se aflau la jumătatea drumului spre seră, când domnişoara Isabela, îngrijorată se vede de liniştea naturii şi a lor, începu să vorbească:

— Ce zi minunată, nu-i aşa? în oraş e înăbuşitor!…
Aici e o răcoare atât de plăcută! îmi place foarte mult

parcul Lazienki; la ora asta e lume puţină, şi fiecare îşi poate găsi un colţişor numai pentru sine. Îţi place singurătatea?

— M-am obişnuit cu ea.

— Ai fost la Rossi?... adăugă ea, îmbujorându-se şi mai mult. Nu l-ai văzut pe Rossi?...

Şi se uită uimită în ochii lui.

— N-am fost, dar... mă voi duce.

— Noi, mătuşa şi cu mine, am fost până acum la două spectacole.

— Am să mă duc la toate...

— Ah, ce bine-mi pare! Te vei convinge că e un artist mare. Joacă minunat! mai ales în rolul lui Romeo, deşi... nu mai e în prima tinereţe... Mătuşa şi cu mine îl cunoaştem personal încă de la Paris... E un om foarte plăcut, dar mai presus de orice e un tragedian genial...
în jocul lui, realismul cel mai adevărat se îmbină cu idealismul cel mai poetic...

— Trebuie să fie într-adevăr un actor mare dacă trezeşte în dumneata atâta admiraţie şi simpatie!

— Ai dreptate. Îmi dau seama că în viaţă nu voi face nimic extraordinar, dar ştiu cel puţin să apreciez talentele neobişnuite... În orice domeniu... chiar şi pe scenă...
închipuieşte-ţi însă că Varşovia nu-l apreciază aşa cum se cuvine...

— E posibil?... Şi doar e străin!...

Iar dumneata eşti răutăcios!... răspunse ea surîzând. Voi socoti însă că ironia dumitale a fost făcută la adresa Varşoviei, şi nu a lui Rossi... Într-adevăr, mi-e ruşine când mă gândesc la oraşul nostru... Eu, dacă aş fi fost publicul (dar publicul la genul masculin!), l-aş fi acoperit cu buchete de flori, iar mâinile mi s-ar fi umflat de aplauze... Aici aplauzele sunt destul de zgârcite; cât priveşte florile, nimeni nu se gândeşte la ele... Da, într-adevăr, suntem încă barbari...

— Aplauzele şi florile sunt lucruri atât de mărunte, încât... la viitoarea reprezentaţie Rossi va avea, poate, mai degrabă prea multe decât prea puţine, zise Wokulski.

— Eşti sigur? îl întrebă ea, uitându-se cald în ochii lui.

— Da... Sunt sigur!

— Voi fi foarte fericită dacă profeţia dumitale se va împlini. Dar nu eşti de părere să ne întoarcem?

— Orice lucru care vă face plăcere merită întreaga admiraţie...

— Te rog! îl întrerupse ea, râzând. Acum ţi-ai făcut singur un compliment...

Porniră înapoi.

— Îmi închipui ce uimit va fi Rossi, continuă domnişoara Isabela, când va fi ovaţionat! E cuprins de îndoieli şi aproape regretă că a venit la Varşovia... Artiştii, inclusiv cei mari, sunt oameni ciudaţi: nu pot trăi fără glorie şi fără omagii, aşa cum noi nu putem trăi fără mâncare şi aer. O muncă sau un sacrificiu, fie cât de mari, dar făcute pe tăcute, nu-i mulţumesc. Ei trebuie neapărat să ocupe primul plan, să atragă privirile tuturor, să domine miile de inimi... Rossi spune că ar prefera să moară pe scenă cu un an mai devreme, în faţa unui public numeros şi emoţionat, decât cu un an mai târziu, înconjurat de numai câţiva oameni. Ciudat, nu?...

— Dacă o sală plină reprezintă pentru el fericirea supremă, are dreptate!

— Dumneata crezi că există fericire care să merite a fi plătită cu ani de viaţă?

— Există şi nefericiri care merită să fie evitate în felul acesta! răspunse Wokulski.

Domnişoara Isabela rămase pe gânduri; din clipa aceea merseră în tăcere.

Între timp, contesa, care rămăsese pe malul iazului, continua să dea de mâncare lebedelor, vorbind cu domnul Tomasz:

— Nu crezi că Wokulski îi cam dă târcoale Isabelei?...

— Nu cred!

— Ba chiar destul de insistent! Negustorii de astăzi ştiu să facă proiecte îndrăzneţe!

— De la proiect şi până la executarea lui e un drum foarte lung, răspunse puţin iritat domnul Tomasz. Chiar dacă ar fi aşa, asta nu mă preocupă de loc! Nu pot fi stăpân pe gândurile domnului Wokulski, iar în ceea ce-o priveşte pe Bela, sunt liniştit!

— În definitiv, eu n-am nimic împotrivă, adăugă contesa. Orice s-ar întâmpla, sunt de acord cu voinţa divină, dacă săracii mei vor avea ceva de câştigat!... Şi câştigă mereu... Azilul meu va fi în curând primul din oraş, şi totul se datoreşte slăbiciunii pe care domnul Wokulski o are pentru Bela...

— În sfârşit... Uite-i că se întorc!... o întrerupse domnul Tomasz.

Domnişoara Isabela şi Wokulski apărură în capătul aleii.

Domnul Tomasz îi privi şi de-abia acum observă deplina armonie dintre ei, atât în ceea ce privea statura, cât şi gesturile lor. El, cu un cap mai înalt, bine legat, păşea ca un fost militar; ea, ceva mai scundă, dar mai zveltă, înainta ca şi cum ar fi plutit. Chiar şi îmbrăcămintea lui
Wokulski jobenul alb şi pardesiul de culoare deschisă se potriveau cu mantia cenuşie a domnişoarei Isabela.

„De ce poartă asemenea joben?...” se întrebă domnul
Tomasz cu amărăciune. Apoi se gândi la ceva năstruşnic.
Wokulski era un parvenit care, pentru dreptul de a purta joben alb, ar trebui să-i plătească cel puţin cincizeci la sută din capitalul împrumutat! Gândul acesta însă i sa păru chiar lui neserios.

— Ce frumos e acolo, pe alei, mătuşică dragă! exclamă domnişoara Isabela, apropiindu-se. Noi două n-am fost niciodată în partea aceea. Parcul Lazieski e frumos numai când te poţi plimba prin el repede şi departe!

— Atunci roagă-l pe domnul Wokulski să te însoţească mai des, răspunse contesa pe un ton deosebit de graţios.

Wokulski se înclină, domnişoara Isabela încreţi puţin din sprâncene, iar domnul Tomasz zise:

— Nu sunteţi de părere să ne întoarcem acasă?...

— Ba da, răspunse contesa. Dumneata mai rămâi, domnule Wokulski?

— Da. Îmi permiteţi să vă conduc până la trăsură?

— Poftim. Bela. Dă-mi braţul!

Contesa şi domnişoara Isabela porniră înainte, urmate de domnul Tomasz şi de Wokulski. Bătrânul era atât de amărât, de înciudat şi de apăsat din pricina jobenului alb, încât surâse în silă, ca să evite o nepoliteţe. În sfârşit, ca să-l amuze într-un fel pe Wokulski, începu să vorbească din nou de imobilul său. De la care spera să obţină un câştig net de patruzeci, ba chiar de cincizeci de mii de ruble.

Cifrele însă îl indispuseră pe Wokulski, care îşi propusese ca peste suma de treizeci de mii de ruble să nu mai adauge niciun ban.

Numai după ce se apropie trăsura şi cele două doamne se urcară, iar domnul Tomasz porunci vizitiului să pornească, dispăru în Wokulski dezgustul şi se trezi regretul după domnişoara Isabela.

„Atât de puţin!” oftă el, uitându-se spre şoseaua Lazienki, pe unde în clipa aceea trecea sacaua verde a pompierilor, care stropea drumul.

Porni din nou spre seră, pe vechiul drum, căutând în nisipul mărunt urmele lăsate de pantofii ei. Numai că între timp vremea se schimbase. Vântul sufla acum puternic, tulburând faţa iazului, alungând fluturii şi păsărelele şi aducând în locul lor nori care adumbreau din când în când sclipirea soarelui.

„Ce plictiseală!”

Se întoarse pe şosea, se urcă în trăsură şi, cu ochii închişi, se lăsă în voia legănării ei uşoare. I se părea că e o

pasăre aşezată pe o ramură mişcată de vânt în toate părţile, dar îndată surâse, deoarece îşi aduse aminte că legănatul acesta uşor îl costă cam o mie de ruble anual.

„Sunt un prostănac! Un prostănac! De ce mă bag printre oameni care sau nu-mi înţeleg sacrificiile, sau îşi bat joc de strădaniile mele?... La ce-mi foloseşte trăsura?... N-aş putea să merg cu o birjă sau cu un omnibus zgomotos, cu perdeluţe de stambă?...”

Când ajunse în faţa casei, îşi aduse aminte de promisiunea făcută domnişoarei Isabela în privinţa lui Rossi.

„Ei bine! Va fi ovaţionat!... Şi încă să vezi cum!... Spectacolul e mâine...”

Spre seară trimise servitorul la magazin, după Oberman. Casierul veni repede, întrebându-se cu teamă dacă
Wokulski nu se răzgândise cumva şi avea să-i ceară banii pierduţi...

Dar Wokulski îl salută foarte prieteneşte, ba chiar îl pofti în biroul său, unde stătură de vorbă vreo jumătate de oră. Despre ce?...

întrebarea aceasta trezi în servitorul lui Wokulski o mare curiozitate. Era vorba despre banii pierduţi?... Îşi lipi de gaura cheii când un ochi, când o ureche, şi văzu multe, auzi multe, dar nu înţelese nimic. Văzu cum Wokulski îi dă lui Oberman un pachet întreg de bancnote a câte cinci ruble şi auzi următoarele cuvinte:

— La Teatrul Mare... la balcon şi galerie... Uşierul va duce o cunună, iar buchetele vor fi aruncate pe deasupra orchestrei...

„Măi, ce-o mai fi şi asta? se întrebă servitorul. Te pomeneşti că banditul ăsta de patron începe să facă afaceri cu biletele de teatru! Sau o fi altceva?!...”

Văzându-l pe casier că se pregăteşte de plecare, dădu fuga în anticameră, ca să-l descoasă:

— Ei, s-a terminat chestia cu banii?... Ce mi-am mai bătut gura să te ierte! Până la urmă mi-a spus: „O să vedem, am

să fac tot ce va fi cu putinţă!...” Văd că ţi-ai aranjat treburile... Spune-mi, jupânul e bine dispus?...

— Ca întotdeauna! răspunse casierul.

— Măi, da’ mult aţi mai stat de vorbă! Trebuie să fi vorbit şi despre altele, nu numai despre banii pierduţi...
Te pomeneşti că aţi discutat şi despre teatru. E mare amator de teatru!...

Oberman se uită la el cu o privire de lup şi ieşi fără să scoată un cuvânt. La început servitorul rămase cu gura căscată de uimire, dar revenindu-şi, îl ameninţă din urmă cu pumnul:

— Aşteaptă!... mormăi el. Am să ţi-o plătesc eu...
Faci pe grozavul, hai?... Ai furat patru sute de ruble şi nici nu vrei să stai de vorbă cu oamenii!...

CAPITOLUL XVIII

STUPEFACŢIILE, SENTIMENTELE Şi OBSERVAŢIILE UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

„Eu, Ignacy Rzecki, intru într-o nouă perioadă de nelinişte şi uimire. Wokulski, care acum o jumătate de an a plecat valvârtej în Bulgaria, şi care acum câteva săptămâni se distra ca un nebun jucând la curse şi bătându-se în duel, acelaşi
Wokulski, zic, a prins azi un gust neobişnuit pentru spectacolele teatrale. Şi să fie măcar vorba de piese poloneze!... Dar nu, e vorba de piese italieneşti!... Şi el, care nu pricepe boabă italieneşte!”

Această nouă manie care dura de o săptămână îl uimise şi-l mâhnise nu numai pe bietul domn Ignacy.

Bătrânul Szlangbaum, de pildă, având cu Wokulski o treabă importantă, îl căutase o jumătate de zi. Întâi veni omul la magazin, dar patronul plecase de câteva clipe, după ce dăduse dispoziţii să i se trimită actorului Rossi un vas mare de porţelan de Saxa. Atunci alergă la el acasă. Plecase însă şi de acolo, se dusese la „Bardet” să cumpere flori. Ca să-l ajungă, bătrânul evreu se văzu nevoit să ia o birjă, dar, întrucât oferi birjarului un zlot şi opt groşi în loc de patruzeci de groşi, până să cadă la învoială pentru un zlot şi opt groşi şi până să ajungă la „Bardet”, Wokulski părăsise florăria.

— Nu ştiţi unde s-a dus? îl întrebă el pe grădinar, care, cu ajutorul unui cuţit încovoiat, făcea ravagii printre florile cele mai frumoase.

— Ştiu şi eu? Poate s-o fi dus la teatru! răspunse grădinarul, cu o mutră de parcă ar fi avut de gând să-i taie beregata cu cuţitul acela încovoiat.

Înfricoşat, Szlangbaum ieşi cât putu mai repede din florărie şi se năpusti spre birjă ca din praştie. “Dar birjarul (parcă înţeles cu grădinarul cel setos de sânge) îi declară că nici nu se gândeşte să-l ducă mai departe dacă nu-i plăteşte patruzeci de groşi şi dacă nu-i mai dă şi doi groşi pentru prima cursă.

Szlangbaum simţi o sfârşeală la inimă; vru să se dea jos din birjă şi să cheme poliţia. Dar aducându-şi aminte câtă răutate, nedreptate şi pornire furioasă domnesc acum în lumea creştină împotriva evreilor, primi toate condiţiile neobrăzatului de birjar şi, gemând, porni spre teatru.

Aici, la început nu găsi cu cine să stea de vorbă, apoi găsi, dar nimeni nu vru să stea de vorbă cu el; până la urmă află că Wokulski fusese într-adevăr pe acolo, dar că plecase tocmai atunci spre aleea Ujazdowska. Se mai auzea încă huruitul trăsurii sale...

Szlangbaum era în culmea disperării. Se întoarse pe jos la magazin, şi cu acest prilej îl blestemă pentru a suta oară pe fiul său că-şi luase numele de Henryk, că umblă îmbrăcat în surtuc şi nu mănâncă aşa cum se cuvenea, cuşer; în sfârşit, se duse să se jeluiască domnului Ignacy.

— Poftim ce isprăvi ne mai face domnul Wokulski!...
se văită el cu vocea plângăreaţă. L-am căutat pentru o afacere care i-ar fi adus în cinci zile un câştig de trei sute de ruble... Aş fi câştigat şi eu vreo sută... Dar dumnealui se plimbă prin oraş, iar eu am cheltuit numai cu birja doi zloţi şi douăzeci de groşi... Ai! Ai! Ce bandiţi birjarii ăştia!...

Fireşte că domnul Ignacy îl împuternici pe Szlangbaum să încheie afacerea propusă, îi restitui banii cheltuiţi cu birja, ba chiar porunci să fie condus pe cheltuiala sa până în strada Elektoralna, ceea ce îl impresionă în aşa măsură pe bătrânul evreu, încât la plecare îl dezlegă’pe fiu-său de

toate blestemele părinteşti şi îl pofti la prânzul de şabas.

„Oricum, îşi zise Rzecki, stupidă istorie teatrul ăsta! Mai ales că din cauza lui, Stas îşi neglijează afacerile!...”

Într-altă zi se prezentă la magazin avocatul, care se bucura de respectul tuturor. Era mâna dreaptă a prinţului şi consilierul juridic al întregii aristocraţii. Voia să-l invite pe Wokulski la o adunare, în seara aceleiaşi zile.

Domnul Ignacy nici nu ştia cum să se poarte cu un personaj atât de marcant, ce loc să-i ofere şi cum să se bucure de onoarea pe care i-o făcea lui Stas. În schimb,

Stas rămase indiferent în faţa onorabilei invitaţii pentru şedinţa de seară, ba încă refuză s-o accepte, ceea ce îl jigni puţin pe avocat, care plecă imediat, salutându-i cu

Indiferenţă.

— De ce n-ai primit invitaţia?... Îl întrebă domnul

Ignacy, disperat.

— Fiindcă diseară mă duc la teatru! îi răspunse

Wokulski.

Rzecki însă se îngrozi de-a binelea când, în aceeaşi zi veni la el încasatorul Oberman, rugându-l să-i încheie socoteala zilei înainte de ora 8.

— După opt!... După opt!... Îi răspunse domnul

Ignacy. Acum n-am timp.

— După opt n-am să am eu timp! insistă Oberman.

— Ce, eşti nebun?

— Nu sunt nebun de loc, dar la opt şi jumătate trebuie să fiu cu patronul la teatru... mormăi încasatorul, ridicând din umeri.

Tocmai atunci domnul Zişba se apropie şi salută cu surâsul pe buze.

— Cum, domnule Zişba, pleci aşa devreme?... E abia opt fără un sfert! făcu mirat domnul Ignacy, căscând ochii mari.

— Duc cununile de flori pentru Rossi! răspunse politicos domnul Zişba. Surâzându-i şi mai amabil.

Rzecki se luă cu mâinile de cap.

— Au înnebunit cu teatrul ăsta! exclamă el. Te pomeneşti că o să mă târască acolo şi pe mine!... Însă cu mine n-o să-i meargă aşa uşor!...

Presimţind că într-adevăr într-o bună zi Wokulski o să încerce să-l ia şi pe el la teatru, domnul Ignacy îşi pregăti o cuvântare, cuprinzând refuzul lui de a merge îa un spectacol italienesc şi apostrofându-l pe Stas cu următoarele cuvinte: „Dă-ne pace, omule!... Ce înseamnă prostiile astea?...” şi aşa mai departe.

Wokulski, însă, îi ceru chiar mai mult decât să meargă la teatru: într-o zi veni la magazin pe la ora 6, şi găsindu-l pe Rzecki aplecat asupra registrelor cu socoteli, îi spuse:

— Dragul meu, Rossi joacă astăzi în *Macbeth*[55]. Fii bun şi instalează-te într-un fotoliu de rangul întâi (uite biletul), iar după actul al treilea oferă-i albumul ăsta...

Şi fără nicio ceremonie, ba chiar fără alte lămuriri, îi întinse un album cu vederi din Varşovia, în valoare de cel puţin cincizeci de ruble!...

Domnul Ignacy se simţi adânc ofensat. Se ridică de pe scaunul său, se încruntă şi deschise gura, gata să izbucnească; dar Wokulski părăsi repede magazinul, fără să se mai uite la el.

Fireşte, domnul Ignacy fu nevoit să se ducă la teatru, ca să nu-i pricinuiască lui Stas vreo neplăcere.

La teatru avu o serie întreagă de surprize...

Întâi, apucă pe scările care duceau la galerie – obicei din zilele fericite ale tinereţii. Uşierul îi atrase atenţia că are fotoliu de rangul întâi, aruncându-i o privire care arăta că surtucul de culoare verde-închis al domnului

Rzecki, albumul purtat la subsuoară şi chiar fizionomia a la Napoleon al III-lea par în ochii personalului inferior al administraţiei teatrale drept extrem de suspecte.

Ruşinat, domnul Ignacy coborî spre holul cel mare, cu

---

[55] *Dramă celebră de W, Shakespeare în care a fost imortalizată trista domnie a lui Macbeth rege al Scoţiei între anii 1040-1057.*

albumul sub braţ, înclinându-se în faţa tuturor femeilor pe lângă care avea onoarea să treacă. Politeţea aceasta, cu care varşovienii nu erau încă obişnuiţi, făcu impresie, şi când Ignacy ajunse în hol, oamenii începură să se mtrebe: cine o fi? Se observă îndată că jobenul domnului Ignacy are o vechime de zece ani, cravata de cinci, iar surtucul de culoare verde-închis, împreună cu pantalonii cadrilaţi şi strimţi fac parte dintr-o epocă mult mai îndepărtată. Îl luară drept străin. Dar când îl auziră că întreabă pe un uşier unde sunt fotoliile, izbucniră în râsete.

— E desigur un boiernaş din Wolynia! râseră elefanţii. Ce-o fi ţinând sub braţ?...

— Cine ştie? O plăcintă cu varză sau o pernă pneumatică...

Biciuit de ironia celor din jur, scăldat în sudori reci, domnul Ignacy ajunse în sfârşit la fotoliul dorit. Abia trecuse de 7, şi în sală se aflau puţini spectatori, dintre care unii stăteau cu pălăriile pe cap; toate lojile erau goale. În schimb, la balcon se strânsese destulă lume, iar sus, la galerie, izbucnise un scandal. Cineva chema poliţia.

„După cât se pare, o să ne distrăm bine”, îşi zise domnul Ignacy cu un surâs stins, aşezându-se în fotoliul său de rangul întâi.

La început se uită numai la arlechinul din dreapta cortinei, jurându-se că nu-şi va lua ochii de acolo. Peste câteva minute însă se mai linişti, simţi chiar o însufleţire care îl îndemnă să se uite şi în jur. Sala i se păru mică şi murdară; gândindu-se la cauzele acestei impresii noi, îşi reaminti că ultima dată fusese la teatru acum vreo şaisprezece ani, la debutul lui Dobrski în *Halka*.

Între timp sala se umplea; apariţia femeilor frumoase, care se aşezau în lojii, îl învioră deplin. Bătrânul funcţionar scoase binoclul din buzunar şi începu să se uite la ele, dar făcu trista descoperire că şi la el se uita lumea, de la balcon, din rândurile mai îndepărtate ale stalului şi chiar din

loji... Iar când în locul ochilor îşi încordă urechea, prinse din zbor vorbe care semănau cu înţepăturile de viespe:

— Cine o fi tipul ăla original?...

— Vreun provincial...

— De unde-o fi găsit un surtuc ca ăsta?

— Ai văzut ce breloc poartă la lănţişorul ceasornicului? Grozav!...

— Cine-şi mai face astăzi o frizură ca a lui?...

Puţin mai lipsea ca domnul Ignacy să scape jos albumul şi jobenul şi să fugă din teatru cu capul gol. Din fericire, în rândul al optulea zări un fabricant de turtă dulce care îi răspunse la salut şi, părăsindu-şi locul, se apropie de el.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule Pifke, şopti Rzecki scăldat în sudori, stai dumneata în locul meu şi cedează-mi-l pe al dumitale.

— Cu cea mai mare plăcere! răspunse cu glas tare fabricantul roşcovan. Dar ce-i nu te simţi bine aici? Ai un loc straşnic!

— Da, straşnic, însă prefer să stau mai departe... Mi-e cald...

— Şi acolo-i la fel, dar pot să mă mut. Ce ai în pachet?...

De-abia acum îşi aduse aminte Rzecki de misiunea sa.

— Vezi dumneata dragă domnule Pifke, un admirator al acestui... al acestui Rossi...

— Cine nu este admiratorul lui Rossi?! răspunse Pifke. Am textul piesei *Macbeth*. Nu vrei să ţi-l dau?...

— Ba da. Dar... Admiratorul ăsta, vezi dumneata, a cumpărat de la noi un album scump şi ne-a rugat ca după actul al treilea să i-l înmânăm lui Rossi...

— Am să i-l înmânez eu, cu mare plăcere! exclamă rotofeiul Pifke, înaintând spre locul lui Rzecki.

Domnul Ignacy mai avu câteva clipe neplăcute. Trebui să iasă din rândul întâi, unde bărbaţii eleganţi îi priveau cu zâmbete ironice surtucul, cravata şi vesta de catifea.
Apoi trebui să intre în rândul al optulea, unde e drept că

nimeni nu se mai uită cu ironie la costumul său; în schimb, atinse în trecere genunchii doamnelor...

— Îmi cer mii de scuze! bâigui el ruşinat. E atât de îngustă trecerea...

— Nu-i nevoie să-ţi ceri atâtea scuze, domnule! îi răspunse o cucoană, pe al cărei obraz cam fardat domnul Ignacy nu observă, nicio urmă de mânie.

El era însă foarte stânjenit şi s-ar fi dus bucuros la spovedanie, să-şi curăţe sufletul de păcatul acestor atingeri.

Ajunse în sfârşit la scaunul său şi răsuflă uşurat. Aici îi puţin nu-i dădea nimeni atenţie, fie din cauza locului modest pe care-l ocupa, fie pentru că teatrul se umpluse de lume şi începuse spectacolul.

Cum jocul actorilor nu-l interesa prea mult, începu să privească în sală: înainte de toate îl zări pe Wokulski:
. Şedea în rândul al patrulea, şi nu se uita de loc la Rossi, ci la loja în care se afla domnişoara Isabela, cu domnul Tomasz şi cu contesa. Rzecki văzuse de câteva ori în viaţă oameni hipnotizaţi; i se păru că patronul său e unul dintre ei. Stătea nemişcat, parcă dormind cu ochii larg deschişi.

Cine l-o fi fermecat aşa? Domnul Ignacy nu putea pricepe. În schimb observă altceva: de câte ori lipsea Rossi de pe scenă, domnişoara Isabela se uita indiferentă prin sală sau conversa cu mătuşa ei; în schimb. Îndată ce apărea iar Macbeth, adică Rossi, îşi acoperea faţa până la jumătate cu evantaiul, şi ochii ei minunaţi şi visători parcă-l sorbeau pe actor! Uneori, evantaiul de pene albe îi cădea pe genunchi, şi Rzecki vedea atunci că Isabela avea aceeaşi fizionomie de om hipnotizat care-l uimise atât la Wokulski.

Mai observă şi altele... Când chipul frumos al domnişoarei Isabela exprima admiraţie supremă, Wokulski se freca în creştet cu palma, şi atunci, ca la o comandă, galeria izbucnea în aplauze furtunoase şi în strigăte:
„Bravo, bravo, Rossi!”... Domnului Ignacy i se păru chiar că

în corul acesta deosebeşte vocea obosită a lui Oberman, care începea primul să strige şi înceta ultimul.

„Ei, drăcie! îşi spuse în gând. Wokulski să fie oare dirijorul «galeriei»?”

Dar îşi alungă îndată bănuiala. Rossi juca admirabil, şi sala întreagă îl aplauda cu acelaşi entuziasm. Mai puternic ca toţi îl aplauda însă domnul Pifke, jovialul fabricant de turtă dulce, care, conform înţelegerii, după actul al treilea îi înmână zgomotos lui Rossi albumul.

Lui Pifke marele actor nu-i răspunse nici măcar cu o înclinare din cap. În schimb, făcu o plecăciune adâncă spre loja domnişoarei Isabela. Numai în direcţia aceea...

„Aiureli!... Aiureli!... Îşi zise domnul Ignacy, părăsind teatrul după ultimul act, Nu e Stas chiar atât de prost!...”

În fond, însă, domnul Ignacy nu era nemulţumit că venise la teatru. Jocul lui Rossi îi plăcuse; unele scene, ca aceea a asasinării regelui Duncan sau apariţia spectrului lui Banco, făcuseră asupra lui o impresie puternică. Dar mai cu seamă era încântat de scena duelului.

Aşa că, ieşind de la teatru, nu-i mai purta pică lui Wokulski; dimpotrivă, începu să creadă că scumpul său Stas nu urmărise altceva decât să-i facă plăcere lui, născocind comedia cu înmânarea cadoului.

„Bunul meu Stas ştia că numai aşa, luat pe neaşteptate, am să mă duc la actori italieni... Şi bine a făcut!
Tipul ăsta joacă minunat! Trebuie să-l mai văd odată!...
De altfel, se gândi o clipă, cine are atâţia bani câţi are Stas poate face cadouri actorilor. Eu, ce-i drept, aş fi preferat o actriţă bine făcută, dar de, sunt un om din altă epocă. Lumea mă socoteşte bonapartist şi romantic...”

Vorbea de unul singur, deoarece în mintea lui începuse să se nască un alt gând, pe care voia să-l înăbuşe:
„De ce se uita Stas atât de ciudat la loja în care şedeau contesa, domnul Lşcki şi domnişoara Lşcka?!...
Nu cumva?... Eh! aiureli... Are destulă minte ca să ştie ce

poate nădăjdui... Chiar şi un copil ar înţelege că domnişoara asta, rece ca gheaţa, e nebună după Rossi!... Cum îl mai privea! Uneori nici nu-şi dădea seama ce face! Şi unde? La teatru, în faţa a o mie de persoane!... Nu, e o prostie! Au dreptate să mă considere romantic...”

Încercă din nou să se gândească la altceva. Deşi era destul de târziu, intră într-un restaurant, unde cânta o orchestră alcătuită din viori, pian şi harpă. Mâncă o friptură cu garnitură de cartofi şi varză, bău o halbă de bere, apoi încă o halbă, apoi a treia şi a patra... şi chiar a şaptea... Se simţi atât de bine dispus, încât azvârli în talerul harpistei două monede de câte patruzeci de groşi şi începu să fredoneze. Apoi i se năzări că trebuia neapărat – Dar neapărat! – să se prezinte celor patru nemţi care mâncau friptură cu mazăre la o masă apropiată! Dar se răzgândi:.. De ce trebuie să mă prezint eu?... N-au decât să se prezinte ei...”

Din clipa aceea îl obsedă gândul că cei patru domni ar trebui să i se prezinte, întâi ca fiind mai vârstnic, apoi ca unui fost ofiţer al infanteriei maghiare care îi bătuse zdravăn... Chemă chiar chelnăriţa, cu gândul s-o trimită la cei patru domni care mâncau friptură cu mazăre, când orchestra compusă din viori, pian şi harpă începu... *Meirsilieza*.

Domnul Ignacy îşi aduse aminte de Ungaria, de infanterie, de August Katz... Simţind că i se umple ochii de lacrimi şi că e gata să izbucnească în hohote de plâns, îşi luă jobenul pe care-l avea dinaintea războiului francoprusian, aruncă pe masă o rublă şi ieşi repede din restaurant.

Când ajunse în stradă, unde îl învălui aerul proaspăt, se rezemă de stâlpul felinarului şi îşi puse întrebarea:

„Ce dracu! Să mă fi îmbătat?... De! Şapte halbe...”

Se întoarse acasă, dându-şi silinţa să umble cât mai drept; dar se convinse că trotuarele din Varşovia nu sunt de

loc drepte: la fiecare zece-cincisprezece paşi era silit s-o ia fie spre rigolă, fie spre zidul clădirilor. Apoi
(ca să se convingă că simţurile sale se află într-o stare perfectă) începu să numere stelele de pe cer: „Una... două... trei... şapte... şapte... Ce-i asta, şapte?... Ah, şapte halbe de bere!... Să fie oare adevărat că m-am cam?... De ce m-o fi trimis Stas la teatru?...”

Nimeri acasă fără greutate şi găsi îndată soneria. În timp ce sună de şapte ori portarul, simţi nevoia să se sprijine de colţul dintre poartă şi perete şi încercă să numere, nu de nevoie, ci numai aşa, de plăcere, câte minute vor trece până să i se deschidă. În care scop îşi scoase ceasornicul cu secundar şi se convinse că era ora unu şi jumătate noaptea.

— Mizerabil portar! mormăi. Eu trebuie să mă scol la şase, şi el mă ţine în stradă până la unu şi jumătate!...

Din fericire, portarul deschise imediat uşa, şi domnul
Ignacy trecu cu paşi siguri, mai mult chiar decât siguri, chiar foarte siguri, prin gang, simţind că jobenul îi stă puţin într-o parte, dar numai puţin de tot. Găsi uşor uşa locuinţei sale, dar zadarnic încercă, de câteva ori, să vâre cheia în broască. Simţea deschizătura sub degete, strângea în mână cheia mai puternic ca niciodată şi, cu toate acestea, nu nimerea!

„Să fiu oare, într-adevăr...”

În clipa aceea uşa se deschise, şi căţelul Ir, cel cu un singur ochi, lătră de câteva ori, fără să se ridice din culcuş: „Hau, hau, hau, hau!...”

— Taci, porc mizerabil!... mormăi domnul Ignacy.

Apoi fără să aprindă lampa, se dezbrăcă şi se culcă.

Avu nişte vise îngrozitoare... Se făcea că era tot la teatru; îl vedea pe Wokulski cu ochii larg deschişi, aţintiţi asupra unei singure loji. În loja aceea stăteau contesa, domnul Lşcki şi domnişoara Isabela. Lui Rzecki i se păru că Wokulski se uită la domnişoara Isabela.

„Nu-i posibil! mormăi. Stas nu e chiar atât de prost...”

Apoi (totul se petrecea în vis), domnişoara Isabela se ridică de pe fotoliu şi părăsi loja, iar Wokulski se luă după ea, privind-o mereu ca un hipnotizat. Domnişoara Isabela ieşi din clădire, trecu prin Piaţa Teatrului şi, cu paşi uşor, fugi spre turnul primăriei; Wokulski se ţinea după ea, privind-o mereu ca în transă. Din turn, domnişoara Isabela îşi făcu vânt ca o pasăre şi zbură spre clădirea teatrului; voind să zboare după ea, Wokulski se prăbuşi la pământ de la înălţimea a zece etaje...

— Isuse Hristoase!... Fecioară Maria!... gemu Rzecki, sărind repede din pat.

— „Hau!... Hau!... Hau!... Hau!...” îi răspunse Ir, lătrând în somn.

— Acum văd că sunt beat de-a binelea! mormăi domnul Ignacy, dârdâind, şi se culcă din nou, acoperindu-se repede cu plapuma.

Rămase câteva minute cu ochii deschişi, dar iarăşi i se năzări că e la teatru, la sfârşitul actului al treilea, în clipa în care fabricantul Pifke trebuia să-i înmâneze lui Rossi albumul cu Varşovia şi frumuseţile ei. Domnul Ignacy îşi încordă privirea şi, înspăimântat la culme, văzu că infamul de Pifke (care îi ţinea locul, în loc să-i înmâneze italianului albumul preţios, îi oferea un pachet înfăşurat în hârtie şi legat la întâmplare cu o sforicică.

Dar domnul Ignacy văzu altele şi mai rele! Îl văzu, de pildă, pe italian surâzând ironic, dezlegând sforicica, desfăcând pachetul şi, în faţa domnişoarei Isabela, a lui Wokulski, a contesei şi a mii de spectatori, scoţând la iveală nişte pantaloni galbeni de nanchin! Exact pantalonii pe care-i purta domnul Ignacy în epoca celebrei campanii de la Sevastopol!...

Culmea grozăviei e că prăpăditul de Pifke începu să strige: „Uitaţi-vă ăsta e cadoul oferit de domnul Stanislaw Wokulski, negustor, şi de procuristul său, Ignacy Rzecki!”

Teatrul întreg izbucni în hohote de râs, toţi ochii şi toate mâinile se îndreptară spre rândul al optulea, concentrându-se asupra lui. Nefericitul încercă să protesteze, dar îi îngheţase glasul şi – culmea nenorocirii – se prăbuşise, se afundase în oceanul nesfârşit şi fără de lund al nimicniciei, unde avea să zacă în vecii vecilor, fără a putea lămuri pe spectatori că pantalonii aceia de nanchin îi fuseseră furaţi din colecţia sa personală de amintiri!...

După o noapte zbuciumată, Rzecki abia se putu trezi la ora şase şi trei sferturi. Uitându-se la ceasornic, nu-i venea să-şi creadă ochilor; până la urmă însă crezu...
Crezu chiar că noaptea trecută fusese puţin ameţit, ceea ce reieşea limpede din uşoara durere de cap şi din greutatea pe care o simţea în mădulare.

Dar toate aceste manifestări bolnăvicioase nu-l neliniştau atât cât îl neliniştea un alt simptom îngrozitor, şi anume că nu era de loc dispus să intre în magazin!...
Mai rău, simţea un fel de lene, ba chiar şi o lipsă totală de ambiţie! Pentru că în loc să se ruşineze de prăbuşirea sa şi să lupte împotriva sentimentului zădărniciei, el, Rzecki, găsea motive să rămână cât mai mult timp în cameră!

Ori i se năzărea că Ir e bolnav, ori că puşca de vânătoare pe care nu punea mâna niciodată ruginise, ori că perdelele verzi nu atârnă cum trebuie la fereastră, ori, în sfârşit, că ceaiul e prea fierbinte şi că trebuie să-l bea mai încet ca de obicei.

Rezultatul fu că domnul Ignacy întârzie la magazin cu patruzeci de minute şi se strecură cu capul plecat în dosul mesei de lucru. I se părea că fiecare dintre „domni”
(şi parcă în ciuda lui toţi veniseră în ziua aceea la timp!)
se uită cu dispreţul cel mai mare la ochii săi încercănaţi, la faţa sa pământie şi la mâinile care-i tremurau uşor.

SCI

„Ar putea să-şi închipuie că am făcut vreo orgie!...”
oftă nefericitul domn Ignacy.

.. Apoi îşi luă registrele, înmuie peniţa în cerneală şi îi lăsă pe ceilalţi să creadă că face socoteli. Era sigur că mirosea a bere ca un butoi vechi, aruncat din pivniţă, şi începu să se gândească serios dacă după nişte isprăvi atât de infamante n-ar fi cazul să-şi prezinte demisia!

„M-am îmbătat... M-am întors acasă târziu... M-am sculat târziu!... Am întârziat la magazin patruzeci de minute...”

În clipa aceea se apropie de el Klejn, cu o scrisoare.

— Pe plic scrie „foarte urgent”, aşa că l-am deschis, zise funcţionarul, înmânându-i scrisoarea.

Domnul Ignacy o despături şi citi:

„Om prost şi ticălos! Cu toate avertismentele binevoitorilor, vrei totuşi să cumperi un imobil care va deveni mormântul averii tale câştigate şi aşa într-un mod necinstit.”

Îşi aruncă privirea în josul scrisorii, dar nu găsi nici iscălitură; era o anonimă! Se uită pe plic şi văzu că era adresată lui Wokulski. Citi mai departe:

„O soartă rea te-a scos în calea unei doamne nobile, pe al cărei soţ era aproape să-l ucizi, iar astăzi vrei să-i răpeşti casa în care a murit fiica ei iubită... Şi de ce faci toate astea?... De ce vrei să plăteşti, dacă-i adevărat ce se spune, nouăzeci de mii de ruble pentru o casă care nu face nici şaptezeci de mii?... Astea sunt secretele sufletului tău negru, pe care cândva justiţia divină le va dezvălui, iar oamenii cinstiţi le vor pedepsi cu dispreţul lor.

Gândeşte-te bine ce faci, cât mai e timp! Nu-ţi pierde sufletul şi averea, şi nu otrăvi liniştea unei onorabile doamne, care, în durerea-i nemângâiată după pierderea fiicei sale, nu are astăzi decât singura consolare că poate rămâne în camera unde copilul ei nefericit şi-a dat sufletul. Te implor, bagă de seamă ce faci!

O binevoitoare.”

Domnul Ignacy clătină din cap:

— Nu înţeleg nimic, deşi mă îndoiesc foarte mult de

bunăvoinţa acestei doamne!...

Klejn se uită cu teamă în magazin; văzând că nimeni nu e atent la ei, spuse în şoaptă:

— Vedeţi dumneavoastră, se zice că patronul nostru ar avea de gând să cumpere imobilul lui Lşcki, care urmează să fie scos mâine la licitaţie de creditori...

— Stas... adică... domnul Wokulski cumpără un imobil?...

— Da, da... confirmă Klejn înclinând din cap. Dar nu-l cumpără pe numele său, ci prin intermediul bătrînului Szlangbaum... Cel puţin aşa vorbesc locatarii casei, că şi eu locuiesc tot acolo.

— Cu nouăzeci de mii de ruble?...

— Da! Şi cum baroana Krzeszowska ar vrea să cumpere casa cu şaptezeci de mii, desigur că scrisoarea e opera ei! Aş fi chiar gata să pariez! E dată dracului baba!...

Un client-care intrase în magazin cu intenţia să cumpere o umbrelă îl sili pe Klejn să se îndepărteze de Rzecki, în capul cărui începură să se învârtească tot felul de gânduri.

„Dacă eu, îşi zise el, irosindu-mi o singură noapte, am făcut atâtea încurcături în magazin, atunci ce haos în afaceri va produce Stas, care pierde zile întregi şi săptămâni cu teatrul italian şi... mai ştiu şi eu cu ce?...”

În clipa aceea îşi dădu seama că haosul produs în magazin din vina sa nu era mare – aproape că nici nu se observa – şi că afacerile comerciale mergeau admirabil. De altfel, nici Wokulski, cu toată viaţa ciudată pe care o ducea, nu-şi neglija îndatoririle de patron al întreprinderii.

„Dar de ce o fi vrând el să bage nouăzeci de mii de ruble în nişte ziduri?... De unde şi până unde a apărut aici familia Lşcki?... Nu care cumva... Eh! Stas nu-i chiar aşa de prost...”

Oricum, îl nelinişteа gândul că are să cumpere imobilul.

„Am să-l întreb pe Henryk Szlangbaum”, hotărî el, ridicându-se de la birou...

În secţia textile, pirpiriul şi gârbovul Szlangbaum, cu ochii

roşii şi cu un aer îndârjit, se învârtea ca de obicei, sărind pe scăricică sau afundându-se între baloturile de pânză. Se obişnuise într-atât cu munca lui febrilă, încât deşi în magazin nu erau clienţi, scotea mereu câte un balot, îl desfăcea şi-l înfăşura, ca apoi să-l aşeze la locul lui.

Cum îl văzu pe domnul Ignacy, Szlangbaum îşi întrerupse munca inutilă şi îşi şterse sudoarea de pe frunte.

— E greu... zise el.

— Dar la ce bun tot răstorni cârpele astea, din moment ce nu sunt clienţi în magazin? îl întrebă Rzecky.

— De!... Dacă n-aş face aşa, aş uita unde se află fiecare bucată... Şi apoi, baloturile ar prinde mucegai...
De altfel, m-am obişnuit... Doriţi să-mi spuneţi ceva?...

Rzecki se fâstâci o clipă.

— Nu... Am vrut numai să văd cum merge treaba, răspunse îmbujorându-se, atât cât mai era posibil la vârsta sa.

„Oare şi ăsta mă bănuieşte şi mă urmăreşte?... Îl străfulgera gândul pe Szlangbaum, făcându-l să se mânie. Da, tata are dreptate... Astăzi toţi sunt porniţi împotriva evreilor. În curând o să trebuiască să-mi las perciuni şi să port tichie...”

„Ştie ceva!” gândi Rzecki. Apoi zise:

— Se pare... Se pare că onorabilul dumitale tată cumpătă mâine un imobil... Imobilul domnului Lţcki...

— Nu ştiu nimic despre afacerea asta răspunse
Szlangbaum, lăsând ochii în jos.

în sinea sa îşi spuse:

„Bătrânul meu cumpără imobilul pentru Wokulski, dar ăştia gândesc şi îşi spun desigur că evreul cămătar ruinează iar un creştin, boier de viţă...”

„Ştie ceva, numai că nu vrea să vorbească! Gândi Rzecki. Evreul, tot evreu...”

Se mai învârti puţin prin sală, ceea ce Szlangbaum socoti că e în legătură cu bănuielile faţă de el, cu urmărirea lui,

apoi se întoarse la birou, oftând.

„Îngrozitor! Stas are mai multă încredere în evrei decât în mine!... De ce-o fi cumpărând casa asta şi de ce întreţine legături cu familia Lşcki?... Poate că nici prin gând nu-i trece s-o cumpere!... Poate că toate sunt numai zvonuri!...”

Era atât de îngrozit la gândul că Wokulski ar putea închide în ziduri nouăzeci de mii de ruble, încât toată ziua nu se gândi la altceva. La un moment dat vru să-l întrebe chiar pe el, dar nu avu destul curaj.

„Stas umblă numai cu domnii sus-puşi şi are încredere numai în evrei. Bătrânul Rzecki nu mai e bun de nimic!...”

Până la urmă se hotărî ca a doua zi să se ducă la tribunal, să vadă cu ochii lui dacă bătrânul Szlangbaum cumpără într-adevăr casa familiei Lşcki şi dacă, aşa cum susţine Klejn, o să liciteze până la suma de nouăzeci de mii de ruble. Dacă faptul se confirma, atunci însemna că şi toate celelalte sunt adevărate!

La amiază Wokulski veni la magazin şi, apropiindu-se de Rzecki, îl întrebă dacă îi plăcuse spectacolul din seara trecută, de ce fugise din rândul întâi şi de ce-i dăduse lui Pifke albumul. Dar domnul Ignacy avea inima plină de atâtea jeluiri şi îndoieli în ceea ce îl privea pe scumpul său Stas, încât îi răspunse cu jumătate de gură şi aşa de încruntat, că Wokulski amuţi şi părăsi amărât magazinul.

„Toţi îşi întorc faţa de la mine, îşi zise el. Chiar şi Ignacy... Chiar şi el!...”

Când ajunse în stradă, adăugă, uitându-se spre aleea Ujazdowska: „Dar răsplata o voi găsi în tine!...”

După plecarea lui, Rzecki îi întrebă cu prudenţă pe „băieţi” la ce tribunal şi la ce oră au loc licitaţiile de case. Apoi îl rugă pe Lisiecki să-l înlocuiască a doua zi între 10 dimineaţa şi 2 după amiază şi se apucă de socotelile lui cu îndoită hărnicie. Aduna maşinal (deşi fără greşeală) coloane de cifre lungi cât strada Nowy Swiat, iar în pauze gândea:

„Astăzi am pierdut aproape o oră, mâine am să pierd

vreo cinci, şi toate astea numai pentru că Stas are mai multă încredere în Szlangbaum decât în mine! Ce-itrebui e lui imobilul?... Ce-o fi prieteşugul ăsta cu falitul de
Lşcki?... Şi cât are de gând să-şi piardă vremea pe la teatrul italienesc şi să dea cadouri costisitoare unui străin ca Rossi?...”

Rămase la birou până la 6, fără să-şi ridice capul din registre. Era atât de cufundat în lucru, încât nu numai că nu se mai ocupă de încasatul banilor, dar nici măcar nu văzu şi nu auzi forfota şi larma din magazin, unde clienţii roiau ca nişte albine uriaşe în stup. Nu observă nici venirea unui musafir cu totul neaşteptat, în calea căruia „domnişorii” săriră zgomotoşi, salutându-l cu exclamaţii.

De-abia când noul-venit se opri în faţa lui şi îi strigă în ureche: „Domnule Ignacy, eu sunt!” Rzecki se trezi, înălţă capul, o dată cu sprâncenele şi cu ochii, şi-l văzu pe Mraczewski!

— Cum?... făcu domnul Ignacy, uitându-se mirat la tânărul elegant, ars de soare, cu o înfăţişare mai bărbătească şi mai împlinit. Apoi îi întinse mâna: Ei... ce mai e nou? Ce se-aude în politică?

— Nimic nou! răspunse Mraczewski. Congresul de la
Berlin lucrează. Austriecii au să pună mâna pe Bosnia...

— Măi, măi, măi! Te ţii de glume, te ţii de glume!
Dar despre Napoleon cel mic se mai aude ceva?

— Învaţă în Anglia, la şcoala militară. S-o fi îndrăgostit de vreo actriţă...

— Ei, s-a şi îndrăgostit... Îl îngână în zeflemea domnul Ignacy. Nu se mai întoarce o dată în Franţa? Şi dumneata cum o mai duci? De unde-ai răsărit aşa?
Hai, spune-mi repede! exclamă Rzecki vesel, bătându-l cu palma pe umăr. Când ai sosit?

— E o poveste întreagă! răspunse Mraczewski, trântindu-se într-un fotoliu. Am sosit astăzi, la unsprezece, cu Suzin... De la unul şi până la trei am fost cu el la

Wokulski, după aceea m-am dus o clipă la mama şi o clipă la doamna Stawska... Minunată femeie, nu-i aşa?...

— Stawska?... Stawska?... Încercă Rzecki să-şi amintească, frecându-şi fruntea.

— O cunoşti doar! Femeia aceea frumoasă care are o fetiţă... Care ţi-a plăcut dumitale atât de mult...

— Aha! Ştiu... Nu că mi-a plăcut mie! Suspină Rzecki. M-am gândit că ar fi bună de nevastă pentru
Stas...

— Ştii că ai haz? râse Mraczewski. Doar e măritată!

— Măritată?

— Fireşte. De altfel, cu o persoană celebră. Acum patru ani a fugit în străinătate, bietul de el, fiindcă îl bănuiau că ar fi ucis-o pe...

— Ah, îmi amintesc... E! e? Şi de ce nu s-a întors?
Doar s-a dovedit că nu era vinovat!

— Se înţelege că nu era vinovat, zise Mraczewski, dar de când a plecat în America, n-a mai dat niciun semn de viaţă. Cine ştie pe ce drumuri o fi umblând, sărmanul!
Iar nevastă-sa a rămas aşa, nici domnişoară, nici văduvă...
Groaznică soartă! Să întreţii o casă din broderii, din lecţii de pian sau de engleză... Să te speteşti toată ziua muncind şi să n-ai nici bărbat... Nefericite sunt femeile!...
Noi, domnule Ignacy, n-am fi putut rămâne atâta timp virtuoşi, nu-i aşa? Şi şeful ăsta nebun...

— Cine-i nebun? întrebă Rzecki, mirat de schimbarea bruscă a conversaţiei.

— Cine altul, dacă nu Wokulski! răspunse Mraczewski. Suzin pleacă la Paris şi vrea neapărat să-l ia cu el, pentru că are de făcut acolo mari achiziţii de mărfuri.
Dacă ar pleca, bătrânul nostru n-ar trebui să scoată un ban pentru călătorie, ar ’duce o viaţă de prinţ, căci Suzin, cu cât e mai departe de nevastă-sa, cu atâta deschide mai larg băierile pungii... Ei, şi în plus ar mai câştiga şi vreo zece mii de ruble!

— Stas… adică patronul, ar câştiga zece mii de ruble? întrebă Rzecki.

— Fireşte. Dar ce să-i faci dacă s-a prostit de tot!…

— Ei, ei, domnule Mraczewski…

— Pe cuvântul meu de onoare că s-a prostit! Şi doar ştiu că era să plec la Paris, la expoziţie, şi chiar în curând…

— Aşa el

— Atunci n-ar fi fost de preferat să plece cu Suzin, fără să cheltuiască un ban, ba să şi câştige o sumă atât de mare? Două ore l-a rugat Suzin: „Hai cu mine, Stanislaw Piotrovici!” Zadarnic! zice că are de rezolvat aici o serie de afaceri…

Rzecki confirmă:

— Da, are…

— Da, da, are! îl imită Mraczewski. Dar afacerea cea mai importantă ar fi să nu-l supere pe Suzin, care l-a ajutat să facă avere, îi pune astăzi la dispoziţie un credit imens şi care nu o dată mi-a spus că nu se va lăsa până ce Stanislaw Pietrovici nu va agonisi cel puţin un milion de ruble! Şi unui prieten ca ăsta să-i refuzi un serviciu atât de mărunt? Un serviciu, de altfel, atât de rentabil? încheie Mraczewski, indignat.

Domnul Ignacy deschise gura, dar tăcu şi îşi muşcă buzele. Fusese cât pe-aci să spună că Wokulski e pe cale să cumpere imobilul lui Lşcki şi că oferă cadouri de preţ lui Rossi!

Klejn şi Lisiecki se apropiară de biroul lui Rzecki.
Văzând că n-au de lucru, Mraczewski intră în vorbă cu ei, iar domnul Ignacy rămase din nou singur, aplecat deasupra registrelor.

„Ce blestem! De ce nu pleacă Stas la Paris, şi încă pe gratis? De ce-l supără pe-Suzin?… Un duh rău îl ţine legat de familia Lşcki… Nu care cumva… Ei! nu-i el chiar aşa de prost… Dar, oricum, păcat de călătoria asta şi de cele zece mii de ruble!… Doamne! Cum se mai schimbă oamenii…”

În timp ce judeca astfel, înclina capul şi, mişcând degetul de sus în jos, sau de jos în sus, aduna coloane de cifre lungi cât strada Nowy Swiat şi Krakowskie Przedmiescie la un loc. Aduna fără greşeală, dar continua să-şi spună că Stas al lui pornise pe un drum greşit.

„În zadar! îi şoptea un glas ascuns în fundul sufletului. Totul e în zadar! Stas s-a împotmolit într-o afacere complicată... Sunt sigur că-i vorba de o aventură politică, pentru că un om ca el nu şi-ar pierde minţile pentru o femeie, fie chiar şi pentru domnişoara... Ei, drăcie! Ce spun? Refuză, dispreţuieşte câştiguri de zeci de mii ruble, el, care acum opt ani împrumuta de la mine zece ruble pe lună, ca să mănânce ca vai de lume... Acum aruncă în noroi zeci de mii de ruble, închide într-un imobil nouăzeci de mii, face actorilor cadouri în valoare de zeci de ruble... Pe dumnezeul meu, nu mai pricep nimic! Şi să mai zici că-i un om care gândeşte realist!

Pe mine mă consideră un romantic de modă veche, deşi eu n-aş fi în stare să fac asemenea prostii... Ei, dar dacă s-a aventurat în politică...”

Rzecki se frământă aşa până la închiderea magazinului. Cum îl durea puţin capul, ieşi să se plimbe pe Nowy Zjazd, apoi se întoarse acasă şi se culcă numaidecât.

„Mâine am să aflu despre ce este vorba. Dacă Szlangbaum cumpără casa lui Lşcki şi plăteşte nouăzeci de mii de ruble, înseamnează că într-adevăr e interpusul lui Stas, care a înnebunit de-a binelea!... Dar poate că Stas nu cumpără imobilul şi că toate astea nu sunt decât bârfeli...”

Adormi şi visă că o vede pe domnişoara Isabela la fereastra unei case mari; Wokulski, aflat lângă el, voia să fugă spre ea. Încerca în zadar să-l oprească, simţea cum îl trec toate năduşelile. Şi deodată Wokulski îi scăpă şi dispăru pe poarta casei.

„Stas, întoarce-te! strigă domnul Ignacy. Văzând că imobilul începe să se clatine. Casa se prăbuşi. Domnişoara

Isabela, cu surâsul pe buze, zbură de la fereastră ca o pasăre. Wokulski nu se mai vedea...

„Poate că a fugit în curte şi a scăpat...” gândi în vis domnul Ignacy... Se trezi cu puternice palpitaţii de inimă.

Se trezi a doua oară, cu câteva minute înainte de ora 6; aducându-şi aminte că în ziua aceea are loc licitaţia casei lui Lşcki, la care era hotărât să asiste, sări din pat de parcă ar fi fost pe arcuri, fugi desculţ până la ligheanul cel mare, se stropi de sus până jos cu apă rece şi, uitându-se la picioarele sale ca nişte fuse, mormăi: „Mi se pare că m-am cam îngrăşat!”

În timp ce se spăla, făcea tot felul de mişcări şi atâta zgomot, încât Ir se trezi. Căţelul, murdar, îşi deschise singurul ochi şi, remarcând pesemne neobişnuita vioiciune a stăpânului său, sări de pe cufăr, se întinse, căscă, îşi răşchiră un picior de dinapoi, apoi pe celălalt, se opri o clipă în faţa ferestrei, ascultând afară cârâitul disperat al unei găini pe care o tăia cineva, şi, dându-şi seama că nu se întâmplase nimic, se întoarse la culcuş. Era atât de plin de grijă în tot ceea ce făcea, sau poate atât de supărat pe domnul Ignacy că stârnea atâta zgomot, încât se întoarse cu botul şi coada spre perete, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Nu-mi face nicio plăcere să-ţi văd pielea înşirată pe oase”.

Şi»

Rzecki se îmbrăcă repede şi îşi bău ceaiul într-o clipă, fără să se uite nici la samovar, nici la servitorul care i-l adusese. Apoi dădu fuga în magazin, deşi era încă închis, şi făcu socoteli timp de trei ore, fără a ţine seama de forfota clienţilor şi de conversaţiile „băieţilor”. La 10 punct îi spuse lui Lisiecki:

— Domnule Lisiecki, mă întorc la ora două...

— E sfârşitul lumii! mormăi Lisiecki în urma lui. Trebuie să se fi întâmplat ceva extraordinar dacă zăpăcitul iese în oraş la ora asta...

Pe trotuar în faţa magazinului, domnul Ignacy se simţi

cuprins de remuşcări.

„Ce-i cu mine astăzi?... Îşi spuse în gând. Ce mă interesează pe mine licitaţiile, chiar dacă ar fi vorba de palate, nu numai de simple case de raport?”

Stătu la îndoială: să se ducă la tribunal, sau să se întoarcă în magazin? în clipa aceea văzu trecând pe Krakowskie Przedmiescie, în trăsură, o doamnă înaltă, slabă şi prăpădită, îmbrăcată într-o rochie neagră. Doamna tocmai se uita spre magazinul lor; în ochii ei cu cearcăne adânci şi pe buzele uşor învineţite Rzecki desluşi o ură adâncă.

„Pe dumnezeul meu! Asta-i baroana Krzeszowska...

Sigur că se duce la licitaţie... Să ştii c-o să iasă scandal!...”

Cu toate acestea, se treziră în el şi îndoieli. Dar dacă baroana nu se ducea la tribunal? Poate că nu erau decât simple bârfeli. „Trebuie controlat!” hotărî în gând domnul Ignacy. Uitându-şi obligaţiile sale de procurist şi calitatea de cel mai vechi funcţionar al patronului, se luă după trăsură. Mârţoagele mergeau atât de încet, încât domnul Ignacy n-o scăpă din ochi până la coloana lui
Zygmunt. Acolo, însă, trăsura coti la stânga!

„Fără îndoială că baba se duce în strada Miodowa. Ar fi costat-o mai ieftin dacă încăleca pe o mătură...”

Domnul Ignacy o luă pe strada Miodowa, pe lângă casa lui Rezler (care îi aminti de beţia de deunăzi) şi pe o porţiune a străzii Senatorska. Aici, trecând pe lângă ceainăria lui Nowicki, intră o clipă ca să-l salute pe patron, apoi plecă repede mai departe, mormăind: „Ce-o gândi omul când mă vede la ora asta pe stradă? Şi-o fi zicând că sunt cel mai netrebnic procurist, unul care în loc să stea în prăvălie, umblă haihui prin oraş! Ce soartă !”

Tot drumul până la tribunal domnul Ignacy avu mustrări de conştiinţă. Conştiinţa avea pentru el înfăţişarea unui uriaş cu barbă, în halat şi pantaloni galbeni de mătase, care

se uita în ochii lui cu bunăvoinţă, dar şi cu ironie, dojenindu-l: „Spune-mi, domnule Rzecki, care dintre negustorii de treabă hoinăreşte la ora asta prin oraş? Dumneata eşti negustor cum sunt eu balerin!...”

Şi domnul Ignacy simţea că nu poate răspunde nimic severului judecător. Roşu la faţă, năpădit de sudori, era gata să se întoarcă la registrele sale (în aşa fel ca să-l vadă Nowicki), când deodată apăru în faţa sa vechiul palat Pac.

„Aici se va ţine licitaţia!” îşi zise el, uitând pe dată şi de conştiinţă, şi de remuşcări. Uriaşul cu barbă şi halat galben de mătase se risipi ca o ceaţă din faţa ochilor săi lăuntrici.

Analizând situaţia, domnul Ignacy observă înainte de toate că spre interiorul tribunalului duc două porţi uriaşe şi două uşi. Apoi văzu patru grupuri mai mici sau mai mari de evrei de modă veche, cu figuri foarte serioase.

Domnul Ignacy nu ştia încotro s-o ia; porni totuşi spre uşa în faţa căreia stăteau mai mulţi evrei, socotind că acolo trebuie să se ţină licitaţia.

În clipa aceea, în faţa tribunalului se opri o trăsură în care se afla domnul Lşcki. Domnul Ignacy nu-şi putu stăpâni sentimentul de respect pentru frumoasele lui mustăţi albe şi de uimire pentru dispoziţia de care dădea dovadă. Căci domnul Lşcki nu avea de loc înfăţişarea unui om ruinat, a cărui casă va fi scoasă la licitaţie, ci părea un milionar venit la notarul public să ridice o bagatelă de o sută şi câteva zeci de mii de ruble...

Domnul Lşcki coborî solemn din trăsură şi porni cu paşi triumfali spre uşa tribunalului. În aceeaşi clipă, venind din partea cealaltă a străzii, se apropie repede de el un gentleman cu toate aparenţele unui pierde-vară, dar care era în realitate un bun avocat. După un salut foarte scurt, am putea spune superficial, domnul Lşcki îl întrebă:

— Ei, cum stăm? Când se ţine?

— Peste o oră... Poate ceva mai târziu... Îi răspunse gentleman-ul.

— Imaginează-ţi, domnule, îi şopti Lşcki cu un surâs binevoitor, că acum o săptămână un cunoscut de-al meu a primit o sumă dublă pentru o casă care-l costase o sută cincizeci de mii. Şi cum casa mea m-a costat o sută de mii, va trebui deci să primesc cel puţin o sută douăzeci şi cinci!...

— Hm... Hm... mormăi avocatul.

— Dumneata ai să râzi, continuă domnul Tomasz, când am să-ţi spun ce-am visat (ştiu că vă place să glumiţi pe seama viselor şi a presimţirilor!), şi, totuşi azi-noapte am visat că am primit pentru casă vreo sută douăzeci de mii... Îţi spun asta înainte de licitaţie, înţelegi?... Peste câteva ore te vei convinge că nu trebuie să râzi de vise...
Sunt semne pe cer şi pe pământ.

— Hm... Hm... răspunse avocatul.

Cei doi domni intrară pe uşa cea mai apropiată a clădirii.

„Slavă ţie, Doamne! îşi zise domnul Ignacy. Dacă Lşcki capătă o sută douăzeci de mii pentru casă, înseamnă că nu i-o cumpără Stas, care nu-i va plăti pentru ea decât nouăzeci de mii!”

În clipa aceea cineva îi atinse uşor braţul. Domnul

Ignacy întoarse capul şi-l văzu în spatele său pe bătrânul Szlangbaum.

— Nu cumva mă cauţi pe mine? îl întrebă bătrânul, uitându-se fix în ochii lui.

— Nu ai nicio treabă cu mine?... repetă Szlangbaum, clipind din pleoapele sale roşii.

— Nu, nu...

— *Ghit!*[56] mormăi Szlangbaum şi se amestecă printre corelegionarii săi.

Pe domnul Ignacy îl trecu un fior rece: prezenţa lui
Szlangbaum acolo îi trezi iar bănuieli. Pentru a şi le spulbera, întrebă pe un aprod care sta lângă uşă unde aveau loc licitaţiile, şi aprodul îi arătă cu mâna scările.

---

[56] *Bun (în idiş).*

Domnul Ignacy dădu fuga pe scări în sus şi intră într-una din săli. Îl impresionă mulţimea de evrei care asculta cu încordare cuvântarea cuiva. Rzecy îşi dădu seama că aici se desfăşura un proces, că vorbea procurorul şi că era vorba de o mare escrocherie. În sală aerul, devenise înăbuşitor; rechizitoriul procurorului nu se auzea bine din cauza zgomotului făcut de trăsuri, judecătorii păreau că moţăie, avocatul căsca, acuzatul avea o mutră de parcă ar fi vrut să înşele înalta curte, evreii se uitau la el cu compătimire şi ascultau cu atenţie actul de acuzare. La fiecare cap de acuzare mai serios unii dintre ei se strâmbau şi se văitau: „Ai-vei!...”

Domnul Ignacy ieşi; nu venise aici ca să asiste la procese!

Ajuns pe coridor, tocmai când voia să urce la etajul al doilea, trecu pe lângă el baroana Krzeszowska, însoţită de un bărbat cu aerul plictisit al unui profesor de limbi moarte. Era însă un avocat, după cum arăta insigna de argint prinsă la reverul fracului său foarte uzat. Pantalonii cenuşii ai slujitorului dreptăţii erau atât de roşi la genunchi, încât îţi venea a crede că posesorul lor, în loc să-şi apere clienţii, îşi petrecea viaţa prosternat în faţa zeiţei Temis.

— Dacă licitaţia se ţine abia peste o oră, zicea doamna Krzeszowska cu voce plângăreaţă, aş putea să mă reped până la Biserica Capucinilor... Nu eşti de părere?...

— Nu cred că vizita dumneavoastră la Capucini ar putea avea vreo influenţă asupra desfăşurării licitaţiei, îi răspunse avocatul, plictisit.

— Dacă însă aţi avea într-adevăr bunăvoinţă, dacă v-aţi zbate mai mult...

Avocatul cu pantalonii roşi făcu un gest de nerăbdare.

— Ah, stimată doamnă, m-am zbătut atâta în chestiunea acestei licitaţii, încât măcar astăzi aş avea dreptul la un pic de odihnă! în plus, peste câteva minute trebuie să pledez din oficiu într-un proces penal... Vedeţi cucoanele acelea

frumoase?... Toate vin să-mi asculte pledoaria! E un proces emoţionant!

— Care va să zică, mă părăsiţi, domnule avocat! exclamă baroana.

— Nu, n-aveţi nicio grijă... Voi fi în sală! Voi fi la licitaţie, numai lăsaţi-mă câteva minute să mă gândesc la ucigaşul meu.

Şi avocatul dispăru pe o uşă deschisă, după ce-i porunci aprodului să nu lase pe nimeni înăuntru.

— O, Dumnezeule! rosti baroana cu glas tare. Un asasin mizerabil are apărător, iar o sărmană femeie, singură, în zadar caută pe cineva să-i apere onoarea, liniştea, averea...

Deoarece domnul Ignacy nu voia să fie omul acela, fugi repede pe scări în jos, atingând cu cotul, în trecere, pe tinerele frumoase şi elegante care veniseră să asculte dezbaterile unui faimos proces penal. Era un spectacol mai bun decât teatrul, fiindcă actorii acestor reprezentaţii oficiale jucau, dacă nu mai bine, cu siguranţă mai real decât cei de pe scenă.

Pe scări mai răsunau încă lamentările doamnei Krzeszowska şi râsetele femeilor tinere frumoase şi elegante, nerăbdătoare să vadă pe asasin, hainele pătate de sânge, toporul cu care ucisese şi pe judecătorii transpiraţi, când domnul Ignacy ieşi în fugă din tribunal şi se opri tocmai peste drum; apoi intră repede în cofetăria aflată la întretăierea străzilor Kapitulna şi Miodowa, unde se ascunse într-un colţ atât de întunecat, încât nici chiar doamna
Krzeszowska nu l-ar fi putut recunoaşte.

Ceru să i se servească o ceaşcă de ciocolată cu caimac şi îşi băgă nasul într-un ziar rupt la mijloc, ruptură prin care văzu că în micul local se afla un colţ şi mai întunecos, unde se refugiase un tip corpolent şi un evreu adus de spate. Domnul Ignacy presupuse că tipul corpolent era cel puţin conte şi proprietar de moşii întinse în Ucraina, iar evreul,

omul său de afaceri. Cum n-avea ce face, trase cu urechea la cele ce vorbeau.

— Stimate domn, zicea evreul adus de spate, dacă n-ar fi faptul că nu vă cunoaşte nimeni aici în Varşovia, nu v-aş fi dat pentru afacerea asta nici măcar zece ruble!
Aşa veţi câştiga douăzeci şi cinci...

— Dar va trebui în schimb să stau o oră într-o sală înăbuşitoare! mormăi tipul.

— Aveţi dreptate! La vârsta noastră e greu să stai în picioare, dar nici banii ăştia nu-i găseşti pe toate drumurile... Apoi gândiţi-vă ce reputaţie vă veţi face când oamenii vor afla că aţi vrut să cumpăraţi un imobil cu optzeci de mii de ruble...

— Fie! Dar cele douăzeci şi cinci de ruble mi le plăteşti acum...

— Ferească sfântul! răspunse evreul. Veţi primi în mână cinci ruble, iar douăzeci vor merge în contul datoriei către nenorocitul de Selig Kupferman, care de doi ani n-a văzut un ban de la dumneavoastră, deşi are o sentinţă în regulă.

Domnul cel impozant lovi cu mâna în masa de marmură şi vru să plece, dar evreul adus de spate îl prinse de poalele redingotei, îl trase la loc pe scaun şi-i oferi şase ruble în numerar.

După o târguială de câteva minute, se învoiră pentru opt ruble: şapte ruble urmau să fie plătite după licitaţie, iar o rublă anticipat. Evreul încă se opunea; domnul cel falnic îl făcu să cedeze cu un singur argument:

— Pe dracu! Doar trebuie să-mi plătesc ceaiul şi prăjitura!

Evreul oftă, scoase din portofelul său unsuros bancnota cea mai uzată, o netezi şi o puse pe masa de marmură. Apoi se sculă şi, cu mişcări leneşe, părăsi camera întunecată; domnul Ignacy recunoscu pe bătrânul Szlangbaum!

îşi bău într-o clipă ciocolata şi ieşi repede în stradă.

Era sătul până peste cap de licitaţia asta care făcea să-i vâjâie urechile şi capul. Se gândi cum să-şi întrebuinţeze timpul liber; văzând că Biserica Capucinilor e deschisă, se îndreptă într-acolo, sigur că va găsi linişte şi o răcoare plăcută şi nu va mai auzi vorbindu-se de licitaţie.

Intră în biserică, unde găsi într-adevăr linişte şi răcoare. Mai găsi în afară de asta un sicriu pus pe catafalc între lumânări încă neaprinse şi flori care îşi şi pierduseră parfumul. De la un timp domnului Ignacy nu-i prea plăcea să vadă sicrie, aşa că se îndreptă spre stânga, unde dădu peste o femeie îngenuncheată, îmbrăcată în negru. Era baroana Krzeszowska. Aplecată cucernic până la pământ, baroana se lovea cu pumnii în piept şi îşi ducea mereu batista la ochi.

„Sunt sigur că se roagă ca imobilul lui Lşcki să fie vândut cu şaizeci de mii de ruble!” gândi Rzecky. Dar întrucât nici aspectul doamnei Krzeszowska nu i se părea mai atrăgător decât al sicriului, se retrase în vârful picioarelor şi trecu în partea dreaptă a bisericii.

Aici erau două femei: una se ruga încet, cealaltă dormea. În afară de ele se mai afla un bărbat de statură mijlocie, cu ţinuta dreaptă şi energică, deşi avea părul alb; sta cu capul plecat în dosul unei coloane şi se ruga în şoaptă.

Rzecky recunoscu în el pe domnul Lşcki.

„Sunt sigur că se roagă lui Dumnezeu ca imobilul să fie vândut cu o sută douăzeci de mii de ruble...” îşi zise.

Apoi părăsi în grabă biserica, întrebându-se cum va putea bunul Dumnezeu să satisfacă cererile contradictorii ale doamnei baroane Krzeszowska şi ale domnului Tomasz Lşcki?

Negăsind ceea ce căuta nici în cofetărie, nici în biserică, domnul Ignacy începu să se plimbe pe stradă, prin preajma tribunalului. Era foarte tulburat. I se părea că fiecare trecător i se uită batjocoritor în ochi, ca şi cum i-ar spune: „N-ar fi fost mai bine, ştrengar bătrân, să-ţi fi văzut de

prăvălie?” Sau că din fiecare trăsură care trecea va sări unul din „băieţi” şi-l va anunţa că magazinul a luat foc ori că s-a dărâmat. Se întreba pentru a nu ştiu câta oară dacă n-ar fi mai bine să lase încolo licitaţia şi să se întoarcă la registrele şi la ghişeul său, când deodată auzi un strigăt deznădăjduit.

Un evreu se aplecase pe o fereastră a tribunalului şi strigase ceva către coreligionarii săi, care se năpustiră spre uşă, înghesuindu-se, împingând oamenii din drum şi bătând nerăbdător din picioare, ca o turmă speriată de oi într-un ţarc îngust.

„Aha! A început licitaţia îşi zise domnul Ignacy.
Şi porni după ei pe scări în sus.

Deodată simţi pe cineva din spate prinzându-l de braţ; întoarse capul şi văzu că era domnul cel impunător care luase drept avans în cofetărie, o rublă de la Szlangbaum.

Pare-se că domnul corpolent era foarte grăbit, deoarece îşi făcea drum cu pumnii prin masa compactă de evrei, strigând:

— La o parte, râioşilor! Mă duc la licitaţie L.

Contrar obiceiului lor, evreii se dădeau la o parte şi se uitau la el cu admiraţie.

— Mult bănet trebuie să aibă! mormăi unul dintre ei către vecinul său.

Domnul Ignacy, care era mult mai puţin îndrăzneţ decât domnul cel impunător, în loc să dea şi el brânci celorlalţi, se lăsă în voia sorţii. Învălmăşeala evreilor îl cuprinse din toate părţile. În faţă văzu un guler soios, un fular murdar şi un gât şi mai murdar; din spate simţi miros de ceapă, din dreapta i se înfipse în umăr o barbă căruntă, iar din stânga cineva îl apăsa încot cu atâta putere, încât aproape îi amorţise.

îl înghesuiau, îl împingeau, îl trăgeau de haine. Cineva îl prinse de picior, o mână încercă să i se furişeze în buzunar, primi o lovitură puternică între omoplaţi. La un moment dat

îşi simţi pieptul strivit. Ridică ochii spre cer şi văzu că ajunsese la uşă. Încă puţin şi… Dar se sufoca… Deodată se trezi cu un spaţiu gol în faţă, se lovi cu capul de o spinare mai mult sau mai puţin acoperită de un surtuc şi se pomeni în sală.

Răsuflă uşurat... Din spate se auzeau ţipetele şi înjurăturile participanţilor la licitaţie, iar din timp în timp răsuna vocea aprodului:

— Ce vă îmbulziţi aşa, domnilor?… Ce, sunteţi vite, domnilor?…

„N-am ştiut că-i atât de greu să pătrunzi la o licitaţie…” oftă domnul Ignacy.

Trecu prin două săli atât de goale, că n-aveau nici scaune pe podele, nici cuie în pereţi. Sălile acestea constituiau anticamera uneia din secţiile de judecată, dar erau luminoase şi vesele. Pe ferestrele deschise se revărsau în valuri razele soarelui şi aerul cald de iulie, plin de praful străzii. Domnul Ignacy auzi ciripitul vrăbiilor, auzi huruitul neîntrerupt al trăsurilor şi constată că nu se armonizează între ele.

„E oare posibil ca tribunalul să fie pustiu ca o casă nelocuită şi totuşi atât de vesel?…”

I se părea că nişte ferestre cu gratii şi nişte pereţi cenuşii, mustind de umezeală, cu lanţuri şi instrumente de tortură, s-ar fi potrivit mai bine pentru o sală în care oamenii erau condamnaţi la închisoare pe viaţă sau cine ştie pe cât amar de timp!

În sfârşit ajunse şi în sala principală, către care se îndreptau în fugă toţi evreii şi unde avea să se desfăşoare licitaţia. Era o încăpere atât de mare, încât în ea ar fi putut să danseze mazurca vreo patruzeci de perechi dacă n-ar fi fost bara joasă care o împărţea în două: secţia civilă şi secţia licitaţii. În secţia civilă se aflau câteva canapele de răchită, iar în secţia licitaţiilor, o estradă cu o masă mare, în formă de potcoavă, acoperită cu postav verde. În jurul

mesei, domnul Ignacy zări trei funcţionari cu lănţişoare la gât, cu feţele grave, de senatori; erau portăreii. În faţa fiecărui funcţionar se afla un vraf de hârtii actele imobilelor scoase în vânzare. Între masă şi bară, şi în jurul acestora din urmă, se înghesuia mulţimea licitatorilor. Toţi ţineau capetele atât de sus şi se uitau cu atâta încordare la portărei, încât i-ar fi putut invidia până şi asceţii inspiraţi care îşi concentrează privirile asupra apariţiilor sfinte!

Cu toate că ferestrele erau larg deschise, în sală stăruia un iz ca de zambile şi chit vechi. Domnul Ignacy presupuse că trebuia să fie mirosul emanat de robe.

în afară de huruitul trăsurilor, care răzbea din stradă, s-ar fi putut spune că în sală domnea linişte. Portăreii tăceau, absorbiţi de actele din faţa lor, iar licitatorii tăceau şi ei, cu ochii aţintiţi la portărei. Restul spectatorilor adunaţi aici, precum şi cei din partea civilă a sălii, împărţiţi în grupuri, vorbeau, ce-i drept, dar încet, încât nu se auzea decât un murmur. De altfel, nimeni nu avea interesul să-l audă ceilalţi. Cu atât mai puternic se auzea deci geamătul baroanei Krzeszowska, care, ţinându-şi avocatul de reverul fracului, îi vorbea cu înfrigurare:

— Te implor, domnule nu pleca! Am să-ţi dau tot ce doreşti...

— Lăsaţi ameninţările, stimată doamnă! îi răspunse avocatul.

— Dar nu te ameninţ... Te rog doar să nu mă părăseşti!... strigă baroana, desnădăjduită.

— Voi veni la licitaţie, acum însă trebuie să mă duc să văd de criminal...

— Da! Care va să zică, un criminal mizerabil trezeşte în dumneata mai multă compătimire decât o femeie părăsită, a cărei avere, onoare, linişte...

Avocatul apostrofat fugi atât de repede, încât pantalonii lui părură şi mai roşi în genunchi decât erau în realitate. Baroana vru să alerge după el, dar în clipa aceea căzu în

braţele unui individ care purta ochelari albaştri ca safirul şi avea înfăţişarea unui paracliser.

— Ce doriţi, scumpă doamnă? o întrebă pe un ton dulceag individul cu ochelari albaştri. Niciun avocat nu va fi în stare să dea un preţ mai mare decât dumneavoastră... Lăsaţi totul în seama mea... Îmi veţi da un procent pentru fiecare mie de ruble obţinută peste suma iniţială şi douăzeci de ruble speze...

Baroana Krzeszowska făcu un salt înapoi şi, lăsându-se pe spate, ca o actriţă într-un rol tragic, îi răspunse printr-un singur cuvânt:

— Satană!

Dându-şi seama că nu nimerise bine, individul cu ochelari se retrase consternat. Alt individ, cu o mutră de canalie patentă, îi ieşi în cale şi-i şopti ceva la ureche, gesticulând agitat. Domnul Ignacy era sigur că cei doi indivizi se vor lua la bătaie; ei se despărţiră însă cât se poate de liniştiţi. Tipul cu mutra de canalie se apropie de baroana Krzeszowska şi-i spuse cu jumătate glas:

— Dacă doamna baroană este dispusă să mai dea ceva pe deasupra, putem face în aşa fel ca licitaţia să nu ajungă nici până la şaizeci de mii de ruble!

— Salvatorule! exclamă baroana. Ai în faţa dumitale o femeie nedreptăţită şi singură, a cărei avere, onoare şi linişte…

— Ce mă interesează pe mine onoarea?!… răspunse tipul cu fizionomie de canalie. Îmi daţi un aconto de zece ruble?

Se retraseră amândoi în colţul cel mai îndepărtat al sălii şi dispărură din faţa domnului Ignacy, ascunşi de un grup de evrei în care se aflau bătrânul Szlangbaum şi un tânăr imberb, atât de palid şi de epuizat, încât domnul Ignacy fu sigur că era un proaspăt căsătorit. Bătrânul Szlangbaum îi spunea ceva tânărului epuizat, ai cărui ochi căpătau o expresie din ce în ce mai neroadă; despre ce anume îi vorbea, domnul Ignacy n-avea cum să ştie.

Îşi întoarse deci privirile în partea cealaltă a sălii; la câţiva paşi îl zări pe domnul Lşcki, însoţit de avocatul său, care, după toate semnele, se plictisea îngrozitor şi ar fi vrut să fugă.

— De s-ar da măcar o sută cincisprezece... Fie şi o sută zece!... Îi spunea domnul Lşcki. Dumneata, ca avocat, ar trebui să cunoşti vreo modalitate...

— Hm... Hm... făcu avocatul, uitându-se cu jind spre uşă. Cereţi un preţ prea mare... O sută douăzeci de mii, când pentru casă nu s-au oferit decât şaizeci...

— Bine, dar am cumpărat-o cu o sută de mii...

— Da... Hm... Hm... Aţi dat cam mult...

— Eu cer numai o sută zece mii... Şi socot că acum e momentul când ai putea să-mi fii de folos... Desigur că există anumite mijloace, pe care eu, nefiind jurist, nu le cunosc...

— Hm... Hm... mormăi avocatul.

Din fericire unul din colegii săi (îmbrăcat de asemenea în frac şi cu insignă de argint în piept) îi făcu semn să iasă din sală. Peste o clipă, individul cu ochelari albaştri şi cu mutra de paracliser se apropie de domnul Lşcki:

— Ce doriţi, domnule conte?... Niciun avocat nu va fi în stare să vă dea un preţ mai bun... Lăsaţi totul în seama mea... Îmi veţi da douăzeci de ruble pentru speze şi un procent la fiecare mie peste şaizeci de mii...

Domnul Lşcki se uită la paracliser cu un profund dispreţ şi, vârându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor
(ceea ce i se păru lui însuşi un gest foarte ciudat), îi răspunse:

— Îţi pot da un procent pentru fiecare mie peste o sută douăzeci de mii de ruble...

Paracliserul cu ochelari albaştri se înclină, ridicând din umărul stâng.

— Mă iertaţi, domnule conte...

— Aşteaptă! îl întrerupse domnul Lşcki. Peste o sută

zece...

— Mă iertaţi...

— Peste o sută...

— Mă iertaţi...

— Să te ia dracu! Spune, cât vrei?...

— Un procent la ceea ce veţi scoate peste şaptezeci de mii, plus douăzeci de ruble speze... rosti paracliserul, înclinându-se până la pământ.

— Te mulţumeşti cu zece ruble? întrebă domnul

Lşcki, vânăt de mânie.

— Orice sumă, fie cât de mică, nu e de dispreţuit...

Domnul Lşcki îşi scoase splendidul portmoneu plin cu hârtii foşnitoare de câte zece ruble şi dădu una paracliserului, care se înclină iarăşi până la pământ.

— Veţi vedea, veţi vedea... şopti paracliserul.

Lângă domnul Ignacy erau doi evrei. Unul înalt, brun, chipeş, cu barba atât de neagră încât bătea în albastru.

Celălalt, chel, cu favoriţi lungi, care îi acopereau reverele surtucului. Văzând hârtiile de câte zece ruble din portmoneul domnului Lşcki, gentleman-ul cu favoriţi surâse şi zise încet, adresându-se brunetului chipeş:

— Vezi ce de bani are? auzi cum bat din palme!...

Tare se bucură când mă văd... Înţelegi, domnule Cynader?...

— Lşcki e clientul dumitale? întrebă brunetul cel chipeş.

— Şi de ce n-ar fi?

— Ce are? zise brunetul.

— Ce are?... O soră la Cracovia, care, pricepi dumneata, şi-a înscris averea pe numele fiicei lui...

— Dar dacă nu i-a lăsat nimic?

Gentleman-ul cu favoriţi rămase perplex câteva clipe.

— Te rog, domnule, nu mai vorbi aşa!... De ce nu i-ar lăsa moştenirea sora de la Cracovia dacă e bolnavă?...

— Habar n-am! răspunse brunetul cel chipeş. (Domnul Ignacy trebui să admită că nu văzuse niciodată un bărbat

aşa de frumos.)

— Dar are o fată, domnule Cynader!... reluă tulburat omul cu favoriţi lungi. Dumneata o cunoşti pe fată?
O cunoşti pe domnişoara Isabela?... Uite, eu i-aş da, fără să mă târguiesc, o sută de ruble...

— Eu i-aş da o sută cincizeci, spuse brunetul cel frumos. Dar orice s-ar zice, Lşcki este o afacere nesigură.

— Nesigură? Dar domnul Wokulski cum este?

— Domnul Wokulski? Da... e o afacere mare, răspunse brunetul. Numai că ea este o proastă, şi Lşcki e un prost, şi ei toţi sunt nişte proşti. Şi o să-l ducă la pierzanie pe Wokulski, şi el n-o să fie în stare să le vină de hac...

Domnul Ignacy văzu negru în faţa ochilor.

— Jezus Maria!... şopti el. Care va să zică, chiar şi la licitaţie se vorbeşte despre Wokulski şi despre ea...
Şi oamenii prevăd că-l va duce la pierzanie... Jezus
Maria

În jurul mesei ocupate de portărei, spre care se înghesuiau toţi spectatorii, se produse o mică învălmăşeală. Bătrânul Szlangbaum încercă să se apropie, dar după câţiva paşi făcu un semn evreului epuizat, apoi îi făcu cu ochiul domnului impunător cu care conversase mai adineauri în cofetărie.

În clipa aceea, avocatul doamnei Krzeszowska veni repede şi, fără să se uite la clienta sa, ocupă un loc în faţa mesei, de unde mormăi către portărel:

— Mai repede, domnule, mai repede, că n-am timp!

La câteva minute după avocat, intră în sală un nou grup, alcătuit dintr-o pereche, bărbatul semănând a măcelar, apoi o doamnă mai în vârstă, cu un băieţaş de vreo 12-13 ani şi, în sfârşit, alţi doi bărbaţi: unul roşcovan şi cărunt celălalt scund şi cu părul creţ, cu înfăţişare de ofticos. Amândoi aveau figuri umile şi erau îmbrăcaţi în haine uzate, dar la apariţia lor, evreii începură să murmure şi să-i arate cu degetul, exprimând şi admiraţie, şi respect.

Amândoi stăteau atât de aproape de domnul Ignacy, încât fără să vrea acesta auzi sfaturile pe care individul cărunt le dădea celui scund şi cu părul creţ:

— Uite, Ksawery, fă şi tu ca mine! Eu nu mă grăbesc! De trei ani vreau să cumpăr o căsuţă nu prea mare, cam pentru o sută sau două sute de mii, să fie acolo, la bătrâneţe, dar, uite, nu mă grăbesc de loc! Aflu ce case se vând la licitaţie, le cercetez pe îndelete, îmi fac o socoteală în minte, apoi vin aici şi urmăresc cât dau oamenii. Dar anul ăsta, când am câştigat experienţă şi am vrut să cumpăr ceva, preţurile s-au urcat, fir-ar să fie, într-un mod nepermis, şi acum, drăcia dracului, trebuie să calculez din nou Totuşi, dacă vom urmări cu atenţie, poţi fi sigur că până la urmă vom izbuti să facem o afacere bună...

— Tăcere!... strigă cineva de la masă.

În sală se făcu linişte. Domnul Ignacy ascultă descrierea imobilului situat aşa şi pe dincolo având trei aripi şi trei etaje, curte, grădină etc. În cursul acestui act important, domnul Lşcki se făcu rând pe rând când palid, când vânăt; doamna Krzeszowska îşi tot ducea la nas un flacon mic de cristal încrustat cu aur.

— Cunosc casa! exclamă deodată individul cu ochelari albaştri şi cu înfăţişarea de paracliser. Cunosc casa!
Valorează cu ochii închişi o sută douăzeci de mii de ruble!

— Ce vorbeşti prostii? strigă individul cu mutra de canalie, care stătea lângă baroană. Asta-i casă?... Şandrama... Morgă!...

Domnul Lşcki se învineţi. Făcu un semn paracliserului şi-l întrebă în şoaptă:

— Cine-i tâlharul ăla?...

— Ăla? E un ticălos!... Nu-i daţi nicio atenţie! apoi paracliserul exclamă cu glasul ridicat: Pe cuvânt de onoare că imobilul valorează o sută treizeci de mii...

— Cine e mizerabilul? îl întrebă baroana pe tipul cu mutră de canalie. Cine e individul cu ochelari albaştri?...

— Ăla?... E un ticălos cunoscut de toată lumea... Abia a ieşit din închisoarea „Pawiak”... Nu trebuie să-i daţi atenţie... Nu merită nici să-l scuipi...

— Linişte!... strigă vocea oficială de la masă.

Paracliserul îi făcu cu ochiul domnului Lşcki, surâzându-i prietenos, şi se înghesui spre masă printre persoanele care luau parte la licitaţie. Erau patru: avocatul baroanei, domnul cel impunător, bătrânul Szlangbaum şi evreul cu faţa palidă, lângă care se aşezase paracliserul.

— Şaizeci de mii şi cinci sute de ruble, spuse încet avocatul doamnei Krzeszowska.

Tipul cu mutră de canalie îi ţinu isonul:

— Pe dumnezeul meu! mai mult nu face!

Baroana se uită triumfătoare la domnul Lşcki.

— Şaizeci şi cinci!... exclamă domnul cel impunător.

— Şaizeci şi cinci de mii şi o sută de ruble! bolborosi evreul palid.

— Şaizeci şi şase... supralicită Szlangbaum.

— Şaptezeci de mii! strigă paracliserul.

— Ah, ah, ah! se văita baroana, lăsându-se pe o canapea de răchită.

Avocatul ei se ridică repede de la masă şi fugi să-şi apere asasinul.

— Şaptezeci şi cinci de mii!... strigă domnul cel corpolent.

— Mor!... gemu baroana.

În sală se stârni zarvă. Bătrânul lituanian o apucă pe baroană de braţ; în ajutorul lui sări Maruszewicz, răsărit nu se ştie de unde la această împrejurare solemnă. Nemaiputându-şi stăpâni plânsul, baroana părăsi sala, sprijinită de Maruszewicz, blestemând avocatul, tribunalul, pe licitatori şi pe portărei. Domnul Lşcki surâdea şters, în timp ce evreul slăbuţ striga:

— Optzeci de mii şi o sută de ruble...

— Optzeci şi cinci... supralicită Szlangbaum.

Domnul Lşcki era numai ochi şi urechi. Nu vedea decât

pe cele trei persoane care licitau, iar urechea îi era aţintită la cuvintele domnului corpolent:

— Optzeci şi opt de mii...

— Optzeci şi opt şi o sută de ruble! rosti evreul palid.

— Hai nouăzeci de mii! încheie bătrânul Szlangbaum, lovind cu mâna în masă.

— Nouăzeci de mii. O dată!... strigă portărelul.

Uitând de etichetă, domnul Lşcki se aplecă spre paracliser şi-i şopti:

— Licitează, domnule!...

— Ce te strâmbi aşa? îl întrebă paracliserul pe evreul cel palid.

— Dar dumneata ce te agiţi aşa? îl întrebă pe paracliser al doilea portărel. Ai de gând să cumperi casa, sau nu? Dacă nu, pleacă de-aici!

— Nouăzeci de mii, a doua oară!... strigă primul portărel.

Domnul Lşcki se făcu cenuşiu.

— Nouăzeci de mii de ruble... a treia oară! repetă portărelul, lovind cu un ciocănel în postavul verde.
Adjudecat!

— Imobilul a fost cumpărat de Szlangbaum!... se auzi o voce din sală.

Domnul Lşcki se uită în jur cu o privire rătăcită; abia acum îl descoperi pe avocatul său.

— A, domnule avocat, îi impută el cu voce tremurătoare, nu se cade să procedezi aşa...

— Ce nu se cade?...

— Nu se cade... Nu-i cinstit! repetă domnul Lşcki, indignat.

Avocatul se irită:

— Ce nu se cade?... După achitarea datoriilor ipotecare, vă rămân treizeci de mii de ruble...

Dar pe mine casa asta m-a costat o sută de mii, şi dacă chestiunea ar fi fost mai bine ur-mă-ri-tă, am fi putut obţine pe ea o sută douăzeci de mii!...

— Da! confirmă paracliserul. Casa face o sută douăzeci de mii...

— Poftim!... Auzi, domnule avocat?... zise domnul Lşcki. Dacă chestiunea ar fi fost mai bine urmărită...

— Domnule, vă rog să mă scutiţi de impertinenţele dumneavoastră! Ascultaţi sfaturile unor consilieri suspecţi, ale unor pungaşi ieşiţi de la închisoarea „Pawiak”...

— Mă iertaţi! ripostă paracliserul, ofensat. Nu fiecare om care a fost închis la „Pawiak” e un pungaş... Iar în ceea ce priveşte sfaturile...

— Da casa face o sută douăzeci de mii! exclamă cu totul pe neaşteptate un aliat, care nu era altul decât individul cu mutră de canalie.

Domnul Lşcki se uită la el cu ochii sticloşi, dar nu-şi dădu seama de situaţie. Fără să-şi ia rămas bun de la avocat, îşi puse pălăria pe cap încă din sală şi ieşi mormăind:

— Am pierdut treizeci de mii de ruble din cauza evreilor şi a avocaţilor... Aş fi putut primi o sută douăzeci de mii...

Bătrânul Szlangbaum plecă şi el; în clipa aceea îi ieşi înainte domnul Cynader, brunetul acela atât de frumos cum nu mai văzuse vreodată domnul Ignacy.

— Ce afacere e asta, domnule Szlangbaum? zise frumosul brunet. Casa asta o puteai cumpăra cu şaptezeci şi una de mii. Azi nu valorează mai mult...

— Pentru unul nu valorează, dar pentru altul valorează; eu fac întotdeauna afaceri bune! răspunse Szlangbaum, îngândurat.

În sfârşit, Rzecki părăsi şi el sala în care se ţinea acum altă licitaţie şi unde se înghesuiau alţi oameni. El coborî încet scările, gândind: „Care va să zică, Szlangbaum a, cumpărat casa, şi chiar cu nouăzeci de mii, cum ia prezis Klejn! Bine, bine dar Szlangbaum nu e Wokulski... Stas n-ar fi fost în stare să facă o asemenea prostie... Nu!... De altfel, şi cu domnişoara Isabela nu-i decât o glumă! Bârfeli...”

CAPITOLUL XIX

PRIMUL AVERTISMENT

Era ora prânzului când domnul Ignacy se apropie de magazin, ruşinat şi neliniştit.

Cum poate cineva să piardă atâta timp... şi încă în orele când afluenţa clienţilor e mai mare?... Şi dacă, pe deasupra, s-o fi întâmplat şi vreo nenorocire?... Apoi, nu-i nicio plăcere să te plimbi pe străzi în arşiţă, în praf, pe asfaltul înmuiat de căldură...

La drept vorbind, ziua era neobişnuit de călduroasă şi scăldată într-o lumină orbitoare: trotuarele şi caldarâmul dogoreau, pe firmele de tablă şi stâlpii felinarelor nu puteai pune mâna; din cauza luminii excesive, domnul Ignacy simţea cum îl podidesc lacrimile şi îi joacă pete negre în faţa ochilor.

„Dacă aş fi Dumnezeu, îşi spuse el, jumătate din arşiţa lui iulie aş păstra-o pentru decembrie!...”

Deodată se uită la vitrina magazinului (tocmai ajunsese în faţa ei) şi înmărmuri. Nu fusese schimbată de două săptămâni!... Aceleaşi bronzuri, aceleaşi obiecte de majolică, aceleaşi evantaie, aceleaşi truse, mănuşi, umbrele şi jucării!... Era scandalos!

„Sunt un ticălos! murmură el. Alaltăieri m-am îmbătat; azi hoinăresc... Dugheana se duce de râpă, e limpede!...”

Intră cu greu în magazin – nu ştia ce-l împovărează mai mult, inima sau picioarele – unde îl întâmpină

Mraczewski, care se şi tunsese după moda varşoviană. Se pieptănase, se parfumase ca pe vremuri şi servea clienţii din magazin, numai aşa, de plăcere, deşi era musafir, şi

încă unul venit din ţinuturi atât de îndepărtate! Cei din magazin nu se mai săturau admirându-l.

— Vai de mine, domnul Ignacy, exclamă el, vă aştept de trei ore! Aici şi-au pierdut cu toţii capul...

Îl luă de braţ şi, fără să ţină seamă de cei câţiva clienţi care se uitau uimiţi la el, îl trase repede spre biroul cu casa de bani. Aici îl aşeză pe funcţionarul încărunţit în meserie într-un jilţ tare, şi stând în faţa lui cu braţele încrucişate, ca disperatul Germont în faţa Violettei[57], grăi:

— Să-ţi spun ceva... Am ştiut că după plecarea mea afacerile au să şchiopăteze, dar n-am crezut să se întâmple atât de repede... Că dumneata nu stai în magazin, treacă-meargă, nu-i o tragedie chiar aşa de mare. Dar prostiile pe care le face bătrânul nostru sunt scandaloase!...

De uimire, sprâncenele domnului Ignacy atinseră limita maximă la care se puteau ridica.

— Ia vezi, te rog!... strigă, ridicându-se din fotoliu.

Dar Mraczewski îl sili să se aşeze din nou.

— Ia vezi..:

— Niciun cuvânt! îl întrerupse tânărul parfumat.

Dumneata ştii ce se petrece?... În noaptea asta Suzin pleacă la Berlin să-l vadă pe Bismark, iar de acolo la
Paris, la expoziţie. Insistă – auzi dumneata? – insistă ca Wokulski să plece neapărat cu el. Şi acest dobi...

— Domnule Mraczewski! Cine ţi-a permis să fii..:

— Eu sunt îndrăzneţ din fire, iar Wokulski e nebun!

De-abia acum am aflat adevărul... Dumneata ştii cât ar fi putut câştiga din afacerea de la Paris cu Suzin? Nu zece, ci cincizeci de mii de ruble! Da, domnule Rzecki!...
Iar măgarul ăsta nu vrea să plece, ba spune că nici nu ştie când va putea pleca! Nu ştie... Suzin însă nu poate să aştepte cu încheierea tranzacţiei decât cel mult câteva zile...

— Şi Suzin ce zice? întrebă încet domnul Ignacy, acum

---

[57] *Personaje din „Dama cu camelii” de Alexandru Dumas.*

fâstâcit de-a binelea.

— Suzin?... E furios şi, ce-i mai rău, decepţionat!
Spune că Stanislaw Piotrovici nu mai e cel de odinioară, că-l dispreţuieşte... Într-un cuvânt, un scandal!... Cincizeci de mii de ruble câştig curat şi călătoria gratuită!
Spune şi dumneata dacă în condiţiile astea nu s-ar fi dus la Paris chiar şi sfântul Stanislaw Kostka!...

— Desigur! murmură Ignacy. Unde-o fi Stas... adică domnul Wokulski? adăugă el ridicându-se din fotoliu.

— E în camera dumitale; face nişte socoteli pentru
Suzin. O să vezi ce-aţi pierdut cu toată aiureala asta!

Uşa biroului se deschise, şi în cadrul ei apăru Klejn, cu o scrisoare în mână.

— A adus-o valetul lui Lşcki şi-i adresată şefului. Poate că veţi binevoi să i-o daţi dumneavoastră; astăzi nu-i în toane bune...

Domnul Ignacy luă plicul de un albastru-pal, împodobit cu o floare de nu-mă-uita, dar stătu la îndoială dacă să se ducă sau nu la Wokulski. Mraczewski se uită peste umărul lui la adresă.

— De la Bela! exclamă el. Acum pricep cum stau lucrurile...

Şi ieşi din birou râzând.

„La dracu! mormăi domnul Ignacy. Oare toate bârfelile astea să fie adevărate?... Va să zică, pentru ea cheltuieşte nouăzeci de mii cumpărând casa şi pierde cincizeci de mii la afacerea propusă de Suzin!... În total, o sută patruzeci de mii de ruble!... Dar trăsura, dar cursele, dar darurile oferite în scopuri filantropice? Dar
Rossi, la care domnişoara Isabela Lşcka se uită ca un evreu la tabla cu cele zece porunci?... Ehe!... De astă dată las fasoanele la o parte!”

Îşi încheie vestonul până la gât, se îndreptă din şale şi se duse cu scrisoarea acasă. De-abia în clipa aceea observă că îi scârţâie puţin ghetele şi se simţi oarecum uşurat.

În locuinţa sa, domnul Ignacy îl găsi pe Wokulski fără haină şi fără vestă, numai în cămaşă, în faţa unui vraf de hârtii. Scria.

— Aha!… exclamă el, ridicând capul şi văzându-l pe Rzecki. Nu te superi dacă m-am aşezat aici ca la mine acasă!

— Domnul face mofturi!… răspunse înţepat domnul Ignacy. Uite o scrisoare de la ăia… de la familia Lşcki.

Wokulski se uită la adresă, rupse plicul cu înfrigurare şi citi… citi o dată, de două ori, de trei ori. Rzecki, care căuta ceva în birou, observă că prietenul său terminase de citit şi stătea cu capul rezemat de masă. Îl întrebă pe un ton sec:

— Pleci astăzi la Paris cu Suzin?

— Nici nu mă gândesc!

— Am auzit că-i vorba de o afacere... Cincizeci de mii de ruble...

Wokulski tăcea.

— Poate pleci mâine, sau poimâine. Se pare că Suzin nu te poate aştepta decât câteva zile...

— Nu ştiu dacă am să plec...

— Foarte rău! Cincizeci de mii de ruble reprezintă o avere. Păcat să-i pierzi!… Dacă oamenii află că ai lăsat să-ţi scape din mână un prilej atât de bun...

— Au să spună că am înnebunit! îl întrerupse Wokulski.

Tăcu o clipă, apoi izbucni brusc:

— Dar dacă aş avea de îndeplinit ceva mai important decât să câştig cincizeci de mii?…

— O sarcină politică? întrebă Rzecki încet, cu îngrijorare în ochi, dar cu un surâs pe buze.

Wokulski îi întinse scrisoarea.

— Citeşte! Ai să te convingi că există lucruri mai importante decât politica.

Domnul Ignacy întinse mâna cu o oarecare şovăială, dar cum Wokulski insista, luă scrisoarea şi citi:

„Coroana este minunată şi îţi mulţumesc anticipat în

numele lui Rossi pentru acest dar. Îmbinarea smaraldelor cu frunzele aurite e nespus de frumoasă. Mâine trebuie să vii neapărat la noi la masă, ca să ne sfătuim asupra manifestaţiei de adio în cinstea lui Rossi, precum şi asupra călătoriei noastre la Paris. Papa mi-a promis aseară că vom pleca cel mai târziu peste o săptămână.
Fireşte, vom pleca împreună, deoarece fără societatea dumitale plăcută, călătoria ar pierde pentru mine jumătate din valoarea ei. Aşadar, la revedere.
Isabela Lşcka"
— Nu pricep nimic! făcu domnul Ignacy, aruncând cu indiferenţă scrisoarea pe masă. Pentru plăcerea de a călători cu domnişoara Lşcka sau pentru consfătuirea asupra cadourilor destinate... adoratorilor ei, nu merită să arunci în noroi cincizeci de mii de ruble, dacă nu chiar şi mai mult!...
Wokulski se ridică de pe canapea şi, rezemându-se cu amândouă mâinile de masă, întrebă:
— Dacă mi-ar face plăcere să arunc pentru ea toată averea mea în noroi, ce ai spune?...
Vinele de pe frunte i se umflaseră, iar plastronul îi juca violent în sus şi în jos. În ochi i se aprinseră şi se stinseră iar scânteile pe care Rzecki i le văzuse în priviri în clipa duelului cu baronul.
— Atunci ce-ai avea de spus?... repetă Wokulski.
— Nimic! răspunse Rzecki liniştit. Aş recunoaşte doar că m-am înşelat pentru a nu ştiu câta oară în viaţă...
— În ce privinţă?
— Acum în privinţa ta. Am crezut că un om care îşi riscă viaţa şi se expune... la bârfeli... pentru dobândirea averii urmăreşte un interes obştesc...
— Mai lăsaţi-mă odată în pace cu obştea voastră!
exclamă Wokulski, lovind cu pumnul în masă. Ce-am făcut eu pentru ea, ştiu prea bine! Dar... ce-a făcut ea pentru mine?... Care va să zică, pretenţiile obştii, care cere mereu

jertfe din partea mea, fără să-mi dea în schimb drepturi, nu se vor termina niciodată!... Vreau, în sfârşit, să fac ceva şi pentru mine! Mă dor urechile de-atâtea fraze pe care nimeni nu le ia în serios!... Datoria pe care o am astăzi e fericirea mea proprie! Dacă n-aş avea în viaţă decât poveri fără rost, mi-aş trage un glonte în cap! Mii de oameni stau de pomană, şi numai unul are îndatoriri faţă de ei! Există ceva mai monstruos?

— Dar ovaţiile organizate pentru Rossi nu sunt o povară? întrebă domnul Ignacy.

— Povara asta n-o suport pentru Rossi...

— Ci pentru, a face pe placul unei femei... Ştiu... Dintre toate casele de economii, asta e cea mai puţin sigură! răspunse Rzecki.

— Ia seama! izbucni Wokulski.

— Ascultă!... Şi eu am... Da... Ţi se pare că tu ai descoperit dragostea. O cunosc şi eu! Oho!... Ani de zile am fost îndrăgostit ca un netot, şi între timp Heloiza mea îşi făcea mendrele cu alţii! Doamne-Dumnezeule!...
Cât m-a costat fiecare schimb de ocheade surprinse din zbor... Până la urmă au început să se strângă de mâini chiar şi în prezenţa mea! Crede-mă, Stas, nu sunt chiar aşa de naiv cum îşi închipuie unii. Am văzut multe şi am ajuns la concluzia că punem prea multă inimă în jocul pe care-l numim iubire!

— Vorbeşti aşa fiindcă n-o cunoşti pe ea! zise Wokulski, posomorât.

— Fiecare este excepţională când ne suceşte capul.
E drept că pe „ea” n-o cunosc, dar cunosc altele. Pentru a repurta victorii asupra femeilor, trebuie să fii pe cât de impertinent, pe atât de îndrăzneţ: două calităţi pe care tu nu le ai. De aceea îţi atrag atenţia: nu risca prea mult, ca să nu te poticneşti! Nu ştiu dacă nu te-ai şi poticnit! Niciodată nu ţi-am vorbit despre asemenea lucruri, nu-i aşa? Şi nici nu par a fi adeptul unei astfel de filosofii... Dar simt că te

ameninţă o primejdie, şi de aceea repet: păzeşte-te! Nu-ţi irosi inima într-un joc meschin, pentru că orice pierde-vară o să-i poată suci capul! Şi atunci ascultă-mă pe mine! Ascultă-mă ce-ţi spun! Omul trece prin clipe atât de neplăcute, încât... nu ştiu dacă nu-i mai bine... să nu ajungă să mai treacă prin ele!...

Wokulski stătea pe canapea, strângând pumnii, dar tăcea. În clipa aceea bătu cineva la uşă; era Lisiecki.

— Domnul Lşcki vă roagă să-l primiţi. Poate intra?

— Pofteşte-l!... răspunse Wokulski, îmbrăcându-şi repede vesta şi surtucul.

Rzecki se ridică de pe scaun, clătină trist din cap şi ieşi.

„Bănuiam eu că lucrurile nu stau bine, murmură el când ajunse în gang, dar nu mi-am închipuit că stau chiar aşa de prost!...”

Wokulski de-abia izbutise să-şi tragă haina pe el când intră domnul Lşcki, urmat de omul de serviciu al magazinului. Musafirul avea ochii sângerii şi pete vinete pe obraji. Se lăsă greu în fotoliu, îşi rezemă capul de spătar şi răsuflă sacadat. Omul de serviciu stătea în prag cu un aer nedumerit, pipăindu-şi nasturii de metal ai livrelei, în aşteptarea unei porunci.

— Scuză-mă, domnule Stanislaw, dar... Te rog, puţină apă cu lămâie... şopti domnul Tomasz.

— Sifon, lămâie şi zahăr! Repede! strigă Wokulski, adresându-se omului de serviciu, care ieşi, lovind din grabă uşa cu nasturii săi mari.

— Nu-i nimic... reluă domnul Tomasz, surâzând. Respiraţia scurtă, căldurile, supărările... Mă odihnesc o clipă...

Neliniştit, Wokulski îi scoase cravata şi-i descheie cămaşa la gât. Apoi turnă pe un prosop apă de colonie dintr-un flacon care se găsea pe biroul lui Rzecki, şi cu o grijă de fiu îi şterse bolnavului grumazul, faţa şi capul.

Domnul Tomasz îi strânse mâna.

— Acum mă simt mai bine... Mulţumesc... Apoi adăugă cu jumătate de voce: îmi placi în rolul de soră de caritate! Bela n-ar fi fost în stare să procedeze mai delicat... De, ea e făcută ca să fie servită...

Omul de serviciu aduse sifonul şi lămâia, Wokulski pregăti limonada şi-i dădu să bea domnului Tomasz; petele vinete de pe obrajii acestuia dispărură.

— Du-te la mine acasă, îi porunci Wokulski omului de serviciu, şi spune să înhame caii la trăsură» Să tragă în faţa magazinului!

— Dragul meu... Dragul meu... rosti domnul Tomasz, strângându-l tare de mână şi privindu-l recunoscător cu ochii lui împăiejeniţi de vinişoare sângerii. N-am fost obişnuit cu atâta îngrijire! Bela nu se pricepe la aşa ceva...

Nepriceperea domnişoarei Isabela la îngrijirea bolnavilor îl impresionă neplăcut pe Wokulski, dar numai pentru o clipă.

Încetul cu încetul, domnul Tomasz îşi recăpătă forţele. Broboanele mari de sudoare îi pieriră de pe frunte, şi glasul i se învioră. Numai reţeaua de vinişoare roşii din ochi mai arăta primejdia prin care trecuse. Se ridică, făcu câţiva paşi prin cameră, se întinse şi începu:

— Ah... N-ai idee, domnule Stanislaw, cât m-am enervat astăzi! Nici n-ai să mă crezi. Casa mea s-a vândut cu nouăzeci de mii de ruble!

Wokulski tresări.

— Eram sigur că am să primesc cel puţin o sută zece... continuă domnul Lşcki. Chiar la licitaţie am auzit vorbindu-se în jurul meu că imobilul valorează o sută douăzeci de mii. Dar de! A ţinut să-l cumpere un evreu, un cămătar mizerabil, un oarecare Szlangbaum... S-a înţeles cu concurenţii şi, cine ştie, poate chiar şi cu avocatul meu, şi am pierdut douăzeci sau chiar treizeci de mii!...

Lui Wokulski i se păru că-l loveşte ceva în cap, dar tăcu.

— Şi contam aşa de mult că la cincizeci de mii ai să-mi

dai zece mii de ruble anual! se jelui mai departe domnul Lşcki. Pentru întreţinerea casei am nevoie de şase până la opt mii, cu restul aş fi putut face, împreună cu Bela, în fiecare an, câte o călătorie în străinătate!
Chiar îi promisesem bietei copile că peste o săptămână plecăm la Paris... Acum ce mă fac?... Şase mii de ruble de-abia ajung pentru o existenţă mizeră, iar la călătorii nici nu ne mai putem gândi... Evreu ticălos! Societate ticăloasă, care se lasă încălcată în aşa hal de cămătari, încât nu îndrăzneşte să lupte împotriva lor nici măcar la o licitaţie!... Dar ceea ce mă doare cel mai mult, trebuie să-ţi spun, e că în spatele acestui mizerabil de Szlangbaum se ascunde poate vreun creştinaşi poate chiar vreun aristocrat...

Glasul începu din nou să-i slăbească; pe faţă îi apărură iar pete vinete. Se aşeză pe scaun şi bău apă.

— Mizerabilii!... Mizerabilii!... bâigui.

— Liniştiţi-vă!... zise Wokulski. Cât o să-mi daţi în numerar?

— L-am rugat pe avocatul prinţului (fiindcă avocatul meu e un ticălos) să ridice suma ce mi se cuvine şi să ţi-o predea dumitale, domnule Stanislaw... În total, treizeci de mii. Şi cum mi-ai făgăduit un venit de douăzeci la sută, înseamnă că voi avea şase mii de ruble anual pentru întreaga întreţinere... Mizerie... ruină...

— Aş putea să vă plasez capitalul într-o afacere mai bună. Veţi avea zece mii de ruble anual...

— Ce spui?...

— Am o ocazie excepţională...

Domnul Tomasz se ridică repede din fotoliu.

— Salvatorul meu! Binefăcătorul meu! rosti el cu voce emoţionată. Eşti omul cel mai nobil!

Deodată se opri şi, făcând câţiva paşi înapoi, îşi încrucişă braţele.

— ... Dar n-ai să pierzi nimic?...

— Eu? Doar sunt negustor!,

— Negustor!... Aşa zici!... exclamă domnul Tomasz. Datorită dumitale m-am convins că vorba asta „negustor” e astăzi sinonimă cu mărinimia, delicateţea, eroismul... Un om cum nu se poate mai cinstit!... Şi i se aruncă de gât aproape plângând.

Wokulski îl aşeză pentru a treia oară în fotoliu. În clipa aceea se auzi ciocănit la uşă.

— Intră!

Henry Szlangbaum deschise uşa, palid şi cu fulgere în ochi. El se opri în faţa domnului Tomasz şi, înclinându-se, zise:

— Domnule, eu sunt Szlangbaum, fiul acelui cămătar mizerabil împotriva căruia aţi spus cuvinte atât de grele de faţă cu colegii mei şi clienţii din magazin...

— Domnule... n-am ştiut... Sunt gata să-ţi dau orice satisfacţie... Dar mai întâi te rog să mă ierţi... Eram foarte iritat... zise domnul Tomasz, emoţionat.

Szlangbaum se linişti.

— Domnule, în loc să-mi daţi satisfacţie, vă rog ascultaţi ce vreau să vă spun. De ce a cumpărat tatăl meu imobilul dumneavoastră? Chestiunea asta ar fi mai bine să n-o discutăm astăzi. Dar că nu v-a înşelat, vă pot da o dovadă categorică. Tatăl meu e dispus să vă cedeze casa cu nouăzeci de mii... Ba, ceva mai mult! izbucni Szlangbaum. Cumpărătorul vă poate restitui casa cu şaptezeci de mii!...

— Henryk! interveni Wokulski.

— Atât am avut de spus! Vă salut, domnule! mai zise Szlangbaum şi, după ce se înclină adânc în faţa domnului Tomasz, ieşi din cameră.

— Ce situaţie neplăcută! rosti peste o clipă domnul Tomasz. E drept că am rostit în magazin câteva expresii tari despre bătrânul Szlangbaum, dar, pe cuvântul meu, nu ştiam că fiul lui e acolo... Vrea să-mi restituie pentru şaptezeci de mii casa pe care a dat nouăzeci!... Ciudat!...

Ce zici de asta, domnule Stanislaw?

— Poate că imobilul valorează într-adevăr numai nouăzeci, răspunse Wokulski timid.

Domnul Tomasz începu să-şi încheie hainele şi să-şi lege cravata.

— Îţi mulţumesc, domnule Stanislaw, şi pentru ajutorul dat, şi pentru că te ocupi de treburile mele... Ce încurcătură cu Szlangbaum ăsta Dar... era să uit! Bela te invită mâine la masă... Banii ridică-i de la avocatul prinţului. În ceea ce priveşte procentele pe care vei binevoi...

— Le voi plăti cu anticipaţie pe o jumătate de an.

— Îţi sunt foarte recunoscător! zise domnul Tomasz, sărutându-l pe amândoi obrajii. Şi-acum, la revedere, pe mâine... Nu uita de masă!...

Wokulski îl conduse prin curte până la poartă, în faţa căreia aştepta trăsura.

— Ce căldură îngrozitoare! constată domnul Tomasz, urcându-se anevoie în trăsură, cu ajutorul lui Wokulski. Ce comedie şi cu evreii ăştia... A dat pentru casă nouăzeci de mii de ruble şi este gata să o cedeze pentru şaptezeci... Amuzant!... Pe cuvântul meu!...

Caii porniră spre aleea Ujazdowska.

În drum spre casă, buimăcit, domnul Tomasz nu mai simţea căldura, ci doar o slăbiciune generală şi un vâjâit în urechi. Uneori i se părea că vede altfel cu fiecare ochi sau că vede mai slab. Se lăsă într-un colţ, legănându-se la fiecare mişcare mai puternică, parcă beat.

Gândurile şi sentimentele i se împleteau bizar. O clipă îşi imagina că e înconjurat de o reţea de intrigi, din care nu-l putea salva decât Vokulski. Apoi i se părea că e grav bolnav şi că numai Wokulski îl poate îngriji. După aceea fu sigur că va muri, lăsându-şi fiica săracă şi părăsită de toţi, şi că de ea poate avea grijă numai Wokulski. În sfârşit, îşi zise că e bine să ai o trăsură proprie, care să te poarte cum îl purta cea în care se afla acum; dacă i-ar fi cerut-o, Wokulski i-ar fi

oferit-o în dar.

„Îngrozitoare căldură!” mormăi Tomasz.

Caii se opriră în faţa casei, domnul Tomasz coborî şi urcă scările fără să-i arunce vizitiului măcar o privire.
De-abia îşi târa picioarele de plumb. Când ajunse în biroul său, căzu într-un fotoliu, cu pălăria pe cap, şi rămase aşa câteva minute, spre marea uimire a servitorului, care găsi cu cale s-o cheme pe domnişoara Isabela.

— Pesemne că afacerea n-a reuşit! îi spuse el domnişoarei. Pare... puţin cam...

Domnişoara Isabela, care, deşi voia să pară indiferentă, aştepta cu nerăbdare întoarcerea tatălui ei şi rezultatul licitaţiei, porni spre birou atât de repede cât îi permiteau regulile bunei-cuviinţe, deoarece ea nu uita niciodată că o domnişoară cu un nume ca al ei nu are voie să trădeze sentimente prea vii nici chiar când e ruinată. Dar, cu toată stăpânirea ei de sine, Mikolaj înţelese (după petele roşii de pe faţă) că e emoţionată, de aceea spuse cu jumătate de glas:

— O! Sunt sigur că i-a mers bine, pentru că... e cam..:

Domnişoara Isabela îşi încreţi frumoasa-i frunte şi trânti uşa în urma sa. Tatăl ei avea încă pălăria pe cap.

— Ce-i, tată? îl întrebă ea cu o nuanţă de dezgust, uitându-se în ochii lui sângerii.

— Nenorocire! Ruină! răspunse domnul Tomasz, scoţându-şi cu greu pălăria. Am pierdut treizeci de mii de ruble!...

Domnişoara Isabela se făcu palidă şi se aşeză pe o canapea de piele.

— Un evreu mizerabil... un cămătar..: a intimidat concurenţii la licitaţie, l-a corupt pe avocat şi...

— Aşadar, nu mai avem nimic?... şopti ea.

— Cum nimic? Avem treizeci de mii de ruble, la care vom primi zece mii de ruble dobândă! Wokulski e un om admirabil!... Nu mi-aş fi închipuit că ar putea cineva să fie

atât de nobil... Dacă ai fi văzut cum m-a îngrijit...

— Te-a îngrijit?...

— Am avut un mic atac din cauza căldurii şi a enervării...

— Ce fel de atac?

— Mi s-a urcat sângele la cap... Dar acum mi-a trecut... Mizerabilul evreu... Wokulski, în schimb, e un supraom... şi începu să plângă.

— Tată, ce ai?... Să chem doctorul! strigă domnişoara Isabela, îngenunchind lângă fotoliu.

— Nimic, nimic... Linişteşte-te... M-am gândit numai că dacă aş muri, Wokulski e singurul om în care ai putea avea încredere...

— Nu înţeleg...

— Ai vrut să spui „nu te mai recunosc”, nu-i aşa?...
Te miră că soarta ta ar putea fi încredinţată unui negustor?... Dar vezi... când, în nenorocire, unii s-au conjurat împotriva noastră, iar alţii ne-au părăsit, el a fost singurul care ne-a sărit în ajutor şi care, poate, mi-a salvat chiar viaţa! Noi, apoplecticii, suntem uneori aproape de moarte... Şi în timp ce mă îngrijea, măgând eam, cine te-ar putea ocroti mai bine? Nici Joasia, nici
Hortensia, nici altcineva... Numai orfanii bogaţi îşi găsesc ocrotitori...

Observând că tatăl ei îşi recapătă treptat forţele şi stăpânirea de sine, domnişoara Isabela se ridică şi se aşează din nou pe canapea.

— Tată, spune-mi, ce rol îi rezervi acestui domn?
îl întrebă ea, rece.

— Rol?... făcu Lşcki, uitându-se atent la ea. De sfătuitor... de prieten al casei... de ocrotitor... Ocrotitorul micii tale averi, care poate c-o să-ţi rămână...

— O, în privinţa asta l-am apreciat încă de mult ca un om energic şi care ne este ataşat... De altfel, asta n-are importanţă. Mai bine spune-mi cum s-a terminat cu casa!

— Păi, uite cum: mizerabilul de evreu a dat pe ea

nouăzeci de mii, aşa că ne-au rămas treizeci. Şi cum Wokulski – ce om de treabă! – o să-mi plătească pentru suma asta zece mii, adică treizeci şi trei procente, îţi poţi imagina cum stau lucrurile!

— Cum treizeci şi trei? îl întrerupse domnişoara Isabela. Zece mii înseamnă zece procente!

— Da de unde! Zece la treizeci înseamnă treizeci şi trei! Căci procent înseamnă: pro centum, pentru fiecare sută”, pricepi?

— Nu! răspunse domnişoara Isabela, clătinând din cap. Eu înţeleg că zece înseamnă zece; dar dacă în limbajul negustoresc zece înseamnă treizeci şi trei, fie şi aşa!

— Văd că nu înţelegi. Ţi-aş explica îndată, dar sunt atât de obosit, încât aş vrea să dorm puţin...

— Să chem un doctor? întrebă domnişoara Isabela, ridicându-se de pe canapea.

— Ferească Dumnezeu! strigă domnul Tomasz, gesticulând cu braţele, agitat. Dacă încep cu doctorii, mă curăţ!

Domnişoara Isabela nu mai stărui. Îi sărută mâna, apoi îl sărută pe frunte şi se duse în camera ei, profund îngândurată.

Neliniştea care o stăpânea de câteva zile în legătură cu licitaţia o părăsise fără să lase nicio urmă. Mai aveau deci un venit de zece mii de ruble anual şi treizeci de mii de ruble numerar! Prin urmare, puteau să plece la
Paris, apoi poate în Elveţia, iar la iarnă încă o dată la
Paris. Nu!... La iarnă vor fi în Varşovia, ca să-şi deschidă din nou saloanele! Şi dacă va găsi un om cu stare, nici bătrân, nici urât (cum erau, de pildă, baronul sau mareşalul... brr!...), şi care, în plus, să nu fie nici parvenit, nici prost... De fapt, prost putea să fie, căci în societatea lor singurul om deştept rămânea Ochocki, dar era în schimb aşa de ciudat! Dacă se va găsi un astfel de „candidat la însurătoare”, domnişoara Isabela va lua hotărârea

supremă...

„Amuzant mai e şi tata cu Wokulski al lui!” se gândi ea în timp ce măsura în lung şi-n lat salonaşul.

„Wokulski, tutorele meu!... Wokulski poate fi un sfetnic foarte bun, un admirator, în sfârşit, un ocrotitor al avutului nostru... Dar titlul de tutore îl poate purta numai prinţul, care este văr cu noi şi un vechi prieten al familiei!...”

Umbla necontenit încoace şi încolo, cu braţele încrucişate pe piept. Deodată se întrebă ce se întâmplase cu tatăl ei de se ataşase atât de Wokulski... Ce putere de vrăjitor avea omul acesta, care îi cucerise pe toţi din jur, iar acum câştigase şi ultima poziţie, pe tatăl ei?... Tatăl ei, domnul Tomasz Lşcki, plânsese!... El, din ai cărui ochi, de la moartea mamei, nu mai cursese nicio lacrimă!...

„Trebuie să recunosc că e un om foarte bun. Rossi n-ar fi fost atât de mulţumit de Varşovia dacă Wokulski nu s-ar fi îngrijit de el. Dar, oricum nu poate fi tutorele meu chiar dacă aş rămâne orfană! în ce priveşte averea da, poate s-o administreze. Dar tutore! Tata trebuie să fie rău bolnav dacă i-a venit în cap ideea asta!...”

Pe la 6 seara, domnişoara Isabela auzi clopoţelul din anticameră, apoi vocea nervoasă a lui Mikolaj:

— Ţi-am spus! Vino mâine! Domnul e bolnav.

— Ce să fac? Când domnul are bani, este bolnav, şi când e sănătos, n-are... răspunse o voce cu accent evreiesc.

în clipa aceea se auzi foşnetul unei rochii de mătase, şi domnişoara Florentyna intră repede în anticameră.

— Linişte! Pentru numele lui Dumnezeu, linişte!
Vino mâine, domnule Szpigelman... Doar ştii că acum avem bani...

— Tocmai de aceea am venit astăzi de trei ori! Mâine or să vină alţii, şi eu iar o să aştept...

Domnişoara Isabela simţi că i se urcă sângele la cap.
Fără să-şi dea seama ce face, se duse repede în anticameră.

— Ce s-a întâmplat?... o întrebă pe domnişoara Florentyna.

Mikolaj ridică din umeri, apoi porni în vârful picioarelor spre bucătărie.

— Eu sunt, domnişoară... David Szpigelman, răspunse solicitantul, un om scund, cu barbă neagră şi ochelari întunecaţi. Am venit la domnul conte într-o chestiune...

— Scumpa mea Bela... interveni domnişoara Florentyna, vrând s-o îndepărteze pe verişoara sa.

Dar domnişoara Isabela nu cedă; văzând că biroul tatălui ei era liber, îl pofti pe Szpigelman să intre.

— Bela, dă-ţi seama ce faci! o mustră domnişoara Florentyna.

— Vreau să aflu adevărul o dată pentru totdeauna!

răspunse domnişoara Isabela.

Apoi închise uşa biroului, se aşeză în fotoliu şi, uitându-se la ochelarii lui Szpigelman, îl întrebă:

— În ce chestiune ai venit la tatăl meu?

— Vă rog să mă scuzaţi, domnişoară, răspunse vizitatorul, făcând o plecăciune, dar am venit într-o chestiune de mică importanţă. Vreau să-mi dea înapoi banii...

— Cât?

— În total vreo opt sute de ruble...

— Îi vei primi mâine.

— Să mă scuzaţi, domnişoară... De şase luni vin în fiecare săptămână şi mi se tot spune să vin mâine, dar nimeni nu-mi plăteşte nici din dobândă, nici din capete!

Domnişoara Isabela simţi cum i se opreşte respiraţia şi i se strânge inima. Totuşi se stăpâni.

— Dumneata ştii că tatăl meu trebuie să încaseze treizeci de mii de ruble... În afară de asta (aici o luă gura pe dinainte!), vom avea un venit de zece mii de ruble anual!... Banii dumitale nu sunt bani pierduţi, cred că înţelegi...

— De unde zece?... Întrebă evreul, ridicând capul cu

îndrăzneală.

— De unde? răspunse domnişoara, indignată. Procente la averea noastră...

Evreul zâmbi:

— La treizeci de mii de ruble?

Era sigur că încearcă să-l înşele...

— Da.

— Vă rog să mă scuzaţi, domnişoară, zise Szpigelman, ironic, eu mă ocup de mai mult timp cu afacerile, dar un procent ca ăsta n-am pomenit niciodată! Latreizeci de mii, domnul conte poate obţine o dobândă de trei mii, şi încă pe o ipotecă nu prea sigură. Dar asta nu mă priveşte... Ceea ce mă priveşte e să-mi pot primi banii! Pentru că dacă mâine vin alţii, or să fie iarăşi mai buni decât David Szpigelman. Iar dacă domnul conte va da restul cu dobândă, atunci va trebui să aştept iar un an de zile...

Domnişoara Isabela se ridică din fotoliu.

— Te asigur că mâine vei primi banii! strigă ea, privindu-l cu dispreţ.

— Pe cuvântul dumneavoastră? stărui evreul, uluit de frumuseţea ei.

— Îţi dau cuvântul meu că mâine veţi primi cu toţii banii... cu toţii! Până la ultima centimă!

Evreul se înclină până la pământ şi, retrăgându-se de-a-ndărătelea, părăsi biroul.

— Să vedem cum ştie să-şi ţină cuvântul domnişoara... mai zise la plecare.

Bătrânul Mikolaj, care se întorsese între timp în anticameră, îi deschise uşa cu o mutră atât de fioroasă, încât

Szpigelman, ajungând în gang, strigă:

— Ce faci aşa pe grozavul, domnule valet?...

Palidă de mânie, domnişoara Isabela se îndreptă repede spre dormitorul tatălui ei. Domnişoara Florentyna căută s-o reţină.

— Dă-i pace, Bela! o rugă ea cu mâinile împreunate. Tatăl tău e atât de bolnav…

— L-am asigurat pe individul ăsta că-şi va primi toţi banii, şi trebuie să-i primească! Chiar dacă ar trebui să nu mai plecăm la Paris...

Când intră Isabela, domnul Tomasz, în papuci şi fără surtuc, se plimba prin odaie. Ea observă că tatăl ei părea bolnav: avea umerii lăsaţi, mustăţile cărunte îi atârnau în jos, ţinea pleoapele pe jumătate închise şi mergea gârbovit, ca un moşneag. De aceea domnişoara Isabela se stăpâni să nu izbucnească.

— Bela, te rog să mă ierţi că mă găseşti într-o ţinută atât de neglijentă... S-a întâmplat ceva?…

— Nimic, tată, răspunse ea, stăpânindu-se. A fost aici un evreu...

— Ah, Szpigelman:.. Ticălosul! E agasant ca un ţânţar!... strigă domnul Tomasz, apucându-se de cap. Să vină mâine...

— Da, are să vină. Atât el... cât şi ceilalţi…

— Bine; foarte bine... De mult m-am gândit să le plătesc... Uf, slavă Domnului că s-a mai răcorit…

Domnişoara Isabela era mirată şi de calmul tatălui ei, şi de aspectul lui bolnăvicios. Făcea impresia că de la amiază îmbătrânise cu câţiva ani! Se aşeză pe scaun şi, uitându-se prin dormitor, întrebă parcă într-o doară:

— Tată, le datorăm mulţi bani?

— Nu... un fleac... câteva mii de ruble...

— Nu e vorba de poliţele acelea despre care spunea mătuşa că le-a răscumpărat cineva?

Domnul Lşcki se opri în mijlocul camerei şi pocni din degete:

— Ah, fir-ar să fie!… De poliţele acelea am uitat cu totul…

— Aşadar, datoriile noastre depăşesc cele câteva mii!…

— Da... Da... Datorăm ceva mai mult… Cred că vreo cinci până la şase mii... Am să-l rog pe bunul nostru

Wokulski să aranjeze şi chestiunea asta…

Pe domnişoara Isabela o străbătu un fior.

— Szpigelman mi-a spus că la capitalul de care dispunem noi acum nu putem obţine o dobândă de zece mii de ruble! Cel mult trei mii, şi doar pe o ipotecă nesigură…

— Are dreptate, pe ipotecă; numai că negustoria nu e o ipotecă... În comerţ poţi avea un venit de treizeci la treizeci şi... Dar de unde ştie asta Szpigelman?... întreabă domnul Tomasz, puţin îngândurat.

— I-am spus eu, fără să vreau... Îi explică domnişoara Isabela, îmbujorându-se la faţă.

— Păcat!... Mare păcat!... Despre asemenea chestiuni e mai bine să nu vorbeşti…

— Ce-i rău într-asta? şopti ea.

— Rău? Nimic... Dar, oricum, e mai bine ca oamenii să nu-ţi cunoască nici averea, nici sursa veniturilor… Nici baronul şi nici chiar mareşalul n-ar avea reputaţia de milionari şi filantropi dacă lumea le-ar cunoaşte toate secretele...

— De ce, tată?...

— Eşti încă un copil, răspunse domnul Tomasz, pus oarecum în încurcătură. Eşti o idealistă, aşa că... s-ar putea să-ţi pierzi iluziile în ceea ce-i priveşte pe ei... Dar judecă, şi singură. Baronul, de pildă, are tot felul de legături cu cămătarii, iar averea mareşalului a crescut mai ales în urma unor incendii „fericite” şi în oarecare măsură de pe urma comerţului cu vite în timpul războiului Crimeii.

— Va să zică, iată cine sunt pretendenţii mei!… şopti domnişoara Isabela.

Domnul Tomasz încerca s-o liniştească:

— N-are importanţă, Bela… Important e că au bani şi se bucură de credit mare.

Domnişoara Isabela scutură din cap, ca şi cum ar fi vrut să-şi alunge gândurile neplăcute.

— Aşadar, papa, nu mai plecăm la Paris..;

— De ce, copila mea, de ce?...

— Dacă va trebui să plăteşti datorii de cinci-şase mii de ruble...

— N-ai grijă. Am să-l rog pe Wokulski să-mi facă rost de suma asta cu o dobândă de şase sau şapte la sută, aşa că va trebui să plătim anual vreo patru sute de ruble în contul ei. Doar avem zece mii!

Domnişoara Isabela îşi lăsă capul în jos şi, plimbându-şi uşor degetele pe masă, căzu pe gânduri.

— Tată, zise ea după câteva clipe, tu nu te temi de Wokulski?...

— Eu?!... exclamă domnul Tomasz. Eu mă tem de Joasia, de Hortensia şi chiar de prinţ, de altfel de toţi laolaltă, dar nu de Wokulski! Dacă ai fi văzut cum m-a frecţionat astăzi cu apă de colonie... Şi ce îngrijorat se uita la mine... E omul cel mai nobil din câţi am întâlnit în viaţă! Nu-l interesează banii, nu face afaceri pe socoteala mea, dar ţine să-i fiu prieten... Dumnezeu mi l-a trimis în clipa când... da... când încep să simt apropierea bătrâneţii şi poate chiar... a morţii...

Domnul Tomasz începu să clipească des şi iarăşi i se prelinseră pe obraji două lacrimi grele.

— Papa, eşti bolnav!... strigă speriată domnişoara Isabela.

— Nu, nu!... Căldura, supărarea şi mai ales... decepţia pe care mi-o produc oamenii! Gândeşte-te, a fost cineva astăzi la noi?... Nimeni, pentru că toţi îşi închipuie că sunt ruinat... Joanna se teme ca nu care cumva să-i cerem împrumut Ceva bani pentru masa noastră de mâine... La fel baronul şi prinţul... Poate că baronul, aflând că ne-au mai rămas treizeci de mii de ruble, are să vină... pentru tine. Desigur îşi spune că, deşi te-ar lua fără zestre, n-ar fi nevoit să cheltuiască bani şi cu mine... Dar nu-ţi fie teamă! Când vor auzi că avem zece mii de ruble anual, se vor întoarce cu toţii, iar tu vei domni iarăşi în salonul tău, ca o regină...

Doamne, ce enervat sunt astăzi... se plânse domnul Tomasz, ştergându-şi ochii înlăcrimaţi.

— Papa, vrei să trimit după doctor?

Bătrânul căzu pe gânduri.

— Lasă acum. Mâine, mâine... Până mâine poate că o să-mi treacă şi fără doctor...

În clipa aceea bătu cineva la uşă.

— Cine-i acolo? Ce s-a întâmplat? întrebă domnul Tomasz.

— A sosit doamna contesă, se auzi vocea domnişoarei Florentyna.

— Joasia?... strigă domnul Tomasz cu o uimire plină de bucurie. Du-te, Bela! Primeşte-o tu... Trebuie să mă dichisesc puţin... Da... Pariez că a şi aflat de cele treizeci de mii. Du-te, Bela, du-te... Mikolaj!...

începu să se învârtească prin dormitor, căutându-şi hainele. Domnişoara Isabela ieşi s-o primească pe mătuşa ei, care o aştepta în salon. Contesa o îmbrăţişă.

— Ce bun e Dumnezeu că v-a dăruit atâta fericire!

E adevărat că Tomasz a obţinut pe casă nouăzeci de mii şi că zestrea ta a fost salvată?... Nicicând n-aş fi crezut aşa ceva!...

— Tata se aştepta să ia mai mult, dar n-a putut din cauza unui evreu, cumpărătorul, care i-a bătut pe toţi concurenţii, răspunse domnişoara Isabela, contrariată.

— Ah, copila mea! încă nu te-ai convins că tatăl tău n-are pic de simţ practic? El îşi închipuia că imobilul lui face milioane. Eu însă ştiu de la oameni competenţi că valora cel mult şaptezeci de mii de ruble! De câteva zile în şir se vând imobile la licitaţie; se ştie cum sunt şi ce se plăteşte pentru ele. De altfel, chestiunea nu merită să fie discutată; tatăl tău n-are decât să-şi imagineze că a fost înşelat, iar tu, Bela, roagă-te pentru sănătatea evreului aceluia care v-a dat nouăzeci de mii... Dar apropo, ştii că s-a întors Kazio Starski?...

O roşeaţă puternică apăru pe faţa domnişoarei Isabela.

— Când?... De unde vine?... Întrebă ea, tulburată.

— Din Anglia, unde a venit direct din China. E tot aşa de chipeş cum îl ştim. Se duce la bunica lui, care, după cum se aude, o să-i lase moşia moştenire!

— Moşia lor e vecină cu a voastră, nu-i aşa, mătuşă?

— Da, şi tocmai voiam să-ţi spun ceva în legătură cu asta. S-a interesat foarte insistent de tine, iar eu, fiind convinsă că te-ai vindecat de capriciile tale, l-am sfătuit să vă facă mâine o vizită!

— Ah, ce bine-mi pare!... exclamă domnişoara Isabela, bucuroasă.

Contesa o sărută.

— Vezi? Mătuşa ta cea bună se gândeşte întotdeauna la tine. Ar fi o partidă excelentă, cu atât mai uşor de făcut cu cât Tomasz are acum un mic capital care ar trebui să-i ajungă pentru cheltuielile personale, iar Kazio a auzit vorbindu-se ceva despre moştenirea pe care mătuşa Hortensia se gândeşte să ţi-o lase ţie. Presupun că are ceva datorii. În orice caz, ceea ce o să-i rămână din averea bunicii şi ceea ce vei primi tu de la Hortensia ar putea să vă ajungă pentru un timp oarecare. Mai târziu, vom vedea. El mai are un unchi, tu mă ai pe mine, aşa încât copiii voştri nu vor trăi în sărăcie!

Domnişoara Isabela sărută în tăcere mâna mătuşii sale.
În clipa aceea era atât de frumoasă, încât contesa o îmbrăţişă şi, trăgând-o spre oglindă, îi spuse râzând:

— Te rog să fii şi mâine tot aşa de frumoasă dacă vrei ca în inima lui Kazio să se deschidă din nou rănile cicatrizate. Păcat că l-ai respins atunci... Aţi fi avut acum vreo sută sau chiar o sută cincizeci de mii de ruble în plus... Îmi imaginez că bietul băiat, de disperare, trebuie să fi prăpădit o grămadă de bani. Ah, să nu uit... E
adevărat că aveţi de gând să plecaţi la Paris?

— Da, aşa intenţionăm.

— Te rog, Bela, o sfătui mătuşa, nu vă duceţi! Vă propun să petreceţi restul verii la mine. Şi trebuie să primeşti invitaţia, măcar pentru Starski! Gândeşte-te! Bietul băiat o să se plictisească la ţară, o să-şi facă fel de fel de gânduri... Aşa vă puteţi întâlni în fiecare zi; o să fie mult mai uşor să vă apropiaţi unul de altul şi chiar... să vă logodiţi...

Domnişoara Isabela îşi lăsă în jos frumosu-i cap, îmbujorându-se şi mai mult.

— Mătuşă... şopti ea.

— Ah, copila mea, cu mine te rog să nu faci pe diplomata! O domnişoară de vârsta ta trebuie să se mărite şi, mai ales, să nu repete vechile greşeli! Kazio e o partidă excelentă! N-o să te plictiseşti de el atât de repede şi... chiar dacă te-ai plictisi... va fi soţul tău şi va trebui să fie îngăduitor în multe privinţe cu tine, aşa cum vei fi şi tu faţă de el! Dar unde-i tatăl tău?

— E puţin suferind...

— Doamne!... Probabil că l-a impresionat prea puternic fericirea neaşteptată...

— Tata s-a îmbolnăvit de supărare, din cauza evreului…

— Ca întotdeauna, cu capul în nori! răspunse contesa, ridicându-se de pe canapea. Mă duc o clipă la el, să-i vorbesc despre vacanţa voastră! în ce mă priveşte, Bela, socot că ai să ştii să foloseşti timpul liber cum trebuie!

După o jumătate de oră de conversaţie intimă cu domnul Tomasz, contesa îşi luă rămas bun de la nepoată, recomandându-i-l încă o dată pe Starski.

Pe la 9, domnul Tomasz, contrar obiceiului, se culcă, iar domnişoara Isabela chemă în camera ei pe verişoara Florentyna, ca să mai stea de vorbă.

— Ştii, Flora, începu ea, întinsă pe canapea, Kazio Starski s-a întors, şi mâine o să vină la noi!

— Aşa!... şopti domnişoara Florentyna, ca şi cum evenimentul n-ar fi constituit nicio noutate pentru ea.

Nu mai e supărat?... Întrebă apoi, apăsând pe ultimul cuvânt.

— Nu, fireşte... Adică, nu ştiu... răspunse domnişoara Isabela, zâmbind. Mătuşa spune că-i tare frumos...

— Şi tare plin de datorii. Dar ce-are a face! Cine n-are astăzi datorii!...

— Ce-ai zice, Flora, dacă...

— Dacă te-ai mărita cu el?... Bineînţeles, v-aş felicita pe amândoi. Dar ce are să spună baronul, mareşalul, Ochocki şi mai ales Wokulski?...

Domnişoara Isabela se ridică brusc.

— Draga mea, cum de-ţi trec prin cap... Wokulski?...

— Nu-mi trece prin cap, răspunse domnişoara Florentyna, jucându-se cu panglica bluzei, dar îmi amintesc că încă din luna aprilie mi-ai mărturisit că de un an de zile te urmăreşte cu privirea, că te asediază din toate părţile...

Domnişoara Isabela râse.

— Da, îmi amintesc... De fapt, aşa mi se părea atunci... Astăzi, însă, când îl cunosc ceva mai bine, văd că nu face parte din categoria acelora de care ar trebui să te temi! Mă adoră în tăcere, e drept, dar tot aşa mă va adora chiar şi când... am să mă mărit... Unui adorator de felul lui Wokulski îi ajunge o privire, o strângere de mână...

— Eşti sigură?

— Foarte sigură. De altfel, m-am convins că ceea ce mi se părea a fi capcană nu era decât o simplă afacere! Tata îi împrumută treizeci de mii de ruble, şi cine ştie dacă toate eforturile lui n-a u urmărit tocmai scopul ăsta...

— Dar dacă lucrurile stau altfel? întrebă domnişoara Florentyna, continuând să se joace cu panglica bluzei.

— Scumpa mea, lasă-mă! se indignă domnişoara Isabela. Ai vreun interes să-mi strici buna dispoziţie?

— Mi-ai spus că unii oameni ştiu să aştepte cu răbdare, să întindă curse, chiar să rişte totul, ca să învingă...

— Dar nu Wokulski!

— Adu-ţi aminte de incidentul cu baronul!
— Baronul l-a insultat în public!
— Şi-a cerut scuze de la tine...
— Ah, Flora, te rog, nu mă chinui!... izbucni domnişoara Isabela. Vrei neapărat să faci un demon dintr-un negustor, poate pentru că... Am pierdut atât la casă... Papa e bolnav... S-a întors Starski...
Domnişoara Florentyna ar fi vrut să mai spună ceva, dar se stăpâni.
— Noapte bună, Bela! Poate că ai dreptate! Şi ieşi.
Domnişoara Isabela îl visă toată noaptea pe Starski ca soţ, pe Rossi ca prim amant platonic, pe Ochocki ca amant secund, iar pe Wokulski ca administrator al averii lor. Pe la ora 10 dimineaţa fu trezită de domnişoara Florentyna, care-i spuse că a venit Szpigelman cu încă un evreu.
— Szpigelman?... Da, aşa e!... Am uitat de el. Spune-i să vină mai târziu... Tata s-a sculat?
— S-a sculat de o oră. I-am pomenit de ei, şi te roagă să-i scrii câteva rânduri lui Wokulski...
— De ce?
— Ca să binevoiască să vină la noi la amiază şi să le achite conturile!
— Ai dreptate. Banii noştri sunt la el, zise domnişoara Isabela. Totuşi, nu se cade să-i scriu eu! Scrie-i tu, Flora, în numele tatălui meu... Uite, ai hârtie pe birou!
Domnişoara Florentyna scrise repede scrisoarea, în timp ce Isabela se îmbrăca. Sosirea celor doi creditori fusese pentru ea ca un duş rece, iar amintirea lui Wokulski o tulburase.
„Să fie oare adevărat că nu ne putem lipsi de el?... În definitiv, dacă are banii noştri, e firesc să ne achite datoriile!...”
— Roagă-l foarte mult să vină cât mai repede! îi spuse domnişoarei Florentyna. Dacă Starski vine la noi şi dă peste creditorii ăştia nesuferiţi...

— N-avea grijă, că-i cunoaşte el de mult! şopti Flora.

— În orice caz, ar fi îngrozitor. Tu nici nu ştii cu ce ton mi-a vorbit aseară acel... acel...

— Szpigelman! o completă domnişoara Florentyna. E un impertinent!

Puse scrisoarea în plic şi ieşi în antreu, ca să-i expedieze pe cei doi. Domnişoara Isabela îngenunche în faţa unei statuete de alabastru a Maicii Domnului şi se rugă ca servitorul să-l găsească acasă pe Wokulski, iar Starski să nu dea peste creditori în casa ei.

Maica Domnului de alabastru îi ascultă ruga. Peste o oră, la micul dejun, Mikolaj îi prezentă trei scrisori, între care una de la contesă, care o înştiinţa că în ziua aceea, între 2 şi 3, vor veni la tatăl ei câţiva medici pentru consult, iar Kazio Starski îi va vizita dintr-un moment într-altul, deoarece spre seară părăseşte oraşul.

„Ascultă, scumpă Bela – încheia mătuşa – să procedezi aşa, încât băiatul să se gândească la tine şi pe drum şi după ce va ajunge la ţară, unde tu şi cu tatăl tău trebuie să veniţi peste câteva zile. Am şi aranjat lucrurile în aşa fel încât să nu vadă aici în Varşovia alte domnişoare şi nici la ţară să nu întâlnească altă femeie (în afară de tine, sufleţelul meu). Bineînţeles, cu excepţia bunicii sale şi a nepoatei ei, amândouă prea puţin interesante.”

Domnişoara Isabela strâmbă din buze: nu-i plăcea astfel de cicăleală.

„Tonul mătuşii e atât de protector, de parcă aş fi pierdut orice speranţă!... Nu-mi place!” Şi în sufletul ei se lăsă o umbră peste imaginea frumosului Kazio Starski.

A doua scrisoare era de la Wokulski, care o anunţa că va veni la ora 1.

— Flora, la ce oră le-ai spus indivizilor ălora să vină? întrebă domnişoara Isabela.

— La unu!

— Slavă Domnului! Numai de n-ar pica tocmai atunci şi

Starski! zise domnişoara Isabela, luând a treia scrisoare. Pare un scris cunoscut... Al cui e, Flora?

— Nu-l recunoşti? răspunse domnişoara Florentyna, uitându-se pe plic. Al baroanei Krzeszowska...

Obrajii domnişoarei Isabela se împurpurară de mânie.

— Da, ai dreptate!... strigă ea, aruncând scrisoarea pe masă. Te rog, trimite-i scrisoarea înapoi. Ce vrea de la noi femeia asta oribilă?!

— Poţi afla uşor! şopti domnişoara Florentyna.

— Nu, nici nu mă gândesc... Nu mă interesează niciun fel de scrisori de la baba asta insuportabilă! Desigur că-i vorba iarăşi de vreo şicană, pentru că nu se pricepe la altceva! Te rog, trimite-i imediat scrisoarea înapoi şi...
Sau nu! Ia vezi ce scrie... E ultima dată când mai primesc mâzgălelile ei!

Domnişoara Florentyna deschise încet plicul şi începu să citească; treptat, expresia ei trecu de la curiozitate la uimire, apoi la tulburare.

— N-ar trebui s-o citeşti... şopti, întinzând scrisoarea domnişoarei Isabela.

„Scumpă domnişoară Isabela, scria baroana. Recunosc că până în prezent, prin conduita mea, am meritat antipatia dumitale şi am atras asupra mea mânia bunului Dumnezeu, care se ocupă de voi cu atâta grijă. De aceea retrag totul, mă umilesc în faţa dumitale, scumpă, domnişoară, şi te implor să mă ierţi. Căci oare nu este un semn al graţiei divine faptul că vi l-a trimis pe Wokulski? Un om neputincios, ca oricare altul, a devenit instrumentul braţului suprem care pe mine mă pedepseşte, iar pe voi vă răsplăteşte. Şi nu-i de-ajuns că mi-a rănit soţul în duel (căruia, de asemenea, Dumnezeu să-i ierte toate ticăloşiile pe care şi le-a permis faţă de mine), dar, în plus, aţi obţinut douăzeci, de mii de ruble peste valoarea imobilului.

În schimbul căinţei mele, scumpă domnişoară, binevoieşte să intervii pe lângă, onorabilul Wokulski (care e

supărat pe mine) să-mi prelungească contractul pe anii viitori şi să nu mă alunge, prin pretenţiuni exagerate, din casa unde s-a stins din viaţă unica mea fiică. Însă demersul trebuie făcut cu prudenţă, deoarece onorabilul Wokulski, din motive necunoscute de mine, nu doreşte ca lumea să vorbească despre această achiziţie. Pentru că, în loc să cumpere singur casa (ca oricare om cinstit), a interpus un cămătar, pe Szlangbaum, ba, mai mult, pentru a plăti douăzeci de mii peste suma, oferită de mine, a adus la tribunal licitanţi falşi. De ce procedează atât de misterios? Cred că mai bine decât mine ştiţi voi, scumpii mei.

care se pare că i-aţi încredinţat micul vostru capital. Banii sunt puţini, dar, cu ajutorul lui Dumnezeu (care vă ocroteşte într-un mod atât de vădit) şi cu abilitatea cunoscută a onorabilului Wokulski, vă va aduce desigur o dobândă în măsură să îndulcească amărăciunea situaţiei voastre actuale. Recomandându-mă inimii dumitale, scumpă domnişoară, iar relaţiile noastre reciproce lăsându-le pe seama infailibilei justiţii divine, rămân întotdeauna verişoara voastră credincioasă, deşi dispreţuită, şi slugă supusă.

Krzeszowska”

La sfârşitul lecturii, domnişoara Isabela era albă ca hârtia; se ridică de la masă, mototoli scrisoarea şi făcu un gest ca şi cum ar fi vrut s-o arunce cuiva în ochi. Deodată, cuprinsă de frică, vru s-o ia la fugă încotrova, sau să cheme pe cineva în ajutor, dar îşi veni în fire şi se duse la tatăl ei.

Domnul Lşcki, în halat şi papuci, îşi citea jurnalul, culcat pe canapea. Când intră fiica lui, îi surâse foarte duios, îi făcu semn să şadă, se uită la ea atent şi întrebă:

— Nu cade bine lumina în camera asta, sau mi se pare că domniţa mea nu prea e bine dispusă astăzi?

— Sunt puţin enervată...

— Da „văd, dar cred că-i din cauza căldurilor. Şi tocmai astăzi (o ameninţă cu degetul, surâzând) ar trebui să arăţi

bine, ştrengăriţo! Aşa cum mi-a spus ieri mătuşa, Kazio e numai bun de cucerit!...

Domnişoara Isabela tăcea. Tatăl ei continuă:

— E drept că băiatul ăsta cam are gărgăuni în cap de pe urma hoinărelilor lui prin lume. Am auzit că mai are şi ceva datorii, dar, oricum, e tânăr, chipeş şi a fost nebun după tine. Joasia speră că bunică-sa va izbuti să-l ţină la ţară câteva săptămâni. Restul depinde de tine... Ştii, poate că n-ar fi rău... Nume frumos, iar averea se va închega ea din bucăţele... În plus, e un om de lume, umblat, chiar un fel de erou, dacă-i adevărat că a făcut ocolul pământului pe apă!

Domnişoara Isabela îl întrerupse:

— Am primit o scrisoare de la Krzeszowska.

— Cum?... Ce scrie nebuna?

— Scrie că imobilul nostru a fost cumpărat de Wokulski, şi nu de Szlangbaum. Cu ajutorul unor licitanţi interpuşi, a dat pentru el cu douăzeci de mii de ruble mai mult decât valorează!...

Vorbea încet, cu ochii ţintă la tatăl ei, temându-se ca el să nu izbucnească. Dar domnul Tomasz se mulţumi să se ridice de pe canapea şi să pocnească din degete.

— Stai!... Stai!... Ştii că s-ar putea să fie adevărat?...

Domnişoara Isabela se ridică brusc de pe scaun.

— Cum asta? A cutezat să ne dăruiască douăzeci de mii de ruble, şi tu, tată, vorbeşti atât de liniştit despre întâmplarea asta?

— Vorbesc liniştit, pentru că dacă aş fi amânat vânzarea, aş fi primit o sută douăzeci de mii, nu numai nouăzeci de mii...

— Dar nu mai puteam aştepta, din moment ce imobilul fusese scos la licitaţie...

— Fiindcă nu am putut aştepta, am pierdut, iar Wokulski câştigă, deoarece poate să aştepte.

Domnişoara Isabela se mai linişti.

— Tată, deci tu nu vezi în asta nicio pomană? Ieri mi-ai

vorbit despre Wokulski în aşa fel, încât mi-a făcut impresia că eşti subjugat de el!...

— Ha, ha, ha! râse domnul Tomasz. Eşti minunată! Nepreţuită! Ieri eram puţin enervat, chiar foarte, şi...
mi-au trecut prin cap... tot felul de năzbâtii... Dar astăzi...
Ha, ha, ha!... Wokulski n-are decât să plătească în plus cât pofteşte! Nu degeaba e negustor! El trebuie să ştie ce şi cât plăteşte! Pierde la una, câştigă la alta. N-am de ce să-l iau în nume de rău că participă la licitaţia averii mele... Aş putea chiar să bănuiesc că a făcut cine ştie ce afacere murdară, de pildă prin... substituirea lui Szlangbaum...

Domnişoara Isabela îl îmbrăţişă.

— Da, ai dreptate, tată! Nu m-am gândit. De vreme ce a pus un intermediar, ne dovedeşte limpede că, în timp ce se joacă de-a prietenia, îşi vede de afacerile lui!...

— Fireşte! confirmă domnul Tomasz. Oare nu eşti în stare să pricepi un lucru atât de simplu? Poate că nu-i un om rău, dar negustorul, tot negustor!

în anticameră zbârnâi zgomotos clopoţelul.

— El este! Mă duc, tată! Vă las singuri.

Domnişoara Isabela ieşi, dar în anticameră, în locul lui Wokulski, văzu nu mai puţin de trei evrei, care discutau zgomotos cu Mikolaj şi cu domnişoara Florentyna.
Fugi în salon, îngrozită.

„Doamne!... De ce. Nu vine?!...”

în inima ei clocotea un vârtej de sentimente. Deşi îi dăduse dreptate tatălui ei, domnişoara Isabela îşi dădea seama acum că Wokulski nu făcuse o afacere cumpărând imobilul, ci, dimpotrivă, pierduse, numai pentru a-i salva pe ei de la dezastru. O cuprinse ura.

„Mizerabilul! Mizerabilul!... Cum a cutezat?!...”

Între timp, în anticameră, creditorii începuseră să se certe în toată legea cu domnişoara Florentyna. Strigau că nu se mişcă de acolo până nu-şi primesc banii, deoarece domnişoara Isabela le dăduse în ajun cuvântul de onoare...

Iar când Mikolaj deschise uşa şi-i pofti să iasă, începură să-l apostrofeze:

— Ăsta-i banditism! înşelătorie! Ştiţi să luaţi bani, şi atunci vă pricepeţi să spuneţi: „Iubite domnule David!...” Dar când e vorba de...

în clipa aceea răsună un glas nou:

Cei trei amuţiră.

— Ce s-a întâmplat? Ce faci aici, domnule Szpigelman?

Domnişoara Isabela recunoscu vocea lui Wokulski.

— Eu? Nimic... Plecăciune, prea onorate domn. Am venit cu o treabă la domnul conte... se explică Szpigelman, dar nu pe tonul zgomotos de până atunci, ci cu totul altfel.

— Ne-au spus să venim astăzi după bani... adăugă un altul.

— Da. Domnişoara ne-a dat ieri cuvântul că astăzi vom fi plătiţi cu toţii până la ultimul ban...

— Veţi fi! îl întrerupse Wokulski. În această privinţă am mandat din partea domnului Lşcki, şi azi la şase voi lichida conturile în biroul meu!

— Nu-i nicio grabă... răspunse Szpigelman. De ce vă grăbiţi aşa, onorate domn?

— Vă rog să veniţi la mine la ora şase. Iar Mikolaj să facă bine să nu primească pe nimeni atât timp cât stăpânul lui e bolnav!

— Am înţeles, onorate domn!... răspunse Mikolaj.
Domnul vă aşteaptă în dormitor.

După ce Wokulski intră la Lşcki, Mikolaj le făcu vânt pe uşă afară creditorilor, răstindu-se:

— Afară! Afară cu voi!

— Măi!... Măi!... De ce te superi aşa?... bombăniră cămătarii, uluiţi.

Domnul Tomasz îl salută pe Wokulski cu oarecare emoţie. Îi tremurau puţin şi mâinile, şi capul.

— Poftim, uită-te ce isprăvi fac evreii ăştia!... Păcătoşii ăştia!... Tabără asupra casei... Îmi sperie fata...

— Le-am spus să treacă pe la biroul meu la ora şase, şi dacă-mi permiteţi, le voi achita conturile. E vorba de o sumă mare? întrebă Wokulski.

— Un fleac, aproape o nimica toată... Vreo cinci până la şase mii de ruble...

— Cinci până la şase mii?... Au de luat atâţia bani?...

— Nu. Ăstora le datorez numai vreo două mii de ruble, poate ceva mai mult. Dar îţi spun, domnule Stanislaw (e un adevărat scandal!), cineva a cumpărat în martie nişte poliţe mai vechi ale mele. Cine? Nu ştiu! în orice caz, vreau să fiu pregătit pentru orice eventualitate.

Faţa lui Wokulski se lumină.

— Dumneavoastră să vă plătiţi datoriile pe măsură ce se vor prezenta creditorii. Astăzi vom scăpa de cei care au poliţe mai recente. Aşadar, datoria se ridică la vreo trei mii?

— Da, da... Dar, domnule Stanislaw, poftim, ce fatalitate! Mi-ai spus că-mi înmânezi cinci mii de ruble la şase luni... Ai fost atât de bun să-mi aduci banii?

— Fireşte.

— Îţi sunt foarte recunoscător. Dar ce fatalitate! Tocmai în clipa în care urma să plec, cu Bela şi... cu dumneata la Paris, indivizii ăştia m-au deposedat de două mii de ruble. Aşa că nu mai poate fi nici vorbă de plecare!

— De ce?! se miră Wokulski. Le voi achita eu suma necesară; dumneavoastră nu vă veţi atinge de procentele primite. Puteţi pleca fără teamă!

— Eşti de nepreţuit!... strigă domnul Tomasz, îmbrăţişându-l. Pentru că vezi, dragul meu, adăugă el, mai liniştit, tocmai mă gândeam să te rog dacă n-ai putea să-mi faci rost de un împrumut, pentru achitarea datoriilor, aşa, cu o dobândă de... şase-şapte la sută...

Wokulski râse în sine de naivitatea domnului Tomasz în materie de afaceri.

— Bine! încuviinţă el, abia stăpânindu-şi un zâmbet.
Veţi avea împrumutul cerut. Persoanelor care au fost acum

aici le vom achita cele două mii de ruble, iar dumneavoastră veţi plăti o dobândă de... Ce sumă vă trebuie?

— Şase... şapte mii...

— Bine! zise Wokulski. Veţi plăti o dobândă de o sută optzeci de ruble! Capitalul va rămâne neatins...

Domnul Tomasz începu să clipească pentru a nu ştiu câta oară, şi din nou îi apărură lacrimile în ochi.

— Eşti un om cinstit... Un suflet nobil... zise el îmbrăţişându-l pe Wokulski. Dumnezeu ni te-a trimis...

— Credeţi că aş putea face altfel?... şopti Wokulski.

Cineva bătu la uşă. Intră Mikolaj şi anunţă că au sosit medicii.

— Aha!... exclamă domnul Tomasz. Pe ăştia mi i-a trimis soră-mea! Doamne! N-am avut niciodată de-a face cu doctori, şi acum, poftim... Te rog, domnule Stanislaw, du-te la Bela... Mikolaj, anunţă-l domnişoarei pe domnul Wokulski.

„Asta e răsplata mea... viaţa mea!...” îşi zise Wokulski, urmându-l pe Mikolaj. În anticameră se întâlni cu cei doi medici pe care-i cunoştea şi cărora le recomandă să aibă toată grija de domnul Tomasz.

Domnişoara Isabela îl aştepta în salon. Era cam palidă, dar foarte frumoasă. Cum păşi pragul, Wokulski, rosti . Voios:

— Sunt foarte fericit că v-a plăcut coroana lui Rossi!

Dar amuţi, impresionat de expresia neobişnuită a domnişoarei Isabela, care se uita la el cu o uşoară mirare, ca şi cum atunci îl vedea pentru prima oară în viaţă.

Tăcură amândoi câteva clipe. Apoi, domnişoara Isabela îşi scutură o urmă de praf de pe rochia ei cenuşie şi şopti, privindu-l printre gene:

— Aşadar, dumneata ai cumpărat casa!

Wokulski fu atât de uimit, încât în primul moment nu ştiu ce să facă. Ai fi spus că procesul gândirii i se oprise

deodată. Se făcu întâi palid, apoi roşu, până ce, revenindu-şi, răspunse încet:

— Da, eu am cumpărat-o!

— De ce ai pus pe altcineva să liciteze în locul dumitale?

— De ce?... zise Wokulski, uitându-se la ea ca un copil speriat. De ce?... Eu sunt, după cum ştiţi, negustor...
şi blocarea unui capital atât de mare într-un imobil ar fi putut dăuna creditului de care mă bucur.

— Te interesezi de mult de treburile noastre, continuă domnişoara Isabela. Mi se pare că în aprilie... da, în aprilie... ai cumpărat serviciul nostru de masă...

Tonul ei avu darul să-l dezmeticească pe Wokulski.
Ridică ferm capul şi-i răspunse rece:

— Serviciul vă stă oricând la dispoziţie!

Acum lăsă domnişoara Isabela ochii în jos; Wokulski se simţi din nou tulburat.

— De ce ai făcut asta? îl întrebă ea încet. De ce ne...

persecuţi?

Era gata să izbucnească în plâns; Wokulski îşi pierdu orice urmă a stăpânirii de sine.

— Eu vă persecut!... Puteţi găsi o slugă... ba nu... un câine... mai credincios decât mine?... De doi ani nu mă gândesc decât la un singur lucru: cum să înlătur piedicile care vi se ridică în cale!...

în clipa aceea sună cineva, şi domnişoara Isabela tresări. Wokulski tăcu.

Mikolaj deschise uşa salonului.

— Domnul Starski!

în aceeaşi clipă în prag apăru un bărbat de statură mijlocie, vioi, brun, cu favoriţi şi mustăţi mici şi cu o chelie foarte puţin vizibilă. Avea o expresie pe jumătate veselă, pe jumătate ironică. Intrând, exclamă:

— Verişoară dragă, ce mulţumit sunt că pot să-ţi spun din nou bună ziua!...

Domnişoara Isabela îi întinse mâna fără un cuvânt; faţa i

se îmbujoră, iar ochii îi deveniră visători.

Wokulski se retrase lângă o măsuţă, într-un colţ. Domnişoara făcu prezentările:

— Domnul... Wokulski;.. Domnul Starski...

Rosti în aşa fel numele lui Wokulski, încât Starski, după ce îl salută cu o uşoară înclinare a capului, se aşeză pe un scaun, la câţiva paşi, pe jumătate cu spatele la el.

Wokulski se aşeză la măsuţă şi începu să răsfoiască un album.

— După câte ştiu, te întorci din China, i se adresă domnişoara Isabela noului-venit.

— Acum vin de la Londra, şi tot mi se pare că sunt pe vapor! răspunse Starski, care vorbea o poloneză destul de stricată.

Domnişoara Isabela începu atunci să vorbească englezeşte.

— Sper că de data asta vei rămâne în ţară mai multă vreme!

— Depinde! îi răspunse Starski tot în englezeşte.

Cine-i ăsta?... adăugă el, uitându-se la Wokulski.

— Un fel de administrator al tatălui meu... De ce depinde?...

— Verişoară dragă, cred că nu mai e nevoie să mă întrebi! răspunse tânărul, surâzând. Totul depinde de mărinimia bunicii mele...

— A, frumos, n-am ce zice!... Şi eu, care mă aşteptam la un compliment!

— Călătorii nu fac complimente; ei ştiu că pe orice latitudine complimentele discreditează bărbaţii în ochii femeilor!

— Descoperirea asta ai făcut-o în China?

— În China, în Japonia şi, mai ales în Europa.

— Şi vrei să aplici principiul şi în Polonia?

— Am să încerc şi în societatea ta, dacă-mi permiţi, verişoară dragă. Pentru că, pe cât se pare, vom petrece

vacanţa împreună. Nu-i aşa?…

— Aşa cel puţin vor mătuşa mea şi tata. Mie însă nu-mi surâde faptul că ai de gând să-ţi verifici observaţiile etnografice!

— Nu-i decât o revanşă…

— Ah! Aşadar, o luptă?… Întrebă domnişoara Isabela.

— Achitarea datoriilor vechi duce adesea la înţelegere!

Wokulski răsfoia cu atâta atenţie albumul, încât vinele de la tâmple i se umflaseră.

— Nu însă şi răzbunarea! replică domnişoara Isabela.

— Nu-i vorba de răzbunare! Vreau doar să-ţi amintesc că sunt creditorul tău!

Ea râse:

— Aşadar, trebuie să-mi plătesc vechiile datorii?…
Aaa, văd că nu ţi-ai pierdut timpul degeaba în călătorii!

— Aş prefera să nu mi-l pierd în timpul vacanţei! zise Starski, uitându-se drept în ochii ei.

— Asta depinde de metodele revanşei! răspunse domnişoara Isabela, înroşindu-se din nou.

Mikolaj apăru în uşa salonului:

— Luminăţia-sa vă pofteşte!

Conversaţia se întrerupse. Wokulski lăsă albumul, se ridică de pe scaun şi, după ce se înclină în faţa Isabelei şi a lui Starski, porni încet după servitor.

— Domnul ăsta nu ştie englezeşte?… Oare nu s-a supărat că n-am conversat cu el?… Întrebă Starski.

— O, nu! răspunse domnişoara Isabela.

— Cu atât mai bine! Mi s-a părut că nu-i prea încântat de societatea noastră.

— De asta a şi abandonat-o! încheie domnişoara Isabela, fără să dea vreo importanţă cuvintelor ei.

— Adu-mi te rog pălăria din salon! îi ceru Wokulski lui Mikolaj.

Mikolaj se întoarse, luă pălăria şi porni spre dormitorul domnului Tomasz. În anticameră îl văzu pe Wokulski cu

capul în mâini, murmurând: „Dumnezeule milostiv!...”

Când Wokulski intră în camera domnului Tomasz, medicii plecaseră.

— Închipuieşte-ţi? ce nenorocire! îi strigă domnul Lşcki. Consultul medicilor mi-a interzis să plec la Paris, şi, sub ameninţarea cu moartea, mi-a poruncit să plec la ţară! Pe onoarea mea, nici nu mai ştiu unde să fug de căldurile astea! Au şi asupra dumitale influenţă, precum văd; eşti schimbat... Nu-i aşa că locuinţa mea e extrem de călduroasă?...

— Da. Permiteţi-mi să vă predau banii, zise Wokulski, scoţând din buzunar un pachet gros.

— Da... Aşa e...

— Aveţi aici cinci mii de ruble, care reprezintă dobânda până la jumătatea lui ianuarie. Vă rog să-i număraţi. Iar aici e chitanţa.

Domnul Lşcki numără de câteva ori noile bancnote de câte o sută de ruble şi iscăli actul. După ce lăsă tocul din mână, zise:

— Bine, asta-i una... Şi acum în ce priveşte datoriile...

— Suma aceea, două-trei mii de ruble, pe care o datoraţi cămătarilor, va fi achitată astăzi...

— Dar, domnule Stanislaw, nu vreau nimic pe gratis!
Te rog să calculezi cât mai scrupulos dobânda care ţi se cuvine...

— Între o sută douăzeci şi o sută optzeci de ruble anual.

— Da, da... Dar... dacă... aş mai avea nevoie de vreo sumă de. Bani, la cine m-aş putea adresa?

— A doua rată a dobândei o veţi primi la jumătatea lui ianuarie, răspunse Wokulski.

— Ştiu. Dar uite ce e, domnule Stanislaw, dacă aş avea nevoie de o parte a capitalului meu... Nu pe gratis, pricepi... Bucuros plătesc o dobândă...

— De şase la sută... adăugă Wokulski.

— Da, şase... şapte la sută!

— Nu, domnule! Capitalul dumneavoastră vă aduce treizeci şi trei la sută anual, aşa că nu-l pot împrumuta cu şapte...

— Bine. În cazul ăsta păstrează-mi capitalul. Dar...
vezi dumneata... s-ar putea ivi vreo nevoie...

— Puteţi să vă retrageţi capitalul chiar în prima jumătate a lunii ianuarie...

— Ferească Dumnezeu! Nu-mi voi retrage banii de la dumneata nici peste zece ani!

— Eu însă vi i-am luat numai pentru un an...

— Cum aşa? De ce?! se miră domnul Tomasz, deschizând ochii tot mai larg.

— Pentru că nu ştiu ce se poate întâmpla peste un an. Afaceri excepţionale nu se fac oricând.

— Apropo, îngăimă domnul Tomasz, care era destul de neplăcut surprins, e adevărat ce se vorbeşte prin oraş că dumneata ai fi cumpărat casa?...

— Da, domnule, eu am cumpărat-o. Dar peste şase luni pot să v-o cedez în condiţiuni avantajoase.

Domnul Lşcki simţi că se înroşeşte la faţă. Neacceptând însă să se dea bătut, întrebă pe un ton de mare senior:

— Şi ce anume filodormă îmi vei cere, domnule
Wokulski?...

— Nimic. V-o cedez pentru nouăzeci de mii! Poate chiar... mai ieftin...

Domnul Tomasz făcu un pas înapoi, îşi încrucişă braţele, apoi căzu în fotoliu şi din nou i se prelinseră câteva lacrimi pe faţă.

— Într-adevăr, domnule Stanislaw, rosti el gâtuit, văd că relaţiile cele mai bune... se pot strica din cauza banilor... Îţi iau eu în nume de rău că ai cumpărat casa?..
îţi fac eu reproşuri?... În schimb, dumneata îmi vorbeşti ca şi cum ai fi supărat!

— Vă rog să mă scuzaţi, îl întrerupse Wokulski, dar, într-adevăr, sunt puţin enervat... Desigur din cauza căldurilor...

— O, desigur! exclamă domnul Tomasz, ridicându-se şi strângându-i mâna. Aşadar... să ne iertăm unul altuia cuvintele usturătoare... Nu sunt supărat pe dumneata. Ştiu ce însemnează căldurile!

Wokulski îşi luă rămas bun şi se întoarse în salon.
Starski plecase; domnişoara Isabela era singură. Văzându-l, se ridică; acum avea faţa mai senină.

— Pleci?

— Tocmai voiam să-mi iau rămas bun...

— Dar pe Rossi n-ai să-l uiţi? întrebă ea cu un surâs uşor.

— O, nu!... Voi ruga pe cineva să-i înmâneze coroana...

— Nu i-o vei înmâna chiar dumneata?...

— De ce?

— Plec în noaptea asta la Paris, răspunse Wokulski.

Se înclină şi ieşi.

Domnişoara Isabela rămase o clipă cu gura căscată, apoi se duse repede în camera tatălui ei.

— Ce înseamnă toate astea, tată? Wokulski şi-a luat rămas bun de la mine pe un ton foarte rece şi mi-a spus că la noapte pleacă la Paris...

— Cum?!... Ce?!... Cum?!... exclamă domnul Tomasz, apucându-se cu amândouă mâinile de cap. Să ştii că s-a supărat!

— Ah!... Ai dreptate!... recunoscu domnişoara Isabela. I-am vorbit despre casa noastră, cumpărată de el…

— Iisuse Hristoase!... Ce-ai făcut?... Totul e pierdut...
Acum înţeleg... Fireşte că s-a supărat!... După o clipă, domnul Tomasz adăugă: De, cine şi-ar fi putut închipui că e atât de susceptibil?... Un negustor oarecare ca el...

CAPITOLUL XX

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

„... Şi a plecat!... Domnul Stanislaw Wokulski, marele organizator al unei societăţi comerciale de tranzit, marele patron al unei firme care rulează anual circa patru milioane de ruble, a plecat la
Paris, aşa cum pleacă poştalionul până la Milosna... În ajun mi-a spus că nu ştie când pleacă, iar a doua zi...
una... două... dus a fost! A luat un prânz elegant la excelenţa-sa domnul Lşcki „a băut cafeaua, s-a scobit în dinţi şi... şterge-o, băiete!
Fireşte, domnul Wokulski nu e un prăpădit de funcţionar care trebuie să cerşească patronului un concediu o dată la câţiva ani! Domnul Wokulski e un capitalist, are un venit anual cam de şaizeci de mii de ruble, se bate pe burtă cu conţii şi prinţii, se duelează cu baronii, şi pleacă cu trenul când îi pofteşte inima. Voi, lefegiilor, n-aveţi decât să vă bateţi capul ca afacerile să meargă strună. Doar pentru asta primiţi salariu şi gratificaţii! Şi asta se cheamă negustorie?... Asta înseamnă bufonerie, aflaţi de la mine, nu negustorie!...

Desigur, poţi pleca la Paris, şi chiar nebuneşte, dacă-ţi vine, dar nu în asemenea timpuri, când Congresul de la Berlin a încurcat lucrurile, când, dragăDoamne, Anglia vrea să pună mâna pe Cipru, iar Austria, pe Bosnia...
Italienii strigă cât îi ţine gura: «Daţi-ne Triestul, c-o să fie de rău!...» La noi se spune, dragă domnule, că în
Bosnia curge sângele în valuri şi că îndată ce se termină cu

strângerea recoltei războiul va izbucni fără doar şi poate... Şi pe timpurile astea dumnealui o zbugheşte la
Paris

De ce o fi plecat, frate, aşa, pe nepusă masă?... Pentru expoziţie?... Că mult îl interesează expoziţia! Sau o fi plecat pentru afacerea pe care urma s-o pună la cale cu
Suzin?... Că tare aş vrea să ştiu la ce afaceri se câştigă cincizeci de mii de ruble aşa, deodată, cât ai zice peşte!...

Vorbeau de nişte maşini mari, pentru petrol, pentru căile ferate sau, în sfârşit, pentru fabricile de zahăr...
îngeraşilor, nu cumva v-aţi dus după nişte tunuri ca toate tunurile, şi nu după cine ştie ce maşini cum nu s-au mai văzut?... Că Franţa, azi-mâine, se ia la harţă cu Germania... Micul Napoleon cică ar fi în Anglia, dar de la
Londra la Paris e mai aproape decât de la Varşovia la
Zamosc.

Ei!... Domnule Ignacy, domnule Ignacy!... Nu te grăbi să-ţi dai părerile asupra domnului W.! (în asemenea cazuri e mai nimerit să nu-i scrii numele întreg!) Nu-l condamna, că te faci de râs! Aici se pun la cale lucruri mari, mari de tot! Domnul Lşcki, care a fost cândva la
Napoleon al III-lea, Rossi, chipurile, actor italian... (Italia cere cu tărie Triestul!) invitaţia la masă la familia Lşcki chiar în preajma plecării, cumpărarea acelui imobil...

Domnişoara Lşcki e frumoasă, da, desigur, foarte frumoasă, dar, în definitiv, nu-i decât o femeie, şi pentru ea n-ar face Stas atâtea nebunii... Aici desigur e vorba despre p.[58] (în astfel de cazuri e mai bine să te foloseşti de prescurtări). Aici este vorba de p. În stil mare!

Sunt aproape două săptămâni de când a plecat poate pentru totdeauna... Scrisorile pe care le primesc de la el sunt laconice. Despre el nu spune nimic, iar pe mine mă străbate un fior de tristeţe atât de adânc, încât uneori,
Dumnezeu mi-e martor, nu-mi mai găsesc locul. (Nu cred

[58] *Referire la cuvântul; politică.*

că de dorul lui, ci numai aşa, din obişnuinţă.)

Mi-aduc aminte ziua plecării lui… Închisesem magazinul şi, uite, şedeam la masă şi beam ceai (Ir era tot bolnav), când deodată servitorul lui Stas dete buzna în odaie: «Vă pofteşte domnul!» strigă el şi fugi.

(Ce păcătos obraznic şi trândav!… Să-i fi văzut mutra când s-a oprit în prag şi a spus: «Vă pofteşte domnul!»
Vita dracului!)

Am vrut să-l ocărăsc: «Caraghiosule, domnul tău e domn numai pentru tine!», dar o luase la fugă de-i scăpărau călcâiele.

Am terminat repede de băut ceaiul, i-am turnat lui
Ir puţin lapte într-o strachină şi m-am dus la Stas. Mă uit şi-l văd în poartă pe servitorul lui. Făcea curte la trei fetişcane deodată, toate trei ca nişte ciute. «De, mi-am zis eu în gând, un pierde-vară ca ăsta le-ar veni de hac şi la patru, deşi…» (Cu muierile nici dracu în persoană nu-i în stare s-o scoată la capăt. Uite, de pildă, doamna Jadwiga: subţirică, mărunţică, eterică, dar bărbatu-său de-al treilea a căzut la pat de oftică de când e cu ea!)

M-am dus sus. Uşa de la apartament deschisă, iar
Stas îşi făcea geamantanul la lumina lămpii! Am avut o presimţire!

— Ce înseamnă toate astea? l-am întrebat.

— Plec la Paris!

— Parcă ieri spuneai că nu pleci aşa curând…

— A, ieri…

S-a îndepărtat de valiză şi a rămas o clipă pe gânduri, apoi a adăugat pe un ton neobişnuit:

— Ieri… mă mai amăgeam…

Cuvintele astea au făcut asupra mea o impresie foarte neplăcută. M-am uitat la Stas cu atenţie şi m-a cuprins mirarea. Niciodată n-aş fi gândit că un om care pare sănătos şi care, în orice caz, nu-i rănit să se poată schimba atât de mult în câteva ore! Acum era palid, cu ochii în

fundul capului, cu privirea aproape sălbatică...

— De unde până unde hotărârea asta bruscă? l-am întrebat eu, dar ştiam că altceva voiam să Aflu.

— Dragul meu, tu nu ştii că uneori un singur cuvânt schimbă planurile şi firea oamenilor? Dar mai ales când e vorba de o întreagă conversaţie! a. Adăugat el în şoaptă.

După ce şi-a împachetat şi şi-a strâns diferite boarfe, s-a dus în salon... Trece un minut, ; şi nu se întoarce; trec două... nimic! M-am uitat prin uşa întredeschisă şi l-am văzut rezemat de speteaza unui scaun, uitându-se năuc pe fereastră.

— Stas...

A tresărit şi s-a întors la valiză.

— Ce vrei?

— Stas, pe tine te roade ceva...

— Nu... Nimic...

— De. Mult nu te-am văzut în halul ăsta!

A zâmbit:

— Din ziua când dentistul mi-a scos din greşeală un dinte sănătos...

Mi se pare ciudată hotărârea. Ta! Poate ai ceva, să-mi spui?...

— Să-ţi spun?... Da, aşa e... Avem. La bancă vreo sută douăzeci de mii de ruble, aşa că nu veţi duce lipsă de bani... Mai departe... Ce-i mai departe?... seîntrebă singur. Aha!... Nu mai face niciun secret cu cumpărarea casei lui Lşcki. Dimpotrivă, du-te acolo şi fixează chiriile după cele vechi. Doamnei Krzeszowska poţi să-i măreşti chiria cu vreo zece cincisprezece ruble, ca să-şi facă puţin sânge rău; pe săraci însă nu-i strânge cu uşa... Locuiesc acolo un cizmar şi nişte studenţi. Ia de la ei cât pot să dea, numai să plătească regulat!

S-a uitat la ceas şi, văzând că mai are timp, s-a întins pe canapea şi a rămas aşa, cu mâinile deasupra capului şi cu ochii întredeschişi. Imaginea era cât se poate de jalnică.

M-am aşezat la picioarele lui şi i-am spus:

— Stas, pe tine te roade ceva... Spune-mi, ce ai?
Ştiu bine că nu te pot ajuta, dar, oricum... Supărarea e ca o otravă: mai bine scuip-o şi scapă de ea!

Stas a zâmbit din nou (nu-mi plac de loc aceste jumătăţi de zâmbet!) şi peste o clipă a spus:

— Îmi amintesc (povestea-i tare veche) că pe vremuri stăteam în cameră cu un individ care era ciudat de sincer, îmi povestea lucruri năstruşnice despre familia lui, despre relaţiile lui, despre faptele lui mari. Apoi asculta cu atenţie tot ce-i spuneam despre mine. Da... S-a folosit bine de cele ce i-am povestit...

— Cum adică?... l-am întrebat eu.

— Adică aşa, bătrânul meu prieten! Întrucât nu vreau să scot de la tine niciun fel de destăinuire, nu simt nevoia să-ţi fac nici eu vreuna!

— Cum?! am strigat eu revoltat. Asta-i părerea ta despre destăinuirile pe care le faci unui prieten?

— Dă-mi pace!

Şi s-a ridicat de pe canapea.

— Or fi bune toate câte le spui tu, dar pentru fetele de pension... De altfel, eu n-am nimic de destăinuit, nici chiar ţie. Cât sunt de plictisit, Doamne!... a murmurat el, întinzându-şi mădularele.

Tocmai în clipa aceea a intrat canalia aia de servitor.
I-a luat valiza şi a anunţat că trăsura trăsese la scară.
Ne-am urcat în trăsură, Stas şi cu mine, dar tot drumul până la gară n-am schimbat o vorbă. El se uita la stele, fluierând printre dinţi, iar eu aveam impresia că mă duc la un fel de înmormântare!

La gara Varşovia-Vilna, ne-a întâmpinat doctorul Szuman.

— Pleci la Paris? l-a întrebat pe Stas.

— De unde ştii?

— O, eu ştiu tot! Chiar şi faptul că domnul Starski pleacă şi el cu acelaşi tren!

Stas a tresărit.

— Ce fel de om e? l-a întrebat pe doctor.

— Un trândav, un falit... De altfel, ca toţi cei de teapa lui, i-a răspuns Szuman. În plus, un fost pretendent la mâna...

— Nu mă interesează!

Szuman n-a mai spus nimic. Doar s-a uitat la el pe sub sprâncene. Apoi a sunat clopotul, s-a auzit un şuierat.
Călătorii s-au înghesuit în vagoane, şi Stas ne-a strâns mâinile.

— Când te întorci? l-a întrebat doctorul.

— Aş vrea să nu mă mai întorc niciodată! a răspuns el, urcându-se într-un compartiment de clasa întâi.

Trenul a pornit. Doctorul s-a uitat îngândurat la luminile care se îndepărtau, iar pe mine... pe mine a fost cât pe-aici să mă podidească lacrimile!

Când portarii au început să închidă grilajele peronului, i-am propus doctorului să facem o plimbare pe aleea Jerozolimska. Noaptea era călduroasă, cerul senin şi nu-mi aminteam să fi văzut de mult atâtea stele. Şi fiindcă Stas îmi spusese că în Bulgaria se uita deseori la ele, m-am hotărât şi eu (ciudat gând!) ca de acum înainte să mă uit la cer în fiecare seară. (Te pomeneşti că într-adevăr pe una din stelele acelea sclipitoare ni se vor întâlni privirile sau gândurile, şi atunci nu se va simţi atât de singur ca în Bulgaria!)

Deodată (nici nu ştiu de unde şi până unde) s-a născut în mintea mea bănuiala că plecarea lui neaşteptată era în legătură cu politica. M-am hotărât deci să-l iscodesc pe Szuman şi, voind să-l iau aşa, pe ocolite, i-am spus:

— Nu ştiu de ce, dar mi se pare că Wokulski e cam… îndrăgostit…

Doctorul s-a oprit pe trotuar, a încălecat pe baston şi a început să râdă aşa de tare, încât a atras atenţia trecătorilor, din fericire nu prea numeroşi.

— Ha, ha, ha!… De-abia acum ai făcut descoperirea

asta?… Ha, ha!… Nostim mai eşti, bătrânelule!…

Ce glumă proastă! Mi-am muşcat buzele şi i-am răspuns:

— Descoperirea asta nu era greu s-o facă nici nişte oameni... mai puţin pricepuţi decât mine! (Mi se pare că aici l-am atins binişor.) Mie însă îmi place să fiu prudent în presupuneri, domnule Szuman... De altfel, n-am crezut că un bărbat ar putea să facă atâtea năzbâtii pentru un lucru atât de banal ca dragostea!

— Te înşeli, dragul meu, te înşeli! mi-a răspuns doctorul, făcând un gest cu mâna. Dragostea e un lucru obişnuit în raport cu natura şi chiar, dacă vrei, în raport cu Dumnezeu. Dar civilizaţia voastră prostească, bazată pe concepţiile romane de mult apuse şi îngropate, pe interesele papalităţii, pe trubaduri, pe ascetism, pe caste şi alte aiureli asemănătoare, a făcut dintr-un sentiment firesc... o boală de nervi! Da... Aşa-zisa voastră iubire cavaleresco-bisericesco-romantică e în realitate un comerţ dezgustător, bazat pe înşelăciune, comerţ care se pedepseşte pe bună dreptate cu galera pe viaţă, adică cu aşazisa căsătorie... Dar vai acelora care la un asemenea bilet îşi pun la bătaie inima… Câtă pierdere de timp, de muncă, de capacitate, ba chiar de vieţi!... Ştiu toate astea pe de rost – a continuat doctorul, gâfâind de furie – pentru că, deşi sunt evreu şi voi rămâne evreu până la sfârşitul vieţii mele, am crescut printre creştini şi chiar m-am logodit cu o creştină... Dar ni s-a făcut atâtea înlesniri, cu atâta ardoare am fost ocrotiţi în numele religiei, moralităţii, tradiţiei şi mai ştiu eu cui, încât ea a murit, iar eu am încercat să mă otrăvesc... Eu, care sunt un om atât de înţelept! Da, atât de înţelept!

Doctorul s-a oprit din nou.

— Crede-mă, domnule Ignacy, a continuat el cu vocea răguşită, nici printre dobitoace n-ai să găseşti vreuna atât de mizerabilă ca omul! în natură, masculul aparţine femelei care îi place şi care l-a plăcut. De aceea, nu există idioţi printre animale. Dar la noi!… Sunt evreu, deci nu-mi este

permis să iubesc o creştină... El e negustor, deci n-are dreptul să se apropie de o contesă... Iar tu, care n-ai bani, n-ai dreptul să te apropii de nicio femeie... Josnică civilizaţie! Aş prefera să pier în clipa asta, dar îngropat sub ruinele ei!

Mergeam către barieră. De câteva minute se stârnise un vânticel umed care ne bătea drept în ochi. La apus, stelele începuseră să pălească, şi cerul se acoperea de nori. Felinarele erau din ce în ce mai rare. Din când în când, pe alee huruia câte-o căruţă, ridicând în jurul nostru un colb invizibil; trecătorii întârziaţi se grăbeau spre case.

«O să plouă! Stas se apropie de Grodzisk», mi-am spus în gând.

Doctorul îşi trăsese pălăria pe ochi şi mergea tăcut.

Era nervos. Eu, pe de altă parte, mă simţeam din ce în ce mai posac, poate datorită întunericului care devenea tot mai dens. N-aş mărturisi-o nimănui, dar uneori mă bate gândul că Stas... nu se interesează de loc de politică, fiindcă s-a încurcat din cap până-n picioare printre fustele domnişoarei ăleia. Dacă nu mă înşel, cu două zile înainte de plecare i-am pomenit chiar ceva în acest sens, şi răspunsul lui nu a fost câtuşi de puţin de natură să slăbească tăria bănuielilor mele.

— Cum se poate ca Wokulski să uite până într-atâta de treburile generale, de politică, de Europa? am întrebat eu.

— De Portugalia! a adăugat doctorul.

Cinismul lui m-a indignat.

— Dumneata le iei pe toate în bătaie de joc! Vei admite însă că Stas ar fi putut să fie în viaţă ceva mai mult decât un adorator nefericit al domnişoarei Lşcka. El a fost un luptător în viaţa socială, nu un prăpădit care stă şi suspină toată ziua...

— Ai dreptate, dar ce putem face?... O maşină cu aburi nu-i o simplă râşniţă de cafea, ci o maşină mare; dacă însă îi ruginesc piesele, devine o rablă inutilizabilă şi chiar

primejdioasă. În Wokulski există o piesă care rugineşte şi se strică...

Vântul sufla tot mai puternic, băgându-mi nisip în ochi.

— Dar cum de s-a abătut asupra lui o nenorocire ca asta? am întrebat eu (pe un ton nepăsător, ca nu cumva Szuman să-şi închipuie că vreau să scot ceva de la el).

— La asta a contribuit atât caracterul lui Stas, cât şi condiţiile pe care le-a creat civilizaţia, mi-a răspuns doctorul.

— Caracterul?... Bine, dar el n-a fost niciodată un sentimental.

— Tocmai asta l-a pierdut! O mie de chintale de zăpadă, descompuse în fulgi, acoperă pământul fără să dăuneze nici celui mai mic firicel de iarbă; dar o sută de chintale de zăpadă îndesate într-o singură lavină, dărâmă case şi omoară sumedenie de oameni. Dacă Wokulski s-ar fi îndrăgostit în fiecare săptămână de altă femeie, astăzi ar fi fost proaspăt ca un boboc de trandafir, ar fi avut cugetul liber şi ar fi putut face mult bine în lume. Dar el, ca un avar, a acumulat capitalul sentimental în inimă, şi acum, uite urmările! Iubirea e frumoasă numai atunci când are farmecul uşurel al fluturelui; dar când, după un lung somn letargic, se trezeşte ca un tigru, mulţumesc de distracţie!... Una e să ai poftă de mâncare, şi cu totul altceva să-ţi chiorăie maţele de foame.

Norii acoperiseră tot mai mult cerul; la înapoiere am trecut din nou pe lângă barieră. M-am gândit că Stas trebuie să fie acum în apropiere de Ruda Guzowska.

Doctorul continua să vorbească din ce în ce mai înfierbântat, învârtindu-şi tot mai violent bastonul:

— Există o igienă a locuinţelor şi a veşmintelor, o igienă a alimentării şi a muncii, pe care clasele inferioare nu le respectă, şi asta e cauza marii mortalităţi, a vieţii scurte şi a anemierii lor. Dar există şi o igienă a iubirii, pe care clasele intelectuale nu numai că, n-o respectă, dar o şi

violează, şi asta constituie una din cauzele decăderii lor. Igiena spune: «Mănâncă atunci când ţi-e foame!» în ciuda ei, mii de prescripţii te apucă de poalele hainelor şi îţi strigă: «Nu-i permis!...

Vei mânca numai atunci când îţi vom permite noi, când vei îndeplini diferitele condiţii impuse de moralitate, tradiţie, modă...» Trebuie să recunoaştem că în privinţa asta ţările cele mai înapoiate stau mai bine decât societăţile înaintate şi, mai ales, decât păturile intelectuale.

Domnule Ignacy, gândeşte-te că pentru a prosti omenirea, lucrează, de comun acord salonul şi grădiniţa de copii, poezia, romanul şi drama. Te obligă să-ţi găseşti idealuri, să fii ascet şi să îndeplineşti, ba chiar să şi creezi anumite condiţii artificiale. Ce rezultă până la urmă?...

Bărbatul, de obicei mai puţin dresat în direcţia asta, cade pradă femeii, care e dresată numai în acest sens! Şi uite cum în realitate civilizaţia este guvernată de femeie!...

— Vezi vreun rău în asta?

— Ei, drăcia dracului! N-ai observat oare, domnule Ignacy, că dacă bărbatul e o muscă din punct de vedere spiritual, o femeie e o insectă inferioară, pentru că nu are nici picioruşe şi nici aripi? Educaţia, tradiţia şi poate chiar ereditatea, sub pretextul că modelează din ea o fiinţă superioară, o fac monstruoasă! Şi această ciudăţenie trândavă, cu creierul sec, mai are şi datoria de a educa viitoarele generaţii ale omenirii! Dar ce le inoculează? Oare îşi învaţă copiii să muncească pentru pâine? Nu! îi învaţă să ţină frumos cuţitul şi furculiţa. Îi învaţă oare să cunoască oamenii în mijlocul cărora vor trebui cândva să trăiască? Nu! îi învaţă să se facă plăcuţi cu ajutorul unor strâmbături şi complimente anume potrivite. Îi învaţă oare ceva despre faptele hotărâtoare în fericirea şi nefericirea noastră? Nu! îi învaţă să închidă ochii în faţa adevărului şi să viseze idealuri! Moliciunea noastră în viaţă, lipsa de simţ practic, lenevia, servilismul şi toate lanţurile neghiobiei, care

strivesc de secole omenirea, sunt rezultatul unei pedagogii create de femei. Iar femeile noastre sunt fructul unei teorii de iubire clericalo-feudalo-poetice, care constituie o insultă a igienei şi bunului simţ...

Doctorul vorbea repede şi gesticula ca un nebun, încât îmi vâjâia capul. Din fericire, au început să cadă primele picături de ploaie, şi înverşunatul orator s-a liniştit deodată. Apoi a sărit într-o trăsură întâlnită în cale şi a cerut să fie dus acasă...

Acum Stas a ajuns aproape de Rogow. O fi bănuind oare că am vorbit numai despre el? Şi ce-o fi simţind în clipa asta, sărmanul, cu o furtună deasupra capului şi alta, poate mai rea, în inimă?

Phii! Toarnă cu găleata! tună şi fulgeră ca pe câmpul de bătaie... Ir, încolăcit, latră în somn şi scheaună înăbuşit; eu stau în pat, învelit numai cu un cearceaf.

Noaptea-i fierbinte. Doamne-Dumnezeule, ocroteşte-i pe toţi cei care, într-o noapte ca asta, fug peste graniţă ca să scape de nenorocire!

Uneori e de-ajuns o nimica toată pentru ca întâmplări vechi ca păcatele omeneşti să ni se arate într-o lumină absolut nouă.

Eu, de pildă, cunosc Stare Miasto de copil, şi întotdeauna mi s-a părut că e înghesuit şi murdar. De-abia când mi s-a arătat, drept ceva rar, desenul unei case din Stare Miasto (în revista *Tygodnik Illustrowany*[59]), cu descrierea respectivă, mi-am dat seama că e frumos!...

De atunci îmi fac drum pe acolo cel puţin o dată pe săptămână şi descopăr tot mai multe lucruri rare, uimit că nu le-am observat mai înainte.

La fel se întâmplă şi cu Wokulski. Îl cunosc de vreo douăzeci de ani, şi întotdeauna am socotit că este un om politic până în vârful unghiilor. Mi-aş fi pus capul că Stas nu se ocupă de nimic altceva decât de politică.

---

[59] *Săptămânalul ilustrat (pol.).*

De-abia de când cu duelul şi organizarea ovaţiilor pentru Rossi, mi s-a trezit bănuiala că ar putea fi îndrăgostit, fapt de care azi, mai ales după conversaţia cu Szuman, nu mă mai îndoiesc.

Dar asta n-are importanţă, deoarece şi omul politic poate fi îndrăgostit. Uite, de pildă, Napoleon I! A avut aventuri sentimentale cu nemiluita, şi totuşi a zgâlţâit
Europa din temelii. Şi Napoleon al III-lea a avut destuleamante, şi aud că şi fiul lui îi urmează pilda şi că şi-a găsit o englezoaică.

Dacă, aşadar, slăbiciunea faţă de femei nu-i compromite pe cei din familia Bonaparte, de ce l-ar compromite pe Wokulski?...

Tocmai când cugetam aşa, a survenit un mic incident care mi-a amintit întâmplări petrecute acum vreo cincisprezece ani şi care mi-l înfăţişează pe Stas într-o altă lumină... O, nu, nu e un om politic; el este cu totul altceva, ceva ce nu sunt nici măcar în stare să înţeleg!

Uneori mi se pare că e nedreptăţit de societate. Dar despre asta nu trebuie să vorbeşti cu glas tare! Societatea nu nedreptăţeşte pe nimeni!... Dacă am înceta să credem aşa, Dumnezeu ştie ce pretenţii s-ar mai ivi!
Poate că nimeni nu s-ar mai ocupa de politică, ci s-ar gândi doar la răfuiala cu cei din jur! mai bine, deci, să nu atingem asemenea chestiuni. (Ce flecar am ajuns şi eu la bătrâneţe! Mă tot leg de idei care nu au nicio legătură cu ceea ce vreau să spun.)

Într-o seară stăteam acasă şi-mi beam ceaiul (Ir era încă indispus), când deodată s-a deschis uşa şi a intrat cineva. M-am uitat, am văzut o persoană corpolentă, cu faţa rotofeie, nasul roşu şi părul cărunt. Am adulmecat:
în cameră, miros de vin şi de mucegai... «Omul ăsta, mi-am zis în gând, e sau o arătare de pe lumea cealaltă, sau un pivnicer... Căci niciun alt fel de om nu poate mirosi a mucegai...»

— Ei drăcie!... s-a mirat oaspetele. Ce te ţii aşa de mândru? Te faci că nu mă cunoşti?

M-am frecat la ochi. Când, ce să vezi? Machalski, în carne şi oase! Pivnicerul lui Hopfer!... Am fost împreună în Ungaria, apoi a venit aici, la Varşovia, dar nu ne mai văzusem de cincisprezece ani, pentru că plecase în Galiţia, unde făcea mai departe pe pivnicerul.

Fireşte, de bucuria revederii, ne-am sărutat ca fraţii, o dată, de două ori, de trei ori...

— Când ai sosit? l-am întrebat.

— Azi-dimineaţă!

— Şi unde ai fost până la ora asta?

— Am tras la «Dziekanka», dar m-a apucat un dor aşa de mare, încât m-am dus la pivniţa lui Lesisz... Ehei, domnule, ce pivniţe!... Să tot trăieşti şi să nu mai mori...

— Şi ce-ai făcut acolo?

— I-am ajutat puţin bătrânului; restul timpului m-am odihnit. Nu-s prost să-mi pierd timpul prin oraş, când există o pivniţă ca asta!

Era într-adevăr pivnicer din alte vremuri!... Nu-i un tip elegant, ca ăştia din zilele noastre, un ticălos căruia să-i placă mai degrabă să se ducă la o serată dansantă decât să stea în pivniţă, ori să-şi pună ghete de lac când coboară la butoaie!... Numai din cauza negustorilor ăstora de modă nouă se duce Polonia de râpă!...

Am tăifăsuit ba de una, ba de alta, până la 1 noaptea.
Machalski a rămas la mine peste noapte, iar dimineaţă, la 6, s-a dus din nou la Lesisz.

— Ce faci după-masă? l-am întrebat.

— Mă duc la Fukier; deseară viu iar la tine! mi-a răspuns el.

A rămas vreo săptămână în Varşovia. Nopţile venea la mine, iar zilele şi le petrecea în pivniţele de vinuri.

— M-aş spânzura, spunea el, dacă ar trebui să hoinăresc o săptămână întreagă pe afară. Înghesuială, zăpuşeală,

praf!... Numai porcii, nu oamenii, ar putea să trăiască aşa cum trăiţi voi.

Mi se pare că exagerează. Bineînţeles că nici eu n-aş da prăvălia de pe Krakowskie Przedmiescie, dar, oricum, prăvălia nu-i pivniţă! Datorită meseriei lui, omul meu a ajuns tare ciudat!

Fireşte, despre ce altceva aş fi putut sta de vorbă cu Machalski dacă nu despre timpurile apuse şi despre Stas? Aşa s-a făcut că mi s-a desfăşurat în faţa ochilor istoria tinereţii lui. Parcă a fost ieri.

Îmi amintesc că o dată (era prin anul 1857 sau poate 1858) m-am dus la Hopfer, unde lucra Machalski.

— Unde-i Jan? l-am întrebat pe băiatul de prăvălie.

— În pivniţă.

Am coborât în pivniţă; Jan trăgea vin din butoaie cu furtunul şi umplea sticlele. Într-o firidă am mai zărit două umbre: un bătrân cărunt, într-o haină de culoarea nisipului, cu un teanc de hârtii pe genunchi, şi un flăcău cu părul tuns scurt, cu o mutră de haiduc. Erau Wokulski cu taică-său.

Am găsit un loc şi m-am aşezat fără să spun o vorbă (lui Machalski nu-i plăcea să fie deranjat când trăgea vinul). Omul cărunt, în haine de culoarea nisipului, îi vorbea băiatului cu glas monoton:

— La ce să cheltuieşti banii pe cărţi? Dă-mi-i mie! Dacă o trebui să opresc procesul, n-o să se aleagă nimic de noi. Nu cărţile or să te scoată din mizerie, ci procesul. Dacă-l câştig şi pun mâna pe averea rămasă de la bunicul nostru, oamenii au să-şi aducă aminte numaidecât că Wokulski se trage dintr-un neam nobil şi poate că au să iasă la iveală şi ceva rude... Luna trecută ai cheltuit douăzeci de zloţi pe cărţi, tocmai cât îmi mai trebuia pentru avocat. Cărţi!... Mereu cărţi!... Chiar de ai să ajungi înţelept ca Solomon, atâta vreme cât o să lucrezi în prăvălie, au să-şi bată joc de tine, deşi eşti nobil, deşi bunicu-tău după mamă a fost castelan! Dar dacă câştig procesul şi putem să

ne mutăm la ţară...

— Hai să ieşim de-aici, tată! a şoptit băiatul, uitându-se la mine pe sub sprâncene.

Ascultător ca un copil, bătrânul şi-a strâns hârtiile într-o batistă roşie şi a plecat cu fiul său, care-l ajuta să suie scările.

— Cine-s amărâţii ăştia? l-am întrebat pe Machalski.

Acesta tocmai terminase lucrul şi se aşezase pe un scăunel.

— Eh! a exclamat el, făcând un gest cu mâna. Bătrânului îi lipseşte odoagă; în schimb, băiatul e destoinic, îl cheamă Stanislaw Wokulski. Deşteaptă lighioană!

— Ce face aici? Machalski a curăţat feştila cu degetele, ca să lumineze mai bine, şi după ce mi-a turnat un păhărel de vin, mi-a răspuns:

— Munceşte aici de vreo patru ani. În prăvălie sau în pivniţă nu prea face treabă... În schimb e un mecanic de mâna-ntâia!... A făcut o maşină care pompează, adică împingea apa de jos în sus şi o varsă pe o roată, iar roata pune în mişcare pompa. Năzdrăvana asta e-n stare să se învârtească şi să tot pompeze până la sfârşitul lumii! Atât că s-a stricat ceva la ea, şi a mers numai un-sfert de oră.
Au pus-o sus, în prăvălie, şi la început ademenea muşterii. Dar de vreo jumătate de an stă stricată...

— Poftim ispravă!... am spus eu.

— Stai să vezi! a continuat Machalski. A fost aici un profesor de la Gimnaziul Real, a controlat pompa şi a spus că nu mai e bună de nimic, dar că băiatul are cap şi că ar trebui să înveţe mai departe. De atunci nu mai avem linişte! Wokulski s-a făcut ţâfnos, bombăne în faţa muşteriilor, ziua parcă tot moţăie, iar noaptea stă şi învaţă. Şi cumpără mereu cărţi. Taică-său ar fi mai bucuros ca banii să-i bage în proces, că are un proces pentru o moşie rămasă de la bunicu-său... L-ai auzit doar...

— Şi ce are de gând să facă băiatul cu învăţătura?

— Zice că vrea să meargă la Kiev, la Universitate. De! Ducă-se sănătos! Poate aşa o să avem şi noi un băiat de prăvălie care să ajungă om mare! Despre mine, unul, voia lui! Când e în pivniţă, nu-l pun la muncă, îl las să citească. În prăvălie însă îl necăjesc şi chelnerii, şi muşteriii!

— Şi Hopfer ce zice de toate astea?

— Ce să zică? făcu Machalski, schimbând lumânarea de seu în sfeşnicul de fier. Hopfer nu vrea să-l alunge, fiindcă fiică-sa, Kasia, îl cam place pe băiat, şi de, te pomeneşti că tot o izbuti să moştenească moşia bunicului...

— Dar băiatul? O place şi el pe Kasia, am întrebat eu.

— Nici nu se uită la ea, lighioana! mi-a răspuns Machalski.

M-am gândit îndată că un băiat atât de deştept, care cumpără cărţi şi nu se uită la fete, ar putea să ajungă un om politic destoinic; aşa că încă din ziua aceea am făcut cunoştinţă cu Stas, şi de atunci suntem în relaţii bunicele...

Stas a mai rămas vreo trei ani la Hopfer; între timp a făcut destule cunoştinţe printre studenţi şi printre funcţionarii tineri din bănci, care se interesau de el şi se întreceau care mai de care să-i procure cărţi, ca să-şi poată trece examenele la Universitate.

Printre aceşti tineri se distinse un oarecare Leon, un băiat tânăr-tinerel (nu avea nici 20 de ani), frumos, inteligent şi înflăcărat... Parcă era anume făcut să fie ajutorul meu în educaţia politică a lui Wokulski, pentru că dacă eu îi vorbeam acestuia de Napoleon şi despre marea misiune a familiei Bonaparte, domnul Leon îi vorbea despre Mazzini, Garibaldi şi alte personalităţi. Şi cum mai ştia să-l însufleţească!...

— Munceşte, i-a spus odată, şi crede! O credinţă puternică poate opri şi soarele în loc, darmite să îmbunătăţească relaţiile dintre oameni!

— Dar dacă vreau să intru la Universitate? l-a întrebat

Stas.

— Sunt sigur, i-a răspuns Leon cu ochii strălucitori, că dacă, măcar o clipă, credinţa ta ar fi atât de mare cât a fost credinţa apostolilor, ai fi de pe acum student!

— Sau nebun! a mormăit Wokulski.

Leon a început să alerge prin cameră, gesticulând cu braţele.

— Ce gheaţă în inimile astea!... Ce răceală!... Ce josnicie!... striga el. Un om ca tine, şi n-a ajuns încă să aibă încredere! Gândeşte-te numai cât ai făcut într-un timp atât de scurt. Ştii atât de multe, încât ai putea să te prezinţi chiar astăzi la admitere...

Stas a oftat:

— Ei, şi ce-aş putea face eu acolo?!...

— Singur n-ai putea face mare lucru. Dar dacă ar fi numai zece, o sută de băieţi ca tine şi ca mine!... Ştii ce-am putea face?

În clipa aceea vocea lui Leon s-a frânt şi l-a apucat un tremur nervos. De-abia l-am liniştit.

Altă dată domnul Leon ne-a reproşat lipsa spiritului de sacrificiu.

— Hristos a salvat omenirea numai prin puterea sa-
“crificiului său... Cu cât s-ar îmbunătăţi lumea dacă ar exista tot timpul fiinţe gata să-şi sacrifice viaţa pentru alţii!

— Sunt eu dator să-mi sacrific viaţa pentru clienţii patronului, care mă tratează ca pe un câine,. Sau pentru băieţii lui de prăvălie şi chelnerii care îşi bat joc de mine? a întrebat Wokulski.

— Nu încerca s-o suceşti! a strigat Leon. Hristos şi-a sacrificat viaţa pentru călăii săi... Dar în sufletele voastre nu există har... Harul vostru putrezeşte... I-auzi ce spune Tirteu: «O, Sparta, de te-ai prăbuşi înainte ca monumentul măreţiei tale, mormântul străbunilor, să fie nimicit de târnăcopul de la Messina, înainte ca osemintele sfinte ale strămoşilor să fie aruncate câinilor, înainte ca umbra

strămoşilor să te alunge de la porţile tale...
Popor, înainte ca duşmanul să te încătuşeze, sfărâmă armele părinţilor tăi pe pragul casei tale şi aruncă-le în prăpastie... Ca lumea să nu ştie că ai avut spade, dar că n-ai avut inimă!...» Inimă!... a repetat domnul Leon

Stas însă asculta cu destulă neîncredere teoriile lui.
Totuşi, acest tânăr ştia – ca un nou Demostene – să-i convingă pe toţi.

îmi amintesc că într-o seară ne adunaserăm mulţi, şi tineri şi mai bătrâni. Ei bine, ne-a podidit pe toţi plânsul când Leon ne-a vorbit despre o lume mai bună, din care va dispărea şi prostia, şi sărăcia, şi nedreptatea.

— Din clipa aceea, spunea el cu însufleţire, nu vor mai fi deosebiri între oameni. Nobilimea şi burghezia, ţăranii şi evreii, toţi vor fi fraţi...

— Dar băieţii de prăvălie? a întrebat Wokulski dintr-un colţ.

întreruperea nu l-a tulburat pe Leon. S-a întors deodată către Wokulski, a înşirat toate mizeriile pe care le suferise el în prăvălie, toate piedicile pe care i le-au pus în munca şi studiile lui şi a încheiat astfel:

— Şi ca să fii convins că eşti egalul nostru şi că te iubim ca pe un frate, ca să poţi să-ţi linişteşti inima supărată pe noi, uite, eu... Îngenunchez în faţa ta, şi în numele omenirii te implor să ierţi nedreptăţile care ţi s-au făcut!

Şi, într-adevăr, a îngenuncheat în faţa lui Stas şi i-a sărutat mâna. Toţi cei de faţă s-au înduioşat şi mai mult, i-au ridicat în braţe pe amândoi şi au jurat că sunt gata să-şi sacrifice viaţa pentru oameni ca ei.

Astăzi, când îmi amintesc toate aceste întâmplări, mi se pare că au fost doar un vis. E drept că niciodată, atât înainte, cât şi mai târziu, n-am mai întâlnit un om atât de înflăcărat ca domnul Leon.

La începutul lui 1861, Stas i-a mulţumit lui Hopfer pentru slujbă, s-a mutat la mine (în cămăruţa mea cu fereastra

zăbrelită şi cu perdele verzi), şi-a părăsit îndeletnicirile şi a început să frecventeze cursurile universitare. Ca student liber.

Ciudată a mai fost şi plecarea lui de la prăvălie! Ţin minte cum s-a întâmplat, pentru că eu l-am luat de acolo.
L-a sărutat pe Hopfer, apoi a coborât în pivniţa de vinuri, ca să-l îmbrăţişeze pe Machalski; a întârziat jos câteva minute. Eu, care rămăsesem într-un colţ, în prăvălie, am auzit deodată larmă şi râsetele băieţilor şi muşteriilor, dar nu mi-am închipuit nicio clipă că-i vorba de o farsă.

Deodată (chepengul era în aceeaşi încăpere) am văzut că din pivniţă apar două mâini roşii care se reazemă pe podea şi îndată după ele apare capul lui Stas, apare o dată... de două ori... Clienţii şi băieţii râdeau de se prăpădeau.

— Ah! a strigat cineva! Vezi ce greu e să ieşi din pivniţă fără scară? Şi tu vrei ca dintr-o dată să sări din prăvălie la Universitate!... Ieşi, să te vedem, dacă eşti aşa de deştept...

Stas a ridicat din nou mâinile din adâncul pivniţei şi, apucând cu ele marginea chepengului, a ieşit până la jumătatea corpului. Credeam c-o să-i ţâşnească sângele prin pielea obrajilor, nu alta!

— Ia uite-l cum se ridică! Bravo!...

Stas a pus un picior pe podea şi peste o clipă a sărit în prăvălie. Nu s-a supărat, dar la despărţire n-a dat mâna cu niciunul din colegii lui. Şi-a luat bocceaua şi a pornit spre uşă.

— Ce-i asta? Nu-ţi iei rămas bun de la clienţi, domnule doctor? au strigat după el muşteriii care luau masa la Hopfer.

Am mers pe stradă fără să ne spunem un cuvânt. Stas îşi muşca buzele; mie mi-a venit în cap încă de atunci gândul că felul cum ieşise din pivniţă era simbolul vieţii lui, aşa cum a decurs ea de la plecarea din prăvălia lui
Hopfer şi de la pornirea în lumea largă.

O întâmplare cu tâlc!... Pentru că de atunci şi până în

ziua de azi, Stas nu face altceva decât se luptă să iasă la suprafaţă. Şi câte n-ar putea să facă pentru ţară un om ca el dacă la fiecare pas nu i s-ar lua scara de sub picioare şi n-ar fi silit să-şi piardă timpul şi forţele pentru a se ridica pe poziţii noi!

După ce s-a mutat la mine, a muncit zile şi nopţi întregi, de mă apucau uneori năbădăile. Se scula înainte de ora 6 şi începea să citească. Pe la 10 pleca în grabă la cursuri; apoi citea iar. După masă, la 4, se ducea să dea meditaţii în câteva case (majoritatea evreieşti, în care îl introdusese Szuman) şi, întorcându-se acasă, citea, citea mereu, până ce, doborît de somn, se culca, târziu după miezul nopţii.

Meditaţiile ar fi constituit pentru el venituri destul de bune dacă nu l-ar fi vizitat din când în când taică-său, care rămăsese neschimbat. (Dacă nu ţineai seama că avea acum haine cafenii şi hârţoagele învelite într-o basma albastră, era acelaşi, ca în ziua când l-am cunoscut.) Se aşeza la măsuţa lui fiu-său, îşi punea hârtiile pe genunchi şi începea să vorbească încet şi monoton:

— Cărţi!... Mereu cărţi!... Cheltuieşti banii cu învăţătura, şi mie nu-mi ajung pentru proces! Chiar de-ai termina două universităţi, tot n-ai să scapi de mizeria
În care te zbaţi astăzi dacă nu reintrăm în stăpânirea bunurilor rămase de la bunic. De-abia atunci vor recunoaşte că eşti nobil, egal în drepturi cu ceilalţi... Atunci vor apărea şi rudele...

Stas îşi petrecea timpul liber făcând încercări cu baloanele. Lua o damigeană, şi în ea, cu ajutorul vitriolului, prepara un fel de gaz (nu mai ştiu cum îi zicea) cu care umplea un balon, nu prea mare, ce-i drept, dar construit cu mult meşteşug. Sub el era o maşinuţă cu un fel de elice... Şi balonul se urca în sus, până ce plesnea, lovindu-se de tavan.

Când se strica, Stas îl repara din nou, umplea damigeana cu tot felul de porcării şi-o lua de la cap. O dată a plesnit

damigeana, şi vitriolul a fost cât pe-aci să-i ardă ochii. Dar pe el îl interesa să se poată «ridica» din poziţia umilă în care se afla măcar cu ajutorul balonului.

Din ziua în care s-a mutat la mine, prăvălia noastră, a câştigat o clientă nouă: Kasia Hopfer. Nu ştiu ce i-o fi plăcut la noi: barba mea, sau grăsimea lui Jan Mincel? Pentru că fata avea vreo douăzeci de magazine «numburgheze» mai aproape de casa ei şi venea totuşi la noi de câteva ori pe săptămână...

«Dă-mi te rog nişte aţă...» sau «Dă-mi nişte mătase...» sau: «Dă-mi o testea de ace...» Şi venea cale de o verstă, pe ploaie sau pe timp frumos, pentru un fleac ca ăsta! Ori de câte ori venea să cumpere o testea de ace, zăbovea în prăvălie câte o jumătate de ceas, ca să stea de vorbă cu mine.

— De ce nu veniţi niciodată pe la noi cu... domnul Stanislaw? zicea, roşindu-se la faţă. Tata ţine atât de mult la dumneavoastră şi... noi toţi...

La început am fost mirat de dragostea asta fulgerătoare a bătrânului Hopfer; i-am răspuns domnişoarei
Kasia că-l cunosc prea puţin pe tatăl ei ca să-i pot face vizite. Ea însă a stăruit:

— Domnul Stanislaw e desigur supărat pe noi şi nici nu ştiu măcar pentru ce, pentru că tăticu şi... şi... noi toţi îi suntem foarte binevoitori. Cred că domnul Stanislaw nu se poate plânge că ar fi suferit din partea noastră nici cea mai mică neplăcere... Domnul Stanislaw...

Şi tot vorbind aşa despre domnul Stanislaw, cumpăra mătase în loc de aţă sau ace în loc de foarfece!

Partea proastă era că slăbea, sărmana, de la o săptămână la alta. Când venea la noi după micile ei cumpărături, mi se părea că arată ceva mai bine. Dar îndată ce de pe faţa ei pierea trecătoarea rumeneală a emoţiei, vedeam că-i tot mai palidă şi că ochii îi sunt tot mai trişti şi mai adânciţi în orbite.

Şi mereu întreba: «Domnul Stanislaw nu vine niciodată aici, în magazin?…» Şi cum se mai uita la uşa care dădea în coridor, pe unde ajungeai la camera mea! Acolo, doar la câţiva paşi de ea, Wokulski, cu fruntea încreţită şi fără să bănuiască măcar că în prăvălie se perpeleşte cineva după el, stătea aplecat asupra cărţilor…

Mi se făcuse milă de biata fată; într-o seară, când luam ceaiul împreună cu Wokulski, i-am spus:

— Omule, nu fi prost! Du-te într-o zi pe la Hopfer.
Bătrânul e plin de bani!

— De ce să mă duc?… mi-a răspuns. Cred că am stat destul la el…

Şi s-a scuturat ca de dracu.

— De ce?… Fiindcă biata Kasia e îndrăgostită de tine! I-am lămurit.

— Dă-mi pace cu Kasia! E o fată bună; uneori mi-a cusut pe ascuns câte un nasture la palton, sau mi-a aruncat o floare pe fereastră… Dar nu-i pentru mine, şi nici eu nu sunt pentru ea!

— E ca o porumbiţă!… am stăruit eu.

— Din nenorocire, eu nu sunt porumbel! Pe mine nu mă poate atrage decât o femeie care să-mi semene!
Şi n-am întâlnit încă o astfel de femeie!

(A întâlnit-o, după şaisprezece ani, şi, pe dumnezeul meu, n-are de ce să se bucure!…)

Kasia şi-a rărit drumurile la magazinul nostru până n-a mai venit de loc; în schimb, bătrânul Hopfer a făcut o vizită familiei Jan Mincel. Probabil că i-a spus ceva despre Stas, deoarece a doua zi doamna Mincel a venit jos şi s-a repezit la mine:

— Ce fel de chiriaş ai, domnule Ignacy, de se prăpădesc aşa fetele după el?… Cine-i Wokulski ăsta?… Jan
(s-a adresat soţului ei), de ce n--a fost încă pe la noi?
Trebuie să-l peţim… Să vină îndată sus!

— N-are decât să vină, i-a răspuns Jan Mincel, dar la

peţit, nici nu mă gândesc! Sunt negustor cinstit, şi pentru nimic în lume n-am să mă ocup de codoşlâcuri!

Doamna Malgorzata i-a sărutat obrajii transpiraţi, de parcă ar fi fost încă în luna de miere; el a îndepărtat-o uşurel şi s-a şters cu fularul.

— Ce comedie şi cu muierile astea! Ţin morţiş să vâre bieţii oameni în nenorocire! N-ai decât să peţeşti cât şi pe cine pofteşti, chiar şi pe Hopfer, nu numai pe Wokulski! Să ştii însă un lucru: eu n-am să plătesc oalele sparte!

De atunci, ori de câte ori Jan Mincel se ducea la o bere sau la club, doamna Malgorzata ne invita la ea, pe mine şi pe Wokulski. De obicei Stas îşi bea repede ceaiul, fără să se uite măcar la cucoana lui Jan, apoi, vârându-şi mâinile în buzunare, se ducea cu gândul la baloanele lui şi tăcea ca un peşte, în timp ce amfitrioana noastră încerca să-l ispitească:,

— Domnule Wokulski, e posibil să nu fi fost niciodată îndrăgostit? După câte ştiu, ai vreo douăzeci şi opt de ani, aproape ca mine... Şi în timp ce eu mă socotesc de mult o babă, dumneata rămâi tot un mieluşel nevinovat...

Wokulski punea picior peste picior şi continua să tacă.

— Uite! Domnişoara Kasia e o fată nostimă, continua gazda. Are ochi frumoşi (deşi cel stâng, sau cel drept, nu mai ţin bine minte, are un mic defect...). Are corp frumos (e drept că un umăr e mai ridicat, însă asta îi dă un farmec deosebit). Are un năsuc care, ca să fiu sinceră, nu-i pe gustul meu, iar gura e cam prea mare... Dar încolo, o fată minunată!... Dacă ar fi ceva mai deşteaptă... Dar, domnule Wokulski, femeilor le vine mintea de-abia când se apropie de treizeci de ani... Chiar şi eu, când aveam vârsta ei, eram prostuţă ca un canar... Eram îndrăgostită de actualul meu bărbat!...

La a treia vizită, doamna Mincel ne-a primit în capot (un capot foarte frumos, împodobit cu dantele), iar la a patra, eu n-am mai fost invitat de loc; l-a poftit numai pe

Stas. Nu ştiu, pe dumnezeul meu, despre ce-or fi sporovăit. Un singur lucru este sigur, că după fiecare vizită Stas se întorcea acasă tot mai plictisit, plângându-se că Malgosia îi răpeşte timpul; Malgosia, la rândul ei, explica bărbatului că Wokulski e un prostănac şi că va trebui să se ocupe mult timp de el până ce va putea să-l peţească.

— Ocupă-te, scumpa mea, ocupă-te, o îndemna soţul, că-i păcat şi de fată-, şi de el! E îngrozitor când te gândeşti că un tânăr atât de cumsecade, care a fost atâţia ani băiat de prăvălie şi ar putea să moştenească magazinul lui Hopfer, îşi pierde timpul la Universitate. Ptiu!...

Încurajată în bunele ei intenţii, doamna nu numai că-l invita serile pe Wokulski la ceai (el refuza de cele mai multe ori), dar uneori venea ea însăşi în camera mea să mă întrebe, grijulie, dacă nu e cumva bolnav. Şi ce se mai mira că nu-i încă îndrăgostit, el, care era aproape mai bătrân decât ea! (Deşi cred că ea era puţin mai în vârstă decât el). În acelaşi timp a început să aibă accese de râs şi de plâns, să-l ocărască pe bărbatu-său, care fugea de acasă cu zilele, şi, în sfârşit, să mă ia la rost pe mine, spunându-mi că sunt un tont care nu înţelege viaţa şi ţine chiriaşi suspecţi...

într-un cuvânt, scandalul din casă lua proporţii! Jan Mincel a început să slăbească, deşi bea tot mai multă bere; eu mi-am spus în gând: una din două... sau plec din slujba lui Mincel, sau îi cer lui Stas să se mute în altă parte.

Cum de a aflat cucoana despre necazurile mele, habar n-am. De-ajuns e că într-o seară a dat buzna în camera mea, învinuindu-mă că-i sunt duşman, că sunt desigur un ticălos, din moment ce vreau să dau afară din casă un om atât de cumsecade ca Wokulski... Apoi a mai spus că şi bărbatul ei e un ticălos, că toţi bărbaţii sunt ticăloşi, şi la urmă a căzut pe canapeaua mea, cuprinsă de spasmuri.

Scenele astea s-au repetat câteva zile la rând, şi nu ştiu, zău, unde am fi ajuns dacă nu le-ar fi pus capăt un eveniment din cele mai ciudate.

Într-o bună zi Machalski ne-a rugat, pe mine şi pe Wokulski, să ne ducem seara pe la el.

Când am ajuns, era târziu, după 9, şi, bineînţeles, ne-a primit în pivniţa lui favorită, unde la lumina a trei lumânări de seu am văzut întrunite vreo cincisprezece persoane, printre care şi domnul Leon. Niciodată n-am să uit îngrămădirea aceea de chipuri – cele mai multe tinere – care se profilau pe fondul pereţilor negri ai pivniţei, răsărind de după butoaiele ferecate sau topindu-se în beznă.

Întrucât ospitalierul Machalski ne-a primit încă de la scară cu nişte bărdace uriaşe de vin (din cel mai bun), ocupându-se de mine în mod special, trebuie să recunosc că după o clipă a început să-mi vâjâie capul, iar peste câteva minute mă moleşisem de-a binelea. M-am aşezat, deci de parte de el, într-o firidă, şi, ameţit, pe jumătate adormit, pe jumătate treaz, am început să mă uit la cei din jur.

Ce s-o fi întâmplat acolo nu ştiu, pentru că prin mintea mea au trecut închipuirile cele mai năstruşnice. Mi se părea, ca în vis, că-l aud pe domnul Leon vorbind, ca de obicei, despre puterea credinţei, despre decăderea morală şi despre nevoia sacrificiului, la care toţi îi ţineau isonul zgomotos. Corul ăsta armonios a slăbit în clipa în care Leon a început să le explice că pornirea lor spre fapte eroice va trebui, în sfârşit, pusă la încercare. Cred că eram ameţit bine, de vreme ce mi s-a năzărit că domnul Leon propunea ca unul din cei prezenţi să sară de pe Nowy Zjazd jos, în stradă, şi că la această propunere au tăcut toţi chitic, ba unii – destul de mulţi la număr – s-au ascuns după butoaie.

— Aşadar, nimeni nu vrea să se supună acestei încercări?!... a strigat domnul Leon, frângându-şi mâinile.

Tăcere. Pivniţa părea pustie.

— Aşadar, nimeni?... Nimeni?...

— Ba da! Eu! a răspuns o voce care-mi era aproape străină.

M-am uitat. Lângă lumânarea pâlpâitoare stătea Wokulski.

Vinul lui Machalski era atât de vajnic, încât în clipa aceea mi-am pierdut cunoştinţa.

După ospăţul din pivniţă, Stas nu a mai dat pe acasă câteva zile. În sfârşit, a venit, îmbrăcat cu nişte haine străine, slab, dar cu capul sus. Atunci am surprins pentru prima oară în glasul lui tonul acela aspru, care face şi azi asupra mea o impresie neplăcută.

De atunci şi-a schimbat cu desăvârşire felul de viaţă.
A aruncat balonul şi elicea într-un ungher, unde au fost în curând acoperite de păienjeniş; damigeana în care fabrica gazele a dăruit-o portarului, ca să ţină apă în ea, şi pe cărţi nici n-a mai pus mâna. Comorile înţelepciunii omeneşti au rămas unele pe poliţă, altele pe masă, unele închise, altele deschise. Iar el, în ăst timp...

Uneori nu dădea cu zilele pe-acasă. Nici chiar noaptea; alteori venea grăbit, spre seară, şi aşa cum era, îmbrăcat, se arunca pe patul nefăcut. Câteodată în locui lui veneau câţiva domni necunoscuţi care se culcau pe canapea, pe patul lui Stas şi chiar pe patul meu, fără să-mi mulţumească, fără să-mi spună măcar cum îi cheamă şi în ce branşă lucrează. Apoi din nou apărea Stas şi rămînea în cameră câteva zile în şir, fără să facă nimic, iritat, trăgând mereu cu urechea, ca un amant care a venit la o întâlnire cu o femeie măritată şi care, în locul ei, se aşteaptă să apară soţul!

Nu cred că era vorba de Malgorzata Mincel, pentru că şi ea se purta de parcă ar fi fost lovită de streche!
Dimineaţa cutreiera vreo trei biserici, probabil în dorinţa de a-l asedia din mai multe părţi deodată pe bunul şi preamilostivul Dumnezeu, îndată după masă avea sindrofie de cucoane, care, în aşteptarea unor evenimente importante, îşi lăsau acasă soţii şi copiii, ca să asculte bârfeli.

Spre seară se adunau în casa ei bărbaţii. Dar domniilelor nici nu voiau să stea de vorbă cu doamna, ci o trimiteau îndată la bucătărie.

Nu-i deci de mirare că datorită haosului din casă am început şi eu să simt că-mi lipseşte o doagă. Mi se părea că Varşovia e o îngrămădeală nemaipomenită de oameni şi că toţi sunt ameţiţi. Din clipă în clipă aşteptam să se întâmple ceva neobişnuit, deşi eram cu toţii foarte bine dispuşi şi aveam capul plin de proiecte.

Jan Mincel, care nu mai avea trai în casă cu nevasta, pleca de dimineaţă la bere şi se întorcea seara. Găsise chiar şi un proverb: «Să fie al dracului! O dată moare capra!...» proverb pe care de altfel l-a repetat până în clipa morţii lui.

În sfârşit, într-o zi Stas Wokulski a dispărut cu desăvârşire. De-abia după vreo doi ani am primit o scrisoare de la el, din Irkuţk, în care mă ruga să-i trimit cărţile.

În toamna anului 1870, într-o seară (tocmai mă întorsesem de la Jan Mincel, care zăcea la pat), îndată după ce îmi băusem ceaiul, am auzit că bate cineva la uşă.

— *Herein!*[60] am strigat.

Uşa a scârţâit... M-am uitat: în prag s-a ivit o namilă bărboasă, în palton de piele de focă.

— Măi, am zis eu, să mă ia toţi dracii dacă ăsta nu-i Wokulski!...

— În persoană! a răspuns omul în piele de focă.

— În numele tatălui şi al fiului... Glumeşti, am zis, sau nu ţi-e bine?... De unde-ai apărut? Te pomeneşti că eşti sufletul unui răposat...

— Sunt viu! mi-a răspuns. Ca dovadă: mi-e foame!

Şi-a scos căciula şi blana şi s-a aşezat lângă lumânare.

Da, el era, Wokulski. Bărbos ca un haiduc, cu o mutră ca a lui Longin, cel care a străpuns coastele lui Iisus, dar,

---

[60] *Intră! (germ.).*

oricum, Wokulski în carne şi oase...

— Te-ai întors de tot, l-am întrebat, sau eşti numai în trecere?

— M-am întors.

— Cum e ţara aia?

— Destul de bună.

— Phi!... Dar oamenii?

— Nu sunt răi.

— Hm... Şi din ce ai trăit?

— Din meditaţii... Am strâns chiar şi vreo şase sute de ruble.

— Hm... Hm... Şi acum ce ai de gând să faci?

— În orice caz, la Hopfer nu mă mai întorc! a răspuns el, izbind cu pumnul în masă. Tu probabil nu ştii că sunt un om învăţat; am chiar diferite scrisori de mulţumire din partea unor societăţi ştiinţifice din Petersburg...

Băiatul de prăvălie de la «Hopfer» a ajuns om cu carte!... Stas Wokulski are scrisori de mulţumire din partea societăţilor ştiinţifice din Petersburg... «Mare comedie!» mi-am zis eu în gând...

Ce să mai lungesc vorba! Băiatul şi-a găsit un adăpost undeva în cartierul Stare Miasto, şi şase luni încheiate a trăit din banii agonisiţi, cumpărându-şi o grămadă de cărţi, iar mâncare, puţină. Când şi-a isprăvit banii, a început să caute de lucru, dar s-a întâmplat un lucru tare ciudat. Negustorii nu-l angajau, zicând că-i om învăţat, iar învăţaţii nu-i dădeau nici ei de lucru, zicând că-i fost băiat de prăvălie. Aşa că atârna – asemenea lui Twardowski – între cer şi pământ, şi poate că şi-ar fi zdrobit creierii de Nowy Zjazd dacă nu i-aş fi venit eu din când în când în ajutor.

Grozav de grea era viaţa lui! Slăbise, se posomorâse, se sălbăticise... Dar nu se plângea. Numai o singură dată, când cineva i-a spus că pentru oameni ca el nu există loc nicăieri, a şoptit:

— M-au înşelat...

Tocmai atunci s-a întâmplat să moară Jan Mincel. Văduva l-a îngropat creştineşte, timp de o săptămână n-a ieşit din casă, iar după o săptămână m-a chemat la o consfătuire.

Am crezut că o să discutăm despre treburile magazinului, cu atât mai mult cu cât am văzut pe masă o sticlă de vin bun, unguresc. Dar doamna Malgorzata nici nu m-a întrebat despre soarta magazinului. Când m-a văzut, a plâns – ca şi cum i-aş fi amintit de răposatul înmormântat de o săptămână – şi turnându-mi un pahar mare de vin, mi-a spus cu o voce plângătoare:

— Când s-a stins îngeraşul meu, mi-am zis că numai eu sunt nefericită!

— Care îngeraş? am întrebat-o scurt. Vorbiţi cumva de Jean Mincel?... Iertaţi-mă, doamnă, dar deşi am fost un prieten sincer al răposatului, nu pot pricepe cum puteţi spune «îngeraş» unei persoane care, chiar şi după moarte, cântărea mai bine de două sute de pfunzi!...

— Cât era viu, cântărea cam trei sute... Auzi dumneata, domnule! a zis neconsolata văduvă. Apoi şi-a acoperit din nou faţa cu batista şi a continuat printre suspine: O, domnule Rzecki, dumneata n-ai să ai niciodată tact... Vai, ce lovitură!... E adevărat că el, Dumnezeu să-l ierte, ca să vorbim drept, n-a fost niciodată un îngeraş, mai ales în ultimul timp, dar, oricum, nenorocirea care a căzut pe capul meu e groaznică... Ireparabilă!...

— Într-adevăr, în ultima jumătate de an...

— Care jumătate de an?!... a strigat ea. Nefericitul meu Jan e bolnav de trei ani, şi de opt ani... Ah, domnule Rzecki, câte nenorociri provoacă în căsnicie berea aia infectă... Am trăit opt ani de zile, domnule, ca şi cum nici n-aş fi avut bărbat... Dar ce bunătate de om a fost, domnule Rzecki!... De-abia astăzi îmi dau seama cât sunt de nenorocită!

— Există nenorociri şi mai mari! am îndrăznit eu să îngăim.

Sărmana văduvă a gemut:

— Da, aşa-i! Ai dreptate, există nenorociri şi mai mari. De pildă, Wokulski! S-a întors, după câte am auzit... E adevărat că până acum n-a găsit nicăieri de lucru?

— N-a găsit.

— Unde mănâncă? Unde stă?

— Unde mănâncă? Nici nu ştiu dacă mănâncă! Unde stă? Nicăieri...

— E groaznic! a exclamat doamna Malgosia, cu lacrimi în ochi. Cred că voi îndeplini ultima voinţă a iubitului meu răposat şi te voi ruga să...

— Vă ascult, doamnă!

— Să-l iei la dumneata. Iar eu am să vă trimit jos prânzul şi cina pentru amândoi...

— Wokulski n-o să primească, i-am răspuns eu.

Auzind aşa, cucoana a izbucnit din nou în plâns. Deşi disperată de moartea bărbatului ei, a cuprins-o o mânie atât de nestăpânită, încât mi-a strigat în faţă, de vreo trei ori, că sunt un tont, un om care nu cunoaşte viaţa, un monstru... În sfârşit, mi-a spus să-mi fac bagajele, că se va descurca singură cu magazinul... Apoi şi-a cerut iertare şi m-a implorat pe toate sfintele taine să nu mă supăr, că ea numai din prea mare durere a vorbit aşa cum a vorbit.

Din ziua aceea n-am mai văzut-o decât foarte rar.

Peste un an, Stas mi-a comunicat că... se căsătoreşte cu doamna Malgorzata Mincel.

M-am uitat la el... A făcut un gest disperat cu mâna.

— Ştiu că sunt un porc. Dar... sunt poate cel mai mic dintre aceia care, aici, la voi, se bucură de respectul public..

După o nuntă zgomotoasă, la care au apărut (nici nu ştiu de unde) o mulţime de prieteni de-ai lui Wokulski

(şi mâncau, bestiile!... şi beau carafe întregi... În sănătatea mirilor!...), Stas s-a mutat sus, la soţia sa. După câte îmi amintesc, tot bagajul lui consta din patru lăzi cu cărţi şi instrumente ştiinţifice, dintr-o lulea şi o cutie de pălării...

Vânzătorii râdeau (fireşte prin unghere) de noul patron, iar mie îmi părea rău că Stas rupsese aşa brusc cu trecutul lui eroic şi cu lipsurile. Pentru că natura omenească e ciudată: cu cât avem mai puţine înclinaţii spre mucenicie, cu atât mai stăruitor pretindem altora să fie mucenici!

— S-a vândut unei babe, ziceau cunoscuţii, el, care făcea pe Brutus!... A studiat, s-a tot revoltat şi... pleosc!...

Printre judecătorii cei mai severi, figurau doi pretendenţi la mâna doamnei Malgosia, rămaşi cu buzele umflate.

Stas a închis însă foarte repede gurile oamenilor, pentru că s-a apucat îndată de lucru. La vreo săptămână după nuntă, a venit în magazin la orele 3 dimineaţa, a luat la tejghea locul răposatului Mincel şi a început să servească clienţii, să facă socoteli, să încaseze banii şi să dea restul, ca şi cum ar fi fost un simplu vânzător.

A făcut chiar ceva mai mult: după doi ani a intrat în relaţii cu negustorii de la Moscova şi aşa a înviorat mersul afacerilor. Pot afirma că sub conducerea lui deverul nostru s-a triplat.

Am răsuflat uşurat când am văzut că Wokulski nu se gândeşte să mănânce pâinea degeaba; aşa că şi funcţionarii au încetat să mai surâdă, convingându-se că Stas lucrează în prăvălie mai mult decât ei şi că mai are în plus destule îndatoriri, sus, la etaj. Noi de sărbători ne mai odihneam, dar el, săracul, tocmai când era o zi de repaos, trebuia să-şi ia nevasta la braţ cu noaptea în cap şi să pornească la drum: înainte de amiază la biserică, după amiază la vizite, seara la teatru.

Alături de tânărul ei soţ, cucoana ajunsese de nerecunoscut. Şi-a cumpărat pian şi a început să ia lecţii de muzică de la un profesor «bătrân», ca nu cumva, zicea ea, «să-l fac gelos pe Stas al meu». În orele libere ţinea consfătuiri cu pantofarii, cu modistele, cu coaforii şi cu dentiştii, devenind – cu ajutorul lor – tot mai frumoasă.

Şi cât era de duioasă cu bărbatul ei!... Uneori stătea ore

întregi în prăvălie, numai şi numai ca să se uite la Stas. Iar când a văzut că printre cliente erau şi unele frumoase, l-a băgat pe Stas în dosul dulapurilor, unde a poruncit să i se facă un fel de birou, în care să stea închis ca o sălbăticiune în cuşcă, şi să ţină la zi registrele magazinului.

Într-o bună zi am auzit acolo un zgomot neobişnuit...
M-am repezit să văd ce este, s-au repezit şi funcţionarii...
Ce privelişte!... Doamna zăcea pe podele, masa de lucru era răsturnată, ea mânjită toată de cerneală, iar scaunul rupt... Stas, furios şi fâstâcit... Am ridicat-o pe cucoană, care plângea de durere, şi din puţinele ei vorbe am înţeles că dânsa pricinuise această învălmăşeală. Aşezându-se pe genunchii soţului ei, scaunul s-a rupt sub povara lor.
Voind să se salveze, cucoana s-a ţinut cu mâinile de masă şi a răsturnat-o cu tot ce era deasupra.

Stas primea cu mult calm sgomotoasele dovezi de duioşie ale soţiei sale, afundându-se – spre consolare —
în socotelile şi corespondenţa comercială. Dumneaei, însă, în loc să se astâmpere, se înfierbânta tot mai mult. Când soţul ei, sătul de atâta nemişcare sau având de rezolvat vreo afacere, pleca în oraş, se lua după el ca să vadă dacă nu cumva se duce la vreo întâlnire!...

Uneori, mai ales în timpul iernii, Stas dispărea deacasă câte o săptămână. Se ducea la un cunoscut de-al lui care era pădurar; vâna acolo zile întregi şi hoinărea prin pădure. După trei zile, soţia lui pornea în urmărirea fugarului iubit, umbla după el prin tufişuri şi până la urmă îl aducea la Varşovia.

Primii doi ani Wokulski a suportat în tăcere aceste rigori. În al treilea an a început să vină la mine în fiecare seară şi să discute despre politică... Uneori, când povesteam despre vremuri apuse, se uita în jur şi schimba vorba:

— Ascultă, Ignacy...

în clipa aceea, ca la o comandă, dădea buzna slujnica de sus, strigând:

— Vă pofteşte cucoana! Cucoana e bolnavă!

Iar el, bietul, făcând un gest plictisit cu mâna, se ducea la dumneaei, fără să-mi mai spună ceea ce începuse o clipă mai devreme.

După trei ani de asemenea viaţă, căreia, de altfel, nu

I se putea reproşa nimic, am înţeles că omul ăsta de oţel începea să se încovoaie sub povara îmbrăţişărilor catifelate ale soţiei sale. Devenise palid, umerii i se lăsaseră, îşi uitase de cărţile lui savante, începuse să citească gazete, şi fiecare clipă liberă o petrecea stând de vorbă cu mine despre politică. Uneori părăsea prăvălia înainte de ora 3 şi, luându-şi soţia, se ducea cu ea la teatru sau la vreo vizită; apoi a început să primească la el acasă cucoane bătrâne ca păcatul şi domni ieşiţi la pensie, care jucau whist.

Stas nu se aşeza la joc cu ei; umbla în jurul meselor şi făcea pe chibiţul.

— Stas, îi spuneam eu uneori, ţine-te bine!... Ai patruzeci de ani... La vârsta asta Bismarck de-abia îşi începuse cariera...

Aceste vorbe şi altele asemănătoare îl mai trezeau pentru o clipă, două. Atunci se lăsa într-un fotoliu, îşi sprijinea capul în mâini şi rămânea dus pe gânduri. Însă îndată nevastă-sa se repezea la el, trezindu-l:

— Stas! Iar ai căzut pe gânduri! Nu-i frumos... Domnii nu mai au vin...

Stas se ridica, scotea altă sticlă din bufet, turna vin în vreo opt pahare şi dădea ocol meselor, să vadă cum joacă domnii whist.

În felul acesta, treptat, leul se transforma în bivol.

Când l-am văzut într-un halat turcesc, cu pantofi de casă brodaţi şi cu o tichie cu moţ de mătase, nici nu mi-a venit să cred că e acelaşi Wokulski care, cu ani în urmă, strigase în pivniţa lui Machalski: «Eu!...»

Când Kochanowski a scris: «Pe Încruntatul leu şezi fără teamă şi vei călări pe un balaur uriaş», s-a gândit desigur la

femeie! Ele sunt îmblânzitoarele neamului bărbătesc!

Mai târziu, într-al cincilea an de convieţuire, doamna Malgosia a început să se fardeze… La început uşor, apoi tot mai mult, şi cu tot felul de pomezi noi… Aflând că există o alifie în stare să redea cucoanelor în vârstă frăgezimea şi farmecul tinereţii, s-a uns într-o seară atât de meticulos, din cap până în picioare, încât medicii chemaţi chiar în noaptea aceea – n-au mai fost în stare s-o salveze. Şi a murit, sărăcuţa de ea, în mai puţin de două zile, de septicemie; a avut însă atâta prezenţă de spirit ca să cheme un notar public şi să-i lase lui Stas toată averea ei.

După nenorocirea asta, Stas a devenit mai tăcut şi mai abătut ca oricând. Avea un venit de câteva mii de ruble şi a încetat să se mai ocupe de comerţ. A rupt legăturile cu toţi cunoscuţii şi s-a afundat în lecturile lui ştiinţifice.

De multe ori îi spuneam:

— Vino şi tu printre oameni, distrează-te, eşti încă tânăr şi te poţi însura din nou!…

Totul în zadar…

Într-o bună zi (trecuseră mai bine de şase luni de la moartea doamnei Malgosia), văzând că băiatul se ramoleşte de-a binelea, i-am dat următoarea idee:

— Stas, du-te la teatru!… Astăzi se joacă Violetta!
Doar ai văzut-o cu răposata!…

A sărit de pe canapeaua pe care se întinsese ca să citească şi mi-a răspuns:

— Bine! Ai dreptate! Să văd dacă o să-mi mai placă…

S-a dus la teatru şi… a doua zi nu l-am mai recunoscut: în omul îmbătrânit s-a trezit din nou Stas Wokulski al meu. Şi-a îndreptat trupul, ochii au început iar să-i lucească, glasul i-a devenit mai puternic…

Şi de atunci n-a mai pierdut spectacol, concert sau conferinţă!

Nu mult după aceea a plecat în Bulgaria, unde a făcut o avere uriaşă; la câteva luni după întoarcerea lui, o bătrână

flecară (madam Meliton) mi-a spus că Stas este îndrăgostit...

Am zâmbit în faţa acestor trăncăneli, pentru că omul care iubeşte nu pleacă la război... Acum, din păcate, încep să cred că baba ştia ce spune! Deşi, cu un Stas Wokulski renăscut, nu mai ştii la ce te poţi aştepta...

Dar dacă?... O, ce-aş mai râde de doctorul Szuman, care ia politica în zeflemea

CAPITOLUL XXI

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

„Situaţia politică este atât de nesigură, încât nu m-aş mira de loc dacă prin decembrie ar izbucni războiul.

Oamenilor li se pare că războaiele nu pot izbucni decât primăvara, se vede că au uitat de războiul francoprusian, care a început vara. Nu înţeleg cum s-a înrădăcinat prejudecata că nu pot fi campanii de iarnă?... Iarna hambarele sunt pline, iar drumurile, ca piatra; în schimb, primăvara, ţăranii au treabă la câmp şi drumurile sunt ca aluatul; pe unde trece bateria, faci baie, nu alta!

Pe de altă parte, însă, nopţile de iarnă sunt lungi, ai nevoie de îmbrăcăminte groasă, bântuie tifosul... Uneori, ca să fiu sincer, îi mulţumesc lui Dumnezeu că nu sunt Moltke! Ştiu că trebuie să-şi bată capul, nu glumă, bietul de el!...

Austriecii, mai bine zis ungurii, au pătruns serios în Bosnia şi în Herţegovina, dar li s-a făcut o primire cât se poate de urâtă. A apărut un oarecare Hadgi-Loia, pare-se un partizan straşnic, care le face mult sânge rău.

îmi pare rău de infanteria ungară, deşi ungurii de azi nu prea sunt la înălţime. Când, în 1849, îi strângea de gât *«schwarz-gelber»*[61]-ul, ei strigau că fiecare popor are dreptul să-şi apere libertatea!... Şi acum ce fac?... Intră în Bosnia, unde nu i-a poftit nimeni, iar pe bosniacii care se apără îi numesc hoţi şi bandiţi!

Pe dumnezeul meu, înţeleg din ce în ce mai puţin politica

---

[61] *Negru-galben – culorile monarhiei austro-ungare.*

de azi! Şi cine ştie dacă Stas Wokulski n-are dreptate când zice că nu se va mai ocupa niciodată de ea!
(O fi adevărat?...)

Dar ce pălăvrăgesc eu despre politică, când în propria mea viaţă a intervenit o schimbare uriaşă? Cine m-ar crede dacă i-aş spune că de o săptămână nu mă mai ocup de prăvălie? Temporar, bineînţeles, pentru că altfel aş înnebuni, bănuiesc, de plictiseală!

Lucrurile stau aşa: Stas mi-a scris de la Paris (mă rugase şi înainte de plecare) să mă ocup de imobilul cumpărat de la Lşcki! «Baba n-a avut ce face şi şi-a cumpărat o capră! ... mi-am zis eu în gând, dar de!... Am lăsat magazinul pe seama lui Lisiecki şi a lui Szlangbaum, şi-am pornit spre Jerozolimska, să văd ce se petrece acolo.

înainte de plecare l-am întrebat pe Klejn, care locuieşte în imobilul lui Stas, cum merg lucrurile la ei. În loc să-mi răspundă, omul s-a apucat cu mâinile de cap.

— Aveţi administrator?

— Avem! zice Klejn, strâmbându-se. Locuieşte la etajul al treilea, în faţă.

— Bine!... zic eu. Mulţumesc, domnule Klejn!... (Pentru că nu-mi place să aud părerea altora înainte de a vedea cu ochii mei despre ce este vorba. De altfel, Klejn, băiat tânăr, ar putea să ajungă repede un încrezut văzând că oameni mai în vârstă îi cer informaţii...)

De! N-am ce-i face!... Am trimis să-mi calc pălăria, am plătit doi zloţi, am luat cu mine, pentru orice eventualitate, un pistol mic de buzunar şi am pornit-o pe jos, până dincolo de biserica Sfântul Alexandru.

Mă uit şi văd o casă galbenă, cu trei etaje. Numărul e exact, ba, ceva mai mult: pe tăbliţă figurează numele lui Stanislaw Wokulski!... (Se vede că bătrânul Szlangbaum a pus să se bată tăbliţa acolo!)

Intru în curte... Oho! E de rău!... Pute ca la farmacie! Lada de gunoi e plină până la înălţimea etajului întâi, iar

prin rigole curg zoaie. De-abia atunci bag de seamă că la parter, în curte, se află «Spălătoria pariziană», unde zăresc nişte fetişcane mari cât cămilele cu două cocoaşe. Lucrul ăsta îmi dă curaj.

Strig: «Portar!»... Câteva clipe nu răspunde nimeni, în sfârşit, apare o babă grasă şi atât de murdară pe faţă, încât nu pot să înţeleg cum poate exista atâta jeg lângă o spălătorie, pe deasupra şi pariziană!

— Unde-i portarul? o întreb, ducându-mi mâna la pălărie.

— Ce doreşti?... mă ia repede baba.

— M-a trimis proprietarul casei!

— Portarul e în târg! ţipă ea.

— De ce?

— Ei!... Multe mai vrei să ştii!... se răţoieşte dumneaei. Fiindcă proprietarul nu-i plăteşte leafa!

Frumoase lucruri aflu! Bravo!

Fireşte, m-am dus la administrator, la etajul al treilea, dar încă de la etajul al doilea am început să aud ţipete de copii, uşi trântite şi glasul unei femei, urlând:

— A, ticăloşilor!... A, nemernicilor!... Na, poftim!...
Na, poftim!...

Prin uşa deschisă văd o femeie, îmbrăcată într-o bluză care a fost odată albă, lovind cu cureaua, ce şuiera, trei copii.

— Scuzaţi, zic, nu cumva vă deranjez?...

La vederea mea, copiii o zbughesc înăuntrul casei, iar femeia, ascunzând cureaua la spate, mă întreabă tulburată:

— Dumneavoastră sunteţi proprietarul?...

— Nu, nu sunt eu, dar... vin în numele lui la stimatul dumneavoastră soţ... Sunt Rzecki...

Femeia mă priveşte cu neîncredere. Apoi zice:

— Wicek, dă fuga la depozit după tăticu!... Poftiţi în salon, domnule...

Pe lângă mine ţâşneşte un copil cu hainele jerpelite; ajuns la scară, îşi dă drumul în jos pe balustradă. Jenat,

intru în «salon», a cărui podoabă principală este o canapea desfundată.

— Asta-i soarta unui administrator! zice femeia, oferindu-mi un scaun tot atât de nenorocit. Bărbatul meu serveşte, cică, la nişte domni bogaţi, dar dacă nu s-ar duce la depozitul de cărbuni şi n-ar face pe copistul pe la avocaţi, n-am avea ce să mâncăm! Asta-i locuinţa noastră. Poftim! Uitaţi-vă! zice. Pentru trei cămăruţe plătim o sută optzeci de ruble anual...

Deodată, dinspre bucătărie răzbeşte un sâsâit neliniştitor. Doamna în bluză pleacă repede într-acolo; o aud şoptind:

— Kasia! Du-te în cameră şi bagă de seamă la domnul ăla, să nu fure ceva.

În odaie intră o fetiţă slăbuţă, într-o rochiţă cafenie şi cu ciorapi, murdari. Se aşază pe un scaun lângă uşă şi se uită la mine cu o privire pe cât de bănuitoare, pe atât de tristă.

Niciodată nu mi-aş fi putut închipui că la bătrâneţe o să fiu luat drept hoţ...

Am stat aşa vreo cinci minute în tăcere, observându-ne reciproc, când deodată s-a auzit un ţipăt, urmat de hărmălaie pe scări. În aceeaşi clipă s-a năpustit înăuntru băiatul jerpelit, cu numele Wicek, în urma căruia cineva striga mânios :

— A, nemernicule... Las', că-ţi arăt eu ţie!...

Am ghicit că Wicek are un temperament viu şi că persoana care-l ocărăşte e tatăl său. Într-adevăr, a apărut domnul administrator în persoană. Purta o haină plină de pete, iar manşetele pantalonilor erau ferfeniţă. Avea părul cărunt de tot şi ochii împânziţi de vinişoare sângerii.

A intrat şi s-a înclinat politicos:

— Am onoarea să-l salut pe domnul Wokulski?

— Nu, domnule, eu sunt numai prietenul şi împuternicitul domnului Wokulski.

— A, aşa... a făcut el, întinzându-mi mâna. Am avut

plăcerea să vă văd în magazin… Frumos magazin, n-am ce zice! (A oftat). Din astfel de magazine se nasc imobile, iar… din proprietăţi agricole… locuinţe ca asta…

— Aţi avut moşie? l-am întrebat eu.

— Ei… Ce importanţă are!… mi-a răspuns administratorul. Desigur, doriţi să cunoaşteţi bilanţul imobilului. Uite, să fiu scurt. Avem două feluri de locatari: unii nu plătesc nimănui nimic de şase luni, alţii plătesc primăriei amenzile sau impozitele restante, în contul proprietarului. Aşa că bietul portar nu-şi primeşte salariul, apa curge prin acoperiş, poliţia ne tot somează să cărăm gunoaiele, un locatar ne-a dat în judecată pentru pivniţă, iar doi locatari se judecă pentru insulte din cauza podului… Iar în ceea ce priveşte, a adăugat el peste o clipă, puţin tulburat, în ceea ce priveşte cele nouăzeci de ruble pe care le datorez onorabilului domn Wokulski…

— N-avea grijă, domnule! l-am întrerupt, eu. Stas, adică domnul Wokulski, o să te păsuiască până în octombrie. După aceea va încheia cu dumneata un contract nou.

Fostul proprietar funciar, acum sărăcit, mi-a strâns din toată inima amândouă mâinile.

Mi s-a părut un tip ciudat, dar şi mai ciudată mi s-a părut casa asta, care nu aduce niciun fel de venit. Din fire sunt un om timid; mi-e ruşine să stau de vorbă cu persoane necunoscute şi mi-e teamă să intru în case străine… (Dumnezeule milostiv „de când n-am mai fost eu într-o casă străină!…) De data asta, însă, parcă intrase dracul în mine, fiindcă am ţinut neapărat să-i cunosc pe toţi locatarii acestui ciudat imobil.

În 1849 era mai rău, şi totuşi am mers în frunte!

— Domnule, am zis, n-ai binevoi… să mă prezinţi domnilor locatari?… Stas… adică domnul Wokulski… m-a rugat să mă ocup de imobil până la întoarcerea sa de la Paris…

— Paris! a oftat administratorul, Cunosc Parisul încă din

1859. Ţin minte cum a fost primit împăratul când s-a înapoiat după campania din Italia...

— Dumneata?! am exlamat eu. Dumneata ai asistat la întoarcerea triumfală a lui Napoleon la Paris?...

Mi-a întins mâna.

— Am văzut lucruri şi mai interesante!... În timpul campaniei am fost în Italia şi am văzut cum i-au primit italienii pe francezi în ajunul bătăliei de la Magenta[62]...

— Bătălia de la Magenta?... În 1859?...

— Da, bătălia de la Magenta, domnule!

M-am uitat adânc în ochii acestui fost moşier care nu e în stare să-şi scoată petele de pe haine... M-am uitat drept în ochii lui... Magenta... 1859... Of, Dumnezeule milostiv!...

— Spune-mi, domnule, cum v-au primit italienii în ajunul bătăliei de la Magenta.?

Fostul moşier ajuns la sapă de lemn s-a aşezat în fotoliul prăpădit.

— În 1859, domnule Rzecki... Mi se pare că am onoarea...

— Da, domnule, sunt Rzecki, locotenent, domnule, în infanteria maghiară, domnule...

Şi iarăşi ne-am uitat adânc unul în ochii celuilalt. Of, Dumnezeule milostiv!...

— Spune mai departe! l-am rugat, strângându-l de mână.

— În 1859, a continuat fostul, moşier, eram cu nouăsprezece ani mai tânăr şi aveam vreo zece mii de ruble venit anual. Ce vremuri, domnule Rzecki, ce vremuri!...

Ce-i drept, cheltuiam nu numai dobândă, ci şi câte ceva din capital. Când a venit împroprietărirea...

— De! i-am răspuns. Şi ţăranii sunt oameni, domnule...

— Wirski! s-a prezentat administratorul.

— Domnule Wirski. Ţăranii...

— Nu-mi pasă de ţărani! m-a întrerupt el. Destul că în

---

[62] *Localitate în Italia devenită celebră prin victoria repurtată de francezi asupra austriecilor la 4 iunie 1859.*

1859 aveam vreo zece mii de ruble venit (inclusiv împrumuturile) şi mă aflam în Italia. Eram curios să văd cum arată o ţară din care sunt goniţi nemţii... Şi cum n-aveam nici nevastă, nici copii pentru care să-mi cruţ viaţa, am pornit cu avangarda franceză, pentru că aşa mi-a venit cheful... Ajungem lângă Magenta, domnule
Rzecki, fără să ştim încotro mergem sau dacă vom mai vedea a doua zi apusul soarelui... Desigur că şi dumneata cunoşti sentimentul acesta, când nici tu, nici cei din jurul tău nu sunt siguri de ziua de mâine.

— Cum să nu!... Dă-i înainte, domnule Wirski...

— Să mă bată Dumnezeu, a continuat fostul moşier, dacă astea nu sunt cele mai frumoase clipe din viaţa unui om! Eşti tânăr, vesel, sănătos, nu ai pe cap nici nevastă, nici copii, bei, cânţi şi în fiece clipă te uiţi la un zid întunecat, în spatele căruia se ascunde ziua de mâine... «Hei! strigi. Daţi-mi vin, că nu ştiu ce se ascunde în spatele acestui zid întunecat. Hei!... Daţi-mi vin!...» Ba, ceream şi sărutări... domnule Rzecki! mi-a şoptit administratorul, aplecându-se spre mine.

— Aşadar, când aţi ajuns cu avangarda lângă Magenta?... l-am întrerupt eu.

— Am mers cu cuirasierii. Îi ştiţi pe cuirasieri, domnule, Rzecki!... Pe cer există un singur soare, dar într-un escadron de cuirasieri lucesc o sută!

— Călăresc greu! mi-am dat cu părerea. Infanteria îi muşcă de parcă ar fi spărgător de nuci...

— Şi cum vă spuneam, domnule Rzecki, ne apropiem de un târguşor italian şi aflăm de la localnici că nu departe se află un corp de armată austriac. Trimitem atunci pe Unii din ei până în orăşel, cu ordinul, mai bine zis cu rugămintea, să vestească locuitorii că atunci, când ne-or vedea, să tacă mâlc...

— Se-nţelege! Când duşmanul e aproape...

— Peste o jumătate de ceas intram în oraş. Strada era

îngustă, iar de o parte şi de alta se-mbulzea mulţimea. Deabia izbuteam să trecem în rânduri de câte patru.
La ferestre şi în balcoane, femei... şi ce femei, domnule Rzecki... Fiecare avea în mână câte un buchet de trandafiri. Mulţimea din stradă nu scotea niciun cuvânt. Austriecii erau pe aproape. Dar femeile din balcoane smulgeau petalele trandafirilor şi le aruncau cuirasierilor prăfuiţi! Parcă ningea!... Ah, domnule Rzecki,. Să fi văzut fulgii aceia: roşii, roz, albi... Şi braţele acelea... Şi italiencele acelea... Colonelul ducea mereu mâna la gură şi trimitea bezele în dreapta şi-n stânga. Zăpada petalelor
, de trandafiri continua să cadă neîncetat asupra cuiraselor aurite, asupra coifurilor şi cailor care sforăiau... Ba, mai mult un italian bătrân, cu un toiag încovoiat, cu plete albe până pe umeri, îi iese înainte colonelului, cuprinde cu braţele capul calului, îl sărută, Strigă *«eviva italia!»*[63] şi cade mort pe loc!... Aşa a fost în ajunul bătăliei de la Magenta!

Când fostul moşier şi-a încheiat povestirea, din ochi i se prelingeau lacrimi grele pe haina plină de pete.

— Să mă ia toţi dracii, domnule Wirski, dacă Stas o să-ţi mai ceară vreo chilie!

— Plătesc din buzunar o sută optzeci de ruble... a oftat administratorul, sughiţând.

Ne-am şters amândoi ochii de lacrimi.

— Domnule, am spus eu, Magenta-i Magenta, iar treaba e treabă. Prezintă-mi acum câţiva chiriaşi.

— Hai! a încuviinţat administratorul, ridicându-se din fotoliul lui desfundat. Vino-ncoace, domnule, să ţi-i arăt pe cei mai ciudaţi...

A ieşit repede din «salon» şi, vârându-şi capul în deschizătura unei uşi – mi se pare uşa de la bucătărie —
a strigat:

— Mania, eu plec!... Şi cu dumneata, domnule Wicek, am

---

[63] *Trăiască Italia! (it).*

să mă răfuiesc eu diseară!...

— Eu nu sunt proprietarul casei, ca să te răfuieşti cu mine! i-a răspuns o voce de copil.

— Iartă-l acum! l-am rugat eu în şoaptă.

— Ţi-ai găsit! Nici nu poate adormi dacă nu-şi capătă porţia. E băiat bun şi deştept, dar ştrengar.

Am ieşit din apartament şi ne-am oprit în faţa unei uşi, lângă scară. Administratorul a ciocănit uşor; eu am simţit cum tot sângele mi se scurge din cap spre inimă, şi din inimă în picioare. Poate că din picioare s-ar fi scurs în ghete, sau chiar pe scări, până la poartă, dacă n-aş fi auzit o voce:

— Intră!...

Şi am intrat.

în cameră, trei paturi. Pe unul din ele, cu cartea în mână şi cu picioarele rezemate de tăblie, stătea întins un tânăr cu o barbă neagră, îmbrăcat într-o tunică de student; paturile celelalte erau atât de răvăşite, de parcă le-ar fi răscolit uraganul. Am mai văzut un cufăr, un geamantan gol şi o mulţime de cărţi îngrămădite pe rafturi, pe cufăr şi pe podea. Apoi câteva scaune obişnuite şi o măsuţă de brad, pe care, uitându-mă mai bine, am descoperit desenat un eşichier şi câteva figuri de şah răsturnate. În clipa aceea am simţit că-mi vine greaţă. Lângă figurile de şah am văzut două cranii: într-unul era tutun, în celălalt, zahăr!...

— Ce doriţi? a întrebat tânărul cu barba neagră, fără să se ridice din pat.

— Domnul Rzecki, împuternicitul proprietarului... m-a prezentat administratorul.

Tânărul s-a ridicat într-un cot şi, uitându-se vioi la mine, a ripostat:

— Împuternicitul proprietarului?... În clipa de faţă aici sunt stăpân eu, şi nu-mi amintesc să-l fi numit pe acest domn împuternicitul meu...

Răspunsul era atât de categoric, încât şi eu şi Wirski am

amuţit. Tânărul s-a ridicat alene din pat şi, fără nicio grabă, a început să-şi încheie pantalonii şi vesta. Deşi proceda sistematic, sunt sigur că jumătate din nasturi au rămas neîncheiaţi.

— Poftiţi, domnilor, luaţi loc! ne-a poftit el după ce a avut grijă să caşte.

După gestul făcut cu mâna, n-am înţeles dacă ne invita să ne aşezăm pe geamantan sau de-a dreptul pe podele.
Apoi a adăugat:

— Cald e, domnule Wirski, nu-i aşa? Aaa! Şi a căscat din nou.

— Tocmai! Vecinul din faţă se plânge de dumneavoastră... a răspuns administratorul, zâmbind.

— Pe ce chestie?

— Cică umblaţi goi... prin cameră...

Tânărul s-a indignat:

— A înnebunit moşul, sau ce are? Te pomeneşti că vrea să ne îmbrăcăm în blănuri pe arşiţa asta?! Ce obrăznicie! Pe cuvântul meu de onoare...

— Deh, a obiectat administratorul, trebuie să ţineţi seama că dumnealui are o fată de măritat...

— Şi ce mă interesează asta pe mine? E fata mea?
Ce bătrân caraghios! Pe cuvântul meu de onoare! De altfel, minte. Nici nu umblăm goi!

— Doar am văzut cu ochii mei... a stăruit administratorul.

— Pe cuvântul meu de onoare că-i o minciună! a strigat tânărul, înroşindu-se de mânie. E drept că Maleski umblă fără cămaşă, dar în chiloţi, iar Patkiewicz fără chiloţi, dar în cămaşă. Aşa că domnişoara Leocadia vede costumul întreg...

— Da, şi din cauza asta trebuie să închidă toate ferestrele!

— Le închide bătrânul, nu ea! a răspuns studentul „gesticulând. Ea se uită prin crăpături, printre perdele. De altfel, dacă îi e permis domnişoarei Leocadia să umple

curtea întreagă cu vocalizele ei, au dreptul şi Maleski şi Patkiewicz să umble cum le place în camera lor!

Tânărul umbla cu paşi mari prin cameră, şi de câte ori se întorcea cu spatele spre noi, administratorul clipea din ochi, uitându-se la mine cu priviri disperate. După o clipă de tăcere, a reluat:

— Dumneavoastră, domnilor, ne datoraţi chiria pe patru luni...

— Poftim! Vechea poveste a exclamat tânărul, băgându-şi mâinile în buzunare. De câte ori să vă spun că despre toate prostiile astea să nu mai discutaţi cu mine, ci numai cu Patkiewicz sau cu Maleski? E doar atât de uşor de ţinut minte! Maleski plăteşte pe lunile cu soţ:
februarie, aprilie, iunie; iar Patkiewicz pe cele fără soţ:
martie, mai, iulie.

— Dar niciunul nu plăteşte nimic! a izbucnit administratorul, pierzându-şi răbdarea.

— Şi cine este de vină dacă dumneavoastră nu veniţi la timpul potrivit?... a răcnit tânărul, dând din mâini. V-am spus de o sută de ori că Maleski plăteşte în lunile cu soţ, iar Patkiewicz, în lunile fără soţ...

— Iar dumneata?...

— Eu? Eu n-am niciun fel de luni! a răcnit tânărul, vânturându-ne pumnul pe sub nas. Eu nu plătesc chiria din principiu! Cui să-i plătesc?... Şi pentru ce?... Ha, ha!
Ce-ar vrea dumnealor?...

Şi a început să alerge prin cameră, vesel şi mânios în acelaşi timp. Pe urmă s-a dus la fereastră, să se uite afară, întorcându-se mândru cu spatele spre noi... Auzindu-l că fluieră nepăsător, mi-am pierdut răbdarea.

— Domnule, îmi permiteţi să vă spun, am început eu.
că o asemenea nerespectare a contractului e destul de originală... Cineva vă pune la dispoziţie o locuinţă, iar dumneavoastră consideraţi nimerit să nu plătiţi...

— Cine îmi dă locuinţa?... a răcnit tânărul, încălecând pe

fereastră şi lăsându-se pe spate, ca şi cum ar fi avut intenţia să sară de la etajul al treilea. Eu însumi am ocupat camera asta, şi voi rămâne în ea până ce voi fi evacuat! Contracte?... Sunteţi caraghioşi cu contractele voastre!... Dacă societatea vrea să-i plătesc pentru locuinţă, atunci să-mi plătească şi ea pentru meditaţii atâta cât să-mi ajungă ca să-mi plătesc chiria... Caraghioşi mai sunt!... Eu, pentru trei ore de meditaţii pe zi, primesc cincisprezece ruble pe lună, din care mâncarea îmi ia nouă ruble, iar spălatul şi serviciul trei ruble... Dar hainele, dar taxele? Şi îmi mai cer să plătesc şi chirie! Aruncaţi-mă pe stradă, să mă ia hingherii şi să-mi tragă una cu măciuca în cap!... Aveţi acest drept, dar n-aveţi dreptul să-mi faceţi observaţii şi reproşuri!!

— Nu înţeleg supărarea dumitale. Am spus eu, calm..!

— Dar nu m-am supărat! a răspuns tânărul, aplecându-se tot mai mult în afară. Societatea, dacă nu m-a ucis la naştere, dacă îmi cere să învăţ şi să dau cincisprezece examene, s-a angajat prin asta să-mi dea de lucru, asigurându-mi existenţa. Ea, însă, sau nu-mi dă de lucru, sau mă trage pe sfoară la plată... Aşa că dacă societatea nu-şi respectă contractul faţă de mine, cu ce drept îmi cere să-l respect eu faţă de ea? De altfel, ce mai calea-valea, nu plătesc chiria din principiu, şi basta! Cu atât mai mult cu cât nu actualul proprietar a construit casa asta! N-a ars el cărămizile, nu a stins el varul, nu a zidit el, n-a riscat el să-şi frângă gâtul. A venit cu bani – poate furaţi – a plătit altcuiva, care poate, de asemenea, furase pe altul, şi pe acest temei vrea să facă din mine robul, lui! Asta înseamnează să-ţi baţi joc de bunul-simţ!

— Domnul Wokulski, am intervenit eu ridicându-mă, nu a furat pe nimeni... A făcut averea prin muncă şi economii...

— Las-o-ncolo! m-a întrerupt tânărul. Tatăl meu a fost un medic capabil, lucra zi şi noapte, câştiga destul de bine şi economisea... cu chiu, cu vai, trei sute de ruble pe an! Şi

cum imobilul vostru costă nouăzeci de mii de ruble, pentru cumpărarea lui tatăl meu ar fi trebuit să trăiască şi să muncească cinstit trei sute de ani… Nu-mi vine să cred că noul proprietar munceşte de trei sute de ani…

În faţa acestei argumentaţii m-au apucat ameţelile. Tînărul a continuat:

— Ne puteţi evacua, desigur! Dar de-abia atunci vă veţi convinge cât aţi pierdut. Toate spălătoresele din imobil îşi vor pierde buna lor dispoziţie, iar doamna Krzeszowska va putea fără nicio piedică să-şi persecute vecinii, să ţină evidenţa fiecărui oaspe care vine în vizită la ei şi să socotească fiecare bob de arpacaş pus în oală…
Da, n-aveţi decât să ne alungaţi!… Dar atunci domnişoara Leocadia n-o să se mai oprească din vocalize şi solfegii, dimineaţa cu voce de soprană, după-amiază de contraaltă.
Şi-o să se ducă dracului casa asta, în care noi, cât de cât, menţinem ordinea!…

Ne-am pregătit de plecare.

— Aşadar, eşti hotărât să nu plăteşti chiria? l-am întrebat.

— Nici nu mă gândesc!

— Poate că începând măcar din octombrie..:

— Nu, domnule. Nu mai am mult de trăit, aşa că vreau să aplic măcar un singur principiu: dacă societatea vrea ca indivizii să-şi respecte contractele faţă de ea, trebuie ca şi ea să le respecte faţă de indivizi. Dacă eu trebuie să-i plătesc cuiva chirie, atunci să-mi plătească şi mie meditaţiile în aşa fel încât să-mi ajungă şi pentru plata chiriei. Înţelegi dumneata?…

— Nu prea, domnule… am răspuns eu.

— Nu-i de mirare! La bătrâneţe creierul se usucă şi nu mai e în stare să perceapă adevărurile noi.

Ne-am salutat şi am ieşit, împreună cu administratorul.

Tânărul a închis uşa în urma noastră, dar peste o clipă s-a repezit pe scări, după noi, strigând:

— Portărelul să-şi ia cu el şi doi oameni, fiindcă n-am să

părăsesc casa asta decât cu forţa!

— Bine, domnule! i-am răspuns eu, salutându-l politicos.

În sinea mea mi-am spus că totuşi nu se cade ca un tip ca el să fie dat afară din casă.

Când tânărul acela ciudat s-a retras definitiv în cameră şi a închis uşa cu cheia, lăsând să se înţeleagă că socoteşte încheiată discuţia cu noi, m-am oprit la jumătatea scării şi i-am spus administratorului:

— Văd că aveţi şi vitralii…

— Da, avem.

— Dar sunt grozav de… prăfuite.

— Da, foarte prăfuite! a recunoscut administratorul.

— Şi socot, am adăugat eu, că tânărul nostru student se va ţine de cuvânt şi nu va plăti chiria; nu-i aşa?

— Domnule, a exclamat administratorul, el ca el! zice că nu vrea să plătească, şi nu plăteşte. Dar ceilalţi doi nu spun nimic, şi tot nu plătesc! Sunt, domnule dragă, nişte locatari extraordinari… Singurii de altfel care nu-mi pricinuiesc nicio decepţie!

Am clătinat din cap fără să vreau; dacă aş fi eu proprietarul imobilului aş clătina din cap în fiecare zi.

— Aşadar, “ aici nimeni nu plăteşte, sau cel puţin nimeni nu plăteşte regulat, m-am adresat fostului moşier.

— Nici nu-i de mirare, a răspuns domnul Wirski. Într-o casă în care de atâţia ani chiriile sunt încasate de creditori, chiar şi cel mai cinstit locatar ajunge nărăvaş!
Cu toate astea, avem câţiva chiriaşi foarte corecţi. De pildă, baroana Krzeszowska...

— Cum?!… am exclamat. A, da, ai dreptate! Baroana locuieşte aici… A vrut chiar să cumpere casa…

— Şi o s-o cumpere, a şoptit administratorul, aşa că trebuie să aveţi grijă… O s-o cumpere, chiar dacă va trebui să-şi cheltuiască toată averea… Şi are destulă, deşi domnul baron a cam intrat serios în zestre…

Ne oprisem la jumătatea scărilor, sub o fereastră cu

vitralii galbene, roşii şi albastre. Stam aşa, ţintuit locului de amintirea doamnei baroane, pe care o văzusem numai de câteva ori în viaţă, dar care de fiecare dată mi s-a părut a fi o persoană foarte excentrică. Ştia să fie cucernică şi îndârjită, umilă şi vulgară...

— Ce fel de femeie e baroana, domnule Wirski? am întrebat. Pare o femeie extraordinară...

— Ca toate istericele, a mormăit fostul moşier. I s-a prăpădit fata, bărbatul a părăsit-o... Numai scandaluri!...

— Să mergem la ea, domnule! i-am propus, în timp ce coboram la etajul al doilea.

Simţeam în mine atâta bărbăţie, încât gândul de a o întâlni pe baroană nu îmi mai stârnea teamă, ba aproape că mă şi atrăgea.

Când ne-am oprit însă în faţa uşii, şi administratorul a sunat, am simţit cârcei în picioare; numai fiindcă înţepenisem n-am luat-o din loc:.mă părăsise într-o clipă tot curajul când mi-am adus aminte scena de la licitaţie...
Cheia sa învârtit în broască, s-a auzit zgomotul zăvorului, şi prin uşa întredeschisă a apărut faţa unei fete tiinere, cu o bonetă albă.

— Cine-i? a întrebat ea.

— Eu, administratorul.

— Ce doriţi?

— Vin cu împuternicitul proprietarului.

— Dar domnul ce doreşte?

— Domnul este împuternicitul.

— Aşadar,pe cine să anunţ”?...

— Spune-i doamnei, a răspuns administratorul, iritat, că venim să discutăm despre, casă...

— Aha!

A închis uşa şi a plecat. Au trecut vreo două sau trei minute până să revină. După ce a deschis numeroasele zăvoare, ne-a condus în salonul gol.

Salonul avea un aspect tare ciudat. Mobilele erau

acoperite cu huse de culoare cenuşiu-închis. La fel şi pianul, şi candelabrul din tavan. Până şi piedestalele cu statuete din colţurile camerei erau învelite în pânză cenuşie.
Camera făcea impresia că aparţine cuiva care a plecat, lăsând rânduiala casei pe seama unor servitori grijulii.

După uşă se auzeau două glasuri, unul de femeie, altul de bărbat. Glasul de femeie era al baroanei; cel bărbătesc mi se părea bine cunoscut, dar nu puteam să-mi amintesc al cui este.

— Aş jura, zicea baroana, că întreţine relaţii cu ea!
Alaltăieri i-a trimis un buchet printr-un comisionar...

— Hm... Hm... mormăia vocea bărbătească.

— Un buchet pe care cocheta asta respingătoare a poruncit să-l arunce imediat pe fereastră, ca să mă inducă pe mine în eroare...

— Dar baronul e la ţară... Atât de departe de Varşovia... a replicat bărbatul.

— Are prieteni aici! a strigat baroana. Şi dacă nu te-aş cunoaşte, aş presupune că şi dumneata îi ajuţi să-şi facă ticăloşiile!...

— Vai de mine, doamnă... a protestat glasul bărbătesc.

În aceeaşi clipă am auzit două ţocăituri: cred că-i sărutase mâna.

— Lasă, lasă, domnule Maruszewicz, fără dulcegării.
Vă ştiu eu ce vă poate pielea! Copleşiţi sărmanele femei cu tot felul de amabilităţi până ce le câştigaţi încrederea, ca apoi să le risipiţi averea şi să divorţaţi...

«Care va să zică, tipul e Maruszewicz! mi-am zis în gând. Potrivită pereche!...»

— Eu sunt cu totul altfel! a răspuns mai încet vocea bărbătească.

Şi din nou au răsunat două ţocăituri. Desigur, pe mână…

M-am uitat la fostul moşier. Ridicase ochii în tavan şi îşi întinsese braţele până aproape de înălţimea urechilor.

— Şmecherul!... a şoptit el, arătând cu mâna spre uşă.

— Îl cunoşti?
— Oho!...
— Aşa!... se auzea glasul baroanei în camera învecinată. Du dumneata aste nouă ruble la Biserica Sfintei
Cruci, pentru trei slujbe. Poate că Dumnezeu îl va îndrepta pe calea cea bună... Nu! a adăugat ea după o clipă, cu vocea puţin schimbată. Mai bine o singură slujbă pentru el, iar două pentru sufletul nefericitei mele fiice!
A urmat un plâns înăbuşit.
— Liniştiţi-vă, doamnă... a şoptit Maruszewicz, pe un ton blând.
— Du-te! Du-te acum!... i-a răspuns ea.
Deodată, uşa salonului s-a deschis, şi Maruszewicz a apărut în prag, surprins. Am desluşit în camera cealaltă faţa gălbejită şi ochii înroşiţi ai baroanei. Administratorul şi cu mine ne ridicarăm de pe scaune. Maruszewicz s-a tras repede înapoi, în fundul camerei, ca să iasă probabil pe o altă uşă. Doamna baroană a început să strige mînioasă:
— Marysia!... Marysia!...
A intrat repede aceeaşi fată cu boneta pe cap, într-o rochie de culoare închisă şi cu un şorţ alb. Îmbrăcată aşa, ai fi putut crede că e infirmieră, dacă ochii nu i-ar fi
Scăpărat prea multe scântei.
— De ce i-ai adus pe domnii ăştia aici? a întrebat-o baroana.
— Dar dumneavoastră aţi poruncit...
— Proasto!... Ieşi afară! apoi baroana s-a întors spre noi: Ce doreşti, domnule Wirski?
— Domnul Rzecki este împuternicitul proprietarului, a răspuns administratorul.
— A... a... Bine!... a zis baroana, intrând în salon.
Nu ne-a poftit să stăm jos. Purta o rochie neagră, faţa îi era gălbejită, buzele învineţite, ochii înroşiţi de plâns şi părul pieptănat lins. Şi-a încrucişat braţele pe piept, ca Napoleon I, şi, uitându-se la mine, a început:

— Aaa!... Dumneata eşti, mi se pare, împuternicitul domnului Wokulski... Nu-i aşa? Te rog spune-i că sau mă mut eu din casa asta, pentru care plătesc foarte regulat şapte sute de ruble pe an, nu-i aşa, domnule Wirski?...

Administratorul s-a înclinat.

— Sau, a continuat baroana, domnul Wokulski să scape imobilul de murdărie şi imoralitate!

— Imoralitate? am întrebat eu.

— Da, domnule! a confirmat baroana, înclinând din cap. Adică să evacueze pe aceste spălătorese care cântă toată ziua la subsol cântece îngrozitoare şi care chicotesc seara deasupra capului meu! Să evacueze pe studenţii ăia... pe ticăloşii ăia care aruncă de sus drept în capul meu mucuri de ţigări sau varsă apă... În sfârşit, pe doamna aceea Stawski, despre care nu ştiu ce este, văduvă sau divorţată, şi nici din ce se întreţine... Doamna asta strică bărbaţii cu soţii virtuoase şi atât de nefericite...

A început să clipească des din pleoape şi... gata plânsul!

— Îngrozitor... Să fii legată, de o casă atât de respingătoare numai din respect pentru amintirea copilului tău, amintire pe care nimeni şi nimic nu ţi-o poate şterge din inimă... Copila mea a alergat pe aici, prin toate camerele... S-a jucat acolo, în camera dinspre curte... S-a uitat pe fereastra pe care astăzi unei mame rămasă singură nu-i e permis să-şi scoată măcar capul... Vor să mă alunge de-aici... Toţi vor să mă mut de-aici, tuturor le stau în drum! Eu însă nu pot să plec de aici pentru că fiecare scândură a pardoselei poartă urmele picioruşelor ei... Pentru că în fiecare perete răsună încă ecoul râsetelor sau plânsului ei... A căzut pe canapea hohotind. Ah, a continuat ea printre lacrimi, oamenii sunt mai cruzi decât animalele!... Vor să mă alunge de-aici, din casa în care copila mea şi-a dat ultima răsuflare... Pătucul ei şi toate jucăriile au rămas la locurile lor... Eu singură şterg praful în camera ei, ca să nu se mişte din loc nici cel mai mic lucruşor... Am străbătut

fiecare centimetru de podea în genunchi şi am sărutat urmele paşilor copilei mele…
Iar ei vor să mă alunge de-aici!… Alungaţi de-aici mai întâi durerea mea, dorul meu, disperarea mea!…

Şi-a ascuns faţa în mâini şi a izbucnit într-un sfâşietor hohot de plâns. Am observat că nasul administratorului se făcuse roşu; simţeam că mă podidesc lacrimile şi pe mine.

Deznădejdea baroanei m-a dezarmat într-atât, încât n-am mai avut curajul să discut cu ea despre majorarea chiriei. Dar în acelaşi timp lacrimile ei m-au enervat în aşa hal, încât dacă nu m-aş fi găsit la etajul al doilea, cred că m-aş fi aruncat pe fereastră.

Până la urmă, văzând că nu se mai potoleşte şi voind s-o consolez într-un fel, i-am spus cu toată blândeţea:

— Vă rog, doamnă, liniştiţi-vă... Ce doriţi de la noi?…
Cu ce vă putem servi?…

În vocea mea era atâta compătimire, încât nasul administratorului s-a făcut şi mai roşu, iar doamnei baroane i s-a zvântat un ochi. A continuat să plângă cu celălalt, semn că nu considera încă atacul isprăvit, iar biata victimă – eu adică – definitiv învinsă.

— Cer... cer, a bâiguit printre suspine, cer să nu fiu alungată din locul unde s-a stins copila mea… şi unde totul mi-o reaminteşte. Nu pot... Nu pot să mă despart de camera ei! Nu pot să-i mut lucruşoarele şi jucăriile... E
o ticăloşie să fie exploatată în modul ăsta suferinţa cuiva!

— Cine vă exploatează?

— Toţi, începând cu proprietarul, care îmi cere să plătesc şapte sute de ruble...

— A, scuzaţi, doamnă baroană! a exclamat administratorul. Şapte camere admirabile, două bucătării ca nişte saloane, două cămări... Aţi putea să cedaţi cuiva cel puţin trei camere. Doar aveţi două intrări principale!

— Nu cedez nimănui nimic! a răspuns ea categoric.
Sunt sigură că soţul meu rătăcit îşi va veni în fire cu rând şi

se va întoarce!...

— În cazul ăsta, plătiţi şapte sute de ruble...

— Poate chiar şi mai mult... am adăugat eu, încet.

Doamna baroană s-a uitat la mine de parcă ar fi vrut să mă ardă cu privirea şi să mă înece în lacrimi. Oh, îndrăcită femeie!... Şi acum, când mă gândesc la ea, mă ia cu frig pe şira spinării!

— De altfel, chiria n-are importanţă! a zis ea.

— Aveţi perfectă dreptate! a recunoscut Wirski, înclinându-se adânc.

— Pretenţiile proprietarului n-au nicio importanţă...
Dar, oricum, nu pot să plătesc şapte sute de ruble pentru un apartament într-o casă ca asta!

— Dar ce aveţi dumneavoastră cu casa? am întrebat-o eu.

— Casa asta e o adevărată ruşine pentru oamenii cinstiţi! a strigat ea gesticulând. Şi nu în numele meu, ci în numele moralităţii, vă rog...

— Ce anume?

— Să-i alungaţi pe studenţii care locuiesc deasupra mea, de răul cărora nu pot să scot capul pe fereastră şi să mă uit în curte. Le-au stricat pe toate... Deodată a sărit de pe canapea: Poftim, domnule, auzi? a zis ea arătând spre uşa camerei dinspre curte.

Într-adevăr, se auzea vocea excentricului brunet, care răcnea de la etajul al treilea:

— Marysia!... Marysia, vino încoa!...

— Marysia! a strigat baroana.

— Dar sunt aici... Ce doriţi, doamnă? a răspuns slujnica, puţin îmbujorată la faţă.

— Să nu te mişti cumva din casă! Poftim, domnule, ai văzut? Uite, aşa se întâmplă în fiecare zi. Iar seara se duc la ei spălătoresele... Domnule! a continuat ea, împreunându-şi mâinile ca pentru rugăciune. Alungaţi-i pe nihiliştii ăştia! Sunt un izvor de destrăbălare şi de primejdie pentru

întreaga casă!... Ţin în cranii ceai şi zahăr...
Răscolesc cu oase de oameni cărbunii din samovar... Vor să aducă aici un schelet întreg!...

Şi a început din nou să plângă, atât de amarnic, încât mi-a fost teamă să nu-i vină rău.

— Domnii ăştia nu plătesc chiria, aşa că e foarte posibil...

Ochii baroanei s-au uscat pe dată.

— Da, fireşte, trebuie să-i alungaţi!... Dar, domnule, oricât ar fi de răi şi de stricaţi, mai rea decât ei e... Stawska...

M-a uimit ura care a ţâşnit din ochii baroanei în clipa când a rostit numele «Stawska».

— Doamna Stawska locuieşte aici? am întrebat fără să vreau. Femeia aceea frumoasă?

— O... Încă o victimă!... a exclamat baroana, arătându-mă cu degetul. Apoi a continuat cu o voce adâncă şi cu ochii înflăcăraţi: O, omule cu părul cărunt, îţi dai seama de faptele dumitale? Aceasta este femeia al cărei soţ învinuit de asasinat a fugit în străinătate... Din ce trăieşte?... Din ce se îmbracă atât de elegant?...

— Munceşte ca un bivol, biata de ea! a şoptit administratorul.

— O... Încă unul!... a exclamat baroana. Bărbatul meu (sunt sigură că el este) îi trimite de la ţară buchete de flori... Administratorul casei e îndrăgostit de ea şi-i încasează chiria de-abia la sfârşitul lunii...

— Vai, doamnă!... a protestat fostul moşier, cu obrajii tot atât de roşii ca şi nasul.

— Chiar şi tâmpitul ăla cumsecade de Maruszewicz, a continuat baroana, da, chiar şi el stă toată ziua la fereastră şi se uită la ea... Vocea dramatică a baroanei a trecut din nou la tonuri jalnice: Şi când te gândeşti că o femeie ca ea are o fiică, da, are o fiică... pe care o instruieşte ca să ajungă în iad, iar eu... O, cred în justiţie... cred în milostenia divină, dar nu înţeleg... da... nu înţeleg de loc sentinţele

astea care pe mine m-au lăsat fără copilă, iar ei... ei... ei!... O, domnule, a izbucnit ea cu forţe noi în voce. În definitiv, îi poţi lăsa pe nihiliştii ăia, dar pe ea... trebuie s-o goneşti! N-are decât să rămână goală locuinţa unde a stat ea... Am s-o plătesc eu, numai să rămână ea pe drumuri...

Mie, ţipetele astea nu mi-au plăcut de loc. I-am făcut semn administratorului că sunt gata de plecare şi, înclinându-mă, am spus rece:

— Permite-ţi, doamnă baroană, ca în chestiunea aceasta să hotărască proprietarul, domnul Wokulski.

Baroana şi-a încrucişat braţele, ca un om atins de un glonte în piept;

— Ah... Care va să zică, aşa?... a strigat ea. Care va să zică, şi dumneata... şi... Wokulski... v-aţi unit cu ea?...
Ha!... În cazul ăsta aştept să decidă judecata divină!...

Am ieşit fără ca ea să ne mai oprească. Coboram scările ca un om beat.

— Ce ştii despre doamna Stawska? l-am întrebat pe Wirski.

— E o femeie cât se poate de cinstită. E tânără, frumoasă şi munceşte din răsputeri... Pentru că pensia mamei ei de-abia îi ajunge pentru chirie...

— Are mamă?

— Da. O femeie tot atât de treabă ca şi ea.

— Şi cât plăteşte pentru casă?

— Trei sute de ruble. Când te gândeşti, ţi se rupe inima...

— Să mergem la ele! am zis.

— Cu cea mai mare plăcere! a încuviinţat administratorul. Ceea ce spune nebuna aia despre ele nu merită nicio atenţie. Nici nu ştiu pentru ce o urăşte pe doamna Stawska. Probabil pentru că-i frumoasă şi are o fetiţă ca un îngeraş...

— Unde locuiesc?

— În aripa dreaptă, la eta”jul întâi.

Nici nu-mi amintesc când am coborât scările din faţă,

când am trecut prin curte şi când am ajuns la etajul întâi al aripii din dreapta. Aveam mereu în faţa ochilor imaginea doamnei Stawska şi a lui Wokulski... Doamne! Ce pereche potrivită! Dar nu se putea face nimic din moment ce femeia era măritată. Deşi astea sunt chestiuni în care n-aş vrea să mă amestec câtuşi de puţin. Mie mi se pare într-un fel, lor li se pare într-alt fel, iar soarta hotărăşte cum îi place...

Soarta! Soarta!... Apropie oamenii atât de ciudat!

Dacă acum mulţi ani nu m-aş fi dus în pivniţa lui Hopfer, la Machalski, nu l-aş fi cunoscut pe Wokulski. Şi dacă nu l-aş fi îndemnat să se ducă la teatru, poate că n-ar fi întâlnit-o pe domnişoara Lşcka. Fără să vreau, l-am băgat o dată la apă. Acuma n-aş dori să se repete povestea.

Domnul-Dumnezeu n-are decât să hotărască singur de soarta turmelor sale...

Când ne-am oprit la uşa doamnei Stawska, administratorul a zâmbit ştrengăreşte şi mi-a şoptit:

— Să întrebăm întâi dacă tânăra e acasă. O să ai ce vedea!...

— Ştiu, ştiu...

Administratorul n-a sunat, ci a ciocănit de două ori.

Uşa s-a deschis destul de brusc şi a apărut o slujnică grasă, scundă, cu braţele încrucişate, braţe demne de un atlet, pe care se vedeau, ca şi pe mâini, clăbuci de săpun.

— O, domnul administrator? a exclamat ea. Credeam că-i vreunul din ăia.

— Cum, a încercat cineva să intre?... a întrebat Wirski, indignat.

— Nu, n-a încercat nimeni, doar atâta că unul i-a trimis astăzi un buchet de flori. Cică l-ar fi trimis Maruszewicz, care locuieşte în faţă...

— Ticălosul!

— Aşa e bărbatul! a zis femeia. Numai să-i placă cineva, că gata, se şi bagă în foc, ca un fluture de noapte...

— Cucoanele sunt acasă? a întrebat Wirski.

Slujnica rotofeie s-a uitat bănuitoare la mine.
— Domnule administrator, sunteţi cu domnul?
— Da, dumnealui este împuternicitul proprietarului..
— E tânăr, sau bătrân? a continuat ea, măsurându-mă de sus până jos, ca un judecător de instrucţie.
— Vezi doar că-i bătrân!... a răspuns administratorul.
— Adică... de vârstă mijlocie... am rectificat eu. (Ei, pe dumnezeul meu, în curând au să spună că sunt bătrâni până şi copiii de 15 ani!)
— Coniţele sunt acasă, a răspuns în sfârşit slujnica.
Numai că la coniţa tânără a venit o fetiţă la meditaţie.
Dar coana mare e în camera ei.
— Păcat! a mormăit administratorul. În sfârşit... spune-i doamnei bătrâne...
Am intrat în bucătărie, unde era o albie plină de clăbuci şi rufe de copil. Pe o sfoară, atârnate lângă sobă, se uscau rochiţe, cămăşuţe şi ciorăpiori. (Cum se cunoaşte că e o fetiţă în casă!)
Prin uşa întredeschisă a ajuns până la noi glasul unei femei mai vârstnice.
— Cu administratorul?... Un domn?... zicea doamna de alături. Te pomeneşti că o fi Ludwiczek, că tot l-am visat azi-noapte!...
Femeia ne-a deschis uşa salonaşului.
— Poftiţi!
Era un salon mic, cu pereţi de culoarea perlei. Mobila albastră, un pian, o mulţime de flori albe şi roşii la cele două ferestre, pe pereţi diplome ale Şcolii de arte frumoase, pe o măsuţă o lampă de sticlă în formă de lalea. După salonul mortuar al doamnei Krzeszowska – unde mobilele zăceau sub huse de culoare închisă – aici totul era atât de vesel! Camera avea o înfăţişare plăcută, aşteptând parcă un oaspe drag. Dar mobilierul, aşezat prea simetric în jurul mesei, dovedea că musafirul nu sosise încă...
Peste o clipă, în pragul uşii din faţă a apărut o doamnă în

vârstă, într-o rochie cenuşie. M-a izbit părul, ei aproape alb. Era slăbuţă, dar nu părea prea bătrână şi avea trăsături foarte regulate. De altfel, mi s-a părut că o cunosc de undeva.

Administratorul şi-a încheiat cei doi nasturi ai hainei pline de pete şi, înclinându-se cu eleganţa unui adevărat nobil, a spus::

— Îmi permiteţi, doamnă, să vă prezint pe domnul Rzecki, împuternicitul proprietarului nostru şi colegul meu...

Ne-am privit în ochi, şi trebuie să recunosc că am fost oarecum mirat de faptul că-mi spunea «coleg». Observând mirarea mea, Wirski a adăugat, zâmbind:

— Am spus coleg, pentru că şi unul şi celălalt am văzut lucruri foarte interesante peste hotare.

— Aţi fost în străinătate, stimate domn?... m-a întrebat bătrâna.

— În 1849.

— Şi nu l-aţi întâlnit cumva pe Ludwig Stawski?...

— Stimată doamnă! a exclamat Wirski, râzând şi înclinându-se iar. Domnul Rzecki a fost în străinătate acum treizeci de ani, iar ginerele dumneavoastră a plecat deabia de patru ani...

Bătrâna a făcut un gest cu mâna, ca şi cum ar fi alungat o muscă.

— Aveţi dreptate! a recunoscut ea, M-am încurcat... Dar mă gândesc mereu la Ludwig... Poftiţi, domnilor, luaţi loc...

Când ne-am aşezat pe scaun, fostul moşier s-a înclinat încă o dată în faţa venerabilei doamne, care i-a răspuns la fel.

De-abia atunci am observat că rochia cenuşie a bătrânei era cârpită în câteva locuri şi m-a cuprins o melancolie ciudată în faţa acestor doi semeni ai mei, în îmbrăcăminte pătată, sau cârpită, dar amândoi cu maniere alese. Pe deasupra lor a trecut tăvălugul timpului, care nivelează totul...

— Dumneavoastră, domnule, nu ştiţi desigur, ce nenorocire s-a abătut asupra noastră, mi s-a adresat bătrâna. Acum patru ani ginerelui meu i s-a întâmplat ceva foarte neplăcut: a fost acuzat în modul cel mai nedrept... A fost omorâtă aici o cămătăreasă îngrozitoare... O, Doamne!...
întâmplările astea nici nu trebuie pomenite... A fost deajuns ca un cunoscut să-i atragă atenţia că ar fi bănuit... Cu totul pe nedrept... domnule...

— Domnul Rzecki, o informă fostul moşier.

— În modul cel mai injust, domnule Rzecki... Şi el, sărmanul, a fugit în străinătate. Acum un an a fost descoperit adevăratul asasin, s-a publicat că Ludwig e nevinovat, dar, în zadar, pentru că, uite, sărmanul, de doi ani n-a mai dat niciun semn de viaţă... S-a aplecat spre mine şi a continuat în şoaptă: Helena, fiica mea, domnule...

— Rzecki! a ajutat-o administratorul.

— Fiica mea, domnule Rzecki, se ruinează... Vă spun sincer, se ruinează plătind anunţuri în ziare străine! Şi nimic! Totul în zadar... Şi e femeie tânără, domnule...

— Rzecki! i-a suflat Wirski.

— Femeie tânără, domnule Rzecki! Tânără şi frumoasă!

— Superbă! a adăugat administratorul, înflăcărat.

— Cândva semănam şi eu puţin cu ea, a continuat bătrâna doamnă, oftând şi clătinând din cap. Fiica mea nu-i urâtă, şi e tânără. Are un copil şi... poate că... ar mai dori şi alţii! Deşi, domnule Wirski, vă jur că n-am auzit-o niciodată vorbind despre aşa ceva... Suferă şi tace, dar sunt sigură că suferă. Am avut şi eu cândva treizeci de ani...

— Cine n-a avut! a oftat din adânc administratorul.

Uşa a scârţâit şi a intrat în fugă o fetiţă cu nişte andrele în mână.

— Bunicuţo, a strigat ea, n-am să termin niciodată jacheţica păpuşii!

Bătrâna doamnă a certat-o:

— Hela, n-ai spus bună ziua!...

Fetiţa a făcut două reverenţe, eu i-am răspuns, stângaci, iar domnul Wirski, ca un conte. Fetiţa a continuat să vorbească, arătându-i bunicii andrelele de care atârna un pătrat de jerseu negru.

— Bunicuţo! Vine iarna, şi păpuşa mea n-o să aibă cu ce să se îmbrace ca să iasă pe stradă... Bunicuţo, iar mi-a scăpat un ochi!

(Minunat copil!... Dacă ar fi al lui Stas, poate că el n-ar mai face atâtea nebunii...)

Bunica s-a scuzat şi a luat andrelele din mâna copilei; în clipa aceea a intrat în salon doamna Stawska...

Trebuie să recunosc că, văzând-o, am avut o conduită corectă; Wirski însă şi-a pierdut capul de tot. A sărit de pe scaun ca un student, şi-a încheiat haina încă la un nasture, mi s-a părut chiar că s-a înroşit până la urechi, apoi a început să se bâlbâie:

— Îmi p-permiteţi, doamnă, să vă p-prezint pe domnul Rzecki, împuternicitul p-proprietarului nostru!

— Îmi face o deosebită plăcere! a răspuns doamna Stawska, înclinându-se, cu ochii plecaţi.

Dar îmbujorarea şi privirile ei temătoare m-au făcut să cred că nu sunt un oaspe binevenit.

«Aşteaptă! «mi-am zis în gând. Şi mi-am închipuit că în locul meu, în camera aceea, nu eram eu, ci Wokulski. «Aşteaptă, şi te vei convinge îndată că n-ai dreptate, şi că n-ai de ce să te temi!»

Doamna Stawska s-a aşezat pe scaun; ca să-şi ascundă tulburarea, a început să îndrepte ceva la rochiţa fetiţei. Mama ei şi-a pierdut, de asemenea, buna dispoziţie, iar administratorul s-a fâstâcit de-a binelea.

«Aşteptaţi!» mi-am zis eu în gând. Şi, luând un aer foarte serios, le-am întrebat pe cele două doamne:

— Locuiţi de mult aici?

— De cinci ani... a răspuns doamna Stawska, făcându-se

şi mai roşie.

Mania ei a tresărit.

— Ce chirie plătiţi?

— Douăzeci şi cinci de ruble pe lună... a şoptit tânăra, pălind.

Apoi a început să tragă firişoare de aţă din rochiţa fetei, uitându-se spre Wirski, desigur involuntar, dar cu o privire atât de rugătoare, încât... Încât... dacă aş fi fost Wokulski, aş fi cerut-o imediat de nevastă!

— Suntem datoare pe luna iulie... a adăugat ea mai încet.

M-am încruntat ca un Scaraoţchi şi, trăgând în plămâni tot aerul din cameră, am spus:

— Nu ne datoraţi nimic până în octombrie... Stas, adică domnul Wokulski, tocmai mi-a scris că-i un adevărat banditism să iei trei sute de ruble pentru trei camere într-o casă pe strada asta! Domnul Wokulski nu poate permite un atare jaf şi mi-a poruncit să vă aduc la cunoştinţă că locuinţa aceasta va putea fi închiriată începând din octombrie cu două sute de ruble. Dar dacă dumneavoastră nu doriţi...

Administratorul s-a lăsat în fotoliu, bătrâna şi-a împreunat braţele, iar doamna Stawska m-a privit cu ochii larg deschişi. Ce ochi!... Şi ce privire!... Jur că dacă aş fi fost Wokulski, i-aş fi cerut mâna imediat! Desigur că din bărbatul ei n-a rămas niciun oscior dacă de doi ani de zile n-a scris nimic. Şi, la urma urmelor, nu există divorţ?... De ce are Stas atâta avere?...

Uşa a scârţâiit din nou, şi în salonaş a intrat o fetiţă de vreo 12 ani, cu glugă în cap şi cu un teanc de caiete sub braţ. Era un copil cu faţa rumenă, plinuţă, dar care nu se distingea printr-o expresie prea inteligentă. A făcut o reverenţă în faţa noastră, în faţa doamnei Stawska şi a mamei sale, a sărutat-o pe amândoi obrajii pe mica Hela şi a dat să plece, probabil acasă; dar din uşă s-a întors şi, îmbujorată până în albul ochilor, a întrebat-o pe doamna

Stawska:

— Poimâine la ce oră pot veni?

— Poimâine, scumpa mea?... Poţi veni la patru, i-a răspuns doamna Stawska, tulburată.

După plecarea fetiţei, mama doamnei Stawska a bombănit, nemulţumită:

— Dacă şi asta se mai cheamă lecţie!... Helena munceşte cu ea cel puţin o oră şi jumătate, şi nu capătă decât patruzeci de groşi!...

— Măicuţă! a întrerupt-o doamna Stawska, uitându-se rugătoare la ea.

(Dacă aş fi fost Wokulski, acum eram după cununie!
Ce femeie!... În viaţa mea n-am mai văzut aşa ceva!... Ce mâini, ce talie, ce statură, ce mişcări, ce ochi! Ah, ce ochi!...)

După o clipă de tăcere apăsătoare, tânăra doamnă a grăit:

— Îi suntem recunoscătoare domnului Wokulski pentru condiţiile pe care ni le oferă! Este poate singurul caz când proprietarul cere singur o chirie mai mică. Dar nu ştiu... dacă se cade să ne folosim de mărinimia sa!

— Aici nu este vorba de mărinimie, ci de onestitatea unui om nobil! a intervenit Wirski. Şi mie mi-a redus domnul Wokulski chiria, şi am acceptat... Strada noastră, doamnă, nu e o stradă principală. Circulaţie mică.

— Dar apartamentele se pot închiria uşor... a şoptit doamna Stawska.

— Preferăm locatarii vechi, pe care îi cunoaştem că respectă liniştea şi ordinea casei, am răspuns eu.

— Aveţi dreptate! a încuviinţat doamna cu părul alb. Ordinea este prima noastră grijă... Chiar dacă Hela rupe câteodată hârtii şi le aruncă pe podea, Franusia mătură imediat...

— Vai, bunicuţo, eu nu fac hârtii! Tai plicuri, fiindcă, îi scriu lui tăticu să vină acasă! s-a apărat fetiţa.

Pe faţa doamnei Stawska a trecut o umbră de mâhnire şi de oboseală.

— Şi nimic, nicio ştire? a întrebat administratorul.

Tânăra a clătinat uşor din cap, şi nu sunt sigur că n-a scos un suspin, dar atât de încet...

— Iată ce soartă poate să aibă o femeie tânără şi, frumoasă! a izbucnit bătrâna. Nici domnişoară, nici măritată...

— Măicuţă!

— Nici văduvă, nici divorţată... Într-un cuvânt, nu ştii ce eşti şi nici pentru cine... Hela, poţi să spui ce vrei, eu însă sunt sigură că Ludwig nu mai trăieşte...

— Da! a continuat bătrâna, aprinsă. Noi il aşteptăm în fiecare zi, în orice moment, şi el, nimic... Sau a murit, sau te-a lăsat, aşa că nu mai eşti obligată să-l aştepţi...

În ochii celor două femei s-au ivit lacrimi; în ai mamei, de supărare, iar în ai fiicei... Ştiu şi eu?... Poate de jale pentru viaţa ei irosită.

Deodată mi-a venit în minte o idee care, dacă n-ar fi fost a mea, aş fi socotit-o genială. De altfel, asta n-are nicio importanţă. De-ajuns e că în momentul în care m-am mişcat pe scaun, punându-mi un picior peste celălalt şi tuşind, chipul meu şi întreaga mea făptură vădeau, ceva care i-a făcut pe toţi să se uite la mine. Chiar şi micuţa Hela.

— Cunoştinţa noastră e prea recentă, am început eu, spre a cuteza...

— N-are importanţă! m-a întrerupt Wirski. Serviciile se primesc chiar şi de la necunoscuţi...

— Cunoştinţa noastră, am continuat dojenindu-l din ochi, este recentă. Îmi veţi permite, totuşi, doamnele mele, ca nu eu, ci domnul Wokulski să se folosească de influenţa sa pentru a-l găsi pe soţul dumneavoastră...

— Aaa!... a gemut bătrâna.

Şi nu ştiu, zău, dacă geamătul a fost de bucurie.

— Măicuţă!... a exclamat doamna Stawka.

Mama ei s-a întors spre fetiţă şi i s-a adresat cu hotărâre:

— Hela, du-te la păpuşă şi croşetează-i jacheţica. Ţi-am prins ochiul; du-te acum!...

Fetiţa s-a arătat puţin mirată, poate chiar curioasă, dar a sărutat mâna bunicii şi a maică-si şi a ieşit cu andrelele.

— Stimate domn, mi-a spus bătrâna, dacă-i vorba să fiu sinceră, eu nu ţin atâta... Adică, nu ştiu cum să vă spun... nu cred că Ludwig mai trăieşte. Cine n-a scris timp de doi ani...

— Mamă, ajunge!

— O, nu!... Dacă tu nu-ţi dai încă seama de situaţie, eu o înţeleg bine! Nu este posibil să trăieşti cu o speranţă ca asta sau cu veşnica ameninţare...

— Mamă dragă, despre fericirea şi îndatoriile mele numai eu am dreptul...

— Nu-mi vorbi de fericire! a izbucnit mama. Fericirea ta s-a sfârşit în ziua când soţul tău a fugit din faţa tribunalului, care aflase despre legăturile lui mai mult decât suspecte cu cămătăreasa aia... Ştiu că n-a fost vinovat. Şi aş fi putut chiar să jur, dar nu înţeleg, cum nu înţelegi nici tu, de, ce se ducea la ea...

— Mamă!... Domnii sunt străini!... a oprit-o, disperată, doamna Stawska.

— Eu, străin?... a făcut Wirski, pe un ton de reproş.

Zicând acestea, s-a ridicat în picioare şi s-a înclinat.

— Nici dumneata nu eşti străin, şi nici domnul, a spus bătrâna doamnă, uitându-se la mine. Dumnealui trebuie să fie un om cinstit...

Acum m-am înclinat eu.

— Aşa că îţi spun, domnule, a continuat dânsa, uitându-se deschis în ochii mei, trăim într-o continuă nesiguranţă în ceea ce-l priveşte pe ginerele meu, şi această nesiguranţă ne otrăveşte liniştea. Eu însă recunosc în mod sincer că, dintre toate, mă tem mai mult de întoarcerea lui...

Doamna Stawska şi-a acoperit faţa cu batista şi a fugit în camera ei.

— Plângi! N-ai decât să plângi!… a strigat bătrâna, iritată, urmărind-o cu o privire aspră. Lacrimile astea, deşi dureroase, sunt mai bune decât cele pe care le verşi în fiecare zi. Domnule, mi s-a adresat din nou, mă supun voinţei lui Dumnezeu, dar simt că dacă ginerele meu s-ar întoarce, ar distruge fericirea copilei mele până la ultima fărâmă! Jur, a adăugat mai încet, că nu-l mai iubeşte, dar nu-şi dă seama, şi sunt sigură că… ar pleca la el dacă ar chema-o!…

Un hohot înăbuşit a împiedicat-o să mai vorbească.

M-am uitat la Wirski, Wirski s-a uitat la mine; pe urmă ne-am ridicat şi ne-am luat rămas bun de la bătrâna doamnă.

— Doamnă, i-am spus la plecare, nu va trece anul şi vă voi aduce ştiri despre ginerele dumneavoastră. Poate că treburile or să se aranjeze în aşa fel încât… toată lumea să fie mulţumită… Toată! Chiar şi absenţii…

Bătrâna s-a uitat la mine cu o privire iscoditoare, dar n-am mai adăugat nimic. Am salutat-o încă o dată şi am ieşit cu administratorul, fără să mai întreb ceva de doamna Stawska.

— Domnule, poftiţi pe la noi când doriţi! Chiar în fiecare seară!… a strigat bătrâna după mine când ajunsesem în bucătărie.

Fireşte că am să mă duc!… Te pomeneşti că-mi reuşeşte combinaţia cu Stas! Dumnezeu ştie! Unde intră inima în joc, sunt zadarnice toate socotelile. Dar voi încerca să dezleg mâinile acestei femei. Şi asta înseamnă ceva.

După ce am părăsit apartamentul doamnei Stawska şi al mamei sale, m-am despărţit de administratorul casei, foarte mulţumiţi unul de altul. Trebuie să fie un om de treabă. Dar când, întors acasă, m-am gândit la o concluzie după ce trecusem în revistă locatarii casei, m-am apucat cu mâinile de cap!

Trebuia să fac ordine în finanţele imobilului, şi eu am procedat în aşa fel, încât sunt sigur că venitul s-a micşorat cu trei sute de ruble. Dar poate că-i mai bine.
Poate că aşa Stas îşi va veni mai repede în fire şi va vinde nenorocita asta de casă, care nu i-a trebuit câtuşi de puţin.

Ir e tot bolnav. Situaţia politică, aceeaşi: nesigură, ca şi până acum”.

Sfârşitul volumului I